

**T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI
ARAP DİLİ VE BELAGATI BİLİM DALI**

ARAP ŞAİRLERDEN İBNU'N-NAKÎB VE ŞİİRİ

İbrahim FİDAN

DOKTORA TEZİ

**Danışman
Prof. Dr. Muhammet TASA**

KONYA-2014

DOKTORA TEZİ KABUL FORMU

Öğrencinin	Adı Soyadı	İbrahim FİDAN
	Numarası	098106083001
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Temel İslam Bilimleri / Arap Dili ve Belagatı
	Programı	Doktora
	Tez Danışmanı	Prof. Dr. Muhammet TASA
Tezin Adı	Arap Şairlerden İbnu'n-Nakîb ve Şiiri	

Yukarıda adı geçen öğrenci tarafından hazırlanan **Arap Şairlerden İbnu'n-Nakîb ve Şiiri** başlıklı bu çalışma 19/06/2014 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Doktora Tezi olarak kabul edilmiştir.

Sıra No	Danışman ve Üyeler		
	Ünvanı	Adı ve Soyadı	İmza
1	Prof. Dr.	Muhammet TASA (Danışman)	
2	Prof. Dr.	İbrahim SARMIŞ (Üye)	
3	Prof. Dr.	Tacettin UZUN (Üye)	
4	Prof. Dr.	Muhittin OKUMUŞLAR (Üye)	
5	Doç. Dr.	M. Mesut ERGİN (Üye)	

Bilimsel Etik Sayfası

Öğrencinin	Adı Soyadı	İbrahim FİDAN
	Numarası	098106083001
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Temel İslam Bilimleri / Arap Dili ve Belagatı
	Programı	Doktora
	Tezin Adı	Arap Şairlerden İbnu'n-Nakib ve Şiiri

Bu tezin hazırlanmasında bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

İbrahim FİDAN

Öğrencinin	Adı Soyadı	İbrahim FİDAN
	Numarası	098106083001
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Temel İslam Bilimleri / Arap Dili ve Belagatı
	Programı	Doktora
	Tez Danışmanı	Prof. Dr. Muhammet TASA
	Tezin Adı	Arap Şairlerden İbnu'n-Nakîb ve Şiiri

ÖZET

“Arap Şairlerden İbnu'n-Nakîb ve Şiiri” isimli bu çalışmada Osmanlı dönemi Arap şairlerinden İbnu'n-Nakîb el-Huseynî'nin (ö. 1081/1670) hayatı ve muhteva ve şekil yönlerinden şiirleri incelenmiştir.

Çalışma giriş ve üç bölümden oluşmaktadır. Girişte şairin doğup yetiştiği şehir olan Dimaşk'ın XVII. yüzyıldaki genel durumu hakkında bilgi verilmiştir. Birinci bölümde şairin hayatı, eserleri ve edebî kişiliği ele alınmıştır. İkinci bölümde şiirleri muhteva bakımından, üçüncü bölümde ise şekil yönünden incelenmiştir. İbnu'n-Nakîb ihvâniyyât, tabiat, hamriyyât, medih, gazel vb. gibi konularda şiirler söylemiştir. Şiirlerinde sade bir dil kullanmıştır. Başvurduğu edebî sanatlar anlatımına zenginlik katmıştır. Teşbih ve tasvir onun üslubunun önemli bir parçası olarak dikkat çekmektedir.

Sonuç olarak çalışmada İbnu'n-Nakîb'in şiirlerinin muhteva, dil ve üslup özellikleri bakımından iyi durumda olduğu ve şairin kendi döneminin önemli şairleri arasında yer aldığı belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: İbnu'n-Nakîb, Osmanlı Dönemi Arap Şiiri, Dîvânu İbni'n-Nakîb, Şam, İhvaniyyât, Tabiat, Teşbih, Tasvir

Author's	Name and Surname	İbrahim FİDAN
	Student Number	098106083001
	Department	Essential Islamic Sciences / Arabic Language and Rhetoric
	Study Programme	Doctoral Degree (Ph.D.)
	Supervisor	Prof. Dr. Muhammet TASA
	Title of the Thesis	An Arab Poet Ibn an-Naqib and His Poems

ABSTRACT

This study named “An Arab Poet Ibn an-Naqib and His Poems” attempts to analyze the life of Ibn an-Naqib al-Hussainy, a poet of the Ottoman period, and his poetries in terms of their contentual and formal properties.

The thesis consists of an introduction and three chapters. The introduction gives a general description about the situation of Damascus in the 17th century, where Ibn an-Naqib lived. The first chapter deals with the poet's life, his books and his literary identity. The second chapter analyzes his poetry's content. The third chapter evaluates his poetries based on their stylistic properties. Ibn an-Naqib composed poetries on ikhwaneyat, nature, wine, praise, love etc. He has an unsophisticated language. While figures of speech in his poetries are rich, simile and imagery are an important part of his style.

In conclusion, this study showed that the poetries of Ibn an-Naqib are valuable in point of content, language and style and that he is one of the distinguished poets in his day.

Key Words: Ibn an-Naqib, Arabic Poetry in the Ottoman Period, Diwan Ibn an-Naqib, Damascus, Ikhwaneyat, Nature, Simile, Imagery

İÇİNDEKİLER

DOKTORA TEZİ KABUL FORMU	I
BİLİMSEL ETİK SAYFASI.....	II
ÖZET	III
ABSTRACT	IV
TRANSKRİPSİYON	VIII
KISALTMALAR LİSTESİ	IX
ÖN SÖZ.....	X

GİRİŞ.....	1
1. Konunun Önemi ve Amacı	2
2. Yöntem ve Kaynaklar.....	4
3. İbnu'n-Naķib'in Yaşadığı Dönemde Dımaşķ.....	6
3.1. Siyasi Durum.....	7
3.2. Sosyal Hayat.....	10
3.3. İlmî ve Edebî Durum	15

BİRİNCİ BÖLÜM

İBNU'N-NAĞİB'İN HAYATI, ESERLERİ VE EDEBİ KİŞİLİĞİ.....	22
1. Hayatı	22
1.1. Kimliği	22
1.2. Nesebi ve Ailesi.....	23
1.3. Eğitimi	30
1.4. Seyahatleri	36
1.5. Vefatı	37
2. Eserleri.....	37
2.1. Dîvân	37
2.2. Destîcetu'l-Muķtetaf min Bevâķiri'l-Ėadâiki ve'l-Ėuraf	39
3. Edebî Kişiliği	40
3.1. Edebî Kişiliğini Etkileyen Faktörler.....	40
3.2. Şairliği ve Şiir Anlayışı	44
3.3. Etkileri ve Hakkında Söylenenler.....	46

İKİNCİ BÖLÜM

İBNU'N-NAĞİB'İN ŞİİRİNDE MUĞTEVA ÖZELLİKLERİ.....	50
1. İhvâniyyât	51
1.1. Dostluk	52
1.2. Dostluk Meclislerine Davet	60
1.3. Şiirsel Yazışmalar (Murâselât)	62
1.4. Kutlama	67
1.5. Taziye.....	73
1.6. İcazet İsteme	75
1.7. Ödünç Kitap Talebi.....	78
2. Medih	81
2.1. Hz. Peygamberi Methi	84
2.2. Devlet ve Din Adamlarını Methi	87
2.2.1. Sadrazamı Methi.....	87

2.2.2. Şeyhülislamı Methi	94
2.2.3. Kadıları Methi	98
2.3. Edebiyatçıları Methi	103
2.4. Âlimleri Methi	108
2.5. Diğer Medih Şiirleri	111
3. Tabiat.....	115
3.1. İlkbahar.....	118
3.2. Mesire Yerleri ve Bahçeler.....	121
3.3. Çiçekler.....	127
3.3.1. Karanfil	128
3.3.2. Gül.....	130
3.3.3. Sümbül.....	132
3.3.4. Diğer Çiçekler.....	133
3.4. Ağaçlar.....	134
3.5. Akarsu ve Menbalar.....	136
3.6. Kuşlar	139
3.7. Rüzgâr.....	142
3.8. Bulut ve Yağmur	144
3.9. Gece ve Yıldız	145
4. Gazel	148
4.1. Afif Gazel	150
4.2. Hissî Gazel.....	154
4.2.1. Sevgilide Güzellik Unsurları.....	155
4.2.1.1. Göz ve Kaş.....	156
4.2.1.2. Zülûf ve Yanak	157
4.2.1.3. Boy ve Endam	157
4.2.2. Sevgilinin Tavırları.....	158
5. Hamriyyât	162
5.1. Şarap	166
5.2. Eğlence Meclisleri	172
6. Diğer Konular.....	175
6.1. Fahr	175
6.2. Mersiye.....	179
6.3. Hikmet ve Öğüt	181

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İBNU'N-NAKİB'İN ŞİİRİNDE ŞEKİL ÖZELLİKLERİ..... 186

1. Kasidenin Yapısı	188
1.2.1. Maṭla'	189
1.2.2. Mukaddime	192
1.2.2.1. Tabiat	193
1.2.2.2. Geçmişe Özlem	195
1.2.2.3. Medih	197
1.2.2.4. Gazel	198
1.2.2.5. Fahr.....	198
1.2.2.6. Hikmet	200
1.2.3. Tehalluş.....	201
1.2.4. Hâtime	204

2. Dil ve Üslup.....	207
2.1. Kelime Kadrosu	208
2.2. Cümle Yapıları	216
2.2.1. Sözün Fesahati	216
2.2.2. Cümle Türleri	220
2.2.2.1. Haber Cümleleri	220
2.2.2.2. İnşâ Cümleleri.....	223
2.2.3. Cümlelerde Hazif.....	230
2.3. Edebî Sanatlar	232
2.3.1. Teşbih	233
2.3.2. Mecaz ve Kinaye	236
2.3.3. Telmih.....	241
2.3.4. Mübalâğa.....	247
2.3.5. Tazmîn	253
2.3.6. İktibas	257
2.3.7. Tefrî'	260
2.3.8. et-Te'rîhu's-Şi'ri (Tarih Düşürme).....	265
2.3.9. İlğâz ve Ta'miye	269
2.3.10. Cinâs	272
2.3.11. Raddu'l-'Acuz 'ala's-Şadr.....	275
2.3.12. Tıbâk	276
2.3.13. Murâ'âtu'n-Nazîr	278
2.3.14. Husnu't-Ta'lîl	280
2.3.15. İrsâlu'l-Mesel	282
2.4. Tasvir.....	283
3. Vezin ve Kafiye.....	293
3.1. Vezin.....	293
3.2. Kafiye.....	296
SONUÇ.....	302
KAYNAKÇA.....	308
ÖZ GEÇMİŞ	321

TRANSKRİPSİYON

Sessizler:

ء	: ’	ض	: D, d
ب	: B, b	ط	: T, t
ت	: T, t	ظ	: Z, z
ث	: S, s	ع	: ‘
ج	: C, c	غ	: Ğ, ğ
ح	: H, h	ف	: F, f
خ	: H, h	ق	: K, k
د	: D, d	ك	: K, k
ذ	: Z, z	ل	: L, l
ر	: R, r	م	: M, m
ز	: Z, z	ن	: N, n
س	: S, s	و	: V, v
ش	: Ş, ş	ه	: H, h
ص	: Ş, ş	ي	: Y, y

Kısa Sessizler:

ـَ	: A, a
ـِ	: İ, i
ـُ	: U, u

Uzun Sessizler:

ـَـَ، آ، اَ	: Â, â
ـِـِ	: Î, î
ـُـُ	: Û, û

Yukarıdaki transkripsiyon sistemine ek olarak:

1. Harf-i tarifler her zaman küçük harflerle latinize edilmiştir. el-Edeb, es-Se‘âlibî gibi.

2. Arapça kökenli olduğu halde Türkçeye yerleşmiş Osman, Mustafa vb. kelime ve ifadelerde transkripsiyon uygulanmamış, Abdulkâdir gibi bileşik yazılımı yaygın olan isimler de tek kelime halinde yazılmıştır.

3. İzafet terkibi şeklinde olan ifadelerde (şahıs adı, kitap adı vb.) ve vasıl gerektiren yerlerde gramer kurallarına riayet edilmiştir. Örneğin İbnu Ebu’l-İşba‘ yerine İbnu Ebi’l-İşba‘ gibi.

KISALTMALAR LİSTESİ

age.	: adı geçen eser
agm.	: adı geçen makale
agmd.	: adı geçen madde
a.mlf.	: aynı müellif
a.s.	: aleyhisselâm
AÜSBE	: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Bk./bk.	: Bakınız
byy.	: basım yeri yok
çev.	: çeviren
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Asiklopedisi
haz.	: hazırlayan
Hz.	: Hazreti
NEÜSBE	: Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
OMÜİFD	: Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
ö.	: ölüm tarihi
s.	: sayfa
s.a.s.	: sallallâhu aleyhi ve sellem
sy.	: sayı
thk.	: tahkik eden
ts.	: tarihsiz
UÜİFD	: Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
vb.	: ve benzeri
vd.	: ve devamı

ÖN SÖZ

Şiir, sözün gücünün ve büyüünün kendisinde en çok tecelli ettiği alanlardan biridir. Şiirde neşe, üzüntü, öfke, korku gibi duyguların ve çeşitli tasarımların sözün en güçlü biçimi ve en süslü hali ile varlık alanına çıktığına şahit oluruz. Şairin dilinden döküldükten sonra pek çok kişi o şiirde kendine ait bir şeyler bulabilir. Bu yönüyle bazı şiirler adeta evrensel bir niteliğe sahiptir ve toplumların ortak malı sayılır.

Şiir, bağlı olduğu edebî geleneğin çocuğu gibidir. Bu nedenle az ya da çok onun genetik izlerini taşır. Öte yandan şiir, içerisinde doğduğu çevrenin de aynası durumundadır. Dolayısıyla bu çevrenin coğrafî, siyasi, sosyal, ekonomik ve kültürel birçok özelliğini bir biçimde yansıtır. Bununla birlikte bazen, aynı geleneğe bağlı olan ve aynı çevrede, aynı zaman diliminde ortaya çıkan, iki ayrı şaire ait şiirlerin birbirinden oldukça farklı yapısal özellikler barındırdığı gözlenir. Bunun en önemli nedeni şairlerin bizzat kendileridir. Zira her şairin kendine özgü mizacı, içerisinde yetiştiği yakın ve uzak çevresi, acısıyla tatlısıyla, yaşadığı özgün bir hayatı vardır. İşte bir şiiri bu üç şeyin, bağlı olduğu edebî gelenek, var olduğu çevresel koşullar ve onu varlık alanına çıkararak şairin dışında düşünmek mümkün gözükmemektedir. Dolayısıyla şiirleri bu çerçevede değerlendirerek, hangi tür edebî söylemlerin sonraki dönemlere daha fazla intikal ettiğini belirlemek, şiirin var olduğu çevresel koşullarla etkileşimini ortaya koymak ve onu varlık alanına çıkararak şairin edebiyat alanına katkısını belirlemek sosyal bilimlerin veri havuzuna oldukça önemli kazanımlar ekleyecektir.

Dünya edebiyatları içerisinde saygın bir yeri olan ve tarihsel serüveni içerisinde çeşitli evrelerden geçen Arap edebiyatının yaklaşık XVI-XX. asırlar arasında kapsayan Osmanlı dönemine ait süreci çeşitli nedenlerden dolayı tam anlamıyla aydınlatılamamıştır. Çalışmaya konu olan İbnu'n-Nakîb Osmanlı dönemi Arap şairlerinden biridir. XVII. asırda Dımaşk'ta yaşamış olan İbnu'n-Nakîb kültürlü bir çevrede yetişmiş, iyi eğitim almış, birçok konuda söylediği edebî değeri yüksek şiirle yaşadığı dönemde temayüz etmeyi başarabilmiş bir şairdir. Bu nedenle onun şiirlerini incelemenin, Osmanlı dönemi Arap edebiyatına yönelik çalışmalara bir katkı sağlayacağı ümit edilmektedir.

Araştırma, giriş ve üç bölümden oluşmaktadır. Girişte İbnu'n-Nakîb'in yaşadığı dönem ve coğrafyanın siyasi, sosyal ve ilmî-edebî durumuna temas edilmiştir. Birinci bölümde şairin hayatı, eserleri ve edebî kişiliği ele alınmıştır. İkinci bölümde şiirleri

muhteva yönüyle incelenerek hangi konuların nasıl işlendiği tespit edilmiş, üçüncü bölümde ise şiirlerin şekil özellikleri; kasidelerin içyapısı, şiirlerin dil-üslup özellikleri ve vezin kâfiye durumları araştırılmıştır.

Bu çalışmanın ortaya çıkmasında büyük emeği olan danışman hocam Prof. Dr. Muhammet Tasa'ya, öneri ve yönlendirmeleri ile desteğini esirgemeyen Prof. Dr. Tacettin Uzun'a, araştırma yöntemleri hususundaki tavsiyeleri ile önemli katkılarda bulunan Prof. Dr. Muhittin Okumuşlar'a, görüşlerinden istifade ettiğim Doç. Dr. M. Mesut Ergin'e ve tezin tashihinde önemli katkı sağlayan Bekir Tuna'ya en içten teşekkürlerimi sunarım.

İbrahim Fidan

Konya-2014

GİRİŞ

KONUNUN ÖNEMİ VE AMACI
YÖNTEM VE KAYNAKLAR
İBNU'N-NAKİB'İN YAŞADIĞI DÖNEMDE DIMAŞK

GİRİŞ

Bu başlık altında konunun önemi, amacı, araştırmada izlenen yöntem ve en çok yararlanılan kaynaklar hakkında bilgi verilecektir. Ayrıca şairin yaşadığı dönemde Dımaşk'taki genel durum ana hatlarıyla ortaya konulacaktır.

1. Konunun Önemi ve Amacı

Köklü bir geçmişe sahip olan Arap şiiri, tarihsel serüveni içerisinde çeşitli evrelerden geçerek günümüze kadar ulaşmıştır. Her bir evre belli ölçülerde araştırmacıların teveccühüne mazhar olurken yaklaşık XVI-XX. asırlar arasında kapsayan Osmanlı dönemi Arap şiiri bu noktada en şanssız dönemlerden biri olarak karşımızda durmaktadır. Üzülerek ifade etmek gerekirse “bu dönem şiirinin kalitesizliği” yönündeki söylemler ve “araştırmacıların bu döneme ilgisizliği” olumsuz anlamda sürekli birbirini beslemiştir. Bu nedenle, döneme dair yapılacak çalışmaların hem dönem şiirinin aydınlatılması ve hem de bu konudaki yargıların doğruluğunun tespiti bakımından büyük önem arz ettiği düşünülmektedir.

Şiirleri, bu araştırmaya konu olan İbnu'n-Naķib, Osmanlı döneminin önemli Arap şairlerinden biridir. XVII. asırda Dımaşk'ta yaşamış olan şair kültürlü bir çevrede yetişmiş, iyi eğitim almış, birçok konuda söylediği, dil ve üslup yönüyle kaliteli şiirlerle yaşadığı dönemde temayüz etmeyi başarabilmiş bir şairdir. Buna rağmen şairin modern dönemde tanınması ancak 1950'li yıllarda, Arapça yayınlanan bir dergide neşredilen tanıtım yazısıyla mümkün olabilmiştir. Bununla birlikte şair hakkında yapılan kitap hüviyetindeki yegâne müstakil araştırma Ömer Musa Paşa'nın *İbnu'n-Naķib Şâ'iru't-Tabiati'd-Dımaşkî fi'l-'Asri'l-'Uşmânî* isimli kitabıdır.¹ Yaklaşık 100 sayfadan oluşan bu çalışma konuyla ilgili ilk çalışma olması ve şiirlerin temel karakteristiğini büyük ölçüde değerlendirmesi açısından önemli olmakla birlikte İbnu'n-Naķib'in şiirlerini bütün yönleriyle ve derinlemesine ortaya koymamaktadır.

İbnu'n-Naķib'in şiirlerini inceleyen iki makale tespit edilebilmiştir. Bunlardan biri Râtib Sukker tarafından hazırlanan “el-Mukevvinâtu'l-Fikriyye ve'l-Vicdâniyye li-Ķasîdeti İbni'n-Naķib el-Huseyni fi'l-Ķinâ ve'l-Muğannîn” isimli makaledir.² Yazar bu

¹ Ömer Musa Paşa, *İbnu'n-Naķib Şâ'iru't-Tabiati'd-Dımaşkî fi'l-'Asri'l-'Uşmânî*, el-Mektebetu'l-Abbâsiyye, Dımaşk, 1389/1970.

² Râtib Sukker, “el-Mukevvinâtu'l-Fikriyye ve'l-Vicdâniyye li-Ķasîdeti İbni'n-Naķib el-Huseyni fi'l-Ķinâ ve'l-Muğannîn”, *et-Turâşu'l-'Arabî*, sy. 89, Dımaşk, 2003, s. 45-54.

araştırmasında İbnu'n-Naķib'in *Divân*'ındaki, özellikle Emevî ve Abbâsî saraylarındaki eğlence hayatının anlatıldığı 117 beyitlik kasidedeki duygu ve düşünce atmosferini incelemiştir.

İbnu'n-Naķib'in şiirleri ile ilgili diğer bir makale de Faysal Aşlân tarafından kaleme alınan “et-Tedvîr ve't-Tağmîn fî Şi'ri İbni'n-Naķib el-Huseynî” isimli çalışmadır.³ Araştırmacı bu çalışmasında İbnu'n-Naķib'in şiirlerini tedvîr (vezin gereği kelimenin bölünerek bir kısmının birinci mısranın sonunda diğer kısmının da sonraki mısranın başında getirilmesi) ve tazmin (mana bakımından cümlenin bir beyitte sona ermeyip sonraki beyte taşması)⁴ özellikleri yönüyle incelemiş ve bu özelliklerin onun şiirlerinde çok yer almasının sebeplerini irdelemiştir.

Görüldüğü üzere İbnu'n-Naķib'in şiirleri ile ilgili tatmin edici bir çalışma yapılabilmiş değildir. Bu nedenle onun şiirleri üzerine yapılacak daha kapsamlı ve derinlikli bir çalışmanın hem onun şiirlerindeki hususiyetlerin daha ayrıntılı bir biçimde ortaya konması hem de araştırma sonucunda ortaya çıkacak bulguların, dönemin aydınlatılmasına katkı sağlaması bakımından önem arz etmektedir. Ayrıca şairin Osmanlı idaresi altındaki bir kentte, Dımaşķ'ta yaşamış olması ise tarihimize ışık tutması yönüyle çalışmanın önemini daha da arttırmaktadır.

Çalışmanın temel hedefi İbnu'n-Naķib'in şiirlerinin edebî değerini ortaya koymaktır. Bununla irtibatlı olarak, onun şiirlerinin, bağlı bulunduğu edebî geleneğin neresinde durduğu, bu gelenekten ne ölçüde yararlandığı, içerisinde doğduğu siyasi, sosyal ve kültürel çevre ile etkileşimi, şairin karakterinin ve hayatının şiirlerine ne kadar yansıdığı ve nihaî olarak Osmanlı dönemi Arap şiiri ile ilgili genelleyici değerlendirmelerin İbnu'n-Naķib'in şiirleri özelinde ne kadar isabetli olduğu gibi hususlarda tespitlerde bulunmak bu çalışmanın amaçları içerisinde yer almaktadır.

Bu araştırmanın üç bölümden oluşması planlanmaktadır. Birinci bölümde İbnu'n-Naķib'in hayatı, eserleri ve edebî kişiliği incelenecektir. İkinci bölümde şiirleri muhteva yönüyle ele alınacak ve hangi konuların nasıl işlendiği değerlendirilecektir. Üçüncü ve son bölümde ise şiirlerin şekil özellikleri; kasidelerin içyapısı olan muhteva planı, şiirlerin dil-üslup özellikleri ve vezin-kâfiye durumları araştırılacaktır.

³ Faysal Aşlân, “et-Tedvîr ve't-Tağmîn fî Şi'ri İbni'n-Naķib el-Huseynî”, *Mecelletu Câmi'ati Dımaşķ*, sy. 28/2, Dımaşķ, 2012, s. 11-40.

⁴ Bu kavramlar hakkında geniş bilgi için bk. Faysal Aşlân, agm., s. 12-21.

2. Yöntem ve Kaynaklar

Bu araştırma İbnu'n-Naķib'in, tamamı *Dîvân*'ında yer alan bütün şiirlerini kapsamakta olup onun şiirlerinin, dönemin bazı biyografi yazarlarının değerlendirmeleri ve ilk bulgulardan hareketle, ele alınan konular ve dil-üslup özellikleri yönüyle iyi durumda olduğu şeklindeki varsayıma dayanmaktadır.

Araştırmada, veri toplama, toplanan verileri sınıflandırma ve değerlendirme modeli kullanılmıştır. Öncelikle şairin *Dîvân*'ında yer alan bütün şiirler taranmış, araştırmanın amaçlarına ulaşmak için en uygun örnekler seçilmiş ve bunlar kendi içerisinde bir tasnife tabi tutulmuştur. Elde edilen bulgular, edebî tenkit ölçütlerine göre analiz edilerek yorumlanmıştır.

Araştırmada olabildiğince temel kaynaklardan yararlanılmış, bununla birlikte modern dönemde kaleme alınan eserlerden de istifade edilmiştir. Çalışmada yararlanılan eserler kaynakçada verileceği için burada, araştırma boyunca en çok yararlanılan bazı eserleri zikretmekle yetinilecektir.

Araştırmanın birincil kaynağı hiç kuşkusuz İbnu'n-Naķib'in *Dîvân*'ıdır. Bu çerçevede eserin 1963 yılında *Dîvânü İbni'n-Naķib* adıyla Abdullah el-Cebbûri tarafından neşredilen nüshası esas alınmış, araştırmamızın dipnotlarındaki sayfa numaraları bu esere göre verilmiştir. Eser tahkikli nüsha olduğu için yazmalara müracaat etme ihtiyacı hissedilmemiştir.

Araştırmanın yöntemi bakımından en çok istifade edilen kaynak Muhammet Tasa'nın *İbnu's-Semmân ve Şiirleri* isimli kitabıdır. Bu çalışmasında Osmanlı dönemi şairlerinden İbnu's-Semmân ve şiirlerini üç bölümde inceleyen yazar girişte dönemin siyasi, sosyal ve kültürel durumunu ele aldıktan sonra birinci bölümde İbnu's-Semmân'ın hayatı ve eserleri, ikinci bölümde şiirlerin muhteva özellikleri ve üçüncü bölümde de şiirlerin şekil özelliklerini incelemiştir.

Araştırmanın içeriğine yönelik kaynaklara gelince İbnu'n-Naķib'in hayatı ve yaşadığı dönemle ilgili olarak en çok yararlanılan eserler şairle aynı dönemde yaşayan müellifler olan el-Muħibbî'nin *Hulâşatu'l-Eşer* ve *Nefhatu'r-Rayhâne*'si ile İbn Şâşû'nun *Terâcimu Ba'di A'yâni Dimaşķ* isimli eseridir. Öte yandan Leylâ es-Sabbâğ'ın *el-Mucteme'u'l-'Arabiyyu's-Sûri fî Matla'i'l-'Ahdi'l-'Uşmânî* ve *Min A'lâmi'l-Fikri'l-'Arabî fi'l-'Asri'l-'Uşmâniyyi'l-Evvel Muhammed el-Emîn el-Muħibbî el-Muerrih* ve *Kitâbihî Hulâsati'l-Eşer fî A'yâni'l-Ķarni'l-Hâdiye 'Aşar* isimli eserleri ile İsmail Hakki

Uzunçarşılı'nın *Osmanlı Devleti* adlı kitabı, Ekmeleddin İhsanoğlu editörlüğünde hazırlanan *Osmanlı Devleti Tarihi* ve *Osmanlı Medeniyeti Tarihi* isimli eserler de bu konuda çokça yararlanan modern kaynaklardır.

İbnu'n-Naķib'in Şiirlerinde ele aldığı konuların değerlendirildiği ikinci bölümde, konuların İbnu'n-Naķib'e kadarki tarihsel serüvenini incelerken, çoğunlukla, bu alanda yazılmış modern kaynaklardan istifade edilmiştir. Bunların en önemlileri Ahmed Ebû Hâķa'nın *Fennu'l-Mediĥ*'i, Nevzat H. Yanık'ın *Arap Şiirinde Tasvir*'i, ed-Dehhân'ın *el-Mediĥ* ve *el-Ėazel munzu NeŐetihî ĥattâ Sadri'd-Devleti'l-Abbâsiyye* isimli eserleri ve İliyyâ el-Hâvî'nin *FennuŐ-Őiri'l-Hamri* ve *Tatavvuruhû 'inde'l-'Arab*'ıdır. İbnu'n-Naķib'in Şiirlerinde ele aldığı konuları iŐleyiŐ tarzının edebî tenkit ölçütlerine göre değerini tespit edebilmek için de genellikle, klasik kaynaklardan Kudâme b. Ca'fer'in *NaķduŐ-Şi'r*, İbn RaŐık'ın *el-'Umde'fi MeĥâsiniŐ-Şi'ri* ve *Âdâbihî*, İbn Ŧabâtabâ'nın *'IyâruŐ-Şi'r* isimli eserleri ile modern kaynaklardan Ahmed Ahmed Bedevî'nin *Ususu'n-Naķdi'l-Edebî 'inde'l-'Arab* isimli eserinden yararlanılmıŐtır.

İbnu'n-Naķib'in Şiirlerinin Şekil özellikleri bakımından incelendiği üçüncü bölümde yukarıda sayılan bazı edebî tenkit kitaplarının yanı sıra Ebû Hilâl el-'Askerî'nin *KitâbuŐ-Şinâ'ateyn*'i, Abdulkâhir el-Curcânî'nin *Delâilu'l-İ'câz*'ı, es-Sekkâkî'nin *Miftâhu'l-'Ulûm*'u, el-Haĥib el-Ėazvî'nin *el-İdâh fi 'Ulûmi'l-Belâĥa* ve *Telhîsu'l-Miftâh* isimli eserleri, el-Ėartâcennî'nin *Minhâcu'l-Buleĥâ* ve *Sirâcu'l-Udebâ*sı ve İbn Hicce el-Hamevî'nin *Hizânetu'l-Edeb* ve *Ėâyetu'l-Erab* adlı eseri çokça yararlanan kaynaklardır. Bu bölümde ayrıca Yûsuf Huseyn Bekkâr'ın *Binâu'l-ĖaŐide fi'n-Naķdi'l-'Arabiyyi'l-Ėadîm fi Dav'i'n-Naķdi'l-ĖadiŐi*, Ahmed Mustafâ el-Merâĥî'nin *'Ulûmu'l-Belâĥa el-Beyân ve'l-Me'âni ve'l-Bedî*'i ve İbrahim Enîs'in *MûsiķaŐ-Şi'r* adlı eseri istifade edilen son dönem kaynakları arasında en çok öne çıkanlardır.

Araştırma esnasında, bu sayılanlardan başka, bazı bilinmeyen kelime ve terimlerle kişi ve yer adlarının açıklamalarında başta el-Halîl b. Ahmed'in *Kitâbu'l-'Ayn*'i, Ahmed el-Maĥlûb'un *Mu'cemu MuŐtalaĥâti'n-Naķdi'l-'Arabiyyi'l-Ėadîm*'i, Hayruddîn ez-Zirikli'nin *el-A'lam*'ı ve Yâkût el-Hamevî'nin *Mu'cemu'l-Buldân*'ı başta olmak üzere birçoķ sözlükle ansiklopedik ve biyografik eserden yararlanılmıŐtır.

Bu konuyu sonlardırmadan önce Şiir çevirileri ile ilgili birkaĥ husus hakkında açıklama yapmakta yarar vardır. Şiir çevirilerinde önce orijinal metin verilmiş ve

ardından bunların Türkçe çevirisi yapılmıştır. Çevirilerde olabildiğince metne sadık kalınmış, fakat çevirinin anlaşılabilir olduğu yerlerde minimum tasarruflarda bulunulmuştur. Bu gibi yerlerde ifadede bir anlaşılabilirlik söz konusu ise yay ayrıç içerisinde izah yapılmış, metnin akışından kaynaklanan bir anlaşılabilirliğin bulunduğu yerlerde de köşeli ayrıç içerisinde metne ilaveler yapılmıştır.

Buraya kadar araştırmanın önemi, amacı, yöntemi ve kaynaklarına dair açıklamalar yapıldı. İbnu'n-Nakîb'in hayatı, eserleri, edebî kişiliği ile şiirlerinin muhteva ve şekil incelemesine geçmeden önce şairin yaşadığı şehir olan Dımaşk'ın o zamanki siyasi, sosyal, ilmî ve edebî durumuna göz atmak, sonraki bölümleri daha sağlıklı bir zeminde değerlendirmek için yararlı olacaktır.

3. İbnu'n-Nakîb'in Yaşadığı Dönemde Dımaşk

Kişileri yaşadıkları çağ ve toplumdan soyutlayarak incelemek eksik sonuçlar ortaya çıkaracaktır. Özellikle de bu kişi siyasetin gündemine müdâhil olan, toplumun nabzını tutan ve dönemin kültürel seviyesinde önemli bir yer işgal eden şairlik müessesesi içerisinde yer alıyorsa, onu, yaşadığı dönem ve toplumla birlikte değerlendirmenin önemi daha da artmaktadır. Bu nedenle incelemeye konu olan İbnu'n-Nakîb'in (ö. 1081/1670) hayatı ve şiirleri hakkında daha sağlıklı bir bakış açısıyla değerlendirme yapabilmek için yaşadığı dönem olan XVII. asırda, yaşadığı coğrafya Dımaşk'ın genel durumuna göz atmanın yararlı olacağı düşünülmektedir.

Dımaşk, bugün Şam olarak anılan şehrin eski adıdır. Önceleri Şam (Bilâduşşâm) denildiğinde ise şimdiki Suriye, Filistin, Lübnan ve Ürdün'ü de içine alan bölge kastediliyordu.⁵ Cillik, Ceyrûn, Feyhâ, Şam ve Ğûta gibi isimlerle de anılan⁶ Dımaşk, uzunca bir geçmişi olan, tarihi süreç içerisinde Asur, Babil, Grek, Roma, Bizans ve Sâsânî gibi çeşitli medeniyetlere ev sahipliği yapmış antik bir kültür merkezidir.⁷ Şehir Hz. Ebûbekir'in halifeliği döneminde 15/636 yılında fethedilmek suretiyle İslam toprağı haline gelmiş ve sonrasında Emevîler, Abbasîler, Fatmîler, Zengîler, Eyyübîler ve Memlûklüler tarafından yönetilmiştir.⁸

⁵ Kenan Ziya Taş, *Suriye'nin (Şam) Osmanlı Hâkimiyetindeki İdari Yapısı*, Tarih İncelemeleri Dergisi, sy. 15, İzmir, 2000, s. 75; Cengiz Tomar, "Şam", *DİA*, İstanbul, 2010, XXXVIII, 311.

⁶ Abdulaziz el-'Azme, *Mir'âtu's-Şâm Târîhu Dımaşk ve Ehlihâ*, Dâru'l-Fikr, Dımaşk, 2002, s. 27.

⁷ R. Hartmann, "Şam", *İslam Ansiklopedisi*, Milli Eğitim Bakanlığı Basımevi, İstanbul, 1970, XI, 298.

⁸ Tomar, agmd., s. 311-314.

Dımaşık'ın Osmanlı hâkimiyetine girmesi 1516 Mercidabık savaşı ile olur. Yavuz Sultan Selim zamanında yapılan bu savaşla önce Halep, Hama, Humus ve Şam, ardından da Mısır, Memlûklüler'in elinden alınarak Osmanlı topraklarına dâhil edilmiştir.⁹ İdari taksimat itibari ile Şam, eyalet (beylerbeyliği) olarak düşünülmüş ve aynı ismi taşıyan ve “paşa sancağı” olan Dımaşık'ın da içerisinde bulunduğu birçok şehir bu eyaletin sancağı olarak tasarlanmıştır.¹⁰ Şam Osmanlı'nın diğer vilayetlerinde olduğu gibi beylerbeyi, sancaklar ise sancak beyleri ve kadılar tarafından yönetilmiştir.¹¹ Bundan sonra Dımaşık kenti Birinci Dünya Savaşı'nın son günlerine dek sürecek olan yaklaşık dört asırlık bir süreçte Osmanlı idaresine bağlı olacaktır.

Dımaşık ve buranın Osmanlı hâkimiyetine girişi ile ilgili verilen bu kısa bilginin ardından şimdi de XVII. asırda Osmanlı'nın siyasi durumu ve bunun Dımaşık'a yansımaları ile Dımaşık'ın sosyal ve ilmi-edebî durumu ana hatlarıyla ele alınacaktır.

3.1. Siyasi Durum

İbnu'n-Nakîb'in yaşadığı ve sırasıyla IV. Murad, I. İbrahim ve IV. Mehmed'in tahtta bulunduğu¹² süreç içerisinde yer alan 1638-1670 tarihleri arası Osmanlı Devleti'nin yükseliş döneminin sonlarına rastlar. Zira XVI. asrın sonlarından itibaren Osmanlı'nın gücünün sarsıldığı, merkezî yönetimde zafiyetlerin başladığı ve siyasi istikrarsızlığın baş göstererek çözüm arayışlarının ortaya çıktığı gözlemlenir. XVII. asrın ilk yarısının sonlarına kadarki bu süreç, padişah otoritesinin zayıf düşmesi, saray halkının ve özellikle kadınların yönetimde etkili olması, niteliksiz devlet adamlarının göreve gelmesi, nüfus artışı ve uzun süren savaşlara paralel olarak hazinenin boşalması, askeri isyanlar ve halk ayaklanmaları gibi olayların yaşandığı bir süreçtir.¹³ Nitekim

⁹ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, 4.b., Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1983, II, 284-288; el-Muṭrân Yûsuf ed-Dîbs, *Târîhu Sûriye ed-Dunyevî ve'd-Dînî*, haz: Mârûn Ra'd-Nazîr 'Abûd, Dâru Nazîr 'Abûd, byy., ts., VII, 25; Halil İnalcık, *The Ottoman Empire*, Çeviren: Norman Itzkowitz-Colin Imber, Weidenfeld and Nicolson, London, 1973, s. 33-34.

¹⁰ Enver Çakar, “XVI. Yüzyılda Şam Beylerbeyliğinin İdari Taksimatı”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, sy. 13/1, Elazığ, 2013, 356-373.

¹¹ Çakar, agm., s. 352.

¹² İsmail Hamî Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, Türkiye Yayınevi, 2.b., İstanbul, 1961, III, 325-464.

¹³ Feridun Emecen, “Osmanlı Siyasi Tarihi, Kuruluştan Küçük Kaynarca'ya”, *Osmanlı Devleti Tarihi*, Editör: Ekmeleddin İhsanoğlu, Zaman, İstanbul, 1999, I, 45-49.

1644-1661 yılları arasında veziriazamlık makamında 18 kez görev değişiminin yaşanması¹⁴ tüm bu bozulmaların bir göstergesi niteliğindedir.

Bu dönemde iç karışıklıkların yanı sıra Doğu'da Safevî tehlikesi ile de mücadele etmek zorunda kalan Osmanlı, XVII. yüzyılın ilk yarısı kapanmadan Doğu meselesini kısmen çözüme kavuşturmuş ve ardından Akdeniz'e yönelmişti. Zira Akdeniz ticaret yolu üzerindeki Girit'te Venediklilerin hâkimiyet kurması ve bu çevrede korsanlık faaliyetlerine izin vermesi Osmanlı'yı rahatsız etmişti. Bu nedenle 1648'de Girit'in başkenti Kandiye kuşatma altına alındı. Fakat eski deniz gücüne sahip olmayan Osmanlı için bu kuşatma zannedildiği kadar kolay olmamış, kuşatma uzamış, 1656'da yardım filosu bozguna uğratılmıştır. İstanbul'un abluka altına alınması sonucunda payitahtta kıtlık yaşanmıştır.¹⁵

İbnu'n-Naķib'in kısa ömrünün büyük bir bölümü, Osmanlı'daki bu kötü gidişatın kısa süreliğine durdurulduğu, özlem duyulan eski siyasi ve askerî başarıların nispeten gerçekleştirilebildiği¹⁶ "XVII. yüzyılın ikinci yarısı"na rastlar. Bu esnada veziriazamlık makamına gelen Köprülü Mehmed Paşa yukarıda sözü geçen Venedik ablukasını kırmış fakat başka nedenlerden dolayı Girit meselesi ile meşgul olamamıştır.¹⁷ Kendisinden sonra veziriazam olan oğlu Fâzıl Ahmed Paşa sadaret makamına gelişinin ancak beşinci yılında Girit meselesine eğilebilmiş ve Osmanlı kuvvetlerini 1666'da Girit'e soktuktan üç yıl sonra Kandiye'yi alarak burayı Osmanlı toprağı haline getirebilmiştir.¹⁸ Fâzıl Ahmed Paşa'nın bu ve benzeri başarıları edebiyat dünyasında geniş yankılar uyandırmış, hakkında Türk¹⁹ ve Arap²⁰ birçok şair tarafından övgü şiirleri yazılmıştır. Konuyla ilgili şiir söyleyenlerden biri de şairimiz İbnu'n-Naķib'dir. Tamamı "medih" konusunda verilecek olan bu şiirin ilk beyitleri şunlardır²¹: [Kâmil]

¹⁴ Danişmend, *age.*, III, 507-514.

¹⁵ Emecen, *agm.*, s. 51-52.

¹⁶ Emecen, *agm.*, s. 47.

¹⁷ Emecen, *agm.*, s. 52.

¹⁸ Emecen, *agm.*, s. 53. Kandiye kuşatması ile ilgili ayrıca bk. Defterdar Sarı Mehmed Paşa, *Zübde-i Vekâyiât*, Tercüman, İstanbul, 1977, I, 25-34, Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, III/1, 414-421.

¹⁹ Fazıl Ahmed Paşa'nın şairlere verdiği değer ve hakkında yazılmış Türkçe manzumelerle ilgili bilgi için bk. Özlem Ercan, "Baba-Oğul Sadrazamların Şairlere Farklı Yaklaşımları ve Fâzıl Ahmed Paşa'ya Yazılan Manzumeler", *Turkish Studies*, sy. 7/2, Ankara, 2012.

²⁰ Bu konuda yazılmış Arapça örnek bir şiir için bk. Muhammet Tasa, *İbnu's-Semmân ve Şiirleri*, Adal Ofset, Konya, 2007, s. 88-94.

²¹ Abdurrahman b. en-Naķib Muhammed b. Kemâluddîn el-Huseynî, *Dîvânü İbni'n-Naķib*, thk. Abdullah el-Cebbûrî, Matbûâtü'l-Mecma'i'l-İlmiyyi'l-'Arabî, Dımaşq, 1963, s. 90-93.

مَا آلَ بَرْمَكٍ فِي دُرَى بَعْدَادٍ يَوْمَ الْفَخَّارِ وَلَا بَنُو عَبَّادٍ
يَوْمًا بِأَوْقَعٍ فِي النُّفُوسِ مَفَاحِرًا مِمَّا لَكُمْ مِنْ سُؤْدُدٍ وَسَدَادٍ
وَحَصَافَةٍ فُرْنَتْ بِطَيْبِ مَكَاسِرٍ وَفَصَاحَةٍ وُصِلَتْ بِطُولِ نِحَادٍ
حَلِيَّتُمْ حَيْدَ الزَّمَانِ بِدَوْلَةٍ حَلَّتْ مَحَلَّ الرُّوحِ فِي الْأَجْسَادِ

Ne, Bağdat'ın yüksek yerlerinde övüncü [hakettikleri] gün Bermek Hanedanı, ne de 'Abbâdiler

Hiçbir zaman övünç kaynağı olan işlerle gönüllerde sizden daha fazla yer edinmiş degillerdir. Çünkü siz hâkimiyet, doğruluk,

Nezakete bürünmüş sağduyu, cesaretle bütünleşmiş fesahat gibi hasletlere sahiptir.

Zamanın boynunu öyle bir devletle süslediniz ki o sanki bedenlerdeki candır.

Osmanlı'nın bu dönemde elde ettiği bu ve benzeri askeri başarıları yakından takip eden Şam'ın genel anlamda XVII. asırdaki kötü gidişattan da etkilendiği gözlenmektedir. Bu asrın ilk yarısında Şam eyaletinde 45 valinin değişmiş olması²² bunun bir göstergesi olarak kabul edilebilir. Bu dönemde önceki dönemin aksine sancak sayılarında azalma olmuş, bazı sancaklar da eyalet valilerinin emrine verilmiştir. Eyalet valilerinin atanmasında ise liyakat değil, rüşvet ve himaye gözetilmiştir.²³ Bir makalesinde bu konuya dikkat çeken Enver Çakar buna bağlı olarak Şam'da ortaya çıkan siyasi çalkantılar hakkında şunları söylemektedir:

“Sancakların önemini yitirmeleri ve eyalet valilerinin besledikleri çok sayıdaki kapı askerleriyle önemli nüfuz elde etmeleri, zamanla sancakbeylerinin de onların tavassutuyla atanması sonucunu doğurmuştur. Nihayet, tımar sisteminin çöküşü ve eyaletlerde valilerin giderek kuvvet kazanmaları, onları devlete kafa tutacak bir konuma getirmiştir. Nitekim Haleb valilerinden Canbolatoğlu Ali Paşa ve Abaza Haşan Paşa'nın isyanlarıyla İpsir Paşa'nın devleti ele geçirme yönündeki faaliyetleri dikkate şayandır.

XVII. yüzyılda artık ekonomik gücünü yitirmiş olan ve taşrada güvenliği sağlamakta zorluk çeken Osmanlı hükümeti, daha fazla kapı askeri besleyebilmeleri için, nüfuzlu paşalara eyaletlerine ilaveten bir veya birden fazla sancağın gelirini de arpalık

²² Bk. Çakar, “XVII. Yüzyılın İlk Yarısında Şam Eyaleti”, s. 53-55.

²³ Uzunçarşılı, *age.*, III/2, 292.

olarak ya da maaşlarına ilave olarak (ber vechi damîme) vermek zorunda kalmıştır. Bundan dolayı, birçok sancağa merkezden sancakbeyi gönderilmemiş, bu yerler de eyalet valilerinin yönetimine terk edilmiştir.”²⁴

Osmanlı Dımaşq’ındaki bu siyasi istikrarsızlıklar maalesef XVII. yüzyılın sonlarına kadar devam etmiş ve ancak XVIII. yüzyılla birlikte yönetimde bir istikrar sağlanabilmiştir.²⁵ Bu dönemin geneline hâkim olan söz konusu istikrarsızlıkların sosyal ve kültürel çevrelerde de bir karşılığının olduğu tahmin edilmektedir. Bu nedenle şimdi de dönemin sosyal durumuna göz atmakta yarar bulunmaktadır.

3.2. Sosyal Hayat

Osmanlı’nın Dımaşq bölgesindeki varlığı buranın sosyal yapısında bir değişiklik meydana getirmemiş, bölgenin Memlûklü dönemindeki sosyal durumu, yönetim kademesindeki bazı değişiklikler, Araplarla Türkler arasında gerçekleşen evlilikler ve bazı Arapların Türkçe öğrenmeye meyli gibi birkaç husus dışında büyük ölçüde devam etmiştir.²⁶ Devletin resmi dili Türkçe olmasına rağmen bu bölgelerde Türkçe konusunda zorlama yapılmamış, aksine Arapça “din dili” olarak görülmüş ve ona bir kutsallık atfedilmiştir. Yerel mahkemelerde evrakın genellikle Arap diliyle tanzim edilmesi ve kimi zaman padişah fermanlarının Arapça olarak kaleme alınması bunu teyit etmektedir.²⁷

Dımaşq nüfusunun azımsanmayacak bir bölümünü devlet görevlilerinin oluşturduğu bilinmektedir.²⁸ Bunun nedeni muhtemelen şehrin, Şam Eyaleti’nin merkezi durumunda olmasıdır. Yürütme (valilik) ve yargı (kadılık) gibi alanlardaki görevliler ile devlet kademesindeki diğer memurların şehre bürokratik bir hava kattığı anlaşılmaktadır. Bölgede görevli üst düzey yöneticilerin ekonomik bakımdan güçlü oldukları ve bazı pazarlarda önemli bir nüfuzlarının bulunduğu görülmektedir.²⁹ Türk yöneticilerin Arapça öğrenme çabaları ve kültürlü Arap çevrelerin Türkçe’ye merakları

²⁴ Çakar, “XVII. Yüzyılın İlk Yarısında Şam Eyaleti (İdarî Taksimat-Eyalet ve Sancak Yöneticileri)”, *Fırat Üniversitesi Orta Doğu Araştırmaları Dergisi*, sy. 1/2, Elazığ, 2003, s. 43.

²⁵ Şit Tufan Buzpınar, “Şam, Osmanlı Dönemi”, *DİA*, İstanbul, 2010, XXXVIII, 315.

²⁶ Leylâ es-Şabbâğ, *el-Mucteme’u’l-‘Arabıyyu’s-Sûrî fi Maṭla’i’l-‘Ahdi’l-‘Uşmânî*, Menşûrâtu Vizâreti’s-Sekâfe, Dımaşq, 1973, s. 115.

²⁷ es-Şabbâğ, *Min A’lâmi’l-Fikri’l-‘Arabî fi’l-‘Asri’l-‘Uşmâniyyi’l-Evvel Muhammed el-Emin el-Muḥibbi el-Muerriḥ ve Kitâbihi Hulâsati’l-Eşer fi A’yâni’l-Ḳarni’l-Hâdiye ‘Aşar, eş-Şeriketu’l-Muttahidetu li’t-Tevzi’*, Dımaşq, 1986, s. 13.

²⁸ Buzpınar, *agmd.*, s. 315.

²⁹ es-Şabbâğ, *Min A’lâmi’l-Fikri’l-‘Arabî*, s. 190.

bu iki kesim arasında yakınlaşma temin etmişse de ilişkilerinin genellikle mesafeli ve resmî olduğu anlaşılmaktadır.³⁰ Genel anlamda bölge halkının yöneticiler konusundaki algısını, yöneticilerin dindarlıkları, ehlibeyte saygı ve sünnete bağlılıkları, fazilet sahibi kişilere yaklaşımları ve cömertlik gibi erdemleri etkilemekteydi.³¹

Bu dönemde gerek yargıda görev alan gerekse sadece öğretimle meşgul olan ilmiye sınıfının hem devlet içerisinde vergilerden muafiyet gibi çeşitli imtiyazlara sahip olduğu hem de toplum nezdinde saygın bir konumda bulunduğu anlaşılmaktadır. Örneğin Osmanlı döneminde genel anlamda idam cezasına çarptırılan birkaç örnek istisna tutulursa bu sınıfa dâhil olan görevlilere verilen en ağır ceza görevden azil ve sürgüne gönderilmek olmuştur.³² Öte yandan Şam bölgesinde genellikle zengin bir sınıf imajı ile dikkat çeken âlimlerin aynı zamanda arazi, bahçe, hamam ve dükkân sahibi esnaflar oldukları da anlaşılmaktadır.³³

Bu dönemde bürokrasi içerisinde yer alan diğer bir müessese de nakibüleşrafıktır. İlk defa Abbasîler zamanında oluşturulan bu kuruma, Hz. Peygamber'in soyundan gelen seyyid ve şeriflere devlet tarafından önemli imtiyazlar verilmesine paralel olarak sahte seyyid ve şeriflerin türemesi üzerine ihtiyaç duyulmuştur.³⁴ Bu kurum Osmanlı tarafından devralındığında seyyidler Osmanlı Devleti'nde de önemli bir sosyal statü kazanarak bazı ayrıcalıklar elde etmişlerdir. Örneğin seyyidlerin halk nezdindeki saygın konumlarından dolayı, bu zümre içerisinde çıkacak anlaşmazlıkların kendilerine has mahkemelerde sonuca bağlandığı bilinmektedir.³⁵ Bu kurumun başında olan ve sadece ilmiye sınıfına dâhil seyyidler içerisinde seçilen nakibüleşrafın görevi sahte seyyid ve şerifleri tespit etmektir.³⁶ Osmanlı nakibüleşrafları İstanbul'da bulunurdu, diğer şehirlerde ise seyyidler

³⁰ es-Şabbâğ, *Min A'lâmi'l-Fikri'l-'Arabî*, s. 190.

³¹ Örneğin bk. Necmuddin Muhammed b. Muhammed el-Ğazzî, *el-Kevâkibu's-Sâira fî Terâcimi A'yâni'l-Mieti'l-'Âşira*, thk. Halil el-Manşûr, Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, Beyrut, 1418/1997, II, 193; Muhammed Emin b. Fağlillah el-Muhibbî el-Hamevî ed-Dımaşkı, *Hulâsatu'l-Eşer fî A'yâni'l-Karni'l-Hâdiye 'Aşer*, Kahire, 1248/1832, I, 58-59, 284.

³² Ahmed Mumcu, *Osmanlı Devletinde Siyaseten Katı*, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara, 1963, s. 130.

³³ es-Şabbâğ, *Min A'lâmi'l-Fikri'l-'Arabî*, s. 191.

³⁴ Buzpınar, "Nakibüleşraf", *DİA*, İstanbul, 2006, XXXII, 323.

³⁵ Ahmet Yaşar Ocak, "Din ve Düşünce", *Osmanlı Medeniyeti Tarihi*, Zaman, İstanbul, 1999, I, 118.

³⁶ Mehmet İpşirli, "Osmanlı Devlet Teşkilâtı", *Osmanlı Devleti Tarihi*, Zaman, İstanbul, 1999, I, 271-272.

içerisinden seçilen nakibüleşraf kaymakamları olurdu.³⁷ Nitekim belli bir dönem Şam nakibüleşraflarının İbnu'n-Nakîb'in mensubu olduğu Hamzaoğulları ailesi içerisinden seçildiği ve genellikle babadan oğula intikal edecek biçimde görevlendirildikleri bilinmektedir.³⁸

Leylâ es-Sabbâğ, el-Muhibbî'nin *Hulâsatu'l-Eşer* isimli eseri üzerine yaptığı çalışmasının bir bölümünde, bu eserdeki, XVII. asrın sosyal özelliklerine ışık tutan bilgileri biraraya getirmiş ve dönemin toplumsal hayatına yönelik önemli tespitlerde bulunmuştur.³⁹ Buna göre, bölgede belli oranda içki tüketildiği, kahvenin popüler olduğu, tütün içildiği, afyon, haşhaş vb. gibi uyuşturucu maddelerin kullanıldığı ve ğulâmîliğin yaygın olduğu belirlenmiştir.⁴⁰ Nitekim İbnu'n-Nakîb'in içki meclislerini tasvir ettiği birçok şiir⁴¹, “on yaşına yaklaşmış bir ğulâm”dan⁴² ve “hamamdaki bir ğulâm”dan⁴³ söz ettiği şiirlerin yanı sıra, aşağıda yer alan, nargileyi tasvir ettiği beyitler araştırmacının bu bulgularından bir bölümünü destekler niteliktedir⁴⁴: [Serî']

أَعْدَدْتُ لِلتَّبِيعِ وَتَرَشَّافِهِ تَبَعَةَ حُسْنِ كَلَّتْ بِالْجُمَانِ
مَا قَصَبَاتُ السَّبِقِ إِلَّا هَا فِي حَلْبَةٍ حَلَّتْ مَحَلَّ السَّنَانِ
قَدْ زُحِرْفَتْ مِنْ بَعْدِ تَرْصِيعِهَا دَلَائِلُ الزُّحْرِفِ إِلَّا الدُّحَانِ

Tütün içmek için, incilerle taçlandırılmış güzel bir menba hazırladım.

Mızrak ucunun yerini tutan bir sahada, ancak onun içindir yarışma...

Süs işaretleri ile tezyin edildikten sonra o, bir de dumanla süslenmiş.

Döneme dair yazılmış biyografik eserlerde Dımaşq'taki eğlence hayatına dair bilgiler de yer almaktadır. Özellikle şiirlerden hareketle eğlence meclislerinin Dımaşq'taki toplumsal hayatta bir karşılığının olduğu anlaşılmakta ve bu şiirler sayesinde buradaki içki tüketimi, şarkıcılar, dansçılar vb. hakkında fikir edinmek

³⁷ Buzpınar, “Nakibüleşraf”, s. 323.

³⁸ Konuyla ilgili detaylı bilgi “İbnu'n-Nakîb'in hayatı” başlığı altında gelecektir.

³⁹ Bk. es-Şabbâğ, *Min A'lâmi'l-Fikri'l-'Arabî*, s. 187-222.

⁴⁰ es-Şabbâğ, *Min A'lâmi'l-Fikri'l-'Arabî*, s. 197-198, 200-206.

⁴¹ Bu konuyla ilgili kapsamlı bilgi çalışmanın II. bölümünde “Hamriyyât” başlığı altında gelecektir.

⁴² İbnu'n-Nakîb, *age.*, s. 282-283.

⁴³ İbnu'n-Nakîb, *age.*, s. 282-283

⁴⁴ İbnu'n-Nakîb, *age.*, s. 282/

mümkün gözükmetedir.⁴⁵ İbnu'n-Naķib'in de bu çerçevede birçok şiiri bulunmaktadır.⁴⁶

Bu dönemde toplum içerisinde satranç ve tavla oyunlarının oldukça yaygınlaştığı anlaşılmaktadır.⁴⁷ Öyleki tavla oyunu bazılarınca adeta bir kumar haline getirilmiş ve bunun için Dımaşķ'taki bir mahallede özel bir mekân tahsis edilmişti. Edinilen bilgiye göre zaman zaman dindar insanlar burayı basarak oyun aletlerini kırıyor ve kumar oynayanları tartaklıyorlardı.⁴⁸ Tavla ve satranç oyunlarına yönelik bu ilginin İbnu'n-Naķib'in şiirlerine de yansıdığı görülmektedir. Bu oyunların bazı kişileri edebiyat meclislerinden alıkoymasından şikâyetçi olan şair, meclisleri bırakarak bu oyunlarla meşgul olanları kınar.⁴⁹ Örneğin aşağıdaki şiir şairin bu yaklaşımı ve satranç oyununun aletlerine dair tasviri ile zikre değer bir örnektir⁵⁰: [Hafif]

يا نَسِيمَ الصَّبَا رُوَيْدَكَ مَهْلًا فُصَّ عَنِّي الْحَدِيثَ بَلًّا فَبَلًّا
قُلْ لِمَنْ يَزْعُمُ الثَّرَى فِي أَيَادٍ يِهِ الثُّرَيَّا أَوْسَعَتْ زَعْمَكَ جَهْلًا
وَتَلَطَّفَ بِهِ فَقَدْ خَلَّفَ الرَّأْيَ وَرَاءَ الْحِجَى بِجَهْلِي فَضْلًا
وَقَامَتْ أَرَاهُ طَوَّعَ إِيْلَيْسَ هَوَى النَّفْسِ قَيْلَةً حَيْثُ صَلَّى
فَعَدَا يَحْسِبُ الْعَوَايَةَ بِالْجُهْ لِي رَشَادًا وَيَحْسِبُ الْجُهْلَ فَضْلًا
فَدَعِ النَّصْحَ بِإِذْلِ النَّصْحِ إِنْ لَمْ تُلْفِ لِلنُّصْحِ وَالْهُدَايَةِ أَهْلًا
لَسْتُ أَنْسَى وَقَدْ تَمَلَّكَ شَطْرُنْجًا عَلَى الْوَهْمِ تَافِهًا مُضْمَحِلًّا
فَعَدَا قَابِضًا عَلَى فَصْبِ سَبْقٍ وَيَطْنُ الشُّطْرُنْجَ فِدْحًا مُعَلَّى
فَكَأَنَّ الْفَرَزِينَ حَقًّا وَزِيرَاهُ وَكُلُّ وِلَاةٍ عَقْدًا وَحَلًّا
وَكَأَنَّ الْبَيْادِقَ الْبَيْضَ وَالسُّمَرَ جُنُودًا تَحْتَاطُهُ حَيْثُ حَلًّا
وَكَأَنَّ الرِّخَاخَ طَوَّعًا أَظْلُوهُ مِنْ الزَّاهِرِينَ حَيْثُ اسْتَقْلًّا

⁴⁵ Bk. el-Muħibbî, *Hulâsatu'l-Eser*, I, 40, 55; IV, 414.

⁴⁶ Bu konuyla ilgili kapsamlı bilgi, çalışmanın II. bölümünde “Hamriyyât” başlığı altında gelecektir.

⁴⁷ es-Şabbâğ, *Min A'lâmi'l-Fikri'l-'Arabî*, s. 213-214.

⁴⁸ el-Muħibbî, *Hulâsatu'l-Eser*, III, 354.

⁴⁹ İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 71, 303-304.

⁵⁰ İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 303.

وَكَأَنَّ الْأَفْيَالَ أَفْيَالُ مَلِكٍ اهْدَى دَ سَيِّقَتِ إِلَيْهِ جَنَبًا وَذَلًّا
وَكَأَنَّ الْأَفْرَاسَ خَيْلُ ابْنِ دَا وَدَ أَتَتْ نَحْوَهُ تُقْبَلُ نَعْلًا
وَكَأَنَّ النَّطْعَ الْبِسَاطُ عَلَاهُ مِنْ سُلَيْمَانَ سَيِّدٍ حَازَ فَضْلًا
وَكَأَنَّ الشَّاهِينَ مَلِكَانَ فِي أَسَدٍ رَ يَدَيْهِ سَبَاهُمَا الْمَلِكُ طِفْلًا

Ey sabâ rüzgârı yavaş, ağır ol! Benim sözlerimi aktar, nemli nemli...

*Ülker yıldızının yeryüzünde olduğunu (imkânsız bir şeyi) iddia edene de ki:
“Cehâletinden dolayı iddianı abarttın.”*

*Ona nazik davran, zira o akıllı bir kenara bırakıp cehâleti fazilet olarak görür
olmuş.*

*Onu şeytana itaat eder görüyorum, nefsin arzuları onun yöneldiği bir kıbledir
artık.*

Bilgisizce, sapkınlığı doğruluk, cehâleti de fazilet zanneder olmuş.

*Onu nasihat ve rehberliğe ehil görmüyorsan cömert bir şekilde nasihat etmeyi
bırak.*

*Bir yanılğı içerisinde, değer kaybedip yok olarak satranca hakim oluşunu
unutamam.*

Mücadeleye iyiden iyiye tutunur olmuş ve satrancı yüce bir gaye sanıyor.

*Vezir taşları sanki gerçekten onun veziridirler ve her biri sorun ve çözüm
konusunda kendisine yardım eder.*

*Beyaz ve siyah piyonlar sanki gerçekten askerleridir, mevzilendiği yerde onu
çepeçevre kuşatan.*

*Kaleler gönüllü olarak, yalnız kalmak istediği yerde iki parlak [yıldızdan] onu
gölgeliyorlar sanki.*

*Sanki filler, Hint kralının, sürü halinde, boyun eğerek kendisine sevkedilen
filleridir.*

*Atlas sanki Davud oğlu [Süleyman Peygamber]in, ayağının altını öpmek üzere
gelen atıdır.*

*Satranç bezi (tahtası), erdemi Süleyman [peygamber]den kazanmış bir beyin
yükselttiği sergidir sanki.*

Sanki iki şah taşı, onun esareti altındaki krallardır, küçük bir kralın kendine esir ettiği.

Bu dönemde Dımaşk'ta yaşanan bazı doğal afetler ve ortaya çıkan kimi salgın hastalıkların toplumu derinden etkilediği anlaşılmaktadır.⁵¹ Örneğin 1064/1654 yılında Dımaşk'taki bir ticaret merkezinde esnaftan birinin ihmali neticesinde ortaya çıkan yangının güçlkle söndürüldüğü, fakat neticede 23 dükkânın yandığı bilinmektedir.⁵² Öte yandan şehirde zaman zaman boy gösteren vebanın da birçok insanın ölümüne neden olduğu görülmektedir. Örneğin Dımaşk'ta 1062/1652'de yaşanan ve altı ay süren salgın çok sayıda kişinin ölümüyle sonuçlanmış⁵³, ayrıca 1081/1670'te ortaya çıkan salgın ise İbnu'n-Naķib'in genç yaşta ölümüne neden olmuştur.⁵⁴

XVII. yüzyıl Dımaşk toplumunda dini bayramların yanısıra nevrüz da önemsenen bir bayram olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle şairlerin söyledikleri şiirlerde nevrüzdan bahsetmeleri ve toplumun üst kademesinden kişilere yazdıkları şiirlerle onların nevrüzlarını kutlamaları⁵⁵ bu değerlendirmeyi teyit eder niteliktedir. Nitekim İbnu'n-Naķib'in de bazı kadıların nevrüzünü kutlamak üzere şiirler söylediği görülmektedir.⁵⁶

3.3. İlmî ve Edebî Durum

Dımaşk Osmanlı döneminde de bölgenin önemli bir kültür merkezi olmayı sürdürdü. Buranın Osmanlı tarafından alınması ile birlikte şehirde hızlı bir imar faaliyeti başlatılmıştı. İnşa edilen camiler, medreseler, hanlar, hamamlar ve kervansaraylar ile bunları desteklemek üzere kurulan zengin vakıflar ve oluşturulan ticaret merkezleri şehrin kültürel seviyesini yükseltmişti.⁵⁷

Bu dönemde bölgede, ilmî faaliyetlerin hız kesmeden devam ettiği görülmektedir. Dönemin, aklî ve naklî ilimler alanında gerek öğretim gerek telif ve gerekse ilmî seyahatler açısından gayretli bir dönem olduğu açıktır.⁵⁸ Aile içi eğitim ve

⁵¹ es-Şabbâğ, *Min A'lâmi'l-Fikri'l-'Arabî*, s. 206-211.

⁵² el-Muhibbî, *Hulâşatu'l-Eşer*, IV, 227.

⁵³ el-Muhibbî, *Hulâşatu'l-Eşer*, I, 488.

⁵⁴ el-Muhibbî, *Hulâşatu'l-Eşer*, II, 404.

⁵⁵ Bk. el-Muhibbî, *Hulâşatu'l-Eşer*, II, 355; III, 205; IV, 4.

⁵⁶ Nevruz konusu ve İbnu'n-Naķib'in bu bağlamda söylediği şiirlerle ilgili detaylı bilgi, çalışmanın II. bölümünde "İhvâniyyât, Kutlama" başlığı altında gelecektir.

⁵⁷ Buzpınar, *agmd.*, s. 315.

⁵⁸ es-Şabbâğ, *Min A'lâmi'l-Fikri'l-'Arabî*, s. 236-265.

günümüzdeki ilkokullara karşılık gelen kütaplardaki öğretimin yanı sıra, özellikle yükseköğretimin icra edildiği medrese ve camilerin eğitim alanında önemli bir yeri vardı. Kuruluş amaçları itibari ile temel işlevi eğitim ve öğretim olan medreseler bir tarafa, camilerde oluşturulan ilim halkalarının da bu çerçevede önemli bir fonksiyona sahip olduğu anlaşılmaktadır.⁵⁹ Bir şiirinde Emeviye Camii'nin bu yönüne dikkat çeken İbnu'n-Nakîb'in verdiği bilgiden hareketle bu camide oluşturulan ilim halkalarından birinde İmam Buhari'nin *el-Câmi'u's-Sahîh* isimli eserinin baştan sona okunduğunu öğrenmekteyiz.⁶⁰

Dönemin ilmî durumuna dair temas edilmesinde yarar görülen bir diğer husus da "icazet talepleri"dir. Bilindiği üzere İslam kültür tarihinde ilmî icazetler kişilerin meslekî yeterliliklerinde onay anlamına gelen ve bir nevi şimdiki diplomaların yerini tutan belgelerdir. Çeşitli icazet verme biçimleri olmakla birlikte genel anlamda dersi hocadan dinleme veya hocaya takrir etme periyodunun ardından icazet verilmesi geleneği yaygındır. Bununla birlikte öğretim söz konusu olmadan umumi ve fahrî icazet verenler de olmuştur.⁶¹ Zaman içerisinde nesir ve şiir ile icazet isteme (istid'âu'l-icâze) usulü doğmuştur. Buna göre öğrenci aynı veya başka şehirde yaşayan bir âlime yazdığı nesir veya şiirle ondan icazet istiyor hoca da aynı yöntemle ona icazet veriyordu.⁶² Bu tarzın Osmanlı dönemi Dımaşk'ında da mevcut olduğunu bizzat İbnu'n-Nakîb'in şiirlerinde görüyoruz. Zira şair birkaç şiirinde, devrin ünlü âlimlerinden şiir yoluyla icazet istemiştir.⁶³

Dönemin edebî durumuna gelince Osmanlı dönemi edebiyatı biraz ihmal biraz da önyargılı yaklaşımlar nedeniyle tam anlamıyla aydınlatılamamış ve bir değersizleştirme tutumuyla yüz yüze kalmıştır. Bu dönem, Memlûklü dönemi ile birlikte, Corcî Zeydân ve Şevkî Dayf'ın da aralarında bulunduğu pek çok modern araştırmacı tarafından edebiyatta bir düşüş ve gerileme dönemi olarak nitelendirilir. Bu yöndeki değerlendirmelerin ortak paydası Osmanlı'nın, Arap bölgelerinde Türkçe'yi

⁵⁹ es-Şabbâğ, *el-Mucteme'u'l-'Arabîyyu's-Sûrî*, s. 169-176.

⁶⁰ Bu konuyla ilgili detaylı bilgi, çalışmanın I. Bölümünde "Hayatı, Eğitimi" başlığı altında zikredilecektir.

⁶¹ Konuyla ilgili geniş bilgi için bk. Cemil Akpınar, "İcâzet", *DİA*, İstanbul, 2000, XXI, 393-400.

⁶² Örneğin bk. Taqiyyuddîn Ebûbekr b. Hicce el-Hamevî, *Hizânetu'l-Edeb ve Çâyetu'l-Erab*, thk. 'İşam Şakyû, Dâr ve Mektebetu'l-Hilâl, Beyrut, 2004, II, 130.

⁶³ İbnu'n-Nakîb'in icâzet istemek için söylediği şiirlerle ilgili detaylı bilgi, çalışmanın II. Bölümünde "İhvâniyyât, İcazet İsteme" başlığı altında gelecektir.

resmi dil kabul etmesi sonucunda Arapça'nın eski önemini yitirmesi, buna bağlı olarak Arap edip ve şairlerin kendi dillerine vukûfiyetlerinin azalması, şiirde eskiyi taklidin yaygınlık kazanması ve lafzî sanatlara gereğinden fazla yer verilerek anlamın lafza kurban edilmesidir.⁶⁴ Osmanlı dönemi Arap edebiyatı konusunda sert bir tutum içerisinde olan araştırmacıların bu yaklaşımlar belki de bu döneme dair ürünlerin yeterince gün yüzüne çıkarılamaması nedeniyle dönemi çok iyi tanıyamamaktan kaynaklanmaktadır.

Bu dönem edebiyatına dair daha kapsamlı inceleme yapan araştırmacılar meseleye biraz daha hakkaniyetli yaklaşmışlardır.⁶⁵ Bunlardan biri olan Ömer Musa Paşa Osmanlı'nın Arapça konusundaki politikasının olumlu yönde olduğunu delilleri ile ortaya koyar ve bu dönemde şiirin ilgi odağı olmayı sürdürdüğünü belirterek şiirde bazı lafzî sanatların ilk defa kullanılmasını bir gelişme olarak değerlendirir.⁶⁶ Ona göre bedî'î sanatlarının şiirde çokça kullanılması tutumunun dönemin bütün şairlerine teşmil edilmesi de doğru değildir.⁶⁷ Gerek bu tür çalışmalar, gerek Osmanlı döneminde kaleme alınan bazı eserler⁶⁸ ve gerekse ülkemizde son yıllarda yapılan bazı akademik çalışmalar⁶⁹ dikkatle incelendiğinde, bu dönem edebiyatının her ne kadar Arap edebiyatının zirve dönemlerinin seviyesine ulaşamamışsa bile bahsedildiği kadar da kötü

⁶⁴ Buṭrus el-Bustânî, *Udebâu'l-'Arab fi'l-Endelus ve 'Aşri'l-İnbi'âs*, Dâru Naẓîr 'Abbûd, bsy., ts., III, 211; Corcî Zeydân, *Târîhu Âdâbi'l-Luğati'l-'Arabiyye*, Dâru'l-Hilâl, Kahire, ts., III, 293; Şevkî Dayf, *Târîhu'l-Edebi'l-'Arabî 'Aşru'd-Duvel ve'l-İmârât ve's-Şâm*, 2.b., Dâru'l-Me'ârif, Kahire, ts., s. 93; Hannâ el-Fâhûrî, *el-Câmi' fi Târîhi'l-Edebi'l-'Arabî el-Edebu'l-Ķadîm*, Dâru'l-Cil, Beyrut, 1986, s. 1026-1029; Muhammed Mustafa Heddâre, *Dirâsât fi'l-Edebi'l-'Arabiyyi'l-Hadîs*, 1.b., Dâru'l-'Ulûmi'l-'Arabiyye, Beyrut, 1990, s. 16; Mahmûd Selîm, *el-Edebu'l-'Arabî ve Târîhu'l-Hâ fi 'Aşri'l-Memâlik ve'l-'Uşmâniyyîn ve'l-'Aşri'l-Hadîs*, Dâru'l-Kitâbi'l-'Arabî, Kahire, 1957, s. 94.

⁶⁵ Örneğin bk. Muhammed Seyyid Kılânî, *el-Edebu'l-Mışrî fi Zillî'l-Ĥukmî'l-'Uşmânî*, Dâru'l-Ķaracânî, Kahire, byy., s. 57-63; Bekrî Şeyh Emin, *Mutâlaât fi's-Şi'rî'l-Memlûki ve'l-Uşmânî*, 4. b., Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn, Beyrut, 1986, s. 5-10; Ömer Musa Paşa, *Târîhu'l-Edebi'l-'Arabî el-'Aşru'l-'Uşmânî*, Dâru'l-Fikr, Dımaşq, 1419/1999, s. 44; Nebîl Hâlid Ebû Alî, *el-Edebu'l-'Arabî Beyne Aşraynî'l-Memlûki ve'l-Uşmânî*, byy., 2008, s. 3-4.

⁶⁶ Ömer Musa Paşa, *el-'Aşru'l-'Uşmânî*, s. 39-48, 77-82.

⁶⁷ Ömer Musa Paşa, *el-'Aşru'l-'Uşmânî*, s. 44.

⁶⁸ Necmuddîn el-Ġazzî, *el-Ķevâkibu's-Sâira*, I-III; el-Muḥibbî, *Hulâşatu'l-Eser*, I-IV; a.mlf., *Nefḥatu'r-Rayḥâne ve Raşḥatu Tîlâ'i'l-Hâne*, thk. Abdulfettâh Muhammed el-Hulv, 1.b., Dâru İhyâi'l-Kutubi'l-'Arabiyye, Mısır, 1387/1968, I-VI; Ebu'l-Faḍl Muhammed Halîl b. Ali el-Murâdî, *Silku'd-Durer fi A'yânî'l-Ķarnî's-Şâniye 'Aşer*, 3.b., Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye-Dâru İbn Ḥazm, byy., 1408/1988, I-IV.

⁶⁹ Örneğin bk. M. Mesut Ergin, *el-Ķeyvânî Hayatı ve Şiiri*, Yayınlanmamış Doktor Tezi, SÜSBE, Konya, 2000; a.mlf., *İbn Ma'sûm el-Medenî Şâ'iran*, Dâru'l-Beyrûtî, Dımaşq, 2004, s. 172-181; Tasa, age.; Ergin, *İbnu'n-Naḥḥâs el-Ḥalebî ve Şiirleri*, Araştırma Yayınları, Ankara, 2008; a.mlf., "Osmanlı Dönemi Arap Şiirinde Peygamber Methiyeleri", *Marîfê*, Konya, 2007, sy. 7/1; a.mlf., "Osmanlı Dönemi Arap Şiirinde Sosyal Unsurlar", *Nüşa*, Ankara, 2006, sy. 6/21; Mücahit Küçüksarı, *Arap Şairlerden es-Sefercelânî ve Şiirleri*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, NEÜSBE, Konya, 2013.

durumda olmadığı anlaşılacaktır. Öte yandan bu dönem edebiyatındaki kısmi gerilemenin Memlûklü döneminden miras kaldığı düşünülmektedir. Osmanlı idaresinin Türkçe konusunda bölgeye bir baskı uyguladığına dair iddialar ise tarihî gerçeklikten uzaktır.⁷⁰ Ayrıca bu dönem yöneticilerinin Arap şairleri cesaretlendirme konusundaki gayretlerini, mevcut coğrafi ve kültürel avantajları bakımından Emevî ve Abbâsî yöneticilerinin buyöndeki gayretleri ile kıyaslamak âdil bir yaklaşım olmaz.

XVII. asırda edebiyata olan ilginin özellikle edebiyat meclislerinde kendini gösterdiği gözlenmektedir.⁷¹ Anlaşıldığı kadarıyla bu dönemde, mescidlerin ilmî hayattaki yeri neyse edebiyat meclislerinin de edebiyat çevrelerindeki karşılığı odur. Birinin başkanlığında oluşturulan bu meclislerde hünelerlerini göstermek için şairlerin birbiriyle kıyasıya yarıştığı görülür. Özellikle ilkbahar mevsimlerinde, doğanın eşsiz güzelliği içerisinde veya bir evin bahçesinde bir araya gelen edip ve şairlerin burada, “icâzet”⁷² adı verilen yöntemle, birinin bıraktığı yerden diğerinin, konunun bütünlüğünü bozmadan, vezin ve kâfiyeye uyarak birkaç beyit söylediğine dair örnekler dönemin biyografik ve edebî eserlerinde yer almaktadır.⁷³ Yeni birçok şairin yetişmesine imkân sağlayan bu meclislerde, daha önce sözü geçen içki ve eğlence meclislerindeki hafifmeşrepliğe karşın, bir ciddiyet ve vakar havasının hâkim olduğu anlaşılmaktadır. Şiirlerinde bu meclislerden söz eden İbnu'n-Nakîb'in aşağıdaki şiiri konuya ışık tutması bakımından burada zikredilebilir. Şair bu şiirini, yeşil bir alana bakan tepede dostları ile toplandıkları bir gün, buldukları yeri ve meclisteki dostları anlatmak için söylediğini zikreder⁷⁴: [Munserih]

يَا حَبْدًا مَنْزِلٌ وَمُرْتَبِعٌ	طَابَ لَنَا الْيَوْمَ فِيهِ مُجْتَمَعٌ
حَيْثُ النَّسِيمُ انْتَبَرَى عَلَى مَهَلٍ	يَعْتَنِقُ الْعُصْنُ وَهُوَ يَمْتَنِعُ
وَالرَّوْضُ فَيَنَانُ بِاللَّيْلِ خَضِيلٌ	وَالْمَرْجُ رَحْبُ النَّطَاقِ مُتَسِعٌ
وَالنَّهْرُ بَيْنَ الْعُصْبُونِ مُطَرِّدٌ	وَمَوْجُهُ تَابِعٌ تَابِعٌ وَمُتَّبِعٌ

⁷⁰ Konuyla ilgili değerlendirme için bk. Ömer Musa Paşa, *el-'Aşru'l-'Uşmânî*, s. 39-43; es-Şabbâğ, *Min A'lâmi'l-Fikri'l-'Arabî*, s. 13.

⁷¹ el-Muhibbî, *Hulâsatu'l-Eşer*, III, 259.

⁷² Edebiyat terminolojisinde çeşitli anlamları olan “icâzet” kelimesinin buradaki anlamı “Çağdaş olsunlar ya da olmasınlar bir şairin bir başkasının şiirinin tamamlayacak şekilde aynı konuda şiir söylemesidir.” Bk. Ebu'l-Hasen Ali b. Zâfir el-Ezdî, *Bedâi'u'l-Bedâih*, Mısır, 1861, s. 34.

⁷³ Örneğin bk. el-Muhibbî, *Hulâsatu'l-Eşer*, IV, 128.

⁷⁴ İbnu'n-Nakîb, *age.*, s. 195.

وَالطَّيْرُ جَدْلَانُ فِي جَوَانِيهِ فَصَادِحُ بَعْضُهُ وَمُنْتَجِعُ
فِي مَعْشَرٍ أَمْ نَزَلَ مَا تَرَاهُمْ تُنَلِّي بِأَوْجِ الْعُلَى وَتُسْتَمَعُ
فَهُمْ لِطَيْبِ الْجُدُودِ قَدْ نَزَعُوا وَفِي رِيَاضِ الْعُلُومِ قَدْ رَتَعُوا

Ne güzel bir konaklama yeri ve çayır. Bugün orada toplanmak bizim için hoş oldu.

Orada meltem yavaşça eser ve dalı kucaklar. Oysaki o, ona engel olur.

Bahçe güzeldir ve kırağı sebebiyle ıslaktır. Çayırın çevresi alabildiğine geniştir.

Nehir dallar arasından akmaktadır. Dalgaları kesintisizdir.

Orada kuşlar neşelidir. Biri öter [diğeri] eğlenir.

Faziletleri her zaman yüceliklerde okunan ve dinlenen bir topluluk içerisinde...

Zira onlar iyi şansa meyletmişler ve ilim bahçelerine müptela olmuşlardır.

Tüm bu bilgiler ışığında denilebilir ki Osmanlı dönemi Arap edebiyatında küçük ölçekli bir zayıflama söz konusu ise de bu, iddia edilen boyutlarda değildir. Dönem şiiriyle ilgili olarak özellikle bazı lafzî sanatlar bağlamında bir gelişme söz konusu olduğu anlaşılmaktadır. Mevcut bilgiler dâhilinde, bu dönem şiirinin yatay ölçekte (toplumun her katmanından kişilerin şiir söylemeye merakı yönüyle) gelişme gösterdiği fakat dikey ölçekte (anlam ve tasarımlardaki özgünlük bakımından) birkaç şairin gayretleri dışında genel olarak çok fazla aşama kaydedemediği anlaşılmaktadır. Fakat dönemle ilgili yapılacak çalışmaların arttırılması, özellikle de tozlu raflardan indirilmeyi bekleyen, bu döneme ait yazma eserlerin gün yüzüne çıkarılması döneme dair daha sağlıklı hüküm vermeyi mümkün kılacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM
İBNU'N-NAKİB'İN HAYATI
ESERLERİ VE EDEBÎ KİŞİLİĞİ

İBNU'N-NAKİB'İN HAYATI, ESERLERİ VE EDEBİ KİŞİLİĞİ

Hiç kuşkusuz bir şairin içerisinde yetiştiği ailenin, ilmî ve kültürel birikiminin, sevinç ve hüznlerinin, kısacası yaşamına dair her şeyin şiirinin aldığı şekilde önemli bir payı vardır. Bu nedenle İbnu'n-Nakîb'in şiirlerini incelemeye geçmeden önce şairin hayatına dair verilerin, eserlerinin ve ana hatlarıyla edebî kişiliğinin incelenmesinde yarar vardır.

1. Hayatı

Kaynaklarda İbnu'n-Nakîb'in hayatına dair fazla bilgi bulunmamaktadır. Mevcut bilgilerin temel kaynağı el-Muhibbî'nin *Hulâşatu'l-Eser*⁷⁵ ve *en-Nefhatu'r-Rayhâne'si*⁷⁶ ile İbn Şâşû'nun *el-Fevâihu'l-Mekkiyye ve'r-Ravâihu'l-Miskiyye -Terâcimu Ba'di A'yâni Dımaşk min 'Ulemâihâ ve Udebâihâ*⁷⁷ isimli eseridir. Diğer bazı kaynaklarda⁷⁸ yer alan bilgiler bu eserlerdeki malumatın tekrarıdır. Kaynaklarda geçen bilgiler ve şiirlerindeki bazı veriler ışığında İbnu'n-Nakîb'in hayatını birkaç başlık altında ele almak uygun olacaktır:

1.1. Kimliği

İbnu'n-Nakîb 28 Rabîulâhir 1048 (8 Eylül 1638) Çarşamba günü Dımaşk'ta doğmuştur.⁷⁹ Tam adı es-Seyyid Abdurrahman b. Muhammed b. Kemaluddîn Muhammed b. el-Huseyn el-Huseynî el-Hamzâvî ed-Dımaşkî olup İbnu'n-Nakîb künyesi ile meşhurdur.⁸⁰

Şairin “İbnu'n-Nakîb” olarak anılması babasının Şam nakibüleşrafı olması sebebiyledir. Ayrıca şair Dımaşklı olduğu için “ed-Dımaşkî”, babasının dedesi olan el-Huseyn b. Hamza'ya nispetle “el-Huseynî” ve dedesinin dedesi olan Hamza b. Ahmed'e nispetle el-“Hamzâvî” nisbeleri ve soyu Hz. Hüseyin'e dayandığı için de “es-Seyyid” lakabı ile tanınır.

⁷⁵ el-Muhibbî, *Hulâşatu'l-Eser*, II, 390-404.

⁷⁶ el-Muhibbî, *Nefhatu'r-Rayhâne*, II, 34-66.

⁷⁷ Abdurrahmân b. Muhammed b. Şâşû ez-Zehebî, *Terâcimu Ba'di A'yâni Dımaşk min 'Ulemâihâ ve Udebâihâ*, haz. Nahle Kâlafât, el-Maṭba'atu'l-Lubnâniyye, Beyrut, 1886, s. 16-27.

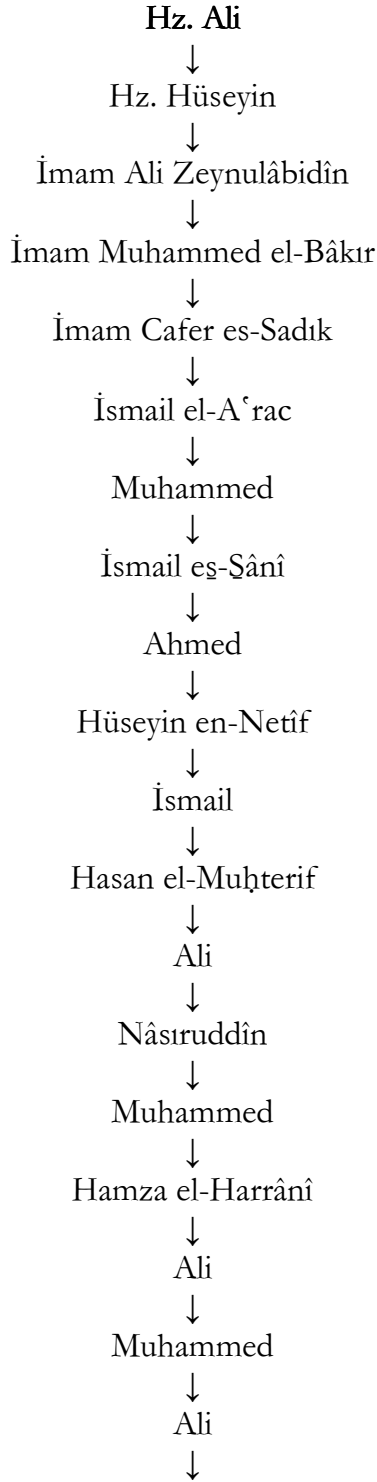
⁷⁸ ez-Ziriklî, Hayruddîn b. Mahmûd b. Muhammed ed-Dımaşkî, *el-A'âm*, Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn, byy, 2002, III, 332; Ömer b. Rıza b. Muhammed Râğib Keḥḥâle ed-Dımaşkî, *Mu'cemu'l-Muellifîn*, Dâru İhyâi't-Turâsi'l-'Arabî, Beyrut, ty., V, 191.

⁷⁹ el-Muhibbî, *Hulâşatu'l-Eser*, II, 404.

⁸⁰ el-Muhibbî, *Hulâşatu'l-Eser*, II, 390.

1.2. Nesebi ve Ailesi

İbnu'n-Naķıb'in nesebi Hz. Ali'ye dayanmakta olup, ayrıca Hz. Hüseyin'in soyundan geldiği için de "seyyid" kabul edilmektedir. Amcası Seyyid Huseyn'in, *Hulâşatu'l-Eşer*'deki biyografisinde yer alan⁸¹ künye bilgisinden hareketle şairin Hz. Ali'ye kadar uzanan soy kütüğü şu şekilde gösterilebilir:

⁸¹ Bk. el-Muķhibbî, *Hulâşatu'l-Eşer*, II, 105.

Ahmed
↓
Hamza
↓
Hüseyin
↓
Kemaluddîn Muhammed
↓
Muhammed
↓
Abdurrahman (İbnu'n-Nakîb)

Asil bir aileden gelmenin kendisine toplum içerisinde önemli bir avantaj sağladığı anlaşılan ve şiirlerinde bu ayrıcalığın gururunu zaman zaman dile getiren İbnu'n-Nakîb, amcasının oğluna yazdığı bir şiirde Hz. Peygamber'e dayanan soyları sebebiyle üstünlüklerini şöyle dile getirir:⁸² [Tavîl]

سَقَى الْوَدْقُ مِنْ أَبْنَاءِ هَاشِمٍ نَبْعَةً نَمَتْنَا إِلَى الْعُلَيَاءِ مِنْهَا مَعَارِسُ
فَلَمْ نَتَّخِذْ غَيْرَ السَّمَاءِ مُنَادِمًا وَمَا رَاقْنَا غَيْرَ الثَّرِيَّا مُجَالِسُ
وَلَمْ نُصْبِنَا الْأَقْمَارُ وَهِيَ كَوَامِلٌ وَلَمْ نُضْمِنَا الْأَلْحَاطُ وَهِيَ نَوَاعِسُ
وَلَمْ يُلَفَ مِنَّا غَيْرُ شَهْمٍ غَشْمَشِمٍ يُفُوقُ عَلَى الْجُوزَاءِ حِينَ يُقَائِسُ
تَهُونُ عَلَيْنَا النَّائِبَاتُ شَهَامَةٌ وَتَغْتَرُّ حَيْثُ الْجُوُّ أَغْبَرُ عَابِسُ
فَلَا نَعْتَبُ الْأَيَّامَ وَالِدَهُرُ حَاسِدٌ وَلَا نَشْكُرُ الْحَطَّيَّ وَاللَّهُ حَارِسُ
وَحَسْبُ الْفَتَى مِنْ دَهْرِهِ طِيبٌ مَخْتَدٍ وَإِحْرَازُ آدَابٍ وَحِلٌّ مُجَانِسُ

Haşim oğullarının bir menbanı yağmurlar sulasın. Bizi zirvelere o kaynağın fidanlıkları çıkarmıştır.

Bu yüzden biz Spica [ve Arcturus] yıldızından başka bir dost edinmeyiz. Ülker yıldızından başka bir arkadaşı da beğenmeyiz.

Bizi ne kusursuz dolunaylar etkileyebilmiştir ne de melül melül bakan bakışlar öldürebilmiştir.

Bizim içimizde, kıyaslandığında Orion yıldızından üstün gelen kelle koltukta bir cesurdan başkasına rastlanmaz.

Ortamın toz duman olduğu zamanlarda felaketler bizim için vız gelir tırıs gider.

⁸² İbnu'n-Nakîb, *age.*, s. 170.

Zaman hasetçi olduğu halde günleri kınamayız. Allah bizi korurken de Hat mızraklarına teşekkür etmeyiz.

Zira bu zamanda kişiye iyi bir soy, edebiyat öğrenmek ve kafa dengi bir dost yeter.

Devam eden beyitlerde de kavmiyle övünmeyi sürdüren şair, şiirin son bölümünde soylarının Hz. Peygamber'e dayanması durumunu şu sözlerle vurgulamıştır:

وَمَا نُحْنُ إِلَّا مِنْ صَنَادِيدِ هَاشِمٍ لَنَا شَمَمٌ تَرْدَانُ مِنْهُ الْمَعَاطِسُ

Bizler Hâşim oğullarının kahraman erleriyiz ve bizim burunlara rahatlık veren kokularımız vardır.

İbnu'n-Nakîb, Şam yöresinin önde gelen ailelerinden birine mensuptur. Benû Hamza (Hamzaoğulları), Âlu Hamza (Hamza Ailesi) ve Âlu'n-Nakîb (Nakîb Ailesi) gibi isimlerle anılan bu aile, o yörenin nakibüleşrafları genellikle kendilerinden seçilip tayin edildiği için “Şam nakibüleşrafları” olarak bilinirdi.⁸³ el-Muhibbî *Nefhatu'r-Rayhâne*'sinde Dımaşk'ın ünlü hanelerinden bahsettiği bir fasıl açmış ve ilk olarak Hamzaoğullarına yer vererek onlar hakkında övgü dolu sözler sarf etmiştir.⁸⁴ *Terâcîmu Ba'di A'yâni Dımaşk* isimli eserine bu haneden bahisle başlayan İbn Şâşû da onlar hakkında şu ifadeleri kullanmıştır:

“Ataları Dımaşk'a gelerek her biri orada başı çaktı. Onlar orada, besmelenin Kur'an'daki önceliği gibi öncelik kazandılar ve Kur'an'da zikredilme ayrıcalığı elde ettikleri gibi orada da bir ayrıcalık elde ettiler. Her ne zaman onların ufkunda bir seyyid doğmuşsa mutlaka o, fazilet tepesinde bir filiz olarak yetişmiştir...”⁸⁵

Bu ifadelerin ardından İbn Şâşû şu beyitleri söyler:

يَا سَائِلِي عَنْ آلِ حَمْرَةَ أَنَّهُمْ مَعْنَى الْوَرَى وَسِوَاهُمْ الْأَلْفَاظُ
أَوْ مَا تَرَى نَطَقْتُ بِصِدْقِ مَقَالَتِي الْآيِ الْكَرِيمِ وَبَعْدَهَا الْحِفَاظُ

Bana Hamza ailesini soran kişi, [bil ki] onlar bu halkın anlamıdır, onların dışındakiler ise lafiz...

Hem görmez misin, benim bu sözümü önce şerefli Kur'an, sonra hafızlar tasdik eder!

⁸³ el-Muhibbî, *Hulâşatu'l-Eşer*, II, 105; el-Murâdî, *age.*, Beyrut, 1988, I, 23.

⁸⁴ el-Muhibbî, *Nefhatu'r-Rayhâne*, II, 5-8.

⁸⁵ İbn Şâşû, *age.*, s. 9.

Buraya kadar İbnu'n-Nakıb'in, Hz. Ali'ye uzanan soy kütüğü ve mensubu olduğu Hamzaoğulları ailesi hakkında bilgi verildi. Bunun ardından şimdi de dönemin temayüz eden şahsiyetlerinden olan, babası Seyyid Muhammed, amcası Seyyid Huseyn, kardeşleri Abdulkerim ve İbrahim ile oğlu Sa'dî hakkında bilgi vermenin, onu ve yetiştiği çevreyi daha iyi tanımak açısından yararlı olacağı düşünülmektedir.

İbnu'n-Nakıb'in babası Muhammed b. Kemâlidîn Dımaşk'ta saygı duyulan bir kişiydi. Hem fazilet sahibi bir âlim hem de iyi bir şairdi. Devrinin önde gelen bilginlerinden hadis, tefsir, fıkıh ve edebiyat alanlarında dersler almıştır. Hicaz ve İstanbul'a seyahatlerde bulunmuş, daha sonra Dımaşk'a yerleşmiş ve babası Kemâluddîn Muhammed'in ölümüyle boşalan nakibüleşraflık makamına tayin edilmiştir. Dımaşk'ta müderrislik yapan ve telif eserleri bulunan bu zât 1085/1615 yılında altmış bir yaşında iken vefat etmiştir.⁸⁶ el-Muhibbî ve İbn Şâşû, eserlerinde onun şiirlerinden örneklerle yer vermişlerdir.⁸⁷ Aşağıdaki şiir bunlardan biri olarak zikredilebilir⁸⁸:

رَعَى اللهُ أَوْقَاتَ الرَّبِيعِ بِجَلِّقٍ وَحَيًّا الْحَيَا أَرْحَاءَ رُبُوتَهَا الْعَنَّا
إِذَا حَرَّكَتْ أَدْوَا حُهَا شَجْوَ عَاشِقٍ تُحَاكِيهِ بِاللَّحْنِ الْعَنَادِلُ إِذْ عَنَّا
وَيَذْكُو بِهَا نَشْرُ النَّسِيمِ إِذَا سَرَى فَتَذْكُو بِتَارِيخِ الْعَرَامِ الَّذِي جَنَّا
وَتَطْرُدُ الْأَنْهَارُ فِيهَا كَأَنَّهَا سَوَابِقُ أَفْرَاسٍ أَعْتَبَتْهَا تُشْنَى
فَكَيْفَ يُلَامُ الْحَازِمُ الرَّأْيِ إِنْ صَبَا إِلَى ظِلِّهَا الْأَمْلى وَقَدْ أَشْبَهَتْ عَدْنَا

Cillik'teki ilkbahar vakitlerini Allah korusun ve bereketli yağmurlar sulastın oranın mamur Rabve'sinin her yerini.

Hani bir zamanlar oradaki ulu ağaçlar bir aşğın kederini harekete geçiriyor ve öttükleri zaman bülbüller şarkı söylemekte onu taklit ediyorlardı.

Estiğinde meltemin güzel kokusu orada yayılıyor [sanki] deli eden bir aşk mevsiminde kokular yükseliyordu.

Orada nehirler sanki şaha kaldırılmış, önü çeken yarış atları gibi akıyordu.

⁸⁶ Hayatı hakkında bilgi için bk. el-Muhibbî, *Hulâsatu'l-Eser*, IV, 124-131; İbn Şâşû, *age.*, s. 9-16; ez-Zirikli, *age.*, VII, 15.

⁸⁷ Bk. el-Muhibbî, *Hulâsatu'l-Eser*, IV, 125-128; a.mlf., *Nefhatu'r-Rayhâne*, II, 10-18; İbn Şâşû, *age.*, s. 11-16.

⁸⁸ İbn Şâşû, *age.*, s. 14.

Orası Adn Cenneti'ne benzerken oranın koyu gölgesine özlem çeken basiretli kişi nasıl kınanır!

İbnu'n-Naķib'in amcası Seyyid Huseyn de Dımaşķ'ın önde gelen şahsiyetlerinden biri idi. Kardeşi Seyyid Muhammed gibi şairlik yönü olan Huseyn, 1031/1622'de doğmuş, 1072/1662'de vefat etmiştir. Ünlü şairlerden bahsettiği *et-Tezkiratu'l-Huseyniyye* isimli bir eseri bulunmaktadır.⁸⁹ Aşağıdaki kısa şiir onun, kaynaklarda⁹⁰ yer alan şiirlerinden biridir⁹¹:

وَمُدُّ أَسْكَرْتَنِي صُرُوفُ الزَّمَانِ نَسِيتُ بِهَا الْكَاسَ وَالْحَنْدَرِيَسَا
وَأَلَزَمْتُ نَفْسِي حَالَ الْحُمُولِ وَعَقَمْتُ الْمُنَى وَهَجَرْتُ الْجَلِيسَا
فَقَدْ يَمَكُّتُ السَّيْفُ فِي غَمِدِهِ حُصُونًا وَيَسْتَوِطُنُ اللَّيْثُ حَيْسَا

Zamanın felaketleri beni sarhoş ettiğinden beri kadehi de unuttum şarabı da.

Kendime tembelliği yoldaş edindim de arzuları terkedip arkadaşlardan ayrıldım.

Zira bazen sağlamlaşmak için kılıç kınında kalabilir ve aslan da koruluğu yurt edinebilir.

İbnu'n-Naķib'in Abdulkerim ve İbrahim isminde iki kardeşi vardır ve her ikisi de şairden yaşça daha küçüktür.⁹² İbnu'n-Naķib gibi şairlik yönleri bulunan⁹³ bu şahsiyetlerden Abdulkerim 1051/1642'de doğmuştur. Başta babası olmak üzere devrin önemli bilginlerinden dersler almıştır. Babasının ölümüyle boşalan nakibüleşraflık makamına tayin edilmiş ve aynı zamanda müderrislik yapmıştır. Şiir ve nesirde oldukça kabiliyetli olan Abdulkerim 1118/1706'da vefat etmiştir.⁹⁴ Şairin 33 beyitlik bir kasidenin giriş bölümüne ait olan aşağıdaki beyitler onun şiirlerine bir örnek olarak burada zikredilebilir⁹⁵:

لَقَدْ دَعَانَا إِلَى الرَّبِّ الطَّرْبُ فَأَجَبْنَاهُ حَسَبَمَا يَجِبُ
وَاسْتَبَقْنَا وَالشُّوقُ يَجْدِينَا كَأَنَّ أَشْوَقَنَا لَنَا بُجْبُ

⁸⁹ el-Muħibbî, *Hulâşatu'l-Eser*, II, 105-108; İbn Şâşû, *age.*, s. 41-45.

⁹⁰ Bk. el-Muħibbî, *Hulâşatu'l-Eser*, II, 106-108; a.mlf., *Nefhatu'r-Rayhâne*, II, 21-32; İbn Şâşû, *age.*, s. 42-45.

⁹¹ el-Muħibbî, *Nefhatu'r-Rayhâne*, II, 28.

⁹² el-Muħibbî, *Hulâşatu'l-Eser*, II, 138, 396; a.mlf., *Nefhatu'r-Rayhâne*, II, 33; İbn Şâşû, *age.*, s. 27-41.

⁹³ İbn Şâşû, *age.*, s. 27-41.

⁹⁴ Hayatı hakkında bilgi için bk. İbn Şâşû, *age.*, s. 28; el-Murâdî, *age.*, III, 66-80.

⁹⁵ el-Muħibbî, *Nefhatu'r-Rayhâne*, II, 68; el-Murâdî, *age.*, III, 67. Şairin diğer şiirleri için bk. el-Muħibbî, *Nefhatu'r-Rayhâne*, II, 68-80; İbn Şâşû, *age.*, s. 28-39; el-Murâdî, *age.*, III, 67-80.

وَسَمَلْنَا وَالْحُظُوطُ تُسْعِدُنَا جُمْتَمِعُ سِلْكُ عِقْدِنَا الْأَدَبُ
فَحَلَلْنَا مِنْهَا مِمْرَتَيْ وَهُوَ لِلرَّائِيْنَ مُنْتَحَبُ
وَقَدْ حَبَانَا الرَّبِيعُ مُقْتَبِلًا وَمَرَايَاهُ وَالْمَيِّ نُحْبُ

Neşe bizi tepelere çağırırdı. Biz de onun davetine gerektiği biçimde icabet ettik.

Arzular bizi çekerken, sanki arzularımız bizim soylu çocuklarımızmışçasına onlara koştuk.

Kader bizi mutlu ederken bir ve beraberdik, kolyemizin ipi ise edebiyattı.

Orada, bakanlar için seçilmiş bir yeşillığe oturduk.

Arzular seçkin iken yönelmekte olan ilkbahar bize meziyetlerini bahşediyordu sanki.

İbnu'n-Nakib'in diğer kardeşi İbrahim ise 1054/1645'te doğmuştur. Dımaşık'ın önde gelen şahsiyetlerinden biri olan İbrahim hadis ve nahiv alanlarında bilgili biriydi. Mısır ve Dımaşık'ta nakibüleşraflık görevlerinde bulunduğu bilinmektedir. Telif eserleri vardır. 1120/1708'de vefat etmiştir.⁹⁶ İbrahim 27 beyitlik bir kaside ile yukarıda sözü geçen, Hz. Peygamber'den babası Seyyid Muhammed'e kadar uzanan soy kütüğünde bulunanları zikretmiştir.⁹⁷ Aşağıdaki beyitler bu şiirin giriş bölümüne aittir:

عَبْرِي الَّذِي يَسْتَأْمُ رِيحَ تَدَانِ بِمَدَلَّةٍ هِيَ صَفْقَةُ الْحُسْرَانِ
وَمَنْ الرَّدَى أَنْ أَرْتَضِي بِمَدَلَّةٍ وَخَلَائِقِي تَسْمُو عَلَى كَيَوَانِ
وَأُضِيْعُ حَقِّي وَالشَّهَامَةُ شِيْمَةٌ مَتَّتْ إِلَيَّ مِنَ النَّبِيِّ الْعَدْنَانِ
الْهَاشِمِيِّ مُحَمَّدٍ مَنْ قَدْ رَقِيَ السَّ بَعِ الطَّبَاقِ وَخُصَّ بِالْقُرَّانِ
وَبَابِنِ عَمِّ الْمُصْطَفَى نَسَبِي سَمَاءَ أَعْنِي عَلِيًّا سَيِّدَ الشُّجْعَانِ
وَبَفَرَعِهِ سَبْطِ النَّبِيِّ بَجْدِي نَمَاءَ أَعْنِي حُسَيْنًا سَيِّدَ الشُّبَّانِ
وَبِرَبِّينِ عَبَادِ الْإِلَهِ وَبَاقِرِ وَبَصَادِقِ فَخْرِي عَلَى الْأَقْرَانِ

Ancak benden başkası zillete karşılık yakınlaşma kazancının pazarlığını yapar ki o, zarar eden bir alışveriştir.

Ahlakım Satürn'e üstün gelirken benim zillete razı olmam ölümdür.

⁹⁶ Hayatı hakkında bilgi için bk. İbn Şâşû, *age.*, s. 39; el-Murâdî, *age.*, I, 22-24.

⁹⁷ el-Muhibbî, *Nefhatu'r-Rayhâne*, II, 88; İbn Şâşû, *age.*, s. 40.

Asalet Adnânî peygamberden gelen bir nitelik iken ben hakkımı zayi etmem.

Hâşimî Muhammed'den... Ki o yedi kat göğe yükselmiş ve Kur'an ile hususiyet kazanmıştır.

Soyum Mustafâ'nın amcasının oğlu ile yücelmiştir. Kahramanların efendisi Ali'yi kastediyorum.

Şerefim onun oğlu ve peygamberin torunu ile serpildi. Delikanlıların efendisi Hüseyin'i kastediyorum.

Tanrının kullarının süsü [Zeynulabidin], [Muhammed] Bâkır ve [Câfer-i] Sâdık iledir ancak akranlarıma karşı övünmem.

İbnu'n-Nakîb'in Sa'dî isminde bir oğlu vardır. Diğer aile fertleri gibi ilmî ve edebî bir kişiliğe sahip olan Sa'dî 1075/1665 yılında Dımaşk'ta doğmuştur. Dedesi Seyyid Muhammed ve babası İbnu'n-Nakîb başta olmak üzere birçok hocadan ders almıştır. Hadis ve mühendislik ilimlerinde bilgili olup miras hukuku hesaplamasında son derece uzmandı. 1132/1720 yılında vefat etmiştir.⁹⁸ Aşağıdaki şiir, ailenin diğer fertleri gibi şiir söyleme becerisine sahip olan Sa'dî'nin amcası Abdülkerim'in kurban bayramını kutlamak üzere söylediği bir şiiirdir:

يا سَيِّدَ السَّادَاتِ وَالْأَشْرَافِ وَالْوَّاحِدُ الْمَعْدُودُ بِالْآلَافِ
بُشْرَاكَ بِالْعِيدِ السَّعِيدِ مُضْحِيًّا بَعْدَاكَ فِيهِ بِصَارِمِ الْأَسْيَافِ
فِي كُلِّ عِيدٍ دُمْتُمْ بِمَسْرَةٍ وَسَلَامَةٍ وَبِرَغْدِ عَيْشِ صَافِي
كُنْ فِي أَمَانِ اللَّهِ مَخْفُوفًا بِمَا تَهْوَى مِنَ الْإِسْعَادِ وَالْإِسْعَافِ

Ey seyyid ve şeriflerin efendisi, "bin"lere bedel "bir"!

Keskin bir kılıçla düşmanlarını kurban eden mutlu bayramını tebrik ederim.

Her bayram sevinç ve selamete dolu bir yaşamın bolluğu içerisinde olabilirsiniz.

Arzuladığınız mutluluk ve yardımla kuşatılmış olarak Allah'a emanet ol.

Sonuç olarak İbnu'n-Nakîb'in, mensubu olduğu Hamzaoğullarının Dımaşk'ın önde gelen ailelerinden birisine mensup olduğu anlaşılmaktadır. Hz. Peygamber'in soyundan gelen ve birkaç kuşak boyunca Şam'da nakibüleşraflık görevi üstlenen bu aile birçok âlim ve edip yetiştirmiştir. Özellikle İbnu'n-Nakîb'in ailesinin bu sülale içerisinde

⁹⁸ Hayatı hakkında bilgi için bk. el-Murâdî, *age.*, II, 156-158.

önemli bir mevki işgal ettiği anlaşılmakta olup şairliğin, bu ailenin fertleri için sanki doğuştan gelen bir yetenek olduğu görülmektedir.

1.3. Eğitimi

Biyografik eserlerde İbnu'n-Nakîb'in eğitim hayatına ve kimlerden ders aldığına dair çok az bilgi yer almaktadır. Bu, şairin eğitim çağının, babasının seyahat dönemlerine rastlamış olabileceği ihtimalini akla getirmektedir. Tarihî açıdan bu ihtimali bertaraf edecek bir bilgi de bulunmamaktadır.

Hiç kuşkusuz İbnu'n-Nakîb'in en önemli hocası, devrin ilmî ve edebî şahsiyetlerinden biri olan babası Seyyid Muhammed'dir.⁹⁹ Babasının onun temel İslami bilimler alanındaki birikimine katkısı bir yana özellikle edebiyat sahasındaki gelişiminde oynadığı rol dikkat çekicidir. Bu bağlamda, dönemin edebiyat çevresi için oldukça önemli kabul edilen edebiyat meclislerinde başı çeken Seyyid Muhammed'in¹⁰⁰, çocuklarının bu meclislere aktif katılımını sağladığını gösteren örnekler bulunmaktadır.¹⁰¹ Bu çerçevede İbnu'n-Nakîb'in *Dîvân*'ında yer alan bir pasajı burada zikretmenin konuyu daha anlaşılır kılacağı düşünülmektedir. Buna göre bir gün şair ve babası Dımaşk'ın mesire yerlerinden biri olan Ğûta'daki ağaçlık bir yere otururlar. Orada şairin babası aşağıdaki beyitleri söyler:¹⁰² [Hafif]

قَدْ بَكَرْنَا حَيْثُ الصَّبَا فِي عَيْضَةَ الْغُوطَةِ النَّدِيِّ تَرَاهَا
وَعَبْرْنَا غَدِيرَهَا بِارْتِيَا وَوَرَدْنَا النَّمِيرَ مِنْ بَرَدَاهَا

Sabâ rüzgârının yol kestiği bir sabah vaktinde, toprağı nemli Ğûta'nın koruluğuna geldik.

Neşeyle oranın deresini geçtik ve Beradâ'nın duru suyuna ulaştık.

Seyyid Muhammed bu beyitleri söyledikten sonra oğlundan şiirin devamını getirmesini ister. Bunun üzerine İbnu'n-Nakîb aşağıdaki beyitleri söyler:

وَأَقْلْنَا لَدَى مَدَبِّ ظِلَالٍ أَسْبَلَتْهَا شَحْرَاؤُهَا فِي دُرَاهَا
حَيْثُ رَيْدَانُهُ النَّسِيمِ تَمَشَّتْ مَشِيَةَ الْخَوْدِ تَنْجَلِي فِي رُبَاهَا

Yüksek yerlerindeki ağaçların sarkıttığı gölgelik bir yere uzandık

⁹⁹ el-Muhibbî, *Hulâsatu'l-Eşer*, II, 390.

¹⁰⁰ el-Muhibbî, *Hulâsatu'l-Eşer*, IV, 128.

¹⁰¹ Bk. el-Muhibbî, *Hulâsatu'l-Eşer*, IV, 128-129.

¹⁰² İbnu'n-Nakîb, *age.*, s. 290-291.

Orada tepelerde yumuşak meltem ortaya çıkmış, güzel bir genç kız edasıyla yürür.

Babası şu beyitlerle, oğlunun kaldığı yerden devam eder:

وَعُصُونُ الْخِلَافِ تَنْشُرُ نَشْرًا عَيْبًا ضَمَّخْتَهُ مِنْ مَسْرَاهَا
عَاكِفَاتٍ عَلَى الْجَدَاوِلِ حَتَّى خَلَّتْهَا تَبْتَعِي بِهِ نُحُوهَا

*Çayırların kokusuyla karışmış güzel kokular yayan salkım söğüdün dalları,
Derelerin üzerine öylesine eğilmiş ki sen onun derelere inmeyi arzuladığını
sanırsın.*

Ardından İbnu'n-Naķib aŗağıdaki beyitleri söyler:

وَبِحَيْثُ الطَّرْفَاءُ مَدَّتْ مُلَاءً سُنْدِسِيًّا قَدْ خَفَّرْتَهُ صَبَاهَا
وَعَدَا الْمُرْجُ كَالْحَرِيرَةِ مَسًّا تَبْلُغُ الْعَيْنُ فِيهِ أَقْصَى مَدَاهَا

*Orada ılgın ağacı ince kumaŗtan yapılmıŗ bir elbise gibi uzamıŗ ve sabâ rüzgârı
da ona gözcülük ediyor.*

İpek gibi yumuşak çayırlarda göz en son noktaya kadar uzanmaktadır.

Seyyid Muhammed şu beyitlerle şiiri sonlandırır:

يَا لَهَا نُزْهَةٌ بِهَا هَتَفَ الطَّيْرُ يُنَاغِي حَمَامَهَا فِي جِمَاهَا
قَدْ حَمِدْنَا مَسَارِحَ الطَّرْفِ فِيهَا وَنَعْمَنَا بِشَدْوِهَا وَشَدَاهَا

Ne gezinti ama! Kuşların güvercinlere sevdayla seslenerek öttüğü...

*Biz oranın çayır manzaralarından hoşlandık, kuş seslerinin ve güzel kokularının
tadını çıkardık.*

İbnu'n-Naķib'in bir medih şiirinden¹⁰³ hareketle onun Muhammed el-Balabânî'nin ders halkasına katıldığı sonucunu çıkarmak mümkün görünmektedir. Tam adı Muhammed b. Bedruddin b. Balaban el-Ba'lı ed-Dımaŗķî olan bu zât, devrin önde gelen fıkıh, hadis, kıraat ve tecvid âlimidir. Tecvid, akaid ve fıkıh alanlarında eserleri vardır.¹⁰⁴ Şairin bu zât hakkında söylediğı medih şiirinden, ondan İmam Buhârî'nin *el-Câmi'u's-Şaķihî*'ni okuyarak hatmettiğı anlaşılmaktadır. Şiirde geçen “Kaç kez onu Eŗrefiyye süsü olarak gördüm. O orada hep ihlasla bulunmuŗtur.” ifadesi, şairin

¹⁰³ İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 249.

¹⁰⁴ Hayatı hakkında geniş bilgi için bk. el-Muķibbî, *Hulâŗatu'l-Eŗer*, IV, 401-402; Ziriklî, *age.*, VI, 51; Kehhâle, *age.*, IX, 100.

Dımaşık'ın ünlü Eşrefiyye Dârulhadîsi'nde öğrenim görmüş olabileceği ihtimalini akla getiriyorsa da elde, bunu teyit edecek herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Bunun yerine şairin söz konusu eseri, o devirde oldukça yaygın olan cami derslerinde okumuş olması daha kuvvetli bir ihtimal olarak göze çarpmaktadır. Nitekim benzer tarzda, aynı eserin hatmedilmesi münasebetiyle söylenen ve hoca ismi zikredilmemekle birlikte yine Muhammed el-Balabânî'den bahsedildiği anlaşılan bir başka şiirde şu ifadeler yer verilmektedir¹⁰⁵: [Maḥla' u'l-Basît]

وَقُبَّةُ النَّسْرِ تَحْتَهَا الْآ
نَ فَاضِلٌ نَاسِكٌ إِمَامٌ
يَرْوِي حَدِيثَ النَّبِيِّ حَقًّا
عَلَيْهِ مِنْ رَبِّهِ السَّلَامُ

Nesr Kubbesi altında şu an faziletli ve zahit bir imam vardır.

Peygamberin hadisini hakıyla rivayet eder. Rabbi ona esenlikler versin.

Beyitte yer alan “Nesr Kubbesi”, Şam'daki Emeviyye Camii'nin kubbesine verilen addır.¹⁰⁶ Şair burada memduhun Emeviyye Camii'nde ders verdiğine işaret etmektedir. Bu bilgiler ışığında şairin, tıpkı babası ve kardeşleri gibi hadis ilmine ayrı bir önem atfettiği ve Emeviyye Camii'nde Muhammed el-Balabânî'den Buhârî'nin *el-Câmi'u's-Şaḥîḥ* isimli ünlü eserini hatmettiği anlaşılmaktadır.

İbnu'n-Nakîb'in eğitim durumu ile ilgili temas edilmesinde yarar görülen bir diğer husus da onun bazı âlimlerle irtibat kurarak onlardan ilmî icazet talebinde bulunmasıdır. Bu çerçevede onun şiirleri vasıtasıyla Hayruddîn er-Ramlî (1081/1671)¹⁰⁷ ve devrin ünlü muhaddisi er-Rûdânî'den (1094/1683)¹⁰⁸ icazet talebinde bulunduğu görülmektedir. Bu konu “ihvâniyyât” başlığı altında daha detaylı ele alınacağı için şairin Hayruddîn er-Ramlî'ye bu amaçla yazdığı şiirin ilgili bölümünü zikretmenin yeterli

¹⁰⁵ İbnu'n-Nakîb, *age.*, s. 253.

¹⁰⁶ Tâlib Yâzîcî, “Emeviyye Camii”, *DİA*, İstanbul, 1995, XI, 108.

¹⁰⁷ Hayruddin b. Ahmed b. Ali el-Eyyûbî el-Fârûkî, Filistin'in Ramle bölgesinde yaşamış ve yine burada vefat etmiştir. Fıkıh ve hadis bilginidir. Kendi ismiyle bilinen bir fetva kitabı ve çeşitli fıkıh kitaplarına yazılmış şerh ve haşiyeleri vardır. Kendisine ait bir şiir divanı bulunmakta olup yazma halindedir. Bk. el-Muḥibbî, *Hulâşatu'l-Eşer*, II, 134-139; ez-Zirikli, *age.*, II, 327.

¹⁰⁸ Ebû Abdillâh Şemsuddîn Muhammed b. Süleyman er-Rûdânî es-Sûsî. Hadis ve astronomi âlimidir. Kuzey Afrikada'ki Sûs şehri yakınlarındaki Târûdant'ta doğmuştur (1030/1621) Mısır, Şam ve İstanbul'da bulunmuştur. *Cem'u'l-Fevâid min Câmi'i'l-Uşûl ve Mecma'iz-Zevâid* isimli meşhur hadis kitabının müellifidir. Bk. el-Muḥibbî, *Hulâşatu'l-Eşer*, IV, 204-208; Ahmet Yücel, “Rûdânî”, *DİA*, İstanbul, 2008, XXXV, 184-185.

olacağı düşünülmektedir. Şair bu yöndeki talebini aşağıdaki beyitlerle dile getirmektedir:¹⁰⁹ [Tavîl]

تَرْجِي مِنْكُمْ الْإِجَازَةَ فِي الْمَرْوِيِّ مَهْرًا فَتِلْكَ أَقْصَى الطَّلَابِ
فَأَنْبِئِي لَا سِيَّمَا سَنَدَ الْفَقْدِ هِ بِعَلْيَاكَ يَا رَفِيعَ الْجَنَابِ
وَتَفَضَّلِي هَا عَلَى مُسْتَمِيحٍ رَاغِبٍ وَاعْتَنِمِ جَزِيلَ الثَّوَابِ
فَلِمَنْ مِثْلَكَ الْإِجَازَةُ تُسْتَا مِ بِنَظْمِ الْقَرِيضِ لِالْأَحْبَابِ
وَإِنِّي وَاسَلَمَ مُرْفَةَ الْبَا لِ مَا خَطَّ يَرَاغُ حَرْفًا بِصَدْرِ كِتَابِ

Bir mehir olarak sizden rivayet konusunda icazet ummaktadır ki bu istenile[bilecek şey]lerin en zirvesidir.

Ey fikhın dayanağı ve saygınlığı yüksek kişi! Özellikle yüceliğinle beni [isteğime] eriştir!

Yardıma muhtaç istekli bir kişiye bunu lütfet ve bol sevap kazan.

Şiir nazmederek hangi dosttan senin gibi icazet istenir.

Kalem kâğıdın sinesine harf yazdıkça, dünya döndükçe, bolluk içinde esen kal.

İbnu'n-Naķib yukarıdaki beyitlerde “fî'l-merviy” yani “rivayet ettiklerin konusunda” demek suretiyle hadis ilmine dair icazet isteğini dile getirmektedir. Şairin memduhun fıkıhçı kişiliğini ön plana çıkararak medihte bulunmasından hareketle onun fıkıh alanında icazet istediği sonucu çıkarılmamalıdır. XIX. asır hadis bilginlerinden Abdulhay el-Kettânî'nin (1382/1962) Hayruddin er-Ramlî hakkındaki “o yaşadığı dönemde icazet verenlerdendir” ifadesinin¹¹⁰ İbnu'n-Naķib'in yukarıdaki şiirde sözü geçen icazet talebinin hadis alanında olduğu şeklindeki kanaatimizi teyit ettiği düşünülmektedir.

İbnu'n-Naķib'in şiirlerini inceleyen birisi onun önemli bir kültürel birikime sahip olduğunu anlayacaktır. Onun bu birikimine katkı sağlayan hususların başında belki de babasının Dımaşķ toplumu nezdindeki saygın konumu gelmektedir. Babasının, devrin önemli ediplerinden kurulu edebiyat meclislerine çocuklarını da dâhil ettiğine daha önce değinilmişti. Buna, şairin babası Seyyid Muhammed'in özellikle nakibüleşraflık görevini

¹⁰⁹ İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 24.

¹¹⁰ Abdulhay Muhammed b. Abdilkebir el-Hasenî el-İdrîsî el-Kettânî, *Fihrusu'l-Fehâris ve'l-Eşbât ve Mu'cemu'l-Me'âcim ve'l-Meşyehât ve'l-Muselselât*, thk. İhsân Abbâs, 2.b., Dâru'l-Ġarbi'l-İslâmî, Beyrut, 1982, I, 386.

üstlendikten sonra evlerinin toplumun çeşitli katmanlarından kişilerin ilgi odağı olması¹¹¹ durumu eklenebilir. Her iki durum da şairin farklı kişilerle tanışarak kültür seviyesini arttırması bakımından önemli kabul edilebilir.

İbnu'n-Naķib'in eğitim ve kültürüne dair değinilmesi gereken hususlardan bir diğeri de onun Türkçe biliyor olmasıdır. *Dîvân*'ında yer alan ve Osmanlı Şeyhülislamı Kemalpaşazâde'nin Türkçe şiirinden çevrildiğı belirtilen üç beyitlik aşağıdaki şiir, onun Türkçe bildiğini göstermesi bakımından kayda değer bir örnek olarak kabul edilebilir¹¹²:
[Basît]

لَوْ أَنَّ بَيْضَةَ زَاغٍ رَاحَ يَحْضُنُهَا فِي جَنَّةِ الْخُلْدِ طَاوُوسٌ وَيَرَامُهَا
وَكَانَ بِالْكُوْتِرِ الْعَذْبِ الْفَرَاتِ لَدَى حَضِيرَةِ الْقُدْسِ مَرَبَاهَا وَمَطْعُمُهَا
أَمْ تَأْتِ إِلَّا بِزَاغٍ وَهِيَ صَاغِرَةٌ وَذَلِكَ الْأَصْلُ لَا يَنْفَكُ يَلْزُمُهَا

Şayet karganın yumurtasına, sonsuzluk cennetinde bir tavus kuşu kuluçkaya yatıp baksaydı.

Yetişip beslenmesi de mukaddes bir grubun nezdindeki tatlı ve lezzetli kevser havuzu ile olsaydı.

Yine de o yumurta hakir kargadan başka bir şey ortaya çıkarmazdı. Zira bu, onun, peşini bırakmayan gerçeğidir.

Araştırmalar neticesinde Kemalpaşazâde'nin *Dîvân*'ında bu çerçevede herhangi bir şiire rastlanmamıştır. Fakat Azîz Mahmûd Hüdâyî'ye ait olan¹¹³ (ö. 1628) şu iki dörtlük yukarıdaki beyitlerle benzer anlam taşıyor olması sebebiyle burada zikredilebilir:

Beyza-i zâğî kosan tâvûs ile

Gülşen-i cennetde yapsan âşiyân

Dürlü ni'metlerle etsen terbiyet

Zâğdır andan zuhûr eden hemân

Beyza-i zâğî koyup tâvûs-ı kudsün altına

Cennetü'l-me'vâ içinde ana yapsan âşiyân

Terbiyet etsen anı envâ'-ı ni'metle beğim

¹¹¹ el-Muħibbî, *Hulâsatu'l-Eşer*, IV, 127.

¹¹² İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 293.

¹¹³ Azîz Mahmûd Hüdâyî, *Dîvân-ı İllâhiyât*, Kitabevi (Tıpkıbasım), haz: Mustafa Tatcı-Musa Yıldız, Ankara, 2005, s. 266.

Zâğdır ancak yine andan zuhûr eden hemân

Evliya Çelebi'nin (ö. 1684) *Seyahatnâmesi*'nde de buna yakın Türkçe bir beyit tespit edilmiştir. Kim tarafından söylendiği belirtilmeyen ve “fehvasınca” kaydı düşülerek zikredilen söz konusu beyit şudur¹¹⁴:

Beyza-ı zâğî kosan tâvus-i kudsî altına,

Zâğdır peydâ olan bin dürlü tedbir eylesen.

Benzer anlamlar içeren bir başka şiir daha mevcuttur. İranlı şair Molla Abdullah Hâtîfî'ye (ö. 1520) ait olan bu Farsça şiir¹¹⁵ Azîz Mahmûd Hüdâyî'ninkinden bir asır önce söylenmiştir. Anlaşılan o ki bu “karga yumurtasından ancak karga çıkacağı” düşüncesini işleyen söylem Türk, İran ve Arap edebî çevrelerinde ilgi çekmiş ve birçok şair tarafından çeşitli biçimlerde dizelere dökülmüştür. Bunlardan biri de Kemalpaşazâde'dir. Her ne kadar onun bu yöndeki şiirine ulaşılammışsa da İbnu'n-Nakîb'in oğlu Sa'dî'nin *Dîvân*'a düştüğü “merhum Kemalpaşazâde'nin Türkçe beyitlerini Arapça'ya çevirerek”¹¹⁶ kaydına itimat etmek durumundayız.

O dönemde Dîmaşk'ın Osmanlı idaresi altında bulunduğu ve birçok kişinin idare merkezi olan İstanbul'a seyahatler yaptığı gerçeği göz önünde bulundurulduğunda İbnu'n-Nakîb'in Türkçe bilmesinin normal bir durum olduğu söylenebilir. Bununla birlikte şairin Türkçe'yi hangi seviyede bildiği, nasıl ve kimden öğrendiği de merak konusudur. Bununla ilgili olarak, şairin Anadolu topraklarına seyahatinde, Dîmaşk'ta görevli Türk idarecilerden veya buradaki Türkçe bilen Araplardan öğrenmiş olabileceği gibi çeşitli ihtimaller üzerinde durulabilirse de bunlardan birisi veya bunların dışında başka bir seçenek üzerinde yoğunlaşmaya imkân verecek herhangi bir bilgi bulunmamaktadır.

Şairin eğitim ve kültürü hakkında fikir veren bu bilgiler sonucunda şairin ilköğrenimini babasından gördüğü ve çeşitli alanlarda bazı hocalardan dersler aldığı anlaşılmaktadır. Özellikle hadis ilmine ilgi duyduğu gözlemlenen şairin Buhârî'nin *e/-Câmi'u's-Sahîh*'ini camilerde oluşturulan ilim halkalarında hatmettiği bilinmektedir. Öte yandan şairin Türkçe bildiği, son derece kültürlü bir kişiliğe sahip olduğu ve kültürel

¹¹⁴ Evliya Çelebi, *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, Haz: Mümin Çevik, Üçdal Neşriyat, İstanbul, 1986, III-IV, 315.

¹¹⁵ Bk. Alırıza Nevrûzîtaleb, “Costârî Derşekl-şinâsî Eser-i Hünerî ve Deryaft-i Ma'nâ”, *Bâğ-ı Nazar*, sy. 7/4, Tahran, 1389, s. 7.

¹¹⁶ İbnu'n-Nakîb, *age.*, s. 293.

birikiminde, Dımaşğ'ın saygın bir ailesine mensup olmasının önemli bir katkısının olduğu anlaşılmaktadır.

1.4. Seyahatleri

İbnu'n-Naķib'in seyahatlerine dair kaynaklarda herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır. Yalnız *Dîvân*'da yer alan aşağıdaki şiirde, şairin, Osmanlı idaresi altında bulunan çeşitli yerlerin adını zikrettiği görülmektedir¹¹⁷: [Tavîl]

ثَلَاثِينَ قَاصٍ عُدَّ مِنْ بَعْدِ أَرْبَعِ مَوَالٍ لَهُمْ مُدُنٌ تُعَدُّ رِحَابُ
فَأُمُّ الْقُرَى قُدُسٌ دِمَشْقُ مَدِينَةٌ طَرَابُلُسُ مِصْرُ وَبَعْدَاذُ عَنَّابُ
كَذَا حَلَبُ مَعْنِيصَةُ ثُمَّ صَافِرُ وَأَدْرَنَةُ بُوسَنَا سَوَارِي سِنَابُ
وَصُوفِيَةُ أَيضًا سَنَانِيكُ بَعْدَهَا دِيَارُ بَنِي بَكْرٍ فَذَاكَ صَوَابُ
كُتَاهِيَةُ أُيُوبُ مِنْ بَعْدِ فَلِبَةِ وَقُونِيَةُ يُخْصِي الْجَمِيعَ حِسَابُ
وَتِيرَةُ أَنْكُورِيَةُ ثُمَّ بُرْسَةُ وَمَمْلَكَةُ السُّلْطَانِ فَهِيَ تُهَابُ
بِلْعَرَادُ قَيْسَارِيَةُ عُدَّ مَرَعَشًا كَذَلِكَ يَنْكِي شَهْرُ لَيْسَ تُعَابُ
بِحَانِيَةَ ثُمَّ أُسْكُدَارُ وَعَلَطَةُ وَأَزْمِيرُ مَعَ أَرْزُومٍ ثُمَّ نِصَابُ

Geniş topraklı şehirleri olan dört efendiden sonra otuz kadı sayılır:

Ümmü'l-Kurâ, Kudüs, Dımaşğ [dört efendidir. Bunların ardından gelen otuz kadı] Medine, Trablus, Mısr, Bağdat, Antep'dir.

Halep, Manisa... Sonra Sakız, Edirne, Saraybosna, Sinop ve

Sofya da böyledir. Aynı şekilde Selanik ve Diyarbakır da... İşte budur doğru olan!

Felipe'den sonra Kütahya, Eyüp ve Konya'nın hepsi hesaba dâhildir.

Tire, Ankara, sonra Bursa ve kendisine saygı gösterilen Sultan şehri (İstanbul),

Belgrad, Kayseri, Maraş ve kusuru bulunmayan [Bursa] Yenişehir.

Erzurum ile beraber Hanya, Üsküdar, Galata ve İzmir ile nisap tamam olur.

İbnu'n-Naķib'in şiirde geçen bu yerleri görüp görmediği konusunda net bir bilgi bulunmamaktadır. O dönem için meşhur olan Edirne, Manisa, Konya, Bursa; Dımaşğ'a coğrafi yakınlığı olan Antep, Maraş ve Diyarbakır gibi yerler bir yana bırakılırsa şairin

¹¹⁷ İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 43.

Sinop, Sakız, Tire, Hanya, Yenişehir, Galata, Eyüp gibi detay sayılabilecek yer isimlerinden bahsetmesi şairin buraları görmüş olabileceği ihtimalini güçlendirmektedir. Şayet şair buraları görmüşse, bunun, babasının İstanbul'a yaptığı seyahatler¹¹⁸ esnasında gerçekleşmiş olabileceği akla gelmektedir. Öte yandan şairin Türkçe bildiği hususu hatırlanacak olursa onun buraları bizzat görmüş olabileceği uzak bir ihtimal olarak görünmemektedir.

1.5. Vefatı

İbnu'n-Nağîb yakalanmış olduğu veba hastalığına yenik düşerek 8 Rabîulâhîr 1081 (25 Ağustos 1670) yılında otuz üç yaşında vefat etmiş ve Dımaşk'taki el-Ferâdîs kabristanına defnedilmiştir.¹¹⁹

2. Eserleri

Kaynaklarda İbnu'n-Nağîb'in iki eserinden bahsedilmektedir. Bunlardan biri *Dîvân*'ı¹²⁰ diğeri de *Destîcetu'l-Mukteţaf min Bevâkîri'l-Ĥadâiki ve'l-Ġuraf*¹²¹ isimli, şiir seçkisi niteliğindeki risalesidir.

2.1. Dîvân

Bu, şairin çalışmamıza konu olan, şiirlerinin toplandığı eserdir. *Dîvân*'da şaire ait 343 şiir ve 2448 beyit bulunmaktadır ve şiirler kafiye harflerinin alfabetik sırasına göre tertip edilmiştir. Şiirlerden biri Türkçeden çeviri niteliğinde olup diğerlerinin tamamı şairin özgün şiirleridir.

Dîvân'ı ciddi anlamda bilim dünyasının ilgisine ilk sunan kişi, İbnu'n-Nağîb ile neseb yakınlığı da bulunan¹²² Halîl Merdem Bek (ö. 1959)'dir. Bu zât 1956 yılında *Mecelletu'l-Mecma'î'l-İlmiyyi'l-Arabî* dergisinde neşredilen¹²³ bir makale ile *Dîvân*'ın tanıtımını yapmış, bu makale, daha sonra *Dîvân*'ın tahkikli baskısı içerisinde ayrıca

¹¹⁸ el-Muĥibbî, *Hulâşatu'l-Eşer*, IV, 126.

¹¹⁹ el-Muĥibbî, *Hulâşatu'l-Eşer*, II, 404.

¹²⁰ Halîl Merdem Bek, "Dîvânu İbni'n-Nağîb", *Mecelletu'l-Mecma'î'l-İlmiyyi'l-Arabî*, sy. 31/1, Dımaşk, 1956, s. 3; ez-Ziriklî, *age.*, III, 332; Kehhâle, *age.*, V, 191.

¹²¹ Halîl Merdem Bek, "Mecmû'atu İbni'n-Nağîb ev Bevâkîru'l-Ĥadâiki ve'l-Ġuraf", *Mecelletu'l-Mecma'î'l-İlmiyyi'l-Arabî*, sy. 31/2, Dımaşk, 1956, s. 177-186; İbnu'n-Nağîb, *age.*, s. 15. (Abdullah el-Cebbûrî'nin mukaddimesi); ez-Ziriklî, *age.*, III, 332; Ömer Musa Paşa, *el-'Aşru'l-'Uşmânî*, s. 250.

¹²² İbnu'n-Nağîb, *age.*, s. 14. (Abdullah el-Cebbûrî'nin mukaddimesi)

¹²³ Bk. Halîl Merdem Bek, "Dîvânu İbni'n-Nağîb", s. 3-22.

yayınlanmıştır.¹²⁴ Halil Merdem Bek bu makalesinde *Dîvân* ile ilgili şu değerlendirmede bulunur:

“*Dîvân* konularının ilgi çekiciliği, şiirsel niteliklerinin çeşitliliği ve başka divanları dolduran konuların azlığı yönüyle nadir divanlardandır. Bu divan hicivden uzak durmuştur ve mersiye de barındırmamaktadır. Şairlerin kasidelerindeki alışlagelmiş medihden daha çok ihvâniyyâta benzeyen birkaç kaside olmasa neredeyse içerisinde medih de bulunmamaktadır.”¹²⁵

Dîvân'da yer alan şiirlerin en uzununu, içerisinde ağırlıklı olarak Emevî ve Abbâsî saraylarındaki eğlence hayatının, nedimlerin ve şarkıcıların anlatıldığı, son bölümde ise Bermekîler, Hamdânîler, İbnu'l-‘Amîd (ö. 360/970) ve es-Sâhib b. ‘Abbâd’dan (ö. 385/995) söz edilen 119 beyitlik kasidedir. Bu kaside -içerisinde geçen kişi adları yönüyle- el-Muhibbî'nin *Hulâşatu'l-Eşer*'inde kısaca şerh edilmiş¹²⁶, Halil Merdem Bek'in ilaveleriyle birlikte, yukarıda sözü geçen makale içerisinde ayrıca yayınlanmıştır. Bundan başka Halil Merdem Bek *Cemheratu'l-Muğannîn* isiminde bir kitap telif etmiş, kitabın başında “şarkı ve şarkıcılar” konusunda genel, tarihi bilgilere yer vermiş, ardından İbnu'n-Naķib'in hayatından bahsederek söz konusu kasideyi şerh etmiştir.¹²⁷

Dîvân'ın muhakkiki Abdullah el-Cebbûrî'nin verdiği bilgiye göre, eserin tespit edilebilen yegâne nüshası Kahire'deki Dâru'l-Kutubi'l-Mışriyye'de 1395 numarada bulunmaktadır. Bu nüshadan çoğaltılmış diğer bir nüsha da Dımaşķ'taki el-Mecma' u'l-‘İlmiyyu'l-‘Arabî'nin kütüphanesinde yer almaktadır. Söz konusu yazma 272 sayfadan müteşekkil olup her bir sayfada 19 satır bulunmaktadır.¹²⁸ *Dîvân*'ın hemen başında İbnu'n-Naķib'in oğlu Sa'dî tarafından bir mukaddime kaleme alınmıştır. Sa'dî bu mukaddimede divanı toplama sebebi ve usulü ile ilgili olarak şunları kaydeder:

“Edebiyat dilin kesesi, konuşma ve beyanın süsü olunca aklıma, fazilet ve edebiyat bahçesi, hasep ve şerefte ölçüt olanların son temsilcisi, sanat yarışının kazananı ve beyan bahçelerinde zekâ oklarını fırlatan babam Seyyid Abdurrahman'ın sözlerini toplama fikri geldi... Düşündüm ki onun dağınıklarını toplayıp mukatta'a ve

¹²⁴ Bk. İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 17-37. (Giriş)

¹²⁵ Halil Merdem Bek, “*Dîvânü İbni'n-Naķib*”, s. 4.

¹²⁶ el-Muhibbî, *Hulâşatu'l-Eşer*, II, 397-404.

¹²⁷ Halil Merdem Bek, *Cemheratu'l-Muğannîn*, el-Matba'atu'l-Hâşimiyye, Dımaşķ, 1964.

¹²⁸ İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 13. (Abdullah el-Cebbûrî'nin mukaddimesi)

kasidelerini biraraya getirmeye en uygun kişi benim. Bu yüzden müsveddelerden onu talep etme konusunda paçaları sıvadım ve ravilerin ağızlarından onları kaptım...”¹²⁹

Dîvân'ın sonunda yer alan kayıttan hareketle, eserin toplanmasının İbnu'n-Naķib'in vefatından 58 yıl sonra, 1139/1727 yılında tamamlandığı ve Ahmed Muhammed el-Ĥamevî isimli bir müstensihe yazdırıldığı anlaşılmaktadır.

Abdullah el-Cebbûrî bu nüshayı esas alarak *Dîvân*'ın tahkikini yapmış, Ahmed el-Cundî'nin tashihi ile eser 1963 yılında Dımaşķ'ta basılmıştır. Eserin bu baskısında Ahmed el-Cundî tarafından bir takdim yazısı kaleme alınmış¹³⁰, ardından muhakkik tarafından İbnu'n-Naķib'in hayatı ve *Dîvân* hakkında bilgi veren bir mukaddimeye yer verilmiş¹³¹ ve Halil Merdem Bek'in yukarıda sözü geçen makalesi eklenmiştir¹³².

2.2. Destîcetu'l-Muķtetâf min Bevâķiru'l-Ĥadâiki ve'l-Ġuraf

İbnu'n-Naķib çeşitli konularda seçtiği şiiirlerden bir antoloji oluşturmayı düşünmüş fakat *Bevâķiru'l-Ĥadâiki ve'l-Ġuraf* ismini verdiği bu eseri tamamlaması mümkün olmamıştır. Eser kendisine eksik haliyle intikal eden Halil Merdem Bek'in *Mecelletu'l-Mecma'i'l-İlmiyyi'l-Arabî* de bir tanıtım yazısı yayınlanmıştır. Bu makaleden edinilen bilgiye göre nüsha, müellif nüshası olup İbnu'n-Naķib'in bizzat kendi hattı ile kaleme alınmıştır. Çoğu, tabiat tasviri, içki ve eğlence ile ilgili olmak üzere eserde 81 konu başlığı bulunmaktadır. Toplam 156 sayfadan oluşan eserin mukaddime ve hatimesi bulunmamaktadır. Bazı konular yarım bırakılmış olup bazıları ise tamamen boş durumdadır.¹³³ Tüm bunların sebebi muhtemelen müellifin eseri tamamlamaya ömrünün vefa etmemiş olmasıdır.¹³⁴ Müellifin esere aldığı şiiirlerin kaynağını zikrettiğini belirten Halil Merdem Bek müellifin yararlandığı 39 eser ismi tespit ederek bunların listesini söz konusu makalesinde takdim etmiştir.¹³⁵

İbnu'n-Naķib -belki de vebaya yakalandıktan sonra- eseri tamamlayamayacağını düşünerek bu eserden seçtiği şiiirlerle hoş bir risale meydana getirmiş ve bunu

¹²⁹ İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 8-9. Ömer Musa Paşa bu ifadeleri göz önünde bulundurarak *Dîvân*'ın, şairin bütün şiiirlerini kapsamadığını düşündüğünü belirtir. Bk. Ömer Musa Paşa, *İbnu'n-Naķib*, s. 44-45.

¹³⁰ İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 3-4. (Giriş)

¹³¹ İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 5-16.

¹³² İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 17-37.

¹³³ Halil Merdem Bek, “Mecmû'atu İbni'n-Naķib ev Bevâķiru'l-Ĥadâiki ve'l-Ġuraf”, s. 177-181.

¹³⁴ A.mlf., “Mecmû'atu İbni'n-Naķib ev Bevâķiru'l-Ĥadâiki ve'l-Ġuraf”, s. 178.

¹³⁵ Bk. a.mlf., “Mecmû'atu İbni'n-Naķib ev Bevâķiru'l-Ĥadâiki ve'l-Ġuraf”, s. 181-182.

Destîcetu'l-Muhtetaf min Bevâkîri'l-Hadâiki ve'l-Ğuraf olarak isimlendirmiştir.¹³⁶ Bu risalenin yazma nüshası Kahire'deki Dâru'l-Kutubi'l-Mısriyye'de 201 numarada bulunmakta olup bu nüshadan çoğaltılan bir nüshası da Dımaşk'taki el-Mecma'u'l-İlmiyyu'l-'Arabî'nin kütüphanesinde mevcuttur.¹³⁷

3. Edebî Kişiliği

İbnu'n-Naķib edebiyatçı kimliği ile XVII. asrın önemli simaları arasında gösterilmektedir.¹³⁸ *Dîvân*'ının satır aralarındaki, makâme tarzında kaleme aldığı pasajlardan hareketle nesirci yönünün de bulunduğu anlaşılan İbnu'n-Naķib daha çok şair kimliği ile bilinmektedir. Çalışmanın sonraki bölümlerinde şiirleri daha detaylı inceleneceğinden bu başlık altında onun edebî kişiliği ana hatlarıyla ele alınacaktır. Bu çerçevede onun edebî kişiliğini, “edebî kişiliğini etkileyen faktörler”, “şairliği ve şiir anlayışı”, “etkileri ve hakkında söylenenler” şeklinde başlık altında ele almak uygun olacaktır.

3.1. Edebî Kişiliğini Etkileyen Faktörler

Çalışmanın buraya kadarki bölümünde XVII. asırda Dımaşk'taki durum ve İbnu'n-Naķib'in çeşitli açılardan hayatı incelendi. Bunların her ikisi de kuşkusuz şairin edebî kişiliğini şekillendiren ve şiirlerine renk veren faktörlerdir. Özellikle şairin hayatı, Dımaşk gibi doğal güzellikleri ön plana çıkan bir kentte, saygın bir aile içerisinde dünyaya gelmesi, ailesi itibari ile edebî bir çevrede yetişmesi, babasının toplumsal konumunun sağladığı avantajla sosyal ilişkilerini geliştirme ve pek çok kişi ile irtibat kurma imkânı elde etmesi, onun şairliğine yön veren hususlardan bazılarıdır. İlerleyen bölümlerde ele alınacağı üzere İbnu'n-Naķib'in şiirlerinde sosyal ilişkilerine dair kesitlerin bulunması, tabiat tasvirine ağırlık vermesi buna karşın diğer bazı şairler gibi geçim sıkıntısı, siyasi olaylar ve toplumsal problemlere değinmemesi onun hayatı, toplumsal konumu ve Dımaşk'ta hâkim olan atmosferle ilgili durumlardır.

¹³⁶ A.mlf., “Mecmû'atu İbni'n-Naķib ev Bevâkîri'l-Hadâiki ve'l-Ğuraf”, s. 186; İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 15. (Abdullah el-Cebbûri'nin mukaddimesi); ez-Zirikli, *age.*, III, 332; Ömer Musa Paşa, *el-'Asru'l-'Uşmânî*, s. 250.

¹³⁷ İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 15. (Abdullah el-Cebbûri'nin mukaddimesi)

¹³⁸ Nu'aym el-Hımsî, *Naħve Fehmin Cedîdin li Edebi'd-Duveli'l-Mutetâbi'ati ve Târîhihi*, Mudîriyyetu'l-Kutub ve Matbû'atu'l-Câmi'iyye, Dımaşk, 1981-1982, II, 109.

İbnu'n-Nakîb'in ailesinin özellikle de babası Seyyid Muhammed'in şairin edebî kişiliğine etkisi önem bakımından belki de ilk sırada yer alır. Babasının, İbnu'n-Nakîb'in eğitimine katkısı ve edebiyat meclislerine katılımını sağlaması gibi hususlar bir yana, bu ailenin fertlerinin edebî anlamda birbiri ile iletişimi de dikkat çekicidir. Şairin babası Seyyid Muhammed, amcası Seyyid Huseyn, kardeşleri Abdulkerîm ve İbrahim'in el-Muhibbî'nin *Nefhatu'r-Rayhâne*'si ile İbn Şâşû'nun *Terâcimu Ba'di A'yâni Dimaşk* isimli eserlerinde yer alan şiirleri¹³⁹ incelendiğinde bile bu edebî ürünlerin büyük çoğunluğunun aynı ocakta pişen aşlar olduğunu anlamak hiç de zor olmayacaktır.

İbnu'n-Nakîb'in edebî kişiliğine ve kültürel birikimine katkı sağlayan hususlardan bir diğeri de şairin okumaya olan merakıdır. Şiirlerinden hareketle onun edebiyat alanında yazılan eserlere ilgi duyduğu anlaşılmaktadır. Hicri V. asrın önemli simalarından Ebû Mansûr es-Se'âlibî'ye¹⁴⁰ olan hayranlığını ve kitaplarına duyduğu alakayı birkaç şiirinde özellikle zikreden şairin, -çalışmanın üçüncü bölümünde yeri geldikçe temas edileceği üzere- dil ve üslup bakımından bu şahsın eserlerinden etkilendiği de gözlerden kaçmamaktadır. Bu çerçevede şairin, es-Se'âlibî'nin *Men Ğâbe 'anhu'l-Mu'trib*¹⁴¹ isimli eseri hakkında söylediği şu beyitler zikre değerdir¹⁴²: [Vâfir]

كِتَابُكَ يَا أَبَا مَنْصُورٍ أَضَحَّتْ تَفُوقُ عَلَى ابْنِ بَانَةَ مُطَرَّبَاتُهُ
تَسْأَلُ غَمَامَةَ الْمَرْكُومِ مِنْهُ عَلَى ذِكْرِ الرِّيَاضِ مُقَطَّعَاتُهُ

Ebû Mansûr! Senin kitabının bülbülleri İbn Bâne'ye üstün gelir oldu.

O kitabın bahçeleri anlatan kısa şiirleri, nezle olan kişinin bulutunun mührünü açıyor.

¹³⁹ Bk. el-Muhibbî, *Nefhatu'r-Rayhâne*, II, 9-90; İbn Şâşû, *age.*, s. 9-45.

¹⁴⁰ Ebû Mansûr Abdülmelik b. Muhammed b. İsmail es-Se'âlibî en-Nisâbüri devrinin önemli şair, edip ve müellifidir. Nişaburludur. 350/961'de doğdu, 429/1038'de vefat etti. Çok sayıda eser kaleme aldı. Bunlardan en önemlileri *Yetîmetu'd-Dehr fî Mehâsini Ehli'l-Aşr*, *Fıkhü'l-Luğa*, *Sihru'l-Belâğa* ve *Sırru'l-Berâ'a*, *Men Ğâbe 'anhu'l-Mu'trib* isimli eserleridir. Ebu'l-Abbas Şemsuddîn Ahmed b. Muhammed b. Hallikân el-Bermekî, *Vefeyâtu'l-A'yân ve Enbâu Ebnâi'z-Zemân*, thk. İhsan Abbas, Dâru Şâdir, Beyrut, ts., III, 180.

¹⁴¹ *Ahşenu Mâ Semi'tu* isimli eserinin zeyli mahiyetindeki bu eserde müellif hat, belagat, ilkbahar, gece, gazel, hamriyyât, ihvâniyyât, medih ve diğer bazı konularda kendisine ulaşan hikmetli sözlerden ve şiir beyitlerinden seçkiler sunar. Eser birçok defa basılmıştır. Bk. Ebû Mansûr Abdülmelik b. Muhammed b. İsmail es-Se'âlibî en-Nisâbüri, *Men Ğâbe 'anhu'l-Mu'trib*, el-Matbaatu'l-Edebiyye, Beyrut, 1309; Tefvîk Rüştü Topuzoğlu, "Se'âlibî, Ebû Mansûr", *DİA*, İstanbul, 2009, XXXVI, 237.

¹⁴² İbnu'n-Nakîb, *age.*, s. 58.

İbnu'n-Naķib'in Şiirlerinde ismini andığı diğer kitaplar Şihâbuddîn el-Hafâci'nin¹⁴³ *Rayĥânetu'l-Elibbâ'sı*¹⁴⁴, Seyyid Bedruddin Muhammed'in¹⁴⁵ *el-Kevâkibu's-Sâira fî Terâcimi A'yâni'l-Mieti'l-'Âşira'sı*¹⁴⁶ ve Ahmed el-Muķrî'nin¹⁴⁷ *'Arfu't-Ŧîb*¹⁴⁸ isimli eseridir. Öte yandan İbnu'n-Naķib'in, *Bevâkiru'l-Ĥadâiki ve'l-Ĝuraf* isimli antolojik eserini hazırlarken yararlandığı eserlerin tespitini yapan Halil Merdem Bek yukarıda sözü geçen eserlerden bazılarını da içine alan 39 eserlik bir liste elde etmiştir.¹⁴⁹ Şairin edebî kişiliğine etkisi söz konusu olduğu için bu eserlerden birkaçını müellifleri ile birlikte zikretmenin konuyu daha anlaşılır kılacağı düşünülmektedir:

¹⁴³ Őihabuddin Ahmed b. Muhammed b. Ömer el-Hafâci. 977/1970'te Kahire yakınlarındaki Seryâkus'ta doğdu. Hilafet merkezi olan İstanbul'a gitti. Sonrasında çeşitli yerlerde kadılık görevlerinde bulundu. 1069/1659 yılında Kâhire'de vefat etti. Fıkıh ve tefsir ile de ilgilenmekle birlikte daha çok dil ve edebiyat alanında Őöhret kazandı. Bir Şiir divanı bulunan el-Hafâci'nin dil ve edebiyat alandaki önemli eserlerinden bir kaçısı şunlardır: *Rayĥânetu'l-Elibbâ ve Zehratu'l-Ĥayâti'd-Dünya*, *Ĥabâyâ'z-Zevâyâ fîmâ fi'r-Ricâli mine'l-Bekâyâ*, *Őifâu'l-Ĝalil fîmâ fi Kelâmi'l-'Arab mine'd-Daĥil*. Bilgi için bk. el-Muĥibbî, *Hulâşatu'l-Eşer*, 331-343; Ali Şakir Ergin, "Hafâci Őehâbeddin", *DİA*, İstanbul, 1997, XV, 72-73.

¹⁴⁴ Eserin tam adı; *Rayĥânetu'l-Elibbâ ve Zehratu'l-Ĥayâti'd-Dünya*'dır. Müellif bu eserinde, kendi çağı olan XI. asırda yaşamış âlim, edip ve Şairlerin hayatlarına ve onların eserlerinden örneklere yer vermiştir. Dört bölümden oluşan eserin son bölümü Anadolu'ya tahsis edilmiştir. Abdullatif Muhammed el-Hulv tarafından neşredilerek 1967 yılında iki cilt halinde basılmıştır. Bk. Kenan Demirayak-M. Sadi Çögenli, *Arap Edebiyatında Kaynaklar*, Atatürk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Yayını, Erzurum, 1995, s. 208-209; Ergin, "Hafâci Őehâbeddin", XV, 72-73.

¹⁴⁵ Necmuddin Muhammed b. Muhammed el-Ĝazzî. Dımaşklı tarihçi ve edebiyatçıdır. 1061/1651 yılında 83 yaşında vefat etmiştir. Edebiyat, ahlak ve hadis alanında eserleri vardır. el-Muĥibbî, *Hulâşatu'l-Eşer*, IV, 189-200; ez-Zirikli, *age.*, VII, 63.

¹⁴⁶ Bu kitabın adı *el-Kevâkibu's-Sâira fî Terâcimi A'yâni'l-Mieti'l-'Âşira*'dır. Adından da anlaşılacağı üzere X. asırda yaşamış önemli şahsiyetlerden bahseder. (Bk. el-Muĥibbî, *age.*, IV, 197) Bu eser 1997 yılında Halil el-Mansûr'un tahkikiyle Beyrut'ta üç cilt halinde basılmıştır.

¹⁴⁷ Tam adı Ebu'l-Abbâs Ahmed b. Muhammed b. Ahmed b. Yahya et-Tilimsânî el-Muķrî'dir. Devrin ünlü tarihçi ve edebiyatçısıdır. 992/1584'te Fas yakınlarındaki Tilimsân'da doğup orada yetişti. Fas, Kahire, Şam ve Hicaz'a seyahatler yaptı. 1041/1631 yılında Mısır veya Şam'da vefat ettiği söylenmiştir. Birçok eseri içerisinde en ünlüsü *Nefĥu't-Ŧîb min Ĝuşni'l-Endelusi'r-Ratib ve Zikri Vezirihâ Lisâniddin b. el-Ĥatib* isimli olandır. Bk. el-Muĥibbî, *Hulâşatu'l-Eşer*, I, 302-311; ez-Zirikli, *age.*, I, 237.

¹⁴⁸ Kaynaklarda *'Arfu't-Ŧîb bi't-Ta'rif bi'l-Vezir İbni'l-Ĥatib* ve *'Arfu't-Ŧîb fî Ahbâri İbni'l-Ĥatib* gibi isimlerle anılan bu eser müellifin *Nefĥu't-Ŧîb* olarak bilinen edebiyat ve biyografi eserinin tamamlanmadan önceki, sadece Endülüslü vezir Lisânuddin b. el-Ĥatib'i anlattığı bölümüdür. Daha sona müellif, Endülüslü şahsiyetlere dair bilgiler ilave etmek suretiyle bu eserin hacmini ve içeriğini genişletmiş ve ismini *Nefĥu't-Ŧîb min Ĝuşni'l-Endelusi'r-Ratib ve Zikri Vezirihâ Lisâniddin b. el-Ĥatib* olarak değiştirmiştir. Söz konusu eserin çeşitli araştırmacılar tarafından birkaç ayrı neşri yapılarak basılmıştır. Bk. Serkis Yusuf b. İliyyâ b. Musa, *Mu'cemu'l-Maĥbû'âti'l-'Arabîyye ve'l-Mu'arraba*, Matbaatu Serkis, Mısır, 1346/1928, II, 1778; İsmail Paşa b. Muhammed Emin b. Mîr Selim el-Baĝdâdî, *İdâhu'l-Meknûn fi'z-Zeyli 'alâ Keşfi'z-Zunûn*, thk. Şerafettin Yaltkaya-Rıfat Bilge, Dâru İhyâi't-Turâsi'l-'Arabî, Beyrut, ts., IV, 98; Demirayak, *Arap Edebiyatında Kaynaklar*, s. 25.

¹⁴⁹ Halil Merdem Bek, "Mecmû'atu İbni'n-Naķib ev Bevâkiru'l-Ĥadâiki ve'l-Ĝuraf", s. 181-182.

- Feth b. Hâkân'ın (ö. 247/861) *Ḳalâidu'l-'Uḳyân, Matmaḥu'l-Enfus ve Mesraḥu't-Teennus fî Mulaḥi Ehli'l-Endelus* isimli eserleri.
- İbnu'l-Mu'tez'in (ö. 296/908) *Dîvân'ı*.
- Ebû Temmâm'ın (ö. 231/846) *el-Ḥamâse'si*.
- İbn 'Abdi Rabbih'in (ö. 328/940) *el-'İḳdu'l-Ferîdî*.
- Ebu'l-Ferac el-İşfahânî'nin (ö. 356/967) *el-Eḡân'si*.
- es-Serîf er-Reffâ'ın (ö. 362/973) *el-Muḥibbu ve'l-Maḥbûb ve Kitâbu'd-Deyyira* isimli eserleri.
- Ebû Hilâl el-'Askerî'nin (ö. 400/1009'dan sonra) *el-Evâil'i*.
- eş-Se'âlibî'nin (ö. 492/1038) *el-Kinâye ve't-Ta'rîd, Simâru'l-Ḳulûb fî'l-Muḍâf ve'l-Mensûb ve Yetîmetu'd-Dehr fî Meḥâsini Ehli'l-'Aşr* isimli eserleri.
- el-Meydânî'nin (ö. 518/1124) *Mecma'u'l-Emsâl'i*.
- İbn Hafâce el-Endelusî'nin (ö. 533/1139) *Dîvân'ı*.
- İbn Bessâm eş-Şenterî'nin (ö. 542/1147) *ez-Zehîra fî Meḥâsini Ehli'l-Cezîra'sı*.
- Ebu'l-Abbas Ahmed b. Abdilmü'min eş-Şerîşî'nin (ö. 619/1222) *Şerḫu Maḳâmâtî'l-Ḥarîr'si*.
- İbn Hallikân'ın (ö. 681/1282) *Vefeyâtu'l-A'yân'ı*.
- İbn Sa'îd el-Endelusî'nin (ö. 685/1286) *'Unvânu'l-Murḳışât, el-Murḳisu ve'l-Muḫrib ve el-Muḡrib fî Meḥâsini Ehli'l-Maḡrib* isimli eserleri.
- Ebû İshâk el-Vaṭvâṭ'ın (ö. 718/1318) *Menâhîcu'l-Fiker ve Mebâhîcu'l-'İber'i*.
- Lisânuddîn İbnu'l-Ḥaṭîb'in (ö. 776/1374) *Merkezu'l-İḥâṭa'sı*.

İbnu'n-Naḳîb'in *Bevâkîru'l-Ḥadâiki ve'l-Ḡuraḑ*ının kaynakları durumunda olan bu eserlerin aynı zamanda *Dîvân*'ının da kaynakları olduğunu anlamak zor değildir. Zira onun şiirlerini inceleyen birisi, onların bu eserlerden süzülüp çıkan ürünler olduğunu anlamakta zorlanmayacaktır. Nitekim çalışmamızın ikinci ve üçüncü bölümleri bu tespitin bir kanıtı durumundadır.

Bu liste bize şairin edebî kişiliği konusunda bazı ipuçları vermektedir. Bu çerçevede, İbnu'n-Naḳîb'in, Arap edebiyatının tamamen belli bir çağına odaklanmak

yerine her dönemin edebî ürünleri ile ilgilendiği anlaşılmaktadır. Fakat şairin Endülüs edebiyatı kapsamındaki eserlere bir adım daha yakın olduğu da dikkatlerden kaçmamaktadır.

Bu listeden çıkan bir diğer sonuç da İbnu'n-Naķīb şiir okumalarında doğrudan şiir divanlarından yararlanmak yerine antoloji ve edebiyat tarihi niteliğindeki kaynakları tercih etmesidir. Bu da şairin iyi olan şiirleri ilk kaynağından seçmek gibi bir uğraşa girişmek yerine zaten seçilmiş olanlar arasından daha iyilerini tespit etmeyi arzuladığını göstermektedir. İbnu'n-Naķīb'in, genç yaşta vefat etmiş olmasına rağmen çağın en ünlüleri arasına girmesini sağlayan etkenlerden biri de belki budur.

3.2. Şairliği ve Şiir Anlayışı

İbnu'n-Naķīb'in şairliği genel karakteristiği itibari ile geleneksel Arap şiirinin geçmişten o güne belli ölçülerde değişim ve dönüşüme uğrayan serüveninin bir devamı gibidir. Onun şairliği Arap şiirinin her döneminden belli oranda izler taşıyan, bir taraftan geçmişine bağlı, bir taraftan çağının gündemini takip eden öbür taraftan yeni anlamlar peşinde koşan bir niteliktedir. Bu nedenle şiirlerinde hem eski şairlerin kullanımlarına hem kendi döneminin beğenilen sanatlarına hem de zaman zaman yeniliği arzulayan haykırıslara rastlanır. Nitekim eski ve yeniye birleştirme arzusunu yansıtan aşağıdaki beyitler onun bu minvaldeki seslenişlerinden biri olarak değerlendirilebilir¹⁵⁰: [Mutekarib]

فَهَاكَ بِهَا نَبْعَةٌ لِلْفَرِيضِ مَمَّتْهَا لَوَاقِحُ أَفْكَارِهِ
تَحَيَّرْتُهَا مِنْ بَدِيعِ الْكَلَامِ بَعُونَ النَّظَامِ وَأَبْكَارِهِ

İşte sana, nemli düşünce rüzgârlarımın yetiştirdiği bir şiir ağacı!

Onu, hem orta yaşlı hem de el değmemiş bir nazım ile [oluşturulmuş] harika sözler arasından seçtim.

İbnu'n-Naķīb'i kısaca tanımlamak gerekse bunun için seçilecek en uygun ifade kuşkusuz “sahip olduğu edebî kültürü şiirlerine yansıtan bir teşbih ve tasvir ustası” olurdu. Şiirlerinden hareketle sürekli çevresini gözleme ve bu gözlemlerini dizelere dökme eğiliminde olduğu anlaşılan şairin bu yönü aynı zamanda şiir anlayışının da

¹⁵⁰ İbnu'n-Naķīb, *age.*, s. 148.

temelini teşkil eder. Bu durum onun ağzından dökülen şu dizelerde ifadesini bulmuştur¹⁵¹: [Basît]

الشِّعْرُ ضَرْبٌ مِنَ التَّصْوِيرِ قَدْ كَشَفَتْ
مِنْهُ الْفَرَاحُ عَنْ شَيْءٍ مِنَ الصُّورِ
فَاعْمَدُ إِلَى قَالِبٍ عُونٍ تُدَمِّئُهُ
وَأَفْرَعُ بِهِ أَيَّ مَعَى شِئْتِ مُبْتَكِرِ

Şiir bir tasvir türüdür. Şiir aracılığı ile yetenek [sahibi şair]ler çeşitli görüntüleri ortaya çıkarırlar.

Hazırladığın eski kalıplara yönel ve bu kalıplara istediğin yeni anlamlar dök!

İbnu'n-Naķib'in bazı şiirlerinde mizahi bir anlayışın egemen olduğu görülür. Bunda, yaşadığı coğrafyada varlığını sürdürmüş olan Şam hamriyyât ekolünün¹⁵² etkili olduğunu düşünmek pek de hatalı görünmemektedir. Onun şarap, eğlence, erkeğe gazel vb. konulardaki şiirleri muhtemelen bu etkinin bir tezahürüdür. Nitekim şairin şu beyitleri bu anlayışın bir ifadesi olması bakımından kayda değer bir örnektir¹⁵³:

لَا تَلْمِني عَلَى الدُّعَابَةِ وَالْمَرْحِ وَقَصْدِ الْمُحُونِ فِي الشُّعْرِ تَارَةً
إِنَّمَا الْعَيْشُ ذِكْرُكَ الْعَيْشِ دَعُهُ كَانَ أَوْ لَمْ يَكُنْ سَوَى فِي الْعِبَارَةِ

Şiirde bazen nükte, mizah ve şakaya yönelmemi kınama!

Satırda yazılı olanı bırak, o olsa da olmasa da birdir.¹⁵⁴ Yaşam sadece yaşamı hatırlamandan ibarettir.

İbnu'n-Naķib her ne kadar yaşadığı ayrılıklar sebebiyle hüznü beyitler söylemişse de aslında onun şiir anlayışında hüzne pek yer yoktur. Özellikle hamriyyât şiirlerinde ön plana çıkan bu anlayışa göre yaşam kısadır ve bu nedenle kişi zihnindeki kederleri kovmalı ve neşeyi aramalıdır. İyi bir arkadaşın önemi de tam bu noktada ortaya çıkmaktadır. Zira iyi arkadaş söylediği hoş sözlerle dostunu eğlendirebilir. Aşağıdaki beyit şairin bu anlayışını yansıtan örneklerden sadece biridir¹⁵⁵:

يَا صَاحِبَ إِنَّ الْقَوْلَ لَا يَطِيبُ مَا لَمْ يَكُنْ فِي لَفْظِهِ تَطْرِيبُ
وَالْمَدْحُ يَأْتِي قَبْلَهُ النَّسِيبُ وَرُبَّمَا يُفْتَرِحُ التَّشْيِيبُ

¹⁵¹ İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 167.

¹⁵² Çalışmanın ikinci bölümünde “Hamriyyât” başlığı altında bilgi verilecektir.

¹⁵³ İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 167.

¹⁵⁴ Şair burada muhtemelen ömrün uzunluğunun, kaderde yazılı olandan ziyade onu dolu dolu yaşamakla ilgili olduğundan söz etmektedir.

¹⁵⁵ İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 268.

Dostum, lafzında bir eğlendiricilik olmadıkça söz hoş olmaz.

Medihten önce nesîb gelir, bazen de [nesîb yerine] teşbîb söylenebilir.

3.3. Etkileri ve Hakkında Söylenenler

İbnu'n-Naķib'in edebî kişiliğine dair en önemli bilgileri, çağdaşı olan ve bir süre arkadaşlıkları da bulunan el-Muħibbî'den öğrenmekteyiz. el-Muħibbî onun dil ve şiire tam anlamıyla vâkıf olduğunu, babasından ve dönemin diğer önde gelenlerinden ilim tahsil ettikten sonra küçük yaşlarda düzyazıyla ilgilenip şiir nazmetmeye başladığını belirttikten sonra edebî kişiliğini şu sözlerle tanımlar:

“İlgi çekici teşbihler, sağlam nükteler ve zor muammalar konusunda eşsiz bir hayal gücüne sahipti. Onun sözleri ince bir sanat işçiliğine sahip olup o, fesahatla güzel söz dizimini birleştirmeyi başarabilmişti. O ince bir ustalık ve maharete sahip olup bunların arkasında yatan edebî birikimi şiire dökebilecek yetenekteydi.”¹⁵⁶

el-Muħibbî, *Nefħatu'r-Rayħâne* isimli eserinde İbnu'n-Naķib'ten bahsederken onun kendisine bazı şiirler hediye ettiğini söylemiş bu şiirlerle ilgili olarak “rivayet ve nakledilen” ifadesini kullanmıştır.¹⁵⁷ el-Muħibbî'nin bu ifadesi İbnu'n-Naķib'in kendi döneminde takdir edilen bir şair kimliğine sahip olduğunu, onun bazı şiirlerinin dillerde dolaştığını ve belli bir alıcısının bulunduğunu ortaya koymaktadır. Nitekim İbnu'n-Naķib'in oğlu Sa'dî'nin, babasının *Dîvân*'ını toplama düşüncesini paylaşırken sarfettiği “... Müsveddelerden onu talep etme konusunda paçaları sıvadım ve râvîlerin ağızlarından onları kaptım” sözü de bu düşünceyi pekiştirmektedir.¹⁵⁸

el-Muħibbî her ne kadar İbnu'n-Naķib'ten önceki şairler tarafından karanfil tasviri ile ilgili şiirler söylenmişse de onun kendi dönem ve coğrafyasında karanfil tasvirini tekrar şairlerin gündemine getiren kişi olduğunu belirtir. O dönemde onun, yaptığı karanfil tasvirleri ile pek çok şairin dikkatini çekmeyi başardığını belirten el-Muħibbî kendisinden sonra yapılan çok sayıdaki karanfil tasvirine de öncülük ettiğini vurgular.¹⁵⁹

Aynı dönemin edebiyatçılarından İbn Şâşû'nun da İbnu'n-Naķib hakkında övgü dolu sözler sarfettiği görülmektedir. Onun hakkında “babasının yıldızı ve gözbebeği”,

¹⁵⁶ el-Muħibbî, *Hulâsatu'l-Eşer*, II, 390.

¹⁵⁷ el-Muħibbî, *Nefħatu'r-Rayħâne*, II, 35.

¹⁵⁸ İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 8-9.

¹⁵⁹ el-Muħibbî, *Nefħatu'r-Rayħâne*, II, 46-53.

“nübüvvet ağacının bir dalı”, “meddahların tavsifine layık kişi” gibi ifadeler kullanan İbn Şâşû, onun edebiyatçı yönünü şu kelimelerle satıra döker:

“Hamriyyât şiirleri ile Ebû Nuvâs’ı diriltti ve ihvâniyyât şiirleri ile Abbâsi dönemine tekrar hayat verdi... Teşbihte üstün bir yetenek sergiledi. Bir kopukluğun ardından İbnu’l-Mu’tez’in rivayet senedini yeniden birleştirdi. Ona benzedi hatta onunla yarıştı. Söz yarışında okunu en uzağa gönderdi. Öyle ki hiç kimsenin hayal dahi edemediği edebî ürünler ortaya koydu.”¹⁶⁰

İbnu’n-Naķib ile akrabalık bağı olan ve onun *Dîvân*’ını edebiyat dünyasının ilgisine ciddi anlamda ilk sunan kişi durumunda olan Halil Merdem Bek onun şiirinin, hassas mizacı, ince edebî zevki ve tabiatın güzelliklerine tutkusunun bir delili olduğunu belirtir. Ona göre, şairin daha önce sözü geçen *Destîcetu’l-Muķtetaf* isimli şiir seçkisi onun şiir konusundaki vukufiyetinin önemli bir göstergesidir.¹⁶¹

İbnu’n-Naķib’i dönemin tabiat ve eğlence meclisi şairleri arasında değerlendiren Şevķi Dayf onun bazı tasvir şiirlerinden örnekler vererek bunları “harika tasvirler” olarak nitelmiştir. İbnu’n-Naķib için “kuşkusuz usta bir şairdi” ifadesini kullanan Dayf’a göre el-Muķibbi’nin onun hakkındaki, yukarıda geçen “ilgi çekici teşbihler konusunda, eşsiz bir hayal gücüne sahipti” değerlendirmesi son derece isabetlidir.¹⁶²

İbnu’n-Naķib’in *Dîvân*’ını incelediğini ve şiirlerini çok beğendiğini ifade eden Ömer Musa Paşa, onun tabiat şiirlerinin bazı yönlerden, Batıda bir buçuk asır sonra yaygınlaşmaya başlayacak olan Romantik akımla benzerlikler arz ettiğini iddia eder.¹⁶³ Ayrıca ona göre şairin *Dîvân*’ındaki makâme tarzında kaleme alınmış nesirlerinden bazıları¹⁶⁴ da Arap tiyatro sanatının ilk nüveleri sayılabilmesi yönüyle dikkat çekicidir.¹⁶⁵ Ona göre İbnu’n-Naķib’in bu gibi özelliklere sahip olması, Osmanlı idaresine tabi olmanın beraberinde getirdiği Batı edebiyatını daha iyi tanıma fırsatı ile ilgili olabilir.¹⁶⁶

İbnu’n-Naķib’in *Dîvân*’ını tahkik eden Abdullah el-Cebbûrî ise onun şairliğini şu sözlerle nitelendirir:

¹⁶⁰ İbn Şâşû, *age.*, s. 16.

¹⁶¹ Halil Merdem Bek, “*Dîvânü İbni’n-Naķib*”, s. 3.

¹⁶² Şevķi Dayf, *eş-Şâm*, s. 270-271.

¹⁶³ Ömer Musa Paşa, *İbnu’n-Naķib*, s. 6, 53.

¹⁶⁴ Bk. İbnu’n-Naķib, *age.*, s. 25-31, 73-75, 302-302.

¹⁶⁵ Ömer Musa Paşa, *el-’Aşru’l-’Uşmânî*, s. 275-276.

¹⁶⁶ Ömer Musa Paşa, *İbnu’n-Naķib*, s. 6.

“Lafızları seçkin ve ahenkli olup yapı itibari ile kusursuzdur. Üslubu gösterişli ve açık olmaya yatkındır. Çoğunluğu özgün nitelikteki anlamları ise duru ve derin olup o, incelik noktasında Ebû Temmâm ve İbnu’r-Rûmî’nin şiirlerindeki anlamların izini sürer.”¹⁶⁷

Dîvân’ın tahkikli nüshasının tashihini yapan Ahmed el-Cundî ise konuya farklı bir açıdan yaklaşır. Ona göre Arap şiirinin bir gerileme dönemine girdiği ve şiirde zorlama, düşüş, taklit ve yapaylığın baş gösterdiği bir dönemde yaşamasına rağmen İbnu’n-Naķib, şiirin gelişimini sekteye uğratan tüm bu anlayışlardan sıyrılmayı başarabilmiştir. İbnu’n-Naķib’in şiirlerinin böyle bir dönemde içerik, şekil ve ahenk itibari ile kalitesini korumasında, tabiata olan tutkusunun yanı sıra eski dönemlere ait şiirlerden etkilenmiş olması yatmaktadır.¹⁶⁸

İbnu’n-Naķib’i dönemin zirve şairlerinden kabul eden Nu’aym el-Ĥımsî ise onu dönemin diğer şairlerine kıyasla iyi şiir söyleyen bir şair olarak görür. Ona göre İbnu’n-Naķib, aslında âlim veya zanaatkâr olmakla birlikte bir hobi olarak şiir söyleyen kişilerin yaygınlaştığı bu dönemde şiire ciddi anlamda yönelen ve iyi şiirler söyleyen bir şairdir.¹⁶⁹

Sonuç olarak İbnu’n-Naķib’in, belli bir prestijinin olduğu, söylediği şiirlerle kendi döneminde bir etki oluşturmayı başardığı, sonraki araştırmacılar nazarında olumlu bir intibaya sahip olduğu ve genel anlamda Osmanlı dönemini Arap şiirinin gerileme dönemi olarak gören bazı araştırmacılar tarafından bile ayrı bir konuma oturtulduğu anlaşılmaktadır.

¹⁶⁷ İbnu’n-Naķib, *age.*, s. 6 (Abdullah el-Cebbûrî’nin mukaddimesi).

¹⁶⁸ İbnu’n-Naķib, *age.*, s. 3 (Ahmed el-Cundî’nin takdim yazısı).

¹⁶⁹ Nu’aym el-Ĥımsî, *age.*, II, 109-110.

İKİNCİ BÖLÜM
İBNU'N-NAKİB'İN ŞİİRİNDE
MUHTEVA ÖZELLİKLERİ

İBNU'N-NAKİB'İN ŞİİRİNDE MUHTEVA ÖZELLİKLERİ

Şiirde muhteva (içerik, öz) denildiğinde konu ve tema akla gelir. Zira şiirin, kafiye ve ahenk gibi biçimsel özelliklerinin dışında kalan ve eserin içini dolduran kısmı olan konu¹⁷⁰ içeriğin önemli bir yönünü oluşturur.

Arap şiirinde konu, “şairin kasidesinde gerçekleştirmek istediği hedef” anlamına gelen “ğarağ” (çoğulu; ağrâğ) kavramıyla ifade edilir.¹⁷¹ Klasik dönem Arap şiirinde işlenen konuların neredeyse tamamının İslâm öncesi dönem şiirinde de var olduğu gözlenmektedir. Şiir bu dönemde Arap hayatının merkezinde yer almıştır. Şair, küçük vatanını koruyup hayatta kalabilmek için kabilelerle mücadele etmiş, kahramanlık şiirleri söylemiş, şiir aracılığı ile ailesini ve komşularını himaye etmekle övünmüş (**fahr**), düşmanlarını yererek onların namuslarını diline dolamıştır (**hiciv**). Kadınlara duyduğu hissiyatı dile getirmiş (**gazel**), kabilenin erdemli ulularını övmüş (**medih**) ve ölenlere ağıt yakmıştır (**rişâ/mersiye**).¹⁷² Edebî tenkit alanında yazılan kaynaklarda diğer bazı konularla birlikte Arap şiirinin ana konuları olarak sunulan bu mevzuların, içeriğinin zenginleşmesi suretiyle sonraki asırlarda da varlığını devam ettirdiği anlaşılmaktadır.

İbnu'n-Nakib'in şiirleri incelendiğinde onun kendi dönemine, çevresine ve kişiliğine uygun bir sunumla, hiciv dışında yukarıda yer alan bütün konularda şiir söylediği görülecektir. Onun şiirlerinin temelini dostluk ve çeşitli toplumsal ilişkilerin işlendiği “ihvâniyyât” ve içten bir sevgiyle bağlı olduğu “tabiat” konuları oluşturur. Ayrıca farklı kişilere yazılan övgü şiirlerini ifade eden “medih”, kadınlara duyulan hayranlığın dile getirildiği “gazel”, şarap ve eğlence meclislerinin tasvir edildiği “hamriyyât” konusu da şairin divanında önemli ağırlığı olan konulardır. Bunların yanı sıra şair az da olsa “fahır”, “mersiye” ve “hikmet-öğüt” konularında beyitler söylemiştir. İbnu'n-Nakib'in *Dîvân*'ındaki şiirler ana konularına göre gruplandırıldığında şöyle bir sayısal dağılım ortaya çıkmaktadır:

¹⁷⁰ Turan Karataş, *Ansiklopedik Edebiyat Terimleri Sözlüğü*, Yedigece Kitapları, İstanbul, 2001, s. 332. Nitekim Nihad Çetin *Eski Arap Şiiri* isimli eserinde “Muhteva” başlığı altında Arap şiirinin belli başlı mevzularını incelemiştir. Bk. Nihad M. Çetin, *Eski Arap Şiiri*, Kapı Yayınları, 2.b., İstanbul, 2011, s. 49-78.

¹⁷¹ Ahmed el-Maflûb, *Mu'cemu Mustalahâti'n-Nakdi'l-'Arabiyyi'l-Ķadîm*, Mektebetu Lubnân, Beyrut, 2001, s. 301.

¹⁷² Sâmî ed-Dehhân, *el-Ķazel munzu Neş'etihî ĥattâ Şadri'd-Devleti'l-'Abbâsiyye*, 3.b., Dâru'l-Me'ârif, Kâhire, ts., s. 11.

Tablo 1: İbnu'n-Nağîb'in Şiirlerinin Konulara Göre Dağılımı

Konular	Kaside	Mukattaa	Toplam
İhvâniyyât	40	82	122
Tabiat	16	63	79
Gazel	13	42	55
Medih	30	12	42
Hamriyyât	9	9	18
Diğer	2	25	27
Bütün Konular	110	233	343

Tablodan da anlaşılacağı üzere İbnu'n-Nağîb'in şiirlerinin önemli bir bölümünün ana konusu ihvâniyyât ve tabiattır. Öte yandan başta medih olmak üzere gazel ve hamriyyât konusu da şiirlerin dikkate değer bir kısmını kapsamaktadır. Şimdi bu konular başlıklar halinde incelenerek şairin bu konuları hangi yönlerden nasıl işlediği ele alınacaktır.

1. İhvâniyyât

İhvâniyyât, aralarında dostluk ve arkadaşlık ilişkisi bulunan kişilerin birbirlerine gönderdikleri şiirlerin ve edebî risâlelerin adıdır.¹⁷³ Şairlerin yakınlarına, hocalarına veya yönetici konumundaki kişilere yazdıkları kutlama, taziye, bir meclise davet veya bir meclisi ziyaret, özür dileme, kınama, şikâyet, bir ihtiyacın arzı, teşekkür ve hastanın durumunu sormak için söylenen şiirler de ihvâniyyâtın konuları arasındadır.¹⁷⁴

“İhvâniyyât, halkın sosyal ilişkilerini güzel bir şekilde yansıtan unsurların başında yer almaktadır. Şairlerin duygu ve düşüncelerini ifade ettikleri bu tür şiirler, aynı zamanda dilsel becerilerin sergilendiği bir alan olmuştur. Kuşkusuz ihvâniyyât, akrabalık bağlarını güçlendiren, şairle dostu arasındaki dostluğu pekiştiren, bazen de şairle

¹⁷³ Bilgi için bk. el-Maflûb, *Mu'cemu Mustalahâti'n-Nağdi'l-'Arabiyyi'l-Kadim*, s. 54-55; Cebbûr Abdunnûr, *el-Mu'cemu'l-Edebî*, Dâru'l-'İlm li'l-Melâyîn, Beyrut, 1984, s. 9.

¹⁷⁴ Ahmed b. Ali el-Ferâzî el-Ğalkaşendî, *Şubhu'l-A'sâ fî Şinâ'ati'l-İnşâ*, thk. Muhammed Huseyn Şemsuddîn, Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, Beyrut, 1987, IX, 3, 82, 101, 127, 144, 152, 156, 160, 166, 173, 176, 183, 189, 201, 216, 218, 224.

yönetici kesim arasında bir yakınlaşmayı temin eden bir köprü görevi görmüştür”¹⁷⁵. Bu nedenle *ihvâniyyât* şiiirleri konum bakımından ister kendinden daha üstte olan birine isterse kendisine eşit birine yazılmış olsun, diğer konularda olduğu gibi geniş bir hayal dünyasına ihtiyaç duymaz. Şair bu tür şiiirlerde okuyanın dikkatini dağıtmayacak basit edebî sanatlar, anlaşılması kolay manalar ve yorucu olmayan bir üslup tercih etmek suretiyle en içten duygularını sade bir biçimde ifade eder.¹⁷⁶

Arap Edebiyatında Abbasî döneminden itibaren bilinen ve zamanla yaygınlık kazanıp müstakil bir konu haline gelen¹⁷⁷ bu tür şiiirler, Osmanlı döneminde de varlığını devam ettirmiştir. Hatta bu dönemde, ilmî icazet istemek, kitap veya kalem açacağı ödünç almak, yağmur sebebiyle davete katılmadığından dolayı özür dilemek ve arkadaşının köpeğinin ölümünden dolayı ağıt yakmak gibi ilginç konularda şiiirler yazılmak suretiyle¹⁷⁸ *ihvâniyyât* konusunun içeriği zenginleştirilmiştir.

İhvâniyyât konusu İbnu'n-Nakîb'in şiiirlerinin hacim bakımından en önemli parçalarından birini teşkil eder. Dönemin edebiyatçıları ile yazışmalarda bulunan şair, kadılar da dâhil toplumun farklı kesimlerinden kişilere çeşitli sebeplerle *ihvâniyyât* konulu şiiirler yazmıştır. Bu konuda yazılan şiiirleri yazışma nitelikli şiiirler, kutlama şiiirleri, davet şiiirleri, ilmî icazet istemek ve ödünç kitap talep etmek için yazılan şiiirler şeklinde tasnif etmek mümkündür. Fakat bu alt konuları incelemeye geçmeden önce şairin dostluğa verdiği önemi genel bir bakışla ele almakta yarar olduğu düşünülmektedir.

1.1. Dostluk

Şiiirlerinde dostluk konusuna oldukça önem veren İbnu'n-Nakîb bu temayı, dostluğun önemi, dostlardan ayrılık, dostlara özlem ve dost sevgisi gibi yönlerden ele almıştır. Ne tür arkadaşlardan hoşlandığını anlattığı bir şiiirinde, iyi bir dostun nükteli söz ve güzel davranışlarla kişiyi neşelendirdiğinden bahsederken, dostta aradığı özellikler konusunda da ipuçları verir¹⁷⁹: [Hafif]

¹⁷⁵ Ergin, “Osmanlı Dönemi Arap Şiiirinde Sosyal Unsurlar”, s. 42.

¹⁷⁶ Bekrî Şeyh Emîn, *age.*, s. 290-291.

¹⁷⁷ Ebu'l-Feth Naşrullah b. Muhammed b. el-Eşir el-Cezerî, *el-Meşelu's-Sâir fî Edebi'l-Kâtibi ve's-Şâ'ir*, thk. Muhammed Muhyiddîn Abdulhamîd, el-Mektebetu'l-'Aşriyye, Beyrut, 1420, II, 395.

¹⁷⁸ Bekrî Şeyh Emîn, *age.*, s. 293-294.

¹⁷⁹ İbnu'n-Nakîb, *age.*, s. 98.

جَافِي الطَّبَعِ سَيِّءِ الخُلُقِ نَكْدًا	لَا أُحِبُّ الجَلِيسَ فَظًّا عَلِيظًا
لِ شَهِيِّ الفِعَالِ سَهْلًا مُفَدَّى	أُحِبُّ الجَلِيسَ مُسْتَظْرَفَ القَوِّ
سِ مِثْلِ النَّسِيمِ المُنَدَّى	حَبْدًا رِقَّةَ الخَالِئِ مِنْ كُلِّ جَلِي
نَنَارًا طَوْرًا وَيُنْظَمُ عِفْدًا	يَسْتَبِيكَ المِرَاحُ مِنْهُ فَيَرْفُضُ
رِ وَلَا بِالمُلُولِ هَزْلًا وَجَدًا	بِكَلَامٍ مُنْجَمٍ لَيْسَ بِأَهْدُ
ءَ بِمَا تَشْتَهِي يُنَارُ وَيُسَدَّى	سَابِرِي يُزِينُهُ وَشِي صَنَعَا
قَوْلَ مِنْهُ النِّكَاتُ ذَمًّا وَحَمْدًا	تَلْجُ الأُذُنَ قَبْلَ أَنْ يَسْتَمَّ أَلْ
عَنْ صِنَاعِ اليَدَيْنِ يُعْقَدُ شَهْدًا	وَمَعَانٍ تَكْشَفَتْ لِلنَّدَامَى
مَنْ تَرَى العَيْشَ عِنْدَهُ مُسْتَجِدًّا	حَبْدًا الجَلِيسِ المُوَاتِي

Sert tabiatlı, kötü ahlaklı, kaba saba ve huysuz arkadaşı sevmem.

Sözleri zarif, davranışları tatlı, nazik, değerli arkadaşı severim.

Dostun, nemli meltem gibi cana yakın olması ne güzeldir.

Onun, bazen saçılan bazen dizilen kolye gibi esprileri seni büyüler.

Gerek şakada gerek ciddiyette... Usandırmayan büyülü sözlerle...

O, San'a nakşıyla arzu ettiğin gibi süslenmiş, sonra parlatılıp sunulmuş bir elbisedir.

Sözünü bitirmeden önce, övgü ve yergi nükteleri kulakları doldurur.

Bir de nedimler için, usta ellerden çıkmış tatlı bal misali yeni anlamlar...

Ne güzeldir uyumlu arkadaş ne güzel! Onun yanında yaşamı neşeli bulursun.

Şairin, dostluk konusuna bu denli önem vermesinin sebebi muhtemelen dostlarıyla yaşadığı ayrılıklardır. Bu ayrılıklar şairde büyük bir iz bırakmış, dostun ve dostluğun değerini daha iyi anlamasını sağlamıştır. Kaleme aldığı şiirlerde ayrılık konusunu çeşitli yönleriyle irdeleyen şair, ayrılığın kendinde bıraktığı etkilerden söz etmiş, vedalaşma anından kavuşma temennisine varıncaya kadar birçok konu hakkında

detaylı tasvirler yapmıştır. Örneğin dostuyla vedalaştığı dramatik bir sahneyi şöyle aktarır¹⁸⁰: [Basît]

لَمَّا دَنَّتْ سَاعَةُ التَّوَدِّيعِ قُلْتُ لَهُ وَالذَّمْعُ أَكْثَمُهُ طَوْرًا وَيَفْضَحْنِي
[يَا مَنْ يَعِزُّ عَلَيْنَا أَنْ نُفَارِقَهُ] يَا لَيْتَ مَعْرِفَتِي إِيَّاكَ لَمْ تَكُنْ

Ayrılık vakti yaklaşıncı, halimi ortaya koyan gözyaşımı gizleyerek ona şöyle dedim:

Ey ayrılığı bize zor gelecek kişi, keşke seni hiç tanımasaydım!

Bu vedalaşma anları şairde öylesine derin izler bırakmıştır ki sonraki zamanlarda da bu sahneleri unutamadığı görülmektedir¹⁸¹: [Tavîl]

فَلَمْ أَنْسَ لَا أَنْسَى الْوَدَاعَ وَمَوْقِفًا وَقَفْتُ بِهِ أَبْكِي وَيَبْكِي مُودِّعِي
وَوَلَّتْ مَطَايَا الرِّكَبِ فِيهِمْ وَعَزَيْتُ وَشَرَقْتُ ذَا وَجْدٍ بِقَلْبٍ مُرَوِّعٍ

Unutmadım, unutmayacağım da... Vedalaşmamızı ve de durup benim ve vedalaştığım dostumun ağladığı yeri.

Kervanın binileri dönüp gitti de ben diğer insanların arasında ürkek bir kalp sebebiyle, kederle bir doğup bir battım, gitgeller yaşadım.

Bu tür ayrılıkların şairin iç dünyasını derinden etkilediği anlaşılmaktadır. Her fırsatta dostlarına şiirler göndererek ayrılığın acısından ve kendisinde bıraktığı izlerden bahseden şair, bir dostuna yazdığı mektuba ilâştirdiği şu beyitlerde ayrılığın uykularını kaçırdığını güzel bir edebî üslupla dile getirir¹⁸²: [Kâmil]

وَلَقَدْ أَيِّتُ وَجُلُّ مَا أَدْعُو بِهِ حَتَّى الصَّبَاحِ وَقَدْ أَفِضَّ الْمَضْجِعُ
يَا رَبِّ إِنَّ أَخِي لَدَيْكَ وَدِيعِي أَبَدًا وَلَيْسَ يَضِيعُ مَا تُسْتَوَدُّعُ

Çağırdığım bütün [hatıralarla] birlikte geceyi geçiriyorum... Ta ki sabaha kadar... Yatak rahatsızlık veriyor [uyuyamıyorum].

Rabbim, Kardeşim sonsuza dek sana emanetimdir! Zira sana emanet edilen şey zayi olmaz.

¹⁸⁰ İbnu'n-Nakîb, *age.*, s. 283. Şiirin ikinci beytinin ilk şatırı el-Mutenebbî'ye (354/965) aittir. Bk. Ebu't-Ṭayyib Ahmed b. el-Hüseyn el-Mutenebbî, *Dîvânü'l-Mutenebbî*, Dâru Beyrut, Beyrut, 1403/1983, s. 333.

¹⁸¹ İbnu'n-Nakîb, *age.*, s. 196.

¹⁸² İbnu'n-Nakîb, *age.*, s. 199.

Bir başka şiirde de ayrılığın kendisini gözü yaşlı bıraktığını şu beyitlerle ifade eder¹⁸³: [Tavîl]

دُمُوعِي لَا مَا أودَعْتُهُ الْعَمَائِمُ وَشَكْوَايَ لَا مَا رَدَّدْتُهُ الْحَمَائِمُ
فَمَنْ مُسْعِدِي وَالْحُطُّ عَيِّي عَافِلٌ وَرُنْدُ زَفِيرِي رَاحَ يُورِيهِ ضَارِمٌ

Ne bulutlar gözyaşlarımı emanet alıyor ne de güvercinler şikâyetlerime bir çözüm buluyor.

Şans beni unutmuş ve bir alev, keder çıramı tutuşturuyorken beni mutlu edecek olan kimdir?

Geçmişte, özellikle dostluk meclislerinde yaşanmış bazı hatıralar şairin aklından hiç çıkmaz. Eskiden dostlarıyla vakit geçirdiği mekânları ziyaret etmesi sebebiyle anıları tazelenen şair ayrılıktan ve yalnızlıktan şikâyet eder. Örneğin bir defasında Dımaşk'ın mesire yerlerinden biri olan Kasyûn tepesine¹⁸⁴ çıkar. Burada eski zamanları hatırlayarak, ayrı düştüğü bir dostuna mektup yazar ve mektuba şu beyitleri iliş­tirir¹⁸⁵: [Tavîl]

ذَكَرْتُ فِي قَاسِيُونَ الْيَوْمَ أَلْفَتْنَا أَيَّامَ نَحْنُ جَمِيعٌ وَالْمَنَى أَمَمٌ
فَرَّاحٌ يَفْدَحُ رَنْدَ الشُّوقِ قَادِحُهُ فِي مُهَجَّتِي وَهَيْبُ الْوَجْدِ يَضْطَرِمُ

Bugün Kasyûn'da, bir arada olduğumuz ve arzuların da bize yakın olduğu günlerdeki dostluğumuzu hatırladım.

Bu yüzden onun kıvılcımı, içimdeki özlem çırasını tutuşturuyor ve [kalbimdeki] keder alev alıyor.

Şaire dostlarını hatırlatan unsurlardan biri de güvercin sesleridir. Onun ayrılık ve özlem şiirlerinde güvercin terennümlerinin ayrı bir yeri vardır. Zira güvercin sanki dostundan ayrılmışçasına kederle ötmekte ve şairin özlem duygularını harekete geçirmektedir¹⁸⁶: [Kâmil]

بَكَرْتُ عَلَيَّ نَوَازِعُ الْأَشْوَاقِ وَتَنَازَعَتْ أَيْدِي الْعَرَامِ وَتَاقِي

¹⁸³ İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 199.

¹⁸⁴ Kasyûn, Dımaşk'a bakan ve içerisinde birçok mağara bulunan bir dağdır. Bk. Şihâbuddîn Ebû Abdillâh Yâķût er-Rûmî el-Ĥamevî, *Mu'cemu'l-Buldân*, Dâru Şâdir, Beyrut, 1995, IV, 295-296.

¹⁸⁵ İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 260.

¹⁸⁶ İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 228.

مِنْ صَوْتِ هَاتِفَةٍ يُبْرِحُ نَوْحَهَا فِي الْوَادِيَيْنِ بِعُقْلِي الْحَفَاقِ
 بَاتَتْ عَلَيَّ فَنَنْ تَنَاوِحُ أُخْتَهَا إِثْرَ الْهَدَيْلِ بِأَنَّةِ الْمُشْتَاكِ
 فَذَكَرْتُ الْأَبِيَّ وَقَدْ شَحَطَتْ بِهِمْ نَجْبُ الْقَالَةِ وَأَذُنَا بِفِرَاقِ
 فِي فَسْوَةٍ تُسْتَلُّ عِنْدَ وَدَاعِهِمْ قَلْبًا يُعَلَّلُ فِي يَدِ الْإِشْفَاقِ
 يَا نَاقِ رُوحِي يَوْمَ وُشِكِ فِرَاقِهِمْ وَقَفْتُ الرَّفِيرِ بِهَا عَلَيَّ الْأَرْمَاقِ

Özlem duyguları çullandı üzerime sabah erkenden, aşkın elleri güçsüz bıraktı beni.

Şu iki vadede, feryadıyla çarpmakta olan kalbimi kederlendiren bir güvercin sesi yüzünden...

O, gece vakti dalın üzerinde, [çekip giden] sesinin ardından kız kardeşi için özlem içindeki birinin inlemesi misali ağıt yakıyor.

Bunun üzerine hemen dostlarımı hatırlıyorum. Hani [bir gün] onlar ayrılığı haber vermişlerdi ve engin çölleri onları uzaklaştırmıştı.

Onlar, ancak merhametli ellerle tedavi edilebilen bir kalbe veda ederlerken kınından çıkarılmış [kılıç gibi] bir merhametsizlik içerisinde onları benden uzaklaştırdı.

Sevgili devem! Onların ayrılacakları gün ruhumda keder son haddine ulaşmıştı.

Şair kimi zaman güvercinlerle gerçekleştirdiği hayali konuşmalara yer vererek¹⁸⁷ ve onlardan artık böyle kederli ötüşlere bir son vermelerini isteyerek¹⁸⁸ bu tür şiirlere ayrı bir anlam zenginliği kazandırmıştır.

Bu şekilde sürekli ayrılıktan ve yalnızlıktan şikâyet eden İbnu'n-Naķib, ayrılığa tahammülünün kalmadığını belirtir ve dostlarından artık bir an önce bu ayrılıklara son vermelerini ister. Pek çok şiirinde bu noktaya özellikle vurgu yapan şair, kavuşma temennilerinde bulunmayı da ihmal etmez¹⁸⁹: [Hafif]

فَعَسَى أَنْ يُرَاشَ مِنِّي جَنَاحُ الْ حَظٌّ يَوْمًا وَيَصْلُحُ الدَّهْرُ حَالًا
 وَيَعُودُ الْهِنَا بِعُودِكَ يَا مَنْ سَلَّهُ الدَّهْرُ مِنْ يَدَيَّ اسْتِيْلَا
 فَالْآنَاهُ الْآنَاهُ قَدْ بَلَغَ السَّيْلُ الرُّ جَى وَامْتَلَأَتْ مِنْكَ مِطَالَا

¹⁸⁷ Bk. İbnu'n-Naķib, *age.*, s.

¹⁸⁸ Bk. İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 195-196.

¹⁸⁹ İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 297.

لَيْتَ شِعْرِي حَتَّامَ تَسْلُكُ فِي طُرُقِ النَّوَى جَاهِدًا وَأُبْدِي احْتِمَالًا
أَتْرَانِي خُلِقْتُ كَلِّي صَبْرًا فَأُطِيقَنَّ لِلخَلِيطِ الزِّيَالَا
يَا خَلِيلِي إِلَيْكَ مَنِّي سَلَامًا وَنِنَاءً أَوْسَعْتُ فِيهِ الْمَقَالَا

Belki bir gün talih kuşu benim de başıma konar ve şansım döner.

Ey kaderin ellerimden çekip aldığı kişi! Senin dönüşünle belki esenlik de geri döner.

Acele et acele! Zira bıçak kemiğe dayandı ve artık ertelemelerinden dolayı tükendim.

Ben tahammül gösterdikçe sen ne zamana kadar uzaklara yol tutacaksın? Keşke bilsem.

Acaba büsbütün sabredip arkadaşımın ayrılığına katlanabilir miyim?

Dostum! Benden sana sözü uzunca tuttuğum selam ve övgü [dolu bir şiir].

Kavuşma özlemini her fırsatta yineleyen şair aslında bu konuda pek de ümitli sayılmaz. Nitekim bir dostuna yazdığı mektubun başında, iki beyitle ona olan özlemini çok ince bir anlatımla ifade ederken kavuşabilme konusundaki olumsuz düşüncelerini de ihsas etmektedir¹⁹⁰: [Tavîl]

كَتَبْتُ وَفِي قَلْبِي إِلَيْكَ نَوَازِعُ تَكَادُ لِفَرْطِ الشَّوْقِ أَنْ تَسْتَطِيعَهُ
أُحَاوِلُ مِنْ ذَاتِ الْأَرَاكَةِ فِي الرُّبَى جَنَاحًا وَتَأْتِي فِي الْهُوَى أَنْ تُعِيرَهُ

Yazıyorum, kalbimde sana karşı beslediğim aşırı özlemden dolayı neredeyse uçmayı arzulayan duygular var.

Tepelerdeki arak ağacının dişi güvercininden aşk uğruna bir kanat istiyorum da bana onu ödünç vermeyi reddediyor.

Bu mukattaanın, şairin dosta kavuşma isteğini “ona doğru uçmak için kuştan kanadını ödünç istemesi” şeklinde ifade ettiği ikinci beyti, Abbas b. el-Ahnef’in¹⁹¹ (192/808) şu beyitleri ile anlamsal bir yakınlık arz etmektedir¹⁹²: [Tavîl]

¹⁹⁰ İbnu'n-Nakîb, *age.*, s. 163.

¹⁹¹ Ebu'l-Fağl el-Abbas b. el-Ahnef b. el-Esved el-Ĥanefî el-Yemâmî. Bağdat'ta yaşamış ve orada vefat etmiştir. Bütün şiirleri gazel konusundadır ve teşbih ağırlıklıdır. Hayatı hakkında geniş bilgi için bk; Yâkût el-Ĥamevî, *Mu'cemu'l-Udebâ*, thk. İhsan Abbas, Dâru'l-Ġarbi'l-İslâmî, Beyrut, 1414/1993, IV, 1481; İbn Hallikân, *age.*, III, 20; ez-Ziriklî, *age.*, III, 259.

¹⁹² Ebu'l-Fağl el-Abbas b. el-Ahnef, *Divân*, thk. Âtike el-Ĥazrecî, Dâru'l-Kutubi'l-Mışriyye, Kâhire, 1954, s. 142, 143.

بَكَيْتُ إِلَى سِرْبِ الْقَطَا حِينَ مَرَّ بِي فَعُلْتُ وَمِثْلِي بِالْبُكَاءِ جَدِيرُ
أَسْرَبَ الْقَطَا هَلْ مِنْ مُعِيرٍ جَنَاحَهُ لَعَلِّي إِلَى مَنْ قَدْ هَوَيْتُ أَطِيرُ
وَأِلَّا فَمَنْ هَذَا يُؤَدِّي نَحِيَّةً فَأَشْكُرُهُ إِنَّ الْمُحِبَّ شُكُورُ
فَجَاوَبْتَنِي مِنْ فَوْقِ عُصْنِ أَرَاكَةِ أَلَا كُنَّا يَا مُسْتَعِيرُ مُعِيرُ
وَأَيُّ قَطَاةٍ لَمْ تُسَاعِدْ أَخَا هَوَى فَعَاشَتْ بِصُرِّ وَالْجَنَاحِ كَسِيرُ

Yakınımdan geçen bir bağırtlak kuşu sürüsüne ağladım –ki ağlamak benim gibi birine revadır- ve dedim ki:

Ey bağırtlak kuşu sürüsü! Var mı bana kanadını ödünç verebilecek olan? Belki böylece sevdiğime uçarım.

Değilse [en azından] kim selam götürür? Bu durumda ona müteşekkîr olurum. Zira seven teşekkürün kadrini iyi bilir.

Arak ağacının dalı üzerinden biri cevap verdi: “Ey ödünç isteyen! Bil ki hepimiz ödünç veritiz.

Hangi bağırtlak kuşu âşığa yardım etmezse kalbi kırık olarak felaket içinde yaşar.”

Görüldüğü üzere Abbas b. el-Ahnef’in söyleştiği kuşlar aşığın halinden anlamakta ve şaire yardımı kabul etmekte hatta bunu bir vazife bilmekteyken İbnu’n-Nakîb’in konuştuğu güvercin bu konuda çok da duyarlı değildir. Bunlar temsili anlatımlardan ibaret olduğuna göre bu iki farklı durumun şairlerin içerisinde buldukları ruh halini yansıttığı açıktır. Buna göre Abbas b. el-Ahnef’in anlatımında sevgiliye kavuşma konusunda bir umut ışığı göze çarparken İbnu’n-Nakîb’in dosta kavuşma veya ona gidebilme konusunda çok da ümitli olmadığı anlaşılmaktadır.

Tüm bu haykırımlara rağmen dostların biraz duyarsız kalması İbnu’n-Nakîb’in canını sıkmakta ve zaman zaman sitemkâr beyitler de kaleme almaktadır. Aşağıda yer alan beyitler bir taraftan böyle bir siteme yer vermesi diğer taraftan da yukarıda verilen anlamların bir özeti olması açısından zikre değer bir örnek olarak gözükmektedir:¹⁹³
[Mevâliyyâ]

¹⁹³ İbnu’n-Nakîb, *age.*, s. 309.

لَوْ رُحْتُ أَبْكِي بَكَتْ لِأَجْلِي الْقُلُوبُ الْقَسِي
أَوْ بْتُ أَشْكِي لَلَّانَتْ لِي الصُّخُورُ الْعَسِي
أَبَيْتُ وَالْوَجْدُ فِي قَلْبِي جِبَالُهُ رَسِي
أَنْدُبُ مُصَابِي وَأَحْبَابِي عُهُودِي نَسِي

Şayet ağlasaydım benim için katı kalpler de ağlardı ve şikâyet etseydim [halleri benim halime] uygun kayalar yumuşardı.

Aşk kalbime demir atmışken ve dostlarım bana verdikleri sözleri unutmuşken bir gece vakti bu hastalığım için ağıt yakıyorum.

Yukarıda verilen şiirlerden de anlaşılacağı gibi İbnu'n-Nakîb'in dostluk şiirlerinde özlem duygusu ağır basar. Her fırsatta bu özlemi dile getiren şair, bu yönden kendisini güvercinle karşılaştırarak, güvercindeki hasret duygusunun kendisindekinden fazla olamayacağını iddia eder¹⁹⁴: [Kâmil]

مَا شَوْقُ أَوْرَقٍ صَادِحٍ يَشْدُو عَلَيَّ
فَنَنْ الْأَرَكَ عَشِيَّةً وَصَبَاحًا
يَوْمًا بِأَعْظَمَ مِنْ هَيْبِ تَشْوُفِي
وَجَوَائِي لَكِنِّي كَتَمْتُ وَبَاحًا

Sabah akşam arak ağacının üzerinde öten şarkıcı güvercinin özlemi,

Hiçbir zaman benim sevgi ve özlem ateşimden daha yüce değildir. Fakat ben gizledim o ise ifşa etti.

Sonuç olarak dostluk konusuna büyük bir önem atfeden ve bu konuyu çeşitli yönleriyle ele alan İbnu'n-Nakîb'in bu şiirlerinde ayrılık teması ve özlem duygusu ön plana çıkmaktadır. Çeşitli sebeplerle dostlarından ayrı kalan şair, gerek müstakil olarak yazdığı şiirlerde gerekse mektuplara ilave ettiği mukattaalarda bu yöndeki samimi duygularını dostlarıyla paylaşmış ve onlardan artık bu ayrılıklara bir son vermelerini istemiştir. Bu minvalde yazdığı şiirlerde ayrılıktan çokça şikâyet eden şairin güvercinle yaptığı ve aslında bizatihi iç konuşmalarını temsil eden söyleşilerden hareketle ayrılıkların sona ermesi konusunda pek de iyimser olmadığı anlaşılmaktadır.

Buraya kadar şairin ayrılık ve özlem bağlamında dostluk konusuna verdiği önem ele alındı. Şimdi de dostlarını dostluk meclislerine davet etmek üzere yazdığı şiirler incelenecektir.

¹⁹⁴ İbnu'n-Nakîb, *age.*, s. 78.

1.2. Dostluk Meclislerine Davet

Dostluk meclisleri, bir evde yahut mesire yerinde çoğunlukla toplumun elit kesiminden kişilerin oluşturduğu edebiyat ve musiki icra edilen toplantıları ifade eder. Emevî döneminden itibaren varlığı bilinen bu meclisler¹⁹⁵, mecâlisu'l-uns (dostluk ve sohbet meclisleri), mecâlisu'l-hamr (şarap meclisleri) ve mecâlisu'l-lehv (eğlence meclisleri) gibi adlarla anılmıştır. Edebiyatçılar için önemli mekânlar olan bu meclisler şiir ve nesre konu olmuş, bu meclisleri tasvir eden metinler kaleme alınmıştır.¹⁹⁶

Dostluk ilişkilerini geliştirmede önemli unsurlardan biri olan bu tür meclislere oldukça önem veren İbnu'n-Naķib yazdığı şiirlerle dostlarını bu meclislere davet etmiştir. Dönemin ediplerinden Ramazan el-Utayfî (1095/1684)¹⁹⁷ ve kardeşi Hasen el-Utayfî'yi¹⁹⁸ Sâlihiyye'nin mesire yerlerinden olan Kasyûn'daki buluşma yerlerine çağtırmak üzere kaleme aldığı şu kısa şiir bu konuda örnek verilebilir¹⁹⁹: [Kâmil]

رِيحَانَتِي رَوْضِ الْإِخَاءِ وَنَيْرِي أَفُقِ الصَّفَاءِ وَزَهْرَتِي إِيْنَابِسِي
أَصْفِيكُمْ مَنِي السَّلَامِ مُهَادِيَا بِتَحِيَّةِ مِسْكِيَّةِ الْأَنْفَاسِ
عَنْ جَنَّةٍ فِي قَاسِيُونَ تَسَحَّبَتْ فِيهَا الشَّمَالُ عَلَى غُصُونِ الْآسِ
وَخَدِيْقَةٌ أَضَحَتْ مَعَاطِفُ قُضْبِيهَا مِنْ وَشِي مَا حَاكَ الرَّبِيْعُ كَوَاسِي
وَالطَّيْرُ أَمْثَالُ الْقِيَانِ مُرْنَةٌ فِيهَا تُنَاوِخُ فِي دُجَى الْأَعْلَاسِ
فَاسْتَنْهَضَا عَزَمَ الْمَحَبَّةِ فِي عَدٍ لِمَقَرِّ أَنْسٍ فِي الرُّبَى مِثْنَسِ
لَا زَلْتُمَا فِي ظِلِّ عَيْشٍ مُونِقٍ مُتَرْتِسِينَ بِعِزَّةٍ فِي النَّاسِ

Kardeşlik bahçesinin iki reyhanı, duruluk ufkunun ayı ve güneşi ve benim dostluğumun iki çiçeği!

Size içtenlikle, misk gibi kokan bir selam gönderiyorum.

¹⁹⁵ Luceyn Muhammed Adnan Baytar, *Mecâlisu'l-Hamr fi's-Si'ri'l-Umevî*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Câmî'atu Teşrin, Lazkiye, 1429/2008, s. 4-8.

¹⁹⁶ eş-Se'âlibî, *Sihrü'l-Belâğa ve Sirru'l-Berâ'a*, haz. Abdusselam el-Hûfî, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, ts., s. 40.

¹⁹⁷ Ramazan b. Musa b. Muhammed b. Ahmed, İbn 'Utayfî künyesi ile meşhurdur. Dımaşklı edebiyatçı ve âlimdir. 1019/1610 yılında doğmuş 1095/1684 yılında vefat etmiştir. Yazma halinde bir şiir divanı vardır. Bk. el-Muhibbî, *Hulâsatu'l-Eser*, III, 167-171; ez-Zirikli, *age.*, III, 33-34.

¹⁹⁸ Hasen b. Musa b. Muhammed b. Ahmed el-'Utayfî, 1020/1611 yılında doğmuştur. Ağabeyi Ramazan el-'Utayfî kadar meşhur olmasa da ilimle uğraşan zahit bir şahsiyet olarak bilinmektedir. Sesi güzel olan ve tatlı şiirsel söyleşiler (mutârahât) yapan bu zât 1094/1683 yılında vefat etmiştir.

¹⁹⁹ İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 179.

Kuzey rüzgârının mersin ağacının dalları üzerinde gezindiği Kasyûn'daki bir bahçeden...

Öyle bir bahçe ki; onun süslü dallarının elbiseleri ilkbaharın dokuduğu kumaşlardandır.

Orada kuşlar şarkıcılar misali koyu gölgeliklerde ağıt yakarak mırıldanmaktadır.

Bu nedenle yarın, tepelerdeki sıcak bir dostluk meclisi için muhabbet kararlılığınızı harekete geçirin.

Her zaman rahat bir yaşamın gölgesinde, insanlar içerisinde şeref konusunda başı çekiniz.

Yukarıdaki beyitlerde şair, tabiatın güzelliğini ön plana çıkararak dostlarının davete icabet konusundaki isteklerini artırmak istemektedir. Aşağıdaki mukattaasında ise dostunu meclise davet ederken dostluğun ve sevginin önemine dikkat çekerek bu daveti etkileyici bir hale getirmektedir²⁰⁰: [Serî]

قُمْ سَيِّدِي شَرَّفْ بِأَمْهَلَةٍ فَلَا غَيِّ لِّلْمَرْءِ عَنِّ خِلِّهِ
وَرُبَّ وَدٍّ فِي صَمِيمِ الْحَشَا أَلَزَمَ لِلْإِنْسَانِ مِنْ ظِلِّهِ
وَنَحْنُ مِمَّنْ هَكَذَا وَدُّهُمْ وَالْمِثْلُ لَا يَغْدِلُ عَنِّ مِثْلِهِ

Kalk beyim hemen şereflendir [meclisi]. Kişi hiç dostundan müstağni kalabilir mi?

Kalbin derinliklerinde insana gölgesinden daha yakın sevgiler vardır.

İşte biz sevgisi böyle olanlardanız. Benzer benzerinden (birbirine karşı aynı samimi duyguları besleyenler birbirlerinden) yüz çevirmez.

Sonuç olarak, dostluk meclisleri İbnu'n-Naķib'in dostluklarının oluşum ve gelişimi bakımından oldukça önemli bir yere sahiptir. Bu meclislerdeki toplantılardan oldukça haz aldığı anlaşılan şair zaman zaman arkadaşlarını bu meclislere davet etmiştir. Davetlerinde şiiri bir araç olarak kullanması başlı başına etkileyici bir unsurken, bu şiirlerde aralarındaki sevgi ve dostluk bağından söz etmesi ve toplanacakları yerin doğal güzelliklerini ön plana çıkarması söz konusu etkiyi daha da güçlendirmiştir.

²⁰⁰ İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 242.

İbnu'n-Nakîb'in dostlarını meclislere davet etmek üzere kaleme aldığı şiirler incelendikten sonra şimdi de aralarında dostluk ilişkisi olduğu anlaşılan bazı kişilerle yaptığı karşılıklı yazışma niteliğindeki şiirler ele alınacaktır.

1.3. Şiirsel Yazışmalar (Murâselât)

Yazışma türünden şiirler, şairlerin hem dostlarına duygularını ifade etmek hem de dilsel beceri ve yeteneklerini sergilemek amacıyla birbirlerine yazdıkları şiirlerdir. Şairlerin birbirlerine sevgi ve saygılarını şiirle ifade ettikleri bu yazışma örnekleri Osmanlı Döneminde de oldukça yaygındır.²⁰¹ Bu geleneği devam ettiren İbnu'n-Nakîb, başta Emîr Mencek Paşa el-Yûsufî (1080/1669)²⁰² olmak üzere İbrahim el-Hıyârî (1083/1672)²⁰³, Muhammed b. 'Aynî'l-Melik²⁰⁴, Ebû Bekr el-'Uşfûrî (1103/1692)²⁰⁵ ve kaynaklarda isimleri belirtilmeyen başka diğer şairlerle şiirsel yazışmalarda bulunmuştur. Ayrıca şairin, babası ve dostlarıyla bir mecliste vakit geçirirken "birinin bıraktığı yerden diğerinin devam etmesi" tarzında söyledikleri şiirler de bu çerçevede değerlendirilebilir.

İbnu'n-Nakîb'in yazışma türünden şiirleri genel özellikleri itibariyle neredeyse tamamen birbiriyle benzerlik arz ettiği için bu konuda birkaç örnek vermek yeterli olacaktır. Bunlardan birisi şairin Mencek Paşa ile yaptığı yazışmadır. Birbirlerine birkaç kez yazışma türünden şiirler gönderen²⁰⁶ ve iyi bir ilişki geliştirdikleri anlaşılan bu

²⁰¹ Ergin, "Osmanlı Dönemi Arap Şiirinde Sosyal Unsurlar", s. 47.

²⁰² İbnu'n-Nakîb, *age.*, s. 240-241. Tam adı, el-Emîr Mencek b. Muhammed b. Mencek el-Yûsufî'dir. Dımaşklıdır. Devrinin önde gelen şairlerindendir. Babasının ölümünden sonra kendisine miras kalan bütün mal varlığını harcamıştır. İstanbul'a gelerek Osmanlı Sultanı I. İbrahim'e yazdığı methiyeyi takdim etmiş fakat istediği kazancı elde edemeyince Dımaşk'a geri dönmüş ve inzivaya çekilmiştir. 1080/1669 yılında Dımaşk'ta vefat etmiştir. (Bk. el-Muhibbî, *Hulâsatu'l-Eser*, IV, 409-423) Mencek Paşa'nın şiir divanı Muhammed Bâsil 'Uyûn es-Sûd'un tahkiki ile *Dîvânu Mencek Bâşâ* ismiyle 2009 yılında Dımaşk'ta basılmıştır.

²⁰³ İbnu'n-Nakîb, *age.*, s. 211-212. İbrahim b. Abdirrahmân b. Ali el-Hıyârî el-Medenî eş-Şâfi'î 1037/1628'de Medine'de doğmuştur. Hadis, edebiyat ve tarihle meşgul olmuştur. Aslen Mısırlı olan ailesi Medine'ye yerleşmiştir. Kahire, İstanbul ve Dımaşk'ta bulunmuştur. *Tuĥfetu'l-Udebâ ve Sulvetu'l-Ġurabâ* ismini verdiği bir seyahatnamesi vardır (Bk. el-Muhibbî, *Hulâsatu'l-Eser*, I, 25-29).

²⁰⁴ İbnu'n-Nakîb, *age.*, s. 192-193. Muhammed b. Huseyn b. Muhammed. İbnu 'Aynî'l-Melik künyesi ve "karga" anlamına gelen el-Kâk lakabıyla meşhurdur. 1006/1597'de Dımaşk'ta doğdu. Çeşitli yerlerde kadılık görevlerinde bulundu. 1076/1666'da Dımaşk'ta vefat etti. İbnu 'Aynî'l-Melik Arap diline hâkim iyi bir hiciv şairidir. Onun dilinden kurtulabilen olmamıştır. İki şiir divanı oluşturmuştur ki bunlardan biri medih, *Bi'se'l-Maşîr* isimindeki diğeri ise hiciv şiirlerinden oluşmaktadır. (el-Muhibbî, *Hulâsatu'l-Eser*, III, 456-459)

²⁰⁵ İbnu'n-Nakîb, *age.*, s. 285-289. Ebû Bekr b. Muhammed el-Mısrî el-'Uşfûrî. Şair ve ediptir. Dımaşk'ta doğmuş, Mısır'a göçerek oraya yerleşmiş ve yine orada vefat etmiştir. (el-Muhibbî, *Nefĥatu'r-Rayĥâne*, I, 304-323).

²⁰⁶ İbnu'n-Nakîb, *age.*, s. 173, 194, 291, 292.

ikilinin yazışmalarından birinde Mencek Paşa aşağıdaki şiiri yazarak İbnu'n-Naķib'e gönderir²⁰⁷: [Hafif]

إِنَّ عَبْدَ الرَّحْمَنِ مَوْلَى الْمَعَالِي وَعَدِيمُ النَّظِيرِ وَالْأَمْثَالِ
قَدْ حَوَى الْفَضْلَ لَمْ يَدَعْ مِنْهُ شَيْئًا لِسِوَاهُ إِلَّا خَيَالَ الْحَيَالِ
سَيِّدٌ وَابْنُ سَيِّدٍ وَحَسِيبٌ مِنْ حَسِيبٍ مُقَدَّسُ الْأَفْعَالِ
إِنْ تَذَكَّرْتُ عَنْهُ تَأْخِيرَ مَدْحِي قُلْتُ مَا قِيلَ فِي الزَّمَانِ الْحَيَالِ
مَا تَشَكَّكْتُ فِي الزَّمَانِ وَلَكِنْ عَلَّطِي كَانَ فِي اخْتِيَارِ الرَّجَالِ
إِنَّ ذَكَرَ الْكِرَامَ ذَكَرَ جَمِيلٌ لَيْسَ يَبْلَى وَكُلُّ شَيْءٍ بَالِي

Abdurrahman yüceliklerin beyi ve eşi benzeri olmayan biridir.

O, fazileti kendinde toplamış ve başkasına sadece hayalin hayalini bırakmıştır.

O bey oğlu beydir. Soylu bir atanın, yaptıkları kutsal, asil evladıdır.

Onu methetmekte geç kaldığımı hatırlayınca boş zamanda söylenebilecek şeyleri söyledim.

Aslında zaman konusunda tereddüt etmedim fakat hata, adam seçiminde oldu.

Her şey bir gün eskiyecek olmasına rağmen şerefli kimseleri anmak eskimeyen güzel bir davranıştır.

İbnu'n-Naķib'in sahip olduğu erdem, şeref ve soyluluk gibi özelliklerini ön plana çıkaran bu şiir kendisine ulaştığında şairimiz Mencek Paşa'nın edebî kişiliğinden ve şiirlerinin kıymetinden övgüyle söz ettiği aynı vezin ve kafiyeli aşağıdaki şiiri kaleme alır²⁰⁸: [Hafif]

إِنَّ شِعْرَ الْأَمِيرِ بَدْرِ الْمَعَالِي وَشَقِيقِ النَّدَى وَفَرْدِ الرَّجَالِ
نَحْنُ مِنْهُ فِي رَوْضَةٍ وَعَدِيرٍ وَشَمُولٍ كَرَحِيَّةٍ وَشَمَالِ
لَيْسَ يَنْفَلُكَ عَنْ تَلَاخِمِ نَسِجٍ مُسْتَبِدِّ بِكُلِّ سِحْرِ حَلَالِ
رِقَّةٌ مَعَ جَزَالَةٍ فِي انْسِجَامٍ رَشْفَتُهُ الْقُلُوبَ رَشَفَ الزُّلَالِ

²⁰⁷ el-Emîr Mencek Bâşâ b. Muhammed b. Mencek el-Yûsufî, *Dîvânu Mencek Bâşâ*, thk. Muhammed Bâsil 'Uyûn es-Sûd, Dîmaşk, 2009, s. 422.

²⁰⁸ İbnu'n-Naķib, *age.*, 240, 241.

نَوَّهَتْ سَانِحَاتُ عَلِيَّاهُ بِاسْمِي فَكَسَّتْهُ بُرُودَ ذَاكَ الْجَمَالِ
وَأَعَارَتْهُ حُسْنَ أَوْصَافِ مَدْحِ هِيَ أَوْلَى بِعَطْفِ ذَاكَ الْكَمَالِ
فِي قَرِيضٍ أَضَاعَ مَكْنُونٌ لِيَّ بَيْنَ مَاءِ الْحِجَى وَدُرِّ الْمَقَالِ
وَسَمْتَنِي أَلْفَاظُهُ الْعُرُّ بِالْفَضْءِ لِي اِحْتِوَاءً فَلَاخَ لِي فِي الْحَيَالِ
إِنَّهُ فَضْلٌ كَأْسٍ فَضْلٌ تَحْسَاهُ دَوَاءً فَاسْتَبَشَّرْتُ آمَالِي

Yüceliklerin dolunayı, cömertliğin kardeşi ve eşsiz bir insan olan Emîr'in şiiri var ya!

Biz o şiir sebebiyle sanki içerisinde ırmak, Keth şarabı ve kuzey rüzgârları olan bir bahçe içerisindeyiz.

Onun şiiri her zaman bütün helal büyüleri ele geçirmiş bir sıkı dokumanın ürünüdür.

O akıcılıkta, öylesine ince, öylesine fasihtir ki kalpler onu bir tatlı su gibi yudumlar.

Onun yüceliğinden dökülen satırları benim ismimi övmüş ve ona güzellik elbiseleri giydirmiştir.

Ve ona güzel övgü niteliklerini ödünç vermiştir ki onlar bu mükemmelliğin şefkatine daha çok layıktır.

Bu satırlar, su gibi bir akıl ve inci gibi sözler arasında aklımı başımdan alır.

Onun parlak sözcükleri beni fazileti kendimde toplamakla nitelemiş. Bana öyle geliyor ki:

Benimki onun fazilet kadehinin artığıdır. Deva bulmak için ondan yudumlarım da emellerim mutlu olur.

Bu tarzda kaleme alınan şiirlerde cevaben söylenen şiirin vezin ve kafiye bakımından öncekine uygun olmasına dikkat edilir²⁰⁹. İbnu'n-Nakîb'in yukarıdaki şiirinde bu teamüle uyarak şiirini Mencek Paşa'nın şiirinde olduğu gibi hafif bahrinde ve lâm kafiyesiyle yazdığı görülmektedir. Bunun yanı sıra şiirin dil ve üslubunun, Mencek Paşa'nın şiirindeki dil ve üsluba yakınlığı da gözlerden kaçmamaktadır. Nitekim İbnu'n-Nakîb, Mencek Paşa gibi اِنَّ ile başladığı şiirinde معالي, خيال, مديح, رجال, فضل gibi Mencek

²⁰⁹ Bekrî Şeyh Emîn, *age.*, s. 293.

Paşa'nın kullandığı kelimeleri kullanmayı tercih etmiş, yine Mencek Paşa gibi **إِنَّ** ile başladığı son beyitte Mencek Paşa'nın **ذَكَرَ** kelimesini tekrar etmesi gibi **فَضَّلَ** kelimesini iki defa kullanmıştır.

İbnu'n-Naķib'in bu konudaki şiirlerinin bir diğer örneği ise şairin bir mecliste babasının irticalen söylediği şiirlerin devamını getirmek üzere icâzet²¹⁰ yoluyla söylediği şiirdir. *Dîvân*'da geçen bilgiye göre bir gün şair ve babası Seyyid Muhammed, Dımaşķ'ın mesire yerlerinden olan Ğûta'ya inerler ve ağaçlık bir yere otururlar. Orada şairin babası aşağıdaki beyitleri söyler²¹¹: [Hafif]

قَدْ بَكَرْنَا حَيْثُ الصَّبَا فِي أَنْبَرَاهَا عَيْضَةَ الْعُوطَةِ النَّدِيِّ نَرَاهَا
وَعَبْرْنَا غَدِيرَهَا بِارْتِيَا وَوَرَدْنَا التَّمِيرِ مِنْ بَرَدَاهَا

Sabâ rüzgârının yol kestiği bir sabah vaktinde, toprağı nemli Ğûta'nın koruluğuna geldik.

Neşeyle oranın deresini geçtik ve Beradâ'nın duru suyuna ulaştık.

Seyyid Muhammed bu beyitleri söyledikten sonra oğlu İbnu'n-Naķib'ten devamını getirmesini ister. Bunun üzerine şairimiz şu beyitleri söyler:

وَأَقْلْنَا لَدَى مَدَبِّ ظِلَالٍ أَسْبَلْتَهَا سُجْرًاوُهَا فِي دُرَاهَا
حَيْثُ رَيْدَانُهُ النَّسِيمِ تَمَشَّتْ مَشِيَةَ الْخَوْدِ تَنْجَلِي فِي رُبَاهَا

*Yüksek yerlerindeki ağaçların sarkıttiği gölgelik bir yere uzandıķ
Orada tepelerde yumuşak meltem ortaya çıkmış, güzel bir genç kız edasıyla yürür.*

Babası tekrar söze girer ve şu beyitleri söyler:

وَعُصُونُ الْخِلَافِ تَنْشُرُ نَشْرًا عِبًّا ضَمَّخْتُهُ مِنْ مَسْرَاهَا
عَاكِفَاتٍ عَلَى الْجَدَاوِلِ حَتَّى خَلَّتْهَا تَبَّغِي بِهِ نُحُوهَا

Çayırkların kokusuyla karışmış güzel kokular yayan salkım söğüdün dalları,

²¹⁰ Edebiyat terminolojisinde çeşitli anlamları olan “icâzet” kelimesinin buradaki anlamı “Çağdaş olsunlar ya da olmasınlar bir şairin bir başkasının şiirini tamamlayacak şekilde aynı konuda şiir söylemesidir.” Bk. Ali b. Zâfir el-Ezdî, *age*, s. 34.

²¹¹ İbnu'n-Naķib, *age*, 290-291.

Derelerin üzerine öylesine eğilmiş ki sen onun derelere inmeyi arzuladığını sanırsın.

İbnu'n-Naķib bu beyitlere de şöyle karşılık verir:

وَبِحَيْثُ الطَّرْفَاءِ مَدَّتْ مُلَاءً سُنْدُسِيًّا قَدْ خَفَّرْتَهُ صَبَاهَا
وَعَدَا الْمُرْجُ كَالْحَرِيرَةِ مَسًّا تَبْلُغُ الْعَيْنُ فِيهِ أَقْصَى مَدَاهَا

Orada ilgin ağacı ince kumaştan yapılmış bir elbise gibi uzamış ve sabâ rüzgârı da ona gözcülük ediyor.

İpek gibi yumuşak çayırlarda göz en son noktaya kadar uzanmaktadır.

Son olarak şairin babası şu beyitlerle şiiri sonlandırır:

يَا هَا نُزْهَةً بِهَا هَتَفَ الطَّيْرُ يَبْأَعِي حَمَامَهَا فِي حِمَاهَا
قَدْ حَمَدْنَا مَسَارِحَ الطَّرْفِ فِيهَا وَنَعْمَنَا بِشَدْوِهَا وَشَدَاهَا

Ne gezinti ama! Kuşların güvercinlere sevdıyla seslenerek öttüğü...

Biz oranın çayır manzaralarından hoşlandık, kuş seslerinin ve güzel kokularının tadını çıkardık.

Gerek zaman zaman dostların da katıldığı²¹² bu tür karşılıklı şiir söyleme usulünde gerekse bu konunun başında örneklendirilen yazışma şiirlerinde her ne kadar baskın konu tabiat veya medih gibi görünse de bu aldatıcı olmamalıdır. Çünkü bu tarz şiirlerin yazılış veya söyleniş amacı, şairlik kabiliyetini göstermek, birbirleriyle duygu ve düşüncelerini paylaşarak dostluk ilişkilerini geliştirmektir ki bunlar ihvâniyyât şiirlerinin genel özelliklerindedir.

Sonuç olarak, İbnu'n-Naķib dostu olan şairlere duygularını ifade etmek üzere şiirler kaleme almış, onlar tarafından gönderilen şiirlere cevap olacak nitelikte şiirler yazmış, çeşitli meclislerde babası veya dostlarıyla karşılıklı şiirler söylemiştir. Bu şiirlerinde şair, muhatabın şiiriyle konu bütünlüğünü bozmamış, vezin, kâfiye, dil ve üslup uyumuna riayet etmiştir.

Şairin başka şairlerle yaptığı bu yazışmalardan sonra şimdi de tanıdıklarına, toplumsal hayata dair çeşitli konularda yazdığı kutlama nitelikli şiirler incelenecektir.

²¹² İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 254-258.

1.4. Kutlama

Kutlama şiirleri şairlerin bayramlar gibi özel günleri veya evlilik, doğum, sünnet, bir göreve atanma ve bir zafer elde etme gibi önemli olayları kutlamak amacıyla dostlarına, yakınlarına ve yönetici konumundaki kişilere yazdıkları şiirlerdir.²¹³ Şairlerin muhatapları ile ilişkilerini canlı tutmalarını sağlayan bu şiirler hem toplumun kültür ve folkloru hem de şairlerin sosyal ilişkileri hakkında bilgi vermektedir.

İbnu'n-Naķib'in nevruz, tanıdıklarının hacca gitmeleri, bir göreve atanmaları, doğum ve sünnet gibi sosyal hayata yönelik konularda kutlama şiirleri yazdığı görülmektedir. Onun nevruz ile ilgili şiirlerine geçmeden önce nevruz hakkında kısaca bilgi vermek yerinde olacaktır.

Sözlükte “yeni gün” anlamına gelen nevruz, 21 Martta kutlanan bir yılbaşı bayramıdır. İnan kökenli olduğu bilinen bu bayram zamanla Arap ve Türk kültürüne de intikal etmiştir.²¹⁴ Emevî döneminde başlayan nevruz kutlamaları ve hediye gönderme âdeti aynı dönemde bir ara yasaklandıktan sonra Abbasi döneminde tekrar başlatılmıştır. Bu dönemlerde birbirlerine hediye gönderen kişilerden şair olanların bu hediyeler içerisine şiir beyitleri ilişitirdikleri görülmektedir.²¹⁵ Osmanlı döneminde de oldukça popüler olan²¹⁶ nevruz konusunda bu dönem şairi olan İbnu'n-Naķib'in de kutlama şiirleri yazdığı görülmektedir. Bu konuda iki şiir yazdığı tespit edilen şair bunlardan birini Şam kâdılkudâtı Abdullah Efendi'ye²¹⁷ diğerini de ismini vermediği Mısır kadısına²¹⁸ yazmıştır. İki şiir arasındaki benzerlik sebebiyle sadece Abdullah Efendi'ye yazılmış olanını incelemek yeterli olacaktır. İbnu'n-Naķib Abdullah Efendi'ye yazdığı bu şiirine kısa bir tabiat tasviri ile başlar²¹⁹: [Kâmil]

²¹³ en-Nuveyrî, Şihâbuddîn Ahmed b. Abdilvehhâb el-Ķuraşî, *Nihâyetu'l-Erab min Funûni'l-Edeb*, Dâru'l-Kutub ve'l-Veşâiki'l-Ķavmiyye, Kahire, 1423, V, 127.

²¹⁴ Şinasi Gündüz, “Nevruz”, *DİA*, İstanbul, 2007, XXXIII, 60-61.

²¹⁵ Faruk Toprak, “Klasik Arap Şiirinde Nevruz”, *EKEV Akademi Dergisi*, sy. 3/1, Erzurum, 2001, s. 222-224.

²¹⁶ Şinasi Gündüz, *agmd.*, s. 61.

²¹⁷ İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 80-82. Divanda “asil beyefendi Abdullah Efendi” olarak nitelenen bu şahsın kim olduğu konusunda kesin bir bilgi bulunmamaktadır. Fakat “Efendi” sıfatından hareketle Türk olduğu anlaşılmaktadır. Buna göre tarihi veriler de dikkate alındığında, bu şahsın hicri 1076/1665'te Şam kâdılkudâtlığına atanan eĶ-Ķavil lakabı ile meşhur Abdullah b. Muhammed olması ihtimali akla gelmektedir. Muttaki bir fıkıh âlimi olan bu şahıs, söz konusu görevinden azledildikten kısa bir süre sonra 1078/1667 yılında İstanbul'da vefat etmiştir. Hayatı hakkında geniş bilgi için bk. el-MuĶıbbî, *Hulâsatu'l-Eşer*, III, 68.

²¹⁸ İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 82-83. Bu Mısır kadısının kim olduğu tespit edilememiştir.

²¹⁹ İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 80-82.

صِيَّبَتْ حَمَائِلَنَا بِأَيْمَنِ وَافِدٍ عَيْتٌ يَمُتُ إِلَى الرَّبِّ بِفَوَائِدِ
وَاعْتَادَهَا الْخِصْبُ الْمُرِيْعُ فَأَوْشَعَتْ شَجَرَاؤُهَا بِأَلْيَاءِ وَفَرَاقِدِ
وَتَمَنَّمَتْ حَبْرَاتُهَا بِأَزَاهِرٍ تَنْدَى كَأَثْنِيَّةِ الْهَمَامِ الْمَاجِدِ

Uğurlu bir elçi sebebiyle sık ağaçlıklarımıza, yüksek yerlere kazançlar ihsan eden bol yağmur boşaldı.

Büyük bolluk oraya alıştı da oranın ağaçları inciler ve Kutup Yıldızları ile çiçeklendi.

Oranın elbiseleri şerefli, cömert bir kişiye yapılan övgüler misali taze çiçeklerle süslenmiştir.

Şair devam eden beyitlerde, “şerefli, cömert bir kişi” olarak nitelediği bu şahsın Abdullah Efendi olduğunu belirterek onun üstün özelliklerini zikretmeye başlar:

مَوْلَايَ عَبْدُ اللَّهِ مَنْ شَهِدَتْ لَهُ أَبَدًا دِمَشْقُ بِكُلِّ فَضْلٍ زَائِدِ
شَهْمٌ تَدْفَقُ طَبْعُهُ بِمَكَارِمِ طَابَتْ مَآثِرُهَا وَحُسْنُ مَشَاهِدِ
وَأَبَانَ عَنِ عِلْمٍ يَعْبُ عِبَابُهُ وَبِرَاعَةٍ قُرِنَتْ بِفَهْمِ مَقَاصِدِ
وَخَلَائِقُ كَالرَّوْضَةِ الْعَنَاءِ قَدْ صِيَّبَتْ بِتَوَكَّافِ الْعَمَامِ الرَّاعِدِ
مَوْلَايَ جَلُّقُ أَشْرَقَتْ لَبَّائِهَا بِقَلَانِدِ بِكَ أَزْهَرْتَ وَمَعَاقِدِ
وَتَرْتَمَتْ أَطْيَارُهَا مُهْتَاجَةً فَكَأَنَّمَا سَمِعْتَ بِحَمْدِ الْحَامِدِ
شُكْرًا لِمَا أُؤَلِّتِ حُسْنَ مَآثِرِ وَجَمِيلِ آثَارِ وَجَمِّ عَوَائِدِ

*O, Dımaşk'ın daima üstün özelliklerine şahitlik ettiği dostum Abdullah'tır.
Mizacı iyi izler bırakmış bir ahlakla ve güzel davranışlarla dolup taşmış bir asildir.
O dalgası çok olan bir ilme ve maksatları kavrayabilme yeteneğine sahiptir.
Ve o üzerine gök gürültülü bir bulutun suları boşaltılan sık ağaçlı bahçe misali bir ahlaka sahiptir.*

Dostum! Cillik'in boyunları ve gerdanları senin sayende ışıldayan kolyelerle parlıyor.

Oranın kuşları heyecanla şarkılar terennüm ediyorlar. Sanki övgüde bulunan kişinin övgüsünü duymuşçasına...

Sana teşekkürler. Zira sen hem soyundan getirdiğin ve hem de sonradan elde ettiğin değerleri bir de bol bereketleri üzerimize yağdırdın.

Yedi beyitlik bu medih bölümünün ardından şair bu şiiri muhataba takdim ederek onun nevrüzünü şu sözlerle kutlar:

وَإِلَيْكَ وَافِدَةٌ التَّنَائِ عَرُوبَةٌ بِكَرًا تَهَادَى مِنْ بَنَاتِ قَصَائِدِي
وَافْتَتَكَ وَالنَّيْرُوزُ يَبْسِمُ نَعْرُهُ بِتَوَامِ بِنْتِ اللَّيْبِيعِ وَفَارِدِ
فَتَلَفَعْتُ مِنْ نُورِهِ يَوْشَاعِ وَتَقَرَّرْتُ مِنْ زَهْرِهِ بِفَرَائِدِ
جَاءَتْ مُهْنَةً بِفَصْلِ زَاهِرٍ يَنْدَى وَعِيدِ بِالْمَسْرَةِ عَائِدِ

Buyur sana el değmemiş kasidelerimden, işveyle yürüyen bekâr hoş bir kız misali övgü elçisi!

Nevruz, ilkbaharın tek ve ikiz kızları [olan çiçeklerle] gülümserken bu şiir sana ulaştı.

Bu şiir ağaç çiçeklerinden taçlara bürünmüş, yerdeki çiçeklerden mücevherli küpeler takınmıştır.

Bu şiir çiğ taneleri olan çiçekli bir mevsimi ve mutluluğu geri getiren bir bayramı kutlamak üzere geldi.

Görüldüğü üzere şair burada nevrüzla ilgili detaya girmeksizin muhatabın nevrüzünü kutlamakla yetinmiştir. Nevruzla bir bütünlük oluşturacak şekilde şiire tabiat tasviri ile başlamış ve ayrıca medih temasına da genişçe yer vermiştir. Şairin özellikle nevrüz için kutlama şiirleri yazması, bir taraftan nevrüzün toplumsal hayattaki yeri ve bunun edebiyata yansımaları ile bağlantılıyken, diğer taraftan şairin tabiata ve tabiata anlam katan ilkbahara olan tutkusu ile alakalıdır.

İbnu'n-Nakîb nevrüz dışında sosyal hayata yönelik başka konularda da kutlama şiirleri yazmıştır. Bunlardan biri doğum sebebiyle dostlarını kutlamak üzere kaleme aldığı şiirlerdir. İsmi vermediği bir dostuna yazdığı aşağıdaki şiir buna güzel bir örnektir²²⁰: [Vâfir]

هَلَالٌ لَاحِ أُمِّ شَيْبَلٍ تَبَدَّى أُمِّ النَّحْلِ الَّذِي وَافَى مُجَدًّا
كَرِيمٌ مُسْتَفَادٌ مِنْ كَرِيمٍ يَفُوقُ عَلَى الْوَرَى فَخْرًا وَمَجْدًا

²²⁰ İbnu'n-Nakîb, *age.*, s. 104.

لَقَدْ مَلَآكُهُ رَبِّي بِحَبْرٍ وَقَلَدَهُ مِنَ التَّوْفِيقِ عِقْدًا
أَتَى تَأْرِخُهُ فِي بَيْتِ شِعْرِ أَنْارَ نَسِيحُهُ فِكْرِي وَأَسَدًا
بِجَدِّكَ جَاءَكَ الْمَوْلُودُ جَدًّا وَأَرْجُو أَنْ تَرَاهُ أَبًا وَجَدًّا

O parlak bir hilâl mi, ortaya çıkmış bir aslan yavrusu mu yoksa şans getiren bir çocuk mudur?

O şan ve şeref bakımından insanlara üstün gelmiş, şerefliğin soyundan gelen bir şereflidir.

Rabbim sana onunla beraber yaşayacağın hayırlı uzun ömürler versin ve onun boynuna başarı kolyesini taksın.

Onun [doğum] tarihi, parlak düşüncemin dokuyup hediye ettiği bir şiirin [şu] beytinde gelmiştir.

“Bu çocuk senin gibi gayretli birisi olarak dünyaya gelmiştir. Dilerim sen onu baba ve dede olarak görürsün.”

Bu şiirde hem doğan çocuğa hem babasına övgüde bulunduktan sonra çocukla ilgili güzel temennilerde bulunan ve bu doğumun gerçekleştiği tarihi beyitte güzel bir sanatla zikreden şair aynı üslubunu benzer konulu diğer şiirinde de uygulamıştır.²²¹

İbnu'n-Naķib'in kutlama şiiri yazdığı konulardan bir diğeri sünnet merasimleridir. Bu çerçevede Şeyhülislam Yahya el-Minķârî'ye²²² yazdığı şiir örnek verilebilir. Şair bu şiirine kısa bir medih ile giriş yaptıktan sonra şu beyitlerle onu kutlamaktadır²²³: [Müctes]

لِيَهْنَ عَيْنَكَ طُهُرَ يُفْضِي لِأَحْسَنِ حَالِ
قَدْ رَاحَ شِبْلِكَ مِنْهُ دَا بَهْجَةٍ وَاخْتِيَالِ
خَلِيْتُ مِنْهُ حُسَامًا فَعَادَ زَاهِي الصِّقَالِ
وَرُغْنَتُهُ بِانْتِقَاصِ وَذَاكَ عَيْنُ الْكَمَالِ

²²¹ Bk. İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 282.

²²² Şeyhülislam Yahya b. Ömer el-Minķârî er-Rûmî. Mısır, Mekke ve İstanbul'da kadılık yapmış, Rumeli Kazaskerliği görevinde bulunmuştur. Sonra 1073/1662 yılında fetva makamına getirilmiştir. 1088/1667 yılında vefat etmiş ve Üsküdar'a defnedilmiştir. el-Muħibbî, *Hulâşatu'l-Eser*, IV, 477-478.

²²³ İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 233.

مُشَمَّرًا مِنْهُ دَيًّا إِلَى رَهَانِ الْمَعَالِي

[Kişiyi] En güzel hale ulaştırın sünnet gözünü aydın etsin.

Onun sayesinde senin aslanın mutlu ve gururlu olmuştur.

Kılıç onunla süslenir ve artık parlak bir kılıç oluverir.

Onun eksiltmesinden korkular. Hâlbuki o mükemmelliğin bizzat kendisidir.

Rehin alınmış yüceliklere [ulaşmak] için eteğini toplayan [bir mükemmellik].

Şair burada bir parantez açarak enteresan benzetmelerle sünnetin önemine ve mahiyetine dair açıklamalar yapar:

وَمَا الْيَرَاعُ بِمُعْنٍ إِنَّ أَمْ يُقَطُّ بِحَالٍ
وَلَيْسَ تُبْرِى عُصُونٌ إِلَّا وَعَادَتْ عَوَالِي
وَلَا اسْتَقَامَتْ نِصَالٌ إِلَّا بِحَتِّ نِيَالٍ
وَالشَّمْعُ بِالْقَطِّ يَزْدَا دُ نُورُهُ الْمُتَالِي
وَرُبَّ تَقْلِيمٍ ظُفْرٍ قَضَى بِطِيبِ الْخِلَالِ

Kamış kalem, ucu sivriltilmezse hiçbir anlam ifade etmez.

Ağaçlar her ne zaman budansa boyları uzar gider.

Mızraklar ancak uçları sivriltilmek suretiyle düz giderler.

Mum sivriltildikçe ışığı daha da parlak.

Tırnak kesmek [gibi basit nice işler vardır ki] iyi hasletler ortaya çıkarır.

Sonrasında şair muhatabına sünnet olan oğlu ile ilgili dua ve temennilerde bulunur:

يَا مَنْ إِلَيْهِ بِحَقِّ يُعْزَى كَرِيمُ الْخِصَالِ
وَمَنْ بِهِ كُلُّ صَدْرٍ مِنَ الْمَحَافِلِ حَالُ
مَلَائِكَةِ رَبِّي مِنْهُ فَهَمَّا عَدِيمَ الْمِثَالِ
فَسَوْفَ يَبْدُرُ مِنْهُ لِلْمَجْدِ أَسْنَى هِلَالِ

Ey, şerefli nitelikler -gerçekte- yalnız kendisine nispet edilen

Ve ilim mahfillerinin başköşesi hep kendisiyle süslenen kişi!

Rabbim o oğlun sebebiyle sana eşsiz bir anlayış bahşetsin.

Göreceksin! Onun sayesinde şerefın en parlak hilali doğacaktır.

Son olarak Yahya Efendi'ye şiirini takdim ederek bir beytin içinde oğlunun sünnet olduğu tarihi zikreder:

وَهَاكُمَا بِنْتٌ فِكْرٍ أُعِيدُهُ مِنْ كَلَالِ
جَاءَتْ بِتَارِيخِ حُسْنٍ فِي ضَمَنِ بَيْتِ جَمَالِ
بُشْرَاكَ أَسْعَدَ طَهْرٍ زَاكَ بِأَسْعَدِ حَالِ
وَسَوْفَ يُثْمِرُ عَرَسًا فِي غِبْطَةِ وَاقْتِبَالِ

İşte sana ve oğluna körelmekten koruduğum, düşünce ürünü olan bir şiir.

Bu şiir, şu güzel beytin içerisinde iyi bir olayın tarihini²²⁴ vermektedir:

“Hoş bir sünnetin mutluluğu sana en mesut günleri müjdeliyor.”

Bu sünnet bir filize neşe ve mutluluk içerisinde meyveler verdirtecek.

Şairin kutlama şiiri yazdığı konulardan sonuncusu, haccını eda eden Kadı Abdullatîf'e²²⁵ gönderdiği bir mektubun başına iliştiirdiği şu beyitlerdir²²⁶: [Serî']

يَا رَوْضَةَ الْوُدِّ الَّتِي لَمْ تَزَلْ أَنَا زَهَا تَزْدَانُ لِلنَّاطِرِ
تَفْتَحَتْ أَزْهَارَهَا بَيْنَنَا بِكُلِّ مَعْنَى حَسَنِ نَادِرِ
وَأَيْنَعَتْ بِالْأَنْسِ أَفْنَانُهَا وَفَتَقَتْ مِنْ وَدَّهَا الْعَاطِرِ
حَيًّا الْحَيَا عَهْدَكَ مِنْ صَاحِبِ نَأَى وَلَكِنْ لَا عَنِ الْخَاطِرِ
شَطَطَتْ بِهِ الْعَيْسُ لِنَيْلِ الْمُنَى وَكَمْ لَهُ فِي الْقَلْبِ مِنْ ذَاكِرِ
حَجَجْتَ مَبْرُورًا فَيَا نِعْمَةً أَوْهَا يُثْنِي عَلَى الْآخِرِ
فَعُدَّ رَحِيًّا الْبَالِ فِي غِبْطَةٍ إِلَى مَقَرِّ بِأَهْنَا عَامِرِ

Ey, bakan kişiye her zaman manzarası süslü görünen sevgi bahçesi!

Çiçekleri bütün güzel ve nadir anlamları ile içimizde açan,

²²⁴ Ebced hesabına göre hicrî 1076 yılına karşılık gelmektedir.

²²⁵ Divanda sadece “Kadı Abdullatîf” denilerek yetinilen bu şahıs muhtemelen Abdullatîf b. Behâiddin b. Abdilbâkî'dir. Kadı olan bu zât, şu an Lübnan'ın Bekâ'a iline bağlı olan Ba'albek'de doğup burada yetişmiştir. Yirmi altı yaşında Dımaşk'a gelerek burada ilim tahsil ettikten sonra Anadolu'ya geçip kadılık payesini elde etmiştir. Şam'daki Trablus eyaletinde, Belgrad ve Filipe'de kadılık yapmıştır. Filipe kadısı iken 1082/1671'de vefat etmiştir. Çeşitli eserlere şerhler yazmış olan Kadı Abdullatîf'in kendisine ait şiirleri de vardır. Biyografisi için bk. el-Muhibbî, *Hulâşatu'l-Eşer*, III, 15-16

²²⁶ İbnu'n-Nakîb, *age.*, s. 160.

*Dallarındaki dostluk meyveleri olgunlaşan ve hoş, sevgi kokuları yayan,
Bedenen uzakta olan fakat unutulmayan bir arkadaştan gelen yağmurlar sulasın
aşkıını.*

*Arzularına kavuşmak için develer onu uzaklaştırdı. Şimdi ona dair kalpte nice
hatıralar var.*

Makbul bir hac yaptın ki o başı sonunu öven ne büyük bir nimettir.

Mutluluk ve esenlik içinde, kafan rahat olarak mamur bir yurda dön artık!

Şair bu beyitlerle bir taraftan dostunun yaptığı hac ibadetinin makbul olması temennisinde bulunmuş diğer yandan da aralarındaki sevgi bağını da hatırlatarak bu ayrılığın kendisine zor gelmeye başladığına ve artık bir an önce dönmesi gerektiğine vurgu yapmıştır.

Sonuç olarak denilebilir ki İbnu'n-Naķib sosyal ilişkilere oldukça önem vermiş, tanıdıklarıyla ilişkilerini canlı tutmak için şiirleri ile onların nevruzunu kutlamış ve doğum, sünnet, hac gibi sosyal hayata yönelik çeşitli konularda kutlama şiirleri yazmıştır. Bunlardan nevruz kutlamasına dair olanlarda tabiat tasviri, diğerlerinde ise medih konusunu yardımcı bir tema olarak kullanması gözden kaçmamaktadır. Bu şiirler şairin sosyal ilişki kurduğu kişiler hakkında fikir vermesinin yanı sıra dönemin toplumsal hayatına dair veriler de sunmaktadır.

Şimdi sosyal yaşama dair şiirlerin bir devamı olarak şairin yakınlarını kaybeden dostlarına yazdığı teselli ve taziye nitelikli şiirler ele alınacaktır.

1.5. Taziye

İhvâniyyât konularından biri de şairlerin yakınlarını kaybeden dostlarını teselli etmek üzere kaleme aldıkları taziyelerdir. Bu konuda iki şiir yazan İbnu'n-Naķib bunlardan birinde dostunun babasının ölümü sebebiyle duyduğu derin acıyı dile getirerek şiire giriş yapar. Kısaca mersiye bölümüne de yer verdikten sonra dostunu teselli eden ifadeler kullanır²²⁷: [Munserih]

ظُفْرٌ تُرَى مَا أَرَاهُ أُمَّ نَابٍ أُمَّ تِلْكَ لِلدَّهْرِ فِيَّ أَوْصَابُ
مَا الْعِيدُ عِيدٌ كَمَا عَهْدْتُ وَقَدْ زَالَ خَلِيْطٌ وَشَطَّ أَحْبَابُ

²²⁷ İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 36.

أَحْبَابُنَا أَيْنَ أَيْنَ مِنْكَ تُرَى مَضَارِبُ لَلْهُنَا وَأَطْنَابُ
جَرَزْتُ فِي ظِلِّهَا الذُّيُولَ وَقَدْ نِيَطْتُ بِهَا لِلشُّرُورِ أَهْدَابُ
فِيَا سَقَى اللهُ أَعْصُرًا سَلَفْتُ كَانِ بِهَا لِلْقُلُوبِ إِطْرَابُ
وَيَا سَقَى اللهُ مِنْ أَيْبِكَ تُرَى تَوْتُ بِهِ حِشْمَةٌ وَأَدَابُ
قَدْ كَانَ حِلًّا صَفَّتْ مَشَارِبُهُ وَالآنَ لِلَّهِ مِنْهُ أَعْقَابُ
خَلَّفَ مِلَّةَ الْعُيُونِ مِنْكَ فَتَى صَارَ لَهُ الْعَقْلُ وَالْهُدَى دَابٌ²²⁸
وَقَدْ دَرَى كُلُّ خَابِرٍ زَكِنٍ إِنَّ الرِّدَى لِلْأَنَامِ نَهَابُ
تَأَسَّ يَا صَاحِبِ الدِّينِ مَضَتْ مِنْ قَبْلِنَا فَوْقَهُنَّ أَحْقَابُ
وَاصْبِرْ فَإِنَّ الْأُمُورَ أَجْحَحَهَا مَا حِيَطَ فِيهَا لِلصَّبْرِ جِلْبَابُ

Bu hissettiğim bir pençe mi yoksa bir diş mi? Yoksa kaderin bana reva gördüğü acılar mıdır?

Arkadaş çekip gitmiş ve dostlar uzaklaşmışken bayram artık o bildiğim (eski) bayram değil.

Nerede dostlarımız? Senin büyük eğlence çadırların nerede?

İçerisine mutluluk dalların asılmışken gölgesinde gururla yürüdüğüm...

İçerisinde kalpler için bir neşelendirme olan, geçip gitmiş o yılları Allah bereketli kılsın.

Allah, onunla birlikte edep ve hayânın da ölüp gittiği babanın toprağını bol etsin.

Meğer o pınarları duru olan bir dost imiş. Şimdi artık Allah'tan onun [geride bıraktığı] bir soyu var.

O arkasında senin gibi akıl ve doğruluğun yoldaşı, göz dolduran bir delikanlı bıraktı.

Deneyimli ve ileri görüşlü herkes bilir ki ölüm insanlar için bir soyguncudur.

Bizden önce gelip geçmiş olanlarla ve onlardan öncekilerle teselli bul dostum!

Sabret! Zira yolların en doğrusu, sabra elbise dikilen yoldur (sabır yoludur).

²²⁸ Aslında دَابٌ olması gerekirken kafiyeye uydurmak ve ahengi bozmamak için şair hemzeyi elife dönüştürmüştür.

Görüldüğü üzere dost olarak nitelediği kişinin ölümü ile büyük bir kedere gark olan şair çektiği acıyı anlatmak için yırtıcı bir hayvan tarafından ısırılmak anlamına gelecek şekilde “azı dişi” veya bu hayvanın pençelerine maruz kalmak olarak anlaşılabilir biçimde “pençe” kelimelerine başvurmuş ve artık bayramların tadını alamadığını ifade etmiştir. Geçmişte birlikte güzel vakit geçirdikleri merhumun edep ve hayâ vasıflarına mübalağalı bir şekilde vurgu yaptıktan sonra dostuna, “soyguncu” olarak nitelediği ölümün bir gün herkesin kapısını çalacağını hatırlatarak onu teselli etmiş ve ona sabır tavsiye etmiştir. Şair bu konuda kaleme aldığı üç beyitlik diğer şiirinde ise son beyte vefat eden şahsın vefat tarihini düşürmüştür.²²⁹

İhvâniyyâtın sosyal hayata yönelik konuları burada sonlandırılarak bir ihtiyacın arzı sadedinde olan icazet istemek ve ödünç kitap talep etmek üzere yazılan ihvâniyyât şiirleri incelenecektir.

1.6. İcazet İsteme

İhvâniyyât şiirlerinin bir parçası olarak şairlerin ilmî icazet istemek için şiirler kaleme aldıkları görülmektedir. İbnu'n-Naķib de bu konuda Hayruddin er-Ramlî ve er-Rûdânî'ye şiir yazarak onlardan icazet talebinde bulunmuştur. Bu iki şiir benzer şekil ve içerik özellikleri taşıdığı için sadece Hayreddin er-Ramlî'ye yazılan şiiri zikretmek yeterli olacaktır. Şair söz konusu şiire tabiat tasviri ile giriş yapmıştır²³⁰: [Hafif]

كَمْ حَلَّتْ الْحَيَّ بِشَرْخِ الشَّبَابِ لِرِيَاضِ طَوَعِ الْمُنَى وَرَوَابِ
وَمُنَاخٍ فِي ظِلِّ جَانِبِ دَوْحِ وَمَقِيلِ بَيْنَ الْعُصُونِ الرَّطَابِ
حَيْثُ حَلَّتْ جِيدَ الْفُرُوعِ بَعْفِدِ مِنْ نَشِيرِ الْقَطَارِ أَيْدِي السَّحَابِ

Kaç kere arzulara boyun eğip gençliğin baharında, bahçelerde ve tepelerde diz çöktüm.

Ulu ağacın yanındaki gölgelik dinlenme yerinde ve taze dalların arasındaki istirahat yerinde.

Orada bulutun elleri dalların boynuna saçılmış damlalardan bir kolye takmıştır.

Bu minval üzere on üçüncü beyte kadar tabiat tasviri yapmaya devam eden şair on dördüncü beyitten itibaren Hayruddin er-Ramlî'yi methetmeye başlar:

²²⁹ Bk. İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 283.

²³⁰ İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 21.

مُسْنِدُ الشَّامِ مَعَ فِلِسْطِينَ خَيْرُ الدِّ
 بَيْنَ مَنْ جَاءَ بِالْعَجِيبِ الْعُجَابِ
 سَيِّدٌ لَمْ تَزَلْ مَآثِرُهُ تَزْدَا
 دُ مَرَّ الشُّهُورِ وَالْأَحْقَابِ
 هُوَ نُعْمَانُ عَصْرِهِ فَارِسُ الْحَدِّ
 بَبَّةٌ فِي الْمَشْكَلَاتِ عِنْدَ الْجَوَابِ
 حَصَّهُ اللَّهُ فِي الْفُرُوعِ بِفَهْمِ
 زَكْنِ خَابِرٍ مُنَاطِ الصَّوَابِ
 وَحِبَاهُ مِنَ الْعُلُومِ بِحِطِّ
 وَافِرٍ فَارْتَمَى عَلَى الْأَضْرَابِ
 مَا تَصَدَّى لِمُشْكِلٍ قَطُّ إِلَّا
 وَجَلَا عَنْهُ وَصَمَّةَ الْإِزْتِيَابِ
 كَيْفَ لَا وَهُوَ وَارِثُ الْفَضْلِ بَدَاءً
 عَنْ سَرَاةٍ أَعَزَّةٍ أَبْجَابِ

O, kimsenin yapamadığı işler yapan, Filistin ile birlikte Şam'ın senetle rivâyet edeni, Hayreddin'dir.

Aylar, yıllar geçtikçe üstün başarıları sürekli artan bir efendidir.

Çağının Numan'ıdır.²³¹ Problemlere cevap verme konusunda alanında uzmandır.

Allah ona fıkhıta kuvvetli, tecrübeli ve doğruluğun karargâhı olan özel bir anlayış lütfetmiştir.

Ve ona ilimden bol nasip bahşetmiştir. Bu sayede o benzerlerine üstün gelmiştir.

Ne zaman bir probleme el atsa ondaki şüphe izlerini giderir.

Nasıl olmasın. Zira o fazileti en başta soylu, izzetli, ileri gelen kişilerden miras almıştır.

Şair bu övgülerin ardından muhataba yönelerek çeşitli sebeplerle kendisini görmeye gelemediğini, bu nedenle şiirini gönderdiğini ifade eder:

يَا إِمَامًا أَبْصَرْتُ مِنْهُ بَعَيْنِ السَّمِّ
 عِ كَهْفًا لِسَائِرِ الطُّلَّابِ
 مِنْكَ فِي الشَّامِ رِحْلَةً عَاقِبِي عَدَّ
 هُ مِنْ الْحِطِّ مُخْلِفُ الْأَسْبَابِ
 فَإِلَيْكَ الْعَدَاةَ مِئِّي رُودًا
 بِنْتَ فِكْرٍ فَوْقَ الرَّدَّاحِ الْكَعَابِ
 قَدْ تَحَلَّتْ مِنْ بَعْدِ أَوْصَافِكَ الْعُرِّ
 بَعْدُ مُنْضَدِّ الْإِقْتِضَابِ

Ey imam! Başka taliplere kucak açtığını duydum.

Şam'daki bazı engeller senden nasiplenmek için yapacağım bir yolcuktan beni alıkoydu.

²³¹ Asıl adı Numan olan İmam-ı A'zam Ebû Hanîfe'yi (150/767) kastetmektedir.

[Kendim gelemedim] Ama bu sabah işte benden sana güzellikçe iri kalçalı ve göğüsleri belirmiş bir hatundan üstün olan düşünce ürünü bir kız.

Bu senin asil vasıflarından sonra dizilmiş bir özlü anlatım kolyesiyle süslenmiştir.

Ardından lafı asıl maksada getiren şair yukarıdaki beyitlerde genç bir kız olarak takdim ettiği bu kasidesini bir gelin olarak tasavvur etmiş ve muhatabından şanına yakışır bir biçimde mehir olarak icazet vermesini talep etmiştir:

تَرْجِي مِنْكُمْ الْإِجَارَةَ فِي الْمَرْوِيِّ مَهْرًا فَتَيْلَكَ أَقْصَى الطَّلَابِ
فَأَنْبِي لَا سِيَّمَا سَنَدَ الْفَيْدِ يَا بَعْلِيَاكَ يَا رَفِيعَ الْجَنَابِ
وَتَفَضَّلَ بِهَا عَلَى مُسْتَمِيحِ رَاغِبٍ وَاعْتَنَمَ جَزِيلَ الثَّوَابِ
فَلِمَنْ مِثْلَكَ الْإِجَارَةُ تُسَنَّا مُمْ بِنَظْمِ الْقَرِيضِ لِالأَحْبَابِ
وَأَبَقَ وَأَسْلَمَ مَرْفَعَةَ الْبَا لِي مَا خَطَّ يِرَاعُ حَرْفًا بِصَدْرِ كِتَابِ

Bir mehir olarak sizden rivayet konusunda icazet ummaktadır ki bu en uzak taleptir.

Ey fikhın dayanağı ve saygınlığı yüksek kişi! Özellikle yüceliğinle beni isteğime nail kıl!

Yardıma muhtaç istekli bir kişiye bunu lütfet ve bol sevap kazan.

Şiir nazmederek hangi dosttan senin gibi icazet istenir.

Kalem kâğıdın sinesine harf yazdıkça (dünya döndükçe), bolluk içinde esen kal.

Görüldüğü üzere İbnu'n-Naķib bu şiirinde Hayruddin er-Ramlı'yi ikna etmek için medih üslubuna başvurmakta ve muhatabın bu konuda farklı kişilerin taleplerine olumlu yanıtlar verdiğini hatırlatmaktadır. Öte yandan şiirdeki “Bir mehir olarak sizden rivayet konusunda icazet ummaktadır ki bu en uzak taleptir” beytiyle şair öncesinde “kız” olarak nitelediği kasidesini muhataba takdim ettikten sonra mehir olarak karşılığında icazet istemesi hatta bu isteği şiirinin diliyle ortaya koyması oldukça nüktelidir.

Sonuç olarak, hadis ilmine meraklı olduğu anlaşılan İbnu'n-Naķib, kendisiyle görüşme imkânı elde edemediği âlimlerin rivayetlerini nakledebilmek için²³² onlardan icazet istemiştir. Bu noktada şiiri bir araç olarak kullanan şair bu şiirlerinde muhatabı

²³² Kaynaklarda, İbnu'n-Naķib'in hadis rivayet ettiğine dair bir bilgiye ulaşılamamıştır.

ikna edebilmek için medih başta olmak üzere çeşitli üslup özellikleri ile şiir dilinin etkileyciliğini artırmıştır.

1.7. Ödünç Kitap Talebi

İbnu'n-Naķib'in ödünç kitap istemek için şiirler yazdığı da gözlenmektedir. Edebiyat ve edebiyat tarihi alanında yazılmış kitaplara meraklı olduğu anlaşılan şair kütüphanesinde bulunmayan kitapları dostlarından ödünç istemiştir. Şair bu çerçevede Zeynuddin el-Başravî'ye²³³ yazdığı²³⁴ bir şiirinde önce muhatabını methetmekte, sonrasında ondan Şihâbuddin el-Hafâcî'nin *Rayhânetu'l-Elibbâ* isimli kitabını istemektedir²³⁵: [Hafif]

يَا أَدِيًّا يُبْدِي مِنَ الْأَدَبِ الْعَضْدَ ضِرْيَا رِيَاضًا مَوْشِيَّةَ الدِّيَاجِ
قَدْ مَتَّمَّتْهَا سَحْبُ الْحَيَا وَسَقَاهَا الطَّلْدُ لُقُ قَبْلَ الصَّبَاحِ عَدْبُ الْمُجَاغِ
إِنَّ فَصْلَ الرَّبِيعِ وَاقِيَ بَوْرِدٍ مِنْهُ أَضْحَتْ نُفُوسُنَا فِي ابْتِهَاجِ
وَلَعَضُّ الرِّجَانِ مَعَ يَانِعِ الْوَرِّ مِدَّ أَرْدَوَاخٍ فِي قُوَّةِ الْإِمْتِزَاجِ
فَتَفَضَّلْ مَعَ الرَّسُولِ إِذَا شِئْتُ سَتَ 236 بِرِيْحَانَةِ الشَّهَابِ الْخُفَاجِي

Ey, ipekle süslü bahçeler misali yeni bir edebî anlayış ortaya koyan edebiyatçı!

Ki o bahçeleri, bereket bulutları büyütmüş, sabah vaktinden önce [yağan] ince ve tatlı yağmurlar sulamıştır.

[O bahçeye] İlbahar mevsimi ruhlarımızı şenlendiren gülleri getirmiştir.

[Orada] Taze reyhanların kırmızı güllerle güçlü bir kaynaşması vardır.

Dilerseniz elçiye Şihâb el-Hafâcî'nin "Rayhane"sini lütfedin.

Aşağıdaki beyitlerde ise şair, bu kitabı kastederek ödünç aldığı kitaptan son derece istifade ettiğine yönelik duygularını dile getirmekte ve dostuna bu kitabı ödünç vermesi sebebiyle teşekkür etmektedir²³⁷: [Vâfir]

²³³ Hayatı hakkında bilgi için bk. el- Murâdî, *age.*, II, 120-123.

²³⁴ Divanda bu şiirin kime hitaben yazıldığı konusunda bilgi bulunmamaktadır. Fakat el-Başravî'nin *Silku'd-Durer'*deki biyografisinde yer alan kayıttan hareketle şiirin el-Başravî'ye hitaben söylendiği anlaşılmaktadır. Bk. el- Murâdî, *age.*, II, 123.

²³⁵ İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 62.

²³⁶ Bu ifade el-Murâdî'nin *Silku'd-Durer'*inde إِذَا جِئْتُ (geldiği zaman) şeklinde yer almaktadır. Bk. el- Murâdî, *age.*, II, 123.

²³⁷ İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 190.

وَتَأْرِخُ حَيْثُ بِهِ فَأُضْحَى لِفِكْرِي مِنْ دَمَائْتِهِ اِرْتِيَاضُ
أَجَلْتُ الطَّرْفَ فِيهِ فَعَارَلْتَنِي مَعَانِ دُونَهَا الْحَدَقُ الْمِرَاضُ
فَشُكْرًا يَا نَسِيمُ فَقَدْ أَتْنَا وَحَيَّتْنَا عَلَى يَدِكَ الرِّيَاضُ

Tarafıma bahşedilen bu tarih [kitabı]nın letafeti ile fikirlerim geliştii.

Bakışlarımı onda gezdirdiğimde şuh gözlü anlamlar benimle aşk sohbeti etti.

Teşekkürler sana ey meltem [tabiatlı dostum], senin elinle bize bahçeler gelip hayat vermiş oldu.

Ödünç kitap talebinde bulunduğu önceki şiirde medih ve tabiat tasviriyle yaptığı kısa bir girişten sonra nazik bir şekilde eserin elçiye verilmesini isteyen şair aşağıda yer alan şiirde ise biraz daha duygusal ifadeleri tercih etmiştir. Dostundan, Seyyid Bedruddin Muhammed'in (1061/1651) tarih kitabını²³⁸ rica ettiği bu kısa şiirine yine muhatabı methederek giriş yapıp ardından etkileyici bir üslupla talebini dile getirmektedir²³⁹: [Meczû'l-Kâmil]

تَرْبُ الخِطَابَةِ وَالْمَجَادَةِ وَالغُلَا بِجَمِيلِ عَهْدِكَ
وَبَطِيبِ مَا جَنَحَتْ لَهُ الخُلَصَا ءُ مِنْ إِحْرَارِ وُدِّكَ
مَكَّنْ لَوَاحِظَ مُقَلَّةِ المُشْتَا قِ مِنْ تَارِيخِ حَدِّكَ

Ey belagat, şeref ve yüceliğın akranı olan kişii! Güzel anılar,

Ve vefalı dostlarının elde etmek için yöneldikleri hoş sevgin hürmetine,

Özlem çeken bu kişinin bakışlarına dedenin Târih'ini lütfet.

Şair bu beyitlerden hareketle edebiyatçı olabileceği ihtimali akla gelen bu dostuna, ona karşı beslediği sevgiyi hatırlatır ve ondan dedesinin eserini ödünç ister. Bunu yaparken bu esere olan özlemini dile getirmek üzere “özlem çeken bu kişinin bakışlarına dedenin Târih'ini lütfet” ifadesini kullanması ise muhatabı etkilemek bakımından oldukça güzel bir üslup olarak dikkat çekmektedir.

İbnu'n-Naķib dostundan Ahmed el-Muķrî'nin 'Arfü't-Ṭîb isimli eserini ödünç istemek üzere yazdığı bir kısa şiirinde ise bu esere olan hasretini “onun güzel kokusunu içine çekmeye duyduğu aşırı susuzluk” şeklinde dile getirmektedir²⁴⁰:

²³⁸ Bu kitabın adı *el-Kevâkibu's-Sâira fî Terâcimi A'yâni'l-Mieti'l-Âşira*'dır.

²³⁹ İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 231.

²⁴⁰ İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 105.

أَيَا فَاضِلًا يُبْدِي الصَّفَاءَ تَكْرُمًا فَيَدُكُو لَهُ مِنَّا الشَّاءَ وَيُحْمَدُ
بِنَا ظَمًا بَرِحَ لِنَشِقِ رُوْحَةَ تَسَمَّتْ بِعَرَفِ الطَّيِّبِ وَالْحَالِ يُشْهَدُ
وَمَا ذَاكَ إِلَّا جُزْءُ تَارِيخِ أَحْمَدٍ هُوَ الْمُقْرِيُّ الْحَبِيبُ وَالْعَوْدُ أَحْمَدُ²⁴¹

Ey keremi ile duru [bir dostluk örneği] sergileyen ve bu sebeple kendisi için tarafımızdan güzel övgü kokuları yayılarak methedilen faziletli kişi!

Bizde “Arfü’-t-Ṭīb” isimli eserin kokusunu içe çekme konusunda şiddetli bir susuzluk var. Durum ortada.

Ki bu eser, Ahmed’in Târih’idir. O çok övülen büyük bilgin el-Muqrî’dir.

Tüm bunlardan hareketle İbnu’n-Naķib’in sadece şiir yazan ve söyleyen biri olmadığı, aynı zamanda yaşadığı dönemin edebiyatını da kitaplar üzerinden takip eden bir şair olduğu sonucuna ulaşılabilir. Bu noktada şair elinde bulunmayan eserleri dostlarından ödünç isterken şairlik yeteneğini kullanarak taleplerini manzum şekilde dile getirmiştir. Bu şiirlerinde bazen kısa bir girişten sonra talebini yalın bir biçimde ifade ederken bazen de çeşitli sanatlar ve üslup özellikleriyle isteğini etkili bir biçimde aktararak muhatabı ikna etmek istemiştir.

Sonuç olarak İbnu’n-Naķib’in ihvâniyyâta dair söylediği şiirleri temel özellikleri itibari ile üçe ayırmak mümkündür: Dostluk şiirleri, sosyal hayata ve toplumsal ilişkilere dair şiirler ve bir ihtiyacın arzı için yazılmış şiirler.

Şairin dostluk konusunda yazdığı ve daha çok ayrılık teması ile sevgi ve özlem duygusu merkezinde toplanan şiirler ihvâniyyât şiirlerinin belki de şiirsel değeri en yüksek olanlarıdır. Dostluk ilişkilerini daha çok dostluk meclislerinde oluşturup geliştirdiği düşünülen şairin bu meclislere son derece önem verdiği anlaşılmaktadır. Bu meclislerin kurulamadığı zamanlarda arkadaşlarını mesire yerlerine davet etmek üzere de şiirler kaleme aldığı gözlenmektedir. Bu meclislerde bir araya geldiği kişilerle karşılıklı söyledikleri şiirler ve bir araya gelemediği şairlerle birbirlerine yazdıkları şiirler de ihvâniyyât şiirlerinin güzel örneklerindedir.

²⁴¹ العَوْدُ أَحْمَدُ ifadesi “Başlamak övgüye değer bir şeydir, yeniden başlamak ise daha övgüye değer bir şeydir” anlamında deyimdir. Buna göre, bir işe başlamak övgüye layıktır fakat o işi bıraktıktan sonra tekrar ona dönmek nispeten daha zor olup daha fazla övgüyü hak etmektedir. Bk. Ebu’l-Faḍl Ahmed b. Muhammed el-Meydânî en-Nisâbûrî, *Mecmau’l-Emsâl*, thk. Muhammed Muhyiddin Abdulhamîd, Dâru’l-Ma’rife, Beyrut, ts., II, 34.

İbnu'n-Naķib toplumsal hayatı yansıtan Şiirler de yazmıştır. Nevruzun gelmesi, hacca gitmeleri, çocuklarının doğması, oğullarının sũnnet olması ve 6lũm gibi sebeplerle onları tebrik etmek veya taziyelerini bildirmek ũzere yazdığı bu Şiirlerden hareketle onun Őeyhũlislam ve kadılar gibi toplumun elit tabakasından kişilerle ilişki iēerisinde olduğu anlaşılmaktadır. 6te yandan bu Şiirler s6z konusu olayların toplumsal hayattaki yeri konusunda 6nemli veriler de sunmaktadır.

Son olarak, Şairin hadis ilmi ve edebiyat tarihine ilgi duyduğu anlaşılmakta, hadis rivayeti iēin icazet talep etmek veya okumayı arzu ettiği halde elinde bulunmayan kitapları 6dũnē istemek ũzere Şiirler yazdığı g6rũlmektedir. Bu y6ndeki duygu ve dũŐũncelerini nazım yoluyla ifade etmesi onun Şiiri ve Şairliği bir hayat tarzı haline getirdiğini de g6zler 6nũne sermektedir.

Şair ihvāniyyāt konusunda s6ylediği Şiirlerde kurallara uygun bir biēimde geniş bir hayal dũnyasına yer vermeksizin okuyanın dikkatini dağıtmayacak basit edebi sanatlar, anlaşılması kolay manalar ve yorucu olmayan bir ũslup tercih etmiş, iēten duygularını sade bir biēimde ifade etmiştir. Ayrıca ihvāniyyāt konusunu iŐlerken medih ve tabiat tasviri sık başvurduğu yardımcı konular olarak dikkat ēekmektedir.

2. Medih

Gũzel 6vgũ anlamına gelen medih²⁴², kişiyi, gerek yaratılıŐtan gelen gerekse sonradan kazandığı gũzel nitelikleri ile 6vmek demektir.²⁴³ Medih beğenme, hayranlık ve sayđı duyma eğilimleri ile yakından alakalıdır. Zira insanda 6nemli işleri, bũyũk kahramanlıkları ve gũzel davranışları takdir edip bunları ortaya koyanlara 6vgũde bulunma eğilimi vardır.²⁴⁴ Bu y6nũyle medih sanatı gũzel ve iyi meziyetlerin sayılması, yũce hasletlerin tasviri ve bu gũzel 6zellikleri kendisinde barındıran kişilere Şairin takdirini g6stermesidir.²⁴⁵

Klasik d6nem Şiir eleŐtirmenleri, methi Şiirin temel konularından biri olarak kabul etmiŐler²⁴⁶ ve medihle ilgili bir takım esaslar belirlemiŐlerdir. 6ncelikle

²⁴² Ebũ Abdirrahmān el-Halil b. Ahmed el-Ferāhidi, *Kitābu'l-'Ayn*, thk. Mehdi el-Mahzũmi, İbrahim es-Sāmerrāi, Dāru Mektebeti'l-Hilāl, Beyrut, ts., III, 188.

²⁴³ Ahmed b. Muhammed el-Feyyũmi, *el-MiŐbāhu'l-Munir fi Ćaribi'Ő-Őerhi'l-Kebir li'r-Rāfi'i*, thk. Hızır el-Cevād, Mektebetu Lũbnan, Beyrut, 1987, s. 216.

²⁴⁴ Ahmed Ebũ Hāķa, *Fennu'l-Medih*, Dāru'Ő-Őarķi'l-Cedid, Beyrut, 1962, s. 5, 6.

²⁴⁵ Ergin, *el-Keyvāni Hayati ve Şiiri*, s. 54.

²⁴⁶ Ahmed Ahmed Bedevi, *Ususu'n-Naķdi'l-Edeb'i 'inde'l-'Arab*, Dāru Nahđati Mısır, Kahire, 1996, s. 134.

eleştirilenler medih şiirinde kişinin temel insani erdemlerle methedilmesini uygun görmüşlerdir. Bu erdemler Kudâme b. Cafer'e göre akıl, cesaret, adalet ve iffet olmak üzere dört tanedir. Hayâ, heybetli olma, cömertlik, oburluktan kaçınma vb. gibi doğrudan bu erdemlerden türeyen; sabır, sözünde durma, müstağni olma, diğerkâmlık vb. gibi bu erdemlerin bir araya gelmesi sonucu oluşan erdemler de bu kapsamda değerlendirilir.²⁴⁷ Buna göre şair kişiyi bu erdemleri ile övdüğünde isabet etmiş olur. Bunun dışında insanı sadece fiziksel özellikleri, zenginliği ve ataları ile övmek yanlıştır.²⁴⁸ Ebû Hilâl el-'Askerî tarafından da desteklenen²⁴⁹ bu fikirler İbn Raşîk tarafından kabul görmez. İbn Raşîk kişiyi insanî erdemlerle övmenin daha güzel olacağını benimsemekle birlikte ona göre güzellik, zenginlik ve kabilesinin kalabalık oluşu gibi niteliklerle övgüde bulunulmasında bir mahzur yoktur.²⁵⁰ Buna göre, kişiyi temel insani erdemlerle överken bunun yanında artzi vasıflarına şöyle bir değinmekte sakınca olmadığı söylenebilir. Öte yandan kişiyi kendisinde bulunmayan vasıflarla övmek²⁵¹, kadınlara has fiziksel özelliklerle medih şiiri yazmak²⁵² ve samimiyetten uzaklaşacak derecede abartıya kaçmak da medih şiirlerinde uygun görülme- yen eğilimlerdir.²⁵³

Medih, Arap şiirinin en eski ve en yaygın konularındandır.²⁵⁴ Cahiliye döneminde daha çok kabilevî duygularla, reislerinin kişiliklerine hayranlık şeklinde ortaya çıkan²⁵⁵ medih, memduha sosyal statü kazandırma noktasında etkin bir araç rolü oynamıştır.²⁵⁶ İslam'ın meddah şairlere tepkisi nedeniyle İslami Dönemde yaygınlaşma

²⁴⁷ Ebu'l-Ferec Kûdâme b. Ca'fer el-Bağdâdî, *Nakdu's-Si'r*, thk. Muhammed Abdulmün'im Hafâcî, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1995, s. 96, 97-98.

²⁴⁸ Kûdâme b. Ca'fer, *age.*, s. 184-186.

²⁴⁹ Ebû Hilâl el-Hasen b. Abdullah el-'Askerî, *Kitâbu's-Sinâ'ateyn*, thk. Ali Muhammed el-Becâvî-Muhammed Ebu'l-Fağl İbrahim, el-Mektebetu'l-'Unşuriyye, Beyrut, 1419/1998, s. 98.

²⁵⁰ Ebû Ali el-Hasen b. Raşîk el-Kayravânî, *el-'Umde fî Mehâsini's-Si'ri ve Âdâbihi ve Nakdih*, Muhammed Muhyiddîn Abdülhamid, Dâru'l-Cil, 1401/1981, II, 135.

²⁵¹ Kûdâme b. Ca'fer, *age.*, s. 95; Ebû Ali Ahmed b. Muhammed el-Merzûkî, *Şerhu Divâni'l-Ĥamâse*, thk. Ahmed Emin-Abdüsselam Harun, Dâru'l-Cil, Beyrut, 1411/1991, s. 9.

²⁵² Ahmed Ebû Ĥâka, *age.*, s. 34.

²⁵³ Ebu'l-Hasen Muhammed b. Ahmed b. Ĥabâtabâ el-Alevî, *İyâru's-Si'r*, thk. Abdulaziz b. Nâsir el-Mâni', Mektebetu'l-Ĥâncî, Kâhire, 1905, s. 13; Sâmi ed-Dehhân, *el-Medih*, Dâru'l-Me'ârif, 5.b., Kahire, 1992, s. 21, 55-56.

²⁵⁴ Bedevî Ĥabâne, *Kudâme b. Ca'fer ve'n-Nakdu'l-Edebî*, Mektebetu'l-Enclû el-Mişiyye, Mısır, 1389/1969, s. 334, 335.

²⁵⁵ Ahmed Ebû Ĥâka, *age.*, s. 19. Cahiliye dönemi medih şiirini kabile reislerine hayranlıkla sınırlamak elbette mümkün değildir. Konuyla ilgili geniş bilgi için bk. Ahmed Ebû Ĥâka, *age.*, s. 51, 52, 62.

²⁵⁶ ed-Dehhân, *el-Medih*, s. 5-6; Ahmed Ebû Ĥâka, *age.*, s. 21, 24.

zemini bulamayan²⁵⁷ bu sanat Emevîler zamanında parlak bir dönem yaşamıştır. Dönemin siyasi olaylarını yönlendirmede etkili bir silah olarak kullanılması bu gelişmenin belki de en önemli nedenidir.²⁵⁸ Sonraki dönemlerde de Arap şiirinin önemli bir konusu olarak varlığını sürdüren medih bu alanda çok fazla yenilik getirememekle birlikte döneminin sosyal, siyasi ve çevresel değişimlerine paralel olarak farklı yorumlarla ifade edilmek suretiyle güzel örnekler vermeye devam etmiştir.²⁵⁹

Osmanlı döneminde de medih şiiri yazma geleneği devam ettirilmiştir. Hatta bu temanın dönemin en önemli konularından olduğunu söylemek yanlış olmaz.²⁶⁰ Bu dönemde şairler kaleme aldıkları şiirlerle sultanları, devlet ve din ricalini, ilmiye sınıfını, şair ve edipleri ve bölgenin ileri gelenlerini methetmişlerdir.²⁶¹ Fakat belirtmek gerekir ki bu dönemde medih şiirlerinden aslan payını elde edenler din adamları, âlimler ve ediplerdir.²⁶²

Araplar medih şiirini başlangıçta yapılan iyiliğe teşekkür sadedinde söylemişlerdir. Ancak daha sonra şairlerin genellikle yöneticilerden kazanç elde etmek üzere yaygın olarak başvurdukları bir şiir türüne dönüşmüştür.²⁶³ Bu anlamda medih şiirlerinin bir kazanç vesilesi olarak kullanılması ilk olarak Cahiliyede ortaya çıkmış, İslami dönemde sekteye uğramış, Emevî döneminde tekrar gündeme gelip²⁶⁴ Abbâsiler'de zirveye ulaşmıştır.²⁶⁵ Sonraki asırlarda varlığını sürdüren bu tarz medih örneklerini Osmanlı döneminde de görmek mümkündür.²⁶⁶

İbnu'n-Nağîb'in şiirleri içerisinde azımsanmayacak miktarda medih konulu şiir bulunmaktadır. Şair Hz. Peygamber'e; dönemin sadrazamı, şeyhülislamı ve kadıları gibi devlet görevlilerine ve din adamlarına; çağdaşı durumundaki âlim ve edebiyatçılara ve bunlar dışındaki diğer bazı kişilere methiye şiirleri yazmıştır. Şimdi bu şiirler içerik özellikleri itibariyle incelemeye tabi tutulacaktır.

²⁵⁷ Ahmed Ebû Hâka, *age.*, s. 113-116.

²⁵⁸ Ahmed Ebû Hâka, *age.*, s. 146, 153, 154.

²⁵⁹ Ahmed Ebû Hâka, *age.*, s. 200-201.

²⁶⁰ Bekrî Şeyh Emîn, *age.*, s. 85. Bu dönemde çok fazla methiye yazılmadığı ve yazılan methiyelerin kısa oluşuna dair iddiaların değerlendirilmesi ile ilgili bk. Nurettin Ceviz, *Osmanlılar Döneminde Mısır'da Arap Edebiyatı*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, AÜSBE, Erzurum, 2002, s. 171-172.

²⁶¹ Nebil Halid Ebû Ali, *age.*, s. 50.

²⁶² Nebil Halid Ebû Ali, *age.*, s. 54.

²⁶³ Ahmed Ahmed Bedevî, *age.*, s. 177-178; Tasa, *age.*, s. 87.

²⁶⁴ Ahmed Ebû Hâka, *age.*, s.40-53.

²⁶⁵ ed-Dehân, *el-Medîh*, s. 49; Ahmed Ebû Hâka, *age.*, s.200.

²⁶⁶ Bekrî Şeyh Emîn, *age.*, s. 97.

2.1. Hz. Peygamberi Methi

İbnu'n-Nakîb'in peygamber methiyelerinin neredeyse tamamı farklı konularda kaleme alınmış şiirlerin içerisinde söylenmiş beyitlerden ibarettir. Müstakil tarzda Hz. Peygamberi (s.a.s.) konu alan sadece bir şiiri bulunmaktadır ki o da mevlid tarzındaki yedi beyitlik kısa bir şiirdir. Şair bu şiirinde tarihi kaynaklarda Hz. Peygamber'in doğumu sebebiyle meydana geldiği ifade edilen olağanüstü olaylara yer verirken onun üstünlüğünü dile getirmek istemiştir²⁶⁷: [Hafif]

سَيِّدُ الرُّسُلِ خَيْرٌ مَنْ قَدْ تَحَلَّى
بِصِفَاتِ الْكَمَالِ قَوْلًا وَفِعْلًا
لَيْلَةُ الْمَوْلِدِ الشَّرِيفِ مِنَ الدَّهْرِ
رِ ضِيَاءٍ لِمَنْ دَعَى لَيْسَ إِلَّا
خَرَّ لِلَّهِ سَاجِدًا ثُمَّ سَتَى
طَرْفُهُ لَلسَّمَاءِ حِينَ اسْتَهَلَّ
وَتَدَانَتْ مِنْهُ النُّجُومُ وَمَا كَا
نَتْ لِعَبْرِ النَّبِيِّ أَنْ تَتَدَلَّى
فَتَرَاءَتْ قُصُورُ بُصْرَى مِنْ أَرْضِ ال
شَّامِ مِنْ نُورِ ذَاتِهِ مُذْ بَجَلَّى
وَتَدَاعَى الْإِيوَانُ إِيوَانُ كِسْرَى
فَاعْتَدَى صَاغِرًا هُنَاكَ وَذَلَّا
وَلَكَّمْ آيَةٌ بِهَا حَصَّهُ اللّٰهُ
عُهُ وَفَضْلٍ حَبَاهُ عَزَّ وَجَلَّا

Elçilerin efendisi, sözlerinde ve davranışlarında mükemmel sıfatlarla bezenmişlerin en hayırlısıdır.

Onun şerefli doğum gecesini, dua eden kişi için zamanlar içinde bir ışıktır, başka bir şey değil.

Allah'a secdeye kapanıp sonra ağlayarak bakışını göğe yükselten kişi için...

Yıldızlar onun sebebiyle yaklaşmış ve o peygamberden başka hiç kimse için alçalmamıştır.

Şam topraklarındaki Busrâ sarayları, o tecelli ettiği andan itibaren onun nuruyla görülebilmektedir.

Saray, Kısra'nın sarayı çatlamış ve oracıkta hakir ve zelil oluvermiştir.

Andolsun yüce ve üstün olan Allah nice mucizeleri ona özgü kılmış ve ona nice üstünlükler bahşetmiştir.

Görüldüğü üzere şair, Hz. Peygamber'i diğer peygamberlerden üstün tutup, onun sözleri ve eylemleri ile mükemmel bir örnek olduğunu ifade ederek şiirine giriş

²⁶⁷ İbnu'n-Nakîb, *age.*, s. 296.

yapmıştır. Şairin Hz. Peygamber'in söz ve eylemlerine ayrıca vurgu yapması hadis ilmine olan özel ilgisi ile yakından alakalıdır. Peygamberin doğduğu gece meydana gelen bir takım harikulade olaylara da atıfta bulunarak bu gecenin manevi değerine dikkat çeken şairin, Hz. Peygamber için yazdığı bu şiirini kendi yaşadığı şehir olan Şam ile bir şekilde buluşturması ise dikkatlerden kaçmamaktadır. Zira ileride görüleceği üzere Şam'ın ve Şam'daki güzelliklerin şairin gönül dünyasında ayrı bir yeri vardır.

İbnu'n-Naķīb, İmam Buhârî'nin *el-Câmi'u's-Şaħîh* isimli meşhur hadis kitabının hatmedilmesi münasebetiyle hocası Muhammed el-Balabânî'yi²⁶⁸ (1083/1672) methetmek üzere söylediği bir şiirine, Hz. Peygamber'e naatla ve hadis ilminin faziletine değinerek giriş yapmıştır. Buna göre O (s.a.s.) hidâyetin imamı ve anahtarı olan en üstün şefaathçidir²⁶⁹: [Tavîl]

أَجَلٌ حَدِيثٍ لَا يُمَلُّ دَوَامُهُ	وَيُثْمَرُ طَيِّبًا لِلْأَنَامِ اغْتِنَامُهُ
حَدِيثُ رَسُولِ اللَّهِ مَنْ هُوَ خَا	تَمَّ النَّبِيِّنَ مِفْتَاحُ الْهُدَى وَإِمَامُهُ
مُحَمَّدٌ الْمُخْتَارُ أَشْرَفُ مُرْسَلٍ	عَلَيْهِ صَلَاةُ اللَّهِ ثُمَّ سَلَامُهُ
نَبِيٌّ عَدَا لِلْخَلْقِ خَيْرٌ مُشَفَّعٍ	يَخْفُ بِهِمْ يَوْمَ الْمَعَادِ اهْتِمَامُهُ
أَصَاءَ بِهِ أَفَقَ الْوُجُودِ وَأَشْرَقَتْ	مَطَالِعُهُ وَأَنْجَابَ عَنْهُ ظَلَامُهُ
لَهُ الشَّرْفُ الْأَعْلَى وَمِنَّهُ التَّمَسُّهُ	وَعَنْهُ اكْتِسَابُ الْفَخْرِ وَهُوَ سَنَامُهُ

Devam etmesinden bıkmıyan ve kazancı insanlara iyi kârlar getiren en yüce söz,

Allah'ın elçisinin sözüdür. Ki o, peygamberlerin sonuncusu, hidayetin anahtarı ve imamıdır.

Elçilerin en şerefli olan seçilmiş Muhammed'dir. Allah'ın salât ve selamı ona olsun.

İnsanlar için en üstün şefaathçi olan bir peygamberdir o. Onun himmeti insanları diriliş gününde kuşatacaktır.

²⁶⁸ Muhammed b. Bedruddin b. Balaban el-Ba'li ed-Dımaşķi. Devrin önde gelen fıkıh, hadis, kıraat ve tecvid âlimidir. Tecvid, akaid ve fıkıh alanlarında eserleri vardır. Geniş bilgi için bk. el-Muħıbbî, *Hulâşatu'l-Eşer*, IV, 401-402; Ziriklî, *age.*, VI, 51; Kehmâle, *age.*, IX, 100.

²⁶⁹ İbnu'n-Naķīb, *age.*, s. 248.

Allah onun sebebiyle varlığın ufkunu ışıtmış, zirveler onunla aydınlanmış ve karanlıklar onun sayesinde dağılmıştır.

En üstün şeref ona mahsustur. [Bu nedenle] şeref yalnız ondan talep edilir ve övünç ancak onunla elde edilir. Zira o övünç [kaynağı hasletlere sahip olma konusunda] zirvededir.

Şair bu beyitlerin ardından belki de sözü asıl maksadı olan hocasının methine getirmek için, Hz. Peygamber'in sünnetini sonraki nesillere aktaran sahabe ve tabiûn ile muhaddislere de değinerek onları hayırla yâd eder²⁷⁰:

رَوَتْ هَدْيُهُ الْأَصْحَابُ ثُمَّ رَوَاتُهُمْ وَسُلِّسَ عَنْهُمْ ضَبْطُهُ وَنِظَامُهُ
وَقَامَ بِأَعْبَاءِ الرَّوَايَةِ بَعْدَهُمْ سِرَاءَ لَهُمْ شَأْوُ يَعِزُّ مَرَامُهُ
جَزَا اللَّهُ خَيْرًا حَافِظًا بَعْدَ حَافِظٍ وَسُنِّيَ فِي دَارِ الْخُلُودِ مَقَامُهُ

Onun sünnetini sahabe ve ardından onların râvîleri nakletti. Böylece hadislerin düzenli bir biçimde muhafazası zincirleme devam etti.

Onların ardından rivayet yükünü, gayeleri yüce olan bir grup soylu yükledi.

Peş peşe gelen ve ebediyet yurdundaki makamları yüce olan bu muhafızları Allah iyilikle mükâfatlandırır.

Şair, hocasını methettiği beş beyitlik bölümün ardından tekrar Hz. Peygamber'in sünnetinin önemine vurgu yapmak üzere şu beyitleri söyler²⁷¹:

فَمَا رَوْضَةٌ غَنَاءُ تَنْدَى غَضَارَةً تَوَالَى عَلَيْهَا لِلْعَمَامِ انْسِحَامُهُ
فَجَلَّلَهَا نَوْزُ الْخُمَائِلِ بَعْدَ مَا تَفْتَحُ فِيهَا بِالْعَشِيِّ كِمَامُهُ
وَفَاحَ خُرَامَاهَا وَطَابَ نَسِيمُهَا وَضَاوَعَ رَنْدَ الْخُرْنِ مِنْهَا بِشَامُهُ
بِأَطْيَبِ مِنْ أَرْدَانِ سُنَّةِ أَحْمَدٍ وَمَا رَاحَ يُهْدِي لِلنُّفُوسِ كَلَامُهُ
فَرَوْضٌ مَعَانِيهِ وَدُرٌّ نِظَامُهُ وَصُبْحٌ مَبَادِيهِ وَمِسْكٌ خِتَامُهُ

Tazeliğinden dolayı nemli olan ve bulutun gözyaşlarının, müdavimi olduğu,

Akşamleyin koruluğun, tomurcukları açan çiçeklerinin kapladığı,

Lavantaları güzel koku yayan, meltemi hoş ve pelesenk ağacının, hüznülü defnenin [dertlerini] depreştirdiği [bir bahçe]

²⁷⁰ İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 249.

²⁷¹ İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 249.

Ahmed'in sünnetinin elbiselerinden daha hoş değildir. Onun sözleri her zaman ruhlara yol gösterir.

Onun anlamları bir bahçe, nazmı bir inci, başlangıcı sabah, bitimi misktir.

el-Câmi‘u’s-Şaḥîḥ’in hatmedilmesi münasebetiyle hocasını methetmek için söylediği başka bir şiirinde de şair, üç beyti hadis dinlemeye ve Peygamberimizin methine ayırmıştır²⁷²: [Tavîl]

وَسَمَاعُ الْحَدِيثِ أَحْيَا قُلُوبًا تَرْجِي الْقُرْبَ فِي مَقَامِ الشُّهُودِ
كَيْفَ لَا وَهَوَ هَدْيٌ خَيْرٌ شَفِيعٍ فِي الْبَرَايَا لَدَى الْحَمِيدِ الْمَجِيدِ
خَصَّهُ اللَّهُ بِالْفَضَائِلِ طَرًّا وَحَبَاهُ بِالْعَزْمِ وَالتَّسَدِيدِ

Hadis semâ’î seher vaktinde Allah’a yaklaşmayı uman kalplere hayat vermiştir.

Nasıl olmasın! Zira o, övgüye layık ve şeref sahibi olan Allah katında, insanların en hayırlı şefaâtçisinin yoludur.

Allah bütün erdemleri ona has kılmış, ona hidayeti ve ulü’-azm [peygamberlerden olma şerefini] bahşetmiştir.

Sonuç olarak şair hadis ilmine olan ilgisi sebebiyle olsa gerek, Peygamberi (s.a.s.) methettiği şiirlerinde çoğunlukla onun sözleri ve fiillerinin önemi üzerinde durarak sünnetin değerini zikretmiştir. Onun sözlerinin ifade ettiği anlamlar bir bahçe, sahip olduğu nazım bir inci, başlangıcı sabah, bitimi misktir. Bu yönüyle peygamber, insanlara rehber olan, pek çok mucizeye sahip en üstün şefaâtçidir.

2.2. Devlet ve Din Adamlarını Methi

İbnu’n-Naḳîb’in Osmanlı devlet kademesinde görevli şahsiyetlere yazdığı şiirlerin çoğunluğunu kadınlara yazılanlar oluşturur. Bunların dışında bir şiir sadrazamın üç şiir de şeyhülislamın övgüsüne tahsis edilmiştir. Şimdi bu kişilere yazılan şiirler methedilen şahsiyetlerin hiyerarşik sırasına göre incelenecektir.

2.2.1. Sadrazamı Methi

Şairlerin krallara, sultanlara, padişahlara ulaşabilmesi her zaman kolay olmaz. Özellikle de Osmanlı döneminde idare merkezinin Arap coğrafyasından uzak durumda bulunması şairlerin Osmanlı sultanlarına ulaşabilmesini daha da zorlaştırmıştır. Bu

²⁷² İbnu’n-Naḳîb, *age.*, s. 79-80.

nedenle birkaç örnek dışında sultanlara yazılmış methiyeler neredeyse yoktur.²⁷³ Buna karşın sultanların yardımcıları durumundaki vezir ve sadrazamlara ulaşmak nispeten daha kolay olmuştur. Nitekim Osmanlı döneminde Arap şairlerin çeşitli fetihler sebebiyle vezir ve komutanlara övgü şiirleri yazdığı görülmektedir. Bu şiirlerden en çok nasiplenenlerden biri de bir dönem Şam'da valilik yapmış olan dönemin sadrazamı Köprülü Fazıl Ahmed Paşa'dır. Zira o 21 yıl süren kuşatma sonucu tam anlamıyla zaptedilemeyen Girit adasını, başkenti olan Kandiye kalesini düşürmek suretiyle iki buçuk yıl içerisinde fethetme başarısını göstermiştir.²⁷⁴

Bu konuda şiir yazarlardan biri de İbnu'n-Nakîb'dir. Şair, Köprülü'den ve Osmanlı Devleti'nden övgü dolu sözlerle bahsettiği şiirine Girit fethinde gösterdikleri başarıdan bahisle giriş yapar ve bu ordunun kahramanlığından şöyle sözedir²⁷⁵: [Kâmil]

مَا آلَ بَرْمَكٍ فِي ذُرَى بَعْدَادٍ	يَوْمَ الْفَخَارِ وَلَا بَنُو عَبَّادٍ
يَوْمًا بِأَوْقَعٍ فِي التُّفُوسِ مَفَاجِرًا	مِمَّا لَكُمْ مِنْ سُؤْدِدٍ وَسَدَادٍ
وَحَصَافَةً قُفِّرَتْ بِطَيْبِ مَكَّاسِرٍ	وَفَصَاحَةً وَصَلَتْ بِطُولِ نِجَادٍ
حَلَيْتُمْ جِيدَ الزَّمَانِ بِدَوْلَةٍ	حَلَّتْ مَحَلَّ الرُّوحِ فِي الْأَجْسَادِ
جَلَّ الْمُهَيَّبِينَ كَمْ أَتَّاحَ لَذَا الْوَرَى	مِنْهَا جَمِيلَ عَوَارِفَ وَأَيَادِي
إِيهِ بِعَيْشِكَ يَا زَمَانُ فَلَاتِنِي	أَبَدًا بِنَشْرِ مَحَاسِنِ الْأَجَادِ
فَبِهِمْ هُمْ كَرَمًا وَحُسْنِ خَلَائِقِ	كَالرَّوْضِ إِذْ تَلْقَاهُ غَبُّ عَهَادِ
مِنْهُمْ بُدُورٌ لِلْعَلَا وَأَهْلَةٌ	وَسُمُوسٌ أَفْقَى هِدَايَةِ وَرَشَادِ
فَتَحُوا بِقَنْدِيَّةٍ مَعَاقِلَ أَرْجُحَتْ	قُدَمَا عَلَى الْأَمْرَاءِ وَالْأَجْنَادِ

Ne, Bağdat'ın yüksek yerlerinde övüncü [hakettikleri] gün Bermek Hanedanı, ne de Abbâdiler

Hiçbir zaman övünç kaynağı olan işlerle gönüllerde sizden daha fazla yer edinmiş değillerdir. Çünkü siz hâkimiyet, doğruluk,

²⁷³ Bu konuda yazılan şiirler için bk. Ceviz, *age*, s. 173-175.

²⁷⁴ Girit fethi hakkında bilgi için bk. Defterdar Sarı Mehmed Paşa, *age.*, I, 25-34; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, III/1, 414-421; Tükün, Cemal, "Girit", *DİA*, İstanbul, 1996, XIV, 86-87; Emecen, *agm.*, s. 53.

²⁷⁵ İbnu'n-Nakîb, *age.*, s. 90-93.

Nezakete bürünmüş sağduyu, cesaretle bütünleşmiş fesahat gibi hasletlere sahiptir.

Zamanın boynunu öyle bir devletle süslediniz ki o sanki bedenlerdeki candır.

Müheymin olan Allah bu halka o devletin nice güzel nimet ve ihsanlarını nasip etmiştir.

Ey zaman, var oldukça bu şerefli kimselerin güzelliklerini yaymaya devam et ve bu konuda asla yorulma!

İlkbahar yağmurlarının gınaşırı ziyaret ettiği bir bahçe misali şeref ve güzel ahlak onlarla beraberdir.

Yüceliklerin dolunayları ve hilalleri ile hidayet ve doğruluk ufkunun güneşleri onlar arasından çıkar.

Onlar ki Kandiye’de eskiden beri komutan ve askerlere kilitli kalmış kaleleri fethettiler.

Şair ardından Sadrazam Fazıl Ahmed Paşa’yı methe geçer ve kahramanlık, soyluluk, cömertlik ve güzel konuşma yeteneğine sahip olma gibi vasıflarını ön plana çıkararak onu över:

وَاقِي لَهَا الصَّدْرُ الرَّفِيعُ جَنَابُهُ	عَلِمُ الْعُرَاةَ وَمُكَمِّدُ الْحُسَادِ
بِمَصَارِبَ كَانَتْ لَدَى إِفْنَائِهَا	غِيْلَ الْقَنَا وَمَرَابِضَ الْأَسَادِ
شَهْمٌ لَهُ مِنْ عَزْمِهِ وَتَبَاتِهِ	أَضْعَافُ مَا أُوتِيَهُ مِنْ إِمْدَادِ
وَلَهُ بِدِينِ الْحَقِّ صَوْلَةٌ نَاصِحِ	دَكَ الْعُرَاةَ بِهَا دَرَى الْأَطْوَادِ
تَرْوِي لَهُ الْأَيَّامُ طَيْبَ مَفَاخِرِ	وَمَا تَرِ عَزَّتْ عَلَى الْأَنْدَادِ
وَفَضَائِلَ مِلءَ الْعُيُونِ مَحَاسِنًا	قَصُرَتْ عَلَى عَلِيَّاهُ بِاسْتِنَادِ
أَرَبِي عَلَى عَبْدِ الْحَمِيدِ بِلَاغَةً	وَزَرَّتْ بِلَاغَتُهُ بِفُسِّ إِيَادِ

Askerlerin sancağı ve hasetçilerin hüznü kaynağı olan Veziriazam hazretleri oraya geldi.

Mızraktan ağaçlıkları ve aslan yataklarını yok eden kılıçlarla.

O bana kat kat yardım yapma azim ve sebatı olan bir asildir.

Onun, Allah’ın dini için savaşçılara dağlardaki sığınakları yerle bir ettiren bir saldırtı emri vardır.

Günler onun, emsaline nasip olmamış övünç kaynağı olan iyi işlerini ve atalarından miras kalmış kahramanlıklarını anlatır.

Göz dolduran faziletlerini ve sadece ona ait olan güzelliklerini anlatır.

O, belagatte Abdulhamîd el-Kâtib'i geçmiştir. Onun belagati Kuss el-İyâdî'yi gölgede bırakır.

Şair sadrazamı övdüğü bu beyitlerin ardından tekrar Osmanlı'dan söz açar ve bu devlet hakkında övgüler dizer:

أَنْتُمْ بَنِي الْعُلَيَاءِ قُطِبُ مَدَارِهَا يَوْمَ الْفَخَارِ وَمَوْئِلُ الْقُصَادِ
مَا مِنْكُمْ إِلَّا حَلِيفُ مَكَارِهِ زَاكِي الْخِلَالِ يُعَدُّ فِي الْأَفْرَادِ
أَشْفَعْتُمْ شَرَفَ الْجِهَادِ بِمُقْصِدٍ أَسْنَى وَمِسْعَاةٍ لِحَيْرِ مُقَادِ
وَحَلَلْتُمْ مَعْنَى دِمَشْقَ فَأَصْبَحَتْ أَيَّامُهَا تَزْهَى عَلَى الْأَعْيَادِ
بَلَدٌ بِهَا لِلْأَنْبِيَاءِ مِرَاقِدٌ وَبِهَا جَمَى الْأَبْدَالِ وَالْأَوْتَادِ
زَادَتْ بِكُمْ شَرَفًا عَلَى شَرَفِ فَلَا زِلْتُمْ مَدَى الْأَيَّامِ فِي إِسْعَادِ
وَبَقَيْتُمْ ظِلَّ الْبِلَادِ وَأَهْلِهَا مَا لَاحَ بَرْقٌ أَوْ تَرَمَّ شَادِ

Siz -değerli kişiler- övünç günü oranın yörünge merkezi ve ihtiyaç sahiplerinin sığınağısınız!

İnsanlar içerisinde temiz tabiatlı ve güçlüklerin yoldaşı kabul edilenler yalnız sizden çıkar.

Sizler yüce bir gaye uğruna ve en iyi kazanç çabasıyla cihadın şerefine şeref kattınız.

Siz Dımaşk'a geldiniz de orada günler bayramlardan şen oldu.

Orası Peygamberler yatağı ve abdâl ile evtâdın sığınağı olan bir ülkedir.

Sizin sayenizde orası şerefine şeref katmıştır. Artık her zaman mesut olabilirsiniz.

Şimşek çaktıkça, bülbül şakıdıkça bu ülkenin ve halkının gölgesi olunuz.

Görüldüğü üzere İbnu'n-Naķib, ordunun kumandanı durumunda olan sadrazamı cesaret erdemine sahip birisi olarak nitelemektedir. Zira o, mızrakları bir orman gibi görünecek kadar çok olan ve her biri aslan gibi kuvvetli düşmanı yerle bir eden değerli bir orduya komuta etmektedir. Ayrıca şair, sadrazamı Allah'ın dini uğruna savaşan birisi olarak nitelemektedir. Onu etkili konuşmada meşhur Arap hatibi Kuss b.

Sâide ve ünlü kâtip Abdulhamîd el-Kâtib ile kıyaslayarak bu konuda onları bile geçtiğini ifade etmektedir ki bu ifade tarzları klasik Arap şiirinde Emevî ve Abbâsî dönemlerinden itibaren kullanılmakta olan üslup özellikleridir.²⁷⁶

Kandiye'yi fethetme başarısını gösteren orduya da övgüler yağdıran şair, onları Bağdat'ta faaliyet gösteren Abbâdiler²⁷⁷ ve İşbiliyye'de birçok başarıya imza atan Bermekîlerden²⁷⁸ üstün tutmuştur. Ona göre bu orduda bulunanlar “yüceliklerin dolunayları ve hilalleri”, “doğruluk ve hidayetin güneşleri”dir. Aylar ve güneşlerden ibaret olan bu orduda komutanlar güneşe, askerler de ışığını yani gücünü ve kuvvetini bu güneşlerden alan aya benzetilmek suretiyle güzel bir teşbih-i temsili örneği ortaya konmuştur. Memduhun bu şekilde dolunay ve güneşe benzetilmesi Arap şiirinde yaygın olarak bilinen yöntemlerdir.²⁷⁹ Fakat şair yüceliklerin dolunayı, doğruluk ve hidayetin güneşleri demek suretiyle geleneksel motifleri kendisinden bazı anlamlar katarak kullanma çabasını ortaya koymuş ve böylece eskiyi olduğu gibi taklit etme yerine yeni bir şeyler söyleme gayretini göstermiştir. Şiirin Kandiye fethi münasebeti ile söylenmiş olması dikkate alındığında şairin, memduhun cesaret ve kahramanlık vasıflarına vurgu yapmasının çok yerinde bir seçim olduğu söylenebilir. Zira şiir eleştirmenlerine göre komutanların methinde cesaret vasfının ön plana çıkarılması başarılı bir medih şiiri için olmazsa olmaz şarttır.²⁸⁰

Şair bu ordunun sahibi olan Osmanlı Devleti'nden bahsetmeyi de ihmal etmemiştir. “Bedenlerdeki can” ve “zamanın süsü” olarak nitelediği bu devletin Dımaşk bölgesi için arz ettiği öneme işaret ederek, bu devletin bekâsı temennisinde bulunmuştur.

Daha önce de ifade edildiği üzere bu savaştaki başarısından dolayı Fazıl Ahmed Paşa'yı metheden başka şairler de vardır. Bunlardan birisi de İbnu's-Semmân lakabıyla meşhur olan Abdülbâkî b. Ahmed'dir (1088/1677)²⁸¹. İbnu's-Semmân, şairimizden

²⁷⁶ ed-Dehhân, *el-Medih*, s. 61, 62.

²⁷⁷ ‘Abbâdiler hakkında bilgi için bk. Yıldız, Hakkı Dursun, “Abbâdiler”, *DİA*, İstanbul, 1988, I, 15-16.

²⁷⁸ Bermekîler hakkında bilgi için bk. Yıldız, Hakkı Dursun, “Bermekîler”, *DİA*, İstanbul, 1992, V, 517-520.

²⁷⁹ Bununla ilgili örnekler için bk. ed-Dehhân, *el-Medih*, s. 20, 31.

²⁸⁰ Kudâme b. Ca'fer, *age.*, s. 109.

²⁸¹ 1055/1645'te Dımaşk'ta doğdu. Mısır'da eğitim gördü ve sonrasında İstanbul'a gelerek Osmanlı padişahı IV. Mehmed ile görüştü. Vefat ettiği 1088/1677 yılına kadar burada kaldı. İyi bir zekâ ve güçlü bir hafızaya sahip olan İbnu's-Semmân Arap şiiri, tarihi ve mesellerine son derece vâkıfı ve bir oturumda binden fazla beyit okuyabilecek şairlik yeteneğine sahipti. Lâmiyye kasidesi ile

farklı bir biçimde şiirine gazelle giriş yaptıktan sonra memduhun cesaretini ve İslamın yayılmasına yaptığı katkıyı şu beyitlerle ifade eder²⁸²: [Kâmil]

فَرُّعُ الْمَعَالِي خَيْرٌ مَنْ بَلَغَ السُّهْيَ مَجْدًا وَسَامَى فِي الْعُلَا إِدْرِيسَا
وَالْفَارِسُ الْكَرَّازُ مِعْوَاؤُ الْوَعَى وَمُعِيدُ سَعْدِ الْمُشْرِكِينَ نُحُوسَا
بِالْفَضْلِ أَكَّدَ مَا الْأَوَائِلُ أَسَّسُوا وَأَفَادَنَا التَّأَكِيدَ وَالتَّأَسِيسَا
نَدَعُو بِسَطْوَتِهِ الزَّمَانَ فَيَرْعَوِي فَرَقًا وَنَطْرُدُ بِاسْمِهِ إِبْلِيسَا
وَنَحْطُ أَحْزَفُهُ الْكَرِيمَةَ رُقِيَّةً لِشِفَاءِ مَا أَعْيَى أَرِسْطَالِيسَا
يُرْدِي الْحُسَامَ بِجِسْمٍ مَنْ أَرَدَى بِهِ وَيُرْدُ مُبْتَسِمَ الْكُمَاةِ عَبُوسَا
قَدْ أَنْطَقَ الْإِسْلَامَ صَامِتُ سَيْفِهِ بَعْدَ السُّكُوتِ وَأَخْرَسَ النَّاقُوسَا

Şerefliilerin nesli, Sühâ yıldızına ulaşıp yücelikte İdris'e erişenlerin en onurlusudur.

Atılğan süvari, savaş yiğidi ve müşriklerin mutluluğunu kara yazığıya çevirendir.

O, ataların kurduğu düzeni erdemle sağlamaştırdı ve bize [bu işlerin] nasıl kurulup nasıl pekiştirildiğini öğretti.

Onun gücüyle zamanı çağırırız da korktuğu için vazgeçip pişman olur. Onun adıyla İblis'i kovarız.

Aristo'yu aciz bırakan bir [hastalığın] şifası için [adının] çok değerli harflerini muska olarak yazarız.

Öldürdüğünün bedeniyle kılıcı parçalar, zırh kuşanmış yiğidin güleç yüzünü asık surata çevirir.

Onun suskun kılıcı kısa bir sesizliğin ardından İslam'ı konuşurdu ve çanları susturdu.

Bu şiirde İbnu's-Semmân memduhun soyluluğuna dikkat çekmiş, “onun adıyla İblis'i kovarız” ve “adının değerli harflerini muska yaparız” gibi mübalağalı ifadelerle²⁸³

İmruulkays'ın meşhur *قفا نبك* şiirine muâraza yapmış ve bu şiirin İmruulkays'ın şiirinden daha meşhur olduğu belirtilmiştir. (Bk. el-Muhibbî, *Ḥulâşatu'l-Eşer*, 270-283; a.mlf., *Neḥḥatu'r-Rayḥâne*, I, 237). Muhammet Tasa *İbnu's-Semmân ve Şiirleri* isimli çalışmasında, şairin muhtelif kaynaklardaki dağınık halde bulunan şiirlerini bir araya getirerek bunları muhteva ve şekil özellikleri açısından incelemiştir.

²⁸² el-Muhibbî, *Neḥḥatu'r-Rayḥâne*, I, 240. Şiirle ilgili bir değerlendirme için bk. Tasa, *age.*, s. 88-94.

²⁸³ Tasa, *age.*, s. 92-93.

memduhun cesaret ve kahramanlığını pekiştirmiştir. Bunlar İbnu'n-Naķib'in Şiirindeki nitelemelerle örtüşmektedir. İbnu's-Semmân sonrasında memduha yönelik duygularını ifade ederek tıpkı İbnu'n-Naķib gibi Şiiri dua ile bitirmiştir.

يَا مَنْ تَمَلَّتْ عَلَى السَّمَاعِ بِحُبِّهِ وَقَرَأْتُ فِيهِ مِنَ الْعَرَامِ دُرُوسًا
أَنَا مَنْ عَلِمْتَ وَدَادَهُ وَجَهْلَتُهُ وَسَيَصْحَبَنَّ لَدَى غُلَاكَ جَلِيسًا
أَغْرَقْتَهُ بِالْجُودِ قَبْلَ وُزُودِهِ ثِقَةً وَمِثْلَكَ لَا يَكُونُ خَسِيسًا
لَا زِلْتَ صَدْرًا لِلصُّدُورِ مُقَدَّمًا أَبَدًا بِحِفْظِ إِيَّاهِ مَحْرُوسًا
فِي عِزِّ دَاوُدَ وَدَوْلَةِ يُوسُفَ وَعَلَا سُلَيْمَانَ وَرَفِيقَةَ عَيْسَى

Ey sevgisini duymakla kendimden geçtiğim ve kendisinden aşk dersleri aldığım zât!

Ben, dostluğunu hem bildiğin hem de bilmediğin, yüceliğinin katında bir dost olarak kalacak biriyim.

Güvendiğin için, daha gelmeden kendisine cömertlik yaptığın biriyim. Cimri olmaz senin gibisi...

İlahı tarafından korunmuş ve daima gönüllerin en öndeki efendisi olasin,

Davud'un gücünde, Yusuf'un devletinde, Süleyman'ın yüceliğinde ve İsa'nın şefkatinde olasin!

Şiirdeki, memduhun cömertliğine değinmek için zikredilen “güvendiğin için, daha gelmeden kendisine cömertlik yaptığın biriyim. Cimri olmaz senin gibisi.” ifadesi ile İbnu'n-Naķib'in Şiirindeki benzer bir anlama sahip “O bana kat kat yardım yapma azim ve sebatı olan bir asildir” ifadeleri Fâzıl Ahmed Paşa'nın Arap Şairlere olan teveccühü konusunda fikir vemektedir. Öte yandan İbnu's-Semmân'ın Şiirindeki, memdûhun İslam'ı yayma noktasındaki gayretleri İbnu'n-Naķib'in Şiirinde yer almazken, İbnu'n-Naķib'in sözünü ettiği memduhun konuşma kabiliyeti ve Girit fethine dair bilgiler İbnu's-Semmân'ın Şiirinde zikredilmemiştir.

Sonuç olarak İbnu'n-Naķib Girit adasının fethi sebebiyle Sadrazam Fazıl Ahmet Paşa'yı övdüğü bu Şiirinde onun cesaret ve kahramanlık sıfatlarını ön plana çıkarmış, karizmatik komutanlığı ile üstün başarılarından söz etmiştir. Şair bu fethi gerçekleştiren askerlerden ve Osmanlı Devleti'nden bahsetmeyi de ihmal etmemiş onlar için de övgü dolu sözler sarf emiştir. Geleneksel Arap Şiirinin Emevî ve Abbasî dönemlerinden

itibaren kullanılagelen motifleri kendi yorum tarzıyla ifade eden şairin bu şiiri genel anlamda, şiir eleştirmenlerinin geliştirdikleri esaslara uygunluk bakımından başarılı gözükmektedir.

2.2.2. Şeyhülislamı Methi

İbnu'n-Naķīb bu konuda ikisi Hüsanzâde'ye²⁸⁴ biri de ismini vermediği bir şeyhülislama olmak üzere üç methiye yazmıştır. Bu şiirler anlamsal özellikleri bakımından birbiriyle benzerlik arz ettiği için sadece Hüsanzâde'ye, Şam'a kadı olması sebebiyle yazdığı anlaşılan şiir incelenecek ve diğer şiirlerin dikkate değer noktalarına temas etmekle yetinilecektir.

Şair Hüsanzâde'yi övdüğü sözü geçen şiirine fahr ile giriş yapar. Altı beyitlik bu girişin ardından memduhu temel insani erdemleri ile şöyle metheder²⁸⁵: [Kâmil]

وَعَلَامٌ أَجَزُّهُ وَالشَّهَامَةُ شِيمَتِي
وَأَبْنُ الْحُسَامِ أَمِيرٌ ذَا الْمِيدَانِ
شَهُمٌ تَكْتَفُهُ الْوَقَارُ فَلَمْ يَزَلْ
فِي الْعِزِّ مُتْتَبِعًا مِّنَ الْإِمْكَانِ
قَصْرُ الْفَخَارِ عَلَى عِلَاهُ فَلَمْ يَدَعْ
فَخْرًا لِذِي الْعُلْيَاءِ لِلشُّجْعَانِ
وَتَتَابَعَتْ مِنْهُ اللَّهُ حَتَّى لَقِدْ
شَرِقتْ بِهَا هَوَاتُ كُلِّ أَمَانِي
دُو عِقَّةِ الْفَتْهَةِ حَتَّى لَمْ تَزَلْ
آيَاتُهَا تُتْلَى بِكُلِّ لِسَانِ
حَبْرٌ تَوَعَّلَ فِي الْفَضَائِلِ جَاهِدًا
حَتَّى اِزْتَوَى مِنْ بَحْرِهَا الْمَلَانِ
كَشَافٌ كُلِّ غَمِيضَةٍ لَا تَنْجَلِي
بِنَبَاهَةٍ تَعَزَى إِلَى سَحْبَانِ
مَا رَاحَ يَعْبُثُ بِالْيَرَاعِ بِنَانُهُ
إِلَّا أَتَى بِقَلَائِدِ الْعَمِيَانِ
مَا الرَّوْضُ مَطْلُولُ الْأَزَاهِرِ يَانِعًا
سَجَعَتْ عَلَيْهِ الْوَزْنُ بِالْأَلْحَانِ

²⁸⁴ Hüsanzâde Abdurrahman Efendi, IV. Mehmet dönemi şeyhülislamlarındandır. 1003/1594'te doğdu. İstanbul kadılığı ve Rumeli kazaskerliği görevlerinde bulundu. Bir ara Halep ve Şam'da kadılık yaptı. 1065/1655'te şeyhülislamlığa getirildi. Bir yıl sonra bu görevden azledilip Filibe'ye gönderildi. 1081/1670 tarihinde Mısır'da vefat etti. Edebiyata ilgi duyduğu anlaşılan Hüsanzâde'nin *Risâle fî Ḳalbi Kâfûriyyâti'l-Mutenebbî mine'l-Medîh ile'l-Hicâ* isimli bir eseri vardır. Bk. el-Muhibbî, *Hulâsatu'l-Eşer*, II, 352-357; Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, haz. Nuri Akbayar-S. Ali Kahraman, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1996, I, 91; Hüsanzâde Abdurrahman er-Rûmî, *Risâle fî Ḳalbi Kâfûriyyâti'l-Mutenebbî mine'l-Medîh ile'l-Hicâ*, thk. Muhammed Yûsuf Necm, 2.b., Dâru Sâdir, Beyrut, 1993, s. 5-8. (Tahkik edenin ön sözü)

²⁸⁵ İbnu'n-Naķīb, *age.*, s. 273-275.

أَبْهَى وَأَزْهَى مِنْ سَطُورٍ حَاكَهَا فَعَدَّتْ نَسِيحَهُ وَخَدِيهَا بَيَّانِ
مَوْلَى أَثَابٍ لِي الْحَمَاسَةَ مَدَحُهُ فَسَمَوْتُ فِي النَّادِي عَلَى أَقْرَانِي

Asalet benim vasfım iken Hüsamzâde de bu meydanın lideri iken ne diye üzüleyim.

O vakarın kendisini büsbütün kuşattığı ve her zaman izzet konusunda ulaşılması mümkün olmayan [konumda bulunan] asil biridir.

Övünç onun yüceliğinde son bulmuş ve o, şerefli kahramanlara dahi övünç bırakmamıştır.

Onun ihsanları öylesine ardı ardına gelir ki arzuların boğazları bu ihsanlarla tıkanır.

İffetli biridir. [Sahip olduğu] iffet ona o denli alışmıştır ki onun bu özelliği dillerden düşmez.

Gayretiyle faziletlerde derinlik kazanmış bir âlimdir. Öyle ki fazilet deryasından kana kana içmiştir.

Anlaşılmaz, kapalı her mevzuyu Sehbân b. Vâil'e yaraştır bir zekâ ile açıklığa kavuşturandır.

Onun parmakları her ne zaman kalemle oynasa altın kolyeler ortaya koyar. Üzerine taze çiçekler serpiştirilmiş, içerisinde güvercinlerin ezgiler söylediği bir bahçe,

Onun dokuyup beyanda eşsiz bir ürün haline getirdiği satırlardan daha görkemli, daha parlak değildir.

Övgüsü beni kahramanlık [sıfatıyla] mükâfatlandırır ve bu sayede mecliste akranlarıma üstün gel[memi sağlayan] bir beydir.

Şair sonrasında memduhun Dımaşık'a gelişine temas eder ve yazmış olduğu bu şiiri ona sunar. Övgünün, kasidenin hâtıme bölümünü oluşturan bu beyitlerde de devam ettiği görülmektedir:

يَا مَاجِدًا أَوْسَعْتَ جَلِّقَ رُفْعَةً فَالَانَ يُلْقَى عِيدَهَا عِيدَانَ
هُنَّتَهُ عِيدًا وَمِثْلَكَ مَنْ بِهِ تَتَهَنَّا الْأَوْقَاتُ فِي الْأَزْمَانِ
وَالْيَكِّهَا بِكْرًا عَرُوبَةً حَيْهَا تَاهَتْ بِمَدْحِكَ يَا عَظِيمَ الشَّانِ

تَرْجُو الْقَبُولَ تَفَضُّلاً وَاسْلَمَ مَرُوحَ الْبَالِ مَا مَاسَتْ عُصُونُ الْبَانِ

Ey şerefli kimse! Sen Cillik'in saygınlığına saygınlık kattın. Şimdi oranın bayramı iki bayrama dönüştü.

Zaten sen bir bayram olarak kutlanırsın. Ve ancak senin gibi kimseler sebebiyle zamanlar kutlu olur.

Buyur sana övgünle yolunu kaybetmiş, kabilenin [en] hoş bakiresi!

[Bu bakire misali şiir kendisini] kabul buyurmanı umar... Sorkun fidanları salındıkça huzur ve selamet içinde ol!

Görüldüğü üzere şair, Şeyhülislam Hüsamzâde'nin asaletini zikrederek başladığı medih bölümünü iffet, vakar, cömertlik, izzet ve fazilet gibi niteliklerini sayarak sürdürmüştür. Ayrıca memduhun zekâsını ifade etmek üzere etkili konuşmada darb-ı mesel haline gelmiş olan²⁸⁶ Şehbân b. Vâil isimli ünlü Arap hatibi ile arasında bir benzerlik kurmuştur. İbnu'n-Naķib'in Şehbân'ı zekâsı yönüyle zikretmesi muhtemelen yine fesahat ve belagat zekâsı ile ilgilidir. Nitekim şiirin devamında Hüsamzâde'nin yazma kabiliyetini anlatmak üzere onun yazdıklarının altın değerinde ve mamur bir bahçeden daha hoş olduğunu söylemesi de bunu desteklemektedir. Çalışmanın medih bölümünün girişinde de ifade edildiği üzere şairin zikrettiği -asalet hariç- tüm bu vasıflar bir medih şiirinde memduhun övülmesi uygun olan temel insani erdemlerdir. Asalet ve soyluluk vasfına diğerleri ile birlikte değinmekte ise hatırlanacağı üzere bir sakınca bulunmamaktadır.

“Onun ihsanları öylesine ardarda gelir ki arzuların boğazları bu ihsanlarla tıkanır” beyti şiirin kazanç elde etmek için yazılmış olabileceği ihtimalini akla getirebilir. Fakat bir kaç sebep bu ihtimali oldukça zayıflatmaktadır; öncelikle şiirde şairin bu yönde bir beklenti içerisinde olduğunu ortaya koyan kesin bir ifade bulunmamaktadır. Biyografi kitaplarında şairin bu veya başka şiirleri kazanç elde etmek için yazdığına dair bir bilgiye de ulaşılamamıştır. Öte yandan memduhun cömertlik vasfını zikretmek Arap şiirinde eskiden beri süregelen bir âdet olup şairin söz konusu beytinin memduhun cömertliğini belirtmek için söylendiği anlaşılmaktadır. Buna göre söz konusu beytin memduhun cömertlik vasfını dile getirmek için veya en azından kendisine yapılan bir ihsana teşekkür için söylenmiş olabileceği ihtimali daha kuvvetli gözükmektedir.

²⁸⁶ eş-Se‘âlibî, *Şimâru'l-Kulûb fi'l-Muğâf ve'l-Mensûb*, Dâru'l-Me‘ârif, Kahire, 1985, s. 102.

Şair “övgüsü beni kahramanlık [sıfatı]la mükâfatlandıran ve bu sayede mecliste akranlarıma üstün gel[memi sağlayan] bir beydir.” beytinde Hüsamzâde’yi övmek suretiyle onu yüceltmediğini aksine onu övmekle kendi şiirinin değer kazandığını ifade etmektedir. Güzel bir övgü şekli olarak görünen bu beyit Hz. Peygamber’in meşhur şairi Hassân b. Şâbit’in (60/680) şu beytini çağrıştırmaktadır²⁸⁷: [Kâmil]

مَا إِنْ مَدَحْتُ مُحَمَّدًا بِمَعَالِيهِ لَكِنْ مَدَحْتُ مَعَالِيَّ بِمُحَمَّدٍ

Ben sözümle Muhammed’i övmedim. Fakat Muhammed[fi zikretmek sureti] ile sözümü öv[müş ol]dum.

Görüldüğü üzere Hassân b. Şâbit’in bu beyti ile İbnu’n-Naķib’in sözü geçen beyti arasında anlamsal bakımdan bir benzerlik göze çarpmaktadır. Zira her ikisi de methedilen kişinin üstünlüğünü belirtmek için, medih ile memduhun değer kazanmadığını, aksine memduh ile methin değer kazandığını vurgulamışlardır.

İbnu’n-Naķib Hüsamzâde’yi övmek üzere yazdığı diğer şiirine tabiat tasviri ile giriş yapar ve ardından şu sözlerle methe başlar²⁸⁸: [Hafif]

كُلُّ فَصْلِ مِنَ الزَّمَانِ عَجِيبٌ غَيْرَ أَنَّ الرَّبِيعَ أَرْكَى حِلَالًا
وَكَذَلِكَ الْحُسَامُ مَاضٍ وَلَكِنْ قَلَمُ ابْنِ الْحُسَامِ أَمْضَى فَعَالًا

Yılın her mevsimi hoştur. Fakat ilkbaharın özellikleri daha bir güzeldir.

Bunun gibi, kılıç keskindir. Fakat Hüsamzâde’nin kalemi etki bakımından daha bir keskindir.

Sonrasında şair memduhu bir önceki şiirinde zikredilen vasıflarla över. Yirmi bir beyitten oluşan bu şiirde, memduhun övücü hak edecek işler yapma konusundaki konumunu ifade etmek üzere Spica ve Arcturus yıldızlarından üstün olduğunun belirtilmesi ve belagat konusunda büyü etkisine sahip bir anlatım kabiliyetine sahip olduğunun ifade edilmesi konunun sunulduğu bakımından güzel anlatımlar olarak gözükmektedir.

Bu şiirlerden başka şairin şeyhülislam Yahyâ el-Minķârî’ye yazdığı ve ana konusu ihvâniyyât olan şiirinin beş beyitlik giriş bölümünde şair yukarıdakilerden farklı olarak

²⁸⁷ İbnu’l-Eşîr, *age.*, III, 240. Hassân’ın bu beyti matbu şiir divanında yer almamaktadır.

²⁸⁸ İbnu’n-Naķib, *age.*, s. 300.

memduhu “dinin boynundaki kolye” ve “şeriatın en doğru görüşü” olarak niteledikten sonra onun adalet vasfına vurgu yapmıştır.²⁸⁹

Sonuç olarak İbnu'n-Nakîb şeyhülislamlara yazdığı methiyelerinde onları iffet, vakar, cömertlik, adalet, izzet, zeki ve bilgili olma, güzel konuşma ve etkili yazma kabiliyetine sahip olma gibi vasıflarla övmüştür. Ayrıca onların dinin doğru anlaşılması ve hukukun kurallara uygun biçimde icra edilmesindeki önemlerine de vurgu yapmıştır. Geleneksel Arap şiirinin anlatım yöntemlerinden yararlanarak sunduğu bu şiirler genel olarak eleştirmenlerin kurallarına uygun gözükmemektedir.

2.2.3. Kadıları Methi

İbnu'n-Nakîb'in kadılara yazdığı methiyeler diğer medih şiirleri içerisinde sayısal bakımdan oldukça önemli bir yer tutar. Bu konuda şair, Seyyid Ömerzâde Ahmed²⁹⁰, Ebu's-Su'ûd eş-Şa'rânî²⁹¹, Tabakzâde Mehmed²⁹², Mustafa el-Başrî²⁹³, Abdullatîf Unsî²⁹⁴ ve Seyyid Ali Efendizâde²⁹⁵ gibi zâtlara methiye yazmıştır. Bazı kadılara yazılan şiirlerde ise memduhun kimliği açıkça zikredilmeksizin ya Muhammed Efendi²⁹⁶, Abdullah Efendi²⁹⁷, Süleyman Efendi²⁹⁸ gibi isimlerle söz edilmiş ya da isimleri hiç zikredilmeden Şam kadısı²⁹⁹ veya kazasker³⁰⁰ demekle yetinilmiştir.

²⁸⁹ İbnu'n-Nakîb, *age.*, s. 233.

²⁹⁰ İbnu'n-Nakîb, *age.*, s. 88. el-Muhibbî, Kadı Seyyid Ahmed b. Ömer el-İbdîd (el-‘Abdîd, el-‘İdîd) isminde birinden bahsetmekte ise de (Bk. el-Muhibbî, *Hulâşatu'l-Eşer*, III,337) hakkında bilgi verilmediği için bu kişinin söz konusu memduh olup olmadığı teyit edilememektedir.

²⁹¹ İbnu'n-Nakîb, *age.*, s. 84. Bu şahıs Osmanlı Şeyhülislamı olan Ebussuûd Efendi (982/1574) ile karıştırılmamalıdır. Tam adı Ebu's-Su'ûd b. Abdirrahîm el-Mısrî eş-Şa'rânî'dir. Mısır'da doğdu. Babası ile birlikte küçük yaşta İstanbul'a geldi ve buradaki medreselerde eğitim gördü. Süleymaniye medresesini bitirerek Şam kâdılkudâtı oldu. Bu görevde kırkbeş gün kaldıktan sonra azledildi. Kudüs, Bursa, Edirne ve İstanbul kadılığından sonra Anadolu kazaskerliği payesini elde etti. 1088 yılında İstanbul'da vefat etti. Biyografik eserinde ona yer veren el-Muhibbî onun birkaç şiirini de zikreder. el-Muhibbî, *Hulâşatu'l-Eşer*, I, 120-122.

²⁹² İbnu'n-Nakîb, *age.*, s. 176. Bu şahsın biyografisine ulaşamamıştır.

²⁹³ İbnu'n-Nakîb, *age.*, s. 205. Bu şahsın biyografisine ulaşamamıştır.

²⁹⁴ Abdullatîf Unsî aslen Kütahyalı olup hizmetinde bulunduğu kâdılkudât Muhammed b. Yûsuf Nehâlâ ile birlikte küçük yaşta Dımaşk'a geldi. Burada hizmetinde bulunduğu bu kişiden edebiyat öğrendi. Kütahya, Maraş, Mısır, Trablüşşam, Mekke, Bağdat ve İzmir'de kadılık yaptı. 1075/1664 yılında Şam kadısı iken vefat etti. İnşâ sanatında oldukça yetenekli biri olduğu belirtilen Abdullatîf'in şiirleri de mevcuttur. Bk. el-Muhibbî, *Hulâşatu'l-Eşer*, I, 23-36; *ez-Ziriklî, age.*, IV, 58.

²⁹⁵ İbnu'n-Nakîb, *age.*, s. 289. Bu şahsın biyografisine ulaşamamıştır.

²⁹⁶ İbnu'n-Nakîb, *age.*, s. 65.

²⁹⁷ İbnu'n-Nakîb, *age.*, s. 144.

²⁹⁸ İbnu'n-Nakîb, *age.*, s. 271.

²⁹⁹ İbnu'n-Nakîb, *age.*, s. 145, 149.

³⁰⁰ İbnu'n-Nakîb, *age.*, s. 86.

Şair, kadılara yazdığı şiirlerinde onları zekâları, ilimleri, akılcı konuşmaları ve diğer bazı ahlaki erdemleri ile över. Şimdi bu şiirlerden muhtevası biraz daha geniş olan birkaç şiir örnek olarak zikredilecek ve diğer şiirlerin farklılıklarına temasla yetinilecektir.

Söz konusu zümre kadılar olunca hiç kuşkusuz onların ilk akla gelen özelliklerden birisi zekâları ve bununla alakalı diğer özellikleridir. Nitekim İbnu'n-Nakîb Şam kadısı Tabakzâde Mehmed'e yazdığı medih şiirinde onun bu özelliğini çeşitli yönleri ile şöyle ele alır³⁰¹: [Kâmil]

بَرِحَ الْحَفَاءُ فَمَا دَكَّاءُ إِيَّاسٍ فِيمَا نَرَاهُ بِأَوْحِدٍ فِي النَّاسِ
إِنَّ الدَّكَّاءَ الْأَوْحِدِيَّ دَكَّاءُ مَنْ جَلَّتْ مَدَارِكُهُ عَنِ الْأَجْناسِ
قَاضِي دِمَشْقَ الْأَصْمَعِيِّ مُحَمَّدٌ تَرَبُّبُ النَّدى طَوْذُ الْعُلُومِ الرَّاسِي
قَامَتْ عَلَى فَضْلِ الْأَوَّاحِرِ حُجَّةٌ مِنْهُ تَمَّتْ بِشَاهِدٍ وَقِيَّاسِ
فَهُمْ تَعَلَّقَ بِالثُّرَيَّا مُسْفِرًا عَنْ خَبْرَةٍ وَدِرَايَةٍ وَمِرَاسِ
وَبَصَارَةٍ فِي الْمُشْكَلَاتِ تَكَمَّلَتْ مِنْهَا بِدْفَعِ مَوَاقِعِ الْإِلْبَاسِ
وَبَدِيعِ نَقْدٍ لَا يُشَقُّ عُبَارُهُ وَمَلَا حِظُّ نُورِيَّةِ الْمُقْبَاسِ
جَاءَتْ بِتَدْقِيقِ بَحْيٍ وَخِيَّةٍ خَلَّابِ أَلْبَابِ الْوَرَى خَلَّاسِ
طَبِيبًا لِأَنَارٍ لَهُ وَمَآثِرٍ مَسْكِيَّةِ الْأَرْوَاحِ وَالْأَنْفَاسِ

Gizli aşîkâr oldu. Görünen o ki artık insanlar içerisinde İyas'ın zekâsı yegâne değil.

Yegâne akıl, idraki hemcinslerinden daha üstün olan kişinin aklıdır ki O Dımaşq'ın ferasetli kadısı, cömertliğin kardeşi ve ilmin sağlam dağı Muhammed'dir.

Onun sayesinde sonrakiler için şahit ve kıyasla desteklenmiş bir fazilet delili belirlemiştir.

Bilgi, deneyim ve tecrübe ile hareket eden, Ülker yıldızına ulaş[acak derecede yüksek] bir anlayış[sa sahip ve]

Müşkil konularda şüpheleri gidermeyi üstlenmiş basiretli biridir.

Ulaşılması imkânsız harika tenkitlere ve meşalesi parlak mülahazalara sahiptir.

³⁰¹ İbnu'n-Nakîb, *age.*, s. 177.

[Bu mülâhazaları] insanların aklını başından alan, büyülü ve verdiği ilham dost canlısı olan bir titizlikle ortaya çıkar.

Bunlar onun atalarından gelen ve sonradan kazandığı, ruhları ve canları misk gibi olan vasıflarıdır.

Bu şiirde İbnu'n-Naķīb Tabakzâde'yi sahip olduğu ince zekâ ve ileri görüşlülüğü sebebiyle, Emevî dönemi kadılarından, zekâsıyla darb-ı mesel haline gelecek derecede ün kazanmış³⁰² İyâs b. Muâviye'den (122/740) üstün tutmaktadır. Şaire göre memduh bu özelliğinin yanı sıra bilgi ve tecrübe sahibi, problemlili konuları son derece titiz bir biçimde ele alan, yücelikte Ülker yıldızına ulaşan idraki ile şüpheleri bertaraf eden ve herkes tarafından kabul görececek değerlendirmelere imza atan bir kadıdır. Kadılarda aranan bu temel nitelikler İbnu'n-Naķīb'in kadıları övdüğü diğer medih şiirlerinin neredeyse tamamında zikredilen vasıflardır.

İbnu'n-Naķīb kadılara yazdığı methiyelerde onları zekâlarının yanı sıra sahip oldukları bilgi ve fesahatlarıyla da över. Nitekim Şam'daki görevini tamamlayp Mısır'a gitmeye hazırlandığı anlaşılan kadı Süleyman Efendi'yi şu sözlerle methetmektedir³⁰³:

[Basî]t

شَهْمٌ لَهُ فِي فُنُونِ الْعِلْمِ جَامِعَةٌ وَرَاءَهَا مِنْهُ تَحْقِيقٌ وَإِتْقَانٌ
وَهَجَةٌ أَفْصَحَتْ عَنْهَا بِلَاغَتُهُ فَلَيْسَ يُدْرِكُهَا قُسٌّ وَسَخْبَانٌ
صَدُرَ الْمُحَافِلِ قَاضِي مِصْرَ مَنْ شَرُفَتْ بِهِ دِمَشْقُ وَقَدْ أَضْحَى لَهَا شَانٌ
وَسَوْفَ تَزْهَوُ بِهِ مِصْرٌ وَيُوسِعُهَا فَخْرًا فَتَحْسُدُهَا فِي الشَّرِّقِ بَعْدَانٌ
وَسَوْفَ يَجِيءُ بِهَا رِنْعُ الْكَمَالِ بِهِ وَيَسْتَقِيمُ لَهَا بِالشَّرِّعِ مِيزَانٌ
وَتَعْتَدِي بِنَاهُ رَوْضَةَ أَنْفَا كَأَنَّهَا حَقَّهَا بِالشَّعْبِ بَوَانٌ

O, ilim dallarında kapsamlı bilgiye sahip bir asildir. Sonra onun araştırma ve işini sağlam yapma [kararlılığı],

Kuss ve Sehbân'ın ulaşamayacağı fasih ve beliğ bir dili vardır.

Meclisin başı, Mısır'ın kadısı ve Şam'ın kendisi sebebiyle şan ve şerefe kavuştuğu kişidir.

³⁰² eş-Se'âlibî, *Simâru'l-Kulûb*, s. 93.

³⁰³ İbnu'n-Naķīb, *age.*, s. 272, 273.

O Mısır'ı aydınlatacak ve oranın övüncünü arttıracaktır. Böylece Doğu'daki Boğdan bile Mısır'ı kıskanacaktır.

Onun sayesinde orada kusursuz çayırklar hayat bulacak ve şeriat terazisi kurulacaktır.

Orası onun övgü[yü hak eden kişiliğiyle], Bevvân'ın³⁰⁴ yollarla çevirdiği [Şi'bu Bevvân'a] benzeyen yüksek bir bahçe oluverecektir.

Bu şiirde memduh sahip olduğu kapsamlı ilmî birikimi ve konuşma kabiliyeti ile övülmektedir. Nihayetinde bunlar kadılık makamında bulunan birisi için isabetli karar verme ve kararını etkili bir biçimde ifade etme bakımından önemli niteliklerdir. Şiirde dikkat çeken noktalardan biri de memduh sayesinde şehrin güzelliklerle dolacağını ifade etmek üzere söylenen *Şam'ın kendisi sebebiyle şan ve şerefe kavuştuğu kişidir, O Mısır'ı aydınlatacak ve oranın övüncünü arttıracaktır. Böylece Doğu'daki Boğdan bile Mısır'ı kıskanacaktır* beyitleridir. Bu tarz anlatım tekniklerine sık başvuran şair ismini vermediği Şam kadısı için kaleme aldığı methiyesinde bu yöndeki düşüncelerini şöyle aktarır:

تَوَلَّى دِمَشْقَ الشَّامِ فَأَنْهَلَ عَيْنَيْهَا وَأَخْصَبَ رِيَّاهَا وَكَانَ لَهَا الْفَخْرُ

O Şam bölgesindeki Dımaşk [kentinin kadılığını] üstlendi. Bu yüzden oraya [bereket] yağmurları boşalarak güzel kokuları harekete geçirdi. Böylece övünç Dımaşk'a mahsus oldu.

İbnu'n-Naķib söylediği methiye şiirlerinde kadıların yukarıda sayılan zekâ, ilim ve fesahat gibi niteliklerinin yanı sıra başka insani erdemlerine de dikkat çekmeyi ihmal etmez. Örneğin kadı Muhammed Efendi'ye yazdığı methiyede onu, güzel ahlak, fazilet, cesaret, cömertlik ve takva gibi niteliklerle şöyle över³⁰⁵: [Kâmil]

شَهُمْ لَهُ فَضْلٌ يُعْبُ عِبَابُهُ وَخَلَائِقُ طُبِعَتْ عَلَى الْإِسْحَاحِ
وَفَصَاحَةٌ مَقْرُونَةٌ بِحِصَافَةٍ وَحَمَاسَةٌ مَوْضُولَةٌ بِسَمَاحِ

³⁰⁴ Şair beyitte geçen كَأَنَّهَا حَمَّهَا بِالشَّعْبِ بَوَانُ “Orası onun övgü[yü hak eden kişiliğiyle], Bevvân'ın yollarla çevirdiği [Şi'bu Bevvân'a] benzeyen yüksek bir bahçe oluverecektir” ifadesi ile Nuh'un (a.s.) soyundan gelen Bevvân b. İrân b. el-Esvd b. Sâm b. Nuh'a nispetle “Şi'bu Bevvân” ismi ile anılan ve eskiden dünyanın en güzel dört yerinden biri kabul edilen mesire yerine atıfta bulunmaktadır. Şi'bu Bevvân hakkında bilgi için bk. Yâkût el-Ĥamevî, *Mu'cemu'l-Buldân*, I, 503.

³⁰⁵ İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 67.

وَاقِي دِمَشْقَ رِكَابُهُ فَقَضَى لَهَا مِنْ يَمَنِ طَائِرِهِ بِفَوْزِ قِدَاحِ
إِنَّ الْحَيَّ وَالْأَرْحَمَةَ وَالْتَّقَى مِنْهُ ضَمِنَ عَوَائِدَ الْإِنْبَاحِ
مَوْلَايَ أَرَوْضَ بَارِذِيَارِكَ جَانِبُ الدِّ عَيْشِ الرَّغِيدِ وَمَرْبِعِ الْأَفْرَاحِ
فَلَبِسْتِ شُكْرًا لَا يَجْفُ زَوَاؤُهُ وَجَمِيلُ حَمْدٍ فِي الْأَنَامِ صِرَاحِ

Dalgası çok fazilete ve güzel ahlakla bezenmiş mizaca sahip bir asildir.

[Onun] öngörüyle dökülen akıcı bir dili ve hoşgörüyü bütünleşmiş bir cesareti vardır.

Dımaşq'a geldi ve şansıyla oraya bol nasip getirdi.

Onun akı, cömertliği ve takvası başarıya ulaştırır.

Efendim! Senin gelişinle müreffeh yaşamın yüzü güler ve mutluluk çayırıları yeşerir.

Artık sen insanlar içerisinde, tatlı suyu kurumayan bir teşekkürü ve güzel, saf bir övgüyü giyinmiş, haketmişsindir.

Görüldüğü üzere akıl, takva ve cömertlik gibi vasıflara sahip olan bu soylu memduh dalgalı bir umman misali fazilete ve güzel ahlaka bürünmüş bir tabiata sahiptir. Ayrıca onun sahip olduğu cesaret onu zorbaca davranışlara itmemektedir. Zira onun cesareti yine sahip olduğu engin müsamaha ile dengelenmektedir. Gittiği her yerde hayata anlam katan ve orada adeta mutluluğun kaynağı haline gelen memduh bu özellikleri sebebiyle insanların takdirini hak etmektedir.

İbnu'n-Nakîb kadıları övdüğü diğer bazı şiirlerinde yukarıda zikredilen vasıfları çeşitli benzetme ve mübalağalarla anlamsal bakımdan zenginleştirir. Bu şiirlerde problemleri çözmede keskin bir kılıca benzeyen³⁰⁶, fesahatte Bediuzzaman el-Hemedânî'yi gölgede bırakan³⁰⁷, şeref bakımından Ayyuk yıldızına ulaşan³⁰⁸, mizacı latif bir meltem gibi olan³⁰⁹, önü çekmede güneş ve ayı geçen³¹⁰ bir kadı portresi çizer. Ayrıca bu kadılar şiir ve nesrin vasıflarını anlatmaktan aciz kaldığı³¹¹, kasidenin onların

³⁰⁶ İbnu'n-Nakîb, *age.*, s. 226.

³⁰⁷ İbnu'n-Nakîb, *age.*, s. 145.

³⁰⁸ İbnu'n-Nakîb, *age.*, s. 88.

³⁰⁹ İbnu'n-Nakîb, *age.*, s. 88.

³¹⁰ İbnu'n-Nakîb, *age.*, s. 144.

³¹¹ İbnu'n-Nakîb, *age.*, s. 146.

niteliklerini zikretmekle şeref kazandığı³¹², sahip oldukları güzel vasıflarla hürleri faziletlerine köle yapan³¹³ ve Ülker yıldızının kendilerine ait olması durumunda onu ufka dağıtacak kadar cömert olan³¹⁴ kişilerdir.

Yukarıdaki şiirlerde görüldüğü üzere İbnu'n-Naķib, kadıları methettiği şiirlerinde onların kadılık özelliği ile alakalı zekâ ve ileri görüşlülüklerinin yanı sıra bazen ilimlerini, bazen konuşma kabiliyetlerini bazen de bunların dışındaki ahlaki erdemlerini ön plana çıkarmıştır. Muhtemelen bunun sebebi kadı olan memduhun ya Ebu's-Suûd gibi âlim olması veya Abdullatîf Unsî gibi ediplik yönünün ağır basması ya da bunlardan başka insani erdemleri ile temayüz eden şahsiyetler olmalarıdır.

Sonuç olarak İbnu'n-Naķib kadılara yazdığı medih konulu şiirlerde onları özellikle zeki, bilgili olma ve güzel konuşma gibi niteliklerle övmüş, onların güzel ahlak, fazilet, cesaret, cömertlik ve takva gibi manevi vasıflarına da temas etmiştir. Geleneksel Arap şiirinde eskiden beri kullanılan ifade biçimlerinden ve çeşitli edebî sanatlardan yararlanarak duygu ve düşüncelerini güzel bir şekilde aktaran şairin bu konuda yazdığı şiirlerin eleştirilenlerin kurallarına uygunluk bakımından başarılı olduğu söylenebilir.

Buraya kadar İbnu'n-Naķib'in din ve devlet ricâline yazdığı medih şiirleri ele alındı. Şimdi de kendisi gibi edebiyatçı olan şair ve yazarlar için kaleme alınan methiyeler incelenecektir.

2.3. Edebiyatçıları Methi

İbnu'n-Naķib'in methiyeleri içerisinde edebiyatçılara yazılanların önemli bir yeri olduğu söylenebilir. Zira kendisi de bu sınıf içerisinde yer alan şair edebiyatçıları değerli bir zümre olarak görmekte ve onların ayrıcalığına şu sözlerle vurgu yapmaktadır³¹⁵:

[Tavîl]

وَتَحْنُ بَنِي الْأَدَابِ مِنْ خَيْرِ مَعْشَرٍ يَوَدُّ الْمُعَلَّى لَوْ يَكُونُ لَهُمْ قَدْحًا

Biz edebiyatın çocukları, yücelik kendilerine ait olsun isteyen en hayırlı topluluklardanız.

³¹² İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 149.

³¹³ İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 149.

³¹⁴ İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 226.

³¹⁵ İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 72.

İbnu'n-Nakîb bu konuda Muhammed b. Abdirrahim³¹⁶, Recep el-Ĥarîrî³¹⁷ ve ismini vermediği bazı şair ve yazarlara³¹⁸ müstakil medih şiirleri yazmıştır. Bazı edebiyatçıların edebî eserlerini övmek üzere kaleme aldığı mukattaa tarzındaki şiirler de yine bu kapsamda değerlendirilebilir.

İbnu'n-Nakîb edebiyatçıları methetmek için yazdığı şiirlerinde çoğunlukla onların edebî kişiliklerini ön plana çıkararak konuşma ve yazma konusundaki üstünlüklerine vurgu yapar. Nitekim Muhammed b. Abdirrahim'e yazdığı şiirde on yedi beyitlik tabiat tasviri ve hamriyyat konulu girişten sonra onun bu özelliklerini şu sözlerle ifade eder³¹⁹: [Basît]

فَكَمْ تَمَتَّعَ سَمْعِي وَالْهُوَى أُمَّمُ يَوْمًا بِأَوْصَافِ شَهْمِ طَيْبِ الْأَثْرِ
هُوَ ابْنُ خِدْنِ الْمَعَالِي وَابْنُ بُجْدَتِهَا عَبْدُ الرَّحِيمِ إِمَامُ الْبَدْوِ وَالْحَضَرِ
مَوْلَى أَنْفَاتِ عَلَى الْعِضَيْنِ بَهْجَتُهُ وَعَادَرْتُ فُسَّ مَعَ سَحْبَانَ فِي حَصْرِ
بِكُلِّ مَعْنَى خَلُوبِ اللَّفْظِ جَالَ بِهِ مَاءِ السَّلَاسَةِ فِي رَوْضٍ مِنَ الْفَقْرِ
طَلَّقُ الْأَعِنَّةَ فِي نَهْجِ الْبَلَاغَةِ لَا يَنْفَكُ عَنْ خَاطِرٍ فِي الْبَحْثِ مُسْتَعْرِ
قَدْ بَرَزْتُ فِي رِهَانِ الْفَضْلِ فِكْرَتُهُ وَأَخْرَزْتُ فَصَبَاتِ السَّبْقِ وَالظَّفْرِ
أَزَيْتَ عَلَى الرُّوضَةِ الْعَنَاءِ شِيمَتُهُ لُطْفًا إِذَا مَا رَجَعَتْهَا رِقَّةُ السَّحْرِ

Arzuların yakın olduğu bir günde kulaklarım kaç defa iyi ve asil birinin vasıflarıyla dolup taşmıştır.

O, yüceliklerin dostu ve layığı, kırsalın ve kentin imamı Abdurrahim'in oğludur.

³¹⁶ İbnu'n-Nakîb, *age.*, s. 134, 135. Osmanlı şeyhülislamlarından Hacı Abdurrahim Efendi'nin (1066/1656) oğludur. İlk eğitimini babasından aldı. İstanbul medreselerinde okudu. Sonrasında çeşitli yerlerde kadılık görevlerinde bulundu. Anadolu ve Rumeli Kazaskerliği payelerini elde etti. 1080/1670 yılında Selanik'te vefat etti. el-Muhibbî onun Arap şiirini iyi bilen yetenekli bir edebiyatçı olduğunu belirtir. Bk. el-Muhibbî, *Hulâsatu'l-Eser*, III, 464-465.

³¹⁷ İbnu'n-Nakîb, *age.*, 153. Recep b. Hicâzî el-Ĥımsî ed-Dımaşkî el-Ĥarîrî. Dımaşk'ta doğdu ve 1091/1680 yılında Halep'te vefat etti. Daha çok hiciv konusunda ve zecel, rubai, muvaşşaha, te'rih ve uhcıye gibi türlerde şiir söyleyen yetenekli bir şairdi. Muhibbî onun bu yönünü ifade etmek üzere bu türlerde bir seferde yüz beyitlik birkaç şiir söyleyebildiğini ifade eder. Bk. el-Muhibbî, *Hulâsatu'l-Eser*, II, 160-161.

³¹⁸ İbnu'n-Nakîb, *age.*, s. 146, 147, 252.

³¹⁹ İbnu'n-Nakîb, *age.*, s. 134, 135.

İhtişamı iki belîği (Zeyd ile Dağfel'i) geçen³²⁰, Kıss ile Sehbân'ı konuşamaz hale getiren bir beydir,

Nesir bahçelerinde ahenk nehri akıtan lafızları büyüleyici anlamlarla...

Belagat meydanında dizginleri salınmış biridir ve araştırma konusunda her zaman tutuşmuş bir zihne sahiptir.

Onun düşünceleri erdem yarışında üstün gelmiş ve ilk sırayı elde ederek zafer kazanmıştır.

Onun mizacı letafette, seherin inceliğiyle kaynaşan mamur bir bahçeyi geçmiştir.

Şiirde Muhammed b. Abdirrahim'in konuşma kabiliyetinin merkeze alındığı görülmektedir. Seçtiği kelimeler, bu kelimelerin taşıdığı derin anlamlar ve kelimelerin birbiri ile uyumu sebebiyle konuşurken adeta nesir bahçelerinde ahenk nehri akıtan memduh bu konuda meşhur hatipler Kıss ve Sehbân'ı bile aciz bırakmaktadır. Zira onun bu kabiliyetini besleyen, ünlü nesep bilginleri Zeyd b. el-Hâriş ve Dağfel b. Hanzala'dan daha iyi bir kültürel birikimi ve bunları yoğurarak varlık alanına çıkaran özgür bir düşünce sistemi vardır.

Daha önce de ifade edildiği üzere İbnu'n-Nakîb bazı edebiyatçıların ortaya koydukları edebî eserlere de övgüler düzmüştür. Örneğin kendinden yedi asır önce yaşamış es-Se'âlibî'nin (429/1038) *Men Ğâbe 'anhu'l-Muṭrib* isimli eseri hakkında söylediği şu beyitler bu konuya güzel bir örnektir³²¹: [Vâfir]

كِتَابُكَ يَا أَبَا مَنْصُورٍ أَضَحَّتْ تَعْفُوقُ عَلِيٍّ ابْنِ بَانَةَ مُطَرَّبَاتُهُ
تَسْلُ غَمَامَةَ الْمَرْكُومِ مِنْهُ عَلِيٌّ ذِكْرَ الرِّيَاضِ مُفَطَّعَاتُهُ

Ebû Mansûr! Senin kitabının bülbülleri İbn Bâne'ye üstün gelir oldu.

O kitabın, bahçeleri anlatan kısa şiirleri nezle olan kişinin bulutunun mührünü açıyor.

Şair söz konusu eserin edebî değerini ifade etmek üzere bu eseri okurken aldığı hazzı anlatma yolunu tercih etmiştir. Eserdeki nesir ve şiir seçkileri genel anlamda, kulağa hoş gelme, keyif veya hüznün verme bakımından, Abbasî döneminin meşhur

³²⁰ Sözlükte son derece belîğ konuşan öngörülü ve zeki kişi anlamına gelen bu kelime tesniye sigası ile kullanıldığında Arapların tarihini ve hikmetli sözlerini çok iyi bilmekle ün kazanmış iki nesep bilgini olan Zeyd b. el-Hâriş en-Nemerî (ö. ?) ve Dağfel b. Hanzala ez-Zühelî (65/685) kastedilir. Ebû Ṭâhir Mecdüddin Muhammed b. Yakup el-Firûzâbâdî, *el-Kâmûsu'l-Muhîṭ*, thk. Muhammed Naim el-Araksûsî, Muessesetu'r-Risâle, Beyrut, 1426/2005, s. 648.

³²¹ İbnu'n-Nakîb, *age.*, s. 58.

şarkıcılarından İbn Bâne'yi³²² (278/891) bile gölgede bırakan bülbüller gibidir. Özellikle de bahçe tasviri yapan bazı kısa şiirler öylesine gerçekçi ve etkileyicidir ki sanki bu şiirlerde tasviri yapılan bahçeler adeta kokular yaymakta, nezle olan ve bu yüzden koku alamayan okuyucuyu bile etkisi altına almaktadır. Öyle ki şairin mühürlenmiş ve bu yüzden yağmur yağdırmayan birer bulut misali gözleri bu bahçelerden yükselen güzel kokularla mührünü açmakta ve yaşlar akıtmaktadır.

Şairin sözkonusu esere dair duyguları bunlarla da sınırlı kalmaz. Başka bir mukattaasında bu eseri okurken alınan keyfi serinlik veren bir şarabı içerken alınan hazza benzeten şair eserin edebiyattan anlayan kişiye nasıl da sarhoş edici bir etki yaptığını şu sözlerle ifade eder³²³: [Tavîl]

بِمَنْ غَابَ عَنْهُ الْمُطْرِبُ اعْتَاضَ نَاطِرِي عَنِ الْوَرْدِ مَثُورًا عَلَى التَّرْجِسِ الْعَضِّ
كَأَنِّي إِذَا مَا قُفْتُ عَنْهُ لِحَاجَةٍ وَفِي النَّفْسِ أَعْقَابُ أَلْدُّ مِنَ الْعَمَضِ
أَعْلُ بِكَاسَاتِ الشَّمُولِ يُدِيرُهَا عَلَى نِعْمَةِ الْأَوْتَارِ بَعْضِي عَلَى بَعْضِي

“*Men Ğabe Anhu'l-Mutrib*” sebebiyle gözlerim, taze nergislerin üzerine saçılmış gülü bıraktı.

*O kitabı bir ihtiyaçtan dolayı nefes nefese okurken sanki ben,
[Sazın] tellerinin nağmesi eşliğinde, serinlik veren şarabın kendi kendime
sunduğum kadehlerini peş peşe içiyorum.*

İbnu'n-Naķib'in edebiyatçılara yazdığı methiyelerin bir kısmı da ana konusu ihvâniyyât olan fakat içerisinde hatırı sayılır ölçüde medih bölümü bulunan şiirlerdir. Şair bu şiirlerinde övdüğü kimseleri yukarıdakilerden farklı olarak beyan çınarının fikirleriyle filizlendiği kişiler³²⁴, hitabetin akranı olan kimseler³²⁵, belagat sahasında önemli hizmetleri bulunan şahsiyetler olarak niteleyerek³²⁶ kendisinin dizdiği sözlerin ancak onlara boyun eğdiğini ifade eder.³²⁷ Fakat bizim bu noktada özellikle üzerinde durmak istediğimiz husus, şairin “yazışmalar” konusuna giren ve edebiyatçıların

³²² Adı ‘Amr b. Muhammed b. Süleyman b. Râşid’dir. Abbâsi döneminin ünlü şair ve şarkıcılarından. Emevi dönemi valilerinden Yusuf b. Ömer eş-Şekâfi'nin (127/745) azatlısıdır. Annesine nispet edilerek İbn Bâne künyesi ile meşhur oldu. Mütevekkil ‘Alallah Cafer b. Muhammed’in (247/861) nedimlerinden. 278/891 yılında Samarra’da vefat etti. İbn Hallikân, *age.*, III, 479.

³²³ İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 189.

³²⁴ İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 176.

³²⁵ İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 231.

³²⁶ İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 212.

³²⁷ İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 212.

kendisine gönderdikleri şiirlere cevaben kaleme aldığı ve onların şiirlerini çeşitli nitelemelerle övdüğü şiirleridir. Örneğin bir dostunun şiirine cevap olarak kaleme aldığı aşağıdaki beyitler bu konuda güzel bir örnek olabilir³²⁸: [Kâmil]

أَفَرَأَيْدُ بَرَزْتَ مِنَ الْأَصْدَافِ أَمْ أَبْجَمَ تَبَدُّو بِحِوِّ صَافِ
أَمْ تِلْكَ مِنْ قِطْعِ الرِّيَاضِ مَسَارِحِ تَرْنُو بِأَزْهَارِ بَرَزْنَ لِطَافِ
تَفْتَرُ عَنْ سَنَبِ الْقِطَارِ تُعَوِّرُهَا مِنْ فَوْقِ قَامَاتِ هُنَّ ضِعَافِ
أَمْ تِلْكَ غَيْدٌ تَسْتَبِيكَ بِحُسْنِهَا مُرَبِّجَةٌ الْأَعْكَانِ وَالْأَرْدَافِ
نَسَقَتْ عَلَى بَيْضِ النُّحُورِ لَالِقًا شَفَّافَةٌ تَبَدُّو عَلَى شَفَّافِ
أَمْ تِلْكَ أُنْبِيَاتٌ حَطَطْتُ لِثَامَهَا مِنْ خَيْرِ لُغَزٍ فِي حُدُورِ قَوَافِ

[Sizin bu beyitleriniz] sedeflerden yapılmış mücevherler midir yoksa berrak gökyüzünde belirmiş yıldızlar mıdır?

Yoksa bölük bölük bahçeleri olan ve [göze benzeyen] açmış latif çiçeklerle bakan çayırırlar mıdır?

Cılız gövdeler üzerinde yağmur damlalarından dişlerle gülen çiçekler...

Yoksa bu beyitler güzelliği ile seni esir alan etine dolgun bir genç kız mıdır?

Beyaz gerdanlar üzerindeki şeffaf elbiseler üzerinde belirmiş şeffaf incileri dizen...

Yoksa bunlar kafiye peçelerine bürünmüş ve benim örtüsünü indirdiğim iyi bir luğazın beyitleri midir?

Görüldüğü üzere şair dostunun kendisine gönderdiği şiiri o kadar beğenmiştir ki onu sedeften mücevhere mi, yıldızlara mı, mamur bir bahçeye mi yoksa genç ve güzel bir kıza mı benzeteceği konusunda bir şaşkınlık hissi yaşamaktadır. Şair benzer tarzda kaleme aldığı diğer bazı şiirlerde edebiyatçı dostlarının şiir veya nesirlerini Dâreyn kokan kuzey veya sabâ rüzgârı, soğuk şarap³²⁹, dostluk rüzgârları, güzel kokulu bahçeler, incileri içiçe geçmiş kelime ve seciler, süslemeli sanatlar ve vasfedilemeyen sanat harikası cümleler³³⁰ olarak niteler.

³²⁸ İbnu'n-Nakîb, *age.*, s. 213.

³²⁹ İbnu'n-Nakîb, *age.*, s. 291, 292.

³³⁰ İbnu'n-Nakîb, *age.*, s. 214.

Sonuç olarak İbnu'n-Naķib edebiyatçı zümresine büyük bir alaka göstermiş, yazdığı methiyelerde onları konumlarına uygun olarak konuşma ve yazma becerileri ile övmüş, onların edebî eserlerini veya kendisine gönderdikleri şiir veya nesirlerini çeşitli benzetmelerle methetmiştir.

2.4. Âlimleri Methi

İbnu'n-Naķib'in âlimlere yazdığı methiyeler incelendiğinde bunların hoca-talebe ilişkisine dayandığı anlaşılmaktadır. Bu bağlamda şair Muhammed el-Balabânî³³¹, muhaddis âlimler çıkaran Tîbîoğulları ailesi³³² ve ismini vermediği hocalarına³³³ methiyeler yazmıştır. Hadis ilmine özel ilgisi olan ve hadis bilginlerinden dersler okuduğu anlaşılan şairin âlimlere yazdığı methiyelerde Hz. Peygamber, sünnet, sahabe ve muhaddislerin önemine temas ettiği gözlenmektedir. Bu tür medih şiirlerinde memduhun hadis ilmindeki konumu ve bu ilme hizmetleri özellikle zikredilir.

İbnu'Naķib, İmam Buhârî'nin *el-Câmi'uş-Şaķîh* isimli meşhur hadis kitabının hatmedilmesi münasebetiyle hocası Muhammed el-Balabânî'yi (1083/1672) methetmek üzere söylediği bir şiirine, Hz. Peygamber'e naatla ve hadis ilminin faziletine değinerek giriş yapmıştır. Sonrasında Hz. Peygamber'in sünnetini sonraki nesillere aktaran sahabe ve tabiûn ile muhaddisleri hayırla yâd eder ve sözü asıl maksat olan Muhammed el-Balabânî'ye getirerek ondan övgüyle söz eder³³⁴: [Tavîl]

رَوَتْ هَدْيَهُ الْأَصْحَابُ ثُمَّ رَوَاتُهُمْ وَسُلِّسَ عَنْهُمْ ضَبْطُهُ وَنِظَامُهُ
وَقَامَ بِأَعْبَاءِ الرَّوَايَةِ بَعْدَهُمْ سَرَاهُ هُمْ شَأْوُ يَعْزُ مَرَامُهُ
جَزَا اللَّهُ خَيْرًا حَافِظًا بَعْدَ حَافِظِ وَسُئِيَ فِي دَارِ الْخُلُودِ مَقَامُهُ
وَقَابَلَ مَسْعَاهُ الْهَمَامَ مُحَمَّدٍ بِكُلِّ جَمِيلٍ مُونِقٍ يُسْتَدَامُهُ
هُوَ الْبَلْبَابِيُّ السَّرِيُّ وَمَنْ عَدَا يُعْتَرُّ بِعَيْنِ النَّيِّرِينَ اخْتِشَامُهُ
فَكَمْ بَصْرَتُهُ حَلِيَّةً أَشْرَفِيَّةً فَدَامَ عَلَى الْإِخْلَاصِ مِنْهَا قِيَامُهُ
وَلِلْسُنَّةِ الْعَرَاءِ أَعْدَبُ مَوْرِدٍ يَحِقُّ لَنَا إِجْلَالُهُ وَاحْتِرَامُهُ

³³¹ İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 248, 249.

³³² İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 128-132.

³³³ İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 80, 253.

³³⁴ İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 249.

أُنَيْطَتْ بِهِ بَعْدَ الْكِتَابِ وَأُحْكِمَتْ مَعَاقِدُ دِينِ الْحَقِّ دَامَ انْتِظَامُهُ

Onun sünnetini Sahabe ve ardından onların ravileri rivayet etti. Böylece hadislerin düzenli bir biçimde muhafazası zincirleme devam etti.

Onların ardından rivayet yükünü gayeleri yüce olan bir grup soylu yüklendi.

Peş peşe gelen ve ebediyet yurdundaki makamları yüce olan bu muhafızları Allah iyilikle mükâfatlandırsın.

Yüce gönüllü Muhammed'in gayretini her zaman memnuniyet verici güzelliklerle ödüllendirsın.

O, tevazusu/hayâsı güneş ve ayı hoşnut eden kişi, asil Balabanî'dir.

Kaç kez onu Eşrefiyye [Dâruhâdîsî'nin] süsü olarak gördüm. O orada hep ihlasla bulunmuştur.

Şerefli sünnetin, saygı ve hürmetimizi hakeden en tatlı menbaıdır o.

Sünnet Kur'an'dan sonra onun uhdesine verilmiş ve dinin dirliği devam ettirilerek düğümleri sağlamlaştırılmıştır.

Şairin ifadelerinden memduhun Eşrefiyye Dâruhâdîsî'nde Hz. Peygamber'in sünnetinin öğretimi gibi önemli bir görev üstlendiği anlaşılmaktadır. O hadis ilmindeki yetkinliği ile ilim taliplerinin susuzluğunu giderecek bir tatlı su kaynağı gibidir. Fakat sahip olduğu ilim sebebiyle asla gurur ve kibire kapılmamakta, tevâzû ve hayâsından ödün vermemektedir. Tüm bu özellikleri ve sünnetin öğretiminde ortaya koyduğu samimi çabaları sebebiyle o hem insanların takdirini hem de yüce Allah'ın mükâfatını hak etmektedir. İbnu'n-Naķib'in hocası el-Balabânî hakkında zikrettiği ilimde yetkinlik, gayret, samimiyet, tevâzu ve hayâ nitelikleri bir âlimde aranabilecek önemli özelliklerdir.

İbnu'n-Naķib'in bazı âlimlere icazet istemek üzere şiirler yazıp gönderdiğine ihvâniyyât konusunun ilgili bölümünde değinilmiş ve bu hususta bir örnek zikredilmişti. Şair bu tür şiirlerinde maksadını dile getirmeden önce muhatabına övgüler dizmektedir. Bu noktada şairin, hocası olan meşhur hadis âlimi er-Rûdânî'ye yazdığı şiirin medih bölümününün, içerdiği güzel anlamlar ve nitelemeler sebebiyle burada zikredilmesinin konunun daha iyi değerlendirilmesi bakımından yararlı olacağı düşünülmektedir. Şair bu şiirine gazelle giriş yaptıktan sonra er-Rûdânî'yi şu sözlerle över³³⁵: [Tavîl]

³³⁵ İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 200.

شَمِّمْتُ بِهِ رِيًّا تُرَاوِحُ مُهَجِّي بِأَوْصَافٍ مَنْ أَعَيْتُ مَفَاحِرُهُ الْوَصْفَا
 هُوَ الْعَالِمُ النَّحْرِيُّ وَالْقَلَمُ الَّذِي رَقَى شَرَفًا يَسْمُو عَلَى سَائِرِ الْأَكْفَا
 أَبُو الْفَضْلِ نَبْرَاسُ الْعُلُومِ مُحَمَّدٌ فَأَكْرِمُ بِهِ حَبْرًا وَأَعْظِمُ بِهِ كَهْفَا
 رَوَى وَدَرَى فِي الْعِلْمِ كُلِّ مُؤَلَّفٍ إِذَا سِيَمَ لَمْ نَعْدِلْ بِوَاحِدَةٍ أَلْفَا
 أَيَا رَوْضَةً تَحْكِي النَّسِيمَ أَرْبَجَهَا إِذَا نَحْنُ لَمْ نُسْرِخْ بِالْأَلْفَايَا طَرْفَا
 وَيَا عَلَمًا تَنْسَاحُ أَضْوَاءُ فَضْلِهِ فَفَرَعَى لَهُ فِي النَّأْيِ مَا لَمْ يَكُنْ يَخْفَى

Güzel hasletlerini anlatmak zor olan birinin vasıflarıyla ruhumu dinlendiren o güzel kokuyu içime çektim.

O usta bir âlim ve şeref bakımından bütün benzerlerine üstün gelecek derecede yükselmiş bir kalemdir.

Faziletin babası, ilmin feneri Muhammed'dir o. Ne şerefli bir bilgin, ne yüce bir sığınaktır o!

İlimde kendine yüklenen her kitabı bilgiyle rivâyet eder. Biz o eşsiz kişiyi bin kişiye deyişmeyiz.

Sık ağaçlıklarını seyredemediğim zamanlarda [bile kokusunu hissettiğimiz] kokusu melteme benzeyen bahçe!

Ve faziletinin ışıkları kaybaldığı halde uzaklardan aşikâr olan [himmetini] gözetlediğimiz alem!

Görüldüğü üzere memduh hakkında usta bir âlim, yüksek bir kalem, ilmin feneri gibi sıfatlar kullanan şair onun hadisin hem rivâyet hem dirâyet ilimlerinde yetenekli bir âlim olduğunu ifade etmiştir.

İbnu'n-Naķib'in bu konudaki methiyelerinden biri de Buhârî'nin *el-Câmi'u's-Şahih* isimli eseri hakkında söylediği ve dolayısıyla İmam Buhârî'yi övdüğü şu sözlerdir³³⁶: [Tavîl]

سِيَمًا جَامِعُ الْبُخَارِيِّ أَضَحَّتْ فِي مَطَاوِيهِ بُعِيَةُ الْمُسْتَفِيدِ
 عَلَمٌ فِي الْحَدِيثِ نَبْرَاسُ عِلْمٍ دُو مَزَايَا أَوْفَتْ عَلَى التَّعْدِيدِ

³³⁶ İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 80.

نَالَ مِنْ فَيْضِهِ الْوَرَى بَرَكَاتٍ وَارْتَوَى كُلُّ عَالِمٍ صِنْدِيدٍ
فَجَزَاهُ الْإِلَٰهُ خَيْرَ جَزَاءٍ مَعَ ذَوِي الْقُرْبِ فِي جَنَّاتِ الْخُلُودِ

Özellikle Buhârî'nin Câmi'i -ki içerisinde faydalanmak isteyeninin istediği şey vardır-

Hadisin sancağı ve ilmin feneridir. Sayılamayacak kadar çok üstün özelliklere sahiptir.

İnsanlar onun bereketli feyizlerini elde etmiş ve her büyük bilgin onunla susuzluğunu gidermiştir.

Yüce Allah o kitaba, ebediyet cennetlerinde kendine yakın olacak kişiler ile birlikte en güzel ödülü vermiştir.

İbnu'n-Nakîb âlimlere yazdığı diğer methiyelerde onlardan ilimde öncelik kazanan, ilim menbaından kana kana içen, hadiste zirveye yükselen³³⁷, çağın önderi, ilim meskenlerini zirvelere taşıyan, öldüğünde güzellikleriyle anılan, sağlam ilim kaleleri inşa eden³³⁸, ataları soylu, faziletli ve zâhit imam³³⁹ gibi sözlerle bahseder.

Sonuç olarak İbnu'n-Nakîb'in âlimlere yazdığı medih şiirleri muhaddis hocalarına yazdığı şiirler mahiyetindedir. Bu şiirlerde şair çoğunlukla memduhun ilmî birikimini, hadîs ilmine hizmet konusunda ortaya koyduğu samimi çabaları ve bu sayede elde ettiği üstünlükleri dile getirmiştir.

2.5. Diğer Medih Şiirleri

“Diğer medih şiirleri” ifadesi ile yukarıda söz edilen sınıflardan birine dâhil olmayan kişilere yazılan methiyeler kastedilmektedir. Bu bağlamda şair, amcazâdesi Zeyn b. Muhsin³⁴⁰, Zeyrekzâde Abdurrahman³⁴¹, Abdurrahim b. el-Emîn³⁴², İbn Numan³⁴³, Muhammed el-Emîn³⁴⁴ ve ileri gelen (a'yândan) biri³⁴⁵ olarak söz edilen

³³⁷ İbnu'n-Nakîb, *age.*, s. 80.

³³⁸ İbnu'n-Nakîb, *age.*, s. 12-131.

³³⁹ İbnu'n-Nakîb, *age.*, s. 253.

³⁴⁰ İbnu'n-Nakîb, *age.*, s. 172.

³⁴¹ İbnu'n-Nakîb, *age.*, s. 236, 237. Bu şahsın hayatı hakkında bilgiye ulaşılamamıştır.

³⁴² İbnu'n-Nakîb, *age.*, s. 277, 278. Bu şahsın hayatı hakkında bilgiye ulaşılamamıştır.

³⁴³ İbnu'n-Nakîb, *age.*, s. 93, 94. Bu şahsın hayatı hakkında bilgiye ulaşılamamıştır.

³⁴⁴ Bu döneme dair yazılan biyografi kitaplarında yaptığımız araştırmada Muhammed el-Emîn isminde bir kişiye ulaşılabilmıştır. Tam adı Muhammed el-Emîn b. Şun'illah el-Huseynî olan bu kişi İstanbullu olup Halep'te kadılık görevinde bulunmuştur. 1074/1663 yılında vefat etmiştir. Fakat İbnu'n-Nakîb'in övdüğü şahsın bu kişi olup olmadığı konusunda herhangi bir bilgiye sahip değiliz. Bu dönemde yaşayan ve Muhammed Emîn ismiyle bilinen biri daha vardır. O da el-Muhibbî ismiyle

kişilere methiyeler yazmıştır. Şu ana kadar örnek olarak zikredilen şiirlerden biraz farklı olmaları sebebiyle ilk iki şahsa yazılan medih şiirleri incelenmekle yetinilecektir.

İbnu'n-Nakîb amcaoğullarından olan Zeyn b. Muhsin'in³⁴⁶ Dımaşk'a gelmesi üzerine kaleme aldığı şiirine kavmiyle övünerek giriş yapmıştır. 15 beyitlik bu girişin ardından Zeyn'den övgü dolu sözlerle şöyle bahseder³⁴⁷: [Tavîl]

تَلَدْنَا لَنَا ذِكْرَهُمْ كُلَّمَا بَدَا صَبَاحُ دُجَى تَنْشَقُّ عَنْهُ الْحَنَادِسُ
كَمَا لَدَّتِ الْبُشْرَى بِأَكْرَمِ قَادِمٍ وَذَاكَ هُوَ الشَّهْمُ السَّمِيدُ فَارِسُ
كَرِيمٍ عَلَى هَامِ السَّمَاكَيْنِ نَازِلٍ وَفُورٍ لِإِنْتَوَابِ الْمَهَابَةِ لَابِسُ
تُحَاكِيهِ سَحْبُ الْجَوِّ حَالَ مَسِيرِهِ وَتُشْبِهُهُ أُسْدُ الشَّرَى وَهُوَ جَالِسُ
لَهُ طِيبُ أَعْرَاقٍ وَحُسْنُ خَلَائِقٍ وَأَخْلَافُهُ رَوْضٌ بِهِ الْعُصْنُ مَائِسُ
بَلَى مَا رِيَاضُ كَلَّلَ الرَّهْرُ دَوْحَهَا وَنَوْرُ رِيَاهَا مَا تَعَشَّاهُ لَامِسُ
تَعْلُ بِسَقَطِ الطَّلِّ عِنْدَ بُكُورِهَا وَنُتَهَلُّهَا عِنْدَ الْعَشِيِّ الْبَوَاجِسِ
هَذَا جَدُولٌ كَالْأَيْمِ أَبْيَضُ نَاصِعٍ وَعِنْدَ سُقُوطِ الشَّمْسِ أَصْفَرُ وَارِسُ
جَرَى فَوْقَ حَصْبَاءٍ تُفْلِقُ تَحْتَهُ كَمَا قَلَقْتُ بَيْنَ الصُّلُوعِ الْهُوَاجِسِ
وَنِيَطَتْ بِأَذَانِ الْعُصُونِ بِدَوْحَهَا شُنُوفٌ سَقِيطٌ لِلرُّهُورِ بُجَانِسُ
بِأَطْيَبِ مِنْهُ أَوْ بِأَبْهَى خَلَائِقًا وَخُلُقًا بِحَالِ مَا تَعَنَّتْ أَوَانِسُ
أَيَّا مَنْ لَهُ فِي كُلِّ مَجْدٍ مُوْتَلِّ رَوَاقٌ عَلَى الشُّعْرَى الْعُمَيْصَاءِ حَابِسُ

Her ne zaman gecenin, karanlıkları yırtan sabahı belirse onları anmak bizim hoşumuza gider.

Tıpkı çok şerefli bir misafirin gelişinin hoşumuza gitmesi gibi... O kişi asil, cesur ve kahraman bir kişidir.

meşhur olan ve 1111/1699 tarihinde vefat eden *Hulâşatu'l-Eşer* sahibi Muhammed Emîn b. Fazlillah'tır. Fakat İbnu'n-Nakîb'in şiirinin içeriğinde, edebiyatçı kimliğine sahip bu zatın bu yönüne işaret edecek herhangi bir övgü ifadesinin bulunmaması bu ihtimali oldukça zayıflatmaktadır. Zira İbnu'n-Nakîb sözü geçen şiiri el-Muhibbî'ye yazmış olsaydı onun edebî kişiliğine temas etmek bir tarafa medih bölümünün neredeyse tamamında onun bu edebiyatçı özelliğinden söz ederdi.

³⁴⁵ İbnu'n-Nakîb, *age.*, s. 198.

³⁴⁶ Bu şahsın hayatı hakkında bilgiye ulaşılamamıştır.

³⁴⁷ İbnu'n-Nakîb, *age.*, s. 172.

Spica ve Arcturus yıldızlarının zirvesine konuk olmuş bir şerefli ve saygınlık elbiselerine bürünmüş bir muhteremdir.

Yürürken havadaki bulutlar, otururken de Şerâ aslanları ona benzer.

O, iyi bir soya ve güzel bir mizaca sahiptir. Ahlakı, ağaçları salınan bir bahçedir sanki.

Hatta ulu ağacını çiçekler taçlandırmış ve tepelerindeki çiçeklerine hiç kimsenin el sürmediği,

Sabahleyin saçılmış çiğ taneleriyle oynayan, akşamleyin yağmur bulutlarından kana kana içtiğimiz,

İçinde güneş ışığının düşmesiyle sapsarı kesilen bembeyaz bir yılan misali ırmağı olan,

-ki bu ırmak altında, duyguların kaburgalar arasında hareket ettiği gibi hareket eden çakıl taşlarının üzerinden akmaktadır-

Ulu ağacındaki dalların kulakları çiçeklere uygun, doludan küpelerle bezenmiş bir bahçe,

O memduhtan ahlakça daha iyi ve görünüm bakımından daha göz alıcı değildir. [Bu bahçede] genç kızlar şarkılar söylüyor bile olsa...

Ey, kökleşmiş şerefte Şi'râ yıldızına karşı hâkim bir üstünlüğü olan kişi!..

Muhteva bakımından bu şiirin en dikkat çeken yeri 5. beyittir. Bu beyitte memduhun iyi bir soydan geldiği ifade edilmekte ve sanki sahip olduğu örnek mizaç ve ahlakın kaynağı olarak Hz. Peygamber'e dayanan nesebi adres gösterilmektedir. Ardından memduhun ahlakı ve dış görünüşü, bakını kendine hayran bırakan ve içerisinde bulunan kişiye rahatlık veren mamur bir bahçeden üstün tutulur. Çünkü onun sahip olduğu zerafet etrafındakilerin gözünü kamaştırmakta ve ahlakı da bir bahçe misali çevresine güzel kokular yaymaktadır. Memduhun ahlakının ve mizacının bir bahçeyle kıyaslanması klasik Arap şiirinin özellikle Endülüs döneminde bilinen bir anlatım tarzıdır. Örneğin İbn 'Ammâr³⁴⁸ (479/1086) İşbiliyye hükümdarı el-Mu'te'did b. 'Abbâd'ı (461/1069) övdüğü bir şiirinde şu ifadeler yer verir³⁴⁹: [Kâmil]

³⁴⁸ Tam adı Ebû Bekr Muhammed b. 'Ammâr el-Endelusi'dir. 422/1031'de Endülüs'teki Şilb'te (Silves) doğdu. Vezirlik yaptı. Zü'l-vizâreteyn lakabı ile tanındı. Hakkında hicviye yazdığı için İşbiliyye hükümdarı el-Mu'temed b. 'Abbâd tarafından öldürüldüğü rivayet edilir. Hiciv şairidir. Şiir divanı kayıptır. Ebû Naşr el-Feth b. Muhammed b. Ubeydillah b. Hâkân el-Şaysî el-İşbilî, *Ķalâidu'l-İkyân*

مَلِكٌ يُرُوقُكَ خَلْفَهُ أَوْ خَلْفَهُ
كَالرَّوْضِ يَحْسُنُ مَنْظَرًا أَوْ مَحْبَرًا

Öyle bir hükümdar ki mizacı ve ahlakı senin hoşuna gider. Tıpkı içi de dışı da güzel bir bahçe gibi...

Görüldüğü üzere İbn Ammâr ile İbnu'n-Naķib'in yukarıdaki beyitleri arasında anlamsal bir benzerlik göze çarpmaktadır. Fakat İbn Ammâr memduh ile bahçe arasında tam bir benzerlik kurarken İbnu'n-Naķib bunu bir adım daha öteye taşıyarak güzelliklerle dolu bu bahçenin memduhtan daha göz alıcı olmadığını ifade etmiştir.

İbnu'n-Naķib, Zeyrekzâde Abdurrahman Efendi'nin evini ziyaretinde söylediği tahmin edilen methiyesinde ise daha çok gazel şiiri unsurlarına yer vermek suretiyle geleneksel Arap şiirinde kadınlar için kullanılan ifadelerle memduhın fiziksel özelliklerinden bahsetmektedir. Söz konusu şiirin ilgili bölümü şöyledir³⁵⁰: [Tavîl]

وَطَافَ يُدِيرُ الْكَأْسَ طَوْرًا وَيَسْتَنِي
رَشَا مَا لَهُ فِي حُسْنِهِ مِنْ مُمَائِلِ
فَأَبْصَرْتُ فَجْرًا مِنْ نُنَايَاهُ طَالِعًا
وَسَمْسِينَ مِنْ رَاعٍ وَوَجْهِ مُنَاوِلِ
وَأَعْطَاهُ مَا سَمَّهَرِيٌّ مُنَازِلِ
وَالْحَاطَهُ مَا هُنْدُؤَائِيٌّ بَاسِلِ
كَأَنَّ عِدَارًا مِنْهُ جَاوَزَ خَدَّهُ
غُبُوقٌ وَرُودٌ فِي الضُّحَى وَالْأَصَائِلِ
وَبَاتَ عَلَى نَحْرِ الرَّبَابِ وَثِيرَهَا
يَحُوكُ جَلَابِيبَ التَّهَانِي لِرَافِلِ
وَتَسْتَنْطِقُ الْعِيدَانَ طَوْرًا أَنَامِلِ
كَأَفْلَازِ عَاجٍ مِنْ خَضِيبٍ وَنَاصِلِ

Kadehi sunmak üzere öyle bir dolaşıyor ki... Güzellikte benzersiz bir ceylan salınıyor [sanırsın]

Onun dişlerinde doğmakta olan fecri, gözünde ve ihsanda bulunan yüzünde güneşi gördüm.

Onun endamı düz bir mızraktır, bakışları korkusuz bir kılıç.

Yanağını aşmış favorisi kuşluk ve ikindi vakitlerinde sunulan kırmızı şaraptır.

Bir gece vakti yay, rebabın boğazı üzerinde sanki mağrur biri için tebrik elbiseleri dokuyor.

ve *Mehâsinu'l-A'yan*, thk. Huseyn Yûsuf Haryûş, Mektebetu'l-Menâr, Zerķâ, 1409/1989, s. 253-288; İbn Hallikân, *age.*, IV, 425-429; ez-Zirikli, *age.*, VI, 310-311

³⁴⁹ İbn Hâķân, *Kalâidu'l-Ikyân*, s. 282.

³⁵⁰ İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 236-237.

Fildişinin kınalı ve kınasız parçalarını andıran parmaklar udları bir konuşturuyor ki [sorma]!

Yukarıdaki beyitleri okuyan birisi bu şiirin bir gazel şiiri olduğunu düşünebilir. Hâlbuki bu şiirde kendisinden ceylan olarak söz edilen ve dişleri, gözleri, yüzü, endamı, bakışları ve zülüfleri/favorisi tasvir edilen kişi şairin nedimlerinden olan Nakibüleşraf Zeyrekzâde'dir. Bilindiği üzere bunlar gazel şiirlerinde rastlanan, kadın tasvirine ait ifadelerdir. Medih şiirlerinde gazel unsurlarına bu şekilde yer verilerek memduhun fiziksel özellikleri ile tasvir edimesi ilk defa Abbâsî döneminde ortaya çıkmış bir durumdur³⁵¹ ve daha önceden de ifade edildiği üzere medih şiirlerinde bu üslubun kullanılması hoş karşılanmaz.³⁵²

Sonuç olarak İbnu'n-Nakîb büyük ölçüde tabiat tasviri ile giriş yapıp dua ve temennilerle sonlandırdığı medih şiirlerinde memduhun konumunu gözetmiş ve onları konularına uygun nitelikler ve sahip oldukları temel insani erdemlerle övmüştür. Peygamberi, sünneti ile insanlara rehberlik eden üstün bir şefaatçi olarak niteleyen şair, savaşa komuta eden sadrazamı cesaret; şeyhülislam ve kadıları zekî, adil, iffetli ve vakur olma; edebiyatçıları güzel ve etkili konuşup yazma ve âlimleri ilimde yetkin olup bilgiyi yayma konusunda samimi çaba sarfetme gibi niteliklerini ön plâna çıkararak methetmiştir.

Onun bu konuda yazdığı şiirler kazanç elde etme amaçlı yazılmamış olup duyguların aktarımında yüzeysellik ve gereksiz abartılardan uzak, içten bir anlatım göze çarpar. Geleneksel Arap şiirinde eskiden beri kullanılagelen ifade biçimlerinden ve daha çok mübalağa ve benzetmelerden yararlanarak kaleme alınan bu şiirler -memduhun fiziksel özellikleri ile övüldüğü bir kaç şiir hariç tutulursa- eleştirmenlerin geliştirdikleri esaslara uygunluk bakımından oldukça başarılı gözükmektedir.

3. Tabiat

İlk dönemlerden itibaren insanlar tabiata sevgi ve beğeni ile yaklaşmışlardır. Özellikle sanatçılar tabiatın güzellikleri ile sarhoş olmuşlar, oradaki canlı cansız, hareketli hareketsiz bütün unsurları kendi yöntemleri ile resmetmeye koyulmuşlardır.

³⁵¹ Sâmi ed-Dehân, *el-Medih*, s. 23. Bu kullanımın Endülüs döneminde de devam ettirildiğine dair bir değerlendirme için bk. Buṭrus el-Bustânî, *age.*, s. 41-42.

³⁵² Ahmed Ebû Hâka, *age.*, s. 34.

Bu sınıf içerisinde yer alan şairler de tabiatın çeşitli güzelliklerini şiir kalıbına dökerek bunlara karşı duydukları hissiyatı şiir aracılığı ile ifade etmişlerdir.³⁵³

Arap edebiyatında tabiat şiirleri neredeyse tamamen tasvirten ibaret olduğu için klasik kaynaklarda bu konu “bir nesne ve olayı içerisinde bulunduğu durum ve sahip olduğu özelliklerle anlatmak” anlamına gelen³⁵⁴ ve başlı başına bir tema kabul edilen “el-vasf” yani tasvir başlığı altında ele alınır.³⁵⁵ Bu durumda vasc, tabiatı da içine alan genel bir kavramdır. Bu nedenle başka konulara ait unsurlar olan savaş, silah, içki, sakî, câriye, yüz, yanak, endam, usturlab ve pergel gibi araç gerçeler vb. tasvirleri de bu konu içerisinde değerlendirilir.³⁵⁶ Ünlü şiir eleştirmeni İbn Raşîk’in “çok azı hariç şiir tasvire dayanır”³⁵⁷ sözü de bunu ifade etmektedir. Fakat tabiat şiirlerinin başlı başına tasvirten ibaret olması sebebiyle tasvir denildiğinde ilk akla gelen konu tabiatır. Nitekim ilk eleştirmenlerden İbn Tabâtabâ “evsaf/tasvirler” tabiri ile tabiata ait öğelerin tasvirini kastetmiştir.³⁵⁸

Kaynaklarda tabiat temasının kuralları hakkında söz söylenmemiş olmakla birlikte genel anlamda nesnenin veya olayın en çok yönüne ve bunlardan da özellikle en belirgin ve en dikkat çekici olanlarına değinen³⁵⁹ ve sanki dinleyicinin gözünün önünde canlanıyormuşçasına bir portre çizerek³⁶⁰ kulağı adeta bir göze çeviren tasvir daha başarılı kabul edilmiştir.³⁶¹ Öte yandan değışen çevresel koşullar ve insanların edebî zevki de tasvir şiirinin beğeni kazanması bakımından dikkate alınması gereken önemli bir ölçüt olarak kabul edilebilir.³⁶²

Arap edebiyatında Câhiliye’den Abbâsilere kadarki sürece ait şiirler incelendiğinde tasvirin bağımsız şiirler halinde değil çeşitli konularda söylenmiş kasidelerin içerisinde dolaylı olarak yapıldığı görülmektedir. Bu şiirlerde, yaşanan veya seyahat edilen çevreye ait çöller, tepeler, vadiler, terk edilen diyara ait manzaralar,

³⁵³ ed-Dehhân, *el-Vasf*, 3.b., Dâru’l-Me’ârif, Kahire, ts., s. 5.

³⁵⁴ Kudâme b. Ca’fer, *age.*, s. 130.

³⁵⁵ İbn Tabâtabâ, *age.*, s. 15; Kudâme b. Ca’fer, *age.*, s. 130; Ebû Hilâl el-Hasen b. Abdillâh el-‘Askerî, *Divânu’l-Me’ânî*, haz. Ahmed Hasen Besc, Dâru’l-Kutubi’l-‘İlmiyye, Beyrut, 1414/1994, s. 214 vd.; İbn Raşîk, *age.*, II, 294.

³⁵⁶ Kudâme b. Ca’fer, *age.*, s. 131-132; İbn Raşîk, *age.*, II, 295-301.

³⁵⁷ İbn Raşîk, *age.*, II, 294.

³⁵⁸ İbn Tabâtabâ, *age.*, s. 15.

³⁵⁹ Kudâme b. Ca’fer, *age.*, s. 130.

³⁶⁰ Kudâme b. Ca’fer, *age.*, s. 131; İbn Raşîk, *age.*, II, 294;

³⁶¹ İbn Raşîk, *age.*, II, 294

³⁶² İbn Raşîk, *age.*, II, 295; Muhammed Mustafa Heddâre, *İtticâhâtu’s-Sîri’l-‘Arabî fi’l-‘Karnî’s-Sâni’l-Hicrî*, Dâru’l-Me’ârif, Kahire, 1963, s. 454.

yıldızlar, şimşek, bulut, yağmur ve bu ortamda yaşayan hayvanlar ve bitkiler tablolaştırılmıştır. Müstakil tarzda tasvir şiiri söyleme geleneğinin ise Abbâsî döneminde başladığı görülmektedir. Şehir hayatına geçişle birlikte gündeme gelen saraylar, havuzlar, bahçeler, ağaçlar, çiçekler, ırmaklar ve göllere dair tasvirlerin tabiat şiirlerinin içeriğine gerçek anlamda yansması da yine bu döneme rastlar.³⁶³

Osmanlı döneminde şairlerin tasvir şiirine oldukça meyilli oldukları gözlenmektedir. Bu dönem şairleri geleneksel şiir anlayışından kopmamakla birlikte tasvir şiirlerine bazı yenilikler getirmişlerdir. Bu dönemde tabiat konusunda çağın anlayışına ve yaşanan çevreye uygun tarzda tasvir şiirleri ortaya konmuş, özellikle çiçek ve bahçe tasviri yaygınlaşmış ve buna bağlı olarak benzetmelerin vazgeçilmezleri olan inci, yakut, zümrüt, mercan vb. kelimeler sık kullanılır olmuştur.³⁶⁴

İbnu'n-Nakîb'in en güzel şiirlerinin tabiat konusunda yazılanlar olduğu söylenebilir. Bu nedenle modern araştırmacılardan Şevki Dayf ve Ömer Musa Paşa'nın onu bir tabiat şairi olarak tanımlamaları³⁶⁵ çok yerinde bir tespit olarak kabul edilebilir. Hatta Ömer Musa Paşa'ya göre, onun şiirinde, Avrupa'da klasik edebiyatın hâkim olduğu bir dönemde Romantik akımın belirtileri gözlenmektedir ki bu, söz konusu akımın yaygınlaştığı XVIII. yüzyıldan bir buçuk asır önceye rastlamaktadır.³⁶⁶ Onun şiir divanını inceleyen birisi neredeyse hiçbir şiirin tabiata ait unsurlardan uzak kalmadığını görür. Tabiat konulu müstakil kaside ve mukattaalar bir tarafa, ana konusu medih, gazel, hamriyyât ve ihvâniyyât olan şiirlerde dahi şairin aklında hep tabiat vardır. Bu nedenle ya şiire tabiat tasviri ile giriş yapar ya da konuyu sunarken kullandığı benzetme, mecaz ve mübalağa gibi sanatlarda tabiata ait öğelerden çokça yararlanır.

Onun tabiata olan sevgi ve ilgisinin sebebi muhtemelen, doğup yetiştiği yer olan ve çeşitli doğal güzelliklere sahip bulunan Dımaşk'ın³⁶⁷ bizzat kendisidir. Fakat farklı zamanlarda karşılıklı söyledikleri tabiat konulu şiirlerle onun dikkatini bu güzelliklere çevirerek bunların farkında olmasını sağlayan babası Seyyid Muhammed'in bu yöndeki

³⁶³ Muhammed Abdulaziz el-Kefrâvî, *eş-Şîru'l-'Arabî beyne'l-Cumûd ve'l-Tatavvur*, Dâru Nahdati Mısır, Kahire, 1957, s. 121; Nevzat H. Yanık, *Arap Şiirinde Tasvir*, Fenomen Yayıncılık, Erzurum, 2010, s. 1.

³⁶⁴ Bekrî Şeyh Emîn, *age.*, s. 149-157.

³⁶⁵ Bk. Şevkî Dayf, *eş-Şâm*, s. 270-271; Ömer Musa Paşa, *İbnu'n-Nakîb*, s. 1-104.

³⁶⁶ Ömer Musa Paşa, *İbnu'n-Nakîb*, s. 53.

³⁶⁷ Yâkût el-Hamevî Dımaşk'ın bu yönünü ifade etmek üzere "orası tartışmasız bir dünya cennetidir" der. Yâkût el-Hamevî, *Mu'cemu'l-Buldân*, II, 463.

katkıları da gözardı edilmemelidir.³⁶⁸ Ömer Musa Paşa'ya göre şairin büyük bir ilgi duyduğu Endülüs şiirinin de onun tabiata olan eğilimine etkisi olmuştur.³⁶⁹

Tabiat konulu şiirlerinden hareketle İbnu'n-Naķib'in iyi bir doğa gözlemcisi olduğunu söylemek yanlış olmaz. O, ilkbaharın gelişinden kuşların şarkılar terennüm edişine, rüzgârın suyun üzerini dalgalandırmasından bulutların ağaçlar üzerine inciler saçışına; boynu bükük çiçeklerin renk seremonisinden yıldızların gökyüzündeki kaçışına varıncaya dek pek çok doğa olayını dikkatle gözlemlemiş ve bir ressamın kâğıt üzerine fırçasını vuruşu gibi tüm bunları ustalıklı şiir kalıbına dökmüştür. Şimdi onun tabiat konusunda söylediği şiirler çeşitli başlıklar halinde ele alınacaktır.

3.1. İlkbahar

Bir ölümün ardından doğanın tekrar diriltildiği³⁷⁰ mevsim olan ilkbaharın İbnu'n-Naķib'in gönlünde ayrı bir yeri vardır. Nitekim bir medih şiirinde memduhun Dımaşķ'a gelişini ilkbaharın gelişi ile özdeşleştiren şair bu mevsiminin diğerleri içerisindeki yerinin bir başka olduğu yönündeki düşüncelerini şu sözlerle aktarır³⁷¹: [Hafif]

كُلُّ فَصْلِ مِنَ الزَّمَانِ عَجِيبٌ غَيْرَ أَنَّ الرَّبِيعَ أَزْكَى خِلَالًا

Yılın her mevsimi hoştur fakat ilkbaharın vasıfları daha bir güzeldir.

İbnu'n-Naķib ilkbaharla birlikte doğanın rengârenk çiçeklerle süslü yeşil bir elbiseye büründüğünü ifade etmek üzere söylediği aşağıdaki beyitlerde, doğanın ilkbahardaki bu durumunu, giydiği kırmızı çizgili lüks elbiselerle ünlenen ve bu konuda darb-ı mesel haline gelen Tezîd b. Hulvân'a³⁷² benzetirken bu mevsime olan hayranlığının sebebi konusunda da ipuçları vermektedir³⁷³: [Meczûu'l-Kâmil]

وَأَتَى الرَّبِيعُ كَأَمَّا وَافَتْ عَلَى يَدِهِ تَزِيدُ

³⁶⁸ Bu konudaki örnekler için bk. İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 254, 257, 290.

³⁶⁹ Ömer Musa Paşa, *İbnu'n-Naķib*, s. 57.

³⁷⁰ Ankebut 29/63; Rum 30/19; Hadid 57/17

³⁷¹ İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 300.

³⁷² Ebû Naşr İsmail b. Hammâd el-Cevherî el-Fârâbî, *es-Sihâh Tâcu'l-Luĝa ve Sihâhu'l-'Arabiyye*, thk. Ahmed Abdulĝafûr Atţâr, Dâru'l-İlm li'l-Melâyin, Beyrut, 1407/1987, II, 482; eş-Se'âlibî, *Simâru'l-Ķulûb*, s. 598. Bu şahsın ismi hakkındaki tartışmalar için bk Abdulkâdir b. Ömer el-Baĝdâdî, *Hizânetü'l-Edeb ve Lubbu Lubâbi Lisâni'l-'Arab*, thk. Abdusselam Muhammed Harun, 4.b., Mektebetu'l-Hâncî, Kahire, 1418/1997, I, 275.

³⁷³ İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 109.

نُنشِي بُرُودَ أَزَاهِرٍ أَبَدًا مَحَاسِنُهَا تَزِيدُ

Bahar geldi, sanki onun eliyle Tezîd de geldi.

Her zaman güzellikleri artan çiçekli elbiseler diken [Tezîd]...

Bu mevsimde seher yağmurlarının süslediği, sergiyi andıran çiçek bahçelerini dokuyan³⁷⁴ ve ağaçların giydiği elbiseleri diken terzi de ilkbahardan başkası değildir³⁷⁵: [Kâmil]

وَحَدِيثُهُ أَضَحَّتْ مَعَاظِفُ قُضْبِهَا مِنْ وَشِي مَا حَاكَ الرَّيِّعُ كَوَاسِي

Bir bahçe ki onun taze dalları ilkbaharın dokuduğu süslü elbiseleri giyinir olmuş.

Yukardaki beyitlerden anlaşılacağı üzere şairin ilkbahara olan ilgisinin temelinde tabiat sevgisi yatmaktadır. Çünkü bu mevsimin gelişile birlikte doğa tekrar canlanmakta ve tüm güzelliklerini gün yüzüne çıkarmaktadır. Nitekim şair aşağıdaki beyitlerde bu mevsimde tabiatta meydana gelen eşsiz güzellikleri ustaca betimlemektedir³⁷⁶: [Basî]

وَإِي الرَّيِّعِ بِتَرْنَامِ الْفَوَاحِيتِ مُنْظَمَ الدَّرِّ لَمَاعَ الْيَوَاقِيتِ
فَقُمْنَا بِنَا لِنُقَمِّ رَسْمَ السُّرُورِ عَلَى مُحْضُوضِلِ النَّبْتِ فِي أَشْهَى الْمَوَاقِيتِ
وَنَقْتَرِفُ طِيبَ أَوْطَارِ الصَّبَا أَنْفَا فَالرَّوْضُ أَبْدَى بَوَاكِرًا مُدْبِحَةً
وَلِلْبُكُورِ عَلَى التَّوَارِ أَنْدِيَّةً فَضَّتْ نَوَافِحَ مِسْكِ مِنْهُ مَفْتُوتِ
وَلِلْمُجَعَّدِ مِنْ أَمْوَاهِ جَدُولِهِ أَسْرَةً مِثْلُ تَعْبِيسِ الْمَصَالِيتِ
وَلِلْفَوَاقِعِ أَحْدَاقَ بِلَا هُدْبِ مِنَ اللَّحْيَيْنِ كَأَحْدَاقِ الْمَبَاهِيتِ
وَالرَّيْحُ تَسْتَعْطِفُ الْعُصْنَ الرِّطِيبِ جَوَى فَلَا يَزَالُ عَلَيْهَا عَاطِفَ اللَّيْتِ
وَالرَّهْرُ قَامَتْ بِهِ تَرْتَاخُ مِنْ سُكْرِ سُوقِ الزَّرْجَدِ فِي دُرِّ وَيَاقُوتِ

İncileri dizili, yakutları parlak ilkbahar güvercinlerin terennümleri ile geldi.

Kalk, birlikte en tatlı mevsimde yeşil çimlerin üzerinde mutluluğun kalıntılarını yeniden ayağa kaldıralım!

³⁷⁴ İbnu'n-Nakîb, *age.*, s. 157.

³⁷⁵ İbnu'n-Nakîb, *age.*, s. 180.

³⁷⁶ İbnu'n-Nakîb, *age.*, s. 55, 56.

Hoş yaşantı olarak nitelenen bir mevsimin gölgesinde, [zirvedeki] ulaşılması zor çocukluk arzularımızı elde edelim.

[Bak,] bahçe bir dağılmanın ardından tekrar biraraya gelmeye davet eden el değmemiş ürünlerini gösterdi.

Çiçeklerin üzerinde oraya buraya saçılmış misk şişelerini açan sabah çiğleri var.

Büklüm büklüm akan dere sularının, kınından çıkarılmış kılıçların kaş çatmasına benzeyen bir çehresi var.

[Yüzeyindeki] kabarcıkların, şaşkın kimsenin bakışları gibi, kirpiksiz, gümüşten bakışları var.

Aşkından dolayı rüzgâr taze fidana meylediyor, taze fidan da sürekli ona...

Orada çiçek inci ve yakutlar içerisinde, zebercet saplar üzerinde sarhoşluktan neşe saçıyor.

Tabiat şiirlerinin bir özeti mahiyetindeki bu şiirde ilkbaharın İbnu'n-Nakîb'in zihnindeki çağrışımlarına ve bu mevsimin onun gönül dünyasında ne anlam ifade ettiğine dair önemli ayrıntılar bulunmaktadır. "İncileri dizili" ifadesi ile bu mevsimde ağaçların çiçeklenmesine, "yakutları parlak" tabiri ile de kırmızı güllere ve karanfillere işaret eden şair, ilkbaharı "en tatlı vakitler" ve "hoş yaşantı mevsimi" olarak nitelemekte; onu, gölgesi serinlik ve huzur veren ulu bir ağaca benzetmektedir. Ardından da bu mevsimle birlikte doğada meydana gelen diğer değişiklikleri; güvercinlerin terennümlerini, güzel kokulu çiçekleri, kıvrım kıvrım akan dereyi ve rüzgârın ağaçla dansını anlatmaktadır. Tüm bu güzelliklerin, kış mevsimiyle birlikte dağılan dostluk meclislerinin yeniden toplanması için bir davet olduğunu belirtmekte ve bu çağrıya kayıtsız kalmanın uygun olmayacağını ima etmektedir.

Nevruz bayramına büyük bir önem veren ve bu gün sebebiyle birçok kişiye kutlama şiirleri yazan İbnu'n-Nakîb, nevruzu içerisinde bulunduran Mart ayından bahsetmeyi de unutmaz ve iki şiirinde bu ayın ismini özellikle zikreder. Bunlardan birinde Mart ayını "hoş geldin" diyerek karşılayan şair³⁷⁷ diğerinde tabiattaki güzelliklerin ruhunda meydana getirdiği yaşama sevincini şu sözlerle, bu ayın bir ihsanı olarak dile getirir³⁷⁸: [Tavîl]

³⁷⁷ İbnu'n-Nakîb, *age.*, s. 147.

³⁷⁸ İbnu'n-Nakîb, *age.*, s. 212.

حَبَانًا لَدِيدَ الْعَيْشِ آدَارُ وَاعْتَدْتُ أَزَاهِرُهُ تُهْدِي لَنَا الطَّيِّبَ وَالْعَزْفَا
وَوَافَتْ بَوَاكِبُ الرَّبِيعِ بِجَدَّةٍ تَرِفُ عَرُوسَ الرَّوْضِ مِنْ خِدْرِهَا زَفَا

Mart ayı bize tatlı bir yaşam bahşetti. Onun çiçekleri bir sabah vaktinde bize hoş ve güzel kokular armağan etti.

İlkbaharda, bir gelin[i andıran] bahçenin duvağını zifaf için titreten sabah rüzgârları [hayatımıza] bir yenilik getirdi.

İbnu'n-Nakîb diğer bazı şiirlerinin satır aralarında yukarıda ele alınan hususlardan başka, ilkbaharın güzel kokulu nefeslerinin bahçede bir aşkın doğuşunu müjdelediğine³⁷⁹ ve bu mevsimin en tatlı zamanının güllerin açtığı zaman olduğuna³⁸⁰ temas eder.

3.2. Mesire Yerleri ve Bahçeler

Dımaşık önemli mesire yerlerine sahip bir şehirdir. İbnu'n-Nakîb aşağıdaki şiirinin matla' beytinde "Dımaşık'a selam olsun! Orada arzu sahipleri için gözü kulağı dolduran nice mesire yerleri vardır" sözleriyle bu gerçeği dile getirmekte ve devam eden beyitlerde buranın birbirinden güzel mesire yerlerinde bizleri bir gezintiye çıkararak her birinin öne çıkan özelliklerine dair tasvirlerle adeta görsel bir şölen sunmaktadır. Bu gezintide başlangıç mahalli tatlı su pınarı ile ünlü Feyce'dir. Sonra onu sırasıyla Bessîme, Eşrefiyye, Cuddîde, Hâmmme ve diğerleri izler³⁸¹: [Basît]

حَيَّا دِمَشْقَ فَكُمْ فِيهَا لَدِي وَطَرٍ مَنَارَةٌ هِيَ مِلءُ السَّمْعِ وَالْبَصْرِ
فَإِنْ تَوَخَّيْتِ مِنْهَا طِيبَ مُحْتَبَرٍ وَتَحْتِي عِنْدَ بَاكُورَةِ الْعُمَرِ
فَاعْمَدِي إِلَى الْفَيْحَةِ الْفَيْحَاءِ مُرْتَشِفًا بِهَا زُلَالٌ مَعِينٍ رَائِقٍ خَصِرِ
وَأَنْزِلِي بَيْسِيْمَةَ الزَّهْرَاءِ مُنْتَشِفًا نَسِيْمَهَا اللَّدِنُ فِي الْأَصَالِ وَالْبُكْرِ
وَاسْلُوكِي خَمَائِلَ وَادِي أَشْرَفِيَّتِهَا بِظِلِّ مُشْتَبِكِ الْأَعْصَانِ وَالشَّحْرِ
ثُمَّ الْجُدَيْدَةَ الْعَرَاءِ فَالُوْ بِهَا عِنَانَ طَرْفِكَ وَأَنْزِلِي جَانِبَ النَّهْرِ
وَأَقْصِدِي رُبِّي الْهَامَةَ الْغَنَاءَ مُسْتَمِعًا شَدْوِ الْقِيَانِ مِنَ الْأَطْيَارِ فِي السَّحْرِ

³⁷⁹ İbnu'n-Nakîb, *age.*, s. 67.

³⁸⁰ İbnu'n-Nakîb, *age.*, s. 281.

³⁸¹ İbnu'n-Nakîb, *age.*, s. 135, 136, 137.

Dımaşık'a selam olsun! Orada arzu sahipleri için gözü kulağı dolduran nice mesire yerleri vardır.

*Gençliğin baharında oranın hoş nimetlerine yönelip onları devşirmek istersen, İnce ve berrak tatlı su pınarından kana kana içmek üzere hoş kokulu **Feyce**'ye yönel,*

*Sabah akşam [esen] hafif meltemini içine çekerek parlak **Bessîme**'ye in, İçice geçmiş ağaçların ve dallarının gölgesi eşliğinde **Eşrefiyye** vadisindeki sık ağaçlığın yolunu tut/yürü,*

*Ardından ünlü **Cuddîde**'ye [geç] ve nehir kenarına oturarak etrafı doyastıya seyret,*

*Şarkıcı kuşların seher vaktindeki nağmelerine kulak vererek sık ağaçlı **Hâmme** tepelerine yönel,*

Şair sonrasında okuyucuyu Dummer'e yönlendirir. Bu arada geçmişte burada geçirilen dostluk meclislerini hatırlayarak o günlere özlemini dile getirir:

وَاسْرَحْ مَدَى الطَّرْفِ مِنْ أَلْفَابِ دُمْرَهَا بَيْنَ الْعِيَاضِ لَدَى مُسْتَشْرِفِ خَضِرِ
وَاصْعَدْ ذُرَى السَّفْحِ وَأَنْشِدْ فِيهِ مُدَكِّرًا عُهُودَ أَنْسٍ مَضَتْ فِي سَالِفِ الْعُمُرِ
يَا لَيْلَةَ السَّفْحِ هَلَّا عُدْتِ ثَانِيَةً سَقَى زَمَانِكَ هَطَّالًا مِنَ الْمَطْرِ

Dummer'in, yeşil tepe üzerindeki ormanlar arasında bulunan sık ağaçlığını uzun uzun izle.

Geçmişte yaşanmış dostluk anılarını hatırlayarak şarkılar söyleyip dağın zirvelerine tırman,

Ey o dağda [geçirilen dostluk] gecesi, bir daha dönsen ne olur! O zamanları bol yağmurlar sulasın!

Buradan sonra sırada eşsiz manzaraları ile Deyrumurrân ve meşhur sarayları ve çeşitli güzellikleri ile Sâlihiyye vardır.

وَقِفْ عَلَى دَيْرِ مُرَّانَ الَّتِي شَخَّصَتْ آتَاؤُهُ تَلَقَّ فِيهِ مَسْرَحِ النَّظْرِ
وَأَذْكُرْ مَقَالَهَ صَبًّا فِيهِ مُتَّحِنِ يَا دَيْرَ مُرَّانَ لَا عُرَيْتَ مِنْ سَكْرِ
وَأَفْضُرْ مَدَى الْخَطْوِ وَاعْبُرْ صَالِحِيَّتَهَا تَرِ الْقُصُورَ بِهَا تَسْمُو عَلَى الزُّهْرِ

حَيْثُ الْحَدَائِقُ تَجَلَّى مِنْ مَطَارِفِهَا عَرَائِسُ السَّرْوِ فِي مَوْشِيَةِ الْحُرِّ
 وَادُّكُرُ مَعَالَةَ مَنْ ظَلَّتْ حَوَاطِرُهُ تُرْبِي عَلَى السَّحْرِ فِي أَوْصَافِهَا الْعُرِّ
 مُذْ رَاحَ يُنْشِدُ فِيهَا وَالْمَى أُمَّم خَيْمٌ بِجَلْقَ بَيْنَ الْكَأْسِ وَالْوَرِّ
 وَمَتَّعَ الطَّرْفَ فِي مَرَأَى مَحَاسِنِهَا بَرُوضِ فِكْرِكَ بَيْنَ الرُّوضِ وَالزَّهْرِ
 وَأَنْظُرْ إِلَى ذَهَبِيَّاتِ الْأَصِيلِ بِهَا وَاسْمَعْ إِلَى نَعَمَاتِ الطَّيْرِ فِي السَّحْرِ

İzleri kalmış Deyrumurrân'da dur, orada bakmaya değer bir manzara bulacaksın.

Hatırla bir çilekeş aşığın “Deyrumurrân, sarhoşluk elbisesini çıkarma e mi!” sözlerini,

Yavaş adımlarla Sâlihiyye'ye geç, orada çiçekler üzerinde yükselen saraylar göreceksin,

Bahçeler, süslü elbiseler içerisindeki bir gelini andıran servi ağaçlarının [şaşaalı] kıyafetlerini gözler önüne serer,

Üstün vasıfları sebebiyle, anıları seher vaktini[nin değerini] gölgede bırakan kişinin sözünü hatırla,

Arzular yakinken orada şöyle şiir okuyordu “Kadehlerle çalgı aletleri eşliğinde Cillik'te³⁸² konakla!

Cillik'in güzel manzaraları içerisindeki bahçeleri ve çiçekleri arasında gidip gelen gönül bahçeni şenlendir,

Oradaki ikindi vaktinin altın renklerine bak ve seher vaktinde kuşların nağmelerini dinle”

Gezinti Rabve ve Neyraban'daki ırmakların kenarında, sık ağaçlığın gölgelikleri altında ve meltemler eşliğinde devam eder:

وَعُدَّ إِلَى الرَّبْوَةِ الْعَنَاءِ تَلَقَّ بِهَا مَحَاسِنًا بَجْتَلِي فِي أَحْسَنِ الصُّورِ
 ظِلٌّ ظَلِيلٌ وَمَاءٌ رَاحَ مُطَرِّدًا بَيْنَ الْعُصُونِ وَطَيْرٍ جَدِّ مُسْتَحِرِّ
 وَعُجَّ عَلَى نَيْرَبِيَّهَا كَمْ بِهَا فَنَنْ مِنْ الْمَحَاسِنِ قَدْ دَقَّتْ عَنِ الْفِكْرِ

³⁸² Cillik, Gûta bölgesine verilen bir isimdir. Dımaşık'ın adı olduğunu veya Dımaşık'ın bir köyü olduğunu söyleyenler de vardır. Bk. Yâkût el-Hamevî, *Mu'cemu'l-Buldân*, II, 154. İbnu'n-Nağib'in şiirlerinde bu kelimenin Dımaşık anlamında kullanıldığını görmekteyiz. Bk. İbnu'n-Nağib, *age.*, s. 63.

حَيْثُ النَّسِيمُ تَمَشَّى فِي جَوَانِبِهَا تَسْتَعْطِفُ الْبَانَةَ الْعَنَاءَ فِي الْبُكْرِ
حَيْثُ الْجَدَاوِلُ مِنْ تَحْتِ الظَّلَالِ غَدَتْ تَنْسَابُ مَا بَيْنَ مِيَالٍ وَمُنْحَدِرِ

Sık ağaçlı Rabve'ye doğru yönel, orada en hoş görünümüler içerisinde parlayan güzellikler bulacaksın.

Koyu bir gölge, ağaçlar arasında akıp giden bir dere ve seher vaktinin şans kuşları [vardır orada].

Neyraban'a sap, orada akla hayale gelmeyecek çeşitli güzellikler vardır.

Sabah vaktinde meltem taze sorkun ağacını eğmek için etrafta salınır,

Irmaklar gölgelerin altından Meyyâl ile Munhadir arasında uzayıp gider,

İbnu'n-Naķib birçok mesire yerini içine alan bu geziyi bir zamanlar dostluk meclisi kurdukları Merce ile sonlandırırken hem buraların doğal güzelliklerine hem de o günkü dostluk meclislerine dair betimlemelere yer verir:

وَاعْطِفْ عَلَى الْمَرْجَةِ الْمَيْثَاءِ تَلْقَ بِهَا دَاعٍ إِلَى اللَّهِوِ مِعْوَانًا عَلَى الْوَطْرِ
مِنْ كُلِّ مُسْتَشْرِفٍ ظَلَّتْ أَزَاهِرُهُ تَنْدَى فَتُهُدِي لَنَا مِنْ نَشْرِهَا الْعَطْرِ
وَادٍ بِهِ لِلْمَى أَغْصَانٌ مُهْتَصِرٍ تَهَدَّلَتْ بِعُقُونِ الرَّهْرِ وَالشَّمْرِ
حَيًّا إِلَاهَهُ بِصَوْبِ الْوَدْقِ غُوطَتُهُ وَصَانَهَا مِنْ عُيُونِ الدَّهْرِ وَالْبَشْرِ

Toprağı nemli Merce'ye uğra, orada arzuları gerçekleştirmeye yardım eden bir davetçi ile karşılaşacaksın,

Hep taze kalan çiçekleri bize güzel kokular hediye eden her bir tepede...

Orası türlü meyve ve çiçekler[in çokluğu] sebebiyle sarkmış, eğik arzu dalları olan bir vadidir.

Yüce Allah Ğûta'ya sağanak yağmurları ile hayat versin, orayı zamanın ve insanların [kem] gözlerinden korusun.

Görüldüğü üzere İbnu'n-Naķib Dımaşķ'ın en gözde mesire yerlerini anlattığı bu uzunca şiirini Ğûta hakkındaki güzel temenniler ile bitirmiştir. Ğûta, Dımaşķ'ta bulunan, etrafını yüksek dağların kuşattığı, çevre uzunluğu 18 mil (yaklaşık 28 km) olan bir bölgedir. Burası sahip olduğu bol ağaçlıklar, çeşitli su kaynakları ve diğer görsel güzellikler sebebiyle Semerkand'daki Sogd, Irak'taki Ubulle Nehri ve İnan'daki Şi'bu Bevvân ile birlikte dört dünya cennetinden biri hatta içlerinde en değerlisi kabul

edilir.³⁸³ Nitekim bu düşünce İbnu'n-Naķib'in bir Şiirinde yer alan aşağıdaki beyitlerde de ifadesini bulmuŐtur³⁸⁴: [Tavil]

فَمَا شَعَبُ بَوَانٍ وَنَهْرُ أُبُلَّةٍ وَصَعْدُ سَمَرْقَنْدٍ وَعُوطَةٌ جَلَّتِ
سِوَى أَعْيُنٍ وَهِيَ السَّوَادُ لِعَيْنِهَا إِذَا مَا زَهَتْ مَا بَيْنَ غَرْبٍ وَمَشْرِقٍ

Şi' bu Bevvân, Ubulle Nehri, Semerkand'ın Sogd'u ve Cillik'in Ğûta'sı

Değerli mekânlardan başka bir Şey değerlerdir. Doğuyla Batı arasında parladığı vakit Ğûta bunlar içinde gözbebeğidir, hepsinden değerlidir.

İbnu'n-Naķib özel ilgi duyduğu bazı mesire yerleri için müstakil kısa Şiirler de yazmıştır. Özellikle Rabve'ye dair yazılan Şiirler bunlar içerisinde önemli bir yer tutar. Şairin burası hakkında söylediği aşağıdaki Şiirle konuyu sonlandırmak uygun olacaktır³⁸⁵: [Kâmil]

لِلْعُوطَةِ الْغَنَاءِ أَشْرَفُ رُبُوعٍ أَصْحَى بِهَا عَيْشُ النَّزِيلِ رَغِيدَا
نَشَرَ الرَّيْبِ عَلَى حَدَائِقِ دَوْحِهَا خُلَلًا تَزِيدُ عَلَى بُرُودِ تَزِيدَا
فَلَوْ أَنَّ شَدَّادَ ابْنِ عَادٍ حَلَّهَا مَا شَادَ فِي ذَاتِ الْعِمَادِ عَمُودَا
عَنَّتْ بِهَا لِلوِزْقِ كُلِّ مُرْنَةٍ تَدْعُ الْحَلِيَّ بِشَدْوِهَا مَعْمُودَا
فَكَأَنَّمَا عَنَّى الْغَرِيضُ وَمَعْبُدٌ فِيهَا الثَّقِيلُ وَرَدَّدَا تَزِيدَا
وَشَدَا زُنَامٌ فِي الْيَرَاعِ وَحَرَكَتْ مَعَهُ بَنَانٌ بَنَانٌ فِيهَا الْعُودَا

Sık ağaçlı Ğûta'da çok değerli bir tepe vardır. Orada konaklayan kişi mutluluk içinde vakit geçirir.

İlkbahar onun yüksek ağaçlı bahçelerine, Tezîd [oğullarının] elbiselerinden daha Şaşaalı elbiseler giydirmiştir.

Şayet Âd oğlu Şeddâd oraya yerleşseydi [yüksek] sütunlu [İrem Kentine] çivi bile çakmazdı.

Şarkılarıyla dertsiz kimseleri bile aŐıđa çeviren Şarkıcı kuşlar orada güvercinler için tatlı tatlı öterler.

Sanki orada Garîd ve Ma'bed karşılıklı Şarkılar söylemektedir.

³⁸³ Yâķût el-Ĥamevî, *Mu'cemu'l-Buldân*, IV, 219.

³⁸⁴ İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 219, 220.

³⁸⁵ İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 96.

Zünâm flüt üflemekte onun yanında Benân'ın parmağı ud[un tellerin]de vurmaktadır.

İbnu'n-Naķib bazı Şiirlerinde ise özel bir isim zikretmeksizin رَوْض ve çoğulu رِيَاض sözcüklerini kullanmak suretiyle bahçe tasvirine yer verir. Şair bu tür Şiirlerinde bir bahçede bulunabilecek olan ağaç, çiçek, kuş, su, gölge ve rüzgâr gibi unsurları çeşitli benzetmelerle sanki bir insan olarak takdim eder. Aşğıdaki kısa Şiir İbnu'n-Naķib'in bu tarz Şiirleri için güzel bir örnek sayılabilir:³⁸⁶ [Hafif]

وَرِيَاضٍ مُخْتَالَةٍ مِنْ تَرَاهَا فِي بُرُودٍ مِنْ زَهْرِهَا وَعُقُودٍ
وَكَأَنَّ الْعُصُونَ فِيهَا عَدَارَى تَتَبَارَى زَهْوًا بِحُسْنِ الْقُدُودِ
وَكَأَنَّ الطُّيُورَ فِيهَا عَوَانٍ تَتَعَيَّى فِي كُلِّ عُودٍ بِعُودِ
وَكَأَنَّ الْمِيَاهَ فِي خَلَلِ الرَّوِّ ضِ سِيُوفٍ تُسَلُّ تَحْتَ بُنُودِ
وَكَأَنَّ الْبَهَارَ يَغْمِزُ بِالْأَعِّ مِنْ فِيهَا عَلَى ابْنَةِ الْعُنُقُودِ

Nemli toprağı sebebiyle, çiçekli elbiseler içerisinde kolyelerini takınmış çalım satarak yürüyen nice bahçeler vardır.

Sanki oranın fidanları güzel endamları konusunda birbiriyle yarışan bakirelerdir.

Sanki kuşlar dallar arasında udla şarkı söyleyen güzel kadınlardır.

Sanki bahçeler arasından akan sular, sancaklar altında kınından çekilmiş kılıçlardır.

Güzel kokulu çiçekler orada şaraba göz kırpmıyorlar sanki.

Sonuç olarak İbnu'n-Naķib yazdığı Şiirlerde Dımaşķ'ın ünlü mesire yerlerine ve bahçelerine yer vermiştir. Daha çok dostluk ve eğlence meclisleri ile ilişkilendirilen bu Şiirlerde her bir mesire yerini kendine özgü güzelliklerle tasvir eden Şair bahçeleri konu alan Şiirlerde bir bahçede bulunması mümkün olan çeşitli öğeleri benzetme yoluyla betimlemiştir.

Tabiat Şiirlerine mesire yerleri ve bahçeler üzerinden genel bir bakışın ardından Şimdi de bu mesire yerlerinde ve bahçelerde bulunan çiçek, ağaç, su, kuş, rüzgâr vb. tabiat unsurların tasvirine dair Şiirler ele alınacaktır.

³⁸⁶ İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 103.

3.3. Çiçekler

İbnu'n-Naķib'in divanını inceleyen birisi için çiçeklerin onun tabiat konulu şiirlerinin olmazsa olmazlarından olduğunu anlamak zor olmayacaktır. Örneğin içerisinde bulunduğu ruh halini anlattığı aşağıdaki 2 beyitlik kısa şiirinde bahçeye dair izlenimini aktaran şairin zikrettiği üç temel unsurdan biri çiçektir³⁸⁷: [Basît]

وَرَوْضَةٌ أَيْنَعَتْ بِالزَّهْرِ وَابْتَسَمَتْ وَمَالَتِ الْقُضْبُ مِنْ أَطْيَارِهَا طَرِيًّا
صَاحَ الْهَزَّازُ فَأَشْجَانِي وَمِنْهُ بَدَا نَدْبًا عَلَى الْإِفْهِ بَعْدَ اللَّقَا ذَهَبَا

Çiçeklerle bezenmiş ve neşeli kuşların çokluğundan dolayı taze dalları sarkmış mütebessim bir bahçe[de]

Kavuştuktan sonra [tekrar çekip giden] dostuna yas tutarken [ağzındaki] altın [sarı renk] görünen bir bülbül öterek beni kederlendirmektedir.

Çiçek anlamına gelen زَهْرَةٌ ve نُورٌ kelimelerini ve bunlarla aynı kökten türeyen lafızları divanının pek çok yerinde kullanan şair karanfil, gül, sümbül, yasemin, nergis, menekşe, amber çiçeği, hasekiküpesi, süsen çiçeği ve anemon gibi birçok çiçekten söz eder. Zikrettiği çiçeklerin çeşitliliği ve bunlara dair tasvirlerin derinliği yönüyle İbnu'n-Naķib'in küçümsenmeyecek bir çiçek kültürüne sahip olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim onun her bir çiçeğinden iyisine dair söylediği aşağıdaki beyitler bu kültürün bir yansıması olarak değerlendirilebilir³⁸⁸: [Kâmil]

فَالْوَرْدُ وَرْدُ جُورٍ وَالْبَنْفَسِجُ بَنْفَسِجُ الْكُوفَةِ حِينَ يَأْرَجُ
وَالْتَّرَجِسُ الْعَضُّ بِهِ جُرْجَانِي وَالتَّوْفَرُ الْمَطُولُ نَهْرَوَانِي

Gül Cür³⁸⁹ gülü, menekşe Kûfe menekşesidir, güzel koku yaydığında.

Nergisin taze olanı Cürçân nergisidir, [üzeri] şebnemli nilüfer Nehrevân³⁹⁰ nilüferidir.

Bu kültür onun gözlem kabiliyeti ve zengin hayal gücü ile birleşince ortaya koyduğu ürünler yaşadığı dönemde onun dikkat çekici bir şair kimliğine sahip olmasını sağlamıştır. Nitekim çağdaşı olan ünlü biyografi yazarı ve edebiyatçı el-Muħibbî, onun,

³⁸⁷ İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 51.

³⁸⁸ İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 269.

³⁸⁹ Fars diyarında, Şiraz'a 20 fersah (80 km.) uzaklıkta bir şehirdir. Bk. Yâkût el-Ĥamevî, *Mu'cemu'l-Buldân*, II, 181.

³⁹⁰ Bağdat ile Vâsıt şehirleri arasında bir yerdir. Bk. Yâkût el-Ĥamevî, *Mu'cemu'l-Buldân*, V, 325.

yaptığı karanfil tasvirleri ile döneminde bir akım başlattığını ve kendisinden sonra yazılan pek çok karanfil tasvirine öncülük ettiğini belirtmek suretiyle bu gerçeği teyit etmiştir.³⁹¹ Bu nedenle işe önce şairin karanfil tasviri şiirlerini ele alarak başlamak uygun olacaktır. Ardından da sırasıyla çiçeklerin şahı olarak gördüğü gül, sümbül ve diğer çiçeklere dair şiirler incelenecektir.

3.3.1. Karanfil

İbnu'n-Naķib karanfilin kırmızı ve beyaz renkli olanlarına dair yaptığı tasvirlerde bir taraftan bu çiçeği oluşturan taç yaprak, çanak yaprak, sap ve sap üzerindeki yaprakların görünümüne dair portreler sunarken diğer taraftan renk ve kokusu gibi bitkisel özelliklerine değinir. Bu şiirlerde genellikle çiçek, taç yaprakları ve sapı ile bir bütün olarak sunulurken çeşitli benzetme ve hayal unsurları ile de tasvir zenginleştirilir. Örneğin aşığıdaki şiir incelendiğinde yemyeşil saplar üzerindeki kırmızı karanfillerin zebercetten gümüş üzerindeki yakut küreler olarak tasavvur edildiği görülecektir³⁹²: [Munserih]

أَهْدَى لَنَا الرَّوْضُ مِنْ قَرْنُفِلِهِ عَيْرِ مِسْكِ لَدَيْهِ مَفْتُوتِ
كَأَنَّهَا سَوْفُهُ وَمَا حَمَلَتْ مِنْ حُسْنِ زَهْرٍ بِالطَّيْبِ مَنْعُوتِ
صَوَالِجٍ مِنْ زَرْجَدٍ خَرَطَتْ هَهَا الْعَوَادِي كُرَاتِ يَأْقُوتِ

Bahçe bize karanfilinin [her tarafa] yayılmış misk kokularını hediye etti.

Onun sapı ve taşıdığı hoş kokulu güzel çiçekler, sanki

Sabah bulutlarının, üzerlerine yakut küreler attığı zebercet gümüşlerdir.

Yukarıdaki beyitlerde yakut kırmızı, zebercet de yeşil rengin sembolü durumundadır. Geleneksel Arap şirinin birçok örneğinde olduğu gibi İbnu'n-Naķib renkleri doğrudan isimleri ile zikretmek yerine, aynı renkten olan değerli bir takım taş isimlerinden yararlanmak suretiyle bu konuda metaforik bir dil kullanmayı tercih eder.

İbnu'n-Naķib karanfili tasvir ettiği başka bir şiirinde ise çiçeği sanki bir kadına benzetir. Bu çiçeğin kırmızı renkli taç yaprakları al yanak, sapı üzerindeki yaprakları ise kaşdır. Ayrıca narin bir boyuna sahip olup güzel güzel kokmaktadır³⁹³: [Hafif]

³⁹¹ el-Muħibbî, *Neħatu'r-Rayħâne*, II, 35.

³⁹² İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 57.

³⁹³ İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 229.

كَمْ حَبَانَا زَهْرُ الْقَرْنُفِلِ خَدًّا وَعَيْرًا لَهُ النَّفْسُ مَشْوَقَةٌ
وَأَرَانَا مِنْ الزُّمُرِّدِ لِلْأُورَا قِ مِنْهُ حَوَاجِبًا مَعْشُوقَةٌ
فَوْقَ سُوقِ مِنَ النَّعِيمِ نَشَاوَى آلِ عِطْفٍ صُفْرًا أَعْنَاقَهَا مَمْشُوقَةٌ

Karanfil kaç defa bize yanağını ve nefislerin özlem duyduğu kokusunu bahşetmiştir.

Bize kaşlara benzeyen zümrüt renkli âşık olunası yapraklarını gösterdi.

Nimetlerden (taşıdığı çiçeklerin ağırlığından) dolayı belleri bükük, içleri boş, boyunları narin olan saplar üzerinde.

Karanfilde İbnu'n-Naķib'i cezbeden en önemli yön belki de üzerine çiçeğin ağırlığı binen sapın eğik duruşu ve sap üzerindeki yaprakların görünümüdür. Nitekim 5 beyitlik bir mukattasında karanfilin sapları üzerindeki yaprakların tasvirine daha fazla önem verildiği gözlenmektedir³⁹⁴: [Hafif]

وَجِيٍّ مِنَ الْقَرْنُفِلِ عَضٌّ تَسْتَبِينَا مِنْهُ بِأَعْبَقِ نَشْرِ
زَهْرَاتٌ مِثْلَ الْيَوَاقِيْتِ حُمْرٌ فِي قُمُوعٍ مِنَ الزُّمُرِّدِ خَضْرُ
فَوْقَ سُوقِ تَحْكِي الْقَنَاةَ كُعُوبًا كَرِقَابٍ مِنَ الْعَضَارَةِ صُعْرُ
نُسِّفَتْ فَوْقَهُنَّ أَوْرَاقٌ حُسْنٌ مُرَوِّجَاتٌ تَحْكِي سَوَافَ بَكْرُ
أَوْ حَكَّتْهَا مَنَاقِرٌ فَتَحَتْ مِنْهَا الْكَرَاكِي فِي الشَّطِّ تَمَثَّالَ فِثْرُ

Bizi esir alıyor çok hoş kokan taptaze bir karanfilin

Yeşil zümrüitten yapılmış çanaklar içindeki kırmızı yakutlar misali çiçekleri.

[Bu çiçekler] tazelikten dolayı eğilmiş boyunlar gibi ucu tomurcuklanmış mızrağa benzeyen saplar üzerindedir.

Bu saplar üzerine çifter çifter güzel yapraklar dizilmiş... Bir bakirenin zülüflerine,

Veya sahildeki turna kuşlarının bir karış kadar açılmış gagalarına benzeyen...

İbnu'n-Naķib'in bazı şiirlerinde karanfilin içki ile ilişkilendirildiği görülür.³⁹⁵ Bir şiirinde karanfili, şarapla doldurulmuş ve ağızları bez parçası yerine kan kırmızısı

³⁹⁴ İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 155.

³⁹⁵ İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 155.

yanaklarla tıkanmış sürahilere benzeten şair³⁹⁶ aşağıdaki beyitlerde de onu kadehleri alev almış bir şarap olarak sunarken yukarıdaki bütün şiirlerin anlamını kapsayacak bir biçimde çiçeğin üzenindeki ince kıllara varıncaya dek bizlere detaylı bir tasvir de sunmaktadır³⁹⁷: [Hafif]

فَمِ بِنَا يَا نَسِيمُ فَالطَّيْرُ غَرَدَ لِمَدَامِ كُؤُوسُهُ تَتَوَقَّدُ
فَلَدَيْنَا فَرْنُفُلٌ قَدْ نَمَاهُ جَبَلُ الْفَتْحِ نَشْرُهُ قَدْ تَصَعَّدُ
بَيْنَ سُوْقِ عُوجِ الرَّقَابِ لِطَافِ أَثْقَلَتْهَا أَهْلَةٌ مِنْ زَبْرَجْدُ
وَوَحْدُودِ مُضَرَّجَاتِ عَلَيْهَا شَعْرَاتٌ مِنْ لَيْنِهَا تَتَجَعَّدُ

Dostum kalk! Zira kuşlar kadehleri alev almış bir şarap için ötüyor.

Bizim, Fetih Dağı'nın yetiştirdiği ve kokusu ağır ağır yükselen bir karanfilimiz

var.

Zebercetten hilallerin ağırlaştırdığı zarif, boynu bükük saplarla,

Üzerinde, yumuşaklığından dolayı kıvrım kıvrım olmuş kıllar bulunan al yanaklar arasında...

Bunlar dışında mukattaa tarzında yazılmış bir şiirde karanfil uykudan yeni kalkmış ve ağzında bir kor parçası bulunduran deve kuşunun boynuna benzetilirken³⁹⁸ diğer bir şiirde çiçeğin sapı tomurcuklanmış kâfur parçaları taşıyan zümrüt olarak düşünülmüştür.³⁹⁹

3.3.2. Gül

İlkbaharla ilgili şiirlerin ele alındığı bölümde İbnu'n-Nağib'e göre bu mevsimin en tatlı zamanlarının güllerin açtığı zaman olduğu belirtilmişti. Ona göre gülün değerini bilmeyen kişi nasipsizdir.⁴⁰⁰ Çünkü gül çiçeklerin şahıdır⁴⁰¹: [Meczû'l-Kâmil]

وَالْوَرْدُ مَلِكٌ فِي نَوَا وَبِيرِ الْحَدَائِقِ مُنْفَرِدُ

Gül, bahçedeki çiçekler içerisinde eşsiz bir kraldır.

³⁹⁶ İbnu'n-Nağib, *age.*, s. 258.

³⁹⁷ İbnu'n-Nağib, *age.*, s. 104.

³⁹⁸ İbnu'n-Nağib, *age.*, s. 259.

³⁹⁹ İbnu'n-Nağib, *age.*, s. 155.

⁴⁰⁰ İbnu'n-Nağib, *age.*, s. 56.

⁴⁰¹ İbnu'n-Nağib, *age.*, s. 101.

Arap şiirinde bu şekilde çiçeklerin birini diğerlerinden üstün tutma geleneği İbnu'r-Rûmî ile başlamış ve Endülüs döneminde yaygınlık kazanmıştır.⁴⁰² Örneğin Endülüs dönemi şairlerinden, yazdığı “Endülüs mersiyesi” şiiri ile ünlü Ebu'l-Bekâ er-Rundî'nin (684/1285) kaleme aldığı aşağıdaki beyit konuyla ilgili bu döneme ait güzel bir örnek olmakla birlikte İbnu'n-Nakîb'in yukarıdaki beyti ile arasındaki anlamsal benzerlik de gözlerden kaçmamaktadır⁴⁰³: [Mahlau'l-Basît]

الْوَزْدُ سُلْطَانُ كُلِّ زَهْرٍ لَوْ أَنَّكَ دَائِمَ الْوَزْدِ

Gül tüm çiçeklerin sultanıdır. Keşke varlığı devamlı olsa...

Diğer bir Endülüslü şair Yusuf b. Harun er-Ramâdî'nin (403/1012) çeşitli çiçeklerin kusurlarını zikrettikten sonra söylediği şu beyit de yukarıdaki beyitlerle benzer bir özellik taşımaktadır⁴⁰⁴:

فَالْوَزْدُ مَوْلَى الرَّوْضِ لَكِنَّهُ فِي قَدْرِهِ عَبْدٌ لِرُودِ الْخُدُودِ

Gül, bahçenin efendisidir. Fakat kıymetçe, gül renkli yanaklara köledir.

İbnu'n-Nakîb yazdığı şiirlerde güle dair tasvirler de sunar. Örneğin bir medih şiirinin giriş bölümünde söylediği aşağıdaki beyitlerde gülün koku ve rengi gibi bitkisel özelliklerinin yanı sıra taç yaprak, çanak yaprak, dallar ve dal üzerindeki yapraklar gibi çeşitli aksamına dair bir tablo da sunmaktadır⁴⁰⁵: [Basît]

وَأَقْبَلَ الْوَزْدُ مِنْ بُرْعُومِهِ عَجَلًا يُبْدِي لَنَا فَوْقَ رِيًّا نَشْرَهُ الْعَبِقِ
دَرَاهِمًا مِنْ يَوَاقِيْتِ عَلَى قُضْبٍ تَرَكَمَتْ تَحْتِ دِينَارٍ عَلَى طَبَقِ
وَقَدْ أَحَاطَتْ لِرُقْصِ الدَّسْتَبَنْدِ بِهَا مِنَ الرَّبْرِجِدِ حَيْثَانُ مِنَ الْوَرِقِ

*Gül, tomurcuğundan fırlamış. Bize çok güzel kokusuyla gösteriyor,
Bir tabağın üzerindeki altın paranın altında toplanmış, taze dallar üzerindeki yakuttan gümüş paraları.*

Onları da balığa benzeyen zebercetten yapraklar [sanki] halay çekmek üzere çevrelemiş.

⁴⁰² İhsan Abbas, *Târîhu'l-Edebi'l-Endelusî 'Asru Siyâdeti Kurtuba*, Dâru's-Şekâfe, Beyrut, 1969, s. 110.

⁴⁰³ Lisânuddîn Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh b. el-Ḥaṭîb el-Endelusî, *el-İḥâta fî Aḥbâri Ğirnaṭa*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1424, III, 282.

⁴⁰⁴ Ebû Abdillâh eṭ-Ṭayyîb Muhammed b. el-Kettânî, *Kitâbu't-Teşbihât min Eş'âri Ehli'l-Endelus*, thk. İhsan Abbas, 2.b., Dâru's-Şurûk, Beyrut, 1981, s. 57.

⁴⁰⁵ İbnu'n-Nakîb, *age.*, s. 225.

3.3.3. Sümbül

İbnu'n-Naķıb sümbül tasvirine dair söylediği kısa şiiirlerde bu çiçeğin bölümlerine ve özelliklerine dair betimlemeler yapar. Fakat şunu belirtmek gerekir ki sümbülün şairi en çok cezbeden yönü her biri dışa doğru kıvrılmış olan çiçek yaprakları ve lacivert taşına benzeyen mor rengidir. Örneğin mor sümbülün yağmur sonrası görünümünü betimlediği aşağıdaki beyitlerde ince ve uzun yapraklarını keskin bir kılıca benzeten şair kıvrım kıvrım çiçekleri de lacivert taşından bastonlar olarak sunar⁴⁰⁶: [Serî']

وَسُنْبُلٍ وَّاقٍ عَلَى سُوْقِهِ غَبَّ الْحَيَا فِي زُرْقَةٍ لَا تُحَدِّدُ
مَكْفُوفَةٌ الْحَافَاتِ زَهْرَانُهُ مَذْرُوبَةٌ الْأَوْرَاقِ فِي كُلِّ يَدٍ
كَأَنَّهَا تَعْقِيفُ أَطْرَافِهَا مَحَاجِنٌ صَيَعَتْ مِنَ اللَّازُورِدِ

Yağmurun ardından, sapı üzerinde tarifi imkânsız bir mavilik içinde beliren bir sümbül...

Kenarları kıvrılmış ve yaprakları keskin çiçekleri ellerdedir.

Onların kıvrım kıvrım uçları sanki kalıba dökülmüş, lacivert taşından bastonlardır.

Aşağıdaki beyitlerde ise yeşil sap üzerindeki mor sümbülün çiçek yapraklarının, görünüm itibariyle kulak memelerine takılmış şık küpeleri andırđıđı ifade edilmek suretiyle hoş bir tasvir yapılmıřtır⁴⁰⁷: [Hafîf]

أَصْبَحَ السُّنْبُلُ الْجَنِيِّ لَدَيْنَا فَوْقَ سُوقِ فِيهَا النَّدَى يَتَرَدَّدُ
كَشُوفٍ لَطْفَنَ مِنْ لَازُورِدِ عَلَّمْتُ فِي مَرَاوِدِ مِنْ زَرْجَدِ

*Üzerinde çiğ taneleti gezinen körpe sap üzerindeki taze sümbülümüz,
Lacivert taşından yapılıp zebercet kulak memelerine takılmış zarif küpeler gibidir.*

Çiçek tasvirlerinde sümbülün beyaz renkli olanına da yer veren İbnu'n-Naķıb şu iki beyitte bu çiçeğin sapını çevreleyen güzel kokulu küçük çiçekleri içiçe geçmiş kapı halkalarına benzetir⁴⁰⁸: [Serî']

⁴⁰⁶ İbnu'n-Naķıb, *age.*, s. 105.

⁴⁰⁷ İbnu'n-Naķıb, *age.*, s. 105.

⁴⁰⁸ İbnu'n-Naķıb, *age.*, s. 156.

يَا حُسْنَهُ مِنْ سُنْبُلٍ نَاصِعٍ يَبْدُو لَنَا فِي قَائِمٍ أَخْضَرَ
كَأَنَّمَا مِنْ حَوْلِ زَهْرَاتِهِ زَرَأُنُ صَيَعَتْ مِنَ الْعَنَبِ

Yeşil bir gövdeyle bize kendini gösteren şu beyaz sümbül ne de güzeldir.

Sanki çiçeklerinin etrafında kalıba dökülmüş amberden halkalar vardır.

3.3.4. Diğer Çiçekler

İbnu'n-Naķib'in divanında yukarıdakilerden başka yasemin, nergis, menekşe, amber çiçeği, hasekiküpesi, süsen ve anemon gibi birçok çiçeğin betimlendiği kısa şiirler de mevcuttur. Bunların tamamını incelemek konuyu uzatacağı için bu mevzuda bir kaç örnek sunmak yeterli olacaktır.

Aşağıdaki beyitlerde yasemini tasvir eden şair onu sık yaprakları ve bu yapraklar arasında göze çarpan beyaz çiçekleri sebebiyle önce, üzerine sabah ışıkları vuran yeşil bir çadıra ardından da bir manastırın yeşil renkli ve üzerinde beyaz haç işaretleri olan kubbesine benzetir⁴⁰⁹: [Munserih]

أُنْظُرُ إِلَى حَيْمَةٍ وَقَدْ نُصِبَتْ خَضْرَاءَ عِنْدَ الصَّبَاحِ مُبْيَضَّةً
كَأَنَّهَا قُبَّةٌ لِرَاهِبَةٍ وَقَدْ كَسَتْهَا صُلبَانٌ مِنْ فِضَّةٍ

Sabah vaktinde kurulmuş şu beyaz süslemeli yeşil çadıra da bak!

Sanki o, bir rahibenin üzerine gümüşten haçlar nakşettiği manastırının kubbesidir.

Menekşenin tasvir edildiği aşağıdaki beyitte ise bu çiçek genç ve zarif bir kişinin yanağına benzetilir⁴¹⁰: [Basit]

بَنَفْسِجٍ بِذِكِّي الْمِسْكِ مَخْصُوصُ كَحَدِّ أَغْيَدٍ بِالتَّخْمِيشِ مَقْرُوصُ

Güzel ve hoş kokmak kendine özgü olan bir menekşe, bir gencin kesilip yuvarlatılmış yanağı gibidir.

İbnu'n-Naķib bunlar dışında süsen çiçeğini horozibiğine, nehir üzerine eğilmiş anemonu burnu kanadığı için başını eğen birine⁴¹¹, hasekiküpesi çiçeğini zarif

⁴⁰⁹ İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 191.

⁴¹⁰ İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 184.

⁴¹¹ İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 204.

küpelere⁴¹², nergisi altın işlemeli, inciden yapılmış taraklara⁴¹³, yasemini ise küçük gümüş paralara⁴¹⁴ ve incilere⁴¹⁵ benzetir.

3.4. Ağaçlar

İbnu'n-Naķib'in tabiat şiirlerinde ağaçlar oldukça önemli bir yer tutar. Onun gerek müstakil kısa şiirlerinde gerekse çeşitli şiirlerin satır aralarında dalları, yaprakları ve çiçekleri ile insanı cezbeden bir görünüme sahip ve koyu, geniş gölgesi ile meclislerin aranan unsurlarından olan bir ağaç portresi çizilir. Bu şiirlerde diğer tabiat şiirlerinde olduğu gibi benzetme ağırlıklı bir tasvir ortaya konulur. Örneğin servi ağacının betimlendiği kısa bir şiirde ağaç görünüm itibariyle, çalınmaması için elbiselerini başlarının üzerine katlayıp ırmağa girmeye hazırlanan kızlara benzetilir⁴¹⁶: [Kâmil]

يَا طَيْبَ يَوْمٍ لِلْمُدَامَةِ وَالصَّبَا قَدْ مَرَّ بَيْنَ حَدَائِقِ وَرَوَايِ
وَالسَّرُّوْ يُحْكِي الْمَاجِنَاتِ تَهَيَّأَتْ لَوْلُوجِ مَاءِ قَرَارَةٍ مُنْسَابِ
لَأَنْتِ غَلَّالَهَا عَلَى هَامَاتِهَا تَحْكِي بِهِنَّ فَلَائِسُ الْأَعْرَابِ

Yağmurlu, ne hoş bir gün! Sabâ rüzgârı bahçelerle tepelerin arasında geziniyor.

Servi ağacı akıntılı derin bir suya girmeye hazırlanan şakacı kızlara benziyor.

Bedevilerin şapkalarını andırır biçimde elbiselerini başları üzerine katlamış [kızlara].

Ağacın dalları ise bazen ilkbaharın dokuduğu elbiselere bürünmüş bir güzel⁴¹⁷ bazen de bir dilberin uzun saçlarıdır.⁴¹⁸ Örneğin aşağıdaki beyitlerde bir gece vakti dolunayla bir araya gelen ağacın dalları tıpkı bir güzelin saçları olarak karşımıza çıkar⁴¹⁹: [Kâmil]

وَكَأَنَّهَا الْأَعْصَانُ يُشْنِيهَا الصَّبَا وَالْبَدْرُ مِنْ حِلِّ يَلُوحُ وَيَحْجُبُ
حَسَنَاءُ قَدْ قَامَتْ وَأَرْحَتْ شَعْرَهَا فِي لِحَّةٍ وَالْمَوْحُ فِيهَا يَلْعَبُ

⁴¹² İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 190.

⁴¹³ İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 225, 226.

⁴¹⁴ İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 59.

⁴¹⁵ İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 161.

⁴¹⁶ İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 49.

⁴¹⁷ İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 180.

⁴¹⁸ İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 72.

⁴¹⁹ İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 49.

Sabâ rüzgârının eğip büktüğü dallar, aralarından bir görünüp bir kaybolan dolunayla birlikte, sanki

Kalkmış, saçlarını, içerisinde dalgalar oynarken denizin derinliklerine salan bir güzeldir.

Rüzgâr sebebiyle bir o yana bir bu yana giden dalların görünümü ise şaire bazen zil zurna sarhoş iki kişinin kucaklaşmasını⁴²⁰ bazen de ayrılık sebebiyle birbirine özlem çeken kişilerin kavuşma anındaki sarılmalarını anımsatmaktadır⁴²¹: [Tavîl]

وَحَيْثُ الْعُصُونُ الْمَائِسَاتُ تَعَانَقَتْ عِنَاقَ مَشُوقٍ بَعْدَ بُعْدٍ لِشَائِقَتِهِ

Orada, salınmakta olan ağaçlar uzun bir ayrılığın ardından, özlem çeken kişinin sevdiği ile kucaklaştığı gibi kucaklaşıyor.

Ağacı tasvir ettiği şiirlerde ağacın çiçeklerinin görünümüne de yer veren İbnu'n-Nakîb üç beyitlik bir mukattasında eğlence meclisinin doğal güzelliklerinin bir fotoğrafını sunarken düşmekte olan çiçekleri bir elbisenin nakışlarına benzetmektedir⁴²²: [Tavîl]

وَكَأْسٍ وَنَدْمَانٍ وَسَاقٍ وَقَيْنَةٍ أَفَمْتُ بِهِمْ رَسْمَ السُّرُورِ الْمُعْجَلِ
لَدَى ظِلِّ أَغْصَانٍ تَسَاقَطَ نَوْرُهَا بِتَجْمِيشِ أَنْفَاسِ الصَّبَا فَوْقَ جَدْوَلِ
تَسَاقَطَ وَشِي عِبْقَرِيٍّ مُكَفَّرٍ يُغَلِّلُ فِي أَقْطَارِ ثَوْبٍ مُصْنَدَلِ

Kaç kere kadehler, arkadaşlar, sakiler ve şarkıcı cariyeler içerisinde gelip geçici bir mutluluğun kalıntılarını ayağa kaldırdım,

Bir ırmağın üzerinde, rüzgârın nefeslerinin kendisiyle oynaşması sebebiyle çiçekleri düşen dalların gölgesinde...

[Bu yapraklar] Sandal⁴²³ ağacının rengiyle boyanmış bir elbisenin çeşitli yerlerine işlenmiş, kâfurdan⁴²⁴ rengârenk nakışlar gibi [düşüyordu].

⁴²⁰ İbnu'n-Nakîb, *age.*, s. 50.

⁴²¹ İbnu'n-Nakîb, *age.*, s. 222.

⁴²² İbnu'n-Nakîb, *age.*, s. 242.

⁴²³ Sandal, kokulu bir ağaçtır. Beyaz, sarı ve kırmızı renkli türleri vardır. Âsım Efendi, *el-Ûkyânûsu'l-Basîf fî Tercemeti'l-Kâmûsi'l-Muħîf*, Âsîtâne Kıtabevi, ts. (h. 1250 Mısır Baskısından Tıpkıbasım), III, 265.

⁴²⁴ Kâfûr, bir çeşit ot olup kırmızı veya beyaz renklidir. Âsım Efendi, *age.*, II, 100.

3.5. Akarsu ve Menbalar

Çeşitli doğal güzelliklere sahip bir şehir olan Dımaşk'taki akarsuların insanı cezbeden güzellikleri İbnu'n-Naķib'e şiiirler söyletmektedir. Aşağıdaki beyitlerde ünlü Beradâ Nehri'nin bu yönünü dile getiren şair nehir suyunun görünümüne dair de bir tasvir sunar⁴²⁵: [Kâmil]

لَمَّا بَدَا بَرْدَى بَجُودُ فُرُوعُهُ بَيْنَ الرِّيَاضِ دَعَى إِلَى التَّشْبِيهِ
فَكَأَنَّهُ فِيهَا سَبَائِكُ فِضَّةٍ وَكَأَنَّهَا قِطْعُ الرِّبْرِجِدِ فِيهِ

Kolları hızla akan Beradâ Nehri bahçeler arasından belirdiğinde insanı teşbihe çağırıyor.

Sanki o, bahçeler içerisinde bir gümüş eriyiği; bahçelerse onun etrafında zebercet parçalarıdır.

İbnu'n-Naķib akarsuları tasvir ettiği şiiirlerde onların genel manzara içindeki görünümünün yanı sıra rüzgârın veya çakılların yüzeylerinde oluşturduğu kabarcıklanma ve dalgalanmaları da resmeder. Banyas Nehri'ni tasvir ettiği kısa bir şiiirinde nehri, düz olduğunu anlatmak üzere felçli birinin salyasına, coşkun bir biçimde akışını ifade etmek üzere de kınına sığmayan keskin bir kılıca benzetir⁴²⁶: [Tavil]

تَهَدَّلُ مِنْ بَانَسٍ شَطُّ إِلَى الْفَلَا فَأَصْبَحَ كَالْمَفْلُوحِ سَالَ لُعَابُهُ
وَعَهْدِي بِالنَّصْلِ الْمُقَارِعِ فِي الْوَعَى يُقْلُ وَهَذَا قُلٌّ مِنْهُ قِرَابُهُ
وَفِي تَلْعَاتِ الصَّخْرِ قَدْ شُقَّ نَهْرُهُ يَرِيدُ فَصَانَتْ ضُمَّتِيهِ هِضَابُهُ
وَحَيْرٌ سُيُوفِ الْهِنْدِ مَا صَحَّ مَتْنُهُ وَمُرَّقٌ فَوْقَ الشَّفَرَتَيْنِ قِرَابُهُ

Banyas'tan çöle doğru bir nehir uzanmış. [Bu görüntü] Tıpkı salyası akan felçli birini andırıyor.

Kargaşaların içerisinde çarpışan, hem kendisi hem de kını körelmiş olan kılıca yemin olsun.

Kayalık su yolları içerisinde nehir öylesine yarılp yayılmış ki kıyılarının taşmasını tümsekler önlüyor.

⁴²⁵ İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 308.

⁴²⁶ İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 53.

[Zıyanı yok. Zira] en iyi Hint kılıcı kınının keskin tarafları üzerine gelen yerleri yırtılmış, sapasağlam olan kılıçtır.

Aşağıdaki beyitlerde çiçeklerin üzerine sabahın ilk ışıklarının vurmasını ve ötmekte olan kuşların çokluğu sebebiyle dalın nehrin üzerine doğru sarkmasını etkileyici bir biçimde anlatan şair dalın hemen altında coşkun biçimde akan nehri o dalın üzerine çıkmayı arzuladığı için sürekli kanat çırpın bir kuşa benzetmektedir⁴²⁷: [Kâmil]

قُمْ يَا نَدِيمِي إِلَى اللَّذَاتِ مُبْتَكِرًا فَالذَّوْخُ أَصْبَحَ فِيهِ الرَّهْرُ مُتَّقِدًا
إِذَا تَنَى الْعُصْنَ وَقَعُ الطَّيْرُ مُعْتَرِدًا عَلَيْهِ صَفَقَ فِيهِ النَّهْرُ مُطْرِدًا

Kalk dostum, erkenden [hayatın] lezzetlerine yönel! Zira ulu ağacın çiçekleri ışıldamaktadır.

Kuşların üzerine konması dalı eğince nehir de orada durmaksızın kanat çırpılmaktadır.

İbnu'n-Naķib derenin coşkunu ürkek bir kalbe benzettiği tasvirinde ise derenin içindeki çakıl taşlarına ve bunların suyun yüzeyinde meydana getirdiği kabarcıklara yer verir⁴²⁸: [Tavil]

وَحَيْثُ الْعَدِيرُ الطَّلُوقُ يُخْفِقُ مَتْنُهُ كَقَلْبِ مُرِيْبٍ خَائِفٍ مِنْ رَوَامِقِهِ
وَحَيْثُ جَرَى مَا بَيْنَ دُرِّ فَوَاقِعٍ وَدُرٌّ مِنَ الْحَصْبَاءِ مُنْسَابٌ دَافِقِهِ

Orada yüzü güleç derenin kenarları, kendisine bakanlardan korkmuş kuşku bir[inin] kalbi gibi titriyor.

Kabarcık ve çakıl taşları inciler arasında çağlayan bir ırmak akmaktadır orada.

İbnu'n-Naķib'in şiirlerinde akarsuyun yüzeyine şekil veren tek nesne çakıl taşı değildir. Rüzgâr da esintisi ile adeta dereye zırha benzeyen bir şekil nakşetmektedir⁴²⁹: [Meczû'l-Kâmil]

وَالرَّيْحُ قَدْ مَلَأَ الْعَدِيدَ رَ مَلَأَ دِرْعَ قَدْ سُرِدَ

Rüzgâr, durmadan akan dereye zırhtan bir elbise giydirmişti.

⁴²⁷ İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 106.

⁴²⁸ İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 222.

⁴²⁹ İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 101.

İbnu'n-Naķib'in bu beyitlerde kullandığı "rüzgârın su üzerinde meydana getirdiği dalgalanmaların bir zırha benzemesi" ve konunun ikinci örneğinde kullandığı "nehirin keskin bir kılıca benzemesi" gibi anlatım yöntemleri eski Arap şiirinden alınmış manalardır. Örneğin Abbâsî dönemi şairlerinden Ebû Firâs el-Hamdânî'nin (357/968) havuz suyunu tasvir ettiği şu beyitlerde her iki kullanıma ait ifadeler yer almaktadır⁴³⁰: [Meczûu'l-Kâmil]

أُنْظُرْ إِلَى زَهْرِ الرَّيِّعِ وَالْمَاءِ فِي بَرِكِ الْبَدِيعِ
وَإِذَا الرِّيحُ جَرَتْ عَلَيْهِ فِي الدَّهَابِ وَفِي الرَّجُوعِ
نَثَرَتْ عَلَى بَيْضِ الصَّفَا سَحَابٌ بَيْنَنَا حَلَقَ الدَّرُوعِ

İlkbaharın çiçeklerine ve şu harika havuzun suyuna bak!

Rüzgâr onun üzerinden bir o yana bir bu yana geçerken,

Aramızdaki keskin kılıçların üzerine zırh halkalarını saçmaktadır.

Tabiat şiirlerinde ark tasvirine de yer veren İbnu'n-Naķib aşağıdaki beyitlerde su yollarını bir nehirden başka bir nehre dökülmeleri sebebiyle dostlar arasında sevgi mesajları taşıyan mektuplar olarak nitelemekte ve içlerindeki sırları ifşa ettiklerini söyleyerek de onların taşkınlıklarına işaret etmektedir⁴³¹: [Tavîl]

فَمِنْ رَوْضَةٍ عَنَاءَ تَجْرِي حِلَاهَا جَدَاوِلُ مِنْ نَهْرٍ يَفِيضُ إِلَى نَهْرٍ
رَسَائِلُ تَمْشِي بِالْمَوَدَّةِ بَيْنَهُمْ وَتُبْدِي لَنَا مَا فِي حَشَاهَا مِنَ السَّرِّ

Sık ağaçlı bir bahçenin yeşillikleri arasında bir nehirden diğerine boşalan kanallar vardır.

Bunlar adeta o nehirler arasında sevgiyle yürüyen ve bize içindeki sırları açan mektuplardır.

İbnu'n-Naķib şiirlerinde sadece akarsulardan söz etmez. Dımaşķ'ın tatlı su menbaları da onun şiirlerinde kendilerine yer bulur. Örneğin iki beyitlik bir mukattaasında bir su kaynağının durgunluğunu tasvir ederken rüzgârın bile onu bulandırmaktan çekindiği şeklinde bir anlatıma başvurur⁴³²: [Kâmil]

⁴³⁰ Ebû Firâs el-Hârîş b. Ebi'l-'Alâ' Saîd el-Hamdânî, *Dîvânu Ebî Firâs el-Hamdânî*, haz. Halil ed-Duveyhî, 2.b., Dâru'l-Kutubi'l-'Arabî, Beyrut, 1414/1994, s. 215.

⁴³¹ İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 142.

⁴³² İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 106.

لِلّٰهِ مِنْ فَوَازَةٍ قَدْ أَرْسَلَتْ مَاءً شَهِدْتُ الرَّيِّ قَبْلَ وُجُودِهِ
فَكَأَنَّهُ وَالرَّيْحُ تَخْفِقُ حَوْلَهُ وَتَهَابُهُ فَتَكْفُ عَنْ بَجْعِيدِهِ

Allah için! O öyle bir su menbaıdır ki suyunu gönderdiğinde içmeden suya kanarım.

Sanki rüzgâr onun etrafında titriyor da saygısından dolayı onu dalgalandırmaya çekiniyor.

Aşağıdaki beyitlerde ise tatlı suları ile ünlü Fîce'deki bir menbaı şöyle anlatır⁴³³:

[Kâmil]

لِلْفَيْحَةِ الْعَنَاءِ عَيْنٌ لَمْ تَزَلْ فِيهَا تُطَارِدُنَا الْمَيِّ وَتُطَارِدُ
لَا نَزَعَوِي فِيهَا لِقَوْلٍ مُفَنَّدٌ وَلَنَا عَلَى دَفْعِ الْمَلَامَةِ شَاهِدُ
فَالكَنْزُ يُطَلَّبُ بِالْعَنَاءِ وَهَذِهِ كَنْزٌ تَسَيَّلَ مِنْ الْجُيْنِ بَارِدُ

Sık ağaçlı Fîce'nin öyle bir menbaı var ki hâlâ orada arzularla söyleşiriz.

Biz orada yalan söze kulak asmayız ve bizim [oradan] ayıplamayı kovduğumuz da bilinir.

[Hani] hazine meşakkatle aranır ya... Bu pınar da akmakta olan serin, gümüşten bir hazinedir.

3.6. Kuşlar

Tabiatla ilgili şiirlerinin azımsanmayacak bir bölümünde güvercine yer veren şair bülbül, serçe, çoban aldatan kuşu ve karatavuk gibi çeşitli kuşlardan da bahseder. Çeşitli güvercin adları (فَاخِت, أَيَكِيَّة, عِرَاقِي, قُمْرِي, أَوْزُق) Fakat bazen hiç kuş adı vermeksizin onlardan “ulu ağacın hatibi” şeklinde söz ettiği de olur⁴³⁴: [Tavîl]

وَحَيْثُ خَطِيبُ الدَّوْحِ يَشْدُو بِمَنْطِقٍ كَمَنْطِقِ قُوسٍ عِنْدَ هَدْرِ شَفَاشِقِهِ

Ulu ağacın hatibi orada öterken [sanki] Kuss [b. Sâide] gibi konuşuyor.

İbnu'n-Nakîb'in şiirlerinde kuş hüznün sembolüdür. Zira kuşların ötüşü ayrılık sebebiyle kederli şarkılar terennüm eden bir kişiyi andırmakta ve bu durum

⁴³³ İbnu'n-Nakîb, *age.*, s. 105.

⁴³⁴ İbnu'n-Nakîb, *age.*, s.223.

dostlarından ayrı kalan şaire eski günleri hatırlatarak⁴³⁵ onu kederlendirmekte⁴³⁶, aklını başından alıp⁴³⁷ dertsiz gönlünü dertli eylemektedir.⁴³⁸ Örneğin güvercinle gerçekleştirdiği sembolik ve hayali bir söyleşiye de yer verdiği aşağıdaki beyitlerde şair bu duyguları güzel bir biçimde şöyle aktarır⁴³⁹: [Tavîl]

وَفِي جَانِبِ الْوَادِي حَمَامَةٌ أَيَكَّةُ مِنْ الْوُزُقِ تَشْكُو الْبَيْتَ فِي الْوَرَقِ الْخَضِرِ
تَنْوُحُ عَلَى إِثْرِ الْهَدِيدِ صَبَابَةٌ كَمَا نَاحَتِ الْخَنَسَاءُ يَوْمًا عَلَى صَخْرٍ
أَسْأَلُهَا مَا هَذِهِ الرَّبْوَةُ الَّتِي تُحْضُضُ مَحْزُونََ الْفُقَادِ إِلَى الْبِشْرِ
وَمَا هَذِهِ الْأَحْزَانُ وَالنَّدْبُ وَالْبُكَاءُ وَمَنْ يَجْمَعُ الضَّدَّيْنِ وَيَحْكُ فِي صَدْرِ
فَقَالَتْ أَلَمْ تَعْلَمْ بِأَنَّ أَخَا الْهُوَى يُخَادِعُ عَنْ صَفْوِ الْحَيَاةِ وَلَا يَدْرِي
ذَكَرْتُ عُهْودًا بِالْحِمَى غَيْرَ مَا تَرَى فَفِي الْقَلْبِ مِنْ تَدْكَارِهَا لَاعِجُ الْجَمْرِ
وَقَدْ صَدَقْتَ فِينَا مَقَالَةَ شَاعِرٍ شَدَّدْتُ حَيَازِيمِي عَلَيْهَا إِلَى الْحَشْرِ

Vadinin güney tarafında yeşil yapraklı dallar arasında ayrılıktan yakınan erak ağacının güvercini vardır.

O bir zamanlar Hansâ'nın, kardeşi Şahr'a ağıt yaktığı gibi aşkından dolayı bir güvercin sesi için ağıt yakmaktadır.

Ona sordum, "kalbi mahzun olanı neşeye yönlendiren şu tepe neyin nesidir, Bu üzüntü, ağıt ve ağlama nedir, iki zıddı (neşe ve hüznü) bir araya getirip gönlü etkileyen bu halin nedir?" diye.

"Farkında olmadan saf yaşantı konusunda kişiyi aldatan aşkın kardeşini bilmez misin" dedi.

[Bunun üzerine] Himâ'daki senin görmediğin hatıraları anımsadım. Şimdi kalpte onun anılarına dair bir kara sevda var.

Şairin şu sözü bizim hakkımızda gerçek olmuştur: "Kıyamete dek tüm bu sıkıntılara sabırla katlanacağım"

⁴³⁵ İbnu'n-Nakîb, *age.*, s. 60.

⁴³⁶ İbnu'n-Nakîb, *age.*, s. 51.

⁴³⁷ İbnu'n-Nakîb, *age.*, s. 245.

⁴³⁸ İbnu'n-Nakîb, *age.*, s. 97.

⁴³⁹ İbnu'n-Nakîb, *age.*, s. 141.

Yukarıdaki beyitlerde ötüşünün kederli ve etkileyici olması yönüyle kardeşine ağıt yakan Hansâ'ya benzetilen kuşlar bir başka şiirde şarkıcı cariyeler olarak ifade edilirken⁴⁴⁰ aşağıda yer alan beyitlerde de meşhur şarkıcılar Ğarîd ve Ma'bed'e ve ünlü çalgıcılar Zünâm ve Benân'a benzetilir⁴⁴¹: [Kâmil]

عَنْتَ بِهَا لِلْوَزْقِ كُلِّ مُرْتَبَةٍ تَدْعُ الْحَلِيَّ بِشَدْوِهَا مَعْمُودًا
فَكَأَنَّما عَنِّي الْعَرِيضُ وَمَعْبُدٌ فِيهَا التَّقِيلَ وَرَدَّدًا تَزْدِيدًا
وَشَدَا زُنَامٌ فِي الْبِرَاعِ وَحَرَكَتْ مَعَهُ بَنَانُ بَنَانٍ فِيهَا الْعُودَا

Şarkılarıyla dertsiz kimseleri bile aşğa çeviren şarkıcı kuşlar orada güvercinler için tatlı tatlı öterler.

Sanki orada Ğarîd ve Ma'bed karşılıklı şarkılar söylemektedir.

Zünâm flüt üflemekte onun yanında Benân'ın parmağı ud[un tellerin]e vurmaktadır.

Görüldüğü üzere İbnu'n-Naķib'in gönül dünyasında kuş sesleri kederli nağmeler olarak algılanmakta, etkileyicilikleri yönüyle de geçmişte yaşamış söz ve müzik ustalarına benzetilmektedir. Bu noktada şairin kuş sesine dair yaptığı en farklı tasvir belki de bir serçenin sesinin kendisinde meydana getirdiği çağrışımı anlattığı şu beyitler olsa gerektir⁴⁴²: [Tavîl]

وَعُصْفُورَةٌ لِلتُّوتِ تَشْدُو مُوقِعًا عَلَى الْعُصْنِ إِهْرَاجًا فَتَأْخُذُ بِالْعُقْلِ
إِذَا مَا عَدَّتْ تَزْفُو حَكِي لَكَ صَوْتُهَا صَرِيرَ اهْتِرَازِ التَّخْتِ فِي لَيْلَةِ الْوَصْلِ

Dut ağacının serçesi dal üzerinde enstrüman çalıp hezec bahrinde şarkılar okuyarak akılları baştan alıyor.

Öttüğü zaman onun sesi sana yatağın vuslat gecesindeki titreme cızırtısını anımsatır.

İbnu'n-Naķib'in şiirlerinde kuşların fizikî görünümüne dair anlatılar az da olsa mevcuttur. Bir şiirde, öterken ağzının sarılığı görünen bir bülbülden⁴⁴³, başka bir şiirde seher vaktinde öten elleri kınalı, boyunları takısız kuşlardan⁴⁴⁴ bahseden şair içerisinde

⁴⁴⁰ İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 178.

⁴⁴¹ İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 96.

⁴⁴² İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 245.

⁴⁴³ İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 51.

⁴⁴⁴ İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 133.

bulunduğu sıkıntılı durumu bir karatavukla dertleştiğini anlatmak üzere söylediği aşağıdaki şiirinde bu kuşa dair detaylı tasvirlerle de yer vermektedir⁴⁴⁵: [Kâmil]

هَافِي لِشُحْرُورٍ أَلْفَتْ بِسُحْرَةٍ تَرْنَامُهُ هَزَجًا بِصَوْتِ جَارِحِ
حَوْ قَوَائِمُهُ دَجُوجِي الكَسَا حُمُرٌ مَلَاثِمُهُ طَرُوبٌ فَادِحِ
يُشْجِي القُلُوبَ بِرَنَّةٍ تُدْكِ الجُوى وَتُثِيرُ نَارَ الوُجْدِ بَيْنَ جَوَانِحِي
يَرْتَادُ كُلَّ حَدِيقَةٍ عَنَاءً قَدْ حُفَّتْ جَوَانِبُهَا بِنَهْرِ سَارِحِ
فِيحِلُّ فِي فَنِّ وَيَعْلُو آحْرًا دَانٍ وَيَسْتَوِي بِآحِرِ نَارِحِ
مُتَنَقِّلًا فِي الدَّوْحِ فَوْقَ عُصُونِهِ كَتَنُقُلِ الأَفْيَاءِ فَوْقَ مَسَارِحِ
يَنْدَى بِمُتَحَلِّ الرَّدَاذِ جَنَاحُهُ فَيَظَلُّ مُرْتَعِشًا بِطَلِّ رَاشِحِ

Üzüntüm, acı veren sesiyle terennüm ettiği hezec nağmelerinin büyüüne kapıldığım bir karatavuk içindir.

Ayak tüyleri siyaha çalan, koyu elbiseli, yanakları kırmızı, üzüntüden kendini kaybetmiş acılı bir karatavuk için.

O, içimdeki aşkı alevlendirip, ateşini körükleyen nağmeleriyle kalpleri kederlendirir.

Etrafi, ağır ağır akan bir nehitle kuşatılmış, sık ağaçlı her bahçeyi dolaşır.

Bir dala konar, diğerine yükselir, yaklaşır ve diğer bir dalı işgal ettikten sonra da çekip gider.

Otlaklar üzerindeki gölgeler misali ağacın dalları üzerinde oradan oraya hareket eder.

Hırsız yağmur bulutuyla kanadı ıslanır ve buluttan sızan çisenti sebebiyle titrer durur.

3.7. Rüzgâr

İbnu'n-Nakîb sabâ rüzgârı (الصَّبَا), meltem (النَّسِيم), kuzey rüzgârı (الشَّمَال), güney rüzgârı (الجنائب) ve hafif esinti (رَيْدَانَةُ الرِّيحِ) gibi çeşitlerine yer verdiği şiirlerinde rüzgârı canlı bir varlık olarak sunarak onun ağaç, nehir ve çiçeklerle olan

⁴⁴⁵ İbnu'n-Nakîb, *age.*, s. 69.

temasına değinir. Bir şiirinde güney rüzgârına seslenerek ondan bazı isteklerde bulunan şair zihnindeki rüzgâr portresini şu sözlerle şiir kalıbına döker⁴⁴⁶: [Kâmil]

بِاللّٰهِ يَا رِيحَ الْجَنَائِبِ شَارِفِي تِلْكَ الْعُصُونِ وَجَادِيهَا الْمُنْتَرَا
وَاسْتَعْطِفِي فُضْبَ الْأَرَاكِ وَعَازِلِي زَهْرَ الرِّيَاضِ مُورَدًا وَمُكَفَّرَا
وَاسْتَعْطِفِي جَفْنَ الْبَهَارَةِ زَاهِيَا وَتَرَشَّفِي نَعْرَ الْأَقَاحِ مُوشَّرَا
وَاسْتَرْقِصِي بَانَ الْمُضَابِ وَرَوَاحِي تِلْكَ الْمَعَاهِدِ بِالسَّلَامِ مُعَطَّرَا

*Ey güney rüzgârı, Allah aşkına şu dallara yaklaş ve onların elbisesini çekiştir,
Arak ağacının dallarını eğ ve bahçenin gül ve kâfur kokularına bürünmüş
çiçeklerine aşk şiirleri söyle,*

*Sığırgözü çiçeğinin parlak göz kapağını hareket ettir ve papatyaların inceltilmiş
dişlerinden yudumla,*

*Tepelerdeki sorkun ağacını ve şu hatıralarla dolu yerlerin güzel kokulu
rüzgârlarını bir selamla dansa çağır!*

İbnu'n-Nakîb'in şiirlerinde etrafta bazen sarhoş gibi⁴⁴⁷ bazen de bir dilber edasıyla⁴⁴⁸ salınan rüzgâr ağaçların üzerinde gezinir⁴⁴⁹, dallarını eğ⁴⁵⁰ ve gölgelerini yırtarcasına onları dans ettirir.⁴⁵¹ Sonra eteklerini sürüyerek nehir üzerinden geçer ve çiçek kokularına büründükten sonra⁴⁵² fısıltıyı andıran sesiyle kuşları uyandırır.⁴⁵³ Örneğin Salihyye tepesinde geçirilen zamanları anlattığı bir şiirinde yer alan aşağıdaki beyitler sanki tüm bu anlamların bir özeti mahiyetindedir⁴⁵⁴: [Tavîl]

أَبَاحَتْ لَنَا سِرَّ الرِّيَاضِ وَأَصْبَحَتْ تُشِيدُ وَافِيهَا التَّبَاشِيرُ لِلصُّبْحِ
بِرَيْدَانَةٍ لِلرِّيْحِ نَشْوَى عَلِيلَةٍ مُحْصَلَةَ الْأَدْيَالِ دَارِيَةِ النَّفْحِ

Sabahın ilk ışıkları bahçeleri büsbütün inşa ederek onların sırrını bize ifşa etmiştir.

⁴⁴⁶ İbnu'n-Nakîb, *age.*, s. 132.

⁴⁴⁷ İbnu'n-Nakîb, *age.*, s. 146.

⁴⁴⁸ İbnu'n-Nakîb, *age.*, s. 291.

⁴⁴⁹ İbnu'n-Nakîb, *age.*, s. 180.

⁴⁵⁰ İbnu'n-Nakîb, *age.*, s. 258.

⁴⁵¹ İbnu'n-Nakîb, *age.*, s. 254.

⁴⁵² İbnu'n-Nakîb, *age.*, s. 151.

⁴⁵³ İbnu'n-Nakîb, *age.*, s. 133.

⁴⁵⁴ İbnu'n-Nakîb, *age.*, s. 72.

Dâreyn kokan, [nehrin üzerinden geçtiği için] etekleri ıslak, ılık ve çakırkeyif bir esinti ile...

3.8. Bulut ve Yağmur

İbnu'n-Nakîb şiirlerinde bulut ve yağmur tasvirlerine de yer vermiştir. Örneğin ilkbaharda doğada gezerken gördüklerini anlattığı bir şiirinde yağmur yüklü ve gök gürültülü bulutu aşkından dolayı şarkılar mırıldanan büyük su kovası olarak niteler⁴⁵⁵: [Tavîl]

فَطَلْنَا وَحَنَّا نَوَاعِيرَ شَاحِبٍ يُرْنُ جَوَى وَالْحَوْضُ مَلَانٌ طَافِحٌ

Özlem çeken büyük su kovası aşkıdan dolayı şarkılar terennüm ederken ve havuz da ağzına kadar dolmuşken gezintiye devam ettik.

Yağmurlu bir günün betimlendiği aşağıdaki beyitlerde de gök gürültüsü sanki bir kırbaç sesine, yıldırım ise keskin bir kılıca benzetilir⁴⁵⁶: [Kâmil]

مَ أَنَسَ لَمَّا أَنْ شَخَّصَتْ إِلَى الرَّبِيِّ مُتَقَاضِيًا عَهْدًا بِهَا مَأْلُوفًا
وَالسَّتُّوْ قَدْ وَاقَى بِسَطْوَةِ رَعْدِهِ يَسْتَلُّ فِي الشَّرْقِ الْبُرُوقَ سُيُوفًا
وَارْفَضَ مِنْ دَمَعِ السَّحَابِ لُؤْلُؤًا أَصْحَى لِأَدَانِ الْعُصُونِ شُنُوفًا

Geçmişte yaşanmış hoş vakitleri umarak gözümü tepelere diktiğim zamanı unutmadım.

Kış yağmurları gök gürültüsü saldırıları ile gelmiş, doğudan yıldırımlarını [adeta bir kılıç gibi] kınından sıyrıyordu.

Bulutların inci misali gözyaşları saçılıyor ve fidanların kulaklarına küpe oluyordu.

Aslında yağmurun bu şekilde gözyaşı ve inciye benzetilmesi ve yıldırımın bir önceki örnekte olduğu gibi kılıca teşbih edilmesi yeni ifade tarzları değildir. Örneğin Abbâsi dönemi şairlerinden el-Buhturî'nin (284/897) aşağıda yer alan beyitlerinde benzer bir kullanımın mevcut olduğu görülmektedir⁴⁵⁷: (Recez)

وَرِنَّةٌ مِثْلُ زَيْبِ الْأَسَدِ وَلَمْعٌ بَرِّقَ كَسَيْوْفِ الْهِنْدِ

⁴⁵⁵ İbnu'Nakîb, *age.*, s. 67.

⁴⁵⁶ İbnu'Nakîb, *age.*, s. 214.

⁴⁵⁷ Ebû 'Ubâde el-Velîd b. 'Ubeyd el-Buhturî eṭ-Ṭâî, *Dîvânu'l-Buhturî*, thk. Hasen Kâmil eş-Şîrafî, 3.b., Dâru'l-Me'ârif, Kahire, ts., s. 239, 240.

جَاءَتْ بِهَا رِيحُ الصَّبَا مِنْ بَجْدٍ فَانْتَشَرَتْ مِثْلَ انْتِشَارِ الْعِجْدِ

[Gök gürültüsü] Çılgığı aslan kükremesi, şimşek parıltısı Hint kılıcı gibidir.

Onu Sabâ rüzgârı Necd'den getirmiş ve o, kolyenin saçıldığı gibi saçılmıştır.

İbnu'n-Nakîb'in birçok şiirinde bu tarz bir anlatımla sunulan⁴⁵⁸ yağmur, bulutlu bir havanın tasvir edildiği aşağıdaki beyitlerde de benzer bir biçimde şöyle betimlenmiştir⁴⁵⁹: [Tavîl]

بَكَرْنَاهُ حَيْثُ الْجُوُّ يُنْشِي مَطَارِفًا عَلَى الشَّمْسِ دَكْنِي فَوْقَ مُخْضَرِّ بَاسِقَةٍ
وَحَيْثُ سَقِيطُ الطَّلِّ يُنْثَرُ دَمْعُهُ عَلَى وَجْنَتِي وَرَدِ الرُّبَا وَشَقَائِقَهُ

Hava yeşil tepenin/uzun ağacın⁴⁶⁰ üzerinde güneşe koyu elbiseler dikerken sabahtan o [bahçeye] geldik.

Orada, çiy damlaları tepenin gülleri ve anemonları üzerine gözyaşını saçıyordu.

3.9. Gece ve Yıldız

İbnu'n-Nakîb'in gece ve yıldız tasvirine dair şiirlerinden birinde geleneksel Arap şiirinde olduğu gibi kederli ve uykusuz durumun bir ifadesi olan yıldızlar diğer şiirde eğlence meclisinin son bulacağı sabah vaktinin girmesiyle etrafa kaçışan varlıklar olarak karşımıza çıkar. Bu şiirlerden ilkinde şair aşkın kendisini sarhoş ettiğini ve derin düşüncelere saldığını söyledikten sonra bir gece vakti bu aşk için koyulduğu bir düşünce yolculuğundan ve bu yolculuk esnasında gözlemlediği çeşitli yıldızlardan şöyle bahsetmektedir⁴⁶¹: [Tavîl]

لِيَالٍ يَرَاهَا الْفُضْرُ حَتَّى كَأَنَّمَا تَكْتَفَّهَا مِنْ كُلِّ نَاحِيَةٍ فَجُرُ
كَأَنَّ دُجَاهَا فِي الْأَدِيمِ نَهَارُهَا عَصِيمٌ مِدَادٍ كَادَ يَخْجُدُهُ السَّفْرُ
كَأَنَّ بِهِ الْجُورَاءُ عِقْدُ لَالِيٍّ تَطْوُفُهُ مِنْ صَدْرِ زَنْجِيَّةٍ نَحْرُ
كَأَنَّ الشُّرْبَا فِي اخْتِلَافِ بُجُومِهَا بَوَادِرُ آمَالٍ يُجَاوِلُهَا الْجُرُ

⁴⁵⁸ Bk. İbnu'Nakîb, *age.*, s. 22, 259.

⁴⁵⁹ İbnu'n-Nakîb, *age.*, s. 222.

⁴⁶⁰ Tepe olarak tercüme edilen بَاسِقٌ kelimesi “yüksek, uzun, yetişmiş” anlamlarındadır. Genellikle soy, şeref, ağaç ve tepe gibi kelimelere sıfat olarak getirilir. (Bk. Ebû İshak İbrahim b. İshak el-Ĥarbî, *Ġaribu'l-ĥadîs*, thk. Süleyman İbrahim Muhammed el-Âyid, Câmî'atu Ummi'l-Ķurâ, Mekke, 1405, III, 1123) Şiirin tabiatı betimleyen bağlamı ele alındığında şairin tepe veya ağacı kastetmesi kuvvetle muhtemeldir.

⁴⁶¹ İbnu'Nakîb, *age.*, s. 139.

كَأَنَّ السُّهَى مَعَى يَدِ قُ فَيَخْتَفِي وَيَبْدُو جِهَارًا أَنْ تَرَا جَعَهُ الْفِكْرُ
 كَأَنَّ سَنَا الْمَرِيخِ نَارٌ تَعَلَّقَتْ بِدَائِلِ هَزِيمِ رَاحٍ يُجْهِدُهُ الدُّعْرُ
 كَأَنَّ بَنِي نَعَشٍ سَفِينٍ تَخَالَفَتْ عَوَاصِفُهَا وَهَنَا فَشَتَّتَهَا الْبَحْرُ
 كَأَنَّ امْتِدَادَ الْأَفُقِ فَوْقَ بُجُومِهِ فَسَاطِلُ حَرْبٍ زُعْفُ فُرْسَانِهَا نُضْرُ
 كَأَنَّ كِلَا النَّسْرَيْنِ لَمَّا تَقَابَلَا نَزِيلُ عِرَاكِ دَأْبُهُ الْكُرُّ وَالْفُرُّ
 كَأَنَّ سُهَيْلًا حِينَ صَوَّبَ آفِلًا فُوَادٌ مُحِبٌّ رَاحٍ يُرْجِفُهُ الْهَجْرُ
 كَأَنَّ بِهِ الشُّعْرَى الْعُمَيْصَاءَ خَلَقَهُ شَقِيْقَتُهُ الْحُنْسَاءُ يُقَدِّمُهَا صَخْرُ
 كَأَنَّ عَمُودَ الصُّبْحِ تَحْتَ هَالِهِ لِتُرْكِيَّةٍ مِنْ تَحْتِ مَنْطِقَةِ خَصْرِ

*Her taraftan kendisini fecr kuşatmışçasına **gecenin** son çizgileri görünmüş...*

Yeryüzünde gündüz[ün ışıkları belirilmişken] karanlıklar sanki kitabın reddettiği mürekkep kalıntılarıdır.

*O karanlıkta **İkizler Burcu** yıldızı, usta bir elin, zencinin boynuna taktığı inci kolyedir.*

Ülker [yıldız kümesi] yıldızları değişirken sanki onları çekmeye çalışan umut belirtileridir.

***Sühâ** yıldızı, bazen gizli kalan bazen de fikir değiştirerek ortaya çıkan ince bir anlamdır.*

***Marsın** ışığı, korkutucu bir gök gürültüsü sesinin peşine takılmış ateştir.*

*Gece yarısı **Büyükayı yıldızlarının** her birisinin gemisine farklı yönden rüzgâr esmiş de deniz onları dağıtmış.*

Yıldızlar üzerinde [uzayıp giden] ufkun çizgisi süvarilerinin zırhı ıslıl ıslıl olan bir savaş [alanın]ın tozlarıdır.

***Altair** ve **Vega** yıldızlarının birbirleriyle karşılaştıkları zamanki görüntüsü, “vur kaç” taktiği uygulanan bir savaş alanını andırır.*

*Batmakta olan **Süheyl** yıldızı aşığın kalbini hedeflediğinde, ayrılığın sarstığı bir şaraptır.*

*Karanlıklar içinde **Rumeysa yıldızı** (Procyon) arkasında kardeşi [**Akyıldız**] varken sanki [kardeşi] Sahr'ın kendisini izlediği **Hansâ**'dır.*

Hilalin altında beliren sabah ışığı sanki Haşr dağının eteklerinden bir Türk kızına aittir.

İbnu'n-Naķib yıldız tasvirine yer verdiği diğer Şiirinde, kurulan bir dostluk meclisinin bittiği sabah vaktinde yıldızların gözlerden kayboluŐunu Şöyle betimler⁴⁶²:

[Tavil]

وَوَلَّتْ بُحُومُ الْأَفْقِ تَنْصَاعُ رَهْبَةً وَقَدْ خَفَقَتْ لِلذُّعْرِ خَفَقَ الرِّوَانِفِ
وَقَامَتْ بِهِ الْجَوَازِءُ حَيْرَى كَأَنَّهَا جَبَانٌ أَضَلَّتْهُ السُّرَى فِي الْمَخَاوِفِ
وَفِي إِثْرِهَا الشُّعْرَى الْعَبُورُ كَأَنَّهَا تُقَلِّبُ طَرْفًا مُنْكَرًا غَيْرَ عَارِفِ
كَأَنَّ الشُّرْبِيَّا سُبْحَةً مِنْ لَالِيءٍ وَهَتْ فِي رَمَادٍ إِثْرَ عَجَلَانَ خَائِفِ
كَأَنَّ سُهَيْلًا نَارٌ سَفَرٍ تَلَاعَبَتْ بِهَا فِي مَهَابِ الرِّيحِ أَيْدِي الْعَوَاصِفِ
كَأَنَّ بَنِي نَعَشٍ شَوَادِنُ قَفْرَةٍ أَضَلَّتَّهُمُ الْأَدْمَاءُ بَيْنَ التَّنَائِفِ
كَأَنَّ رَقِيبَ الصُّبْحِ دِينَارٌ عَسَجِدٍ عَلَى كَفِّ جَهُودِ الذَّرَاعَيْنِ رَاجِفِ

Ufuktaki yıldızlar, çadır brandaları gibi ürpertiden dolayı titreyerek korkudan hızla dönüp gittiler.

İkizler Burcu yıldızı, sanki gece yolculuğunun korkular içerisinde yolunu kaybettirdiği bir korkak gibi orada Şaşkın Şaşkın kalakaldı.

Onun ardında da Akıldız var. Sanki o, bilgisiz bir yabancı gibi bakışlar atıyor.

Ülker yıldızı panik halindeki bir korkağın peşinde, küller içinde bitkin düşmüş inciden tespihtir.

Süheyl yıldızı sanki rüzgâr çöllerinde fırtınaların ellerinin kendisiyle oynadığı yolcu ateşidir.

Büyükayı ve Küçükayı yıldızları, anne ceylanın uçsuz bucaksız çöllerde kaybettiği çöl ceylanlarıdır.

Sanki sabahın casusu (güneş) kolları yorgun birinin avucunda titreyen altın paradır.

Şair mukatta tarzındaki iki Şiirinde Ülker yıldızına ayrıca yer verir. Bunlardan birinde yıldız kaplan derisinden bir parçaya benzetirilir⁴⁶³: [Basit]

⁴⁶² İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 207.

⁴⁶³ İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 167.

وَلِلشُّرْبَا زُكُودٌ فَوْقَ أَرْحُلِنَا كَأَنَّهَا قِطْعَةٌ مِنْ فَرْوَةِ النَّيْمِ

Binitimizin üzerindeki Ülker yıldızı öylesine hareketsiz ki;

Sanki o, kaplan kürkünden [yapılmış] bir cübbenin parçasıdır.

Diğer şiirde ise güneşin doğuşu ile birlikte görüntüleri kaybolan yıldızlar betimlenmiş, Ülker yıldızı bir anne bağirtlak kuşuna, diğer yıldızlar onun yavrularına, güneş de tepelerinde süzülen bir kartala benzetilmiştir⁴⁶⁴: [Mutekârib]

كَأَنَّ الشُّرْبَا وَقَدْ جَمَعَتْ كَوَاكِبَهَا وَالصَّيَا مُقْبِلُ
فِرَاحٌ قَطَاةٍ تَرُومُ الْفِرَا رَ وَقَدْ حَامَ مِنْ فَوْقِهَا الْأَجْدَلُ

Ülker yıldızı diğer yıldızları [yanına] toplamış ve güneş ışığı üzerlerine atılmışken sanki onlar,

Üzerlerinde kartal süzüldüğü için kaçmaya çalışan bağirtlak kuşu yavrularıdır.

Sonuç olarak tabiat konusu İbnu'n-Nakîb'in şiirlerinde oldukça önemli bir yer işgal etmiştir. Onun şiirlerinde nemli toprak üzerinde güzel kokular yayan rengârenk çiçekler, yeşil elbisesi üzerinde beyaz çiçek motifleri bulunan ağaçlar ve bu ağaçların dallarında şarkılar terennüm eden kuşlar vardır. Ayrıca rüzgâr taze fidanı dans ettiren, dereler dostlar arasında mesajlar taşıyan, bulut yeryüzüne inciler misali gözyaşları saçan ve yıldızlar gece kurulan dostluk meclislerini süsleyip sabahın ilk ışıkları ile birlikte gözlerden kaybolan canlı varlıklar olarak karşımıza çıkar. Neredeyse tamamı tasviriden ibaret olan ve eski Arap şairlerinin anlam örgülerinden yararlanan bu şiirlerde ustalıkla kullanılan benzetme sanatı eşsiz bir hayal gücü ile birleştirilmek suretiyle güzel örnekler ortaya konulmuştur.

4. Gazel

Sözlükte delikanlıların genç kızlarla sohbet edip şakalaşması anlamına gelen⁴⁶⁵ gazel bir edebiyat terimi olarak kadınlarla eğlenmek ve onlarla ilgili ince duyguları dile getirmek için söylenen aşk ve sevgi içerikli şiirlere verilen addır.⁴⁶⁶

⁴⁶⁴ İbnu'n-Nakîb, *age.*, s. 245.

⁴⁶⁵ el-Halîl b. Ahmed, *age.*, IV, 383; Ebû Bekr Muhammed b. el-Hasen el-Ezdî, *Cemheratu'l-Luğa*, thk. Remzî Munîr Ba'albekî, Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn, Beyrut, 1987, II, 819.

⁴⁶⁶ Mecdî Vehbe-Kâmil el-Muhendis, *Mu'cemu'l-Mustalahâti'l-'Arabîyye fi'l-Luğa ve'l-Edeb*, 2.b., Mektebetu Lubnân, Beyrut, 1984, s. 265; İpekten, Haluk, "Gazel", *DİA*, İstanbul, 1996, XIII, 440.

Edebî tenkit kitaplarında nesîb ve teşbîb terimleri ile de ifade edilen⁴⁶⁷ gazel klasik Arap şiirinin temel konularından biri kabul edilir.⁴⁶⁸ Kimi zaman farklı konulu kasidelerin mukaddime bölümlerinde asıl konuya geçiş yapmak üzere söylenen kimi zaman da müstakil tarzda kaleme alınan bu şiirler bir çeşit kalp konuşması ve aşk hikâyesi olarak Arap Edebiyatı'nın her döneminde önemli bir yer tutmuştur.⁴⁶⁹ İlk örnekleri Câhiliye'ye kadar uzanan bu şiirlerde şair kendini anlatmış, duygu, düşünce, arzu ve isteklerini resmetmiş, bazen içerisinde bulunduğu kederli durumu aşır aşk konusundaki susuzluğunu giderebilmek, bazen de sevgilisini hoşnut edebilmek için farklı yönleriyle sevgiliden bahsetmiştir.⁴⁷⁰ Sonraki asırlarda da Câhiliye'deki anlam, teşbih ve tasvirler büyük ölçüde devam ettirilmiş, farklılıklar daha çok şairlerin üslup ve ifade tarzlarında gerçekleşmiştir.⁴⁷¹ Osmanlı dönemine gelindiğinde de gazelin en çok şiir söylenen konu olduğu gözlenmektedir. Muhteva itibariyle bu dönemde şairler ince ve akıcı bir üslupla bir taraftan eski şairlerin gazel konusunda ortaya koydukları manaları yeniden dile getirmişler diğer taraftan da çağın anlayışına uygun yeni anlamlar keşfetmeye çalışmışlardır.⁴⁷²

İbnu'n-Naķib'in gazel konusunda yazdığı şiirlerin dörtte üçlük bir bölümünü mukatta'a tarzında kaleme alınanlar oluşturmaktadır. Bu, onun gazel şiirlerinin medih, ihvâniyyât ve tabiat konusunda kaleme alınanlar kadar ağırlığı olmadığı şeklindeki kanaatimizi güçlendiren bir durumdur. Nitekim şair kendisi ile övünmek üzere söylediği aşağıdaki beyitlerde bu alana fazla meyletmediğini şu sözlerle ifade etmiştir⁴⁷³: [Tavîl]

سَوَايَ اسْتَمَالَتَهُ الطَّبَّاءُ الْأَوَانِسُ وَعَظِي لَهُ فِي عَيْرِ بَجْدٍ تَنَافُسُ

Ancak benden başkasından ilgi bekler genç ceylanlar ve benden başkası şeref dışında bir konuda yarışır.

Bununla birlikte şairin kayda değer derecede gazel şiirinin bulunduğunu söylemek de yerinde olur. Gazelin afif ve hissî olmak üzere ikiye ayrıldığı göz önüne alınırsa İbnu'n-Naķib'in afif gazele dair de şiirler söylemekle birlikte hissî gazele daha

⁴⁶⁷ Ebu'l-Abbâs Şa'leb Ahmed b. el-Huseyn, *Ķavâ'idu's-Şi'r*, thk. Ramazan Abdu'ttevvâb, 2.b., Mektebetu'l-Hânci, Kahire, 1995, s. 35; Ķudâme b. Ca'fer, *age.*, s. 134; İbn Raşîķ, *age.*, II, 117.

⁴⁶⁸ Ķudâme b. Ca'fer, *age.*, s. 91; İbn Raşîķ, *age.*, I, 120.

⁴⁶⁹ Yûsuf Huseyn Bekkâr, *İtticâhâtü'l-Ķazel fi'l-Ķarni's-Sâni'l-Hicri*, Dâru'l-Endelus, byy, ts.

⁴⁷⁰ ed-Dehhân, *el-Ķazel*, s. 7, 11-12.

⁴⁷¹ ed-Dehhân, *age.*, s. 12.

⁴⁷² Bekri Şeyh Emîn, *age.*, s. 117; Nebîl Halid, *age.*, s. 80, 95; Ceviz, *age.*, s. 160.

⁴⁷³ İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 170.

fazla ağırlık verdiği gözlenmektedir. Kimi zaman müstakil olarak gazel şiiri söyleyen kimi zaman da farklı konulu şiirlerin giriş bölümlerinde gazele yer veren şair bu şiirlerinde İmruu'l-Kays ile başlayan⁴⁷⁴ ve “el-vuḫûf ‘ale'l-atlâl” adı verilen, sevgilinin yurdundan geriye kalan kalıntılar üzerinde durup ağlayarak şiire başlama geleneğini devam ettiren şairlerden değildir. Öte yandan klasik Arap şiirinde sevgiliyi simgeleyen “Esmâ” ismini kullandığı ve bununla dostuna gönderdiği bir kasidesini kastettiği şiiri⁴⁷⁵ istisnâ edilirse onun şiirlerinde kadın ismine de rastlanmaz. Tüm bunlar gazel şiirlerinin incelenmesi sonucunda bizde oluşan “onun gerçek anlamda bir aşk tecrübesi yaşamayıp sanatsal bir aktivite olarak gazel şiiri söylemiş olabileceği” şeklindeki kanaati destekleyen hususlar olarak kabul edilebilir. Bu genel değerlendirmelerin ardından şimdi de İbnu'n-Nakîb'in gazel konusunda söylediği şiirler “afif gazel” ve “hissî gazel” başlıkları altında detaylı olarak ele alınacaktır.

4.1. Afif Gazel

Afif gazel, şairlerin müstehcen ifadelerden kaçınarak samimi aşk duygularını dolaylı yoldan anlattıkları şiirlerdir.⁴⁷⁶ İbnu'n-Nakîb bu konuda söylediği şiirlerde aşkın niteliği ve etkileri üzerinde durmuş ve özellikle ayrılık ve özlem temalarını işleyerek ayrılığın âşıkta meydana getirdiği tezâhürleri ele almıştır. Onun bu bağlamda söylediği şiirlerde kalbin önemli bir yeri olduğu söylenebilir. Ona göre aşk bir meydan, kalp ise oraya doğru hızla ilerleyen bir attır. Bu durumda kişiye düşen görev onun dizginlerini salmak ve aşkın onda meydana getirdiği heyecana kendini bırakmaktır⁴⁷⁷: [Vâfir]

خَلِيلِي قَدْ رَأَيْتُ الْقَلْبَ يَسْعَى لِمَيْدَانِ الصَّبَابَةِ فِي ارْتِكَاضِ
طَلَّقْتُ زِمَامَهُ مِنْ غَيْرِ ثَانٍ لَهُ مَا بَيْنَ رَفْعٍ وَانْحِفَاضِ

Dostlarım! Anladım ki kalp aşk meydanına dörtnala koşarmış.

Ben de onun dizginlerini saldım. Ardına bakmaksızın bir yükselip bir alçalarak koşuyor.

Bunu söyleyen şair şunu da iyi bilmektedir ki kalbe yerleşen bir aşktan kurtuluş neredeyse imkânsızdır⁴⁷⁸: [Kâmil]

⁴⁷⁴ ed-Dehhân, *el-Ġazel*, s. 17.

⁴⁷⁵ İbnu'n-Nakîb, *age.*, s. 285.

⁴⁷⁶ Mecdî Vehbe-Kâmil el-Muhendis, *age.*, s. 266; Bekkâr, *İtticâhâtu'l-Ġazel*, s. 249.

⁴⁷⁷ İbnu'n-Nakîb, *age.*, s. 190.

⁴⁷⁸ İbnu'Nakîb, *age.*, s. 107.

شَوْقٌ كَوْرِي الرَّزْدِ يَقْدُحُ فِي الْحَشَا يُرِي عَلَى طُولِ النَّوَى وَيَزِيدُ
وَجَوَى تَحَكَّمَ فِي الْفُؤَادِ رَسِيْسُهُ مَا إِنْ لَهُ عَنْهُ الْعَدَاةُ مَحِيدُ

Özlem gönülde tutuşmuş bir çakmağın ateşi gibidir. Ulaşılamaz uzaklıklardan daha beterdir.

Kalbe demir atmış bir kara sevdadan kalbin kaçışı yoktur, olamaz.

Böylesine zaptedilmesi zor olan ve kendisinden kurtulmak pek mümkün görünmeyen bir durumun ister istemez insanda bazı etkileri söz konusudur. Bu gerçeğe temas eden şair, aşkın en önemli etkisi olarak sarhoş edici özelliğini zikreder. Aşkın bu işlevi öylesine üst düzeydedir ki aşkla sarhoş olmuş kişilere içkilerin tesiri söz konusu değildir⁴⁷⁹: [Tavîl]

لِعَيْنَيْكَ فِي الْأَحْشَاءِ مَا نَفَتْ السَّحْرُ وَلِلْحُبِّ فِي الْأَبَابِ مَا فَعَلَ الْحَمْرُ
وَمَا كُنْتُ أَنْ أَسْلُوَ وَبِيَّ بَقِيَّةً وَلَا كَادَ أَنْ يُفْضِي لَصَحْوِي بِي السُّكْرُ

Gözlerinin gönüllere büyü tesiri var, aşkının da akıllarda içki etkisi.

İçimde senden bir parça varken unutamadım ve unutamazdım da... Zira sarhoşluğum neredeyse aygınlık derecesine ulaşmış (içkilerin sarhoş edemeyeceği bir duruma gelmişim).

Aşkın bu özelliği sebebiyle sarhoşa dönen şair sapkınlıkla doğruluğu birbirinden ayırdedemeyecek derecede kendinden geçer⁴⁸⁰: [Meczûu'l-Kâmil]

أُورَى الْهُوَى بِحَشَايَ زُنْدًا وَحَسِبْتُ فِيهِ الْعَيَّ رُشْدًا

İçimde aşk bir kıvılcım çıkardı ve ben bu yüzden sapkınlığı doğruluk zannettim (aklım başımdan gitti).

İbnu'n-Nakîb, verdiği acılar sebebiyle olsa gerektir ki aşkı bir hastalık olarak niteler. Ona göre muskacının bile iyileştiremeyeceği amansız bir hastalıktır aşk⁴⁸¹: [Hafîf]

لَيْسَ لِي مِنْ هَوَاهُ رَاقٍ وَدَاءُ الْعِشْقِ بَيْرَ الْأَنَامِ دَاءٌ قَوِيٌّ

Ona olan aşkıma [iyi edecek] bir muskacı yok. Meğer aşk insanlar için güçlü bir hastalıkmış.

⁴⁷⁹ İbnu'n-Nakîb, *age.*, s. 138.

⁴⁸⁰ İbnu'n-Nakîb, *age.*, s. 86.

⁴⁸¹ İbnu'n-Nakîb, *age.*, s. 336.

Konunun başında da ifade edildiği gibi İbnu'n-Nakîb'in afif gazele dair yazdığı şiirlerde öne çıkan hususlardan bir diğeri de ayrılık ve özlemdir. Bu bağlamda kaleme aldığı aşağıdaki beyitlerde şair tabiata ait bazı unsurların aşkını tazelediğini ve sevgiliyi aklına getirdiğini şu sözlerle ifade eder⁴⁸²: [Tavîl]

تَأَلَّقَ بَرْقٌ مِنْ غَرِيبِ اللَّوَى جُنْحًا فَأَوْسَعَ زَنْدَ الشَّوْقِ فِي مُهَجَّتِي قَدْحًا
وَأَزَكَى الْجَوَى مِنِّي لِسَالِفَةِ الْهَوَى نَسِيمٌ شَدَا الْحَيْرِيِّ مِنْ سَائِرِ الْأَنْحَا
وَأَذَكَّرَنِي الْوَجْدَ الْقَدِيمَ سُؤْيُجَع يُرَجِّعُ فِي إِثْرِ الْهَدِيلِ لَهُ صَدْحَا
أَرَنْ بِشَجْوٍ هَاجَ بِي كُلَّ لَوْعَتِي لِعَهْدٍ سَفَحْتُ الدَّمْعَ فِي إِثْرِهِ سَفْحَا

Geceleyin uzak bir kum tepesiğinden şimşek çaktı da kalbimdeki özlem ateşini kıvılcımlandırdı.

Başka bir yönden esen şebboy kokulu meltem eski bir sevgiliye olan aşkımı artırdı.

Şarkılar söyleyen bir güvercinin peşi sıra nağmeler mırıldanan bir kumru bana eski bir aşkı hatırlattı.

Ardından gözyaşı döktüğüm bir sevgiye dair bütün ızdıraplarımı depreştiren hüznümlü terennümlerle yas tutmaktadır o.

Sevgiliden ayrı düşmesi sebebiyle şair sıkıntılı anlar yaşar. Nitekim bir şiirinde böyle bir zamanı anlatan şair Câhiliye şairlerinde olduğu gibi gece yolculuğundan da söz eder. Fakat aslında bu yolculuk onlarınki gibi sevgilinin yurdundan geriye kalan köhne yapılara ağladıktan sonra kaldığı yerden devam eden bir yolculuk olmayıp hayallerin, düşüncelerin, karmaşaların, ümitsizliklerin ve sevgiliye dair anıların zihindeki yolculuğudur⁴⁸³: [Tavîl]

خَلِيلِيَّ كَمْ أَدْنُو فَتَنَائِي مَطَالِيي وَيَقْصُرُ عَنْ إِدْرَاكِهَا مِنِّي الْعُمُرُ
أَخْوَضُ هَا مِنْ كُلِّ بَهْمَاءٍ مُقْفِرٍ عَمَارَ فِجَاجٍ مَا تَفَحَّمَهَا سَفْرُ
كَأَنَّ السُّرَى بَحْرٌ كَأَنِّي أَخْوَضُهُ كَأَنَّ لَهُ مَدُّ وَلَيْسَ لَهُ جَزْرُ
كَأَنَّ الشَّرَى أَفْقٌ كَأَنَّ مَطِيَّتِي هِلَالٌ كَأَنَّ السَّيْرَ مَوْئِلُهُ الْحَشْرُ

⁴⁸² İbnu'Nakîb, *age.*, s. 77.

⁴⁸³ İbnu'Nakîb, *age.*, s. 138.

كَأَنَّ الْمَيَّ مَاءً كَأَنِّي نَاهِلٌ كَأَنَّ الْفَيَافِي الْبَيْضَ مَا بَيْنَنَا جِسْرٌ
كَأَنَّ بَحَائِشِي الظَّلَامِ مُتَيِّمٌ كَأَنِّي مُلْمَى فِي ضَمَائِرِهِ سِرٌ
تُذَكِّرُنِي شَكْوَى الْعَرَامِ حَمَامَةٌ لَهَا فَرَطُ أَشْجَانٍ بِجَيْشٍ بِهَا الصَّدْرُ

Dostlarım! Daha ne kadar ben yaklaştıkça ümitler uzaklaşacak. [Zira] bir gün ömür onlara yetişmekten aciz kalacak.

Ve daha ne kadar ıssız bir çölde hiçbir yolcunun giremediği yollara dalacağım.

*Sanki gece yolculuğu deniz ve ben ona dalıyorum. Meddi var ama cezri yok.
(Sürekli kabarmakta)*

Sanki toprak bir ufuk, binitim hilal ve yolculuğun barınağı mahşer.

Sanki arzular su, bense onları ilk defa içiyorum. Beyaz çöllerle (hayallerimle) aramda bir köprü bile yok.

Sanki karanlıkların kralı kara sevdalı bense onun gönlüne atılmış bir gizem.

Aşk yakınmalarını bana bir güvercin hatırlatıyor. [Belli ki] onun iç daraltan zorlu üzüntüleri var.

Şiirlerinde sık sık ayrılıktan yakınan şair geceleri uykusuz geçirmekte ve sabahlara kadar ağlamaktadır. Hatta bu durumu her gün yaşıyor olmalıdır ki gözleri ağlamaktan yaralar bağlamıştır⁴⁸⁴: [Meczû'1-Kâmil]

أَسْوَجَ الْأَحْمَانَ قَدْ غَادَرْتَ قَلْبِي فِي وَجِيبِ
وَتَرَكْتَنِي فَرِحَ الْجُمُونَ وَلَسْتَ تَعْلَمُ مَا الَّذِي بِي
يَتَنَائِي ذِكْرُ الْحَبِيبِ فَأَشْتَكِي شَكْوَى الْعَرِيبِ
لَمْ أَلْقَ إِلَّا شِقْوَةً مِنْ بُعْدِهِ وَضَى مُذِيبِي
وَنَوَازِعًا بَاتَتْ تُسَا حُورِي وَمَالِي مِنْ مُجِيبِ
سَاوَرْتُهَا حَتَّى الصَّبَاحِ وَدَمَعُ عَيْنِي فِي صَبِيبِ

Ey kafiyeli şarkılar söyleyen küçük [bülbül], kalbimi ızdıraba terkettin.

Başıma gelenleri bilmeksizin beni göz kapakları yaralı bıraktın.

Sevgiliyi anmak sıkıntım oldu. Artık ben bir garip gibi şikâyet ediyorum.

⁴⁸⁴ İbnu'n-Nakîb, *age.*, s. 32, 108.

Ben onun ayrılığından dolayı sadece mutsuzluk ve beni eriten bir üzüntü ile elde ettim,

Ve gece vakti üzerime çullanan duygularla da... Bana cevap veren de yok.

Sabaha dek bu duygulara dalyorum. Gözyaşlarım boşalıyor.

İbnu'n-Nakîb şiirlerinde kavuşma konusuna da değinir. Bu hususta ümitle ümitsizlik arasında bir ruh hali ile karşımızda duran şair sevgilinin bırakıp gitmesinden ve ayrılığın acısından bahsettiği bir şiirin satır arasında kavuşma konusundaki kötümser bekleyişini şu ifadelerle dışa vurur⁴⁸⁵: [Hafîf]

كَيْتَ شِعْرِي مَا كَانَ ذَنْبُكَ لِلْأَيَّامِ حَتَّى رَأَيْتَ مِنْهَا عَجِيْبًا

Keşke zamana [kadere karşı işlediğin] günah, isyan olmasaydı. [Belki] o zaman kaderin bir sürprizi ile karşılaşırdın.

Buna mukabil aşağıdaki beyitlerde kavuşma ümidi konusunda şairde küçük bir kıvılcım göze çarpmaktadır⁴⁸⁶: [Hafîf]

وَتَمَتَّعْتُ بِالْمُنَى حِينَ الْفَيْتُ صَدَّهُ
وَتَعَلَّلْتُ بِالظُّنُونِ مِنْ وَأَمَّلْتُ رَدَّهُ
فَعَسَى أَنْ يَعُودَ لِي بَعْدَ مَا دُفْتُ فَقَدَهُ

Benden yüz çevirdiğini görünce arzularla vakit geçirdim.

Boş hayallerle oyalandım ve onun geri dönmesini ümit ettim.

Yokluğunu tatmamdan sonra belki bana döner diye...

Görüldüğü üzere İbnu'n-Nakîb afif gazele dair söylediği şiirlerde kalbin aşk konusundaki yerine dikkat çekmiş ve aşkın kişiyi sarhoş edip aklını başından aldığını söyleyerek onu amansız bir hastalık olarak nitelemiştir. Ayrıca ayrılık ve özlem konuları üzerinde hassasiyetle duran, geceleri uykusuz ve ağlayarak geçirdiğini ifade eden şairin kavuşma noktasında ümit ile ümitsizlik arasında gidip gelen bir ruh haline sahip olduğu gözlenmektedir.

4.2. Hissî Gazel

Hissî gazel, şairlerin kimi zaman müstehcen ifadelerden de sakınmaksızın aşk duygularını doğrudan anlattıkları şiirlerdir.⁴⁸⁷ Gazelin bu türünde şair sözü eğip

⁴⁸⁵ İbnu'n-Nakîb, *age.*, s.39.

⁴⁸⁶ İbnu'n-Nakîb, *age.*, s.101.

bükmeden kadının fiziki görünümünü tasvir eder ve ahlaki kaygıları göz ardı ederek nefsânî arzularına öncelik verir.⁴⁸⁸

Gazelin bu türüne ait şiirler de söyleyen İbnu'n-Naķib bu şiirlerde sevgilinin çeşitli fiziksel özelliklerinden söz etmiş ve bu güzelliği tamamlayan bakış, gülüş, konuşma ve yürüyüş gibi tavır ve hallerine dair tasvirler yapmıştır. Bu nedenle onun bu konudaki şiirlerini “sevgilide güzellik unsurları” ve “sevgilinin tavırları” şeklinde iki başlık altında incelemek uygun olacaktır.

4.2.1. Sevgilide Güzellik Unsurları

İbnu'n-Naķib şiirlerinde çeşitli vesilelerle sevgilinin güzelliğinden bahseder. Sevgili o kadar güzeldir ki o, güzelliğe değil güzellik ona nispet edilir. Zira onun bu güzelliği nisap miktarını kat kat aşmış ve bu yüzden sevgilinin âşıklara, güzelliğinden bahşetmek suretiyle bunun zekâtını ifa etmesi elzem hale gelmiştir⁴⁸⁹: [Tavîl]

أَقُولُ لِظَنِّي مُتَرَفٍ مُتَدَلِّلٍ لَعُوبٍ بِأَلْبَابِ الْوَرَى حِينَ يَطْرُقُ
لَكَ الْحُسْنُ لَا بَلَّ إِنَّ فِي الْحُسْنِ نِسْبَةً إِلَيْكَ عَدَا مِنْ أَجْلِهَا الْحُسْنُ يُعَشِّقُ
فَهَلَّا أَبَحَّتِ الطَّرْفَ بَعْضَ زَكَاتِهِ فَكَانَتْ لَكَ الْحُسْنَى بِمَا تَتَصَدَّقُ
فَقَالَ وَهَلْ يَوْمًا تُبَاحُ زَكَاتُهُ لِطَرْفِكَ عِنْدِي وَهُوَ يَزِينِي وَيَسْرِقُ

İşveli, nazlı ve [gönül kapılarını] çaldığında akıllarla oynayan bir ceylana dedim ki:

“Güzellik yalnız sana mahsustur, hayır, hatta güzellikte sana bir mensubiyet vardır. Bu mensubiyet sebebiyle güzelliğe âşık olunur.

Bu yüzden bakışa o güzellikten bir nebze zekâtı mübah kılsan... Bu tasaddukun sebebiyle en güzel mükâfât da senin olurdu.”

Dedi ki: “Hiç onun zekâtı mübah olur mu? Zira bana göre senin bakışın zinâ eder ve çalar.”

Şaire göre sevgili o kadar güzeldir ki onun bu güzelliğini gören hiç kimse ona tutulmaktan kendisini alıkoyamaz⁴⁹⁰: [Hafif]

⁴⁸⁷ Mecdî Vehbe-Kâmil el-Muhendis, *age.*, s. 266.

⁴⁸⁸ Yalar, Mehmet, “Emevîler Döneminde Gazel ve Ömer bin Ebî Rabîa”, *UÜİFD*, sy. 18/2, Bursa, 2009, s. 50.

⁴⁸⁹ İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 229.

⁴⁹⁰ İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 137.

لَمْ يَدَعْ حُسْنَهُ فُؤَادًا خَلِيًّا مِنْ هَوَاهُ إِلَّا وَأَضْرَمَ نَارَهُ

Onun güzelliği aşkından mahrum hiçbir gönlü, içinde aşkının ateşini tutuşturmadan bırakmaz.

İbnu'n-Naķib sevgilinin güzelliğinden bahsederken bu genel ifadelerle yetinmez. Onun kaş, göz, zülûf, yanak, ben, boy ve endam gibi fiziksel güzelliklerine dair detaylı tasvirler sunar. Şimdi bu şiirler uygun başlıklar altında ele alınacaktır.

4.2.1.1. Göz ve Kaş

İbnu'n-Naķib'e göre sevgilinin gözleri kişide büyüleyici bir etki meydana getirir⁴⁹¹: [Tavîl]

لِعَيْنَيْكَ فِي الْأَحْشَاءِ مَا نَفَتْ السَّحْرَ وَلِلْحُبِّ فِي الْأَلْبَابِ مَا فَعَلَ الْحُمْرُ

Gözlerinin gönüllere büyü tesiri var, aşkının da akıllarda içki etkisi.

Şair bir başka şiirinde eskide kalmış eğlence günlerinden bahsederken o zamanlar eğlence meclisinde bulunan kadınları unutmadığını belirtir. Bu kadınların şairde en çok iz bırakan yönlerinden biri de güzellik bakımından antiloplarınkini andıran gözleridir⁴⁹²: [Serîf]

لَمْ أَنْسَ لَا أَنْسَى عُيُونَ الْمَهَا كَلَّا وَلَا أَعْطَافَ عُصْنِ النُّقَا

Unutmadım ve unutmayacağım antilop gözlü [o güzelleri]. Hayır, unutmam o çöl fidanlarının bellerini!

Kısa bir şiirinde sevgilinin kaşlarından da bahseden şair onları hem şekilleri hem de oku andıran bakışların çıkış mahalline yakın olmaları sebebiyle yaya benzetir ve sevgilinin gözlerini, parlaklığı veya bakışlarının sertliği sebebiyle olsa gerektir ki bir kılıç olarak nitelendirir⁴⁹³: [Tavîl]

يَرِيشُ بِجَفْنِيهِ سِهَامِي لِحَاطِهِ وَيَرْمِي بِفَوْسِي حَاجِبِيهِ جَوَاحِي

فَهَلْ يَرْتَجِي قَلْبِي وَصَالًا دُونَهُ عِيُونٌ تُكَيِّ فِي الْوَعَى بِالْجَوَارِحِ

Göz kapaklarıyla bakışlarının okunu hazırlar ve kaşlarının yayıyla gönlüme atar.

Kalbim hiç vuslatı umabilir mi hemen karşısında “savaş kılıçları” lakaplı gözler varken!

⁴⁹¹ İbnu'n-Naķib, *age.*, s.138.

⁴⁹² İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 19.

⁴⁹³ İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 76, 77.

4.2.1.2. Zülûf ve Yanak

İbnu'n-Naķib şiiirlerinde sevgilinin zülûflerinin yanak ve yanak üzerindeki ben ile oluşturduğu görünümü tasvir eder. Yanak kırmızı rengi sebebiyle adeta bir yakut taşıdır. Onun üzerindeki zülûf lâm harfine benzemektedir ve ben de bu lâmin noktası gibi durmaktadır. Her ne kadar gerçekte lâmin noktası olmasa da durum böyledir⁴⁹⁴: [Tavîl]

يُنْقَطُ لَامَ الصُّدْغِ يَا قُوْثُ حَدِّهِ بِخَالٍ وَلَوْ لَمْ يُلْفَ نَقْطُ لِّلَامِهِ

Zülûfünün lâm'ını yanağının yakutu bir benle noktılıyor. Gerçi lâm'ın noktası olmaz ya!

Onun şiiirlerinde sevgilinin yanağı bazen de bir gül olarak tanımlanır. Buna göre bir şiiirde zülûfler bu gülün yaprakları olarak ifade edilirken⁴⁹⁵ aşığıda yer alan beyitte de sevgilinin gül kokusunu andıran nefesi bu tasavvuru tamamlayıcı bir öğe olarak sunulur⁴⁹⁶: [Meczûu'l-Kâmil]

رَشًّا أَعْرُنُ مُهْمَهْفٌ كَالْوَرْدِ أَنْعَاسًا وَحَدًّا

İnce belli, kısık sesli bir ceylandır o. Nefesleri ve yanağı yönüyle bir gül gibidir.

4.2.1.3. Boy ve Endam

İbnu'n-Naķib şiiirlerinde uzun boylu, ince belli ve zarif endama sahip bir kadın portresi çizer. Aşığıdaki beyitte kendisini ziyaret eden bir kadından söz eden şair رُعبوبة kelimesi⁴⁹⁷ ile kadının uzun boylu oluşuna dikkat çekmiştir. Bu kadını unutamadığını ifade ederken özellikle uzun boylu oluşunu zikretmesi şairin bu özellikteki kadınlardan hoşlandığı izlenimini uyandırmaktadır⁴⁹⁸: [Hafîf]

لَسْتُ أَنَسَى رُعبوبةً بَشَرْتَنِي بِأَزْدِيَّارٍ فُبَيْلِ وَقْتِ العُرُوبِ

Güneş batmadan hemen önce ziyaretiyle beni mutlu eden uzun boylu dilberi unutmadım.

Bir başka beyitte ise sevgilinin boynunun uzun olduğuna temas eden şair bu durumu mübalağalı bir üslupla şöyle ifade eder⁴⁹⁹: [Tavîl]

⁴⁹⁴ İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 262.

⁴⁹⁵ İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 229.

⁴⁹⁶ İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 86.

⁴⁹⁷ Bu kelimenin “uzun boylu kadın” anlamına geldiği ile ilgili bk. el-Halîl b. Ahmed, *age.*, II, 131.

⁴⁹⁸ İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 40.

⁴⁹⁹ İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 108.

فَمَا حَالَ بَيْنَ الضَّبِّ وَالتُّونِ حَائِلٌ بِأَطْوَلَ مِمَّا بَيْنَ قِرْطَيْكَ وَالْعِقْدِ

Kelerle balık arasındaki mesafe senin küpelerle gerdanın arasındakinden daha uzun değildir.

İbnu'n-Naķib Şiirlerinde yer yer sevgilinin endamından da söz eder. Onun sevgilisi tıpkı eski Őairlerinki gibi bir ceylanı veya taze bir fidanı andırmaktadır. Örneğin aşağıda yer alan beyitte Şair sevgilisini bir ceylan olarak nitelemekte ve onun endamını, gökyüzündeki dolunay tam ucunda görünecek biçimde yere dikilmiş düz bir mızraktan üstün tutmaktadır⁵⁰⁰: [Tavîl]

رَشَاءُ يَزْدَرِي بِالْأَسْمَرِ اللِّدِنِ قَدُّهُ تَرَكَّبَ فِيهِ الْبَدْرُ عِنْدَ تَمَامِهِ

O, endamı, ucuna dolunay bindirilmiş düz mızrağı bile gölgede bırakan bir ceylan yavrusudur.

Bir ceylan olarak nitelenen bu sevgili ayrıca ince belli olup taze bir fidana benzemektedir⁵⁰¹: [Meczûu'l-Kâmil]

رَشَاءُ أَعْنُ مُهْمَهْفٌ كَالْوَرْدِ أَنْفَاسًا وَحَدًّا
خَبِثُ الْمَعَاطِفِ قَدْ حَكَ هُ الْعُصْنُ أَعْطَافًا وَقَدًّا

İnce belli, kısık sesli bir ceylandır o. Nefesleri ve yanağı yönüyle bir gül gibidir. Elbiseleri [içinde] salınır. Endamı ve fiziğiyle taze fidan ona benzer.

4.2.2. Sevgilinin Tavırları

İbnu'n-Naķib hissî gazele dair söylediği Şiirlerde sevgilisinin fiziksel özelliklerinin yanı sıra bakışı, gülüşü, konuşması ve yürüyüşü gibi tavır ve davranışlarına dair de betimlemeler yapar. Bunlar içerisinde en çok üzerinde durulan husus sevgilinin bakışlarıdır. *Dîvân*'ın asıl nüshasında ikinci Őatrı çıkmayan bir beyitte sevgilinin nergis bakışlı olduğunu belirten Őair⁵⁰² aşağıdaki beyitlerde ise onun mahmur bakışlara sahip olduğunu ve bu bakışların erkeklerde büyük bir heyecan meydana getirdiğini Şu sözlerle Şiire dökmüŐtür⁵⁰³: [Kâmil]

يَا حُسْنَ هَاتِيكَ الْعُيُونَ نَوَاعِسَا تُزْرِي بِالْحَاطِظِ الطَّبَّاءِ الْكُنْسِ

⁵⁰⁰ İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 260.

⁵⁰¹ İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 86.

⁵⁰² İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 166.

⁵⁰³ İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 178.

أَبْنَتْ لَدَى الْأَبَابِ مِنْ نَشْوَاتِهَا طَرَبًا يَطِيشُ لَهُ فُؤَادَ الْأَكْبَسِ

Yatağına girip gizlenmiş ceylanların bakışlarına meydan okuyan şu mahmur gözler ne de güzeldir!

Onlar akıllarda, zeki kimsenin kalbinin [hedefini] aceleyle ıskalmasına sebep olan bir sevinç sarhoşluğu bırakır.

Zaman zaman sevgilisi şaire şöyle bir göz ucuyla bakar. Bu kısa bakış bile onda büyük bir etki meydana getirir. Çünkü sevgilinin bakışları alelade bakışlar olmayıp oldukça işvelidir⁵⁰⁴: [Serî]

مَا أَعْنَجَ الْأَحَاظَ فِي طَرْفِهِ وَخَدَّهُ بِاللَّحْظِ بِجَنِّي

Göz ucuyla [gönderdiği] bakışlar ne kadar da işvelidir. Onun yanağı [nın gülü] bakışlarla devşirilir.

Şaire göre sevgili öylesine etkileyici bakışlara sahiptir ki sanki o bu özelliği sebebiyle büyüleyici gözlerle sahip ürkek bir ceylandır⁵⁰⁵: [Hafif]

وَعَزَّالِ الْحَاظُهُ سَحَّارَهُ أَشْتَهِي قُرْبَهُ وَأَحْشَى نَفَارَهُ

O öyle bir ceylandır ki bakışları son derece büyüleyicidir. Ona yaklaşmayı çok isterim fakat kaçmasından korkarım.

Sevgilinin büyüleyici bakışlarına kapılmak belki de bir nimettir şair için. Zira yeri gelir bu bakışlar öldürücü etkiye sahip keskin kılıçlar oluverir. Bu durumda artık kişi için kurtuluş mümkün değildir⁵⁰⁶: [Hafif]

وَإِذَا كُنْتُ بِالْأَوَانِسِ مُعْرَى كَيْفَ يُرْجَى مِنَ اللَّحَاظِ خَلَاصِي
فِي شَبَاهَا حُتُوفٌ كُلِّ مُحِبِّ يَنْتَجِيهَا وَلَاتَ حِينَ مَنَاصِ

*Genç kızlara tutkunken bakışlardan kurtulmam nasıl umulur,
Keskin bakışlarındadır onlarla fısıldaşan âşıkların ölümü. Kaçmak için artık çok geç!*

İbnu'n-Nakîb şiiirlerinde sevgilinin gülüşüne de değinir. Ona göre güldüğü zaman sevgilinin çehresinde meydana gelen görüntü şimşek çaktığında ortaya çıkan parıltı gibi göz alıcıdır⁵⁰⁷: [Tavîl]

⁵⁰⁴ İbnu'n-Nakîb, *age.*, s. 307.

⁵⁰⁵ İbnu'n-Nakîb, *age.*, s. 137.

⁵⁰⁶ İbnu'n-Nakîb, *age.*, s. 183.

أَلَا حَ وَمِیْضُ الْبَرْقِ عِنْدَ ابْتِسَامِهِ وَلَا حَ سُفُورُ الصُّبْحِ تَحْتَ لِثَامِهِ

Tebessüm ettiğinde şimşegin ışığı parlar ve peçesinin altından sabahın ağarması belirir.

Sevgilinin konuşmasından da söz eden şair aşağıdaki beyitte hiçbir yoruma yer vermeksizin sevgilinin Hicaz aksanı ile konuştuğunu şu sözlerle ifade eder⁵⁰⁸: [Serî]

فَطَرْفُهُ لِلْفُرْسِ إِمَّا بَدَا وَنُطْفُهُ نُطْقُ حِجَازِيٍّ

Ortaya çıktığında zerafetinin Fars zerafeti, aksanının Hicaz aksanı [olduğunu görürsün].

İbnu'n-Naķib'in şiirlerinde sevgilinin yürüyüşüne dair ifadeler rastlamak da mümkündür. Bir şiirinde sevgilinin bu özelliğine temas eden şair onu rüzgârın tesiriyle salınan taze bir dal olarak tanımlar⁵⁰⁹: [Kâmil]

يَهْتَرُ كَالْعُصْنِ الرَّطِيبِ إِذَا مَشَى وَالْقُضْبُ أَحْسَنُ مَا تَكُونُ مَوَائِسَا

Yürüdüğünde taze bir dal gibi sallanır. Zira dallar, salınan [varlık]ların en güzelidir.

Yukarıdaki beyitte olduğu gibi İbnu'n-Naķib'in gazel şiirlerinin önemli bir bölümünde müzekker (eril) kipler kullanıldığı müşahede edilmektedir. Şairin yaşadığı dönem ve çevreye ait şiirler incelendiğinde bunun şaşılacak bir durum olmadığı ve söz konusu üslubun o dönem şairleri arasında oldukça yaygın olduğu görülecektir.⁵¹⁰ Aslında ilk örnekleri Abbâsîler'e kadar uzanan⁵¹¹ ve sonraki asırlarda yaygınlık kazanan⁵¹² bu üslubu birkaç noktadan ele almak mümkündür:

Öncelikle bu şiirlerin bir bölümünde حَبِيب (sevgili), عَزَال (ceylan), رَشَاء (ceylan), قَمَر (ay) vb. gibi Arap dilinde hem erkek hem de kadınlar için kullanılabilen ve dilsel özellikleri bakımından eril kabul edilen kelimeler kullanılmış ve sonrasında bütün

⁵⁰⁷ İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 260.

⁵⁰⁸ İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 308.

⁵⁰⁹ İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 179.

⁵¹⁰ Bekrî Şeyh Emîn, *age.*, s. 125;

⁵¹¹ Bekkâr, *İtticâhâtü'l-Gazel*, s. 184.

⁵¹² Ömer Musa Paşa, *el-Edeb fî Bilâdi's-Şam 'Asru'z-Zenkıyyîn ve'l-Eyyûbiyyîn ve'l-Memâlik*, el-Mektebetü'l-Abbâsiyye, Dımaşk, 1964, s. 513; Bekrî Şeyh Emîn, *age.*, s. 125.

zamirler eril kiple bu kelimelere atfedilmiştir.⁵¹³ Dolayısıyla her ne kadar bu şiirlerde müzekker kip kullanılmışsa da aslında bunlarla kadın kastedilmiştir.

İkinci bir husus bu şiirlerin “ğulâmiyyât” adı verilen ve ilk defa Ebû Nuvâs’ın şiirlerinde ortaya çıkan türden olması ihtimalidir. Bu şiirler genel anlamda o dönemde ortaya çıkan ve erkek gibi giyinen câriyeler için yazılan şiirlerdir.⁵¹⁴

Bir diğer ihtimal bu şiirlerin gerçekten erkekler için yazılmış olabileceği yönündedir. “el-Gazel bi’l-müzekker” (erkeğe gazel) adı verilen ve ilk olarak Vâlîbe b. el-Hubâb tarafından ortaya konan bu türde, şairler gerçekte erkek olan fakat kadın gibi giyinen kişilere gazel şiirleri yazmışlardır.⁵¹⁵ Osmanlı dönemi şairleri içerisinde bu çerçevede şiirler yazanlar olmuşsa da onların büyük bir bölümünün sadece eskiyi taklit etme ve bu konudaki yeteneklerini gösterme anlayışıyla bu alana yöneldikleri bilinmektedir.⁵¹⁶

Bu bilgiler ışığında İbnu’n-Nakîb’in müzekker kiplerle yazdığı gazel şiirlerinde, bazen, müzekker yapıda olmakla beraber müennes için de kullanılabilen kelimeler kullanıp sonrasında zamirleri bu kelimelere müzekker kipte atfettiği bazen de câriyeler için yazdığı şiirleri müzekker sîgalarla kaleme aldığı söylenebilir. Gerçek anlamda müzekker için yazılan şiirler varsa bile bunların büyük ihtimalle eskiyi taklit etme ve şiir yeteneğini gösterme veya dostlarını esprili bir dille (mucûn) tasvir etme amaçlı söylendiği tahmin edilmektedir.

İbnu’n-Nakîb’in gazel konusunda yazdığı şiirlerle ilgili genel bir değerlendirme yapmak gerekirse öncelikle onun hem hissî hem de afîf gazel türlerinde şiirler yazdığını belirtmek gerekir. Afîf gazelle ilgili şiirlerinde aşkın mahiyeti üzerinde duran şair onun kişide meydana getirdiği etkilerden de söz etmiştir. O, ayrılık temasını merkeze aldığı bu şiirlerde geceleri ağlayarak ve uykusuz geçiren, kavuşma konusunda ümit ile ümitsizlik arasında gidip gelen bir âşık modeli ortaya koymaktadır.

Hissî gazellerinde ise genel olarak sevgilinin güzelliğinden bahsederken özel olarak onun fiziksel özelliklerine ve tavırlarına dair tasvirlerde bulunur. Buna göre sevgilinin gözleri keskin bir kılıç ve kaşları yay gibidir. Zülüfü yanak ve ben ile beraber

⁵¹³ Khaled el-Rouayheb, “The Love of Boys in Arabic Poetry of the Early Ottoman Period, 1500-1800”, *Middle Eastern Literatures*, sy. 8/1, 2005, Londra, s. 4.

⁵¹⁴ Nebil Hâlid, *age.*, s. 99; Mecdî Vehbe-Kâmil el-Muhendis, *age.*, s. 266.

⁵¹⁵ Bekkâr, *İtticâhâtü'l-Ğazel*, s. 202; Mecdî Vehbe-Kâmil el-Muhendis, *age.*, s. 266.

⁵¹⁶ Nebil Hâlid, *age.*, s. 102.

yakut üzerindeki noktalı bir lâm harfini veya nefes ve yanakla birlikte yapraklı bir gül fidanını andırmaktadır. Uzun boylu ve ince bellidir. Endamı kimi zaman ürkek bir ceylanı kimi zaman da taze bir fidanı anımsatır. Onun nergis bakışları işveli ve mahmurdur, bazen büyüler bazen öldürür. Konuştuğunda Hicaz aksanı ile konuşur, güldüğünde yüzünde şimşek parıltısı belirir ve yürüdüğünde rüzgârın tesiriyle titreyen bir dal gibi salınır.

İbnu'n-Nağîb şiirlerinde “atılâl” adı verilen sevgilinin yurdundan geriye kalan kalıntılara hiç yer vermez. *Dîvân*'ında gerçek anlamda bir kadın ismi de geçmez. Bunların yanı sıra gazel şiirlerindeki genel hava da dikkate alınırsa onun gerçek bir aşk tecrübesi yaşamış olabileceği ihtimali oldukça zayıf görünmektedir. Bunun yerine onun söz konusu şiirleri bazen sanatsal bir aktivite olarak bazen de eğlence meclislerindeki câriyeler için söylemiş olabileceğini belirtmek daha isabetli görünmektedir. Gazel konusunda eski şairlerin teşbih, tasvir ve anlamlarından çokça yararlanan şair bir bakıma geleneksel çizgiyi devam ettirerek, dönemin anlayışına paralel şiirler söylemiştir.

5. Hamriyyât

Hamriyyât şarabın ve şarap meclislerinin tasviri konusunda söylenen şiirlere verilen addır.⁵¹⁷ İbn Vehb tarafından gazel ve av şiirleri ile birlikte lehv (eğlence) konusuna dâhil edilen⁵¹⁸ bu konu edebî tenkit kitaplarında tıpkı tabiat şiirleri gibi tasvir başlığı altında ele alınır. Zira şairler bu şiirlerde kokusu, rengi, parlaklığı ve duruluğu bakımından şarabı, onu sunan sakiyi, şarkıcı, çalgı aletleri ve çalgıcılar gibi şarap meclisinde bulunan çeşitli unsurları tasvir ederler.

Arap şiirinde çeşitli yönleri ile şaraba yer verilmesi Cahiliye'ye kadar uzanır. Bu dönemde şiire atılâl yerine şaraptan bahisle başlayan ve kahramanlıkları ile övündükleri gibi şarap içmeleri ile de övünecek derecede şaraba önem veren şairler vardır. Fakat şunu belirtmek gerekir ki bu dönemde söylenen şarap şiirleri müstakil tarzda olmayıp muhtelif şairlerin, şiirlerinin satır aralarında söylediği ve sanki birbirinin tekrarıymışçasına benzerlik arz eden beyitlerden ibarettir.⁵¹⁹ İçki içmenin yasaklandığı

⁵¹⁷ el-Maṭlûb, *Mu'cemu Mustalahâti'n-Nağdi'l-'Arabiyyi'l-Kadim*, s. 224.

⁵¹⁸ İbn Vehb, Ebu'l-Huseyn İshak b. İbrahim, *el-Burhân fi Vucûhi'l-Beyân*, thk. Ahmed el-Maṭlûb-Hatice el-Hadişî, Bağdat, 1394/1974, s. 170.

⁵¹⁹ İliyyâ Hâvî, *Fennu's-Şi'ri'l-Hamri ve Taṭavvuruhû 'inde'l-'Arab*, Dâru's-Sekâfe, Beyrut, 1417/1997, s. 11, 17-18, 25-26. Ayrıca bk. Muhammed Muhammed Huseyn, *Esâlîbu's-Sinâ'a fi Şi'ri'l-Hamr ve'l-Esfâr beyne'l-A'sâ ve'l-Câhiliyyîn*, Dâru'n-Nahḍati'l-Arabiyye, Beyrut, 1972, s. 27-32; Çetin, *age.*, s.

İslami dönemde şarap içtikleri için kendilerini kınayanlara refleks olarak kaleme alınmış az sayıda örnek dışında hamriyyat konusu fazla yaygınlık kazanma zemini bulamamıştır.⁵²⁰ Bundan sonraki evrelerde ise değişen siyasi, toplumsal ve çevresel şartlara paralel olarak insanların nispeten müreffeh bir yaşama kavuşması ve bağ, bahçe ve mesire yerleri gibi doğal güzelliklere rağbetin artması gibi çeşitli nedenlerle hamriyyât konusu müstakil tarzda şarap şiiri söylenecek derecede revaç bulmuştur. Bu şiirlerde çoğunlukla Câhiliye şiirlerindeki anlamlar kullanılmış, yenilikler daha çok şairlerin üslup ve ifade tarzlarında söz konusu olmuştur.⁵²¹

Hamriyyât konusunun İbnu'n-Naķib'in divanında belli bir ağırlığı olduğu söylenebilir. Her ne kadar müstakil olarak söylenmiş çok sayıda hamriyyât şiirinden bahsedilemese de çeşitli konularda söylenmiş kasidelerin içerisinde azımsanmayacak oranda şarap, sâki ve eğlence meclisine dair beyitler bulunmaktadır. Özellikle tabiat ve ihvâniyyât şiirlerinin içerisinde yer alan bu beyitler, ilgili konularla belli bir bütünlük de oluşturmaktadır. Zira şairi dost meclislerinin vazgeçilmez öğelerinden olan şaraba yönlendiren faktör tabiatın etkileyciliğidir⁵²²: [Hafif]

فَمُ وَسَقِّ الْمُدَامَ كُوبًا فُكُوبًا فَخَطِيبُ الرِّيَاضِ أَضْحَى طَرُوبًا
وَالنَّوَاوِيرُ فِي الْأَكِمَّةِ تَجَلَّى حَبِّيًا مِنْ جُئِنِهَا مَقْلُوبًا
عَمِيرَ أَنَّ الرِّيَاحَ قَدْ مَرَّقَتْ عِنْدَ دَ اعْتِنَاقِ الْعُصُونِ مِنْهُ الْجُيُوبًا

Kalk ve kadeh kadeh şarap sun! Zira bahçenin hatibi neşe[yle öter] oldu.

Goncalar içindeki çiçekler [sanki] kalıba dökülmüş gümüşten kabarcıkları ifşa ediyor.

Ayrıca rüzgâr, kendisiyle kucaklaştıklarında dalların sineelerini yırtıyor.

İbnu'n-Naķib'in hamriyyât şiirleri incelendiğinde onun Şam Hamriyyât Ekolü'nün etkisi altında olduğu anlaşılmaktadır. Kökleri, Abbâsî dönemi şairlerinden olan ve söylediği şarap şiirleri ile temayüz eden Ebû Nuvâs'a (198/813) dayanan bu akımın temel özelliği şiirde “kısa olan ömrü boş yere üzüntüyle tüketmemek gerektiği

76; Toprak, M. Faruk, “Arap Şiirinde Adı Geçen Şarap Adları ve Bazı Hamriyyât Terimleri”, *EKEV Akademi Dergisi*, sy. 2/3, Erzurum, 2000, s. 169.

⁵²⁰ İliyyâ el-Hâvî, *Fennu's-Şi'ri'l-Hamri*, s. 79-93, 163.

⁵²¹ İliyyâ el-Hâvî, *Fennu's-Şi'ri'l-Hamri*, s. 97-98, 163, 173-176; Buṭrus el-Bustânî, *age.*, s. 74; Ömer Musa Paşa, *el-Edeb fî Bilâdi's-Şam*, s. 518.

⁵²² İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 48.

ve bunun yolunun da kederleri kovan şaraptan geçtiği” şeklindeki bir temayı işliyor olmalıdır.⁵²³ Örneğin bu anlayışın temsilcilerinden biri olan ‘Arḳale el-Kelbî (567/1171) ömrün kısa olduğunu vurguladığı aşağıdaki beyitlerinde arzuları gerçekleştirme konusunda ağırdan almayı eleştirmekte ve şarap içmeye teşvik etmektedir⁵²⁴: [Vâfir]

نَدِيمِي فَمُ فَقَدْ صَفَّتِ الْعُقَاظُ وَقَدْ غَنَى عَلَى الْأَيْتِكِ الْهَزَاظُ
إِلَى كَمِ ذَا التَّوَانِي فِي الْأَمَانِي أَفِقْ مَا الْعُمُرُ إِلَّا مُسْتَعَاظُ

Kalk dostum! Şarap durulaşmıştır. Bülbül de arak ağacı üzerinde iyiden iyiye ötmekte...

Ne kadar daha sürecek arzular konusunda böylesine gevşeklik, kendine gel! Zira ömür emanetten başka bir şey değildir. (Ne zaman sona ereceği bilinmez.)

Yine bu akım içerisinde değerlendirilebilecek simalardan biri olan İbnu’s-Sâ’âtî (604/1209) söz konusu düşünce etrafında söylediği aşağıdaki beyitlerde ölüm gelip çatmadan önce dünya lezzetlerinin özellikle de şarabın tadını çıkarmayı ve bu konuda günaha girme kaygısını bir kenara bırakmak gerektiğini tavsiye etmektedir⁵²⁵:

وَقُمْ نَنْهَبِ اللَّذَاتِ قَبْلَ فَوَائِحَا فَإِنَّكَ عُمُرٌ لَمْ تَذُقْ لَذَّةَ النَّهْبِ
فِيَا نِعْمَةَ الْحُسْنَى بِوَجْهِ مُدِيرِهَا وَإِنْ كَانَ صَرَفُ الدَّهْرِ بَالَعِ فِي الذَّنْبِ

Kalk da iş iştenceğmeden lezzetleri yağmalayalım. Sen yağmanın lezzetine erememiş bir toysun.

Şarabı sunanın cemali ne güzel bir nimettir. Zamanın felaketleri günah konusunda aşırı da gitmiş olsa [bunun tadını çıkar].

İbnu’n-Naḳîb de yazdığı ḥamriyyât şiirlerinde ‘Arḳale ve İbnu’s-Sâ’âtî ile benzer kanaatler taşımaktadır. Ona göre kişi gençliğin baharında başka yerlerde vakit kaybetmemeli, şaraba ve eğlence meclisine yönelmelidir⁵²⁶: [Hafîf]

فَمُ 527 وَحُتَّ الْمُدَامَ فِي إِبَانِهِ وَاجْرِ مَعَ مَنْ تُحِبُّ فِي مَيْدَانِهِ

⁵²³ Ömer Musa Paşa, *el-Edeb fi Bilâdi’s-Şam*, s. 520.

⁵²⁴ Ebu’n-Nedâ ‘Arḳale Hassân b. Numeyr el-Kelbî, *Dîvânu ‘Arḳale el-Kelbî*, thk. Ahmed el-Cundî, Dâru Şâdir, Beyrut, 1412/1992, s. 39.

⁵²⁵ Bahâuddîn Ebu’l-Hasen Ali b. Rüstem b. es-Sâ’âtî el-Horâsânî, *Dîvânu İbni’s-Sâ’âtî*, thk. Enîs el-Maḳdîsî, el-Matbaatu’l-Emrikâniyye, Beyrut, 1938, I, 147.

⁵²⁶ İbnu’n-Naḳîb, *age.*, s. 280.

وَابْتَكِرْ لِلصُّبْحِ وَأَمُدُّ إِلَى الْدَّ
لَهُوَ يَدًا وَالشَّبَابُ فِي رِعْعَانِهِ

Kalk, vakit varken hemen şaraba yönel ve sevdiğinle beraber bu meydanda yerini al.

Gençliğin baharındayken, vakit kaybetmeden sabah şarabını yudumla ve eğlenceye el uzat.

Ayrıca şaire göre kişi gençlik dönemlerinde kadehlere sarılmalı ve gençlikte arzu edilen lezzetleri yağmalamalıdır⁵²⁸: [Munserih]

فَمُ سَيِّدِي لِلْكُؤُوسِ نُعْمِلُهَا
قَدْ هَزَّنِي نَحْوَ كَأْسِكَ الطَّرْبُ
فَمُ وَبِكَ نَقْضِي مِنَ الصَّبَا وَطَرًا
بِحَيِّ قُطُوفِ الْمَمَى وَنَتْتَهَبُ

*Kalk beyim, keder beni senin kadehine savurmuşken kadehleri tokuşturalım,
Kalk da arzu meyvelerini devşirip yağmalayarak gençlik emelimize ulaşalım!*

Şaire göre tüm bunları gerçekleştirebilmenin yegâne yolu dinî ve zahidâne kaygılardan uzaklaşmaktır⁵²⁹: [Kâmil]

فَاعْذُ وَدَاعِبْ فِي مَدَارِ الْفَتَاكِ
وَاخْلَعْ مَعَ اللَّهْوِ وَقَارَ النَّسْكِ
وَاسْفُكْ دَمَ الرَّأُوقِ كُلِّ السَّفَاكِ
وَافْحَصْ بِرِحْلَيْكَ لِقَرَطِ الضُّحْكِ

Sabahtan gel ve bu ölüm dairesinde eğlen, eğlence sayesinde zahitliğin ağırlığından kurtul,

Testinin kanını büsbütün akıt ve ayaklarını yere vuracak derecede kahkahalar at!

İbnu'n-Nakîb'in tüm bu söylemleri aslında yukarıda sözü geçen "hayatın kısa olduğu" şeklindeki anlayışa dayanmaktadır. Yukarıdaki beyitlerde de olduğu gibi pek çok şiirinde özellikle gençliğe vurgu yaparak bu düşüncesini kısmen dile getiren şair son kısmını hamriyyâta ayırdığı bir şiirinin makta' beytinde bu anlayışı açıkça dile getirir⁵³⁰: [Tavîl]

وَمَا الْعَيْشُ إِلَّا حِلْسَةٌ ثُمَّ يَنْقُضِي
عَلَى عَجَلٍ كَالْبَارِقِ الْمُتَأَلَّقِ

⁵²⁷ Divanda bu kelimenin yerine قل (söyle) kelimesi bulunmakta ise de anlam ve şairin genel tarzına uygunluk bakımından فَمُ (kalk) kelimesinin bulunması gerektiği düşünülmektedir.

⁵²⁸ İbnu'n-Nakîb, *age.*, s. 32, 33.

⁵²⁹ İbnu'n-Nakîb, *age.*, s. 268.

⁵³⁰ İbnu'n-Nakîb, *age.*, s. 221.

Yaşam bir el çabukluğu [kadar kısa]dır. Sonra parlayıp sönen] bir şimşek gibi hemen yok olur.

Görüldüğü üzere İbnu'n-Naķib'in yukarıdaki beyitleri alt alta sıralandığında Şam Hamriyyât Ekolü'nün adı geçen şairlerinin şiirleri ile anlamsal olarak ne derece örtüştüğü ortaya çıkmaktadır. O, bu düşünce çerçevesinde söylediği hamriyyât konulu beyitlerde şarap şarabı ve eğlence meclislerini tasvir etmiştir. Şimdi bu konuların ilgili örnekler bağlamında incelenmesi uygun olacaktır.

5.1. Şarap

İbnu'n-Naķib şiirlerinde الحمر, المدام, الراح, ابنة العنقود (şarap); السلاف (taze şarap), الشمول (sersemlik veren sert şarap), الحميميا (saf şarap), الريحيق (yıllanmış şarap), الخندريس (serinlik veren şarap), الصبوح (sabah sunulan şarap), الجزيال (koyu kırmızı renkli şarap) (Babil şarabı) ve الكرخي (Kerh şarabı) gibi şarap ad ve türlerine yer vermiştir. Bu durum onun şarapla ilgili terminolojiye ne kadar hâkim olduğu hakkında bir fikir vermektedir. Örneğin bir medih şiirinde tabiatın güzelliklerini zikrettikten sonra söylediği şu beyitler hamriyyât terimlerini özellikle de bazı şarap adlarını ustalıklı kullanması bakımından dikkate değer bir örnektir⁵³¹: [Tavil]

فَحِيَّهَلْنَ نَبْعِي الْمِرَاحِ وَنَطْرُحِ وَسَاوِسَ أَفْكَارٍ يَجِيْشُ بِهَا الصَّدْرُ
فَنَحْسُو سَلَاْفَ الرَّاحِ مِنْ كَفِّ أَغْيِدِ يَطُوْفُ بِهَا شَمْسًا وَطَلْعَتُهُ الْبَدْرُ
إِذَا فَرَعِ الْإِبْرِيْقُ مِنْ خَنْدَرِيْسِنَا تَكْفَلُ مِنْهُ بِالرَّحِيْقِ لَنَا النَّعْرُ
وَإِنْ حَثَّ كَأْسِي مُقْلَتِيْهِ وَكَفَّهُ سَكْرَنَا وَمَ نَشْعُرُ بِأَيِّهَمَا السُّكْرُ

Haydi, gelin neşeyi arayalım ve göğsü daraltan vesveseli düşünceleri atalım.

Ay yüzlü bir güneş[i andıran] zarif bir [saki]nin elinden, sunduğu hâlis şarabı yudumlayalım.

Testimizdeki yıllanmış şarap bitince dişlerimiz saf şarabı tatsın.

Gözlerinin ve elinin kadehini sunsa sarhoş oluruz da bilemeyiz hangisiyle sarhoş olduğumuzu...

⁵³¹ İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 146.

Hamriyyât konulu şiirlerinde şarabı çeşitli yönleri ile ele alan İbnu'n-Nakîb onun rengini, köpüğünü, parlaklığını ve insanda bıraktığı etkiyi tasvir etmiştir. Örneğin bir şiirinde geçmişteki eğlence günlerinden bahseden şair o günlerde sakinin kendilerine sunduğu şarabın rengini ve üzerindeki köpükleri şu sözlerle tasvir eder⁵³²: [Basî]

أَيَّامَ قَامَ بِهَا السَّاقِي يُدِيرُ لَنَا شَمْسًا مِنَ الرَّاحِ فِي رَاحٍ مِنَ الْعَاجِ
تَتَوَجَّحَتْ بِأَلَالٍ مِنْ فَوَاقِعِهَا حَتَّى حَسِبْنَا أَنْوَشِرْوَانَ فِي النَّاجِ

Onlar öyle günlerdi ki saki kalkmış bize fildişi avuçlarında şaraptan bir güneş sunuyordu.

Bu şarap, köpüklerinden oluşan incilerle öylesine taçlanmıştı ki biz onu tacını giymiş Enûşîrvân zannettik.

Bu beyitlerde şarabı, renginin sarılığı ve ışıltısı yönüyle güneşe benzeten İbnu'n-Nakîb bir başka şiirde de onu yakuta teşbih etmiştir.⁵³³ Şarabın bu tarzda güneşe ve yakuta benzetilmesi yeni anlamlar olmayıp kadim Arap şairlerinin şiirlerinde de mevcuttur.⁵³⁴

Ayrıca yukarıdaki beyitlerde kadehin üzerinde kabarmış ve yanlara doğru meyletmış köpüğün görüntüsüne dair de bir değerlendirme yapan şair onu miladi 6. asırda yaşamış Sâsânî hükümdarı Enûşîrvân'ın incilerle süslenmiş şaşaalı tacına benzetmiştir. Şairin bu tasviri şarabın göz alıcılığını resmetmesi bakımından çok özlü bir betimleme olarak gözükmektedir. Zira Fars şiirlerine konu olacak seviyede ün kazanan ve Tâc-ı Kîsrâ veya Tâc-ı Enûşîrvân diye de bilinen bu taç altın, gümüş, yakut ve zümrüt gibi mücevherlerle süslü olduğu için güneş kendisine teşbih edilecek derecede parlak görünüyordu.⁵³⁵ Ayrıca tacın üzerinde 23 küngüre (dilim) bulunuyordu ve her bir küngürede altınla nakşedilmiş hikmetler ve tavsiyeler yazılıydı.⁵³⁶ Dolayısıyla şairin yukarıdaki iki beyitte şarabın rengini, köpüklerin kabarcık kabarcık olup kadehin yanlarından taşmasını, genel görünümün parlaklığını ve göz alıcılığını özlü bir biçimde tasvir ettiğini söylemek mümkün gözükmektedir.

⁵³² İbnu'n-Nakîb, *age.*, s. 60.

⁵³³ İbnu'n-Nakîb, *age.*, s. 14.

⁵³⁴ Bk. İliyyâ Hâvî, *Fennu's-Sîri'l-Hamrî*, s. 17, 56.

⁵³⁵ Müjgân Çakır, "Râhatü'l-İnsân (Pend-nâme-i Enûşîrvân)'ın Türkçe Bir Tercümesi", *Turkish Studies*, sy. 7/3, Ankara, 2012, 723-735, s. 726.

⁵³⁶ Yıldırım, Nimet, *Fars Mitolojisi Sözlüğü*, Kabalcı Yayınları, İstanbul 2008, s. 559.

İbnu'n-Nakîb birçok şair gibi şarabın parlaklığına da değinmiştir. Bir şiirinde sakiye seslenip onu şarap sunmaya teşvik eden şair mübalağalı bir üslupla şarabın parlaklıkta dolunaydan bile üstün olduğunu ifade eder⁵³⁷: [Basît]

يَا سَاقِي الْقَوْمِ قَدْ هَبَّ النَّيَامُ عَلَيَّ صَوْتِ الْقِيَانِ وَدَاعِي أَنْسِهِمْ صَاحَا
قُمْ وَنِيكَ فِي ظِلِّ رَيْعَانِ الصَّبَا فَرِحَا دُرُّ بِالْحَمِيَّا تَفُوقُ الْبَدْرَ إِذْ لَاحَا

Ey topluluğun sakisi! [Bak,] Uyumakta olanlar şarkıcı cariyelerin sesiyle uyandılar. Dostluk meclisinin davetçisi de çağrıda bulundu.

Gençliğin ilkbaharında sevinçle kalk ve parlak dolunaya bile üstün gelen humeyyâ şarabını (sersemlik veren sert şarabı) sun!

Hamriyyât şiirlerinde temas edilen bir diğer husus şarabın eskiliğidir. Şarabın kalitesini ortaya koyan bu durum şairler tarafından farklı şekillerde ifade edilirdi. İbnu'n-Nakîb'in konuyla ilgili aşağıdaki beyitleri incelendiğinde onun şarabın çok eskiden kalma olduğunu belirtmek üzere, eski şiirlerde rastlanılan “örümceğin şarap testisi üzerine ağ yapması”⁵³⁸, “şarabın bir bakireye benzemesi”⁵³⁹ ve “Kayser (Bizans İmparatoru) zamanından kalmış olması”⁵⁴⁰ şeklindeki ifadeler yer verdiği görülmektedir⁵⁴¹: [Tavîl]

تَعَاقَرَهَا مِنْهُ النَّدَامَى بِمَنْزِلِ مُفَاضِ رِدَائِ الْخِصْبِ رَحِبِ مُسْرَدِقِ
مُعْتَمَةً عَدْرَاءَ مِنْ عَهْدِ قَيْصِرِ تَكَنَّفَهَا فِي الدَّنِّ نَسْجِ الْخُدْرَتِقِ

Onun yüzünden arkadaşlar, avlusu geniş, bahçesi duvarla çevrilmiş, üzerine bereket elbisesi giydirilmiş bir evde şaraba müptela oldular;

Kayser zamanından kalma, fiçıda örümcek ağının koruduğu el değmemiş (bakire), yıllanmış bir şaraba...

İbnu'n-Nakîb'in şiirlerinde çeşitli içki ve sunu kabı isimleri geçse de bu şiirlerden sadece birinde zikre değer detaylar bulunmaktadır. Mukattaa tarzındaki bu şiirde şair eski şairler gibi şarap sürahisini bir ceylana benzetmiş fakat ilave ettiği bazı ayrıntılarla

⁵³⁷ İbnu'n-Nakîb, *age.*, s. 78.

⁵³⁸ Örneğin bk. Ebû Mâlik Ğıyâs b. Ğavş el-Ahtal, *Divanu'l-Ahtal*, thk. Mehdi Muhammed Nâsiruddîn, 2. b., Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1414/1994, s. 142.

⁵³⁹ Örneğin bk. Ahmed Muhammed b. el-Hasen eş-Şanevberî ed-Đabbî, *Divânu's-Şanevberî*, thk. İhsan Abbas, Dâru Şâdir, Beyrut, 1998, s. 446.

⁵⁴⁰ Örneğin bk. eş-Se'âlibî, *Hâşsu'l-Hâş*, thk. Hasen el-Emîn, Dâru Mektebeti'l-Hayat, Beyrut, ts., s. 169.

⁵⁴¹ İbnu'n-Nakîb, *age.*, s. 221.

bu klişeyi zenginleştirmiştir. Ardından testinin şarap boşaltılırkenki görünümüne geçerek onu, içerisindeki köpüklerin inciye andırdığı yakut renginde şarap akıtan bir çeşme olarak nitelemiştir⁵⁴²: [Kâmil]

يَا حُسْنَ إِبْرِيْقٍ أَتَاكَ مُعْصَفَرًا قَدْ نَمَّ ظَاهِرُهُ عَلَى الْأَحْشَاءِ
فَكَأَنَّهُ ظَبْيٌ عَلَى شَرْفٍ عَدَا يَعْطُو سَالِفَتَيْهِ لِإِصْغَاءِ
أَضْحَى وَمَاءُ الْوَرْدِ فِي جَنَابَتِهِ مُتَنَفِّسًا فِي أَوْجِهِ الْجُلَسَاءِ
فَكَأَنَّهُ مُتَسَبِّلٌ مِنْ دُرَّةٍ بَيْضَاءَ فِي يَاقُوتَةٍ حَمْرَاءِ

Aspur (usfur) otuyla boyanmış (sarı renkli) senin önüne gelen ve görünüşü içler yakan şarap testisi ne güzeldir.

Sanki o yüksekçe bir yerde [durmüş ve] sese kulak vermek için boynunu uzatmış bir ceylandır.

[Öylesine serindir ki] içinde gül suyu varken meclistikilerin yüzlerine nefes alıp vermektedir.

Kırmızı bir yakut içerisinde beyaz inciler akıtan çeşmedir sanki o.

İbnu'n-Naķib şiirde kullandığı ظَبْيٌ عَلَى شَرْفٍ (yüksek bir yerdeki ceylan) ifadesini sanki kasidesinde aynı benzetmeye yer veren Câhiliye şairi 'Alķame el-Faħl'in (ö. 603) şu beyitlerinden almış gibi gözükmektedir⁵⁴³: [Basît]

كَأَنَّ إِبْرِيْقَهُمْ ظَبْيٌ عَلَى شَرْفٍ مُقَدَّمٌ بِسَبَا الْكَتَّانِ مَلْتُومٌ

Onların testisi yüksekçe bir mekânda bulunan ceylandır sanki. İnce ketenlerle ağzı kapatılıp tıkanmış...

Görüldüğü üzere İbnu'n-Naķib'in yukarıdaki tasviri ile 'Alķame'nin tasviri arasında dikkat çekici bir benzerlik göze çarpmaktadır. Şayet İbnu'n-Naķib "testinin yüksekçe yerde duran bir ceylana benzediği" şeklindeki bu kullanımı 'Alķame'den almışsa bile sonrasında yaptığı "sese kulak vermek için boynunu uzatmış" ilavesi ile daha çok görüntüye dayalı tasvirlerin söz konusu olduğu Câhiliyye şiirinden ayırdedilecek biçimde hayalî anlatımlarla sonraki dönemlerin anlayışını şiire yansıtmıştır.

⁵⁴² İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 14.

⁵⁴³ el-A'lem eş-Şentemerî, Ebu'l-Ĥaccâc Yûsuf b. Süleyman en-Naĥvî, *Şerĥu Dîvâni 'Alķame b. 'Abde el-Faħl*, Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, Beyrut, 1414/1993, s. 46.

Aşağıda yer alan beyitler ise İbnu'n-Nakîb'in şarabın tesiri konusundaki düşüncelerini aksettirmektedir. Buna göre şarap şairin keder ve üzüntülerini ortadan kaldıran bir işleve sahiptir⁵⁴⁴: [Hafîf]

دَارَتِ الرَّاحُ بَيْنَنَا بِالْخِفَاضِ مِنْهُ تَصْطَادُ غَمِّ كُلِّ كَثِيبِ

Her kederlinin üzüntüsünü avlayan şarap o [saki] tarafından aramızda azalarak dolaştırılmaktadır.

Kimi zaman ise şarap şairde bir baş ağrısına da yol açmaktadır ki bu durumda en iyi ilaç şarabın bir başka türüdür⁵⁴⁵: [Hafîf]

وَسَلَّافٍ مَتَى أَرَدْتُ التَّدَاوِيَّ مِنْ حُمَارِي شَرِبْتُهَا جَرِيئًا
وَمَنْ الْحُمْرِ مَا يَكُونُ مُبَاحًا وَمَنْ السَّحْرِ مَا يَكُونُ حَلَالًا

Nice taze şarap vardır ki ben her ne zaman şarabın yol açtığı baş ağrısını tedavi etmek istesem onun kırmızısını içerim.

Zira şarabın mübah, büyüünün helal olanı vardır.

İbnu'n-Nakîb'in yukarıdaki beyitte yer verdiği “şarabın verdiği rahatsızlığın yine şarapla bertaraf edilebileceği” düşüncesi önceki şairler tarafından da kullanılan bir anlatım yöntemidir. Örneğin *hamriyyât* şiirlerinin önde gelen isimlerinden Ebû Nuvâs'ın içki içtiği için kendisini kınayan ünlü mutezilî bilgin İbrahim en-Nazzâm'a (231/845) cevaben söylediği 12 beyitlik bir şiirin aşağıda yer alan ilk iki beytinde benzer bir ifade tarzı göze çarpmaktadır⁵⁴⁶: [Basît]

دَعِ عَنكَ لَوْمِي فَإِنَّ اللَّوْمَ إِغْرَاءُ وَدَاوِي بِلَّتِي كَانَتْ هِيَ الدَّاءُ
صَفْرَاءُ لَا تَنْزِلُ الْأَحْزَانَ سَاحَتَهَا لَوْ مَسَّهَا حَجْرٌ مَسَّتَهُ سَرَاءُ

Beni kınamayı bırak. Zira kınamak bir nevi teşvik etmektir. Beni bizzat hastalığımla tedavi et.

[Ki o hastalık,] meydanında üzüntülerin konaklayamayacağı sarı şaraptır. [O öyle bir şeydir ki] Şayet bir taş bile ona dokunsa mutluluğa erer.

Leylâ'ya olan aşkıyla ve bu konuda yazdığı şiirlerle ün kazanan Mecnûnu Leylâ lakaplı Kays b. el-Mulevvaḥ da (70/690) sevgilisine olan hastalık derecesindeki

⁵⁴⁴ İbnu'n-Nakîb, *age.*, s. 51.

⁵⁴⁵ İbnu'n-Nakîb, *age.*, s. 299.

⁵⁴⁶ Ebû Nuvâs el-Hasen b. Hânî' el-Ḥakemî, *Dîvânu Ebî Nuvâs*, Dâru Şâdir, Beyrut, ts., s. 7.

tutkusunun tek çaresi olarak yine sevgilisini zikrederken bunu şarap ehlinin söz konusu anlayışı ile örneklendirmiştir⁵⁴⁷:

تَدَاوَيْتُ مِنْ لَيْلَى بِلَيْلَى عَنِ الْهَوَى كَمَا يَتَدَاوَى شَارِبُ الْحَمْرِ بِالْحَمْرِ

Aşk konusundaki Leyla [hastalığından kurtulmak için] yine Leyla ile tedavi gördüm. Tıpkı ayyaşın şarapla tedavi gördüğü gibi...

İbnu'n-Naķib'in hamriyyât şiirlerinde önemli yer işgal eden mevzulardan biri de şarabı sunan sakidir. Sadece yukarıda yer alan beyitler incelendiğinde bile sakinin onun şarap şiirlerinin vazgeçilmezlerinden olduğu ve şarapla sakinin neredeyse ayrılmaz bir bütün oluşturduğu farkedilecektir. Nitekim şair diyalog üslubunu kullandığı bir şiirinde “sakinin eğlence meclislerinin vazgeçilmez unsurlarından olduğunu ve onsuz şarabın kuru kuru gitmediğini” nediminin ağzından şu sözlerle ifade etmektedir⁵⁴⁸: [Hafîf]

فَلْتُ كَيْفَ السُّقَاةُ قَالَ وَهَلْ يَصْدُ لُحْ كَأْسٌ بَعِيرٍ سَاقٍ مَيُودِ

Dedim “sakiler nasıl?” Dedi “salınan saki olmadan şarap gider mi?”

İbnu'n-Naķib *Dîvân*'ının pek çok yerinde saki tasvirine yer verir. Genel özellikleri itibariyle birbirine oldukça yakın olan bu tasvirlerde gazel şiirlerini akla getirecek derecede dış görünüşe dair betimler yapıldığı gözlenir. Örneğin sakinin, insanların içki bağımlısı olmasına sebep gösterilmek suretiyle şaraptan daha fazla ön plana çıkarıldığı aşağıdaki beyitlerde onun giyim kuşamına, fiziksel özelliklerine ve konuşması, güler yüzlü olması gibi tavırlarına dair tasvirler sunulmuştur⁵⁴⁹: [Tavîl]

هَرَقْنَا بِهِ لِلزَّقِّ فِي رَيْقِ الصَّبَا نَجِيعَ سُلَافِ الْبَابِلِيِّ الْمُعْتَقِ
يَدُورُ بِهَا لِلشَّرْبِ كُلِّ مُقْرَطِقٍ لَعُوبٍ بِأَطْرَافِ الْحَدِيثِ الْمُنَمَّقِ
مُخَصَّرُ مَا تَحْتَ الْوِشَاحَيْنِ أَهْيَفِ تَمَنَّقَ بِالْأَلْحَاطِ مِنْ كُلِّ مُخَدِّقِ
شَيْبَةُ الدُّمَى لَكِنَّ حَلْوَ حَدِيثِهِ يُمَزَّقُ بِالْأَلْبَابِ كُلِّ مُمَزَّقِ
مَنْبِيعُ الذَّرَى بَشُّ الْأَسْرَةِ نَاعِمِ نُبَسَّمُ عَنْ عَذْبِ الْعُرُوبَيْنِ مَشْرِقِ
تَعَاقَرَهَا مِنْهُ التَّدَامَى بِمَنْزِلِ مُفَاضِ رِذَاءِ الْخِصْبِ رَحِبِ مُسَرَّدَقِ

⁵⁴⁷ Kays b. el-Mulevvaḥ b. Muzâḥim Mecnûnu Leylâ el-‘Âmirî, *Dîvânü Kays b. el-Mulevvaḥ Mecnûni Leylâ*, haz. Yusrî Abdulġanî, Dâru'l-Kutubî'l-‘İlmiyye, Beyrut, 1420/1999, s. 70.

⁵⁴⁸ İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 95.

⁵⁴⁹ İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 220.

*Gençliğin baharında kırbadan, yıllanmış kan kırmızısı Babil şarabını akıttık.
Onu içkicilere, İran kaftanı giymiş, süslü ve nükteli konuşmaktan bitkin düşmüş
bir [saki] sunuyordu.*

*İnce belli, narin, çevredekilerin bakışlarını kuşanmış,
Bir oyuncak bebek gibi olan ve tatlı sözleriyle akılları tarumar eden,
Yüceliğine erişilmez, güler yüzlü, iki tatlı batışı [gözlerini kapattışından] ortaya
çıkan bir doğuş sebebiyle tebessüm ederiz.*

*Onun yüzünden arkadaşlar, avlusu geniş, bahçesi duvarla çevrilmiş, üzerine
bereket elbisesi giydirilmiş bir evde içkiye müptela oldular.*

İbnu'n-Naķib'in şarap ve sakiye dair şiirleri incelendikten sonra şimdi de şarap tüketilen eğlence meclislerine ve buralarda bulunan çeşitli unsurlara yönelik söylediği şiirler incelenecektir.

5.2. Eğlence Meclisleri

İbnu'n-Naķib gerek müstakil hamriyyât şiirlerinde gerekse diğer konularda kaleme alınmış kasidelerin içerisinde eğlence meclisinin genel görünümüne dair tasvirler sunar. Bu meclislerde toplanma genellikle bir davetçinin çağrısı üzerine gerçekleşir⁵⁵⁰:
[Tavîl]

لَقَدْ تَوَّبَ الدَّاعِي لِرِئْوَةِ جِلْقٍ بَعْلِبِ عَلَى تِلْكَ الرِّيَاضِ مُرْتَقٍ
فَقُمْتُ وَفِي أُذُنِي هَيْئَمَةُ الصَّبَا أُسَاقُ إِلَيْهَا مِنْ شَبَابِي بَرِيقٍ
وَصَحِيحِي تَتَادَى يَا لَهَا مِنْ صَرِيمَةٍ فَقُلْتُ ابْرُمُوهَا إِثْرَ مَمَشَايَ نَلْتَقِي

*Davetçi Cillik tepesine, oranın bahçelerinde asılı kalan bir kalbi tekrar yöneltti.
Kulağımda sabah rüzgârının fisıltısı varken gençliğimin baharında oralara doğru
götürülmek üzere kalktım.*

*Arkadaşım “ne ayrılıktı ama” diye seslendi. Dedim ki: “Ardımdan gelin de
buluşup o bağı tekrar sağlamlaştıralım”*

Tabiatın güzel bir yerinde kurulan bu eğlence meclislerinde içkiye teşvik edilen ve kendileriyle söyleşiler gerçekleştirilen nedimler, çeşitli entrümanlarla kulakların pasını silen çalgıcılar, söyledikleri şarkılarla içkicileri kendine getiren cariyeler ve görsel

⁵⁵⁰ İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 218.

manzarayı tamamlayan dansçılar vardır. Aşağıda yer alan beyitler bu unsurların genel tablosunun sunulduğu kesitlerden biridir⁵⁵¹: [Kâmil]

يَا مُؤْتِرًا لِلَّهِ طِيبِ النَّعْمَةِ وَرَافِعًا فِيهِ سُجُوفَ الْحِشْمَةِ
كَمْ فِي تَصَارِيفِ الْقَضَا مِنْ حِكْمَةٍ وَلَيْسَ بَعْدَ الْأَنْبِيَا مِنْ عِصْمَةٍ
فُمْ وَيَكُ مَا بَيْنَ الْعُصُونِ الْهَيْفِ مِنْ فَوْقِ رَوْضِ مُونِقِ التَّفْوَيْفِ
وَإِخْلَعِ وَقَارَ الْحَزْمِ وَالتَّكْلِيفِ فِي ظِلِّ رَيْعَانِ الصَّبَا الْوَرِيفِ
وَإِخْتَلِسِ اللَّذَاتِ فِي وَقْتِ السَّحْرِ مَا بَيْنَ طَبْرِ وَقِيَانٍ وَوَتْرِ
وَمُتْرَفٍ يَعْتُرُ فِي ذَيْلِ الْحَفْرِ يَعْمُرُ بِالْعُنْجِ وَيَرْنُو بِالْحَقْرِ
قَدْ قَامَ وَالنَّعْسَةُ فِي أَحْقَانِهِ يَضُوعُ نَشْرَ الْمِسْكِ مِنْ أَرْدَانِهِ
يُدُورُ بِالْكَأْسِ عَلَى نَدْمَانِهِ مُحْتَضِبُ الْكَفِّ بِدَسْتِبَانِهِ
وَعَادَةٌ حَوْزَاءُ مِثْلُ الْفَنَنِ تَرْفُلُ فِي فَضْلِ بُرُودِ الْيَمَنِ
قَامَتْ وَفِي الْجَفْنِ بَقَايَا الْوَسَنِ بُجَاوِبُ الْعُودِ بِصَوْتِ الْأَرْعَنِ
وَرَأْفَصَاتُ مِنْ بَنَاتِ الرَّجِجِ تَعْدُو عَلَى الرَّقِصِ وَضَرْبِ الصَّنْجِ
مَا بَيْنَ هَيْفَاءَ وَذَاتِ عُنْجِ كَعُصْنِ بَانَ فِي نَقِيٍّ مُرْتَجِّجِ

Eğlence [gibi] hoş bir nimete meyledip onunla hayâ perdelerini kaldır[mak istey]en kişi!

Şeriatın işleminde nice hikmetler vardır fakat peygamberlerden başka ismet [sahibi] yoktur.

Kalkıver zarif işlemeli bahçeler üzerindeki taze dallar arasında,

Kararlılık ve sorumluluk ciddiyetinden soyun gençliğin gölgesi geniş baharında,

Lezzetleri aşır seher vaktinde, kuşlar, şarkıcılar ve sazlar arasında.

Hayâ elbisesi içerisinde işveyle yürüyen, cilveyle gözlerini kırıpıştıran ve utangaç bakışlar atan süslü bir [saki] vardır [orada].

O, gözlerinde uyku mahmurluğu varken ve elbisesinden de misk kokusu yayılıyorken kalkmış,

⁵⁵¹ İbnu'n-Nakîb, *age.*, s. 267, 268.

Nedimlere kınalı elleri ve avuçları ile kadeh sunuyor.

Orada bir de güzel gözlü şarkıcı vardır, bir dal gibi, değerli Yemen elbiseleri içerisinde salınan.

O da kalkmış gözlerinde uyku kalıntıları, orgu [andıran] sesiyle uda cevap veriyor.

Dansçı zenci kızları zillere vurarak dans ediyor,

Zarif ve cilvelilerdir, kumlukta titreyen bir sorkun dalı gibi...

Şarkıcı kadınların şarkı söyledikleri zamanki etkileyiciliklerine ayrıca değinen şair bu durumu nedimin ağzından şöyle ifade etmiştir⁵⁵²: [Hafif]

فُلْتُ كَيْفَ الْقِيَانُ قَالَ إِلَيْهِ
مَنْ انْقِيَادُ الْأَوْتَادِ عِنْدَ النَّشِيدِ

Dedim: “Şarkıcı kadınlar nasıl?” Dedi: “Şarkı söylediklerinde yalnız onlaradır ileri gelen kimselerin boyun eğişi”

İbnu'n-Nakib şiirlerinde ut (العُود), arp (الجُنْك), rebap (الرِّيَاب), org/erganun (الأَرْغُن), kemençe (الكَمَنْحَاة), ney (النَّاي), nefesli saz (المُزْمَار) vb. gibi çeşitli enstrümanların ismini zikretmiş ve bunları çalan çalgıcıların şarap meclislerindeki önemine değinmiştir. Özlemi çekilen bir eğlence ortamına dair ayrıntıların sunulduğu aşağıdaki beyitler bu unsurların şarap meclislerindeki yeri hakkında fikir veren örneklerden biridir⁵⁵³: [Tavîl]

وَأَيَّتْ لَنَا شَأْنًا بِهَا فِي مَبِيتِنَا
يَعُودُ عَلَى قَصْدِ الْخِلَاعَةِ بِالْعُدْرِ
بِشَادٍ وَعَوَادٍ وَنَاقِرٍ طَبْلَةٍ
وَرُبَّ كَمَنْحَاةٍ يَرُنُّ إِلَى الْفَجْرِ

Keşke oradaki geceleme meskenimizde [eğlenmek için] mazeret [bulup] her şeyi boşlayabilecek bir durumumuz olsaydı,

Şarkıcı, udî, davulcu ve inleyen bir kemençe eşliğinde, sabaha kadar süren...

Yukarıda örnek olarak verilen bütün beyitlerin ortaya koyduğu biçimde gece boyunca devam ettirilen⁵⁵⁴ bu eğlenceler sabahın ilk ışıkları ile birlikte sona erer ve böylece meclis dağılır⁵⁵⁵: [Tavîl]

فَلَمَّا أَبَانَ الصُّبْحُ عَنْ عَقْدِ أَنْسِهِمْ
تَرَاجَعْنَهُ بِالْحُلِّ أَيْدِي التَّفَرُّقِ

⁵⁵² İbnu'n-Nakib, *age.*, s. 96.

⁵⁵³ İbnu'n-Nakib, *age.*, s. 158.

⁵⁵⁴ İbnu'n-Nakib, *age.*, s. 206.

⁵⁵⁵ İbnu'n-Nakib, *age.*, s. 221.

Sabah ışığı onların dostluk kolyesini gösterince ayrılığın elleri o gerdanlığı tekrar çözdü.

Sonuç olarak İbnu'n-Naķib'in, şarap şiirlerinde "kısa olan ömrü boş yere üzüntüyle tüketmemek gerektiğı ve bunun yolunun da kederleri kovan şaraptan geçtiğı" şeklindeki temayı işleyen Şam Hamriyyât Ekolü'nün etkisi altında kaldığı anlaşılmaktadır. Bu anlayış çerçevesinde yazdığı şiirlerde hamriyyât terimlerini ustaca kullanan şair şarabın rengi, parlaklığı, eskiliğı, köpüğü ve kişide bıraktığı etkilerden bahsetmiş şarap testisi ve şarabı sunan sâkiyi tasvir etmiştir.

Şair bu şiirlerinde eğlence meclislerinden de söz etmiştir. Bu meclislerde kendileriyle söyleşiler gerçekleştirilen nedimler, çeşitli entrümanlarla kulakların pasını silen çalgıcılar, söyledikleri şarkılarla içki içenleri kendine getiren cariyeler ve görsel manzarayı tamamlayan dansçılar vardır. Bir davetçinin çağrısı üzerine bir mesire yerinde oluşturulan bu meclislerin gece boyu devam ettiği ve sabahın ilk ışıkları ile birlikte dağıldığı anlaşılmaktadır. Dolayısıyla eski şairlerin anlam, teşbih ve tasvirlerinden çokça yararlanan şair bu şiirlerde, dönemin sosyal hayatında önemli bir yeri olduğu anlaşılan meclislere dair ayıntılı kesitler sunmuştur.

6. Diğer Konular

İbnu'n-Naķib'in, yukarıda beş ayrı başlık halinde incelenen konulardan başka fahr, mersiye, hikmet ve öğüt konularında da beyitler söylediğı görülmektedir. Her ne kadar bu konularda söylenen şiirlerin diğerleri kadar ağırlığı olmasa da şairin çeşitli konularda da şiirler söyleyebilme yeteneğini ortaya koymak ve *Divân*'ındaki konu çeşitliliğini gerçeğe uygun bir biçimde yansıtabilmek bakımından bu konuda yazılan şiirleri de kısaca ele almak uygun olacaktır.

6.1. Fahr

Fahr, şairlerin kendilerinden, kabile ve neseplerinden, bağlı buldukları din, mezhep ve gruptan övünçle söz ettikleri şiirlerdir.⁵⁵⁶ İbnu'n-Naķib'in bu konuda müstakil kasidesi olmamakla birlikte başka konulu şiirlerin içerisinde küçüklü büyüklü fahr bölümlerine rastlanabilir. Örneğin Mekke'de yaşayan amcaoğlu Seyyid Zeyn b. Muhsin'i methetmek ve ona karşı samimi duygularını dile getirmek üzere kaleme aldığı

⁵⁵⁶ Hannâ el-Fâhûrî, *el-Fahr ve'l-Hamâse*, 5.b., Dâru'l-Me'ârif, Kahire, ts., s. 5-6; Durmuş, İsmail, "Fahr", *DİA*, XII, İstanbul, 1995, XII, 79.

bir şiirin in aşağıdaki giriş bölümünde Hz. Peygamber'e kadar dayanan nesebiyle övündüğü görölmektedir⁵⁵⁷: [Tavil]

سَوَايَ اسْتَمَالَتَهُ الطَّبَائِ الْأَوَانِسُ وَعَبَّرِي لَهُ فِي غَيْرِ مَجْدٍ تَنَافُسُ
سَقَى الْوَدْقُ مِنْ أَبْنَاءِ هَاشِمٍ نَبْعَةً نَمْتَنَا إِلَى الْعَلِيَاءِ مِنْهَا مَعَارِسُ
فَلَمْ نَتَّخِذْ غَيْرَ السَّمَكِ مُنَادِمًا وَمَا رَاقْنَا غَيْرَ الثُّرَيَّا مُجَالِسُ
وَلَمْ تُصْنِنَا الْأَقْمَارُ وَهِيَ كَوَامِلٌ وَلَمْ تُصْمِنَا الْأَلْحَاطُ وَهِيَ نَوَاعِسُ
وَلَمْ يُلَفَّ مِنَّا غَيْرُ شَهْمٍ غَشْمَشِمٍ يُفُوقُ عَلَى الْجُوزَاءِ حِينَ يُقَامِسُ
تَهُونُ عَلَيْنَا النَّائِبَاتُ شَهَامَةٌ وَتَقْتَرُ حَيْثُ الْجُوُّ أَغْبَرُ عَابِسُ
فَلَا نَعْتِبُ الْأَيَّامَ وَالذَّهْرُ حَاسِدٌ وَلَا نَشْكُرُ الْخَطِيَّ وَاللَّهُ حَارِسُ
وَحَسِبُ الْفَتَى مِنْ دَهْرِهِ طَيْبٌ مَخْتِدٌ وَإِحْرَازُ آدَابٍ وَحِلٌّ مُجَانِسُ
بَنِي عَمَّنَا نَحْنُ السَّرَاهُ إِذَا مَشَوْا يَشْمُوا إِلَى الْعَلِيَاءِ وَالذَّهْرُ نَاكِسُ
بَنِي عَمَّنَا نَحْنُ الْأُولَى يُهْتَدَى بِهِمْ ضَلِيلُ الْقَطَا فِي الْقَفْرِ وَاللَّيْلُ دَامِسُ
بَنِي عَمَّنَا نَحْنُ الْأُولَى قَدْ تَعَطَّرَتْ بِذِكْرِهِمْ فِي الْخَافِقِينَ الْمَجَالِسُ
بَنِي عَمَّنَا صَبْرًا عَلَى الدَّهْرِ فَالَّذِي أَرَاهُ بِأَنَّ الدَّهْرَ لِلْحَرِّ ضَارِسُ
فَمَا نَحْنُ مِمَّنْ عَزَّ إِذْ هُوَ مُوسِرٌ وَهَانَ عَلَى الْأَيَّامِ إِذْ هُوَ بَائِسُ
وَمَا نَحْنُ إِلَّا مِنْ صِنَادِيدِ هَاشِمٍ لَنَا شَمَمٌ تَزْدَانُ مِنْهُ الْمِعَاطِسُ
تَلْدُ لَنَا دِكْرَاهُمْ كُلَّمَا بَدَا صَبَاحٌ دُجَى تَنْشَقُّ عَنْهُ الْخَنَادِسُ

Genç ceylanlar ancak benden başkalarının kalbini çeler ve ancak benden başkası şeref dışındaki konularda yarışır.

Haşimoğulları'nın bir menbainı yağmuflar sulasın. Bizi zirvelere o kaynağın fidanlıkları çıkarmıştır.

Biz Spica [ve Arcturus] yıldızından başka bir dost edinmedik. Ülker yıldızından başka bir arkadaşı da beğenmeyiz.

⁵⁵⁷ İbnu'n-Nakib, age., s. 170.

Bizi ne kusursuz dolunaylar etkileyebilmiştir ne de melül melül bakan bakışlar öldürebilmiştir.

Bizden olanlardan, kıyaslandığında Orion yıldızından üstün gelen kelle koltukta bir cesurdan başkasına rastlanmaz.

Ortamın toz duman olduğu zamanlarda felaketler bizim için vız gelir tırıs gider.

Zaman hasetçi olduğu halde günleri kınamayız. Allah bizi korurken de Hat mızraklarına teşekkür etmeyiz.

Zira bu zamanda kişiye iyi bir soy, edebiyat öğrenmek ve kafa dengi bir dost yeter.

Amcaoğlu! Bizler, zaman zelilken bile yürüdüğünde yüceliklere yükselen asil kişileriz.

Amcaoğlu! Bizler gece zifiri karanlıkta çölde yolunu kaybetmiş bağırtlak kuşunun rehber edindiği kişileriz.

Amcaoğlu! Bizler Doğu ve Batı'da meclislerin kendilerini anarak kokulandığı kişileriz.

Amcaoğlu, zamanın felaketlerine sabret! Öyle ki ben, zamanın samimi (gönlü özgür) kişilere karşı zalim olduğunu görüyorum.

Bizler, zamana karşı eli genişken üstünlük taslayıp, zordayken boyun eğenlerden değiliz.

Bizler Hâşim oğullarının kahraman etleriyiz ve bizim burunlara rahatlık veren kokularımız vardır.

Her ne zaman gecenin, karanlıkları yırtan sabahı belirse onları anmak bizim hoşumuza gider.

İbnu'n-Naķib'in kendisiyle övündüğü şiirlerde odak noktanın edebî kişiliği ve şairliği olduğu görülmektedir. Hamriyyât konulu bir şiirinin son bölümlerinde söylediği aşağıdaki beyitlerde şair bu niteliğini ön plana çıkararak doğaçlama şiir söyleme konusundaki üstünlüğü ile övünmektedir⁵⁵⁸: [Hafif]

وَلَعَمْرِي إِنِّي الْمُبْرَّرُ فِي الْقَوِي
لِ إِذَا مَا عَلَا مَنَاطَ مَنَالِهِ
وَإِلَى الْأَسْجَاعِ ثُمَّ الْقَوَائِي
وَافْتِرَاعِ الْأَبْكَارِ يَوْمَ نِضَالِهِ

⁵⁵⁸ İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 239.

وَإِلَى فِكْرَتِي التَّبَدُّهُ وَالتَّمْلِيظُ فِي الشُّعْرِ مَعَ صَحِيحِ اِزْتِحَالِهِ
أُحْكِمُ النَّسَجَ حِينَ أَنْتَحِبُ الدُّرَّ رَ ائِنِّكَارًا بِصَيْدِهِ وَاعْتِقَالِهِ

Andolsun gayeler yüce olduğunda ben söz söyleme konusunda üstün gelenim.

Çekişme gününde yalnız benim işimdir secîler ve kafiyeler [dizip] yeni şeyleri keşfetmek.

Ve sadece benim düşünceme yakıştır şiir konusunda kurallara uygun olarak doğaçlama söylemek ve başka bir şairin beytini tamamlamak.

Ben, yeni şeyler avlayıp yakalamak için inciler seçtiğimde onları sağlam dokurum.

İbnu'n-Naķib'in şiirleri ile övündüğü beyitlerinin neredeyse tamamını ihvâniyyât ve medih konulu kasidelerinin hâtîme bölümünde yer alan, kasidenin muhataba takdim edildiği bölümler oluşturur. Bu bölümlerde şair, şiirlerini latif elbiseleri ile⁵⁵⁹ parlak çiçekli bahçelerde işveyle yürüyen⁵⁶⁰, güzel gözlü⁵⁶¹, mahmur bakışlı⁵⁶², Belkıs'ı bile kıskandıracak güzelliğe sahip⁵⁶³, kabilenin en hoş kızı⁵⁶⁴ olarak tanıtır. Ayrıca bu şiirler insanların vasıflarını anlatmaktan aciz kaldığı bir mevsim⁵⁶⁵ ve mümbit düşüncelerle beslenen bir ağaçtır⁵⁶⁶. Şair şiirlerini güzel bir kıza benzettiği beyitlerde bu kıza özellikle "bakire" olarak niteler ki muhtemelen bununla, şiirlerinde önceki şairler tarafından söylenmemiş anlamlar bulunduğunu kastetmektedir. Örneğin şiirin genç bir kıza benzetildiği aşağıdaki beyitler bu tarzda söylenmiş pek çok örnekten biridir⁵⁶⁷: [Kâmil]

وَإِلَيْكَ وَافِدَةً التَّنَاءِ عَرُوبَةً بِكَرًا تَهَادَى مِنْ بَنَاتِ قَصَائِدِي
وَافْتِكَ وَالنِّيْرُوزُ يَبْسِمُ نَعْرَهُ بِتَوَامِ بِنْتِ اللَّيْبِيعِ وَفَارِدِ
فَتَلَفَّعَتْ مِنْ نَوْرِ بَوْشَائِعِ وَتَقَرَّطَتْ مِنْ زَهْرِ بَفَرَائِدِ
جَاءَتْ مُهَنْتَةً بِفَصْلِ زَاهِرٍ يَنْدَى وَعَيْدٍ بِالْمَسْرَةِ عَائِدِ

⁵⁵⁹ İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 208.

⁵⁶⁰ İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 223.

⁵⁶¹ İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 135.

⁵⁶² İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 88.

⁵⁶³ İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 176.

⁵⁶⁴ İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 275.

⁵⁶⁵ İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 145.

⁵⁶⁶ İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 148.

⁵⁶⁷ İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 82.

Buyur sana bir kız[fa benzeyen] kasidelerimden, işveyle yürüyen bakire ve hoş bir övgü elçisi!

Nevruz, ilkbaharın tek ve ikiz kızları [olan çiçekler]le gülümserken bu şiir sana ulaştı.

Bu şiir ağaçların çiçeklerinden taçlara bürünmüş, yerdeki çiçeklerden mücevherli küpeler takınmıştır.

Çiğ taneleri olan çiçekli bir mevsimi ve mutluluğu geri getiren bir bayramı kutlamak üzere gelmiştir bu şiir.

Sonuç olarak İbnu'n-Naķib çeşitli konudaki şiirlerinin satır aralarında söylediği fahr konulu beyitlerde Hz. Peygamber'e kadar dayanan nesebi ile övünmüş, irticalen şiir söyleme konusundaki yeteneğini vurgulayarak, söylediği şiirlerden övgü ile söz etmiştir.

6.2. Mersiye

Mersiye, ölen kişiye ağıt yakıp onun erdemlerini saymak için söylenen şiirlere verilen addır.⁵⁶⁸ Arap şiirinin en eski konularından olan mersiye şiirleri genellikle üç bölüm halinde söylenirdi: ölen kişinin kaybından duyulan acı ve üzüntünün dile getirildiği ağlama bölümü (nedb, nevh), ölenin iyi hasletlerinin sayıldığı övgü bölümü (te'bîn) ve duyulan acılara katlanmanın tavsiye edildiği bölüm (sabr, 'azâ').⁵⁶⁹

Mersiye konusunda sadece bir şiiri bulunan İbnu'n-Naķib dostunun babasının ölümü sebebiyle kaleme aldığı bu şiirinde klasik mersiyedeki söz konusu bölümlendirmeye riâyet ederek kederli duygularını şiire güzel bir biçimde yansıtmıştır⁵⁷⁰: [Munserih]

ظُفْرُ تُرَى مَا أَرَاهُ أَمْ نَابُ أَمْ تِلْكَ لِلدَّهْرِ فِيَّ أَوْصَابُ
مَا الْعَيْدُ عَيْدٌ كَمَا عَهْدْتُ وَقَدْ زَالَ خَلِيْطٌ وَشَطَّ أَحْبَابُ
أَحْبَابُنَا أَيْنَ أَيْنَ مِنْكَ تُرَى مَضَارِبُ لَلْهُنَا وَأَطْنَابُ
جَزْرَتْ فِي ظِلِّهَا الدُّيُولَ وَقَدْ نَيْطَتْ بِهَا لِلشُّرُورِ أَهْدَابُ
فِيَا سَقَى اللهُ أَعْصُرًا سَلَفَتْ كَانَ بِهَا لِلْقُلُوبِ إِطْرَابُ

⁵⁶⁸ Mecdi Vehbe-Kâmil el-Muhendis, *age.*, s. 176.

⁵⁶⁹ Şevkî Dayf, *er-Risâ*, 4.b., Dâru'l-Me'ârif, Kâhire, ts., s. 12, 54, 86; Toprak, Faruk, "Mersiye", *DİA*, Ankara, 2010, XXIX, 215.

⁵⁷⁰ İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 36.

وَيَا سَقَى اللَّهِ مِنْ أَيْبِكَ تَرَى تَوْتُ بِهِ حِشْمَةٌ وَأَدَابُ
قَدْ كَانَ خِلاً صَفَّتْ مَشَارِبُهُ وَالْآنَ لِلَّهِ مِنْهُ أَعْقَابُ
خَلْفَ مِلءِ الْعُيُونِ مِنْكَ فَتَى صَارَ لَهُ الْعَقْلُ وَالْهُدَى دَابُ⁵⁷¹
وَقَدْ ذَرَى كُلُّ خَابِرٍ زَكْنٍ إِنَّ الرِّدَى لِلْأَنَامِ نَهَابُ
تَأَسَّ يَا صَاحِ بِالذِّينِ مَضَتْ مِنْ قَبْلِنَا فَوْقَهُنَّ أَحْقَابُ
وَاصْبِرْ فَإِنَّ الْأُمُورَ أَجْحُهَا مَا حَيْطَ فِيهَا لِلصَّبْرِ جَلْبَابُ

Bu hissettiğim bir pençe mi yoksa bir diş mi? Yoksa kaderin bana reva gördüğü acılar mıdır?

Arkadaş çekip gitmiş ve dostlar uzaklaşmışken bayram artık o bildiğim (eski) bayram değil.

Nerede dostlarımız? Senin büyük eğlence çadırların nerede?

İçerisine mutluluk dalların asılmışken gölgesinde gururla yürüdüğüm...

İçerisinde kalpler için bir neşelendirme olan, geçip gitmiş o yılları Allah bereketli kılsın.

Allah, kendisiyle birlikte edep ve hayânın da ölüp gittiği babanın toprağını bol etsin.

Meğer o pınarları duru olan bir dost imiş. Şimdi artık Allah'tan onun [geride bıraktığı] bir soyu var.

O arkasında senin gibi akıl ve doğruluğun yoldaşı, göz dolduran bir delikanlı bıraktı.

Deneyimli ve ileri görüşlü herkes bilir ki ölüm insanlar için bir soyguncudur.

Bizden önce gelip geçmiş olanlarla ve onlardan öncekilerle teselli bul dostum!

Sabret! Zira yolların en doğrusu, sabra elbise dikilen yoldur (sabır yoludur).

Görüldüğü üzere şair nedb bölümünü oluşturan ilk beş beyitte acı ve üzüntüsünü ifade etmek üzere sanki vahşi bir hayvan tarafından ısırılmış veya pençelenmişçesine acı hissettiğini ve sevinç günleri olan bayramlardan hiçbir lezzet alamayacak derecede kederli olduğunu dile getirmiştir. Ardından gelen üç beyit ise

⁵⁷¹ Aslında دَابُ olması gerekirken kafiyeye uydurmak ve ahengi bozmamak için şair hemzeyi elife dönüştürmüştür.

ölenin erdemlerinin anlatıldığı te'bîn bölümüdür. Burada da şair ölenin edepli bir kişi ve iyi bir dost olduğunu belirterek arkasında hayırlı bir evlat bıraktığına temas etmiştir. Aza' bölümünü oluşturan son üç beyitte ise ölümün herkesin başına gelecek bir gerçek olduğu hatırlatılarak kederli oğula sabır tavsiye edilmektedir.

6.3. Hikmet ve Öğüt

İbnu'n-Naķib bazen birkaç beyitlik kısa şiirlerinde bazen de muhtelif şiirlerinin satır aralarında yaşam ve ölümün yanı sıra cömertlik, iyilik ve doğruluk gibi insani erdemlere dair hikmetli beyitler söylemiştir. Dostluk meclislerinden bahsettiği bir şiirinin son beytinde yer alan, yaşam konusundaki şu hikmetli ifade bu örneklerden biridir⁵⁷²: [Tavîl]

وَمَا الْعَيْشُ إِلَّا حِلْسَةٌ تُمْ يَنْقُضِي عَلَى عَجَلٍ كَالْبَارِقِ الْمُتَأَلَّقِ

Yaşam sadece bir el çabukluğudur. Sonra, patlayıp sönen bir şimşek gibi hemen tükenir.

Hayatın kısalığından bahseden bu beyte paralel olarak kaleme aldığı aşağıdaki beyitlerde ise yaşamın tadının çıkarılması tavsiye edilirken günahsızlığın peygamberlere ait bir nitelik olduğu şu şekilde ifade edilir⁵⁷³: [Kâmil]

يَا مُؤْتِرًا لِلَّهِو طِيبِ النَّعْمَةِ وَرَافِعًا فِيهِ سُجُوفَ الْحِشْمَةِ

كَمْ فِي تَصَارِيفِ الْقَضَا مِنْ حِكْمَةٍ وَلَيْسَ بَعْدَ الْأَنْبِيَا مِنْ عِصْمَةٍ

Eğlence [gibi] hoş bir nimete meyledip onunla hayâ perdelerini kaldır[ma]k istey[en] kişi!

Şeriatın işleminde nice hikmetler vardır fakat peygamberlerden başka ismet [sahibi] yoktur.

Şiirlerinde yer yer ölüm konusuna da değinen şair ölümü bir soyguncu olarak niteler⁵⁷⁴: [Munserih]

وَقَدْ دَرَى كُلُّ خَائِرٍ زَكِيٍّ إِنَّ الرِّدَى لِلْأَنَامِ نَهَابٌ

Deneyimli ve ileri görüşlü herkes bilir ki ölüm insanlar için bir soyguncudur.

⁵⁷² İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 221.

⁵⁷³ İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 267, 268.

⁵⁷⁴ İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 36.

Ölüm konusunda söylenen mukattaa tarzındaki bir başka şiirde ise her canlının bir gün ölümü tadacağı ve yeryüzünün ona mutlaka kucak açacağı şu sözlerle dile getirilir⁵⁷⁵: [Kâmil]

كَمْ ضَمَّتِ التَّرْبَاءُ خَلْقًا قَبْلَنَا مِنْ آخِرٍ يَقْفُو سَبِيلَ الْأَوَّلِ
حَتَّى كَأَنَّ أَدِيمَهَا مِمَّا حَوَتْ حَبَّاتُ أَفْتِدَةِ الْمُلُوكِ الْعَدَلِ

Yeryüzü bizden önce peşpeşe gelip geçmiş ne kadar çok varlığı bağrına basmıştır.

Hatta sanki yerin yüzeyi, içinde barındırdığı şeyler sebebiyle adil kralların kalp zerrecikleridir.

Şiirlerinde insani erdemlere dair hikmetli beyitler de söyleyen İbnu'n-Nakîb aşağıdaki beyitte cömert kişiyi erdeme teşvik etmenin gereksiz bir davranış olduğunu belirterek bunu kınamaktadır⁵⁷⁶: [Kâmil]

حَثُّ الْكَرِيمِ عَلَى التَّفَضُّلِ بِدَعَاةٍ وَالْإِعْتِمَادِ عَلَيْكَ فَانظُرْ مَا تَرَى

Cömerdi ihsana teşvik etmek sonradan ortaya çıkan bir âdettir. Sana güvenmeye teşvik de [öyle]... Ne dersin?

Aşağıdaki mukattaada ise iyilik ve kötülük kavramları mahiyetleri veya doğurdukları sonuç itibariyle değil kimden sadır olduğuna göre değerlendirilmektedir⁵⁷⁷: [Basîl]

لِلْمَرْءِ مَالَانِ إِحْسَانٌ وَسَيِّئَةٌ كِلاَهُمَا مِنْ أُولِي الْأَلْبَابِ مَقْبُولُ
يُنِيلُ هَذَا وَذَا مِنْ أَهْلِهِ كَرَمًا وَعَیْرُهُ فِي كِلاِ الْحَالَيْنِ مَعْدُولُ

Kişinin iki çeşit kazancı vardır; iyilik ve kötülük. Akıl sahiplerinden her ikisi de kabul edilir.

Her biri akıllı kişiyi şerefe ulaştırır. Akılsız kişi ise her iki durumda da eleştirilir.

Şair, bir âlimi methetmek üzere yazdığı şiirinin satır arasında dostlukla ilgili şu hikmetli beyte yer verir⁵⁷⁸: [Mahlau'l-Basîl]

وَالصِّدْقُ يَبْقَى بِعَيْرِ شَاكٍ وَعَیْرُهُ مَا لَهُ دَوَامٌ

⁵⁷⁵ İbnu'n-Nakîb, *age.*, s. 243.

⁵⁷⁶ İbnu'n-Nakîb, *age.*, s. 167.

⁵⁷⁷ İbnu'n-Nakîb, *age.*, s. 244.

⁵⁷⁸ İbnu'n-Nakîb, *age.*, s. 253.

Şüphesiz dostluk kalıcı olur. Ondan başka şeylerin ise sürekliliği yoktur.

Dostlarla kavuşamamanın aslında problem olmadığını dile getiren şair böyle kimselere sevgi besleyip onlara dair haberlerle yetinmenin sevgisiz bir birliktelikten daha iyi olduğunu şu özlü ifade ile şiire döker⁵⁷⁹: [Tavîl]

سَمِعْتُ وَبَعْضُ السَّمْعِ يَعْضُدُهُ الْهَوَىٰ فَيَفْضُلُ رُؤْيَا الْعَيْنِ فَارْقَاهَا الْقَلْبُ

Duydum!... Aşkın destek olduğu bir duyuş kalbin kendisiyle ayrı düştüğü görmeye üstün gelir.

İbnu'n-Nakîb bazı şiirlerinde tavsiye ve öğüt içeren ifadelere de yer verir. Örneğin iki beyitlik kısa bir şiirinde, şiir ve edebiyatla ilgilenenlere şöyle tavsiyede bulunmaktadır⁵⁸⁰: [Meczû'l-Kâmil]

أَكْتُبُ مَحَاسِنَ مَا تَرَى وَاحْفَظْ مَحَاسِنَ مَا كَتَبْتَهُ
وَأَدِرْ عَلَى الْأَسْمَاعِ إِنْ حَاضِرَتْ أَحْسَنَ مَا حَفِظْتَهُ

Gördüklerinin iyilerini yaz, yazdıklarının iyilerini ezberle,

Konuştuğunda ezberlediklerinin en iyilerini kulaklarda dolaştır!

Bir başka mukattada ise hileyle iş yapanların ancak kendilerine zarar vereceği ve bu tür insanların yaptıklarına fazla takılıp kalınmaması gerektiğini öğütlemektedir⁵⁸¹: [Basît]

لَا تَعْبَأَنَّ بِدِي مَكْرٍ تُحَاذِرُهُ مَا رَاحَ يَضْرِبُ أَمْحَاسًا لِأَسْدَاسِ
دَعُهُ يُجَاوِلُ أَنْ تَنْدَى أَرَكَتُهُ بِصَيِّبِ الْمَكْرِ مَا فِي دَاكٍ مِنْ بَاسِ
فَالْمَكْرُ يَرْجِعُهُ فِيهَا عَلَى عَقَبِ حَتَّى تَجْفَّ وَيَعْرِى عِطْفُهَا الْكَاسِي
وَالْمَرْءُ مَهْمَا يَكُنْ فِي السَّرِّ مُرْتَقِبًا يَكُنْ مِنَ اللَّهِ فِي حِرْزٍ مِنَ النَّاسِ

Türlü entrikalar çevirmesinden korktuğun hilebazı umursama.

Bırak, ağacının sağanak hilelerle yeşermesini isteyedursun. Bunda bir beis yok.

Zira [çevirdiği] hileler o ağaçta hemen ona dönecek... Ta ki o ağaç elbiselerini çıkarıncaya (kuruyuncaya) dek.

Zira kişi gizliden gizliye Allah'tan umarsa, Allah onu insanlara karşı koruyacaktır.

⁵⁷⁹ İbnu'n-Nakîb, *age.*, s. 45.

⁵⁸⁰ İbnu'n-Nakîb, *age.*, s. 59.

⁵⁸¹ İbnu'n-Nakîb, *age.*, s. 180.

Ziyaret adabına dair kaleme alınan aşağıdaki beyitlerde ise ziyaret için uygun olmayan bazı vakitler zikredilmiş, böyle zamanlarda kişilerin ziyaretinde ısrarcı olunmaması öğütlenmiştir⁵⁸²: [Kâmil]

مَا كُلُّ وَقْتٍ لِلزِّيَارَةِ صَالِحٍ لَا سِيَّمَا إِنْ كَانَ وَقْتٌ جَلَالٍ
أَوْ غَبَّ حَمَامٍ فَإِنْ تَكُ حَادِقًا جُنِبَتْهَا بِتَعَاقُبِ الْأَجْيَالِ
أَوْ لَا فَلَا تَكُ عَاتِيًا مَنْ زُرْتَهُ فِي غَيْرِ وَقْتٍ صَالِحٍ بِمَلَالِ

Her vakit ziyaret için uygun olmaz. Özellikle de önemli bir vakit,

Veya banyo sonrası ise... İster yıllarca bu ziyaretten mahrum bırakılmış anlayışlı biri ol,

İster olma. Uygunsuz vakitte huzursuzluk vererek ziyaret ettiğin kişinin kapısından içeri adım atma.

⁵⁸² İbnu'n-Nakîb, *age.*, s. 241.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
İBNU'N-NAKİB'İN ŞİİRİNDE
ŞEKİL ÖZELLİKLERİ

İBNU'N-NAKİB'İN ŞİİRİNDE ŞEKİL ÖZELLİKLERİ

Edebî eserlerin şekli, muhtevanın dışında kalan ve dış görünüş, dil, üslup, anlatım vb. gibi, muhtevanın sunulmasına yönelik özellikler bütünüdür.⁵⁸³ İbnu'n-Nakîb'in şiirlerini şekil özellikleri bakımından, "kasidenin yapısı", "dil-üslup" ve "vezin-kafiye" başlıkları altında incelemeyen önce şiirlerin uzunluk ve kısaltığına yönelik bazı hususların üzerinde durmakta yarar vardır.

Bilindiği üzere Arap Edebiyatı'nda şiirlerin yapısal özelliklerine göre zaman içerisinde çeşitli nazım türleri ortaya çıkmıştır.⁵⁸⁴ Bunlar içerisinde gerek beyit, vezin ve kafiye gibi biçimsel yönleri ve gerekse muhtevanın işlenişi gibi içerik yönüyle en gelişmiş tür olan kaside⁵⁸⁵ en az yedi beyitten oluşan, muayyen bir vezin ve kâfiye düzeniyle söylenmiş ve genellikle belli konuların dâhilî bir plân içerisinde işlendiği edebî türün adıdır.⁵⁸⁶

Tanımdan da anlaşılacağı üzere bir şiire kaside adının verilebilmesi için en az yedi beyitten oluşması gerekmektedir.⁵⁸⁷ Klasik Arap şiirinde kaside ile aynı formda olmasına rağmen yediden daha az beyitten oluşan manzumeler farklı isimlerle anılmıştır. Buna göre tek beyitten oluşan şiire yetîm⁵⁸⁸, iki beyitten oluşana nutfe⁵⁸⁹, üç ilâ altı beyitten oluşana da kıt'a⁵⁹⁰ veya maktû'a⁵⁹¹ adı verilmiştir.

Şiirin uzunluğu ve bunun şiirin kalitesi bakımından bir ölçüt olup olmadığı konusu eleştirmenlerce tartışılmıştır. Şairin lafız ve mana derinliği ve bunları şiir kalıbına dökmedeki kudretini göstermesi sebebiyle uzun şiirleri makbul görenlerin⁵⁹²

⁵⁸³ Karataş, *age.*, s. 69.

⁵⁸⁴ Konuyla ilgili bk. Yahya Suzan, *Arap Şiirinde Muhammes ve Tahmîs*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, AÜSBE, Ankara, 2008, s. 1-16.

⁵⁸⁵ Suzan, *age.*, s. 7.

⁵⁸⁶ Çetin, *age.*, s. 59; Emîl Bedî' Yakûb, *el-Mu'cemu'l-Mufaşşal fî 'İlmi'l-'Arûd ve'l-Kâfiye ve Funûni's-Şi'r*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1411/1991; s. 376; el-Maflûb, *Mu'cemu Muştalahâti'n-Nakdi'l-'Arabîyyi'l-Kadîm*, s. 323;

⁵⁸⁷ Kasidenin en az kaç beyitten oluşması gerektiği konusunda eleştirmenler arasında görüş birliği bulunmamaktadır. Bu konuda üç, on, on beş, yirmi vb. gibi rakamlar telaffuz edilmişse de genel eğilim en az yedi beyitten oluşan şiirlerin kaside sayılacağı yönündedir. Bk. Yûsuf Huseyn Bekkâr, *Binâu'l-Kaşıde fî'n-Nakdi'l-'Arabîyyi'l-Kadîm fî Dav'î'n-Nakdi'l-Hadîs*, 2.b., Dâru'l-Endelus, Beyrut, ts., s. 24-25; Mecdî Vehbe-Kâmil el-Muhendis, *age.*, s. 293.

⁵⁸⁸ Emîl Bedî' Yakûb, *age.*, s. 182.

⁵⁸⁹ Emîl Bedî' Yakûb, *age.*, s. 445.

⁵⁹⁰ Emîl Bedî' Yakûb, *age.*, s. 378.

⁵⁹¹ Emîl Bedî' Yakûb, *age.*, s. 425.

⁵⁹² Ebu'l-Hasen Hâzîm el-Kartâcennî, *Minhâcu'l-Buleğâ ve Sirâcu'l-Udebâ*, thk. Muhammed el-Habîb b. el-Hûce, Dâru'l-Garbi'l-İslâmî,b.y., ts., s. 323-324.

yanı sıra özlü anlamlar barındırdığı ve hafızada daha kalıcı olduğu gerekçesiyle kısa şiirleri üstün kabul edenler de vardır.⁵⁹³

İbnu'n-Nağib'in yaşadığı, Osmanlı döneminde kısa şiirlerin önceki dönemlere nispetle daha fazla söylenmeye başlandığı ifade edilmektedir. Bu dönemde şairler kendilerini yormaksızın, anlık gelişen duygu ve düşüncelerini ve bir anda zihinlerinde oluşan hayallerini ifade etmek için kısa şiirler söylemişlerdir.⁵⁹⁴

İbnu'n-Nağib'in en kısası 1, en uzununu 119 beyitten oluşan 336 şiiri içerisinde yetim, nutfe, kıt'a ve kaside gibi türlerin her birine ait örnekler bulunmaktadır. Bunları şiir ve toplam beyit sayıları bakımından şu şekilde tablolandırmak mümkündür:

**Tablo 2: İbnu'n-Nağib'in Şiirlerinin “Uzunluklarına Göre Nazım Türleri”
Bakımından Dağılımı**

Uzunluklarına Göre Nazım Türleri	Şiir Sayısı	Toplam Beyit Sayısı
Yetim (tek beyitlik şiirler)	12	12
Nutfe (iki beyitlik şiirler)	98	196
Kıt'a (3-6 beyitten oluşan şiirler)	123	461
Kaside (7'den fazla beyitten oluşan şiirler)	111	1779
Toplam	343	2448

Tablodan anlaşılacağı üzere İbnu'n-Nağib'in söylediği şiirler uzunlukları bakımından kategorilere ayrıldığında tek beyitten oluşan yetim türü şiirlerin diğerlerine nazaran çok daha az olduğu görülmektedir. Bunun dışında kalan nutfe, kıt'a ve kaside türleri arasında, şiirlerin sayıları bakımından birbirine yakın sonuçlar göze çarpmaktadır. Öte yandan kasideler “uzun şiirler”, diğerleri de “kısa şiirler” olarak nitelenecek olursa kısa şiirlerin sayıca uzun şiirlerin iki katından daha fazla olduğu görülecektir. Toplam beyit sayıları dikkate alındığında ise divanın % 72,6'sının uzun şiirlerden meydana geldiği anlaşılmaktadır.

İbnu'n-Nağib'in kasideleri içerisinde en uzun olanı “el-Ğinâ ve'l-Muğannîn” ismiyle bilinen ve içerisinde Emevî döneminin eğlence hayatının anlatıldığı 119 beyitlik şiirdir. Şairin bu kasidesi uzunluk itibarıyla diğer kasideler içerisinde istisnâ

⁵⁹³ el-‘Askerî, *eş-Sinâ'ateyn*, s. 174.

⁵⁹⁴ Nu'aym el-Hımsî, *age.*, II, 110.

durumundadır. Şairin bunun dışındaki 110 kasidesi uzunluk bakımından 7-47 beyit arasında değişmekte olup tüm kasidelerin ortalama beyit sayısı 16,1'dir.

Tüm bu verilerden hareketle şairin baştan sona aynı vezin ve kafiyeyi korumak suretiyle 119 beyitlik kaside söyleyebilecek kabiliyette olduğu, kaside formatında çok sayıda şiir söylediği ve bunun yanı sıra şiirlerinin önemli bir bölümünün, çağın anlayışına uygun biçimde, beyit sayısı itibariyle kaside seviyesine ulaşmayan “kısa şiirler”den meydana getirdiği anlaşılmaktadır.

İbnu'n-Nakîb'in şiirlerinin uzunluğu ile ilgili bu girişin ardından şimdi de kasidelerin muhteva planını “kasidenin yapısı” başlığı altında incelemek uygun olacaktır.

1. Kasidenin Yapısı

Klasik Arap şiirinde kaside genellikle kendi içerisinde belli muhteva planına sahiptir ve bu plan üç aşamada gerçekleşmektedir: Şair şiirine sevgilinin terk edilmiş yurduna ait kalıntılar üzerinde durup ağlayarak başlar, buraya dair tasvirler yapar ve sevgiliden bahseder. İkinci bölümde çölde geçirdiği yolculuğu anlatarak, yolculuk esnasında karşılaştığı şeyleri ve devesini betimler. Son bölümde ise medih, fahr vb. gibi asıl konu işlenir.⁵⁹⁵ Eleştirmenler arasında Cahiliye şiirinden miras kalan bu geleneğe uymanın sonraki şairler için bir zorunluluk olduğunu ifade edenler⁵⁹⁶ bulunsa da yaşam tarzlarının ve çevresel koşulların değişmesine rağmen bu kaside yapısında ısrar etmenin anlamsız olduğu düşünülmüş⁵⁹⁷ ve zamanla bu gelenekten ayrılarak farklı muhteva planına sahip kasideler söyleyen şairler ortaya çıkmıştır.⁵⁹⁸ Şiir planlamasında her bir bölüm uzunluk bakımından ölçülü olmalı, bunlardan biri çok uzatılmak suretiyle dinleyici usandırılmamalı veya gereğinden kısa tutularak dinleyici hayal kırıklığına uğratılmamalıdır.⁵⁹⁹

Kasidenin içyapısı hakkında söz söyleyen eleştirmenler bu konuyu birkaç yönden ele almışlardır:⁶⁰⁰

- i. Şiirin ilk beyti olan “matla”.
- ii. Giriş bölümü olan “mukaddime”.

⁵⁹⁵ Çetin, *age.*, s. 60, 62.

⁵⁹⁶ Ebû Muhammed Abdullah b. Kuteybe b. Muslim ed-Dîneverî, *eş-Şîru ve's-Su'arâ*, thk. Ahmed Muhammed Şâkir, Dâru'l-Hadîs, Kahire, 1423, s. 76, 77.

⁵⁹⁷ İbn Raşîk, *age.*, I, 226.

⁵⁹⁸ Hüseyin Elmalı, “Kasîde”, *DİA*, İstanbul, 2001, XXIV, 563.

⁵⁹⁹ İbn Kuteybe, *age.*, s. 75-76.

⁶⁰⁰ Ahmed Ahmed Bedevî, *age.*, s. 296.

iii. Mukaddimededen asıl konuya geçiş demek olan “tehalluṣ”.

iv. Şiirin bitirildiği “hâtîme” bölümü.

İbnu'n-Naķib'in kaside formatındaki 111 şiirinin 37'si belli bir muhteva planıyla söylenmiştir ve bunlar diğerlerine kıyasla daha uzun kasidelerdir. Öte yandan eleştirmenlerin kaside planlamasına dair ölçütlerine en uygun şiirlerin medih konusunda söylenenler olduğu gözlenmektedir. Bunu sırasıyla hamriyyât ve ihvâniyyât şiirleri izler. Buna karşın gazel, tabiat ve diğer bazı konularda söylenen kasideler belli bir konu planı barındırmayan tek konulu şiirler olarak dikkat çekmektedir.

Şimdi İbnu'n-Naķib'in belli bir konu planı gözeterek söylediği kasideler maṭla' beyit, mukaddime, tehalluṣ ve hâtîme bağlamında incelenecektir.

1.2.1. Maṭla'

Eleştirmenlerin kasidenin yapısına dair üzerinde en çok durdukları hususlardan biri maṭla' dır. Onlara göre şiir kilit, maṭla' ise bu kilidin anahtarıdır.⁶⁰¹ Maṭla' ın şiirin ilk işitilen beyti olması hasebiyle dinleyicide sonraki kısım hakkında bir merak uyandırması ve dinleme konusundaki kararlılığını arttırması için etkili olması gerektiği vurgulanmıştır.⁶⁰² Bu bağlamda maṭla' ta'ķidden⁶⁰³ ve gramer kusurlarından uzak olup klişe haline gelmiş ibareler içermemelidir. Ayrıca kulağa hoş gelen lafız ve manalardan oluşmalı, dinleyicinin dikkatini cezbedecek nitelikte olmalı ve şiirin devamı hakkında fikir vermelidir.⁶⁰⁴

İbnu'n-Naķib'in kaside maṭla' larının genel anlamda bu ölçütleri taşıdığı ifade edilebilir. Nitekim şairin gazel konulu bir şiirinin şu maṭla' beyti bu kıstasların tamamına uygunluk sağlayan beyitlerden biridir⁶⁰⁵: [Tavîl]

لِعَيْنَيْكَ فِي الْأَحْشَاءِ مَا نَفَتْ السَّحْرُ وَلِلْحُبِّ فِي الْأَبَابِ مَا فَعَلَ الْحُمْرُ

Gözlerinin gönüllere büyü tesiri var, aşkın da akıllarda içki etkisi.

Görüldüğü üzere beyitte gramer kusuru bulunmamaktadır. Cümleler sözdizimi bakımından başarılı olup ta'ķidden uzaktır. Ayrıca kullanılan kelimelerin neredeyse

⁶⁰¹ İbn Raşîk, *age.*, I, 217.

⁶⁰² el-ʿAskerî, *eş-Sinâ'ateyn*, s. 435; el-Ķartâcennî, *age.*, s. 310.

⁶⁰³ Ta'ķid: Cümle içerisindeki kelimeleri takdim-te'hîr yoluyla, gelmeleri gereken yerin dışında kullanmak veya muzâf-muzâfun ileyh gibi artarda gelmesi gereken kelimelerin arasını ayırmak suretiyle ifadenin anlaşılmasını güçleştirmektir. Bk. Mecdî Vehbe-Ķâmil el-Muhendis, *age.*, s. 112.

⁶⁰⁴ İbn Raşîk, *age.*, I, 217-218; el-Ķartâcennî, *age.*, s. 309-310; Bekkâr, *Binâu'l-Ķaşîde*, s. 205.

⁶⁰⁵ İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 138.

tamamı telaffuzları bakımından kulağa hoş gelen ve kendi aralarında belli bir anlam ilişkisi barındıran kelimelerdir. Öte yandan şair bu beyitle, şiirin ilerleyen bölümlerinde “sevgiliden ayrı kalmanın kendisini ne denli etkilediği” konusundan bahsedeceği hakkında ipucu vermekte, dinleyicinin dikkatini çekerek bu konuda onda bir merak uyandırmaktadır.

Aşağıdaki beyit ise şairin, dostuna yazdığı bir medih şiirinin maṭla'ıdır. Görüleceği üzere beyit “özlüyorum”, “anılarla dolu yerler” vb. gibi kulağa hoş gelen ve güzel anlamlar çağrıştıran kelimeler barındırması, kurallı ve ta'kîdden uzak bir sözdizimine sahip olması yönüyle güzel bir maṭla' olarak gözükmektedir⁶⁰⁶: [Tavîl]

أَحْنُ إِلَى تِلْكَ الرَّيِّ وَالْمَعَاهِدِ بَدَاتِ الْعَصَا وَالْأَنْسَاتِ الْحَزَائِدِ

Zâtu'l-Gadâ'daki⁶⁰⁷ o tepeleri ve anılarla dolu yerleri, [bir de] bakire kızları özlüyorum...

Bir gazel şiirinin başında yer alan aşağıdaki beyit de kelime kadrosu, cümle yapıları ve anlam zenginliği açısından etkili bir maṭla' olarak gözükmektedir. Ayrıca الْعَيِّ (sapkınlık) ile رُشْدًا (doğruluk) kelimeleri arasındaki zıtlıktan doğan tıbâk sanatı beytin edebî kalitesini yükseltmektedir⁶⁰⁸: [Meczûu'l-Kâmil]

أُورَى الْهُوَى بِحَشَائِي زُنْدًا وَحَسِبْتُ فِيهِ الْعَيِّ رُشْدًا

İçimde aşk bir kıvılcım çıkardı ve ben bu yüzden sapkınlığı doğruluk zannettim (aklım başımdan gitti).

Şairin güzel maṭla'larından birisi de aşağıdaki beyittir. Medih konulu bir şiirin başında yer alan bu beyit dinleyicinin kulağına hoş gelen lafızları ve gönlüne hitap eden anlamları ile dinleyiciyi etkileyebilecek ve onda şiirin devamı hakkında merak

⁶⁰⁶ İbnu'n-Nakîb, *age.*, s. 93.

⁶⁰⁷ الْعَيِّ kelimesi “seksek ağacı” anlamındadır. Bu durumda ذات الغضا ifadesi “seksek ağaçlı yer” anlamına gelir. الغضا'nın Necd bölgesinde bir vadi ismi olduğu da ifade edilmiştir. (Bk. el-Ezdî, *age.*, II, 1078; Yâkût el-Ḥamevî, *Mu'cemu'l-Buldân*, IV, 205). Şair burada muhtemelen Dımaşk'ın mesire yerlerinden birinde bulunan, içerisinde seksek ağaçlarının bol olduğu bir tepeyi kastetmektedir.

⁶⁰⁸ İbnu'n-Nakîb, *age.*, s. 86.

uyandırabilecek niteliktedir. Beyitteki السَّحْرِ ve السَّحْرِ kelimeleri arasındaki cinas sanatı maṭla‘ın edebî değerini arttırmaktadır⁶⁰⁹: [Basît]

تَنَفَّسَتْ نَسَمَاتُ السَّحْرِ فِي السَّحْرِ وَهَيَّنَمَتْ فِي مَيَادِينِ مِنَ الزَّهْرِ

Büyülü meltemler seher vakti nefes alıp verirler ve çiçekli meydanlarda kısık sesle konuşurlar.

Maṭla‘a dair güzel örneklerden bir diğeri ise bir kasidenin girişindeki faḥr temalı aşağıdaki beyittir⁶¹⁰: [Tavîl]

سِوَايَ اسْتَمَالَتْهُ الطُّبَّاءُ الْأَوَانِسُ وَعَظِيْرِي لَهُ فِي عَيْرٍ مَجْدٍ تَنَافُسُ

Genç ceylanlar ancak benden başkalarının kalbini çeler ve şeref dışındaki konularda yarışmak ancak benden başkaları için [söz konusudur].

İbnu'n-Naḳîb'in maṭla‘ beyitlerinde az da olsa klişe kullanımlara rastlamak mümkündür. Medih konulu bir kasidenin aşağıda yer alan beyti şiirin devamındaki “memduhun da tıpkı ilkbahar gibi Şam'a güzellikler getirdiği”ni ifade eden beyitlerle anlamsal bütünlük oluşturması yönüyle iyi bir maṭla‘dır. Fakat başındaki أَلَا edatı maṭla‘ beyitlerdeki klişe kullanımlardan olması⁶¹¹ hasebiyle yanlış bir tercih olarak kabul edilebilir⁶¹²: [Mutekârib]

أَلَا مَرْحَبًا بِاقْتِبَالِ الرَّبِيعِ وَأَهْلًا وَسَهْلًا بِأَذَارِهِ

Hoş geldin ilkbahar, Mart'a merhaba!

Şairin klişe haline gelmiş kullanımlarına bir diğer örnek ise aşağıdaki maṭla‘ beyitte yer alan خَلِيْلِيّ (dostlarım) ifadesidir⁶¹³: [Tavîl]

خَلِيْلِيّ بَانَ الْبَانُ وَأَزْدَهَرَ الزَّهْرُ فَعُوجًا عَلَى رَوْضٍ بِهِ اَعْدُوْدَقُ النَّهْرُ

Dostlarım, sorkun ağacı serpildi ve çiçekler açtı. İçerisinde ırmağın çağladığı bir bahçeye oturun artık!

⁶⁰⁹ İbnu'n-Naḳîb, *age.*, s. 132.

⁶¹⁰ İbnu'n-Naḳîb, *age.*, s. 170.

⁶¹¹ İbn Raşîk, *age.*, I, 218.

⁶¹² İbnu'n-Naḳîb, *age.*, s. 147.

⁶¹³ İbnu'n-Naḳîb, *age.*, s. 145.

Sonuç olarak İbnu'n-Naķib'in kasidelerinin maṭla' beyitleri eleştirmenlerin esaslarına uygunluk bakımından başarılı gözükmetedir. Bazı kasidelerin başında bulunan klişe ifadeler kaliteyi zedeleyecek oranda değildir.

1.2.2. Mukaddime

Arap edebiyatında kasidenin mukaddime bölümünde hangi konu veya konuların ele alınacağı ilgi odağı olmuştur. Bilindiği üzere Cahiliye şiirinde gençliğe ağlamak ve sevgilinin hayalini tasvir etmek gibi mukaddimeler söz konusu ise de çoğunlukla atlâl ve gazel konusu ile şiire giriş yapılmış⁶¹⁴ ve bu uygulama sonraki dönem şairleri arasında oldukça revaç bulmuştur. O kadar ki mukaddimede atlâl ve gazele yer vermenin sonraki şairler için bir zorunluluk olup olmadığı eleştirmenlerce tartışma konusu yapılmıştır. Fakat Eşca' es-Sulemî (195/811), Ebû Nuvâs (198/814) ve Muslim b. el-Velid (208/823) gibi isimler bu kalıbın dışına çıkma konusunda öncülük etmişler ve zamanla farklı konulu mukaddimeler yaygın biçimde kullanılır olmuştur.⁶¹⁵

İbnu'n-Naķib'in şiirlerindeki mukaddimeler incelendiğinde, geçmişe özlem konulu bir mukaddimede kısaca değindiği bir şiiri⁶¹⁶ sayılmazsa atlâla hiç yer verilmediği gözlenmektedir. Öte yandan şairin gazelle giriş yaptığı kaside de neredeyse yoktur. Bu anlamda şairin, kasidesinin yapısını tasarlarken Cahiliye'deki yapının dışına çıkıp kendi anlayışını şiire yansıtma gayesi güden Ebû Nuvâs gibi şairlerin çizgisinde durduğu anlaşılmaktadır. Nitekim onun, karakterini şiirlerine aksettirme arzusu taşıyan yenilikçi anlayışa sahip bir şair olduğu hatırlandığında bu temayülünün hiç de şaşırtıcı olmadığı söylenebilir.

İbnu'n-Naķib'in söylediği 110 kasidenin sadece 37'sinde mukaddime mevcuttur. Bu mukaddimelerin önemli bir kısmında tabiat ve geçmişe özlem konuları işlenir. Bunların dışında medih, gazel, fahr ve hikmet konulu mukaddimeler de bulunmaktadır. Şair 26 kasidesinin mukaddime bölümünde bu konulardan sadece birine yer verir. Bunun dışında yer alan 11 kasidenin mukaddimesinde ise iki veya daha fazla konunun bir arada işlendiği gözlenmekte olup bunların mukaddime planlaması aşağıdaki tabloda gösterildiği gibidir:

⁶¹⁴ Huseyn 'Atvân, *Muķaddimetu'l-Kasîdeti'l-'Arabiyye fi'ş-Şi'ri'l-Câhili*, Dâru'l-Me'ârif, Kahire, 1970, s. 73-97.

⁶¹⁵ Bekkâr, *İtticâhâtu'l-Ġazel*, s. 80-93.

⁶¹⁶ İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 196.

Tablo 3: Birden Fazla Konunun İşlendiği Mukaddimelerin Planı

Mukaddimede Ele Alınan Konular	Ana Konu
Geçmişe Özlem→ Tabiat→ Gazel→	Hamriyyât ⁶¹⁷
Geçmişe Özlem→ Tabiat→ Gazel→	Medih ⁶¹⁸
Geçmişe Özlem→ Tabiat→ Hamriyyât→	Medih ⁶¹⁹
Geçmişe Özlem→ Tabiat→	Medih ⁶²⁰
Geçmişe Özlem→ Gazel→ Hamriyyât → Tabiat→	Medih ⁶²¹
Tabiat→ Gazel→	Medih ⁶²²
Tabiat→ Gazel→	Medih ⁶²³
Tabiat→ Hamriyyât →	Medih ⁶²⁴
Tabiat→ Hamriyyât →	İhvaniyyat ⁶²⁵
Tabiat→ Medih→	İhvaniyyat ⁶²⁶
Tabiat→ Medih→	İhvaniyyat ⁶²⁷

Görüldüğü üzere İbnu'n-Naķib'in mukaddime bölümünde birden çok konuya temas ettiği bu kasidelerin tamamı “geçmişe özlem” veya “tabiat” konusu ile başlamaktadır. Fakat konuların sıralamasında belli bir düzenin takip edilmediği ve her bir mukaddimenin farklı planlamaya sahip olduğu anlaşılmaktadır.

Bu genel değerlendirmenin ardından İbnu'n-Naķib'in mukaddimede yer verdiği konulara kısaca temas etmekte yarar olduğu düşünülmektedir.

1.2.2.1. Tabiat

İbnu'n-Naķib'in kaside mukaddimelerinde en çok yer verdiği konu tabiat tasviridir. Şair bu konuya genellikle, ana konusu medih veya İhvâniyyât olan bazı şiirlerin mukaddime bölümlerinde yer verir. Bu sayede övdüğü kişinin mizacını ya

⁶¹⁷ İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 11.

⁶¹⁸ İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 84.

⁶¹⁹ İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 205.

⁶²⁰ İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 221.

⁶²¹ İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 65.

⁶²² İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 128.

⁶²³ İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 132.

⁶²⁴ İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 145.

⁶²⁵ İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 174.

⁶²⁶ İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 26.

⁶²⁷ İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 80.

tabiatın güzellikleri ile özdeşleştirmek ister ya da bu güzelliklerin memdûhun kişiliğinden daha göz alıcı olamayacağını ifade eder.

Örneğin bir medih şiirinin giriş kısmında yer alan ve ilkbaharın doğaya getirdiği güzelliklerin anlatıldığı aşağıdaki beyitler şairin doğa ile memdûh arasında ilgi kurma çabasını yansıtan örneklerden biridir⁶²⁸: [Mutekârib]

أَلَا مَرْحَبًا بِأَفْتِبَالِ الرَّبِيعِ وَأَهْلًا وَسَهْلًا بِأَدَارِهِ
لَقَدْ أَعْلَنَ الطَّيْرُ فِيهِ الْعِنَا وَرَقَّتْ جَلَابِيبُ أَسْحَارِهِ
وَوَشَّى بِهِ الرَّهْرُ خُضْرَ الْبَطَاحِ وَبَاحَ النَّسِيمُ بِأَسْرَارِهِ
فَلَا وَشَى مِنْ بَعْدِ بَرَّازِهِ وَلَا عِطْرَ مِنْ بَعْدِ عَطَّارِهِ
وَلَا بَعْدَ جِلْقٍ مِنْ مَرْبَعٍ يَعُصُ الْفَضَاءَ بِأَزْهَارِهِ
أَجَدَّتْ لَنَا مَأْلَمًا لِلنَّعِيمِ نَهَضْنَا لِتَجْدِيدِ أَوْطَارِهِ
وَلَا بَعْدَ مَوْلَايَ مِنْ قَادِمٍ حَكَاهُ الرَّبِيعُ بِأَطْوَارِهِ

Hoş geldin ilkbahar, Mart'a methaba!

Bu mevsimde kuşlar şarkılar seslendirir, seher vakitlerinin elbiseleri ince iken (alacakaranlıkta).

Onun sayesinde çiçekler yeşil vadileri süslemiş, meltem sırtlarını ifşa etmiştir.

Onun kumaşçısından sonra süsleme, onun aktarından sonra koku yoktur.

Cillik'ten öte, yeryüzünü çiçeklerle dolduran bir yayla yoktur.

O (Cillik) bizim nimet[lerle dolu] aşinalık mekânımızı yenilemiştir. Biz de onun arzularını yenilemek için harekete geçtik.

Beyimden sonra [buraya] durumu ilkbahara benzeyen biri gelmemiştir.

Bir başka medih şiirinin aşağıda yer alan mukaddime bölümünde ise bir bahçenin ve buradaki eğlence ortamına dair tablonun, bütün güzelliklerine rağmen övülen şahıstan daha değerli olamadığı belirtilir⁶²⁹: [Kâmil]

مَا الرَّوْضُ نَدْيَانُ الثَّرَى مُتَعَطِّرًا وَالْعُصْنُ فَيْنَانُ الدَّرَى مُتَأَطِّرًا
وَالْجُوُّ أَدَكُنُ وَالْفَضَاءُ مُدَجِّجًا وَالظَّلُّ أَحْوَى وَالنَّسِيمُ مُعَنْبِرًا

⁶²⁸ İbnu'n-Nakîb, *age.*, s. 147.

⁶²⁹ İbnu'n-Nakîb, *age.*, s. 128.

وَالْكَأْسُ فِي كَفِّ الْعَلَامِ مُرْصَعًا وَالْعِقْدُ فِي نَحْرِ الْفَتَاةِ مُجَوَّهَرًا
 وَظَبَائِدُ وَجْرَةٍ فِي الْخُدُودِ أَوَانِسًا وَالْبَدْرُ مِنْ أَفْقِ الْعِلَالَةِ مُسْنَفِرًا
 وَالْجِيدُ أَتْلَعُ وَالشِّفَاهُ لَوَاعِسًا وَالْجُفُنُ أَوْطَفُ نَاعِسًا مُتَكَسِّرًا
 وَالْقَدُّ أَهْيَفُ وَالْبَنَانُ مُطَرَّفًا وَالْحَصْرُ عَزْبَانُ الْوِشَاحِ مُحْصَرًّا
 يَوْمًا بِأَوْقَعِ فِي الْقُلُوبِ لِمَنْ وَعَى حُسْنًا وَأَشْهَى لِلتُّفُوسِ لِمَنْ دَرَى
 مِنْ طِيبِ أَوْصَافٍ وَجِنِّ مَسَامِعِي حَتَّى سَكَرْتُ وَمَا عَرَفْتُ الْمُسْكِرَا

Toprağı nemli olan hoş kokulu bir bahçe ve yüksek yerlerin salınmakta olan uzun filizi,

Masmavi hava, süslü yeryüzü, tatlı gölge ve amber kokulu meltem,

Oğlanın avucundaki süslü kadeh ve genç kızın boğazındaki mücevherli kolye,

Vecre'nin bakire ceylanları ve ince elbise[yi andıran gökyüzünün] utkundan yüzünü gösteren dolunay,

Uzun boyunlar, kırmızı dudaklar, uzun kirpikli mahmur ve baygın göz kapakları,

Zarif endam, farklı boylarda parmaklar ve ipince bel...

Hiçbir zaman anlayışlı kimselerin kalplerinde güzellikçe daha iyi yer edinmiş ve bilgili kimselerin nefislerince daha fazla arzulanmış değildir;

[Az sonra bahsi geçecek kişilerin] Kulaklarımı dolduran hoş vasıflarından...

Öyle ki [onların vasıflarını dinlemekle] sarhoş olurum da bilemem sarhoş edenin ne olduğunu.

1.2.2.2. Geçmişe Özlem

İbnu'n-Naķib bazı kasidelerine gençliğin ilk yıllarında tabiatın güzel bir yerinde dostlarla geçirilen eğlence veya dostluk günlerine özlemine dile getirerek giriş yapar. Medih veya hamriyyât şiiirlerinin mukaddimelerinde yer verilen bu bölümde önce o günlere olan özlem dile getirilir. Ardından tabiat tasviri yapılır ve sonrasında ana konuya geçilir. Örneğin geçmişte yaşanmış eğlence günlerini anmak ve anımsatmak üzere söylediği hamriyyât konulu bir şiiire şöyle giriş yapar⁶³⁰: [Remel]

يَا لِيَالِي السَّفْحِ مِنْ عَهْدِ الصَّبَا يَا سَقَى مَعْنَاكَ صَوْبُ اللَّيْمِ

⁶³⁰ İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 263.

كَمْ تَسْرَقْتُ بِهَا بَيْنَ الرَّبِّي خُلَسًا مَرَّتْ كَطَيْفِ الْحُلْمِ
فِي زَمَانٍ لَدَّدَ عَيْشًا وَصَفَا نَعِمَتْ آصَالُهُ وَالْبُكْرُ
قَدْ حَلَلْنَا فِيهِ رَوْضًا أَنْفَا يَسْتَبِينَا طَيْرُهُ الْمُسْتَحْرُ
بِأَهَازِيحٍ مِنَ اللَّحْنِ هَفَا عِنْدَهَا النَّائِي وَرَاعَ الْوَتْرُ

*Ey gençlik yıllarındaki [Kasyûn] Dağı geceleri, koruluğunu bol yağmurlar sulasın
ha!*

O zamanlar tepeler arasında düşler gibi gelip geçen nice fırsatlar aşırıdım.

Yaşamın tatlı ve duru olduğu, hoş sabah ve akşam vakitlerinde...

Orada, yüksek bir bahçeye oturduk. Seher vakti öten kuşlar bizi esir alıyordu.

*Ney'in hata yaptığı ve sazın telinin [ritimden] saptığı (her birinin ayrı tellerden
çaldığı) Hezec bahrinde ezgilerle...*

“Geçmişe özlem” mukaddimeli medih şiirlerinde övülen şahsın Dımaşık'ta bulunduğu zamanların değer bakımından, özlem çekilen zamanlarla eşit olduğu veya memduhun Dımaşık'a gelişiyle bu özlemlerin sona erdiği şeklinde bir ilgi kurulur. Bir medih kasidesinin mukaddimesinin aşağıda yer alan “geçmişe özlem” bölümü bu tarz örneklerden biridir⁶³¹: [Hafîf]

يَا لَعَهْدٍ مَضَى وَعَيْشٍ رَغِيدٍ وَاقْتِبَالٍ مِنْ الزَّمَانِ سَعِيدٍ
وَلِيَالٍ مَرَّتْ عَلَى جَانِبِ السَّفْدِ حِ وَأُنْسٍ دَانِي الْقَطَافِ حَمِيدٍ
وَمُنَاخٍ مِنَ الرِّيَاضِ أَقَمْنَا فِيهِ مَا بَيْنَ نَرْجِسٍ وَوُرُودٍ
حَيْثُ وَجْهَ الرَّبِيعِ طَلَّقُ وَعُصْنُ اللَّوِّ حِ يَزْدَانُ فِي مَلَاءٍ جَدِيدٍ

*Hey gidi geçip giden zaman, rahat yaşam ve ömrün mesut baharı,
[Kasyûn] Dağının eteğinde geçen geceler, devşirme zamanı yakın övgüye değer
dostluklar.*

İçerisinde, nergislerle güllerin arasında oturduğumuz ikametgâh bahçeleri,

Orada ilkbaharın yüzü güleç, ulu ağacın, yeni elbiseler içindeki dalları süslüdür.

⁶³¹ İbnu'n-Nakîb, *age.*, s. 84.

1.2.2.3. Medih

Şair bazı ihvâniyyât şiirlerine dostunu methederek giriş yapmıştır. Bundan başka bazı hadis hocaları için söylediği şiirlerin mukaddime bölümünde ise Peygamber methiyesi yer almaktadır. Arap şiirinde İbnu'n-Naķib'den önce bu şekilde şiire Peygamber methiyesi ile başlayan bir başka şair tespit edilememiştir. Şairin hocasını övmek için söylediği bir şiirin aşağıdaki mukaddimesi bu konudaki iki örnekten biridir⁶³²: [Tavîl]

أَجَلُّ حَدِيثٍ لَا يُمَلُّ دَوَامُهُ وَتُؤَمَّرُ طَيِّبًا لِلْأَنَامِ اعْتِمَاؤُهُ
حَدِيثُ رَسُولِ اللَّهِ مَنْ هُوَ خَاتَمُ النَّبِيِّينَ مِفْتَاحُ الْهُدَى وَإِمَامُهُ
مُحَمَّدُ الْمُخْتَارِ أَشْرَفُ مُرْسَلٍ عَلَيْهِ صَلَاةُ اللَّهِ ثُمَّ سَلَامُهُ
نَبِيُّ عَدَا لِلْخَلْقِ خَيْرٍ مُشَفَّعٍ يَخْفُ بِهَمِّ يَوْمِ الْمَعَادِ اهْتِمَاؤُهُ
أَضَاءَ بِهِ أَفَقَ الْوُجُودِ وَأَشْرَقَتْ مَطَالِعُهُ وَأَنْجَابَ عَنْهُ ظَلَامُهُ
لَهُ الشَّرْفُ الْأَعْلَى وَمِنَّهُ التَّمَاثُ وَعَنْهُ اكْتِسَابُ الْفَخْرِ وَهُوَ سَنَامُهُ

Devam etmesinden bıkmayan ve ganimet bilinmesi, insanlara iyi kârlar getiren en yüce söz,

Allah'ın elçisinin sözüdür. Ki o, peygamberlerin sonuncusu, hidayetin anahtarı ve imamıdır.

Elçilerin en şerefli olan seçilmiş Muhammed'dir. Allah'ın salât ve selamı ona olsun.

İnsanlar için en üstün şefaati olan bir peygamberdir o. Onun himmeti insanları diriliş gününde kuşatacaktır.

Allah onun sebebiyle varlığın ufkunu ıstıtmış, zirveler onunla aydınlanmış ve karanlıklar onun sayesinde dağılmıştır.

En üstün şeref ona mahsustur. [Bu nedenle] şeref yalnız ondan talep edilir ve övünç ancak onunla elde edilir. Zira o övünç [kaynağı hasletlere sahip olma konusunda] zirvededir.

⁶³² İbnu'n-Naķib, age., s. 248.

1.2.2.4. Gazel

Şairin mukaddimede yer verdiği diğer bir konu da gazeldir. Medih konulu bir kasidenin başında yer alan aşağıdaki beyitler şairin bu tarzda söylediği az sayıdaki örnekten biridir⁶³³: [Meczû'l-Kâmil]

أُورَى الْهُوَى بِحَشَايَ زُنْدًا وَحَسِبْتُ فِيهِ الْعَيَّ رُشْدًا
بَكَرَ الْحَمَامُ مُرَجَّعًا يَشْدُو عَلَى الرَّوْضِ الْمُنْدَى
فَدَكَّرْتُ سَالِفَةَ الْهُوَى وَمَرَاعَ الرَّشَاءِ الْمُفْدَى
رَشَاءً أَعْرُ مُهْمَهْفُ كَالْوَرْدِ أَنْفَاسًا وَخَدًا
خَبِثُ الْمَعَاطِفِ قَدْ حَكَا هُ الْعُصْنُ أَعْطَافًا وَقَدَا
خَامَرْتُ فِيهِ مِنَ الْهُوَى مَا لَا أَرَى لِي مِنْهُ بُدَا

İçimde aşk bir kıvılcım çıkardı ve ben bu yüzden sapkınlığı doğruluk zannettim (aklım başımdan gitti).

Islak bir bahçeye şarkılar söyleyerek öten bir güvercin erkenden geldi,

Ve ben eski bir aşkı ve kurban olunası bir ceylan yavrusunun [gezindiği] çayırıları hatırladım.

Nefesleri ve yanakları güle benzeyen güzel sesli, ince belli bir ceylan yavrusudur.

Boyu ve endamıyla taze dal kendisine benzeyen, salınarak yürüyen bir kızdır o.

Onun yüzünden, kurtulmayı mümkün göremediğim bir aşka tutuldum.

1.2.2.5. Fahr

İbnu'n-Nakîb'in fahr ile giriş yaptığı kasideler de bulunmaktadır. Şairin, amcaoğlunu övmek için söylediği bir kasidenin aşağıdaki mukaddimesi bu örneklerden biridir⁶³⁴: [Tavîl]

سِوَايَ اسْتَمَاتَتْهُ الطَّبَائِ الْأَوَانِسُ وَعَبَّرِي لَهُ فِي عَبْرِ مَجْدٍ تَنَافُسُ
سَقَى الْوَدُقُ مِنْ أَبْنَاءِ هَاشِمٍ نَبْعَةً نَمْتَنَا إِلَى الْعَلِيَاءِ مِنْهَا مَعَارِسُ
فَلَمْ نَتَّخِذْ غَيْرَ السَّمَائِكِ مُنَادِمًا وَمَا رَاقِنَا غَيْرَ الثَّرِيَّاتِ مُجَالِسُ

⁶³³ İbnu'n-Nakîb, *age.*, s. 86.

⁶³⁴ İbnu'n-Nakîb, *age.*, s. 170.

وَمَ نُصَبِنَا الْأَقْمَارُ وَهِيَ كَوَامِلٌ
 وَمَ يُلَفَ مِنَّا غَيْرُ شَهْمٍ عَشْمَشِمٍ
 تَهُونُ عَلَيْنَا النَّائِبَاتُ شَهَامَةٌ
 فَلَا نَعْتِبُ الْأَيَّامَ وَالذَّهْرُ حَاسِدٌ
 وَحَسْبُ الْقَتَى مِنْ دَهْرِهِ طَيْبٌ مَحْتَدٍ
 بَنِي عَمَّنَا نَحْنُ السَّرَاهُ إِذَا مَشَوْا
 بَنِي عَمَّنَا نَحْنُ الْأُولَى يُهْتَدَى بِهِمْ
 بَنِي عَمَّنَا نَحْنُ الْأُولَى قَدْ تَعَطَّرَتْ
 بَنِي عَمَّنَا صَبْرًا عَلَى الدَّهْرِ فَالَّذِي
 فَمَا نَحْنُ مِمَّنْ عَزَّ إِذْ هُوَ مُوسِرٌ
 وَمَا نَحْنُ إِلَّا مِنْ صَنَادِيدِ هَاشِمٍ
 تَلَدُّ لَنَا ذِكْرَاهُمْ كُلَّمَا بَدَا
 وَمَ نُصَبِنَا الْأَلْحَاطُ وَهِيَ نَوَاعِسُ
 يُفُوقُ عَلَى الْجُوزَاءِ حِينَ يُفَاعِسُ
 وَنَقْتَرُ حَيْثُ الْجُوُّ أَعْبُرَ عَابِسُ
 وَلَا نَشْكُرُ الْحُطَيِّ وَاللَّهُ حَارِسُ
 وَإِحْرَارُ آدَابٍ وَخِلٌّ مُجَانِسُ
 يَشْمُوا إِلَى الْعَلِيَاءِ وَالذَّهْرُ نَاكِسُ
 ضَلِيلُ الْقَطَا فِي الْقَفْرِ وَاللَّيْلُ دَامِسُ
 بِذِكْرِهِمْ فِي الْحَافِقِينَ الْمَجَالِسُ
 أَرَاهُ بِأَنَّ الدَّهْرَ لِلْحَرِّ ضَارِسُ
 وَهَانَ عَلَى الْأَيَّامِ إِذْ هُوَ بَائِسُ
 لَنَا شَمَمٌ تَرْدَانٌ مِنْهُ الْمَعَاطِسُ
 صَبَاحٌ دُجَى تَنْشَقُّ عَنْهُ الْحَنَادِسُ

Genç ceylanlar ancak benden başkalarının kalbini çeler ve ancak benden başkası şeref dışındaki konularda yarışır.

Haşimoğulları'nın bir menbainı yağmurlar sulasın. Bizi zirvelere o kaynağın fidanlıkları çıkarmıştır.

Biz Spica [ve Arcturus] yıldızından başka bir dost edinmedik. Ülker yıldızından başka bir arkadaşı da beğenmeyiz.

Bizi ne kusursuz dolunaylar etkileyebilmiştir ne de melül melül bakışlar öldürebilmiştir.

Bizim içimizde, kıyaslandığında Orion yıldızına üstün gelen, kelle koltukta bir cesurdan başkasına rastlanmaz.

Ortamın toz duman olduğu zamanlarda felaketler bizim için vız gelir tırıs gider.

Zaman hasetçi olduğu halde günleri kınamayız. Allah bizi korurken de Hat mızraklarına teşekkür etmeyiz.

Zira bu zamanda kişiye iyi bir soy, edebiyat öğrenmek ve kafa dengi bir dost yeter.

Amcaoğlu! Bizler, zaman zelilken bile yürüdüğünde yüceliklere yükselen asil kişileriz.

Amcaoğlu! Bizler gece zifiri karanlıkta çölde yolunu kaybetmiş bağırtlak kuşunun rehber edindiği kişileriz.

Amcaoğlu! Bizler doğu ve batıda meclislerin kendilerini anarak kokulandığı kişileriz.

Amcaoğlu, zamanın felaketlerine sabret! Öyle ki ben, zamanın [gönlü] özgür kişilere karşı zalim olduğunu görüyorum.

Bizler, eli genişken üstünlük taslayıp, zordayken zamana boyun eğenlerden değiliz.

Bizler Hâşimoğulları'nın kahraman erleriyiz ve bizim burunlara rahatlık veren kokumuz vardır.

Her ne zaman gecenin, karanlıkları yırtan sabahı belirse onları anmak bizim hoşumuza gider.

1.2.2.6. Hikmet

İbnu'n-Naķib bazı kasidelerine hikmetli sözlerle giriş yapmıştır. Ana konusu hamriyyât olan bir şiirinin aşğıdaki mukaddimesi bu örneklerden biridir⁶³⁵: [Kâmil]

يَا مُؤْتِرًا لِلَّهِ طِيبِ النَّعْمَةِ وَرَافِعًا فِيهِ سُجُوفَ الْحِشْمَةِ
كَمْ فِي تَصَارِيفِ الْقَضَا مِنْ حِكْمَةٍ وَلَيْسَ بَعْدَ الْأَنْبِيَا مِنْ عِصْمَةِ

Eğlence [gibi] hoş bir nimete meyledip onunla hayâ perdelerini kaldırmak istey]en kişi!

Şeriâtın işleminde nice hikmetler vardır fakat peygamberlerden başka ismet [sahibi] yoktur.

Sonuç olarak İbnu'n-Naķib'in kaside mukaddimleri zengin bir çeşitliliğe sahiptir. Kaside içerisinde ideal uzunluğa sahip olan bu mukaddimelerde genellikle tabiat ve geçmişe özlem konularının işlendiği görülmektedir. Ayrıca medih, gazel, fahr ve hikmet konuları ile giriş yapılan kasideler de bulunmaktadır. Atlâla yer verilen

⁶³⁵ İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 267, 268.

mukaddime mevcut olmayıp gazelle giriş yapılan kasidelerin sayısı da oldukça azdır. Bu yönüyle şairin Cahiliye'den mevrus, egemen mukaddime yapısının dışına çıkıp kendi anlayışını şiire yansıtma gayesi güden Ebû Nuvâs gibi şairlerin çizgisinde durduğu anlaşılmaktadır.

1.2.3. Tehalluş

Tehalluş, bir edebî türde, mukaddimededen ana konuya münasebet düşerek geçiş yapmaktır.⁶³⁶ Bunun zıddı olan “iḳtiḍâb” ise bölümler arasında ilgi kurmadan yapılan soğuk geçişin adıdır.⁶³⁷ Şiirde tehalluş nesre göre daha zordur ve bir yetenek gerektirir. Zira şair konudan konuya geçiş yaparken aynı zamanda vezin ve kafiyeyi de gözetmek durumundadır.⁶³⁸

Arap eleştirmenler tehalluş konusu üzerinde hassasiyetle durmuşlar, iyi bir geçişin niteliği konusunda ölçütler belirleyerek bunlara uyan geçişlere “ḥusnu't-tehalluş” adını vermişlerdir.⁶³⁹ Buna göre şair bir konudan diğerine basit ve hoş bir anlatımla geçiş yapmalıdır. Tehalluş yapılan beytin, önceki ve sonraki konulara ait kısımları lafız ve anlam itibarıyla aynı kalıptan çıkmışçasına uyumlu olmalı, konular arasında kopukluk bulunmamalı ve böylece dinleyiciye konunun değiştiği hissettirilmemelidir.⁶⁴⁰ Öte yandan tehalluşu iki beyte yaymak mümkün olmakla birlikte⁶⁴¹ bir beyitte bitirmenin daha güzel olacağı belirtilmiştir.⁶⁴²

İbnu'n-Naḳîb'in kasidelerindeki tehalluşlar genel anlamda iyidir. Câhiliye şiirinde mukaddimededen sonra zikredilen “دَعَّ ذَا” ve “عَدَّ عَنْ ذَا” (bunu bırak da) gibi ifadeler

⁶³⁶ İbn Ṭabâtabâ, *age.*, s. 184; İbn Raşîk, *age.*, I, 239; Ebû Muhammed Abdullah b. Muhammed b. Sa'îd b. Sinân el-Hafâcî, *Sirru'l-Fesâḥa*, Dâru'l-Mektebeti'l-İlmiyye, Beyrut, 1982, s. 268; İsmail Durmuş, “Tehalluş”, *DİA*, Ankara, 2011, XL, 317.

⁶³⁷ İbnu'l-Eşîr, *age.*, III, 121; Ebû İdrîs el-Mueyyed-Billâh Yahyâ b. Hamza el-'Alevî, *et-Tırâz li-Esrâri'l-Belâġa ve 'Ulûmi Ḥaḳâiki'l-İ'câz*, el-Mektebetu'l-'Unsuriyye, Beyrut, 1423, II, 181; Durmuş, “Tehalluş”, *DİA*, XL, 317.

⁶³⁸ İbnu'l-Eşîr, *age.*, III, 124; el-Mueyyed-Billâh, *age.*, II, 173.

⁶³⁹ Bk. İbn Hicce, *age.*, I, 329.

⁶⁴⁰ İbn Ṭabâtabâ, *age.*, s. 184; İbnu'l-Eşîr, *age.*, III, 121; Abdulazîm b. el-Vâhid b. Zâfir b. Ebi'l-İşba' el-Miṣrî, *Tahrîru't-Taḥbîr fi Şinâ'ati's-Şi'ri ve'n-Neşri ve 'l-câzi'l-Kur'ân*, thk. Hafnî Muhammed Şeref, el-Cumhûriyyetu'l-'Arabiyyetu'l-Muttahide Lecnetu İḥyâi't-Turâsi'l-İslâmî, byy, ts, s. 434; el-Hafâcî, *age.*, s. 268.

⁶⁴¹ İbn Ebi'l-İşba', *age.*, s. 433.

⁶⁴² Ebu'l-Muzaffer Mueyyiduddevle Usâme b. Murşid b. Munḳiz el-Kinânî, *el-Bed' fi Naḳdi's-Şi'r*, thk. Ahmed Ahmed Bedevî-Hâmid Abdulmecîd, el-Cumhûriyyetu'l-'Arabiyyetu'l-Muttahide-Vizâretu's-Sekâfe, byy, ts, s. 288.

aracılığı ile yapılan⁶⁴³ iktidâb türü geçişlere rastlanmaz. Onun en iyi tehalluşlarının medih konulu şiirlerde mukaddimeden ana konuya yapılan geçişler olduğu söylenebilir. Örneğin bir medih kasidesinde şair ilk sekiz beyti ilkbahar ve onun tabiata getirdiği güzelliklerin tasvirine ayırır. Hemen ardından gelen aşağıdaki beyitlerin ikincisi ile ana konuya geçiş yapar⁶⁴⁴: [Hafif]

كُلُّ فَصْلِ مِنَ الزَّمَانِ عَجِيبٌ غَيْرَ أَنَّ الرَّبِيعَ أَزْكَى خِلَالًا
وَكَذَلِكَ الْحُسَامُ مَاضٍ وَلَكِنْ قَلَمُ ابْنِ الْحُسَامِ أَمْضَى فَعَالًا

Yılın her mevsimi hoştur. Fakat ilkbaharın özellikleri daha bir güzeldir.

Bunun gibi, kılıç keskindir. Fakat Hüsamzâde'nin kalemi etki bakımından daha keskindir.

Görüldüğü üzere yukarıdaki “yılın her mevsimi hoştur fakat ilkbaharın özellikleri daha bir güzeldir” anlamındaki beyit mukaddimenin devamı ve bir özeti niteliğinde olup zihni ana konuya geçişe hazırlamaktadır. İkinci beyit ise tehalluş beytidir. Zira bu beyitle birlikte medih konusu başlar. Şair beyitteki كَذَلِكَ (bunun gibi) ifadesi sayesinde ana konu ile mukaddime arasında bağlantı kurmaktadır. Şöyle ki bir önceki beyitte yer verilen “ilkbaharın, özellikleri bakımından diğer mevsimlerden üstün olması” durumu ile tehalluşta zikredilen “Hüsamzâde'nin kaleminin keskinlik bakımından kılıçlardan üstün olması” durumu arasındaki benzerlik كَذَلِكَ ifadesi ile sağlanmaktadır. Böylece dinleyicinin konunun değiştiğini hissetmesi engellenmiştir. Öte yandan iki beytin kelime yapıları, sözdizimleri ve mantıksal kurguları bakımından benzer özellikler taşıdığı gözlenmektedir. Her iki beyit de önce mübteda sonra haber gelecek şekilde haberî cümlelerle başlamıştır. Bunların ardından birinci beyitteki غير “istisna” ve ikinci beyitteki لَكِنَّ “istidrâk” için olup her ikisi de bir önceki sözden dolayı zihinde oluşan yanılığın gidermek bakımından birbirine yakın kullanımlardır. Ayrıca bu kelimelerden sonra gelen cümlelerin her birinin haberi sarf bakımından ism-i tafdil kalıbında olup bunların anlamındaki kapalılık birinci beyitte خِلَالًا (özellikler bakımından) ikinci beyitte

⁶⁴³ Bk. İbn Raşîk, *age.*, I, 239.

⁶⁴⁴ İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 300.

ise فعّالاً (etki bakımından) temyizleri ile giderilmiştir. Tüm bunlar cümlelerin aynı kalıptan çıktığı şeklinde bir izlenim oluşturmakta ve böylece mukaddime ve ana konu arasındaki uyum pekiştirilmektedir.

Şair başka bir medih şiirine geçmişteki dostluk meclislerinden bahsederek giriş yapar. Bu meclislerin oluşturulduğu mekânların doğal güzelliklerinden ve buralardaki eğlence ortamından söz eder. Ardından sabahın olması ile birlikte yıldızların nasıl kaybolmaya başladığını betimler. Aşağıdaki ilk dört beyit bu tasvirin son bölümü olup beşinci beyit ana konuya geçişin gerçekleştirildiği tehalluş beytidir⁶⁴⁵: [Tavîl]

كَأَنَّ الشُّرَيَّا سُبْحَةً مِنْ لَالِيٍّ وَهَتْ فِي رَمَادٍ إِثْرَ عَجَلَانَ خَائِفٍ
كَأَنَّ سُهَيْلًا نَارٌ سَفَرٍ تَلَاعَبَتْ بِهَا فِي مَهَائِي الرِّيحِ أَيْدِي الْعَوَاصِفِ
كَأَنَّ بَنِي نَعَشٍ شَوَادِنُ قَفْرَةٍ أَضَلَّتْهُمْ الْأَدْمَاءُ بَيْنَ التَّنَائِفِ
كَأَنَّ رَقِيبَ الصُّبْحِ دِينَارٌ عَسَجِدٍ عَلَى كَفِّ بَجْهُودِ الذَّرَاعَيْنِ رَاجِفِ
كَأَنَّ ابْتِلَاجَ الصُّبْحِ أَحْكَامُ سَيِّدٍ خَبِيرٍ بِتَحْقِيقِ الْعُؤْيَصَاتِ عَارِفِ

Ülker yıldızı panik halindeki bir korkağın peşinde, küller içinde bitkin düşmüş inciden tespihtir.

Süheyl yıldızı sanki rüzgâr çöllerinde fırtınaların ellerinin kendisiyle oynadığı yolcu ateşidir.

Büyükayı ve Küçükayı yıldızları, anne ceylanın uçsuz bucaksız çöllerde kaybettiği çöl ceylanlarıdır.

Sanki sabahın casusu (güneş) kolları yorgun birinin avucunda titreyen altın paradır.

Sanki sabah [ışığının] parlaması müşkül meseleleri araştırmada uzman ve bilgili bir beyefendinin kararları [gibi umut vericidir].

İbnu'n-Nakîb'in şiirlerindeki tehalluş örneklerinden bir diğeri de aşağıdaki pasajın son beytidir⁶⁴⁶: [Tavîl]

رَوَتْ هَدْيَهُ الْأَصْحَابُ ثُمَّ رُوَاتُهُمْ وَسُلْسِلَ عَنْهُمْ ضَبْطُهُ وَنِظَامُهُ

⁶⁴⁵ İbnu'n-Nakîb, *age.*, s. 207.

⁶⁴⁶ İbnu'n-Nakîb, *age.*, s. 249.

وَقَامَ بِأَعْبَاءِ الرَّوَايَةِ بَعْدَهُمْ سَرَاةً لَهُمْ شَأْوُ يَعْرِزُ مَرَامُهُ
جَزَا اللَّهُ خَيْرًا حَافِظًا بَعْدَ حَافِظٍ وَسُنِّيَ فِي دَارِ الْخُلُودِ مَقَامُهُ
وَقَابَلَ مِسْعَاةَ الْهُمَامِ مُحَمَّدٍ بِكُلِّ جَمِيلٍ مُونِقٍ يُسْتَدَامُهُ

*Onun hediyesi [olan hadisleri] sahabe ve ardından onların râvîleri nakletti.
Böylece hadislerin düzenli bir biçimde muhafazası zincirleme devam etti.*

Onların ardından rivayet yükünü, gayeleri yüce olan bir grup soylu yükledi.

*Ardı ardına gelen ve ebediyet yurdundaki makamları yüce olan bu muhafızları
Allah iyilikle mükâfatlandırın.*

*Yüce gönüllü Muhammed'in (el-Balabânî) gayretini her zaman memnuniyet
verici güzelliklerle ödüllendirsın.*

Bu beyitler şairin, hocasını methetmek için söylediği bir kasideye aittir. İlgili pasajın öncesinde Hz. Peygamber'e övgüde bulunulmuş ve ardından, yukarıda görüldüğü üzere onun hadislerini sonraki dönemlere intikal ettiren sahabenin ve onlardan sonra gelen nesillerin methine geçilmiştir. Bu konudaki gayretleri sebebiyle onlar için dua edilmiş ve son beyitte bu yüce topluluğun bir ferdi olan memdûh için yapılan dua ile asıl konuya geçilmiştir.

Tehalluşları hakkında genel bir fikir veren bu örneklerde görüldüğü üzere şair özellikle medih konulu şiirlerde ana konuya geçişe önem vermiştir. Tehalluş yapılan beytin, önceki ve sonraki konulara ait kısımları lafız ve anlam itibarıyla aynı kalıptan çıkmışçasına uyumlu olup mukaddime ve ana konu arasında kopukluk bulunmamaktadır.

1.2.4. Hâtîme

Eleştirmenlerin kasidenin yapısı ile ilgili olarak önemsedikleri diğer bir husus da kasidenin son bölümü olan hâtîmedir. Nasıl ki mukaddime şiirin anahtarı ise hâtîme de kilididir.⁶⁴⁷ Şiirin en son işitilen bölümü olması sebebiyle hafızada kalmaya daha elverişli olan⁶⁴⁸ hâtîme özenle yazılmalıdır. Buna göre hâtîme ile ana konu arasında uyum bulunmalı⁶⁴⁹, kullanılan kelimeler özenle seçilmeli ve anlamlar özlü olmalıdır. Hâtîmeyi

⁶⁴⁷ İbn Raşîk, *age.*, I, 239.

⁶⁴⁸ İbn Raşîk, *age.*, I, 239; İbn Hicce, *age.*, II, 493.

⁶⁴⁹ el-^c Askerî, *eş-Sînâ'ateyn*, s. 443; el-İkrtâcennî, *age.*, s. 306.

etkili hale getirmek için güzel bir teşbih, mesel veya hikmetli bir söze yer verilmelidir.⁶⁵⁰ Öte yandan hâtimedede duaya yer vermek eleştirmenlerce tasvip edilmemiştir. Zira dua zayıf insanların işidir. Bu anlamda sadece krallara söylenen şiirleri dua ile bitirmek uygun görülmüştür.⁶⁵¹

İbnu'n-Naķib'in, kasidelerini sonlandırırken dua, hikmet, şiirini takdim, fahr vb. gibi çeşitli ifade biçimlerinden yararlandığı görülmektedir. Bunların içerisinde en sık başvurulanı duadır. Şair medih ve ihvâniyyât şiirlerini büyük ölçüde dua ve temennilerle sonlandırır. Örneğin bir medih şiirinin aşağıdaki beyti şairin duaya yer verdiği hâtime örneklerinden biridir. Beyitte gölge, neşe, mutluluk ve esenlik gibi olumlu çağrışımlara sahip kelimelerin kullanılması beytin anlatımını güçlendirmektedir⁶⁵²: [Kâmil]

وَاسَلِّمْ وَدُمَّ فِي غِبْطَةٍ وَسَلَامَةٍ فِي ظِلِّ سَعْدٍ لِلزَّمَانِ مُسَاعِدِ

Zamanın yardımcısı olan (yaşamı kolaylaştıran) bir mutluluğun gölgesinde neşe ve esenlik içerisinde kal sağlıklıca!

İbnu'n-Naķib'in dua içeren hâtimleri genellikle kasidenin muhtevâsından izler taşır. Örneğin bir âlimden icazet istemek için söylenen ihvâniyyât konulu şiirin hâtimesinde kasidenin yazılış maksadına uygunluğun arttırılması için "kalem yazdıkça" şeklinde bir ifadeye yer verilmesi muhatabın icazet verme kararlılığını arttırmak adına bir mesaj olarak algılanabilir⁶⁵³: [Tavîl]

وَإِبْقَ وَاسَلِّمْ مُرْفَةً الْبَالِ مَا خَطَّ يَرَاعُ حَرْفًا بِصَدْرِ كِتَابِ

Kalem, kâğıdın sinesine harf nakşettiği sürece huzurlu [ve] esen kal!

Bolca tabiat tasvirine yer verilen bir medih şiirinin duadan oluşan hâtime beytinde ise sabâ rüzgârı, bahçe ve papatya gibi tabiata ait unsurlara temas edilmesi de benzer örneklerden biridir⁶⁵⁴: [Kâmil]

وَاسَلِّمْ وَدُمَّ مَا أَيْقَظَتْ رِيحَ الصَّبَا رِيًّا خُرَامِي رَوْضَةٍ وَأَقَاحِ

Sabâ rüzgârı bahçedeki lavanta ve papatyaların güzel kokularını harekete geçirdikçe esen kalasın!

⁶⁵⁰ el-‘Askerî, *eş-Sinâ'ateyn*, s. 442-444; el-Ķartâcennî, *age.*, s. 306; el-Mueyyed-Billah, *age.*, III, 183.

⁶⁵¹ İbn Raşîk, *age.*, I, 241.

⁶⁵² İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 82.

⁶⁵³ İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 24.

⁶⁵⁴ İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 67.

Tabiat şiirlerinin de zaman zaman dua ile bitirildiği görülmektedir. Örneğin Dımaşık'ın mesire yerlerinin tasvirini konu alan bir kaside şöyle bir dua ile sonlandırılır⁶⁵⁵: [Basît]

حَيَّا إِلَاهَهُ بِصَوْبِ الْوَدْقِ غُوطَتُهُ وَصَانَهَا مِنْ عُيُونِ الدَّهْرِ وَالْبَشْرِ

Yüce Allah Gûta'ya sağanak yağmurları ile hayat versin, orayı zamanın ve insanların [kem] gözlerinden korusun.

İbnu'n-Nakîb'in hâtimelerinde yer verilen bir diğer ifade biçimi ise hikmetli sözlerdir. Tabiat tasviri ve hamriyyât konularının işlendiği bir şiirin hâtime beyti bu konudaki örneklerden biridir. Beyitte bir de teşbihe yer verilmesi hâtimeyi daha etkileyici hale getirmektedir⁶⁵⁶: [Tavîl]

وَمَا الْعَيْشُ إِلَّا خِلْسَةٌ ثُمَّ يَنْقُضِي عَلَى عَجَلٍ كَالْبَارِقِ الْمُتَأَلِّقِ

Yaşam bir el çabukluğu [gibi hızlı]dır. Sonra parlayıp sönen] bir şimşek gibi hemen yok oluverir.

Şair bir taziye şiirinin hâtimesinde öğüt içeren ifadeler kullanmıştır. Bunların içerisine hikmetli sözler ilave etmek suretiyle güzel bir hâtime örneği ortaya koymuştur⁶⁵⁷: [Munserih]

تَأَسَّ يَا صَاحِبَ الْبَالِدِينَ مَضَّتْ مِنْ قَبْلِنَا فَوْقَهُنَّ أَحْقَابُ

وَاصْبِرْ فَإِنَّ الْأُمُورَ أَجْحُهَا مَا خِيَطَ فِيهَا لِلصَّبْرِ جَلْبَابُ

Bizden önce gelip geçmiş olanlarla ve onlardan öncekilerle teselli bul dostum!

Sabret! Zira yolların en doğrusu, sabra elbise dikilen yoldur (sabır yoludur).

Şair bazı medih ve ihvâniyyât konulu şiirlerinin hâtimesinde kasidesini övmekte ve söz konusu şiiri muhataba takdim etmektedir⁶⁵⁸: [Basît]

إِلَيْكَهَا مِنْ بَنَاتِ الْفِكْرِ عَائِيَّةٌ عَدْرَاءَ تَزْهُو بِحُسْنِ الدَّلِّ وَالْحَوْرِ

تَزْدَانُ مِنْكَ بِأَوْصَافِ نُسُقُنْ عَلَى لِبَائِيهَا مِنْ حُلَاهَا أَنْفَسُ الدُّرِّ

İşte sana işvesi ve gözlerinin güzelliği ile övünen, fikir ürünü, güzel bir bakire kız [misali kasidem]!

⁶⁵⁵ İbnu'n-Nakîb, *age.*, s. 138.

⁶⁵⁶ İbnu'n-Nakîb, *age.*, s. 221.

⁶⁵⁷ İbnu'n-Nakîb, *age.*, s. 37.

⁶⁵⁸ İbnu'n-Nakîb, *age.*, s. 135.

Senin, en güzel incilerle bezenip gerdanlıklar üzerine dizilmiş vastflarınla süslenmiştir [bu kaside].

Şair bir kasidesini ise şairliği ile övündüğü şu sözlerle sonlandırır⁶⁵⁹: [Kâmil]

أَنَا ذَلِكُ الْعَرِيدُ أَرُوضَ حَانِي
فَارْدَانَ مِيَّيَ بِالثَّنَاءِ الْمَمُولُ

Ben işte [böyle] şen şakrak bir hânendeyim. Benim övgümle sözler süslenir.

Aşağıdaki hâtime hamriyyât konulu bir kasideye aittir. Şair bu beyitte kasidenin söyleniş amacını dile getirir⁶⁶⁰: [Tavîl]

وَمَا الْقَصْدُ إِلَّا ذِكْرُ أَيَّامِنَا الَّتِي
مَرَّحْنَا بِحُكْمِ اللّٰهُ فِي ظِلِّهَا مَرَّحَا

Maksat sadece, gölgesinde eğlenceye hükmetmekle son derece neşelendiğimiz günleri yâd etmek...

Sonuç olarak İbnu'n-Nakîb'in kasidelerinin hâtimelerine özen gösterdiği anlaşılmaktadır. Şair, dua ve temennilerde bulunma, hikmetli ifadelerle başvurma, şiirini takdim etme, şiiri ve şairliğiyle övünme gibi çeşitli biçimlerde kasidelerini sonlandırmayı tercih eder. Güzel çağrışımları olan kelimeler kullanıp etkileyici anlamlara sahip ve genellikle ta'kîdden uzak cümleler kurması, zaman zaman hikmetli ifadeler, teşbih ve çeşitli edebî sanatlara başvurması yönüyle şairin bu alanda başarılı olduğu söylenebilir.

2. Dil ve Üslup

Üslup, edebiyatçının dil aracılığı ile duygu ve düşüncelerini anlatma biçimidir⁶⁶¹. Dil ve üslubu birbirinden ayırmak mümkün görünmemekle birlikte⁶⁶² bunların aynı şey olduğunu düşünmek de hatalı olur. Zira her kelimenin hem kendi içerisinde bir manası hem de kullanıldığı yerde ortaya çıkan anlam değerleri vardır ve dil yalnız mana ile ilgili iken üslup kelimenin söz içerisinde kazandığı değerlerle de ilgilenir.⁶⁶³ Buna göre üslupta kelimelerin manası ve sözdiziminin gramere uygunluğu ile birlikte bunların metin içerisinde kazandıkları değerler ve kendi aralarındaki ilişkiler söz konusudur.⁶⁶⁴ Bu noktada üslubun belâgat ile ilişkisi akla gelmektedir. Üslupla ilgili incelemelerin

⁶⁵⁹ İbnu'n-Nakîb, *age.*, s. 236.

⁶⁶⁰ İbnu'n-Nakîb, *age.*, s. 72.

⁶⁶¹ Ebû Bekr Abdulkâhîr b. Abdîrrahmân el-Curcânî, *Delâilu'l-Î'câz*, 3.b., thk. Mahmûd Muhammed Şâkir, Matba'atu'l-Medenî, Kahire, 1413/1992, I, 468-469; Ahmed eş-Şâyib, *el-Uslûb Dirâse Belâğîyye Tahtîliyye li-Uşûli'l-Esâlibi'l-Edebiyye*, 8.b., Mektebetu'n-Nahdati'l-Mısrîyye, Kahire, 1411/1991, s. 44; Karataş, *age.*, s. 224.

⁶⁶² Şerif Aktaş, *Edebiyatta Üslûp ve Problemleri*, 2.b., Akçağ, Ankara, 1993, s. 11.

⁶⁶³ Aktaş, *age.*, s. 17-18.

⁶⁶⁴ Aktaş, *age.*, s. 23.

temeli belagate/retoriğe dayansa da⁶⁶⁵ üslupta, dile ait, belâgati de kapsayan çeşitli unsurlarla, söylenmek istenen şeylerin edebiyatçının kendine özgü zevk, anlayış ve gayesine göre birleştirilmesi söz konusudur.⁶⁶⁶

Bu giriş bilgilerinin ardından şimdi İbnu'n-Naķīb'in şiirlerindeki bazı dil hususiyetleri ve belâgatin temel konularının onun şiirlerindeki sunuluş biçimi incelenecektir. Bu çerçevede şairin üslubuna etki eden “şiirin muhtevası” ve “şairin mizacı, kültürü, ruh hâli”⁶⁶⁷ gibi faktörlere yeri geldikçe değinilerek, kelime seçiminde ve cümle yapılarında ön plana çıkan özellikler, şiirlerine hangi anlatım biçiminin hâkim olduğu ve dili daha canlı kılmak için hangi bedi' sanatlarına daha çok başvurduğu gibi hususlar incelenecektir.

2.1. Kelime Kadrosu

Kelime “basit -yani cümle olmayan- bir anlam için konulan lafız”⁶⁶⁸ olarak tarif edilmiştir. Dolayısıyla kelime denildiğinde hem lafız hem de mana anlaşılır. Arap Edebiyatı'nda lafzın mı yoksa mananın mı daha önemli olduğu tartışılmış bu konuda ittifak edilen bir görüş ortaya konulamamıştır. Kanaatimizce şiir söz konusu olunca lafız veya manadan birini diğerine öncelemek pek de mümkün gözükmemektedir. Zira kelimenin telaffuzu dinleyicinin kulağına, anlamı ise gönlüne hitap etmekte olup kaliteli bir şiir için her ikisi de birbirine üstün tutulamayacak derecede önemlidir.

Edebiyatta şair ve yazarların kelime seçimi oldukça önemlidir. Bu nedenle konuya hak ettiği ilgiyi gösteren eleştirmenler edebî bir eserde kullanılan kelimelerin niteliği konusunda bazı kaideler ortaya koymuşlardır. Bunları üç başlık altında değerlendirmek mümkündür:

i. Tenâfuru'l-Hurûf (Kelimedeki Söyleyiş Güçlüğü): Kelimeler barındırdıkları harflerin sıfatları, mahreçlerinin yakınlığı ve hareke geçişleri bakımından kolay telaffuz edilebilir nitelikte olmalıdır.⁶⁶⁹ İbnu'n-Naķīb'in şiirlerinde kulağı tırmalayan ve dile ağır

⁶⁶⁵ Aktaş, *age.*, s. 63.

⁶⁶⁶ Aktaş, *age.*, s. 71.

⁶⁶⁷ Edebiyatçının üslubuna etki eden faktörlerle ilgili geniş bilgi için bk. Aktaş, *age.*, s. 38-39.

⁶⁶⁸ Ebû Muhammed Bahâuddîn Abdullah b. 'Aķil b. Abdirrahmân el-Hemedânî, *Şerhu İbni 'Akil 'alâ Elfiyyeti İbni Mâlik*, thk. Muhammed Muhyiddîn Abdulhamîd, Dâru't-Turâs, Kahire, 1400/1980, I, 15.

⁶⁶⁹ Ebû Osmân 'Amr b. Baħr el-Câhiz, *el-Beyân ve't-Tebyîn*, Dâr ve Mektebetu'l-Hilâl, Beyrut, 1423, I, 129; İbn Munkiz, *age.*, s. 289; el-Mueyyed-Billah, *age.*, III, 124; Ahmed Ahmed Bedevî, *age.*, s. 457-458.

gelen kelimeler azdır. Örneğin aşağıdaki iki beyitlik kısa şiir şairin, kelimelerini seçerken fonetik ölçülere riayet ettiği konusunda fikir veren örneklerden biridir⁶⁷⁰: [Tavîl]

تَدْرَجُ دَارِي النَّسِيمِ عَلَى الرَّندِ وَجَاءَ بِأَنْفَاسِ الرَّيَّاحِينَ وَالْوَرْدِ
فَحَمَلْتُهُ مِيَّ هَدِيَّةٍ مُفْعَمٍ مِنَ الشُّوقِ مَطْوِيٍّ الضُّلُوعِ عَلَى الْوَجْدِ

Dâreyn meltemi defnenin üzerinde yavaş yavaş yükselip reyhan ve gül nefesleri getirdi.

Kaburgaları aşk üzerine dürülmüş (içinde bir aşk barındıran) bu [aşık]tan özlem dolu bir hediye yükledim ona.

Bu beyitlerdeki kelimelerin büyük çoğunluğu akıcı ve telaffuzu kolay olan ر (râ), ل (lâm), ن (nûn), ف (fâ), ب (bâ), م (mîm) ve yumuşak bir harf olan ه (he)'den⁶⁷¹ bir veya birkaçını barındırması yönüyle fonetik açıdan güzel ve kulağa hoş gelen kelimelerdir. Bu harflerden herhangi birini içermeyen شَوْق kelimesi de ses özellikleri bakımından iyi bir kelimedir. Zira el-Halîl b. Ahmed'e (175/791) göre yukarıdaki ilk altı harften birine sahip olmayan isimlerde tonlu harfler olan ع ('ayn) veya ق (kâf) harflerinden birinin bulunması güzel olacaktır.⁶⁷² Harflerin mahreç yerlerinin yakınlığından doğan ve fesahat açısından tasvip edilmeyen bir durum olan tenafür⁶⁷³ sadece تَدْرَج kelimesinde peş peşe gelen ت (tâ) ve د (dâl) harfleri arasında bulunmaktadır. Zira dilcilere göre en fasih kelime mahreç yerleri birbirine en uzak harflerden meydana gelendir.⁶⁷⁴ Dolayısıyla şiirin genel olarak telaffuzu basit ve fonetik açıdan kulağa hoş gelen sözcüklerden oluştuğu söylenebilir. Bu özelliklerin İbnu'n-Naķib'in şiirlerinin geneline hâkim olduğu anlaşılmaktadır.

⁶⁷⁰ İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 107.

⁶⁷¹ el-Halîl b. Ahmed, *age.*, I, 51-54; Ahmet Yüksel, "İlk Dönem Arap Dilcilerinde Fonetik Çalışmalar", *OMÜİFD*, sy. 24-25, Samsun, 2007, s. 143-145.

⁶⁷² el-Halîl b. Ahmed, *age.*, I, 53.

⁶⁷³ İsmail Durmuş, "Tenâfür", *DİA*, Ankara, 2011, XL, 439-440.

⁶⁷⁴ Ebu'l-Feth Osman b. Cinnî, *Sırru Sinâ'ati'l-İ'râb*, thk. Hasen Hindâvî, Dımaşk, 1405/1985, s. 516; İbn Sinan el-Hafâcî, *age.*, s. 64.

ii. Anlaşılma Güçlüğü: Şiirde kullanılan kelimeler herkes tarafından anlaşılabilir derecede açık ve bilinen sözcükler olmalıdır. Buna göre şiirde, sarf kaidelerine uygun olsa bile Arapların kullanmadığı sözcüklere yer verilmemeli, müşterek anlam barındıran kelimeler kastedilen mana anlaşılmayacak biçimde kullanılmalıdır ve çeşitli bilim dallarına ait terimlere çok başvurulmamalıdır.⁶⁷⁵

İbnu'n-Naķib'in şiirleri incelendiğinde onun bilimsel terimler kullanmadığı gözlenir. Kıyasa aykırı sarf vezinleri ise son derece az olup bunlar; "filiz" anlamındaki *مَهِيض* yerine *عَرَس* kelimesinin çoğulu olarak kullanılan⁶⁷⁶ *عُرُوس*, "zayıf, aciz" anlamındaki *مَهِيض* yerine kullanılan⁶⁷⁷ *مُهَاض*, "öttü" anlamındaki *عَرَدَ* yerine kullanılan *اعْتَرَدَ* ve "salınarak yürür" anlamındaki *يُمَيس* yerine kullanılan⁶⁷⁸ *يُمَيسُ* kelimeleridir.

İbnu'n-Naķib'in şiirlerindeki "dahil"⁶⁷⁹ adı verilen, Arapça'ya başka dilden geçen kelimeler sayı bakımından oldukça az yer işgal eder. Şairin kullandığı *التَّأْوُدُ* (at sırtında yapılan düello⁶⁸⁰), *الدَّسْتَبِنْدُ* (Mecusilerin el ele tutuşarak yaptıkları bir dans⁶⁸¹), *الْقُرْطُوقُ* (hırka, kaftan⁶⁸²), *الدَّسْكَرُ* (acemlerin, sarayı andıran içki ve eğlence evi⁶⁸³), *الشَّطْرُنْجُ* (satranç⁶⁸⁴) ve *الفَرَزِينُ* (vezir⁶⁸⁵) gibi bazı satranç taşı isimleri, *النَّرْدُ* (tavla⁶⁸⁶), *النَّيْرُوزُ*

⁶⁷⁵ el-Câhız, *age.*, I, 129; Ahmed Ahmed Bedevî, *age.*, s. 458-462, 463-465, 467-470.

⁶⁷⁶ İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 175.

⁶⁷⁷ İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 191.

⁶⁷⁸ İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 142.

⁶⁷⁹ "Dahil" ve onunla benzer anlamda kullanılan çeşitli kavramlar hakkında geniş bilgi için bk. Ömer Acar, *Arap Dilinde Ta'rib Olgusu Açısından Garibu'l-Kur'an*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, UÜSBE, Bursa, 2007, s. 232-247; Yusuf Sami Samancı, *Arap Dilinde Dahil Meselesi, Aybil Basımevi*, Konya, 2011, s. 43-71.

⁶⁸⁰ Reinhart Pieter Anne Dozy, *Tekmiletu'l-Me'âcimi'l-'Arabiyye*, Arapçaya trc. Cemâl el-Hayyât, Vizâretu's-Sekâfe ve'l-İ'lâm li'l-Cumhûriyyeti'l-'Irâkıyye, Bağdat, 2000, X, 153.

⁶⁸¹ Ebû Maşûr Muhammed b. Ahmed el-Ezherî el-Herevî, *Tehzîbu'l-Luġa*, thk. Muhammed 'Ivağ Mur'ib, Dâru İhyâi't-Turâsi'l-'Arabî, Beyrut, 2001, XI, 169.

⁶⁸² Ebu's-Sa'âdât Mecdudî el-Mubârek b. el-Eşîr, *en-Nihâye fi Ğaribi'l-Hadiş ve'l-Eşer*, thk. Tâhir Ahmed ez-Zâvi-Mahmûd Muhammed et-Tanâhî, el-Mektebetu'l-'İlmiyye, Beyrut, 1399/1979, IV, 42.

⁶⁸³ el-Halîl b. Ahmed, *age.*, V, 426; Ebu'l-Hasen Ali b. İsmâil b. Side el-Mursî, *el-Muġkem ve'l-Muġîtu'l-A'zam*, thk. Abdulhamîd Hundâvî, Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, Beyrut, 1421/2000, VII, 162.

⁶⁸⁴ İbn Side, *age.*, VII, 599.

⁶⁸⁵ el-Firûzâbâdî, *age.*, s. 520.

⁶⁸⁶ el-Ezdî, *age.*, II, 640.

(nevrüz⁶⁸⁷) vb. gibi yabancı dilden geçen kelimelerin tamamı Farsça asıllıdır ve Araplar tarafından anlamları bilinen sözcüklerdir. Bunlar çoğunlukla İran kültür ve folkloruna ait olması sebebiyle Arapçada karşılığı olmayan ya da karşılığı olsa bile Araplarca daha çok tercih edilen kelimelerdir. Bu durumun tek istisnası “sancak” anlamındaki⁶⁸⁸ بَنْد kelimesinin çoğulu olan بُنُود sözcüğüdür. Bunun yerini alabilecek Arapça kökenli birçok kelime mevcut olduğu halde şair muhtemelen aruz veznine uydurmak için bu sözcüğü tercih etmiştir.

Şiirde kullanılan müşterek anlamlı kelimelerle ilgili, şairin kastettiği anlamı dinleyiciye hissettirecek bir kayıt düşmesinin kelimelerin anlaşılabilirliği bakımından önemli olduğu ifade edilmişti. Ezdâd adı verilen ve bünyesinde zıt anlamlar barındıran lafızlar da müşterek kelimelerin bir türüdür.⁶⁸⁹ Bu çerçevede İbnu'n-Naķib'in şiirlerindeki طَرْب ve türevlerine dair kullanımlara değinmekte yarar vardır. Zira bu kelime ezdâddan olup aynı zamanda hem “neşelendi” hem de “hüzünlendi” anlamlarına gelir.⁶⁹⁰ Şair bu kökten gelen طَرْب, إِطْرَاب, تَطْرِيب ve طُرُوب kelimelerini şiirlerinde çok fazla kullanır. Bu kullanımların çoğunda kelimenin hangi anlamının kastedildiği anlaşılabilirken bazen hangi anlamın kastedildiğini bilmek için onun diğer şiirlerini incelemeye ihtiyaç vardır. Bu bağlamda İbnu'n-Naķib'in طُرُوب kelimesinin kullanımına yönelik birkaç beytini zikretmek konuyu daha anlaşılır kılacaktır. Örneğin şairin aşağıdaki beyti, kelimenin “neşeli” anlamında kullanıldığına bir örnektir. Zira kalbin çarpması hüznü değil neşeyi ifade eder⁶⁹¹: [Hafif]

فَتَبَسَّمتُ ثُمَّ أَوْجَمْتُ عَنْ رَدِّ جَوَابٍ مِنْ خَفْقِ قَلْبٍ طُرُوبٍ

[Sevgili] tebessüm etti. Sonra neşeli bir kalbin çarpmasına karşılık vermekten kaçındı.

⁶⁸⁷ el-Feyyûmî, *age.*, s. 229.

⁶⁸⁸ el-Cevherî, *age.*, II, 450.

⁶⁸⁹ Muharrem Çelebi, “Ezdâd”, *DİA*, İstanbul, 1995, XII, 47.

⁶⁹⁰ Ebû Bekr Muhammed b. el-Kâsım b. Muhammed el-Enbârî, *Kitâbu'l-Ezdâd*, thk. Muhammed Ebu'l-Fağl İbrâhîm, el-Mektebetu'l-'Aşriyye, Beyrut, 1407/1987, s. 102.

⁶⁹¹ İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 40.

Aşağıdaki beyit ise kelimenin “hüzünlü” anlamında kullanıldığı örneklerden biridir⁶⁹²: [Hafif]

خَلَقْتُ مِنْكَ مُسْتَهَامًا كَثِيرًا هَائِمًا ذَاهِلًا مَشُوقًا طَرُوبًا

[O kadın] seni karasevdalı, kederli, akli karışmış, dalgın, özlemlili ve mahzun bir halde bıraktı.

Buna karşın aşağıdaki beyitlerin ilkinde kelimenin hangi anlamda kullanıldığı anlaşılammaktadır⁶⁹³: [Hafif]

فَمُ وَسَقَّ الْمَدَامَ كُوبًا فَكُوبًا فَخَطِيبُ الرَّيَاضِ أَضْحَى طَرُوبًا
وَالنَّوَابِرُ فِي الْأَكِمَّةِ تَجَلَّى حَبِيبًا مِنْ لُجَيْنِهَا مَقْلُوبًا
غَيْرَ أَنَّ الرِّيَّاحَ قَدْ مَرَّقَتْ عِنْدَ دَ اعْتِنَاقِ الْعُصُونِ مِنْهُ الْجُيُوبًا

Kalk ve kadeh kadeh şarap sun! Zira bahçenin hatibi hüzün[le öter] oldu.

Goncalar içindeki çiçekler [sanki] kalıba dökülmüş gümüşten kabarcıkları ifşâ ediyor.

Ayrıca rüzgâr, kendisiyle kucaklaştıklarında dalların sinelerini yırtıyor.

Görüldüğü üzere bu beyitlerde kuşun kederle mi yoksa neşeyle mi öttüğü açık bir biçimde ifade edilmemiştir. Fakat İbnu'n-Nağîb'in şiirlerinde kuşların hüznü temsil ettiğini bilen birisi طَرُوبًا kelimesini “hüzünle” şeklinde anlamakta zorlanmayacaktır.

iii. Anlam Zenginliği: Şair şiir söylerken düşünce ve hislerini iyi yansıtan, şiirin doğasına uygun, güzel çağrışımları ve anlam zenginliği ile okuyucuyu etkileyebilecek türden kelimeler seçmelidir. Bu nedenledir ki; eleştirmenler pazar ve ekonomi terminolojisine geçerek anlam zenginliğini yitirmiş kelimelerin şiir için uygun olmadığını ifade etmişlerdir.⁶⁹⁴ İbnu'n-Nağîb'in şiirlerinde genel olarak bu kıstaslara uygun kelimeler seçtiği anlaşılmaktadır. Zira onun şiirlerinde yer verdiği sözcükler büyük ölçüde eskiden beri şiirlerde kullanılan ve bünyesinde belli bir anlam zenginliği barındıran kelimelerdir. Örneğin konunun başında fonetik özelliklerine temas edilen şiirdeki نَسِيم (meltem), رَنْد (defne), رِيَّاحِينَ (reyhanlar), وَرْد (gül), شَوْق (özlem) ve وَجْد (aşk)

⁶⁹² İbnu'n-Nağîb, *age.*, s. 39.

⁶⁹³ İbnu'n-Nağîb, *age.*, s. 48.

⁶⁹⁴ Ahmed Ahmed Bedevî, *AGE*, s. 452-455, 462-463; Bekkâr, *Binâu'l-Kaşîde*, s. 140-142.

kelimeleri şiirsel olarak belli bir mana zenginliği olan, güzel çağrışımları ile dinleyiciyi etkileyebilecek türden kelimelerdir.

Hiç kuşkusuz şairlerin kelime seçimlerinde kişilik özelliklerinin, duygu ve düşüncelerinin yanı sıra yaşadıkları çevrenin de etkisi söz konusudur. Şairler yaşadıkları çevrenin sosyo-kültürel hayatı ve coğrafi özelliklerine ait kelimelere şiirlerinde belli ölçüde yer verirler. Bu nedenle yerleşik hayat yaşayan bir Arap şair, şiirlerinde çöl, çadır, vahşi hayvanlar, kalıntılar (atlâl) vs. gibi göçebe hayatla ilgili kelimeleri çok fazla kullanıyorsa onun bu yönüyle taklitçi bir şair olduğunu söylemek zor olmayacaktır.

İbnu'n-Naķib'in şiirlerindeki kelimeler bu açıdan incelendiğinde onun göçebe hayata ait kelimeleri çok az kullandığı görülecektir. Bunlardan bazıları الناق (deve), العيس (develer), المها (yaban sığırları), الحيمة (çadır), الروانف (çadır brandası) ve الفيافي (beyaz çöller) kelimeleridir. Şiirlerde çok geçen الرشاء, الظبي ve العزال gibi ceylan anlamına gelen kelimeleri ise ayrı değerlendirmek gerekmektedir. Zira bunlar, güzellik bakımından sevgiliyi simgelemek üzere eski-yeni, şehirli-bedevî neredeyse bütün şairler tarafından sık kullanılan, Arap şiirinin bütün zaman ve mekânlarına mâlolmuş kelimelerdir. İbnu'n-Naķib, şiirlerinde göçebe hayatı çağrıştıran kelimeler yerine yaşadığı coğrafyanın özelliklerini yansıtan sözcükleri tercih eder. En sık başvurulan الروضة (bahçe) kelimesi ile الرهوة (tepe) ve العصن (dal, fidan) kelimeleri bu örneklerden birkaçıdır. Öte yandan şair yaşadığı dönemin sosyal hayatını yansıtan الشطرنج (satranç), الترد (tavla), الزار (zar) ve التبغ (tütün, nargile) gibi kelimelere de şiirlerinde yer verir. Şiirlerde, dini sözcüklerin sayısı son derece az olup, الأبدال (abdâl) ve الأوتاد (evtâd) dışında tasavvufî kavram bulunmamaktadır.

Son olarak İbnu'n-Naķib'in şiirlerinde en çok kullandığı kelimelere dair bazı bilgiler vermek yerinde olacaktır. Çünkü bir şairin sık kullandığı kelimeleri belirlemek onun duygu ve düşüncelerinin hangi varlıklar etrafında kümелendiğini ortaya koyarak şiirlerini daha sağlıklı değerlendirmek açısından önemlidir. Şiirlerde genellikle belli

kelimelerin belli konularda yoğunlaştığı göz önüne alınırsa İbnu'n-Nakîb'in kullandığı kelimeleri şairlerin konuları ile ilişkilendirerek incelemek yararlı olacaktır.

Şairin ihvâniyyât şiirlerinin merkezinde الأُنْس (dostluk) ve الوُدّ (sevgi) kelimeleri yer alır. Bunlarla ilintili olan, “dost” anlamındaki الحَبِيب, الخَلِّ ve الإلْف kelimeleri de bu konunun vazgeçilmez sözcüklerindedir. Bunlardan başka, dostlara duyulan özlemi ifade eden الشَّوْق, onlarla geçirilen zamanlar ve karşılıklı verilen sözler anlamındaki العَهْد, dostlarla birlikte olmanın hissiyatını anlatan السُّرُور (sevinç), الهَنَاء (mutluluk) ve الطَّرْب (neşe), kuşların ötmesi anlamındaki الشَّدْو, الصَّدْح, أَرْنٌ ve اِعْتَرَد, bu ötüşleri ile dostları hatırlatmalarını ifade eden دَكَّر kelimeleri ihvâniyyât konusunda çok kullanılan kelimelerdir.

Tabiat şiirlerinde en sık karşılaşılan kelime ise الرِّوَض (bahçe)dir. Bunlardan başka التَّوْر ve الرَّهْرَة (Dımaşık), الرَّبْوَة (tepe), الرَّبِيع (ilkbahar), النَّهْر (ırmak), العَدِير (gölet), الرَّهْرَة ve الرَّهْرَة (çiçek), الوَزْد (gül), النَّسِيم (meltem), الرَّيْح (rüzgâr), الدَّوْح (ulu ağaç), العُصْن (dal, fidan), الظِّلّ (gölge), الطَّيْر (kuş), her biri “güzel koku” anlamına gelen النَّشْر, المِسْك, العَبِير, الطَّيْب, النَّفْحَة, النَّشْر ve “güzel kokmak” anlamındaki تَعَطَّر çok kullanılan kelimelerdir. Ayrıca bahçenin ıslaklığını anlatmak için kullanılan الطَّلّ (çisenti) ve النَّدى (çiğ), dalın tazeliğini ifade eden الرَّطِيب (yaş) ve çeşitli hareketlerini anlatan اِنْتَشَى (büküldü), تَهَادَى (salındı), مَالَ (eğildi) ve تَهَدَّل (sarktı), rüzgârın çıkardığı hafif sesi ifade etmek için kullanılan هَمِينَم (fısıldadı) kelimeleri de şairin tabiat şiirlerinde çokça yer verdiği diğer bazı sözcüklerdir.

Medih şiirlerinde kullanılan kelimeler doğal olarak övülen kişinin güzel hasletlerini ortaya koymaya yönelik olanlardır. Bunlar içerisinde öne çıkanlar memduhun şahsiyetini ifade eden شَهْم (asil), سَيِّد (beyefendi), مَوْلَى (efendi), هُمَام (yüce

gönüllü, cömert, cesur), سَرِيٍّ (şerefli) kelimeleri; sahip olduğu çeşitli nitelikleri anlatan فَضْلٌ (fazilet, üstünlük), كَرَمٌ (saygınlık), مَجْدٌ (şeref), فَصَاحَةٌ (düzgün konuşma), بَلَاغَةٌ (etkili konuşma), حُسْنُ خَلَائِقٍ (güzel huylar ve iyi mizaç) ve övülen şahsın konumunu yansıtan الدُّرَى (zirveler), العُلَا (yücelikler) ve سَبَقٌ (öncelik) kelimeleridir. Bu tarz şiirlerde geçen فَخَارٌ (övünç), تَنَاءٌ (övgü) ve شِيمَةٌ (mizaç) de şairin çok kullandığı diğer sözcüklerdir.

Şairin hamriyyât şiirlerinde başvurduğu kelimeler konunun doğasına uygun olarak içki ve eğlence merkezli sözcüklerdir. Bunlardan en çok kullanılanlar المَجْلِسُ (içki ve eğlence meclisi), حَلٌّ (bir meclise veya bir bahçeye oturmak), الشَّبَابُ (gençlik), الصَّبَا (çocukluk, gençliğin ilk dönemi, eğlence), العَيْشُ (yaşam), المُنَى (arzular), إِبْتِكَارُ اللَّذَاتِ (lezzetleri keşfedip vakit kaybetmeden devşirmek), المُدَامُ ve الرَّاحُ (şarap), الكَأْسُ (kadeh), السَّاقِي (saki), يُدِيرُ (şarap sunar), النَّدِيمُ (nedim, içki arkadaşı), اللُّهُو (eğlence), الغِنَاءُ (şarkı) ve العُودُ (ud) kelimeleridir.

İbnu'n-Nakîb gazel şiirlerinde ceylan anlamındaki الظَّبْيُ, الرِّشَاءُ ve العَزَالُ; aşk anlamındaki الهَوَى, الحُبُّ, الجَوَى ve الوَجْدُ; kalp ve gönül anlamına gelen القَلْبُ, القُوَادُ ve الحِشَا kelimeleri ile sevgilinin yanağını ifade eden الحَدُّ ve “zülûf” anlamına gelen العِدَارُ kelimelerini çok kullanır. Ayrıca البِنْتُ (kız), الحَرِيدَةُ (bakire), العُرُوبَةُ (güzel kız) ve العَدَاةُ (genç kız) kelimeleri şairin kasidesini nitelemek için başvurduğu, çok kullanılan kelimelerdendir.

Sonuç olarak şiirlerindeki kelimelerin büyük ölçüde telaffuzu kolay, anlaşılır ve şiirsel olarak belli bir anlam zenginliğine sahip sözcükler olduğu göz önüne alınırsa şairin kelime seçiminde titiz davrandığı söylenebilir. Öte yandan belli kelimelerin belli

konularda yoğun olarak kullanılması şairin zihnini meşgul eden, duygu ve düşüncelerinin, etrafında kümелendiği olaylar ve varlıklar hakkında fikir vermektedir.

2.2. Cümle Yapıları

Cümle içerisindeki konumu göz ardı edilerek bir kelimenin lafzının mı yoksa manasının mı önemli olduğunu tartışmanın yersiz olduğunu ifade eden Abdulkâhir el-Curcânî, üstünlük ölçüsünün bir lafzın kendisini izleyen diğer lafızların anlamlarıyla uyumlu olup olmaması vb. gibi nazma dayalı konular olduğunu vurgular.⁶⁹⁵ O ve onun gibi nazım konusu üzerinde duran dilciler “me’ânî” adı verilen ilmî disiplini kurarak sözün, durumun gereğine (muḳtedâ-i ḥâl) uygun söylenip söylenmediği konusunda bazı prensipler geliştirmişlerdir. Bu çerçevede sözün söyleniş gayeleri (haber ve inşâ), kelimelerin cümle içerisinde öne alınması (taḳdîm) ve sonraya bırakılması (te’ḥîr), sözden düşürülmesi (ḥazf), cümlelerin birbirinden ayrılması (faşl) ve birbirine bağlanması (vaşl), sözü kısaltma (îcâz) ve uzatma (itnâb) vb. gibi ifade biçimlerini incelemişlerdir.⁶⁹⁶ İbnu’n-Naḳîb’in şiirlerini bu formlar çerçevesinde ele almadan önce şiirlerinin sözün fesahati bakımından nerede durduğunu incelemenin faydalı olacağı düşünülmektedir.

2.2.1. Sözün Fesahati

Fesahat, sözün kusurlardan uzak, açık seçik ve anlaşılır olması anlamında⁶⁹⁷ belâğat terimidir. Eleştirmenler sözün açık ve kusursuz olmasına önem vermişler ve bunun tespiti noktasında bazı ölçütler getirmişlerdir. İbnu’n-Naḳîb’in şiirleri, eleştirmenlerin sözün kalitesi ile ilgili ortaya koydukları kurallar bağlamında şu üç noktadan ele alınabilir:

i. Tenâfuru’l-Kelimât (Söz Diziminde Söyleyiş Güçlüğü): Ses açısından kelimelerin birbiri ile uyumlu olması harflerin birbiri ile uyumu kadar önemli bir konudur. Bu mevzuya ilk temas eden⁶⁹⁸ Ḥalef el-Aḥmer şu beyti ile şiirin kelimeleri arasındaki fonetik uyumsuzluğu üvey evlatlar arasındaki uyumsuzluğa benzetir⁶⁹⁹: [Tavîl]

⁶⁹⁵ Abdulkâhir el-Curcânî, *Delâilu’l-İ’câz*, I, 46.

⁶⁹⁶ İsmail Durmuş, “Me’ânî”, *DİA*, Ankara, 2003, XXVIII, 204-205; Sedat Şensoy, “Nazmü’l-Kur’ân”, *DİA*, İstanbul, 2006, XXXII, 465.

⁶⁹⁷ İbn Sinân el-Ḥafâcî, *age.*, s. 60; Ebû Yakûb Yûsuf b. Ebi Bekr es-Sekkâkî, *Miftâhu’l-’Ulûm*, haz. Nu’aym Zerzûr, Dâru’l-Kutubi’l-’İlmiyye, Beyrut, 1407/1987, s. 416.

⁶⁹⁸ Durmuş, “Tenâfûr”, *DİA*, XL, 440.

⁶⁹⁹ el-Câḥîz, *age.*, I, 75; İbn Raşîk, *age.*, I, 257.

وَبَعْضُ قَرِيضِ الْقَوْمِ أَبْنَاءُ عَلَّةٍ يَكْدُ لِسَانَ النَّاطِقِ الْمُتَحَفِّظِ

Şairlerin bazı şiirleri[nin kelimeleri] üvey evlatlar gibidir; ezberleyip okuyan kişinin dilini yorar.

Bir dizede birkaç harfin sürekli tekrar edilmesi, bazı sözcüklerin iki veya daha fazla tekrarı, peş peşe gelen sıfatların veya art arda gelen bağlaçsız fiillerin çokluğu ve zincirleme isim tamlamalarının uzunluğu gibi durumlar kelimeler arasında uyumsuzluk meydana getiren etkenler olarak görülmüştür⁷⁰⁰:

İbnu'n-Naķib'in şiirlerinde kelimeler arası fonetik uyumsuzluğa pek rastlanmaz. Bu konuda zikredilebilecek az sayıdaki örnekte ise sözcüklerin tekrarından, sıfat tekrarından veya edat tekrarından doğan bir tenafür söz konusudur.

Şairin kelime tekrarından doğan tenafüre örnek şu beyittir⁷⁰¹: [Kâmil]

تَشْكُو وَأَسْمَعُ مَا تَقُولُ وَأَنْتَنِي أَشْكُو وَتَسْمَعُ مَا أَقُولُ وَتَنْتَنِي

[Ötmekte olan kuş] yakınıyor, ben söylediklerini dinliyor ve duygulanıyorum. Sonra ben yakınıyorum o benim söylediklerimi dinleyip duygulanıyor.

Görüldüğü üzere şair farklı kiplerde شكا, سمع, قال, انتنى fiillerini ve ما ism-i mevsûlünü ikişer defa, و bağlacını da dört defa zikrederek beytin akıcı bir biçimde okunuşunu zorlaştırmış ve kulağa hoş gelmeyecek bir şekle dönüştürmüştür.

Kelime tekrarından doğan tenafüre bir diğer örnek de aşağıdaki beyitlerin ikincisidir⁷⁰²: [Kâmil]

نَهْرٌ بَجَعَدَ فِي رُبِّي تَزَهَى، بِهَا غُصْنٌ تَمِيسُ عَلَيْهِ طَيْرٌ نُهْتَفُ

فَكَأَنَّ دَا دِرْعٌ وَدَا وَشِيٌّ وَدَا قَدْ وَدَا شَادٍ هُنَاكَ يُشَنَّفُ

Nehir, ışıldayan tepelerde kıvrılmaktadır. Orada, üzerinde kuşların öttüğü dallar saltır.

Sanki biri zırh, biri süs, biri endam biri de orada [kulaklara] küpe takan bir şarkıcıdır.

⁷⁰⁰ Ahmed Mustafa el-Merâĝî, 'Ulûmu'l-Belâĝa el-Beyân ve'l-Me'ânî ve'l-Bedî', 3.b., Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1993; Zafer Kızıklı, *Arap Dilinde Belâĝat Bilimi*, Kızıklı Yayınları, Ankara, 2008.

⁷⁰¹ İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 282.

⁷⁰² İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 215.

Aşağıdaki şiirin ilk beytinde ise çok fazla sıfat zikredildiği için cümlede bir tenafür meydana gelmiştir. Bu nedenle ikinci beyitteki akıcılık ilk beyitte bulunmamaktadır⁷⁰³: [Tavîl]

رُبَّ أَحْوَى أَحْوَرَ الْجُمْنِ رَشِيٍّ الْقَدِّ أَهْيَفِ
كُلَّمَا حَنَّ تَمَادَى وَإِذَا أُوْعَدَ أَخْلَفَ

Nice kara gözlü, ceylan endamlı, zarif esmerler vardır ki;

Her ne zaman acısa [vuslatı] devam ettirir, [ayrılıkla] tehdit ettiğinde cayar.

Edat tekrarından kaynaklanan tenafüre de aşağıdaki beytin ilk şatırı örnek verilebilir. Bu örnekte de ikinci şatırdaki kolay söyleyiş ilk şatırda mevcut değildir⁷⁰⁴: [Tavîl]

هَرَقْنَا بِهِ لِلزَّقِّ فِي رَيْقِ الصَّبَا بَجِيعِ سَلَاْفِ الْبَابِلِيِّ الْمُعْتَقِّ

Orada, gençliğin baharında testiye akıttık, yıllanmış kıpkırmızı Babil şarabını.

ii. Da‘f-ı Te‘lif (Söz Diziminde Kuralsızlık): Şiirde, aruz vezni zorunluluğu sebebiyle zaman zaman nahiv kurallarına aykırı söyleyişler söz konusu olsa da bu durum dil bilginleri tarafından uygun görülmemiştir. Bu nedenle iyi şair, bir taraftan vezni korurken diğer yandan da nahiv kurallarına sadık kalmalıdır.⁷⁰⁵ İbnu’n-Nakîb’in nahiv kurallarına muhalif kullanımları şiirlerinin kalitesine zarar verecek kadar çok olmayıp bunlar da ya harf hazifleri ya da hareke tasarrufları şeklindedir. Örneğin aşağıdaki beyitte لا تَكُنْ şeklinde söylenmesi gereken ifade aruz vezni gereği nahiv kurallarına aykırı olarak⁷⁰⁶ لا تَكْ şeklinde söylenmiştir⁷⁰⁷: [Kâmil]

أَوْ لَا، فَلَا تَكْ عَابِتًا مِّنْ رُّزَّتِهِ فِي عَيْرٍ وَقْتِ صَالِحٍ بِمَالِ

[İster yıllarca bu ziyaretten mahrum bırakılmış anlayışlı biri ol,] ister olma.

Uygunsuz vakitte huzursuzluk vererek ziyaret ettiğin kişinin kapısından içeri adım atma.

Şairin nahiv kurallarına aykırı olarak hareke tasarrufunda bulunmasına da aşağıdaki beyit örnek gösterilebilir:

⁷⁰³ İbnu’n-Nakîb, *age.*, s. 217.

⁷⁰⁴ İbnu’n-Nakîb, *age.*, s. 220.

⁷⁰⁵ Ahmed Ahmed Bedevî, *age.*, s. 470-471; el-Merâğî, ‘*Ulûmu’l-Belâğa*, s. 28.

⁷⁰⁶ el-Merâğî, ‘*Ulûmu’l-Belâğa*, s. 28-29.

⁷⁰⁷ İbnu’n-Nakîb, *age.*, s. 241.

وَاعْطِفْ عَلَى الْمَرْجَةِ الْمَيْثَاءِ تَلْقَى بِهَا دَاعٍ إِلَى اللَّهِ مِعْوَانًا عَلَى الْوَطْرِ

Toprağı nemli Merce'ye uğra, orada arzuları gerçekleştirilmeye yardım eden bir davetçi ile karşılaşacaksın.

Beytin ikinci mısrasında yer alan دَاعٍ kelimesinde hareke hatası bulunmaktadır.

Cümle içerisinde تَلْقَى fiilinin mefulü durumunda olan bu kelimenin gramer kuralları gereği داعيًا şeklinde harekelenmesi gerekirdi.

iii. Ta'kid (Söz Diziminde Anlaşılma Güçlüğü): Bu terim cümledeki sözcüklerin gelmeleri gereken konumdan farklı bir yerde zikredilmesi (lafzî ta'kid) veya alakasız bir kurgu sebebiyle kastedilen anlamın anlaşılmasından (manevî ta'kid) doğan bir kapalılığı ifade eder.⁷⁰⁸ İbnu'n-Naķib'in şiirlerinin genellikle açık ve anlaşılır cümlelerle kurgulandığı anlaşılmaktadır. Onun şiirlerinde ta'kid oldukça az olup bunlar da lafzî ta'kid şeklindedir. Örneğin aşağıda yer alan şiirin ikinci beyti şairin anlaşılması güç cümlelerinden biridir⁷⁰⁹: [Hafîf]

حِينَ بَانَ الْخَلِيطُ وَأَزْدَادَ وَحْدِي قُلْتُ وَالذَّمْعُ فِي الْخُدُودِ يَسِيلُ
يَا رَسُولِي إِلَيْهِ رُوحِي خُذْهَا مُنْجِدًا إِثْرَهُ بِهَا يَا رَسُولُ

Dostum ayrılıp gittiğinde özlemim artınca –gözyaşım yanaklarda akarken- dedim ki;

“Elçi, onun peşi sıra canımı da götür, bu sayede bana yardım et ey elçi!”

Görüldüğü üzere ikinci beyit birinci beyit kadar anlaşılır bir cümle kurgusuna sahip değildir. Bunun sebebi ikinci beyitteki kelimelerin cümle içerisinde, olmaları gereken yerde bulunmayışıdır. Şayet şair bunun yerine يا رسولِي خذ رُوحِي إِلَيْهِ إِثْرَهُ –منجِدًا يا رسولُ demiş olsaydı cümle daha anlaşılır olacaktı. Fakat duygu ve düşüncelerini ifade ederken aruz veznini gözetme kaygısı şairi böyle bir anlaşılmazağı itmiştir.

Sonuç olarak İbnu'n-Naķib'in şiirlerinde, fonetik bakımdan kelimelerin birbiriyle uyumsuz olması, cümle yapılarında genel kabul gören gramer kurallarına aykırılık

⁷⁰⁸ Ahmed Ahmed Bedevî, *age.*, s. 472; el-Merâġî, 'Ulûmu'l-Belâġa, s. 29-32.

⁷⁰⁹ İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 246.

bulunması ve kelimelerin cümle içerisinde gelmeleri gereken yerden farklı bir yerde zikredilmesinden kaynaklanan anlaşılabilirlik gibi fesahate zarar veren durumlar son derece az olup cümleler genellikle fasih niteliktedir.

2.2.2. Cümle Türleri

Belagat bilginleri sözü, söyleniş gayesine ve yapısal özelliklerine göre ikiye ayırmışlar, doğrulanabilir veya yalanlanabilir türden sözleri “haber”, doğru veya yalan ihtimali olmayan sözleri ise “inşâ” olarak isimlendirmişlerdir.⁷¹⁰ Şiirlerinde her iki ifade biçimine de yer veren İbnu'n-Nakîb'in haber cümlelerini inşâ cümlelerine göre daha fazla kullandığı görülmektedir. Dilbilimsel olarak haber cümlelerinin pasif bir şekilde dış dünyayı yansıtmaya, inşâ cümlelerinin ise dış dünyayı yansıtmayla yanı sıra bizzat onu oluşturmaya katkıda bulunma özelliği⁷¹¹ göz önüne alındığında İbnu'n-Nakîb'in şiirlerine haber cümlelerinin hâkim olması onun daha çok, var olanı konuşma çabası içerisinde olduğunu ortaya koymaktadır. Bu genel değerlendirmenin ardından şimdi de şairin haber ve inşâ cümlelerinde öne çıkan özellikler incelenecektir.

2.2.2.1. Haber Cümleleri

İbnu'n-Nakîb'in haber cümleleri isim ve fiil cümleleri şeklinde ikili bir ayrımına tabi tutulduğunda her iki cümle türünün de birbirine yakın oranlarda kullanıldığı görülür. Şair medih şiirlerinde daha çok isim cümlelerini tercih eder. Böylece memduhun hasletlerinin geçici değil kalıcı ve sürekli olduğunu ifade etmek ister. Zira isim cümleleri devam ve süreklilik (şubût ve istiqrâr) bildirir.⁷¹² İsim cümlelerinin tercih edildiği bir diğer yer de hikmetli ifadelerdir. Çünkü içerisinde hikmet barındıran cümleler genellikle belli bir tecrübe sonucu söylenmiş, her zaman ve zemine uygun genel geçer hükümlerdir. Şair eski günleri anlattığı şiirlerinde ise durumun doğasına uygun olarak mazi sîgalı fiil cümlelerini tercih eder. Muzari sîgalı fiil cümleleri daha geniş bir kullanım alanına sahip olmakla birlikte çoğunlukla tasvir şiirlerinde tercih

⁷¹⁰ es-Sekkâkî, *age.*, s. 166; el-Hatîb Celâluddîn Muhammed b. Abdîrahmân el-Şazvînî, *el-İdâh fi 'Ulûmi'l-Belâğa*, thk. Muhammed Abdulmun'im Hafâcî, 3.b., Dâru'l-Cil, Beyrut, ts., I, 55-57; Muhammed A'lâ b. Ali et-Tehânevî, *Keşşâfu İstîlâhâti'l-Funûn ve'l-'Ulûm*, thk. Ali Dehrûc, Beyrut, 1996, I, 114, 282; el-Merâgî, *'Ulûmu'l-Belâğa*, s. 43, 61; Fağl Hasen Abbâs, *el-Belâğa Funûnuhâ ve Efnânuhâ 'İlmu'l-Me'ânî*, 4.b., Dâru'l-Furkân, Amman, 1417/1997, s. 100.

⁷¹¹ Tahsin Görgün, “İnşâ, Dil Bilimi Terimi Olarak İnşâ”, *DİA*, İstanbul, 2000, XXII, 339.

⁷¹² el-Şazvînî, *el-İdâh*, II, 110.

edilir. Fiil cümlelerinin oluş ve tekrarlanma (hudûs ve teceddud) ifade ettiği⁷¹³ göz önüne alınırsa İbnu'n-Naķib'in şiirlerinde geçmişte yaşananların o zamana mahsus olarak gerçekleşip sona erdiği, tabiatta meydana gelen değişimlerin de mevsimlerin değişimine paralel olarak sürekli değişip yenilendiği anlatılmak istenir.

İbnu'n-Naķib'in şiirleri genel karakteri itibari ile “muhatabın, söylenen şey hakkında bilgi sahibi olmadığı” varsayımına dayalı olarak söylenen ve tekit edatlarının kullanımını gerektirmeyen “ibtidâi haber”⁷¹⁴ niteliğindeki cümlelerle kurgulanır. Muhatabın tereddütlü ve şüpheyle karışık kısıtlı bir bilgiye sahip olduğu kanaatine dayanan ve az sayıdaki tekit edatı ile ifadenin pekiştirildiği “talebi haber”⁷¹⁵ oldukça azdır. Muhatabın sözü asla kabul etmemesine binaen tekit edatları ile iyice pekiştirilen “inkâri haber”⁷¹⁶ ise onun şiirlerinde bulunmamaktadır.

İbnu'n-Naķib'in şiirlerindeki haber cümlelerinin büyük çoğunluğu sözün söyleniş gayesi bakımından fâide-i haber⁷¹⁷ adı verilen muhatabı bilgilendirmek için söylenmiş cümleler niteliğindedir. Bu tür cümlelerle şair, içerisinde bulunduğu durumu dinleyiciye aktarmak, tabiata ait unsurları betimlemek, bir şahsın erdemlerini zikrederek muhatabı bilgilendirmek çabasıdadır. İbnu'n-Naķib fâide-i haber dışında yer yer dua, üzüntüsünü ifade, nasihat ve “lâzım-ı fâide-i haber”⁷¹⁸ denilen muhatabın bildiği şeyi kendisinin de bildiğini ortaya koyma amacına yönelik haber cümleleri de söylemiştir.⁷¹⁹ Örneğin aşağıda yer alan beyit dua amaçlı söylenmiş haber cümlelerinden oluşmaktadır⁷²⁰: [Kâmil]

فَاللَّهُ يَحْرُسُهُ عَلَى كَيْدِ الْعَدَى وَيُدِيمُهُ خِلَا عَلَيِّ مُؤَانِسَا

Allah onu düşmanların tuzağından korusun ve her zaman bana sadık bir dost yapсын.

⁷¹³ el-Ķazvîni, *el-İdâh*, II, 110.

⁷¹⁴ es-Sekkâki, *age.*, s. 170; el-Ķazvîni, *el-İdâh*, I, 71; el-Mueyyed-Billah, *age.*, III, 141.

⁷¹⁵ es-Sekkâki, *age.*, s. 170; el-Ķazvîni, *el-İdâh*, I, 71; el-Mueyyed-Billah, *age.*, III, 141.

⁷¹⁶ es-Sekkâki, *age.*, s. 171; el-Ķazvîni, *el-İdâh*, I, 71; el-Mueyyed-Billah, *age.*, III, 141.

⁷¹⁷ el-Ķazvîni, *el-İdâh*, I, 66.

⁷¹⁸ es-Sekkâki, *age.*, s. 166; el-Ķazvîni, *el-İdâh*, I, 66.

⁷¹⁹ Haber cümlelerinin çeşitli söyleniş gayeleri konusunda bilgi için bk: el-Merâġi, *'Ulûmu'l-Belâġa*, s. 46; Fağl Hasen Abbâs, *'İlmu'l-Me'ânî*, s. 106-110.

⁷²⁰ İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 179.

Şairin, dostunun babasının ölümü üzerine söylediği bir taziye şiirine ait olan aşağıdaki beyitlerin ikincisindeki haber cümlesi ise üzüntüyü ifade için söylenmiştir⁷²¹:
[Munserih]

ظُفْرٌ تُرَى مَا أَرَاهُ أَمْ نَابُ أَمْ تِلْكَ لِلدَّهْرِ بِيَّ أَوْصَابُ
مَا الْعَيْدُ عَيْدٌ كَمَا عَاهَدْتُ وَقَدْ زَالَ خَلِيْطٌ وَشَطَّ أَحْبَابُ

Bu hissettiğim bir pençe mi yoksa bir diş mi? Yoksa kaderin bana reva gördüğü acılar mıdır?

Arkadaş çekip gitmiş ve dostlar uzaklaşmışken bayram artık o bildiğim (eski) bayram değil.

Şairin irşat ve nasihat amaçlı söylenmiş haber cümlesine örnek ise aşağıda yer alan beyitlerdir⁷²²: [Kâmil]

مَا كُلُّ وَقْتٍ لِلزِّيَارَةِ صَالِحٌ لَا سِيَّمَا إِنْ كَانَ وَقْتُ جَلَالِ
أَوْ غَبَّ حَمَامٍ فَإِنْ تَكُ حَازِقًا جُنَيْتَهَا بَتَعَاقِبِ الْأَجْيَالِ

*Her vakit ziyaret için uygun olmaz. Özellikle de önemli bir vakit,
veya banyo sonrası ise... İstersen yıllarca bu ziyaretten mahrum bırakılmış anlayışlı biri ol...*

Aşağıdaki beyitler ise şairin lâzım-ı fâide-i haber amaçlı söylediği haber cümlelerinden meydana gelmektedir⁷²³: [Hafif]

خَلَقْتُ مِنْكَ مُسْتَهَامًا كَثِيرًا هَائِمًا ذَاهِلًا مَشُوقًا طَرُوبًا
وَاسْتَقَلَّتْ بِدَارِهَا عَنْكَ دَلًّا وَصُدُّوْذًا وَحَفُوَّةً وَقُطُوبًا

[O kadın] seni karasevdalı, kederli, akli karışmış, dalgın, özlemlili ve mahzun bir halde bıraktı.

Naz etmek, yüz çevirmek, darılıp uzaklaşmak için yurdunu senden ayırdı.

Burada şair muhataba, sevgilinin onu terk ederek kötü bir halde bıraktığını haber vermek gayesinde değildir. Onun zaten bildiği bu durumu kendisinin de bildiğini anlatmayı amaçlamaktadır.

⁷²¹ İbnu'n-Nakîb, *age.*, s. 36.

⁷²² İbnu'n-Nakîb, *age.*, s. 241.

⁷²³ İbnu'n-Nakîb, *age.*, s. 39.

2.2.2.2. İnşâ Cümleleri

Daha önce de ifade edildiği üzere inşâ, dildeki ifade biçimleri ve hitap şekillerinin tasnifi neticesinde ortaya çıkan iki temel kategoriden biri olup yalan veya doğru olma ihtimali bulunmayan cümleler için kullanılır.⁷²⁴ İnşâî ifadelerin emir, nehiy, istifham (soru), nida, temenni (gerçekleşmesi mümkün olmayanı dilemek), teraccî (gerçekleşmesi mümkün olan güzel şeyleri dilemek), yemin, taaccüp, övgü ve yergi gibi çeşitleri vardır.⁷²⁵ İbnu'n-Naķīb'in şiirlerinde, inşâî ifadeler ihbârî ifadeler kadar yoğun olmasa da bu kategorinin çeşitli anlatım biçimlerine dair belli oranda örnek bulunduğunu ifade etmek gerekir. Bunlar içerisinde diğerlerine oranla daha fazla başvurulmaları ve anlatıma zenginlik katacak ölçüde çeşitli gayeler için kullanılmaları sebebiyle emir, istifham ve nidâ cümlelerine kısaca temas etmekte yarar vardır.

2.2.2.2.1. Emir

İbnu'n-Naķīb emir cümlelerinde çoğunlukla emir fiil kullanır. Bunun yanı sıra bazen مَهْ (geri dur), رُوَيْدَكَ (yavaş ol), تَرَكَ (terket), اِيَّ (devam et), حَنَائِيكَ (acı) gibi emir manasına gelen isim fiiller veya عُذْرًا (affet), تَبَّ (Allah kahretsin) ve مَهْلًا (ağır ol) gibi emir anlamı taşıyan mastarlar tercih eder.

Emir kipleri kimi zaman asıl anlamlarından çıkarılarak başka manalarda kullanılabilir.⁷²⁶ Bu çerçevede İbnu'n-Naķīb'in emir kiplerini “emir” anlamından çok iltimâs (eşit konumdaki kişiden istekte bulunma), dua, irşat (yol gösterme) ve temenni gibi manalarda kullandığı gözlenmektedir. Bunlar içerisinde en sık başvurulanı iltimastır. Örneğin dostundan dedesinin tarih kitabını istemek üzere söylediği aşağıdaki beyitlerde emir fiilin iltimas anlamında kullanıldığı görülmektedir⁷²⁷: [Meczûu'l-Kâmil]

تَرَبَّ الخِطَابَةَ وَالْمَحَادَّةَ وَالْعُلَا بِجَمِيلٍ عَهْدِكَ

⁷²⁴ es-Sekkâkî, *age.*, s. 166; el-Ķazvîni, *el-İdâh*, I, 55-57; Ahmed b. Mustafa Tâşköprîzâde, *Miftâhu's-Sa'âde ve Mişbâhu's-Siyâde fi Mevdû'âti'l-'Ulûm*, Dârul-Kutubi'l-'İlmiyye, Beyrut, 1405/1985, II, 446-448; Görgün, *agmd.*, s. 339.

⁷²⁵ el-Ķazvîni, *el-İdâh*, I, 52-96; Tâşköprîzâde, *age.*, II, 449-454; Besyûni Abdulfettâh Feyûd, *'İlmu'l-Me'âni Dirâse Belâğiyye ve Naķdiyye li-Mesâili'l-Me'âni*, Mektebetu Vehbe, Kahire, 1408/1998, II, 80-82.

⁷²⁶ el-Ķazvîni, *el-İdâh*, III, 81-87. Bu manaların geniş bir dökümü için bk. Tâşköprîzâde, *age.*, II, 451-452.

⁷²⁷ İbnu'n-Naķīb, *age.*, s. 231.

وَبَطِيبِ مَا جَنَحَتْ لَهُ الْخُلُصَا ءُ مِنْ إِحْرَارِ وَدُّكَ
مَكَّنْ لَوَاحِظًا مُقَلَّةَ الْمُشْتَا قِ مِنْ تَارِيخِ جَدِّكَ

*Ey belâgat, şeref ve yüceliğin akranı olan kişi! Güzel anılar,
Ve vefalı dostlarının elde etmek için yöneldikleri hoş sevgin hürmetine,
Özlem çeken bu kişinin bakışlarına dedenin Târih'ini lütfet.*

Aşağıdaki beyitte yer alan, اجمع (birleştir) emir fiili ise dua manasında kullanılmıştır⁷²⁸: [Kâmil]

فَاجْعَ بِخَيْرٍ يَا مُهَيِّمُنْ شَمَلْنَا بِالْمُصْطَفَى الْمُخْتَارِ أَكْرَمِ شَافِعِ

Ey kâinatın işlerini gözeten [Allah'ım], en şerefli şefaathçi, seçkin Mustafa hürmetine bizi hayırda birleştir!

Aşağıdaki beyitte bulunan تَبَّ (Allah kahretsin) emir fiili ise beddua anlamındadır⁷²⁹: [Tavîl]

فَتَبَّ لِزَعْمِ خَالَفَ الرُّشْدَ رَبُّهُ وَبَدَّلَ عَن نُّورِ الصَّبَاحِ بِهِ جُنْحَا

Sahibinin, doğruluğa muhalefet ederek sabahın aydınlığını karanlıkla değiştirdiği bir iddia kahrolsun!

Şairin irşat anlamında kullandığı emir fiillere ise aşağıdaki beyitler örnek gösterilebilir. Zira şair bu beyitlerdeki تَأَسَّ (teselli bul) ve اصْبِرْ (sabret) fiilleri ile dostuna emir vermeyip yol göstermektedir⁷³⁰: [Munserih]

تَأَسَّ يَا صَاحِبِ الْبَالِدِينَ مَضَتْ مِنْ قَبْلِنَا فَوْقَهُنَّ أَحْقَابُ

وَاصْبِرْ فَإِنَّ الْأُمُورَ أَجْحَهَا مَا خِيَطَ فِيهَا لِلصَّبْرِ جَلْبَابُ

*Bizden önce gelip geçmiş olanlarla ve onlardan öncekilerle teselli bul dostum!
Sabret! Zira yolların en doğrusu, sabra elbise dikilen yoldur (sabır yoludur).*

Aşağıdaki beyitlerde yer alan emir kipleri ise temenni için olup bunlarla, gerçekleşmesi imkânsız şeyler istenmektedir⁷³¹: [Kâmil]

⁷²⁸ İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 197.

⁷²⁹ İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 72.

⁷³⁰ İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 36.

بِاللّٰهِ يَا رِيحَ الْجَنَائِبِ شَارِفِي تِلْكَ الْعُصُونِ وَجَادِيهَا الْمِئْرَا
وَاسْتَعْطِفِي قُضْبَ الْأَرَاكِ وَعَازِلِي زَهْرَ الرِّيَاضِ مُورَدًا وَمُكَفَّرَا
وَاسْتَعْطِفِي جَفْنَ الْبَهَارَةِ زَاهِيَا وَتَرَشَّفِي نَعْرَ الْأَفَاحِ مُوشِّرَا
وَاسْتَرْقِصِي بَانَ الْهَضَابِ وَرَوَاجِي تِلْكَ الْمَعَاهِدِ بِالسَّلَامِ مُعْطَّرَا

*Ey güney rüzgârı, Allah aşkına şu dallara yaklaş ve onların elbisesini çekiştir,
Arak ağacının dallarını eğ ve bahçenin gül ve kâfur kokularına bürünmüş
çiçeklerine aşk şiirleri söyle,*

*Sığırgözü çiçeğinin parlak göz kapağını hareket ettir ve papatyaların inceltilmiş
dişlerinden yudumla,*

*Tepelerdeki sorkun ağacını ve şu hatıralarla dolu yerlerin güzel kokulu
rüzgârlarını bir selamla dansa çağır!*

Görüldüğü üzere bu beyitlerde şair rüzgâra seslenmekte ve ondan bir takım isteklerde bulunmaktadır. Hâlbuki rüzgârın onun isteklerine kulak verme ve onları yerine getirme gibi bir özelliği bulunmamaktadır. Şairin rüzgârdan istediği şeylerin bazıları onun olağan fonksiyonu ile alakalı olup diğer bazıları da gerçekleşmesi mümkün olmayan hususlardır. Dolayısıyla şair rüzgârın bulunduğu yere gelmesini arzulamakta bunu da “keşke” anlamına gelen كَيْتٌ gibi temenni bildiren bir ifade biçimine başvurmaksızın aynı anlamı fazlasıyla taşıyan “emrin temenni gayesi için kullanılması” yöntemiyle ifade etmeyi tercih etmiş, böylece anlatıma zenginlik katmıştır.

2.2.2.2.2. İstifham

İbnu'n-Nakîb'in çok başvurduğu diğer bir inşâî ifade biçimi de istifhamdır. Şair bu üslupta çoğunlukla hemze (أ) ve hel (هل) edatlarını kullanır. Bunlardan hemzenin özellikle tasavvur soruları için çokça kullanılması dikkat çekici niteliktedir. Şairin, bazı şiirlerinde bu soru biçimine başvurarak anlatımı daha çarpıcı hale getirmeyi amaçladığı düşünülmektedir. Dostunun yeni doğan çocuğu için söylediği aşağıdaki beyitler şairin bu üslubuna örnek teşkil etmektedir⁷³²: [Vâfir]

⁷³¹ İbnu'n-Nakîb, *age.*, s. 132.

⁷³² İbnu'n-Nakîb, *age.*, s. 104.

هَلَالٌ لَّاحَ أُمُّ شِبْلٍ تَبَدَّى أُمُّ النَّجْلِ الَّذِي وَافَى مُجْدًا
كَرِيمٌ مُسْتَفَادٌ مِنْ كَرِيمٍ يُفُوقُ عَلَى الْوَرَى فَخْرًا وَبِحَدَا

O parlak bir hilâl mi, ortaya çıkmış bir aslan yavrusu mu yoksa şans getiren bir çocuk mudur?

O şan ve şeref bakımından insanlara üstün gelmiş, şerefliğin soyundan gelen bir şereflidir.

Şair ilk beytin başındaki soru edatını ve mübtedayı (أَهْدَا المَوْلُودُ)/Bu doğan bir hilal midir?) hazfetmiştir. Ardından ilk beyitte soru hemzesini أُمُّ edatı ile birlikte kullanarak bir taraftan bu çocuğun birçok üstün özelliğe sahip olduğunu ifade etmekte diğer yandan çocuğun taşıdığı bu hasletlerden hangisini zikredeceği konusunda şaşkınlık içerisinde olduğunu ortaya koyarak dinleyicinin ilgisini çekmektedir. Çocuğun üstün özelliklerinin sıradan bir üslupla sıralandığı ikinci beyit incelendiğinde ilk beyitteki anlatım biçiminin şiire kattığı zenginlik daha iyi anlaşılacaktır.

İstifhamın temel işlevi soru sormak ve bilgi istemektir. Bunun yanı sıra bazen başka gayeler için de kullanılabilir.⁷³³ İbnu'n-Naķib istifham üslubunu soru sormanın dışında nefiy (olumsuzluk), taaccüp (şaşıрма), istihza, inkâr (beğenmeme, hoşlanmama), tevbih ve itap (kınama ve azarlama) gibi amaçlar için de kullanır. Bunlar içerisinde en çok başvurulanı nefiydir. Aşağıdaki beyit şairin istifhamı olumsuzluk anlamına gelecek biçimde kullandığı örneklerden biridir⁷³⁴: [Tavîl]

فَهَلْ يَرْجِي قَلْبِي وَصَالًا دُونَهُ عِيُونَ تُكْتَى فِي الْوَعَى بِالْجَوَارِحِ

Kalbim hiç vuslatı umabilir mi hemen karşısında “savaş kılıçları” lakaplı gözler varken!

Görüldüğü üzere şair bu beyitlerdeki “kalbim vuslatı umabilir mi” sorusu ile “kalbim vuslatı umamaz” anlamını kastetmektedir. Aşağıdaki beyitte bulunan “nasıl unuturum” sorusu “unutmam” anlamı taşıması sebebiyle istifhamın nefiy anlamında kullanıldığı bir diğer örnek olarak kabul edilebilir⁷³⁵: [Meczûu'l-Hafif]

⁷³³ el-Ķazvinî, *el-İdâh*, III, 68-80. Bu manaların geniş bir dökümü için bk. Tâşköprizâde, *age.*, II, 449-451.

⁷³⁴ İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 76, 77.

⁷³⁵ İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 100.

كَيْفَ أَسْلُوهُ وَالْهَوَى صَيَّرَ الْقَلْبَ عَبْدَهُ

Aşk bu kalbi onun kölesi yapmışken onu nasıl unutabilirim!

Şairin soru cümlelerini bazen şaşkınlığını belirtecek biçimde kurguladığı görülmektedir. Örneğin aşağıdaki beyitte yer alan “üzüntümü ne diye bir karatavukla paylaşıyorum” sorusu istifhamın taaccüp anlamı ifade ettiği cümlelerdendir⁷³⁶: [Kâmil]

مَا لِي أَطَارِحُ نَحْوَ أَسْوَدَ صَادِحٍ شَحْوِي فَلَا يُلْغِي بِذَاكَ مَطَارِحِي

Ne diye ötmekte olan bir kara[tavukla] hüznümü paylaşıyorum! Zira o ötüşüyle benim dertlerimi ortadan kaldırmıyor [aksine daha da artırıyor]!

Aşağıdaki beyitte istifhamın istihza anlamında kullanıldığı anlaşılmaktadır. Burada şair soru sorarken aslında bilgi almayı amaçlamamakta, sözü geçen kişiyle alay etmektedir⁷³⁷: [Tavîl]

وَمُتَّحِنٌ بِالنَّزْدِ عَنْ غَيْرِ خَبْرَةٍ تَخَلَّفَ عَنَّا وَاسْتَبَدَّ بِهِ فُبْحَا
أَيَّرَعُمُ أَنَّ الْفَرَسَ أَوْصَتْ لَهُ بِهِ وَحَجَبَهُ عَنْ غَيْرِهِ مَلِكُهَا شَحَا

Tecrübesizce tavla [oynamakla] ve [bize katılmak arasında] sınanan kişi rezil bir biçimde başına buyruk davranarak bizden geri kaldı.

[Yoksa] O, Farisilerin tavla oyununu ona miras bıraktığını ve cimriliğinden dolayı Fars kralının başkalarından o [tavlanın bilgisini] gizlediğini mi iddia ediyor!

Aşağıdaki beyitte de istifham, temenni ifade edecek biçimde emir anlamında kullanılmıştır⁷³⁸: [Serî’]

بِاللَّهِ يَا عَيْشَ الصَّبَا هَلْ تَعُودُ لِمُدْنَفِ الْقَلْبِ حَلِيفِ السُّهَادِ

Allah aşkına ey aşk yılları, uykusuzluğun müttefiki olan bu aşk hastasına tekrar dönseniz!

Aşağıdaki beyitte ise istifhamın tevbih, inkâr (hoşlanmama) ve taaccüp gibi birkaç anlam birden taşıyacak şekilde kullanıldığı görülmektedir⁷³⁹: [Tavîl]

أَتُعْرِضُ عَنْ قَصْدِ اللُّحُوقِ بِجَمْعِنَا وَتَقْصِدُ أَمْرًا تَسْتَحِقُّ بِهِ الْقَدْحَا

⁷³⁶ İbnu’n-Nakîb, *age.*, s. 69.

⁷³⁷ İbnu’n-Nakîb, *age.*, s. 71.

⁷³⁸ İbnu’n-Nakîb, *age.*, s. 246-247.

⁷³⁹ İbnu’n-Nakîb, *age.*, s. 72.

Bizim topluluğumuza katılma niyetinden vazgeçip ayıplanmayı hak edecek bir işe mi yöneliyorsun!

Görüldüğü üzere şair buradaki istifham yapısı ile soru sormak gayesinde değildir. Bunun yerine muhatabın davranışı karşısında hayretler içerisinde olduğunu ifade etmekte, onun yaptığı bu işten hoşlanmadığını anlatmakta ve onu kınayıp paylamaktadır.

2.2.2.2.3. Nida

Şiirlerinde çeşitli edatlar yardımıyla nida üslubunu kullanan İbnu'n-Naķib bu ifade biçimini "çağırma" gayesinin yanı sıra taaccüp, tezekkür (hatırlama), tembih (uyarma), istiğāse (yardım isteme), tahassür ve nüdbе (yakınma) gibi gayeler için de kullanmıştır.⁷⁴⁰ Şairin bir şiirinden alınan aşağıdaki pasajda nidanın çeşitli kullanım gayelerine örnekler vardır⁷⁴¹: [Serî']

عَهْدِي بِأَيَّامِي عَلَى النَّيْرَيْنِ تَنْدَى وَعَيْشِي فِي أَلَدِّ اقْتِبَالِ
يَا طِيبَ مَا غَنَّتْ عَلَى الْوَادِيَيْنِ وَرُقُّ الْحِمَى مَا بَيَّرَ تِلْكَ الظَّلَالِ
بِاللَّهِ يَا عَيْشَ الصَّبَا هَلْ تَعُودُ لِمُدْنَفِ الْقَلْبِ حَلِيفِ السُّهَادِ
يَا شَدَّ مَا طَالَتْ لِيَالِي الصُّدُودُ وَالشُّوقُ قَدْ أَوْرَى بِقَلْبِي زِنَادُ
كَمْ يَنْطِقُ الْعُودُ وَتِلْكَ الْعُهُودُ وَلَّتْ بِأَنْسِي مَعَ لَدِيدِ الرُّقَادِ
يَا لِلْهَوَى مِنْ سَاحِرِ الْمُقْلَتَيْنِ أَبْقَى بِقَلْبِي طِيبَ تِلْكَ اللَّيَالِ

Neyrabân'daki bereketli günlerime ve en tatlı gençlik yıllarıma yemin olsun!

O [Neyrabân] vadisinde, o gölgelerin arasında Hima güvercinlerinin ötüşleri ne hoştu!

Allah aşkına ey aşk yılları uykusuzluğun müttefiği olan bu aşk hastasına tekrar dönseniz!

Özlem kalpte çırayı tutuşturmuşken ayrılık gecelerinin uzaması ne de çetindir!

O yıllar tatlı uykularıyla birlikte dostlarımı da götürürken ut neler söylüyordu neler...

⁷⁴⁰ el-Ķazvîni, *el-İdāh*, III, 91-92; Tâşköprizâde, *age.*, II, 453-454; Nusrettin Bolelli, *Belâgat Beyân-Me'ânî-Bedi' İlimleri Arap Edebiyatı*, 6.b., İFAV Yayınları, İstanbul, 2001, s. 303-308.

⁷⁴¹ İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 246-247.

Ey büyülü gözler[le bakıp] kalbimde o gecelere dair hoş [anılar] bırakan, aşkın yardımına koş!

Bu örneğin ikinci beytindeki يَا طَيْبَ (ne hoştu!) ve dördüncü beytindeki يَا شَدَّ (ne çetindir) ifadelerinde nida taaccüp gayesiyle kullanılmıştır. Üçüncü beyitte yer alan يَا عَيْشَ الصَّبَا (ey aşk yılları!) ifadesindeki nida ise tezekkür için olup bu sayede şair o yılları anımsadığını ortaya koymaktadır. Nidanın istiğâse (yardım isteme) amacıyla kullanıldığı son beyitte ise şair مِنْ سَاحِرِ الْمُفْلَتِينَ (Ey büyülü gözler[le bakan], aşkın yardımına koş!) sözleriyle sevgiliyi aşığın yardımına çağırılmaktadır.

Aşağıdaki beyitte ise nidanın tezekkür ve tembih için kullanıldığına dair birer örnek bulunmaktadır⁷⁴²: 290/1 [Remel]

يَا لِيَالِي السَّفْحِ مِنْ عَهْدِ الصَّبَا يَا سَعَى مَعْنَاكَ صَوْبُ اللَّيْمِ

Ey gençlik yıllarındaki [Kasyûn] Dağı geceleri, koruluğunu bol yağmurlar sulasın ha!

İbnu'n-Naķib'in şiirlerinde nidanın tahassür gayesiyle kullanıldığına aşağıdaki beyit örnek gösterilebilir⁷⁴³: [Hafif]

يَا فُؤَادًا أَذَابَهُ بَرُحُ الْوَجْدِ إِدِ فَنَاحَتْ عَلَيْهِ وَرَقُ الْحَمَامِ
قَدْ تَزَايَدَتْ لَوْعَةً وَاشْتِيَاقًا وَحَيْنِيًّا وَمَدْمَعًا فِي سِحَامِ

Ey aşk acısının erit[ti] tüket[tiği] ve kendisi için güvercinlerin ağıtlar yaktığı kalp [yazık sana]!

Aşkın, arzun, özlemin ve gözlerindeki yaşlar artmış [görüyorum].

Aşağıdaki beyitte ise nidanın yukarıdaki tahassür gayesine yakın bir biçimde nüdbe (yakınma) amacıyla kullanıldığı görülmektedir⁷⁴⁴: [Basît]

وَاضْيَعْتِي بَعْدَ مَا جَدَّ النَّقَارُ ضَحَى عَنْ ذِي هَوَى حَظُّهُ الْمَمْرُوجُ بِالْكَدْرِ

Bir kuşluk vakti, talihi kederle karışık olan bu âşıktan ayrılığın gerçekleşikten sonra “vah o yitirdiğime” [diye yakınırdım].

⁷⁴² İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 263.

⁷⁴³ İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 260.

⁷⁴⁴ İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 163.

Sonuç olarak İbnu'n-Naķib'in Őiirlerinde fesahate zarar veren bazı kullanımlar bulunmakla birlikte bunlar Őiirlerin değerini dūŐürecek oranda değildir. Onun Őiirlerinde çeŐitli kullanım gayelerine baŐvurulmak suretiyle hem haberî hem de inŐâi ifade biĀimlerinin kullanıldığı görölmektedir. Bununla birlikte haber cümlelerinin inŐâ cümlelerine göre Āok daha fazla olması onun dıŐ dūnyayı oluŐturmaya katkıda bulunmaktan daha Āok var olanı konuŐma Āabası iĀerisinde olduğunu göstermektedir.

2.2.3. Cümlelerde Hazif

Buraya kadar İbnu'n-Naķib'in Şiirlerindeki cümlelerin fesahat, haber ve inşâ bakımından öne Āıkan bazı üslup özellikleri incelendi. Daha önce de ifade edildiği üzere belagat bilginleri "me'ânî ilmi" kapsamında bunlardan başka, çeşitli ifade biĀimleri üzerinde durmuşlardır. İbnu'n-Naķib'in Şiirleri bu çerĀevede ele alındığında çeşitli ifade biĀimlerine yönelik örneklere rastlamak mümkünse de Āok kullanılması sebebiyle Şairin bir üslup özelliği haline gelmesi bakımından "hazif" konusu üzerinde kısaca durmakta yarar vardır.

Sözü daha kısa ve veciz ifade etme yöntemlerinden biri olan hazifte mübteda, haber, fail, meful, harf, muzâf, muzâfun ileyh vb. gibi unsurlar cümleden dūŐürölür⁷⁴⁵ ki Abdulkâhir el-CurĀânî'ye göre bazen bir ifadeyi sözden dūŐürmek zikretmekten daha fasih, kimi zaman susmak konuŐmaktan daha etkilidir.⁷⁴⁶ İbnu'n-Naķib'in Őiirlerinde çeŐitli hazif örneklerine rastlanmaktadır. Bunlar iĀerisinde mübtedanın hazfi daha Āok baŐvurulan bir üslup özelliği olması yönüyle ayrı bir yere sahiptir. Hazfedilen kısmın dinleyici tarafından biliniyor olması nedeniyle bu üsluba baŐvuran Őair, bununla muhtemelen faydasız sözden kaĀınmayı veya dinleyicinin dikkatini yoklamayı⁷⁴⁷ amaçlamıŐtır. AŐaęıda yer alan beyitte bu kullanımın onun Őiirlerindeki yaygın biĀimine dair örnekler bulunmaktadır⁷⁴⁸: [Tavîl]

قُدُومٌ بِهِ قَدْ حَلَّ فِي الشَّامِ سَيِّدٌ لَهُ فِي ذَرَى الْعَيْوقِ مَجْدٌ وَسُؤْدٌ
أَنَاحٌ بِهَا فَالْبِشْرُ فِيهَا مُخَيِّمٌ وَطَيْرٌ تَهَانِيهَا الْعَرِيضُ وَمَعْبُدٌ

⁷⁴⁵ el-Askerî, *eş-Şinâ'ateyn*, s. 181-186; Abdulkâhir el-CurĀânî, *Delâilu'l-İ'Āâz*, s. 146-170.

⁷⁴⁶ Abdulkâhir el-CurĀânî, *Delâilu'l-İ'Āâz*, s. 146.

⁷⁴⁷ Bu üslubun kullanım gayeleri iĀin bk. el-Āazvînî, *Telhîşu'l-Miftâh*, haz. Nevzat H. Yanık-Mustafa KılıĀlı-M. Sadi Āöęenli, Huzur Yayın Dağıtım, İstanbul, ts., s. 13.

⁷⁴⁸ İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 88-89.

أَخُو شَيْمٍ تَحْكِي النَّسِيمَ لَطَافَةً هُوَ الْمَاجِدُ الشَّهْمُ السُّمَيْدَعُ أَحْمَدُ
لَهُ فِي رِهَانِ الْفَضْلِ كُلِّ بَرَاعَةٍ مَا تَرَاهَا فَوْقَ السَّمَاكَيْنِ تُعْقَدُ
بَلِيغٌ فَمَا الْقَصَانِ زَيْدٌ وَدَعْفَلٌ إِذْ رَاحَ فِي نَهْجِ الْبَيَانِ يُعْرَدُ

Bu öyle bir geliştir ki bununla şam'a, şan ve şerefi Ayyuk yıldızının zirvelerinde olan bir bey yerleşmiştir.

O şam'a yerleşti de neşe de orada çadır kurdu. Artık oranın tebrik kuşları [sanki] Garid ve Ma'bed'dir.

O letafet bakımından melteme benzeyen hasletlerin sahibidir. O şerefli, asil ve saygın Ahmed'dir.

O, fazilet yarıtında, Spica ve Arcturus yıldızlarına üstün kabul edilen eserleri olan her türlü yeteneğe sahiptir.

O beyan sahasında şakımaya başladığında öylesine etkili konuşan biridir ki iki kıssacı Zeyd ve Dağfel [onun yanında] nedir!

Görüldüğü üzere şiirin birinci, üçüncü ve beşinci beyitlerinde mübtedalar hazfedilmiştir. Birinci beyitteki فُذُوم lafzı haberdir. Mübtedası olan ذَاك veya buna yakın anlamda olan bir kelime cümleden hazfedilmiştir. Üçüncü beytin ikinci mısrasında zikredilen, memduhun yerine geçen هُو zamiri, üçüncü beytin ilk mısrasında أَخُو ve beşinci beyitte de بَلِيغ lafzının mübtedası olmak üzere hazfedilmiştir. Böylece şair sözü uzatmamış ve şiirdeki insicamı bozmamak için zamiri sık sık tekrarlamamıştır.

Aşağıdaki beyitte ise mefulün hazfedildiğine dair bir örnek bulunmaktadır⁷⁴⁹:

[Tavil]

كَتَبْتُ وَفِي قَلْبِي إِلَيْكَ نَوَازِعٌ تَكَادُ لِقْرِطِ الشَّقَوقِ أَنْ تَسْتَطِيرَهُ
أُحَاوِلُ مِنْ ذَاتِ الْأَرَاكَةِ فِي الرُّبَى جَنَاحًا وَتَأْتِي فِي الْهُوَى أَنْ تُعِيرَهُ

Yazıyorum, kalbimde sana karşı beslediğim aşırı özlemden dolayı neredeyse uçmayı arzulayan duygular var.

⁷⁴⁹ İbnu'n-Naķib, age., s. 163.

Tepelerdeki arak ağacının dişi güvercininden aşk uğruna bir kanat istiyorum da bana onu ödünç vermeyi reddediyor.

Bu kısa şiir dosta yazılan bir mektubun başında yer almaktadır. Bu beyitte yer alan *كَتَبْتُ* meful alan bir fiildir. Fakat şair *هَذَا الْمَكْتُوبِ، الْمَكْتُوبِ* vb. gibi, yazdığı şeyin ne olduğunu beyan eden bir meful zikretme ihtiyacı hissetmemiştir. Çünkü bu, hâl karinesi ile anlaşılakta olup bu durumda mefulü zikretmek sözü uzatmak anlamına gelecektir.

2.3. Edebî Sanatlar

Edebî sanatlar gerek şiir gerekse nesirde lafız ve anlamları güçlü kılmanın en önemli araçlarından. Hem beyân hem de bedî sanatları Arap Edebiyatı'nın her döneminde şiirin vazgeçilmezleri olmakla birlikte bedî sanatlarının tarihsel süreç içerisinde kullanım bakımından sürekli yükselen bir grafiğe sahip olduğu söylenebilir.

Belâğat biliminin önemli dallarından olan bedî, durumun gereğine uygun söylenmiş ve delâleti açık olan bir ifadeyi “güzelleştirme” usullerinden bahseden bir ilimdir.⁷⁵⁰ Belâğat bu disiplinin altındaki sanatlar aracılığı ile bir ifadeyi normal dildekenden daha canlı, bir fikri normal dildekenden daha duyarlı kılmayı hedef alır.⁷⁵¹

Arap Edebiyatı tarihinde Câhiliye'den itibaren bedî sanatları bilinmekle birlikte Memlûklüler dönemi bu sanatların şiirde önceki dönemlere göre daha fazla yer aldığı bir dönem olarak kabul edilir.⁷⁵² Hatta Hz. Peygamber'in methini konu alan ve her beyitte bir bedî sanatının yer alması ilkesiyle yazılan “bedî'yyât” türüne dair ilk örneğin de bu dönemde kaleme alındığı bilinmektedir.⁷⁵³

Şiirde bedî sanatlarına çok yer verme eğiliminin Osmanlı dönemi şairleri tarafından da devam ettirildiği anlaşılmaktadır.⁷⁵⁴ Bazı araştırmacılara göre bu dönemde bedî sanatları haddinden fazla kullanılmış, ifadeyi güzelleştirme aracı olmaktan çıkarılıp amaç haline dönüştürülmüş, lafızla ilgili sanatlara daha fazla yoğunlaşarak mana göz ardı edilmiş ve böylece şiirler edebî zevkten yoksun bırakılmıştır.⁷⁵⁵ Hiç kuşkusuz bu

⁷⁵⁰ el-Ğazvîni, *el-İdâh*, I, 50; Nasrullah Hacımüftüoğlu, “Bedî”, *DİA*, İstanbul, 1992, V, 320.

⁷⁵¹ Aktaş, *age.*, s. 67.

⁷⁵² Ömer Musa Paşa, *el-Edeb fî Bilâdi's-Şam*, s. 589-591.

⁷⁵³ Ömer Musa Paşa, *el-Edeb fî Bilâdi's-Şam*, s. 591; Hulûsi Kılıç, “Bedîyyât”, *DİA*, İstanbul, 1992, V, 323.

⁷⁵⁴ Örneğin bk. Tasa, *age.*, s. 155-164; Ergin, *İbn Ma'sûm el-Medenî Şâ'iran*, s. 172-181; a.mlf., *İbnu'n-Nahhâs el-Halebî ve Şiirleri*, s. 104-111; Küçüksarı, *age.*, s. 208-243.

⁷⁵⁵ Corcî Zeydân, *age.*, III, 293; Heddâre, *Dirâsât fî'l-Edebi'l-'Arabîyyi'l-Ğadîs*, s. 15.

vb. değerlendirmeleri incelemek çalışmamızın hedeflerini aşacaktır. Fakat İbnu'n-Naķib'in Şiirlerindeki beyân ve bedî' sanatlarının inceleneği bu başlık altında söz konusu iddiaların onun Şiirlerinde ne ölçüde karşılık bulduğuna da bir bakıma cevap aranmış olacaktır. Bu nedenle Şimdi İbnu'n-Naķib'in Şiirlerinde öne çıkan edebî sanatları, kullanım Şekilleri, anlatımı güçlü kılma ve ifadeyi güzelleştirmeye katkıları bağlamında incelemek uygun olacaktır.

2.3.1. Teşbih

İstiare, teşhis, irsâl-i mesel vb. gibi pek çok sanatın da temelini oluşturan teşbih birden çok varlık arasında benzerlik kurmaya dayalı bir beyan sanatıdır.⁷⁵⁶ Bu sayede genellikle, nitelik itibariyle benzeşen iki veya daha fazla Őeyden, o nitelikte zayıf olan güçlü olana benzetilmek suretiyle güçlü olandan zayıf olana bir güç aktarımı sağlanır ve onun, vurgulanmak istenen özelliği daha güçlü bir açıklamaıyla sunulur.⁷⁵⁷

İbnu'n-Naķib'in Şiirlerinde her ne kadar beliğ teşbih örneklere mevcutsa da genellikle bu sanat ك, كَأَنَّ, كَأَمَّا, مِثْل vb. gibi edat ve isimlerle ve "benzetme yönü" zikredilmeden kurgulanır. Öte yandan benzetilen ve benzeyenden en az birinin akılla idrak edilebildiği aklı teřbih⁷⁵⁸ ile her ikisinin de duyusal olduğu hissî teřbihin⁷⁵⁹ kullanım oranları birbirine yakındır.

İbnu'n-Naķib'in Şiirlerinde teşbih sanatının diğer edebî sanatlar içerisinde öncelikli bir yere sahip olduğu söylenebilir. Şair medih, gazel ve ĥamriyyât gibi konularda duygularını aktarırken çokça teşbihten yararlanıyorsa da onun bu sanatı en çok kullandığı alan tabiat Şiirleridir. Çünkü doğanın bizzat kendisi teşbih için bir esin kaynađıdır⁷⁶⁰: [Kâmil]

لَمَّا بَدَا بَرْدَى بَجُودُ فُرُوعُهُ بَيْنَ الرِّيَاضِ دَعَى إِلَى التَّشْبِيهِ
فَكَأَنَّهُ فِيهَا سَبَائِكُ فِضَّةٍ وَكَأَنَّهَا قِطْعُ الزَّرْبَرِجِدِ فِيهِ

⁷⁵⁶ Kudâme b. Cafer, *age.*, s. 124; el-Ķazvinî, *Telĥîsu'l-Miftâĥ*, s. 94; Bekir Çınar, "Teşbih (Benzetme) Sanatına Dilbilimsel Bir Yaklaşım", *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, sy. 5/1, Ankara, 2008, s. 130-141.

⁷⁵⁷ İsmail Durmuş, "Teşbih", *DİA*, Ankara, 2003, XL, 553.

⁷⁵⁸ el-Ķazvinî, *Telĥîsu'l-Miftâĥ*, s. 94.

⁷⁵⁹ el-Ķazvinî, *Telĥîsu'l-Miftâĥ*, s. 94.

⁷⁶⁰ İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 308.

Kolları hızla akan Beradâ Nehri bahçeler arasından belirdiğinde insanı benzetme yapmaya çağırıyor.

Sanki o, bahçeler içerisinde bir gümüş eriyiği; bahçelerse onun etrafında zebercet parçalarıdır.

Yer yer eski şairlere ait sevgilinin ceylana, kaşların yaya, bakışların oka, endamın mızrağa, yanakların güle, şarabın güneşe, şarabın köpüğünün veya yağmur damlalarının incilere, güneşin altın paraya benzetilmesi gibi örnekleri tekrarlayan şairin özgün teşbih denemeleri de bulunmaktadır. Örneğin servi ağacının betimlendiği aşağıdaki kısa şiirde ağacın görünüm itibarıyla, çalınmaması için elbiselerini başlarının üzerine katlayıp ırmağa girmeye hazırlanan kızlara benzetilmesi özgün bir teşbih olarak değerlendirilebilir⁷⁶¹: [Kâmil]

يَا طَيْبَ يَوْمٍ لِلْمُدَامَةِ وَالصَّبَا قَدْ مَرَّ بَيْنَ حَدَائِقِ وَرَوَائِي
وَالسَّرُّوُ يُحْكِي الْمَاجِنَاتِ تَهَيَّآتِ لَوْلُوجِ مَاءِ قَرَارَةٍ مُنْسَابِ
لَأَنْتِ غَلَّائِلَهَا عَلَى هَامَاتِهَا تُحْكِي بَيْنَ قَلَانِسِ الْأَعْرَابِ

Yağmurlu, ne hoş bir gün! Sabâ rüzgârı bahçelerle tepelerin arasında geziniyor.

Servi ağacı akıntılı derin bir suya girmeye hazırlanan şakacı kızlara benziyor.

Bedevilerin şapkalarını andırır biçimde elbiselerini başları üzerine katlamış [kızlara].

Yaseminin, sık yaprakları ve bu yapraklar arasında göze çarpan beyaz çiçekleri sebebiyle manastırın yeşil renkli ve üzerinde beyaz haç işaretleri olan kubbesine benzetildiği aşağıdaki beyitler de şairin özgün teşbih örneklerinden biridir⁷⁶²: [Munserih]

أُنْظُرُ إِلَى خَيْمَةٍ وَقَدْ نُصِبَتْ خَضْرَاءَ عِنْدَ الصَّبَاحِ مُبَيَّصَةً
كَأَنَّهَا قُبَّةٌ لِرَاهِبَةٍ وَقَدْ كَسَتْهَا صُلْبَانُ مِنْ فِضَّةٍ

Sabah vaktinde kurulmuş şu beyaz süslemeli yeşil çadıra da bak!

Sanki o, bir rahibenin üzerine gümüşten haçlar nakşettiği manastırının kubbesidir.

⁷⁶¹ İbnu'n-Nakîb, *age.*, s. 49.

⁷⁶² İbnu'n-Nakîb, *age.*, s. 191.

İbnu'n-Naķib'in teşbih örnekleri içerisinde en dikkat çekici olanlar temsili teşbihe dair olanlardır. Bu bağlamda, bir gece vakti dolunayla bir araya gelen ağacın dallarının, saçlarını denize salan bir güzele benzetildiği aşağıdaki beyitler şairin özgün temsili teşbih örneklerinden biri olarak ifade edilebilir⁷⁶³: [Kâmil]

وَكَأَنَّمَا الْأَعْصَانُ يُشْبِهُهَا الصَّبَا وَالْبَدْرُ مِنْ حِلَلٍ يَلُوحُ وَيَحْجُبُ
حَسَنَاءُ قَدْ قَامَتْ وَأَزَحَتْ شَعْرَهَا فِي بَجَّةٍ وَالْمَوْجُ فِيهَا يَلْعَبُ

Sabâ rüzgârının eğip büktüğü dallar, aralarından bir görünüp bir kaybolan dolunayla birlikte, sanki

Kalkmış, saçlarını, içerisinde dalgalar oynarken denizin derinliklerine salan bir güzeldir.

Ülker yıldızının bir anne bağırtlak kuşuna, diğer yıldızların onun yavrularına, güneşin de tepelerinde süzölen bir kartala benzetildiği aşağıdaki beyitler de şairin diğer bir temsili teşbih örneđidir⁷⁶⁴: [Mutekârib]

كَأَنَّ الشَّرِيَّاءَ وَقَدْ جَمَعَتْ كَوَاكِبَهَا وَالضِّيَاءَ مُقْبِلًا
فِرَاحُ قَطَاةٍ تَرُومُ الْفِرَا رَ وَقَدْ حَامَ مِنْ فَوْقِهَا الْأَجْدَلُ

Ülker yıldızı diğer yıldızları [yanına] toplamış ve güneş ışığı üzerlerine atılmışken sanki onlar,

Üzerlerinde kartal süzöldüğü için kaçmaya çalışan bağırtlak kuşu yavrularıdır.

İbnu'n-Naķib teşbih sanatını genellikle ya birkaç beyitlik kısa şiirlerinde ya da uzun bir kasidenin içerisinde peşpeşe zikredilen teşbihler biçiminde sunar. Yukarıda zikredilen örneklerinin tamamı kısa şiirler içerisindeki teşbihe örnektir. Bir dostluk meclisinin bittiği sabah vaktinde yıldızların gözlerden kayboluşununun betimlendiği bir şiirden alınan aşağıdaki beyitlerde ise peşpeşe zikredilen teşbih örnekleri dikkat çekmektedir⁷⁶⁵: [Tavîl]

وَوَلَّتْ بُحُومُ الْأُفُقِ تَنْصَاعُ رَهْبَةً وَقَدْ خَفَقَتْ لِلدُّعْرِ خَفَقَ الرَّوَافِ
وَقَامَتْ بِهِ الْجُوزَاءُ حَيْرَى كَأَنَّهَا جَبَانٌ أَضَلَّتْهُ السُّرَى فِي الْمَخَاوِفِ

⁷⁶³ İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 49.

⁷⁶⁴ İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 245.

⁷⁶⁵ İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 207.

وَفِي إِثْرِهَا الشُّعْرَى الْعَبُورُ كَأَنَّهَا تُعَلِّبُ طَرْفًا مُنْكَرًا غَيْرَ عَارِفِ
 كَأَنَّ الثُّرَيَّا سُبْحَةٌ مِنْ لَالِيءٍ وَهَتْ فِي رَمَادٍ إِثْرَ عَجَلَانَ خَائِفِ
 كَأَنَّ سُهَيْلًا نَارٌ سَفَرٍ تَلَاعَبَتْ هَا فِي مَهَابِي الرِّيحِ أُيْدِي الْعَوَاصِفِ
 كَأَنَّ بَنِي نَعَشٍ شَوَادِنُ قَفْرَةٍ أَضَلَّتْهُمْ الْأَذْمَاءُ بَيْنَ التَّنَائِفِ
 كَأَنَّ رَقِيبَ الصُّبْحِ دِينَارٌ عَسَجِدِ عَلَى كَفِّ جَهُودِ الذَّرَاعَيْنِ رَاجِفِ

Ufuktaki yıldızlar, çadır brandaları gibi ürpertiden dolayı titreyerek korkudan hızla dönüp gittiler.

İkizler Burcu yıldızı, sanki gece yolculuğunun korkular içerisinde yolunu kaybettiği bir korkak gibi orada şaşkın şaşkın kalakaldı.

Onun ardında da Akyıldız var. Sanki o, bilgisiz bir yabancı gibi bakışlar atıyor.

Ülker yıldızı panik halindeki bir korkağın peşinde, küller içinde bitkin düşmüş inciden tespihtir.

Süheyl yıldızı sanki rüzgâr çöllerinde fırtınaların ellerinin kendisiyle oynadığı yolcu ateşidir.

Büyükayı ve Küçükayı yıldızları, anne ceylanın uçsuz bucaksız çöllerde kaybettiği çöl ceylanlarıdır.

Sanki sabahın casusu (güneş) kolları yorgun birinin avucunda titreyen altın paradır.

Sonuç olarak, şair genellikle teşbih edatları ile ve benzetme yönünü zikretmeksizin kullandığı bu sanatın çeşitli türlerinde örnekler vermiş, kimi zaman kısa bir şiiri teşbihe hasretmiş, kimi zaman da uzunca bir kasidenin içerisinde ardarda pekçok teşbih zikretmiştir. Tüm bu bilgiler ışığında teşbihin, İbnu'n-Naķib'in başarılı bir biçimde kullanarak özgün örnekler verdiği bir edebî sanat olduğu anlaşılmaktadır.

2.3.2. Mecaz ve Kinaye

Mecaz ve kinaye, lafzın gerçek anlamı dışında bir anlamın kastedilmesine dayalı, beyân ilmi terimleridir. Mecaz, gerçek ve mecazi anlam arasında bir alâka olması ve gerçek anlamı kastetmeye engel bir karîne bulunması koşuluyla, ilk konulduğu

anlamdan başka bir anlamda kullanılan kelime veya terkiptir.⁷⁶⁶ Mecazda gerçek anlamla mecazi anlam arasındaki ilgi benzerik olursa buna “istiare”, benzerlik dışında bir şey olursa buna da “mecaz-ı mürsel” adı verilir⁷⁶⁷. Kinaye ise asıl manası da anlaşılabilir biçimde asıl mananın gereğinin (lâzımının) kastedildiği kelime veya terkiptir.⁷⁶⁸ Dilcilere göre lafzı gerçek anlamı dışında kullanmak gerçek anlamında kullanmaktan (hakikat mecazdan), bir manayı dolaylı ifade edecek kelimeyi tercih etmek doğrudan ifade edecek lafzı söylemekten (kinaye ifsâhtan) daha etkilidir.⁷⁶⁹

İbnu'n-Naķib şiiirlerinde çeşitli türleriyle mecazi anlatıma başvurur. Bunlar içerisinde istiare daha fazla kullanılan bir sanat olmakla birlikte yer yer mecaz-ı mürsel sanatından yararlandığı da görülür. Örneğın aşağıdaki beyit onun şiiirlerinde bulunan mecaz-ı mürsel örneklerinden biridir⁷⁷⁰: [Kâmil]

مَوْلَايَ عَبْدُ اللَّهِ مِنْ شَهِدَتْ لَهُ أَبَدًا دِمَشْقُ بِكُلِّ فَضْلِ زَائِدٍ

O, Dımaşķ'ın daima üstün özelliklerine şahitlik ettiği dostum Abdullah'tır.

Beyitte yer alan دِمَشْقُ lafzı ile hakikî anlam olan “Dımaşķ” şehri değil, mecazi anlam olan أَهْلُ دِمَشْقِ (Dımaşķlılar) kastedilmiştir. Burada hakiki anlam ile mecazi anlam arasındaki alâka mahalliyettir. Bu durumda beyitte bir yer zikredilmiş fakat oradaki kişiler kastedilmiştir. Gerçek anlamın anlaşılmasına engel olan karîne ise شَهِدَتْ (şahitlik etti, gördü) kelimesidir ki cansız bir varlık olan Dımaşķ için böyle bir durum aklen mümkün değildir.

Aşağıdaki örnekte yer alan أَيَادِي (eller) kelimesi de alâkası masdariyyet (kaynaklık) olan bir mecaz-ı mürsel örneğidir. Burada ilgili kelimenin mecazi anlamda kullanılması yapılan maddî iyiliklerin kaynağı olması yönüyledir⁷⁷¹: [Kâmil]

حَلَيْتُمْ جَيِّدَ الزَّمَانِ بِدَوْلَةٍ حَلَّتْ مَحَلَّ الرُّوحِ فِي الْأَجْسَادِ

⁷⁶⁶ Abdulkâhir el-Curcânî, *Esrâru'l-Belâğâ*, thk. Mahmûd Muhammed Şâkir, Matba'atu'l-Medenî, Kahire, ts., s. 351; es-Sekkâkî, *age.*, s. 359; el-Ķazvîni, *Telhîsu'l-Miftâh*, s. 110-111.

⁷⁶⁷ el-Ķazvîni, *Telhîsu'l-Miftâh*, s. 111.

⁷⁶⁸ Abdulkâhir el-Curcânî, *Delâilu'l-Î' câz*, I, 66; es-Sekkâkî, *age.*, s. 402; el-Ķazvîni, *Telhîsu'l-Miftâh*, s. 125.

⁷⁶⁹ Abdulkâhir el-Curcânî, *Delâilu'l-Î' câz*, I, 70.

⁷⁷⁰ İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 80-82.

⁷⁷¹ İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 90-93.

حَلَّ الْمُهَيَّمُ كَمْ أَتَاخَ لَذَا الْوَرَى مِنْهَا جَمِيلَ عَوَارِفَ وَأَيَادِي

Zamanın boynunu öyle bir devletle süslediniz ki o sanki bedenlerdeki candır.

*Müheymin olan Allah bu halka o devletin nice güzel nimet ve **ellerini** (iyiliklerini) nasip etmiştir.*

Yukarıda yer alan her iki örnek de kelimenin lügat anlamının nakline dayalı “luğavî mecaz”⁷⁷² türündendir. Aşağıda yer alan beyitte ise bir eylemin gerçek fâilinden başkasına isnat edilmesiyle oluşan “aklı (isnâdî) mecaza”⁷⁷³ örnek vardır⁷⁷⁴: [Kâmil]

فَهُمُ الْجَهَابِدَةُ الْكِرَامُ وَمَنْ بِهِمْ كَانَتْ رُبُوعُ الْعِلْمِ سَامِيَةَ الذُّرَا
فَلَيْتَ أَبَادَهُمُ الزَّمَانُ فَطَالَ مَا كَانُوا لَهُ عِلْقًا نَفْسِيًّا أَحْطَرَا

Onlar saygın âlimlerdir ve ilim meskenlerinin ancak kendileri sebebiyle zirvelerde olacağı kişilerdir.

Her ne kadar zaman onları yok etmişse de onlar hâlâ zaman için değerli, nefis ve önemli [varlıklardır].

İnsanları öldürerek yok eden Allah olduğu için ikinci beyitteki أَبَادٌ (yok etti) fiilinin “zaman”a isnâdı mecazidir. Dolayısıyla burada, alâkası zamâniyye olan bir akli mecaz bulunmaktadır.

İbnu'n-Naķib'in şiiirlerinde her ne kadar bu tür mecaz örnekleri mevcutsa da alâkası “benzerlik” olan istiare sanatının onun şiiirlerinde ayrı bir yeri ve önemi vardır. “Tasvir” konusunda da değinileceği üzere onun betimlemelerinde istiarenin teşbih kadar hatta ondan daha yoğun bir biçimde kullanıldığı görülür. Onun şiiirlerindeki istiare örnekleri tasrihî (açık), meknî (kapalı) ve temsîlî şeklindeki üçlü ayırım bağlamında değerlendirildiğinde yalnızca ilk ikisinin ve bunların da eşit ölçülerde kullanıldığı anlaşılır. Onun istiare sanatını kullanımına dair fikir vermesi bakımından tasrihî ve meknî istiareye dair birer örnek zikretmenin yeterli olacağı düşünölmektedir. Aşağıdaki beyit onun şiiirlerinde yer alan tasrihî istiare sanatına örnektir⁷⁷⁵: [Basît]

⁷⁷² Ahmed b. İbrâhîm el-Hâşimî, *Cevâhiru'l-Belâĝa fi'l-Me'ânî ve'l-Beyân ve'l-Bedî'*, haz. Yûsuf es-Şameylî, el-Mektebetu'l-'Asriyye, Beyrut, 1999, s. 251; Durmuş, “Mecaz”, *DİA*, Ankara, 2003, XXVIII, 219.

⁷⁷³ el-Hâşimî, *age.*, s. 255;

⁷⁷⁴ İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 129.

⁷⁷⁵ İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 225.

وَأَقْبَلَ الْوَرْدُ مِنْ بُرْعُومِهِ عَجَلًا يُبْدِي لَنَا فَوْقَ رِيَّا نَشْرِهِ الْعَبْقِ
دَرَاهِمًا مِنْ يَوَاقِيْتِ عَلَى فُضْبٍ تَرَكَمَتْ تَحْتَ دِينَارٍ عَلَى طَبَقِ

Gül aceleyle tomurcuğundan fırlamış, bize çok güzel kokusuyla göstermek üzere,

Bir altın paranın altında, dallarında kat kat toplanmış yakuttan gümüş paraları.

İkinci beyitte yer alan *yakuttan gümüş paralar* ifadesinde istiare vardır. Şair bununla kırmızı gülleri kastetmektedir. İkisi arasındaki alâka benzerlik olup lafızdan gerçek mananın anlaşılmasına engel olan karine *عَلَى فُضْبٍ* (dallar üzerinde) ifadesidir.

Şairin meknî istiare sanatını kullanımına yönelik aşağıda bulunan beyit örnek verilebilir⁷⁷⁶: [Kâmil]

شَهْمٌ تَدْفَقُ طَبْعُهُ بِمَكَارِمِ طَابَتْ مَاثِرُهَا وَحُسْنُ مَشَاهِدِ
وَأَبَانَ عَنْ عِلْمٍ يَعْبُ غُبَابُهُ وَبِرَاعَةٍ قُرْنَتْ بِفَهْمٍ مَقَاصِدِ
وَخَلَائِقِ كَالرُّوْضَةِ الْعَنَاءِ قَدْ صِيَّبَتْ بِتَوَكَّافِ الْعَمَامِ الرَّاعِدِ

Mizacı iyi izler bırakmış bir ahlakla ve güzel davranışlarla dolup taşmış bir asildir.

O dalgası çok olan bir ilme ve maksatları kavrayabilme yeteneğine sahiptir.

Ve o üzerine gök gürültülü bir bulutun suları boşaltılan sık ağaçlı bahçe misali bir ahlaka sahiptir.

İkinci beyitte meknî istiare vardır. Beytin aslı *وَأَبَانَ عَنْ عِلْمٍ كَبْحَرٍ يَعْبُ غُبَابُهُ* (*O dalgası çok deniz misali bir ilim ortaya koydu*) olmalıydı. Şair burada *كَبْحَرٍ* ifadesini hafzetmiş ve ona *يَعْبُ غُبَابُهُ* ifadesi ile işaret etmiştir.

İbnu'n-Naķib'in şiirlerinde bulunan kinayeler ise daha çok, lafzın uzak ve yakın anlamı arasındaki vasıtaların az ve kapalı olduğu "remz"⁷⁷⁷ türündendir. Örneğin aşağıdaki beyitte bir dansçı tasvir edilirken böyle bir kinayeden yararlanılmaktadır⁷⁷⁸: [Tavîl]

⁷⁷⁶ İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 81.

⁷⁷⁷ es-Sekkâkî, *age.*, s. 411; el-Ķazvîni, *Telhîşu'l-Miftâh*, s. 128.

⁷⁷⁸ İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 52.

وَأَهْيَفَ مَهْضُومِ الْحَشَا كَادَ رَقْصُهُ يُحَكِّمُ فِينَا السَّحَرَ مِنْ كُلِّ جَانِبِ

Zarif ve **karnındakiler hazmedilmiş (ince belli)dir**. Onun dansı neredeyse her yönüyle bizi iyiden iyiye büyülemektedir.

Beyitteki مَهْضُومِ الْحَشَا (karnındakiler hazmedilmiş) ifadesi “ince belli” olmaktan kinayedir.

Şair aşağıdaki beyitte sevgilinin boynunun uzunluğunu tasvir ederken şu ifadelere başvurur⁷⁷⁹: [Tavîl]

فَمَا حَالَ بَيْنَ الصَّبِّ وَالتُّونِ حَائِلٌ بِأَطْوَلَ مِمَّا بَيْنَ قِرْطِيكَ وَالْعِقْدِ

Kelerle baltık arasındaki mesafe senin **küpelerinle gerdanın arasındaki (boynundan)** daha uzun değildir.

Görüldüğü üzere şair burada doğrudan عُنُقِ (boyun) kelimesini kullanmak yerine sözü dolandırarak “**küpelerinle gerdanın arasındaki**” ifadesini kullanır. Burada şair aynı zamanda boyun uzunluğunu kastetmektedir. Zira boynun uzunluğu boyun uzunluğuna işarettir.

Aşağıdaki beyitte ise bir kuşun terennümleri sebebiyle kedere koyulan şair, özlem sebebiyle uyuşamamasını ve sürekli ağlamasını anlatmak üzere kinayeli bir ifade kullanmaktadır⁷⁸⁰: [Meczûu'l-Kâmil]

أَسْوَيْجَ الْأَلْحَانِ قَدْ غَادَرْتَ قَلْبِي فِي وَجِيبِ
وَتَرَكْتَنِي قَرِحَ الْجُفُونِ وَلَسْتَ تَعْلَمُ مَا الَّذِي بِي

Ey kafiyeli şarkılar söyleyen küçük [bülbül], kalbimi ızdıraba terkettin.

*Başıma gelenleri bilmeksizin beni **göz kapakları yaralı (ağlar halde)** bıraktın.*

Beyitte yer alan قَرِحَ الْجُفُونِ (göz kapakları yaralı) ifadesi “ağlamak” ve “uykusuz kalmaktan” kinayedir.

Aşağıdaki beyitler ise bir medih şiirine aittir. Burada şair memdûhu överken eski ve meşhur bir kinayeden yararlanmaktadır⁷⁸¹: [Kâmil]

⁷⁷⁹ İbnu'n-Nakîb, *age.*, s. 108.

⁷⁸⁰ İbnu'n-Nakîb, *age.*, s. 31, 32, 108.

⁷⁸¹ İbnu'n-Nakîb, *age.*, s. 90-93.

مَا آلَ بَرْمَكَ فِي دُرَى بَعْدَادٍ يَوْمَ الْفَخَارِ وَلَا بَنُو عَبَّادٍ
يَوْمًا بِأَوْقَعِ فِي النَّفُوسِ مَفَاحِرًا مِمَّا لَكُمْ مِنْ سُؤْدُدٍ وَسَدَادٍ
وَحَصَافَةٍ فُرْنَتْ بِطَيْبِ مَكَاسِرٍ وَفَصَاحَةٍ وُصِلَتْ بِطُولِ نَجَادٍ

Ne, Bağdat'ın yüksek yerlerinde övüncü [hakettikleri] gün Bermek Hanedanı, ne de Abbâdiler

Hiçbir zaman övünç kaynağı olan işlerle gönüllerde sizden daha fazla yer edinmiş değillerdir. Çünkü siz hâkimiyet, doğruluk,

Nezakete bürünmüş sağduyu, cesaretle bütünleşmiş fesahat gibi hasletlere sahiptir.

Beyittete bulunan طُولِ نَجَادٍ (kılıç bağı'nın uzunluğu) ifadesi cesarettten kinayedir.

Zira kılıç bağı uzun olan birisi aynı zamanda uzun boyludur. Uzun boylu olmak ise kahramanlık ve cesaret doğurur.

2.3.3. Telmih

Telmih söz içerisinde bir mesel, kıssa veya şiire işaret etmektir.⁷⁸² Tazmîn sanatında başka şairlere ait beyit, irsâl-i meselde de bir mesel, bilindiği şekliyle zikredilirken telmih sanatında şiir ve mesele sadece işaret etmekle yetinilir. Telmih'in en güzeli maksadın en açık biçimde ifade edilmiş olanıdır.⁷⁸³ İfadede telmih yapıldığı ve neye telmihte bulunduğu anlaşılır olmazsa söz güçlendirileceği yerde kapalı hale getirilmiş olur.⁷⁸⁴

Telmih İbnu'n-Nağîb'in şiirlerinde en çok başvurulan bedî' sanatlarından biridir. Muhtemelen bunun sebebi şairin kültürel düzeyi ve bunu şiirlere aksettirme gayretidir. Şairin kültür hazinesini besleyen en önemli kaynak hayranlık duyduğu ünlü edebiyatçı eş-Se'âlibî'nin eserleridir. Nitekim söz konusu şahsın ansiklopedik mahiyetteki *Simâru'l-Kulûb fi'l-Muğâf ve'l-Mensûb* isimli çalışması ile meseller konusunda telif

⁷⁸² Fahrüddin Muhammed b. Ömer b. el-Huseyn er-Râzi, *Nihâyetü'l-İcâz fî Rivâyeti'l-İ'câz*, thk. Nasrullah Hacımüftüoğlu, Dâru Şâdir, Beyrut, 1424/2004, s. 173; el-Kazvinî, *Telhîsu'l-Miftâh*, s. 170.

⁷⁸³ İbn Hicce, *Hizânetü'l-Edeb*, I, 406.

⁷⁸⁴ İsmail Durmuş, "Telmih", *DİA*, Ankara, 2003, XL, 407.

ettiği *et-Temsîl ve'l-Muḥâdara* isimli eseri⁷⁸⁵ telmih sanatının araçlarından olan meseller konusunda önemli bir içerik sunmaktadır.

İfadeyi süsleyen sanatlardan biri olan telmihin İbnu'n-Naḳîb'in şiirlerinde en çok karşılaşılan şekli, mesele telmihtir. Övgü, fahr ve tasvir şiirlerinde çokça başvurulan bu anlatım biçimi ile kişi veya varlıklar ya teşbih yoluyla, bir özelliği sebebiyle darb-ı mesel haline gelmiş kişi veya varlıklara benzetilir ya da mübalağa sanatının da yardımıyla onlardan üstün tutulur. Şair bu sanata çoğunlukla, kuşların ötüşünü tasvir ettiği beyitlerde müracaat eder. Böylece kuşlar, şarkı söyleme veya güzel konuşma konusunda mesel haline gelmiş kişilerle ilişkilendirilir. Şairin güvercinlerin terennümlerini anlatırken Yezîd b. Abdilmelik'in⁷⁸⁶ iki şarkıcı cariyesi Ḥabâbe⁷⁸⁷ ve Sellâme'yi⁷⁸⁸ kastederek *أَلْحُنُّ مِنَ قَيْنَيْ يَزِيدَ* (Yezîd'in iki cariyesinden daha iyi bir şarkıcı)⁷⁸⁹ meseline telmihte bulunduğu aşağıdaki beyitler bu örneklerden biridir⁷⁹⁰: [Tavîl]

رِيَاضٌ بِهَا لِلوَرَقِ كُلِّ مُرْتَبَةٌ تُخَيِّرُ مِنَ أَشْجَى الْعِنَاءِ وَتَنْتَقِي
بُجَاوِبُهَا أُخْرَى لِيَجْتَمِعَا مَعَا عَلَى عُصْنِ نَضْرٍ وَنَهْرٍ مُصَفَّقٍ
كَمَا اجْتَمَعَا يَوْمًا عَلَى الرَّيْرِ قَيْنَتَنَا يَزِيدَ بِلِخْنٍ مُطْرَبٍ وَسَطٍ جَوْسَقِ

Bahçelerde güvercinin en kederli şarkılardan seçip ayırdığı ağıtları vardır.

Diğer [güvercin de] ona karşılık verir, alkış tutan bir nehrin ve taze bir dalın üzerinde bir araya gelmek için.

Tıpkı bir gün sarayın orta yerinde, sazlar eşliğinde Yezîd'in iki cariyesinin hüznü bir şarkı ile bir araya geldiği gibi...

⁷⁸⁵ Demirayak-Çögenli, *age.*, s. 15, 104.

⁷⁸⁶ Ebû Hâlid Yezîd b. Abdilmelik b. Mervân Emevî sultanlarındandır. 71/690'da Dimaşk'ta doğdu. Ömer b. Abdilazîz'in vefatı üzerine halife oldu (101/719). Çok sevdiği cariyesi Ḥabâbe'nin ölümünden kısa bir süre sonra 105/724'te Ürdün'de öldü ve cenazesi Dimaşk'a getirilerek buraya defnedildi. Bilgi için bk. ez-Zirikli, *age.*, VIII, 185.

⁷⁸⁷ Ḥabâbe, Yezîd'in dört bin dinara satın aldığı ünlü şarkıcıdır. 105/723 yılında ölmüştür. Yezîd onu diğer cariyesi Sellâme'den üstün tutardı. Ḥabâbe'nin, valilerin atanma ve azilleri konusunda Yezîd üzerinde önemli bir tesiri olduğu belirtilmektedir. Bk. ez-Zirikli, *age.*, II, 163; VIII, 185.

⁷⁸⁸ Sellâmetu'l-Ḳass, Yezîd'in yirmi bin dinara satın aldığı ünlü şarkıcı ve şairdir. 130/748 yılında ölmüştür. Bk. ez-Zirikli, *age.*, III, 107.

⁷⁸⁹ Şarkı söyleme konusunda son derece maharetli oldukları için onların bu kabiliyeti darb-ı mesel haline gelmiştir. Bk. Ebû Hilâl el-'Askerî, *Cemheratu'l-Emşâl*, Dâru'l-Fikr, Beyrut, ts., II, 224.

⁷⁹⁰ İbnu'n-Naḳîb, *age.*, s. 220.

Aşağıdaki beyitte ise şairin *أَبْلَغُ مِنْ قُسِّ* (Kuss'tan⁷⁹¹ daha belîğ)⁷⁹², *أَخْطَبُ مِنْ قَسِّ* (Kuss'tan daha iyi bir hatip)⁷⁹³ ve *أَبِينُ مِنْ قَسِّ* (Kuss'tan daha açık konuşan)⁷⁹⁴ mesellerine telmihte bulunarak kuşun ötüşündeki etkileyicilik ile meşhur Arap hatibi Kuss b. Sâide'nin konuşmasındaki etkileyicilik arasında bir benzerlik kurduğu görülmektedir⁷⁹⁵: [Tavîl]

وَحَيْثُ خَطِيبُ الدَّوْحِ يَشْدُو بِمَنْطِقِ كَمَنْطِقِ قُسِّ عِنْدَ هَدْرِ شَفَاشِقِهِ

Ulu ağacın hatibi orada öterken [sanki] Kuss gibi konuşuyor.

Şairin telmih sanatından yararlandığı bir diğer konu medihtir. Bir kadıyı övmek için söylediği aşağıdaki beyitlerde şair memdûhun zekâsını ifade etmek üzere *أَزْكُنُ مِنْ*

إِيَّاسٍ (İyas'tan⁷⁹⁶ daha zeki) meseline⁷⁹⁷ telmihte bulunmuştur⁷⁹⁸: [Kâmil]

بَرِحَ الْخَفَاءُ فَمَا دَكَاءُ إِيَّاسٍ فِيمَا نَرَاهُ بِأَوْحِدٍ فِي النَّاسِ

إِنَّ الدَّكَاءَ الْأَوْحِدِيَّ دَكَاءُ مَنْ جَلَّتْ مَدَارِكُهُ عَنِ الْأَجْناسِ

فَاضِي دِمَشَقَ الْأَصْمَعِيِّ مُحَمَّدٌ تَرَبُّ النَّدى طَوْذُ الْعُلُومِ الرَّاسِي

Gizli aşikâr oldu. Gördüğümüz kadarıyla artık insanlar içerisinde İyas'ın zekâsı yegâne değil.

Yegâne akıl, idraki hemcinslerinden daha üstün olan kişinin aklıdır ki

O Dimaşk'ın ferasetli kadısı, cömertliğin kardeşi ve ilmin sağlam dağı Muhammed'dir.

⁷⁹¹ Kuss b. Sâ'ide b. 'Amr b. 'Adî el-İyâdî, Cahiliye devri Araplarının önde gelen bilge ve hatiplerindendir. Onun, bir kılıç veya bir asaya dayanarak konuşma yapan ilk Arap olduğu söylenir. Hz. Muhammed'i peygamberlik öncesinde Ukaz panayırında gördüğü rivayet edilmektedir. Hicretten önce 23 yılında, miladi 600 senesinde ölmüştür. Bk. ez-Ziriklî, *age.*, V, 196.

⁷⁹² el-Meydânî, *age.*, I, 111.

⁷⁹³ el-'Askerî, *Cemheratu'l-Emşâl*, I, 442; el-Meydânî, *age.*, I, 263.

⁷⁹⁴ el-'Askerî, *Cemheratu'l-Emşâl*, I, 249.

⁷⁹⁵ İbnu'n-Nakîb, *age.*, s.223.

⁷⁹⁶ Kadî İyâs olarak ün kazanan bu şahsın tam adı Ebû Vâsile İyâs b. Mu'âviye b. Kurrâ el-Muzeni'dir. 46/666'da doğmuştur. Basra kadılığı yapmıştır. Sahip olduğu üstün zekâ ve ferâseti mesel haline gelmiştir. 122/740'ta Vâsî'ta vefat etmiştir. Bk. ez-Ziriklî, *age.*, II, 33.

⁷⁹⁷ el-'Askerî, *Cemheratu'l-Emşâl*, I, 507; el-Meydânî, *age.*, I, 325.

⁷⁹⁸ İbnu'n-Nakîb, *age.*, s. 177.

İbnu'n-Naķib zaman zaman kendisinin veya kavminin erdemlerini anlatmak üzere fahr temalı şiiirlerde de mesellere başvurur. Aşağıdaki beyitte kavminin insanlar için iyi bir rehber olma özelliğini anlatmak üzere أَهْدَى مِنَ الْقَطَا (bağirtlak kuşundan daha iyi bir kılavuz)⁷⁹⁹ meseline telmihte bulunmuştur⁸⁰⁰: [Tavîl]

بَنِي عَمَّنَا نَحْنُ الْأُولَى يُهْتَدَى بِهِمْ ضَلِيلُ الْقَطَا فِي الْقَمْرِ وَاللَّيْلِ دَامِسْ

Amcaoğlu! Bizler gece zifiri karanlıkta çölde yolunu kaybetmiş bağirtlak kuşunun rehber edindiği kişileriz.

İbnu'n-Naķib şiiirlerinde başka mesellere de telmihte bulunmuştur. *أَعْمُرُ مِنَ مُعَاذٍ*

(Muaz'dan⁸⁰¹ daha uzun ömürlü)⁸⁰², *حَنْ الْمَوْصِلِي* (Mevşilî'nin⁸⁰³ şarkıları)⁸⁰⁴, *بُرُودٌ تَزِيدَ*

(Tezîd'in⁸⁰⁵ elbiseleri)⁸⁰⁶, *حَلَّقَتْ بِهِ عَنَاءٌ مُعْرَبٌ* (Zümrüdü Ankâ onu uçurdu, helak etti)⁸⁰⁷

meselleri bunlardan bazılarıdır.

⁷⁹⁹ Kaynaklarda bağirtlak kuşunun bir aylık yoldan dönüp bin yumurta arasından kendi yumurtalarını bulabilecek derecede yön bilgisine sahip olduğu belirtilmiştir. Bu özelliği sebebiyle rehberliğine müracaat edilebilecek olanlar için darb-ı mesel olmuştur. Bk. Ebu'l-Ĥayr Zeyd b. Abdillâh b. Mes'ûd el-Hâşimî, *el-Emsâl*, Dâru Sa'diddîd, Dımaşk, 1423, s. 30; eş-Se'âlibî, *et-Temsîl ve'l-Muĥâdara*, thk. Abdulfettâh Muhammed el-Ĥulv, 2.b., ed-Dâru'l-'Arabiyye li'l-Kitâb, byy., 1401/1981, s. 370; Rızkullah Luvîs b. Yûsuf b. Abdilmesîh b. Yakûb Şeyĥu el-Yesûî, *Mecâni'l-Edeb fi Ĥadâiki'l-'Arab*, Matbaatu'l-Âbâi'l-Yesû'îyyîn, Beyrut, 1913, V, 67.

⁸⁰⁰ İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 170.

⁸⁰¹ Ebû Muslim Mu'âz b. Muslim el-Herrâ' dil bilgini, edip ve şairdir. Kûfelidir. Herat elbiselerinin ticaretini yaptığı için el-Herrâ' lakabıyla anılmıştır. 187/803 yılında vefat etmiştir. Bk. İbn Ĥallikân, *age.*, V, 218; ez-Ziriklî, *age.*, VII, 258.

⁸⁰² İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 203. Mu'âz'ın uzun bir ömür sürmesi sebebiyle uzun yaşayanlar için bu söz mesel olarak kullanılmıştır. Kaynaklarda Mu'âz'ın yüz yirmi ve yüz elli yıl yaşadığına dair bilgiler bulunmaktadır. Bk. eş-Se'âlibî, *Şimâru'l-Ĥulûb*, s. 477; el-Meydânî, *age.*, II, 51.

⁸⁰³ Ebû Muhammed İshâk b. İbrâhîm b. Mâhân el-Mevşilî 155/772 yılında doğdu. Önemli bir musikişinas ve şairdir. Aynı zamanda dil ve tarih bilginidir. 235/850 yılında ölmüştür. Bk. İbn Ĥallikân, *age.*, I, 202-205; ez-Ziriklî, *age.*, I, 292-294.

⁸⁰⁴ İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 12. Bu ifade iyi şarkılar için darb-ı mesel olarak söylenmiştir. Bk. eş-Se'âlibî, *Şimâru'l-Ĥulûb*, s. 153.

⁸⁰⁵ Tam ismi Tezîd b. Ĥulvân b. 'İmrân b. el-Ĥâf b. el-Ĥudâ'a olan bu şahsın hayatı hakkında bilgiye ulaşılamamıştır. Bk. Ebû Naşr Ali b. Hibetillâh b. Cafer b. Mâkûlâ, *el-İkmâl fi Raf'i'l-İrtiyâb 'ani'l-Mu'telif ve'l-Muĥtelif fi'l-Esmâ ve'l-Kunâ ve'l-Ensâb*, Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, Beyrut, 1411/1990, I, 231.

⁸⁰⁶ İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 97. Bu ifade zarif, şık ve lüks elbiseler konusunda mesel olmuştur. Bk. eş-Se'âlibî, *Şimâru'l-Ĥulûb*, s. 598.

⁸⁰⁷ İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 29. Zümrüdü Ankâ, gerçekliği olmayan efsanevî bir kuş olup Arapların kullandığı bu mesel, kendilerinden ümit kesilen kişi ve durumlar için kullanılır. Bk. el-Meydânî, *age.*, I, 201.

İbnu'n-Nakîb'in kıssalara telmihte bulunduğu şiirler de vardır. Örneğin Dımaşk'taki Rabve'nin güzelliklerinin anlatıldığı aşağıdaki beyitlerde şair Yemen'de Şeddâd b. 'Âd tarafından bir şehir inşâ ettirilmesine⁸⁰⁸ ve Kur'an'ı Kerim'de de belirtildiği üzere⁸⁰⁹ İrem adı verilen, sütunlarla dolu bu şehrin “memleketler içinde benzerinin var edilmemiş olması” durumuna telmihte bulunmuştur. Ayrıca mübalağalı bir üslupla İrem kentinin Rabve'den daha güzel olmadığını ima etmiştir⁸¹⁰: [Kâmil]

لِلْعُوطَةِ الْعَنَاءِ أَشْرَفُ رُبُوعٍ أَضْحَى بِهَا عَيْشُ النَّزِيلِ رَغِيدًا
نَشَرَ الرَّيْبُغِ عَلَى حَدَائِقِ دَوْحِهَا حُلًّا تَزِيدُ عَلَى بُرُودِ تَزِيدًا
فَلَوْ أَنَّ شَدَّادَ ابْنَ عَادٍ حَلَّهَا مَا شَادَ فِي ذَاتِ الْعِمَادِ عُمُودًا

Sık ağaçlı Gûta'da çok değerli bir tepe vardır. Orada konaklayan kişi mutluluk içinde vakit geçirir.

İlkbahar onun yüksek ağaçlı bahçelerine, Tezîd'in elbiselerinden daha şaşaalı elbiseler giydirmiştir.

Şayet Âd oğlu Şeddâd oraya yerleşseydi [yüksek] sütunlu [İrem kentine] çivi bile çakmazdı.

İbnu'n-Nakîb'in şiirlerinde yer alan, kıssaya telmih örneklerinden bir diğeri de Kur'ân-ı Kerîm'de anlatılan⁸¹¹, İbrahim Peygamber'in kavminin putlarını kırmayı olayına telmihtir⁸¹²:

سُبْحَانَ مَنْ أَبَدَى رُفُوعًا مَ الرِّقِّ أَمْثَالَ النُّجُومِ
وَأَعَانَ إِبْرَاهِيمَ فِي تَكْسِيرِ أَصْنَامِ الرُّفُومِ

Şanı yücedir, kâğıttaki rakamları yıldızlar misali var edip,

İbrahim'e nakışlı putları kırmada yardım edenin...

⁸⁰⁸ Rivayete göre kabilenin atası olan 'Âd'ın oğlu Şeddâd cennetle ilgili anlatıları duyduğunda Hadramut ile San'a arasına bir şehir kurmaya karar vermiştir. Yaklaşık 70 kilometrekarelik bir alana konuşlandırılan ve etrafını 35 metre yüksekliğinde surların kuşattığı bu şehrin içerisinde altın ve gümüşlerle süslenmiş görkemli saraylar vardı. İçerisinden akan nehrin etrafında hoş kokulu ağaçlar bulunmaktaydı. Şehrin yapımı tamamlanıp da Şeddâd buraya yerleşmek üzere geldiğinde azgınlıkları sebebiyle Allah tarafından helak edildiler. Bk. Yâkût el-Ĥamevî, *Mu'cemu'l-Buldân*, I, 155; en-Nuveyrî, *age.*, I, 373.

⁸⁰⁹ Fecr 89/7.

⁸¹⁰ İbnu'n-Nakîb, *age.*, s. 96.

⁸¹¹ Enbiyâ 21/51-67.

⁸¹² İbnu'n-Nakîb, *age.*, s. 259-260.

Buraya kadar İbnu'n-Naķib'in mesel ve kıssaya telmihte bulunduğu örneklerden söz edildi. Şairin Şiire telmihte bulunduğu Şu örnekle konuyu sonlandırmak uygun olacaktır⁸¹³: [Tavil]

وَفِي جَانِبِ الْوَادِي حَمَامَةٌ أَيَكَّةُ مِّنَ الْوُزُقِ تَشْكُو الْبَيْرَ فِي الْوَرَقِ الْخُضْرِ
تَنُوحُ عَلَى إِثْرِ الْهَدِيلِ صَبَابَةٌ كَمَا نَاحَتِ الْخُنْسَاءُ يَوْمًا عَلَى صَخْرٍ

Vadinin güney tarafında yeşil yapraklı dallar arasında koruluğun ayrılıktan yakınan güvercini vardır.

O, bir zamanlar Hansâ'nın, kardeşi Şahr'a ağıt yaktığı gibi aşkıdan dolayı bir güvercin sesi için ağıt yakmaktadır.

Bu beyitlerde Şair güvercinin acıklı ötüşünü, yaşadığı ayrılık sebebiyle ağıt yakması şeklinde yorumlamış ve meşhur Arap Şairi Hansâ'nın⁸¹⁴ kardeşi Şahr için söylediği mersiyelere telmihte bulunarak güvercinin ötüşü ile Hansâ'nın hüznüli Şiirler söylemesi arasında benzerlik kurmuştur. Hansâ'nın kardeşi için söylediği mersiyeler Arap Edebiyatı tarihinde oldukça ünlü olup bunlardan biri aşağıdaki Őiirdir⁸¹⁵: [Tavil]

تَقُولُ نِسَاءً شَبِتَ مِنْ غَيْرِ كَبْرَةٍ وَأَيْسَرُ مِمَّا قَدْ لَقِيتُ يُشِيبُ
أَقُولُ أَبَا حَسَّانَ لَا الْعَيْشُ طَيِّبٌ وَكَيْفَ وَقَدْ أُفْرِدْتُ مِنْكَ يَطِيبُ
فَقَى السِّنِّ كَهْلُ الْحَلِيمِ لَا مُتَسَرِّعٌ وَلَا جَامِدٌ جَعُدُ الْيَدَيْنِ جَدِيدُ
أَخُو الْفَضْلِ لَا بَاغٍ عَلَيْهِ لِفَضْلِهِ وَلَا هُوَ خُرْقٌ فِي الْوُجُوهِ قَطُوبُ
إِذَا ذَكَرَ النَّاسُ السَّمَّاحَ مِنْ أَمْرِي وَأَكْرَمَ أَوْ قَالَ الصَّوَابَ خَطِيبُ
ذَكَرْتُكَ فَاسْتَعْبَرْتُ وَالصَّدْرُ كَاظِمٌ عَلَى عُصَّةٍ مِنْهَا الْفُرَادُ يَذُوبُ
لَعَمْرِي لَقَدْ أَوْهَيْتَ قَلْبِي عَنِ الْعِزَا وَطَاطَأَتْ رَأْسِي وَالْفُرَادُ كَثِيبُ

⁸¹³ İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 141.

⁸¹⁴ Tam adı Ummu 'Amr Tumâdır b. 'Amr b. el-Hâriş'tir. el-Hansâ' ismiyle meşhurdur. Doğum tarihi hakkında kesin bir bilgi bulunmamaktadır. Ömrünün çoğunu Câhiliye döneminde geçirmiş daha sonra Müslüman olarak Hz. Peygamber ile görüşmüştur. Arapların en ünlü kadın Şairi olan el-Hansâ daha çok mersiye Şiirleri ile anılır. Kardeşleri Şahr ve Mu'âviye'ye yazdığı mersiyeler meşhurdur. Şiir divanı bulunmaktadır. Bilgi için bk. Ebû Abdillâh Muhammed b. Sellâm b. 'Ubeydillâh el-Cumahî, *Tabakâtu Fuĥûli'ş-Şu'ara'*, thk. Mahmûd Muhammed Şâkir, Dâru'l-Medenî, Cidde, ts., I, 203; İbn Kuteybe, *age.*, s. 343-347; ez-Zirikli, *age.*, II, 86.

⁸¹⁵ Ħamdû Tammâs, *Dîvânu'l-Ħansâ'*, 2.b., Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, 1425/2004, s. 19.

لَقَدْ قُصِمَتْ مِنِّي قَنَاةٌ صَلِيْبَةٌ وَيُقْصَمُ عُوْدُ النَّبْعِ وَهُوَ صَلِيْبٌ

Çektiklerimden daha azı bile saç ağart[acak cinsten] iken kadınlar “yaşlanmadan saçların ağarmış” diyor.

Diyorum ki; Ey Hassân'ın babası [artık] yaşamak hoş değil. Senden [ayrılıp] yalnız kalmışken nasıl hoş olsun ki...

Yaşça genç, [belki biraz] orta yaşlıydın. Ne çok aceleci ne de çok sakindin. Cimri ve pinti de değildin.

Kendisine hiç kimsenin haksızlık edemeyeceği [kadar] erdemliydin. İnsanlara karşı akılsız[ca davranan] suratsız biri de değildin.

İnsanlar birinin, bir şerefliinin hoşgörüsünü anlatsa veya bir hatip dürüstlükten konuşsa,

Seni hatırlarım da öfkemi kontrol ederek [sanki] gönlü eriten bir keder [denizini] geçmeye koyulurum.

Yemin olsun, kalbimin teselli [kudretini] zayıf düşürdün ve beni boynu bükük bıraktın. [Şimdi artık] gönül kederli...

[Meğer] Benim [dayandığım] sert asam kıtılmış. Gerçi gevrek iken taze akça ağacı da kıtılır ya...

2.3.4. Mübalağa

Anlama güzellik katan bedi' sanatlarından birisi de mübalağadır. Bir edebiyat terimi olarak mübalağa, sözün etkisini artırmak için bir şeyi olduğundan daha büyük veya daha küçük anlatma ya da hiç olamayacağı bir biçimde ifade etme sanatıdır.⁸¹⁶

Bu sanat, mübalağanın derecesine göre tebliğ, iğrâk ve ğuluv kısımlarına ayrılır. Bu ayırımında kıstas, sözün akla ve âdete (uygulama, tecrübe ve vâkıya) uygunluğudur. Şayet mübalağa aklen mümkün olmakla birlikte âdeten, gerçekleşmesi oldukça zayıf bir ihtimal barındırıyorsa “tebliğ”, akla uygun fakat âdeten mümkün görünmüyorsa “iğrâk” ve aklen imkânsız ise “ğuluv” adını alır.⁸¹⁷ Mübalağanın gerçeğe uygun olmayan bir ifade biçimi olması sebebiyle makbul olup olmaması eleştirilenler arasında tartışma konusu yapılmış genel kabule göre ğuluv dışındaki türleri makbul sayılmıştır. Ğuluv

⁸¹⁶ Kudâme b. Cafer, *age.*, s. 146; el-‘Askerî, *es-Sinâ’ ateyn*, s. 365; Karataş, *age.*, s. 296.

⁸¹⁷ el-Şazvîni, *Telhîsu'l-Miftâh*, s. 141; el-Mueyyed-Billah, *age.*, III, 68-70; İbn Hicce, *age.*, II, 8; Luviş Şeyhû, *'İlmu'l-Edeb fî 'İlmi'l-İnşâ ve'l-'Arûd*, 2.b., Matbaatu'l-Âbâi'l-Yesû'iyîn, Beyrut, 1897, s. 114-116; el-Merâğî, *'Ulûmu'l-Belâğa*, s. 337-338.

türünde ise ifade, dinleyiciye gerçekmiş gibi takdim etmemek için كَادَ (neredeysel) veya لَوْ (şayet) kelimeleri ile kurgulanır veya akla yatan güzel bir hayâlî tasvir olarak sunulursa kabul edilebileceği belirtilmiştir.⁸¹⁸

Mübalâĝa sanatı İbnu'n-Nakı̄b'in Şiirlerinde çokça yer verilen bedi' sanatlarından biridir. Şair bu sanatı teşbih, istiare ve telmih ile içiçe kullanır. Onun Şiirlerinde mübalâĝa türleri arasından ĝuluv ve tebliĝ daha çok yer almaktadır. Konular içerisinde özellikle medih, mübalâĝaya çok başvurulan alanların başında gelmektedir. Bu tür Şiirlerde memdühun, Arap edebiyatı tarihinde fesahat ve belâĝatın zirvesinde kabul edilen kişilerle kıyaslanıp onlardan üstün tutulduğu görölür. Bu tarz ifadeler aklen mümkün olup âdeten gerçekleşmesi uzak bir ihtimal olduğu için tebliĝ türü mübalâĝalardan kabul edilebilir. Şairin veziriazam Fazıl Ahmed Paşa'yı, belig konuşmaları yönüyle mesellere konu olan iki kişi, Arap risâle üslubunun kurucusu 'Abdulhamîd el-Kâtib⁸¹⁹ ve Kuss b. Sâ'ide ile kıyasladığı aşağıdaki beyitler bu tarz pek çok örnekten sadece biridir⁸²⁰: [Kâmil]

تَرَوِي لَهُ الْأَيَّامُ طِيبَ مَفَاحِرٍ وَمَا تَرَى عَزَّتْ عَلَى الْأُنْدَادِ
وَفَضَائِلَ مِلءَ الْعُيُونِ مَحَاسِنًا قَصَبَتْ عَلَى عَلِيَّاهُ بِاسْتِبْدَادِ
أَزَى عَلَى عَبْدِ الْحَمِيدِ بِلَاغَةً وَرَزَتْ بِبَلَاغَتُهُ بِقُسِّ إِيَادِ

Günler onun, benzerlerine nasip olmamış övünç kaynağı erdemlerini ve atalarından miras kalmış kahramanlıklarını anlatır.

Göz dolduran faziletlerini ve sadece ona ait olan güzelliğini anlatır.

O, belagatte Abdulhamîd el-Kâtib'i geçmiştir. Onun belagati Kuss el-İyâdi'yi gölgede bırakır.

⁸¹⁸ İbn Hicce, *age.*, II, 16-17; Luvîs Şeyhû, '*İlmu'l-Edeb*, s. 115-116; el-Merâĝi, '*Ulûmu'l-Belâĝa*, s. 338-339.

⁸¹⁹ Tam adı Ebû Ĝâlib 'Abdulhamîd b. Yahyâ b. Sa'd el-Kâtib'tir. Doĝum tarihi bilinmemektedir. Emevî halifesi Mervân b. Muhammed'in kâtipliğini yaptı. 132/750'de vefat etti. Klasik risâle tarzının kurallarını düzenleyip onu bir sanat haline getiren kişi olarak anılmaktadır. Bk. İbn Hallikân, *age.*, III, 328-332; ez-Zirikli, *age.*, III, 289-290; Ergin, Ali Şakir, "Abdülhamîd el-Kâtib", *DİA*, İstanbul, 1988, I, 225.

⁸²⁰ İbnu'n-Nakı̄b, *age.*, s. 90-93.

Aşağıdaki beyitte ise istiare sanatı kullanılarak memdûh Kuss b. Sâ'ide'ye benzetilmekte ve fesahatte darb-ı mesel haline gelen⁸²¹ Zeyd b. el-Hâriş⁸²² ve Dağfel b. Hanzala'dan⁸²³ üstün tutulmaktadır⁸²⁴: [Kâmil]

مَوْلَايَ يَا فُسَّ الْبَلَاغَةِ وَالَّذِي مَنْ ذُوْنَهُ زَيْدُ الْبَيَانِ وَدَعْفَلُ

Beyim, belâğatın Kuss'u ve beyanda Zeyd ve Dağfel'in kendisinden daha aşağıda olduğu kişi!

Aşağıdaki beyitte ise bunlardan farklı olarak, makâme türünün kurucusu olan ve sahip olduğu edebî kişiliği sebebiyle Bedüzzaman (zamanın harikası) olarak anılan Bedüzzaman el-Hemedânî'nin⁸²⁵ bile memdûhun sahip olduğu fesahati anlatmaktan aciz kalacağı ifade edilmektedir⁸²⁶: [Kâmil]

تَرْفُضُ مِنْهُ بِالْعُلُومِ فَصَاحَةً لَوْ رَامَ يَحْكِيهَا الْبَدِيعُ لَقَصَّرَا

Onun fesahati bilgiler sağlar. Bedüzzaman bile onun fesahatini anlatmak istese hakkını veremez.

Şair benzer bir üsluba, övülen kişilerin faziletlerini anlatırken başvurmuştur. Gülûv türüne dâhil edilebilecek bu örnekte şair memdûhun faziletlerinin çokluğunu ifade etmek için “meddahların sayamayacağı kadar çok” şeklinde bir mübalağaya başvurmuştur⁸²⁷: [Kâmil]

فَإِلَيْكَهَا يَا مَنْ تَسْرَبَلٌ وَارْتَدَى بِفَضَائِلٍ لَمْ يُخْصِهَا مُدَّاخَهَا

İşte sanadır [bu kaside] ey meddahların sayamadığı [kadar çok] fazileti giyinip kuşanmış olan!

⁸²¹ İki belîğden -Zeyd ve Dağfel'den- daha fasih). el-Meydânî, *age.*, II, 90.

⁸²² Tam adı Dağfel b. Hanzale b. Zeyd es-Sedüsi'dir. Hayatı hakkında fazla bilgi bulunmamaktadır. Hz. Peygamber ile görüştüğü nakledilir. Ensab (neseb ilmi) konusunda son derece bilgili olması yönüyle ün kazanmıştır. 65/695'te vefat etmiştir. Bk. Ebû Abdillâh Muhammed b. Sa'd el-Hâşimî el-Bağdâdî, *et-Tabakâtu'l-Kubrâ*, thk. Muhammed Abdulkâdir 'Atâ', Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1410/1990, VII, 101; Yâkût el-Hamevî, *Mu'cemu'l-Udebâ*, III, 1288-1290; ez-Ziriklî, *age.*, II, 340.

⁸²³ Tam adı Zeyd b. el-Hâriş b. Hârişe en-Nemerî'dir. Lakabı el-Keyyis'tir. Nesep bilginidir. Hayatı hakkında bilgiye ulaşılamamıştır. Bk. Yâkût el-Hamevî, *Mu'cemu'l-Udebâ*, V, 2248.

⁸²⁴ İbnu'n-Nakîb, *age.*, s. 235.

⁸²⁵ Tam adı Ebu'l-Faql Bedüzzaman Ahmed b. el-Huseyn el-Hemedânî'dir. 358/968'de Hemedan'da doğdu. 398/1008'de vefat etti. Pek çok şehre ilmî seyahatler gerçekleştiren Bedüzzaman kendine has edebî üslubuyla Arap Edebiyatı tarihindeki yerini almıştır. *Mağâmât* isimli eseri oldukça meşhurdur. Bk. eş-Se'âlibî, *Yetîmetu'd-Dehr fî Meğâsini Ehli'l-'Aşr*, thk. Mufîd Muhammed Şamhiyye, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1403/1983, IV, 293-296; Yâkût el-Hamevî, *Mu'cemu'l-Udebâ*, I, 234-253; Nevzat Aşık, “Bedüzzaman el-Hemedânî”, *DİA*, İstanbul, 1992, V, 328-329.

⁸²⁶ İbnu'n-Nakîb, *age.*, s. 145.

⁸²⁷ İbnu'n-Nakîb, *age.*, s. 290.

Bu beyitte bir başka mübalağa daha bulunmaktadır ki o da memduhun soyut bir varlık olan “fazilet”i kuşanması durumudur. Burada şair, çokluğu sebebiyle memduhun faziletlerini meknî istiare yoluyla elbiseye benzetmiş ve onunla ilgili sözcükler olan ارتدى ve تسرّيل fiillerini zikretmiştir.

Şairin medih şiirlerinde başvurduğu mübalağalardan bir diğeri de aşağıdaki beyitte yer almaktadır. Şair burada övülen şahsın, kendisine ait olması durumunda Ülker Yıldızı’ni ufka dağıtacak kadar cömert olduğunu vurgulamaktadır⁸²⁸: [Basît]

شَهُمْ لَوْ أَنَّ الثُّرَيَّا مِنْ مَوَاهِبِهِ لَفَرَقْتَهَا أَيَادِيهِ عَلَى الْأَفُقِ

O öyle asil biridir ki şayet Ülker Yıldızı ona bahşedilen şeylerden olsaydı onun elleri onu ufka dağıtırdı.

Görüldüğü üzere aklen mümkün görünmeyen bu ifadenin ğuluv türü mübalağa olduğu anlaşılmaktadır. Fakat şair burada لَوْ edatını kullanmak suretiyle düşüncesini gerçekmiş gibi sunmak yerine gerçeğe yaklaştırarak takdim etmeyi tercih etmiştir. Dolayısıyla bu mübalağa makbul ğuluv türündendir.

İbnu’n-Nakîb’in mübalağa sanatına yer verdiği bir diğer konu da fahrdır. Bu konuda söylediği şiirlerde şair kavminin ve kendisinin erdemlerini daha çarpıcı bir şekilde ifade etmek için mübalağa sanatından yararlanır. Örneğin aşağıdaki beyitte daha önce “telmih” konusunda zikredilen bir darb-ı meselin anlam zenginliğinden de istifade ederek kavmini şöyle yüceltmektedir⁸²⁹: [Tavîl]

بَنِي عَمَّانَا نَحْنُ الْأُولَى يُهْتَدَى بِهِمْ ضَلِيلُ الْقَطَا فِي الْقَمْرِ وَاللَّيْلُ دَامِسُ

Amcaoğlu! Bizler gece zifiri karanlıkta çölde yolunu kaybetmiş bağırtlak kuşunun rehber edindiği kişileriz.

Aşağıda yer alan beyitte ise aklen mümkün olmayan bir ifadeye yer verilmek suretiyle ğuluv türü mübalağa yapılmıştır⁸³⁰: [Tavîl]

فَلَمْ نَتَّخِذْ غَيْرَ السَّمَاءِ مُنَادِمًا وَمَا رَاقَنَا غَيْرَ الثُّرَيَّا بُحَالِسُ

⁸²⁸ İbnu’n-Nakîb, *age.*, s. 226.

⁸²⁹ İbnu’n-Nakîb, *age.*, s. 170.

⁸³⁰ İbnu’n-Nakîb, *age.*, s. 170.

Biz Spica [ve Arcturus] yıldızından başka bir dost edinmedik. Ülker yıldızından başka bir arkadaşı da beğenmeyiz.

Görüldüğü üzere şair burada ancak yıldızları dost edindiklerini ifade etmektedir. Bu durum aklen mümkün olmamakla birlikte şairin tasrihî istiare yoluyla, parlak hasletlere sahip olma ve şeref bakımından yüksek konumda bulunma özellikleri sebebiyle dostlarını yıldızlara benzettiği anlaşılmaktadır. Bu beyit mecazi bir anlatımla güzel bir hayalî tasvir ortaya koyması sebebiyle makbul ğuluv türünden kabul edilebilir.

Şair, kedisiyle övündüğü aşağıdaki beyitlerde ise mizacının Satürn'den daha yüce olması ve zilleti kendisi için ölüm sayması gibi çeşitli mübalağa ifadelerine yer vermiştir⁸³¹: [Kâmil]

وَمَنْ الرَّدَى أَنْ أَرْتَدِي بِمَدَلَّةٍ وَخَلَائِقِي تَعْلُو عَلَى كَيَّوَانِ

Mizacım Satürn'ü aşmışken âdilik elbisesini giyinmem benim için ölümdür.

İbnu'n-Naķib'in mübalağa sanatından yararlandığı bir diğer konu da gazeldir. Bu şiirlerde sevgilinin fiziksel ve manevi özelliklerinin abartılı bir biçimde anlatıldığı görülmektedir. Şairin, sevgilinin boynunun uzunluğunu tasvir ettiği aşağıdaki beyit bu örneklerden biridir⁸³²: [Tavîl]

فَمَا حَالُ بَيْنِ الضَّبِّ وَالتُّونِ حَائِلٌ بِأَطْوَلِ مِمَّا بَيْنَ قِرْطَيْكَ وَالْعِقْدِ

Kelerle balık arasındaki mesafe senin küpelerle gerdanın arasındakinden daha uzun değildir.

Bir diğer beyitte ise sevgilinin son derece güzel olması şairi “sevgiliyi güzelliğe” değil “güzelliği sevgiliye” nispet etmek durumunda bırakmıştır ki bu ifade ğuluv türü bir mübalağa örneğidir⁸³³: [Tavîl]

أَقُولُ لِظَنِّي مُتَرَفٍ مُتَدَلِّلٌ لَعُوبٍ بِأَبَابِ الْوَرَى حِينَ يَطْرُقُ
لَكَ الْحُسْنُ لَا بَلَّ إِنَّ فِي الْحُسْنِ نِسْبَةً إِلَيْكَ عَدَا مِنْ أَجْلِهَا الْحُسْنُ يُعَشِّقُ

İşveli, nazlı ve [gönül kapılarını] çaldığında akıllarla oynayan bir ceylana dedim ki:

⁸³¹ İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 274.

⁸³² İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 108.

⁸³³ İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 229.

“Güzellik yalnız sana mahsustur, hayır, hatta güzellikte sana bir mensubiyet vardır. Bu mensubiyet sebebiyle güzelliğe âşık olunur.

İbnu'n-Naķib'in en güzel mübalaĝa örneklerinden biri aŗaĝdaki beyitte yer almaktadır. Şair burada sevgilinin ince ve narin yapısını çok hoŗ bir biĝimde anlatmaktadır⁸³⁴: [Vâfir]

فَدَيْتُكَ لَوْ وَطِئْتُ عَلَى جُفُونٍ لَمَا كَادَتْ تُنْبَهُ مِنْ كِرَاهَا

Canım sana feda olsun! Sen Şayet göz kapaklarının üzerine bassan neredeyse onlar uykusundan uyanmaz.

İbnu'n-Naķib zaman zaman tabiatı tasvir ettiĝi Şiirlerde de bu sanatı kullanmıŗtır. Bir Şiirinde Dımaŗķ'taki ünlü mesire yeri Rabve'nin güzelliklerini anlatırken buranın, güzelliĝi dillere destan olan İrem kentine olan üstünlüĝünü mübalaĝalı bir üslupla Şöyle ifade etmektedir⁸³⁵: [Kâmil]

لِلْعُوطَةِ الْعَنَاءِ أَشْرَفُ رَنْوَةٍ أَضْحَى بِهَا عَيْشُ النَّزِيلِ رَغِيدَا
نَشَرَ الرَّبِيعِ عَلَى حَدَائِقِ دَوْحِهَا خُلَلَا تَزِيدُ عَلَى بُرُودِ تَزِيدَا
فَلَوْ أَنَّ شَدَّادَ ابْنِ عَادٍ حَلَّهَا مَا شَادَ فِي ذَاتِ الْعِمَادِ عَمُودَا

Sık aĝaçlı Ğûta'da çok deĝerli bir tepe vardır. Orada konaklayan kiŗi mutluluk içinde vakit geĝirir.

İlkbahar onun yüksek aĝaçlı bahĝelerine, Tezîd [oĝullarının] elbiselerinden daha Őaŗaalı elbiseler giydirmiŗtir.

Şayet Âd oĝlu Şeddâd oraya yerleŗseydi [yüksek] sütünlu [İrem Kentine] ĝivi bile ĝakmazdı.

Şarap tasvirine yer verdiĝi Şu beyitte de Şairin mübalaĝa sanatına baŗvurarak Şarabı parlaklık bakımından dolunaydan daha üstün tuttuĝu görölmektedir⁸³⁶: [Basît]

يَا سَاقِي الْقَوْمِ قَدْ هَبَّ النَّيَامُ عَلَى صَوْتِ الْقِيَانِ وَدَاعِي أَنْسِهِمْ صَاحَا
فَمُ وَيْكَ فِي ظِلِّ رَيْعَانِ الصَّبَا فَرِحَا دُرٌّ بِالْحَمِيَّا تَفُوقُ الْبَدْرَ إِذْ لَاحَا

⁸³⁴ İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 285.

⁸³⁵ İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 96.

⁸³⁶ İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 78.

*Ey topluluğun sakisi! [Bak,] uyumakta olanlar şarkıcı cariyelerin sesiyle uyandılar.
Dostluk meclisinin davetçisi de çağrıda bulundu.*

*Gençliğin ilkbaharında sevinçle kalk ve parlak dolunaya bile üstün gelen
humeyyâ şarabını (sersemlik veren sert şarabı) sun!*

Aşağıda yer alan beyitte ise şairin mübalağa sanatını özlem duygularını ifade etmek üzere kullandığı görülmektedir. Duyguların meknî istiare yoluyla bir kuşa benzetildiği bu mübalağa, كاد kelimesi kullanılarak kurgulanması sebebiyle makbul guluv türüne ait bir örnek olarak değerlendirilebilir⁸³⁷: [Tavîl]

كَنْبْتُ وَفِي قَلْبِي إِيْنِكَ نَوَازِعُ تَكَادُ لِقَرْطِ الشَّوْقِ أَنْ تَسْتَطِيرَهُ

*Yazıyorum, kalbimde sana karşı beslediğim aşırı özlemden dolayı neredeyse
uçmayı arzulayan duygular var.*

2.3.5. Tazmîn

Tazmîn şairin kendi şiirine, alıntı olduğu anlaşılacak biçimde başkasına ait şiirden bir şey katması⁸³⁸, diğer bir deyişle manzum bir sözün bir başkası tarafından şiirde kullanılmasıdır.⁸³⁹ Tanımdan da anlaşılacağı üzere tazmîn yapılan kısım edebiyatçılar nezdinde meşhur değilse alıntı olduğuna işaret edilmesi gerekir.⁸⁴⁰

İbnu'n-Naķib'in "şiir hırsızlığı" konusunda oldukça titiz olduğu anlaşılmaktadır. Söyleyeni bilinmeyen aşağıdaki beyitlerde tazmîn yaptığına işaret etme ihtiyacı hissetmesi onun bu konudaki hassasiyetini yansıtmaktadır⁸⁴¹: [Tavîl]

دَكَرْتُ عُهُودًا بِالْحِمَى غَيْرَ مَا تَرَى فَفِي الْقَلْبِ مِنْ تَذْكَارِهَا لَاعِجُ الْجَمْرِ

وَقَدْ صَدَقَتْ فِينَا مَقَالَةُ شَاعِرٍ [شَدَدْتُ حَيَازِيمِي عَلَيْهَا إِلَى الْحَشْرِ]⁸⁴²

*[Bunun üzerine] Himâ'daki senin bilmediğin hatıraları anımsadım. Şimdi kalpte
onun anularına dair bir kor acısı var.*

⁸³⁷ İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 163.

⁸³⁸ el-Ķazvîni, *Telhîsu'l-Miftâh*, s. 168. el-Ķazvîni'den önce "tazmîn" kavramı iktibas ve irsâl-i mesel gibi sanatları da kapsayacak bir anlamda kullanılmıştır. Bk. İbnu'l-Esîr, *age.*, III, 200; İbn Ebi'l-İşba', *age.*, s. 140; en-Nuveyrî, *age.*, VII, 126.

⁸³⁹ Karataş, *age.*, s. 411.

⁸⁴⁰ el-Ķazvîni, *Telhîsu'l-Miftâh*, s. 168.

⁸⁴¹ İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 141.

⁸⁴² Bu mısranın hangi şaire ait olduğu tespit edilememiştir.

Şairin şu sözü bizim hakkımızda gerçek olmuştur: “Kıyamete dek tüm bu sıkıntılara sabırla katlanacağım”

İbnu'n-Naķib şiirlerinde A'şâ b. Kays (7/629)⁸⁴³, Mecnûnu Leyla olarak tanınan Kays b. el-Mulevvaķ (70/690)⁸⁴⁴, İbnu'n-Đaħħâk el-Bâhilî (250/864)⁸⁴⁵, el-Buħturî (284/897)⁸⁴⁶, İbnu'l-Mu'tez (296/908)⁸⁴⁷, el-Mutenebbî (354/965)⁸⁴⁸ ve Keşâcım (360/971)⁸⁴⁹ gibi şairlerden tazmîn yapmıştır. Şairin, bu alıntılarını çoğunlukla eş-Se'âlibî (429/1038)'nin eserleri üzerinden yaptığı düşünülmektedir. Daha önce de belirtildiği üzere İbnu'n-Naķib hicri V. asırda yaşamış olan bu edebiyatçıya olan hayranlığını gizlememiştir.⁸⁵⁰ Bunun yanı sıra kendisinden alıntı yaptığı şairlerin tamamının eş-Se'âlibî'den önce yaşamış olması ve tazmîn yapılan beyitlerin büyük çoğunluğunun eş-Se'âlibî'nin eserlerinde mevcut olması bu düşünceyi güçlendirmektedir.

Şair tazmîn sanatına, aşırıya kaçmadan yeri geldikçe başvurmuş, alıntı yaptığı şiirin bağlamı içerisindeki anlam zenginliğini şiirine dercederek kendi şiirlerinin duygu derinliğini artırmayı başarabilmiştir. Aşağıdaki şiir şairin tazmîn sanatına başvurduğu bu örneklerden biridir⁸⁵¹: [Tavîl]

ذَكَرْتُ فِي قَاسِيُونَ الْيَوْمَ الْفَتْنَا أَيَّامَ نَحْنُ جَمِيعٌ وَالْمَيَّ أَمَمٌ
فَرَّاحٌ يَفْدَحُ زَنْدَ الشَّقِيقِ قَادِحُهُ فِي مُهَجَّتِي وَلَهَيْبُ الْوَجْدِ يَضْطَرُّمُ
[يَا مَنْ يَعِزُّ عَلَيْنَا أَنْ نُفَارِقَهُمْ وَجَدَانُنَا كُلَّ شَيْءٍ بَعْدَكُمْ عَدَمٌ]⁸⁵²

Bugün Kasyûn'da, bir arada bulunduğumuz ve arzuların da bize yakın olduğu günlerdeki dostluğumuzu hatırladım.

Bu yüzden onun kıvılcımı, içimdeki özlem çirasını tutuşturuyor ve [kalbimdeki] keder alev alıyor.

⁸⁴³ İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 307.

⁸⁴⁴ İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 251.

⁸⁴⁵ İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 38, 52.

⁸⁴⁶ İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 250.

⁸⁴⁷ İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 152.

⁸⁴⁸ İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 53, 261, 268, 279.

⁸⁴⁹ İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 96.

⁸⁵⁰ İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 58.

⁸⁵¹ İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 260, 261.

⁸⁵² el-Mutenebbî, *age.*, s. 333; eş-Se'âlibî, *el-Muntehal*, thk. Ahmed Ebû Alî, el-Matbaatu't-Ticâriyye, İskenderiye, 1319/1901, s. 213.

Ey ayrılıkları bize zor gelenler, sizden sonra gördüğümüz her şey yokluktur (hiçbir şey sizin yerinizi doldurmuyor).

Şiirin son beyti el-Mutenebbî'nin Hamdânî emîri Seyfuddevle el-Hamdânî (356/967)'ye yazdığı bir medih şiirine aittir. Anlatıldığına göre el-Mutenebbî Seyfuddevle için medih şiirleri söylemeye ara verince bu durum Seyfuddevle'nin hoşuna gitmemiş, bazı şairleri huzurunda toplatarak onun hakkında hoşuna gitmeyeceği şiirler söyletmıştır. Bu, el-Mutenebbî'nin şiir söylememe konusundaki inadını arttırmış, o bu konuda ısrar ettikçe Seyfuddevle de aynı tutumunu devam ettirmiştir. Sonunda el-Mutenebbî Seyfuddevle'ye sitemle karışık bir medih şiiri söylemeye karar vermiş, bu şiirde ona olan sevgisini dile getirerek ondan ayrı kalmanın kendisini nasıl yaraladığını anlatmıştır.⁸⁵³

İbnu'n-Nakîb de bir süre kendisinden ayrı düştüğü dostu için söylediği yukarıdaki şiirde söz konusu beyti alıntılarla suretiyle ondaki anlam, duygu ve düşünceleri kendi şiirine aktarmış, el-Mutenebbî'nin Seyfuddevle'ye duyduğu hisler ile kendisinin dostu duyduğu hisler arasında bir köprü kurmuştur. Bu sayede el-Mutenebbî'nin söz konusu şiirinin hikâyesini bilen dinleyiciye bir beyitle pek çok şey anlatmayı başaramıştır.

İbnu'n-Nakîb kimi zaman da alıntı yaptığı beyti, kullanıldığı anlamsal bağlamdan kopararak başka bir tema içerisine uyarlamıştır ki İbn Raşîk'e göre bu, tazmîn sanatının güzel kullanımlarındandır.⁸⁵⁴ Şairin, ikinci beytin ikinci mısrasını tazmîn yaptığı aşağıdaki şiir bunun güzel örneklerindendir⁸⁵⁵: [Basît]

لِلَّهِ مِنْكَ كِتَابٌ رَاحَ يُوسَعِي بِشْرًا وَيُهْدِي لِسَمْعِي كُلَّ مَرْغُوبٍ
كَأَنَّهُ وَهُوَ فِي كَفِّي أَقْلُبُهُ [قَمِيصُ يُوسُفَ فِي أَجْفَانِ يَعْقُوبِ]

Vallahi senin mektubun beni çok mutlu ediyor ve kulağıma, arzu edilen her şeyi bahşediyor.

Elimde evirip çeviriken sanki o, Yusuf'un, Yakup'un gözkapaklarındaki gömleğidir.

⁸⁵³ Ebu'l-'Alâ' Ahmed b. Abdillâh el-Ma'arrî, *Şerhu Dîvânî Ebi't-Ṭayyib el-Mutenebbî*, thk. Abdulmecîd Diyâb, 2.b., Dâru'l-Me'ârif, Kahire, 1413/1992, III, 247.

⁸⁵⁴ İbn Raşîk, *age.*, II, 85.

⁸⁵⁵ İbnu'n-Nakîb, *age.*, s. 53.

Bu mısra el-Mutenebbî'nin İhşidîler devletinin ünlü valisi Ebu'l-Misk Kâfûr (357/968)'u⁸⁵⁶ övmek üzere söylediği bir medih şiirine ait olup aşağıdaki beyitte yer almaktadır⁸⁵⁷: [Basît]

كَأَنَّ كُلَّ سُؤَالٍ فِي مَسَامِعِهِ قَمِيصٌ يُوسُفَ فِي أَجْفَانِ يَعْقُوبِ

Sanki onun kulaklarında her istek, Yakup'un gözündeki, Yusuf'un gömleğidir.

el-Mutenebbî bu beyti Kâfur'un cömertliğini anlatmak üzere söylemiştir. Buna göre Kâfur'dan yapılan istekler onu öylesine mutlu etmektedir ki sanki Hz. Yusuf'un gömleğinin Hz. Yakup'un gözlerine şifa olması gibi ondan yapılan istekler de onun kulaklarına şifadır.⁸⁵⁸ İbnu'n-Naķib el-Mutenebbî'nin bu mısrasını başka bir gaye için kullanmıştır. el-Mutenebbî'nin memdûhun cömertliğine vurgu için söylediği bu mısra İbnu'n-Naķib tarafından dostun yazdığı mektubun kendisini sevindirip gönlüne şifa olduğunu belirtmek üzere kullanılmıştır.

Tazmîn sanatında şairin alıntı yaptığı kısma küçük tasarruflarda bulunmasında sakınca görülmemiştir.⁸⁵⁹ Nitekim İbnu'n-Naķib'in de bazı alıntılarında değişiklikler yaptığı anlaşılmaktadır. İbnu'l-Mu'tez'den tazmîn yaptığı aşağıdaki beyit buna örnektir⁸⁶⁰: [Hafîf]

[أَوْ فَتَفَّ فِي الطَّرِيقِ إِنْ لَمْ تَزُرْهُ وَقَفَّةً فِي الطَّرِيقِ نِصْفُ الرِّيَّارَةِ]

Veya ziyaret etmesen de yolda bir dur! Yolda durmak yarı ziyarettir.

İbnu'l-Mu'tez'in söz konusu beyti şu şekildedir⁸⁶¹: [Hafîf]

قِفْ لَنَا فِي الطَّرِيقِ إِنْ لَمْ تَزُرْنَا وَقَفَّةً فِي الطَّرِيقِ نِصْفُ الرِّيَّارَةِ

Bizi ziyaret etmesen de bizim için yolda dur! Yolda durmak yarı ziyarettir.

İbnu'n-Naķib'in şiirlerinde gerek bir mısra veya daha az alıntı yapmak demek olan îdâ' (veya refv)⁸⁶² gerekse bir beyit veya daha fazla tazmîn yapmak anlamına gelen isti'âne⁸⁶³ türü tazmînler mevcuttur. Yukarıda bir mısralık ve bir beyitlik tazmîn

⁸⁵⁶ Hayatı hakkında bilgi için bk. ez-Ziriklî, *age.*, V, 216.

⁸⁵⁷ el-Mutenebbî, *age.*, s. 451; es-Se'âlibî, *Simâru'l-Kulûb*, s. 48.

⁸⁵⁸ el-Ma'arrî, *age.*, IV, 52.

⁸⁵⁹ el-Ķazvîni, *Telhîsu'l-Miftâh*, s. 169.

⁸⁶⁰ İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 152.

⁸⁶¹ Ebu'l-Abbâs Abdullah b. Muhammed el-Mu'tez-Billâh el-Abbâsî, *Divânu İbni'l-Mu'tez*, Dâru Şâdir, Beyrut, ts., s. 210; es-Se'âlibî, *Men Ğâbe 'anhu'l-Muṭṭrib*, s. 87.

⁸⁶² el-Ķazvîni, *Telhîsu'l-Miftâh*, s. 169.

⁸⁶³ el-Ķazvîni, *Telhîsu'l-Miftâh*, s. 169.

örnekleri geçtiği için bir mısradan daha az ve bir beyitten daha çok alıntılara birer örnek verilerek konuyu sonlandırmak uygun olacaktır.

Aşağıdaki beyit İbnu'n-Naķib'in el-Mutenebbi'nin şiirinden alıntı yaptığı, bir mısradan daha az olan "idâ'" türü tazmîn örneğidir⁸⁶⁴: [Kâmil]

وَكَاثِمًا فِيهِ [مَلَاعِبُ حِجَّةٍ] فَتَقَادَفَتْ بِاللَّجِّ مِنْ جُرْيَانِهِ

Sanki orada akıntı sebebiyle, birbirlerine kartopu atan cinlerin oyun alanları vardır.

Bu ifade el-Mutenebbi'nin şiirinde şu şekilde geçmektedir⁸⁶⁵: [Vâfir]

مَلَاعِبُ حِجَّةٍ لَوْ سَارَ فِيهَا سُلَيْمَانُ لَسَارَ بِتَرْجُمَانٍ

[Şi'bu Bevvân'daki koruluk] cinlerin oyun alanlarıdır. Orada Süleyman [Peygamber] dolaşsa, [koruluktan gelen sesleri anlamak için] tercümanıyla dolaşır.

Bir başka şiirde ise İbnu'n-Naķib Keşâcim'in iki beytini alıntı yapmıştır. Dolayısıyla bu bir isti'âne türü tazmîn örneğidir⁸⁶⁶: [Hafif]

قُلْتُ كَيْفَ الْعِنَاءِ قَالَ تَنْظَرُؤُ سَتَ وَمَ يَعْدُ فِيهِ بَيْتُ الْقَصِيدِ

[أَشْتَهِي فِي الْعِنَاءِ بُحَّةَ حَلْقٍ نَاعِمِ الصَّوْتِ مُتَعَبٍ مَكْدُودٍ]

[كَأَنِّي الْمُحِبُّ أَلْحَلُّ الشَّؤِ قُ فَصَاهِي بِهِ أَنِّي الْعُودِ]⁸⁶⁷

[Dosta] "Şarkı nasıl?" dedim. Dedi "Amma yaptın! Onsuz beytu'l-kasîd olmaz?"

Ben şarkıda, yorgun, bitkin, boğuk ve yumuşak bir sesi severim.

Aşkın zayıf düşürüp ud sesine dönüştürdüğü aşığın inlemesi gibi [bir sesi]...

2.3.6. İktibas

İktibas Kur'an veya hadise ait bir ifadenin referans gösterilmeden sözün içeriğine alınması sanatıdır.⁸⁶⁸ Kur'an ve hadis metinleri ehince bilinebilecek açıklıkta

⁸⁶⁴ İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 279.

⁸⁶⁵ el-Mutenebbi, *age.*, s. 541; el-Ma'arrî, *age.*, IV, 338.

⁸⁶⁶ İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 96.

⁸⁶⁷ Ebu'l-Feth Keşâcim Mahmûd b. el-Huseyn, *Dîvânu Keşâcim*, thk. en-Nebevî Abdolvâhid Şa'lân, Mektebetu'l-Hâncî, Kahire, 1417/1997, s. 108.

⁸⁶⁸ el-Ķazvîni, *Telhîsu'l-Miftâh*, s. 168.

olduğu için iktibasta “Allah şöyle buyurdu” veya “Peygamber şöyle buyurdu” vb. şekilde kaynak gösterilmez.⁸⁶⁹

İbnu'n-Naķib'in Kur'an-ı Kerim'den ve hadis-i şeriflerden çok fazla iktibasta bulunduğu söylenemez. Bu sanata dair örnekler tespit edilebildiği kadarıyla dokuz tane olup bunlardan yedisi⁸⁷⁰ Kur'an'dan, ikisi⁸⁷¹ ise hadisten iktibas şeklindedir.

Şair genel anlamda iktibas sanatını yerli yerinde ve ustaca kullanmış, alıntı yapılan metnin orijinal bağlamındaki anlamından da yararlanarak dinleyiciye duygularını daha etkili bir biçimde aktarmayı başarabilmiştir. Aşağıdaki beyit bunun güzel örneklerinden biridir⁸⁷²: [Hafif]

لا أَحِبُّ الْجَلِيسَ [فَطًّا غَلِيظًا] جَافِي الطَّبَعِ سَيِّءِ الخُلُقِ نَكَدًا

Kaba, katı [yürekli], sert tabiatlı, kötü ahlaklı, huysuz arkadaşı sevmem.

Beyitteki köşeli ayraç içerisindeki ifade aşağıdaki ayet-i kerimeden iktibas edilmiştir:

فَبِمَا رَحْمَةٍ مِنَ اللَّهِ لِنْتَ لَهُمْ وَلَوْ كُنْتَ فَطًّا غَلِيظًا لَآنْفَضُوا مِنْ حَوْلِكَ فَاعْفُ عَنْهُمْ وَاسْتَغْفِرْ لَهُمْ

وَشَاوِرْهُمْ فِي الْأَمْرِ فَإِذَا عَزَمْتَ فَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُتَوَكِّلِينَ⁸⁷³

Allah'tan bir rahmet ile onlara yumuşak davrandın! Şayet sen kaba, katı yürekli olsaydın kuşkusuz etrafından dağılıp giderlerdi. Artık onları affet, bağışlanmaları için dua et, iş konusunda onlara danış. Kararını verdiğin zaman da Allah'a tevekkül et. Çünkü Allah kendisine tevekkül edenleri sever.

Görüldüğü üzere ayette Allah (c.c.) Peygamber (s.a.s.)'e katı ve kaba yürekli olması durumunda kendisine inananların, etrafından dağılıp gideceğini bildirmektedir. İbnu'n-Naķib de yukarıdaki beyitte kaba ve katı yürekli arkadaşı sevmediğini belirtirken alıntı yaptığı ifadenin ayetteki anlamından da yararlanarak dinleyiciye “böyle olmaları durumunda etrafındakilerin dağılıp gideceği ve çevrelerinde kimsenin kalmayacağı” mesajını vermektedir.

Benzer bir durum aşağıdaki beyitte söz konusudur. Şair burada Kur'an'daki cenneti niteleyen bir ifadeyi iktibas yaparak, tasvir ettiği manzaranın cenneti andıran bir özelliğini öne çıkarır gibi görünmektedir⁸⁷⁴: [Basit]

⁸⁶⁹ İbnu'l-Eşir, *age.*, III, 200.

⁸⁷⁰ Bk. İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 80, 97, 98, 137, 249 (iki örnek), 305.

⁸⁷¹ Bk. İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 79, 303.

⁸⁷² İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 98.

⁸⁷³ Âl-i 'İmrân 3/159.

وَعُدُّ إِلَى الرَّبِّوَةِ الْعَنَاءِ تَلْقَ بِهَا
مَحَاسِنًا تَجْتَلِي فِي أَحْسَنِ الصُّوْرِ
[ظِلٌّ ظَلِيلٌ] وَمَاءٌ رَاحَ مُطَرِّدًا
بَيْنَ الْعُصُونِ وَطَيْرٍ جَدِّ مُسْتَجِرٍ

Sık ağaçlı Rabve'ye yönel, orada en hoş görünümümler içerisinde parlayan güzellikler bulacaksın.

Koyu bir gölge, ağaçlar arasında akıp giden bir dere ve seher vaktinin şans kuşları...

Köşeli ayraç içerisinde gösterilen alıntı Kur'an'da şu şekilde yer almaktadır:

وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ سَنُدْخِلُهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا هُمْ فِيهَا

أَزْوَاجٌ مُطَهَّرَةٌ وَنُدْخِلُهُمْ ظِلًّا ظَلِيلًا⁸⁷⁵

İnanıp iyi işler yapanları da içinde ebediyen kalacakları, zemininden ırmaklar akan cennetlere sokacağız. Orada onlar için tertemiz eşler vardır ve onları koyu bir gölgeye koyarız.

İktibas sanatında zaruret sebebiyle asıl anlamı değiştirmeksizin ilave yapmak, eksiltmek, kelimelerin yerini değiştirmek vb. gibi yollarla alıntı yapılan ifade üzerinde tasarrufta bulunmakta sakınca görülmemiştir.⁸⁷⁶ İbnu'n-Naķib'in şiirlerindeki iktibaslarda da benzer tasarruflara rastlanır. Örneğin aşağıdaki beyitte iktibas yapılan metnin içerisine ilavede bulunduğu anlaşılmaktadır⁸⁷⁷:

وَهُوَ الرَّسُولُ إِلَيْكَ مِيَّي [لَيْتَنِي] كُنْتُ اتَّخَذْتُ مَعَ الرَّسُولِ سَبِيلًا

O [meltem] benden sana bir elçiydi. Keşke o elçiyle birlikte bir yol tutsaydım.

Yukarıdaki cümlenin Kur'an'da geçtiği şekli şöyledir:

وَيَوْمَ يَعَضُّ الظَّالِمُ عَلَى يَدَيْهِ يَقُولُ يَا لَيْتَنِي اتَّخَذْتُ مَعَ الرَّسُولِ سَبِيلًا⁸⁷⁸

O gün zalim, ellerini ısırtıp şöyle der: “Keşke o peygamberle birlikte bir yol tutsaydım!”

Aşağıdaki beyitte ise şair Kur'an'daki bir cümlenin öğelerinin yerlerini değiştirerek iktibas yapmıştır⁸⁷⁹: [Tavîl]

⁸⁷⁴ İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 137.

⁸⁷⁵ Nisâ' 4/57.

⁸⁷⁶ el-Ķazvîni, *Telhîsu'l-Miftâh*, s. 168; İbn Hicce, *age.*, II, 456.

⁸⁷⁷ İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 305.

⁸⁷⁸ Furkân 25/27.

فَرُوضٌ مَعَانِيهِ وَدُرٌّ نِظَامُهُ وَصُبْحٌ مَبَادِيهِ [وَمِسْكَ خِتَامُهُ]

Onun (peygamberin hadislerinin) anlamları bir bahçe, nazmı bir inci, başlangıcı sabah, bitimi misktir.

İfade Kur'an'da şu şekilde yer almaktadır:

يُسْقَوْنَ مِنْ رَحِيقٍ مَخْتُومٍ خِتَامُهُ مِسْكَ وَفِي ذَلِكَ فَلْيَتَنَافَسِ الْمُتَنَافِسُونَ⁸⁸⁰

Kendilerine mühürlü hâlis bir içki sunulur. Onun sonu misktir (içildikten sonra misk gibi kokar). İşte yarışanlar, bunun için yarışsınlar.

İbnu'n-Naķīb aşağıdaki şürde bir hadisin lafzından iktibasta bulunmuş, ifade üzerinde oynama yapmak suretiyle başka bir anlam elde etmiştir⁸⁸¹: [Tavîl]

رُبَّ أَحْوَى أَحْوَرِ الْجُفُنِ رَشِيٍّ الْقَدِّ أَهْيَفِ

كُلَّمَا حَنَّ تَمَادَى [وَإِذَا أُوْعَدَ أَخْلَفَ]

Nice kara gözlü, ceylan endamlı, zarif esmerler vardır ki;

Her ne zaman acısa [vuslatı] devam ettirir, [ayrılıkla] tehdit ettiğinde cayar.

Bu şiirin son mısrasındaki ifadeler Peygamber (s.a.s.)'in şu hadisini çağrıştırmaktadır:

آيَةُ الْمُنَافِقِ ثَلَاثٌ إِذَا حَدَّثَ كَذَبَ وَإِذَا وَعَدَ أَخْلَفَ وَإِذَا أُؤْتِيَ حَانَ⁸⁸²

Münafığın alameti üçtür: Konuştuğunda yalan söyler, söz verdiğinde cayar, kendisine emanet bırakıldığında ihanet eder.

Görüldüğü üzere şair hadisteki lafızları iktibas etmiş, kelimenin kipini değiştirmek suretiyle anlamı tersine çevirmiştir. İbnu'n-Naķīb'in güzel bir nükte elde etme konusundaki şairlik becerisini ortaya koyan bu tasarrufu orijinal metindeki anlamı değiştirmesi sebebiyle iktibas sanatı açısından uygun görünmemektedir.

2.3.7. Tefri'

Anlama güzellik katan sanatlardan biri olan tefri' övgü veya yergide genel bir özellik zikrettikten sonra nitelemeyi pekiştirmek için, zikredilen genel anlama bağlı yan

⁸⁷⁹ İbnu'n-Naķīb, *age.*, s. 249.

⁸⁸⁰ Mutaffifin 83/26.

⁸⁸¹ İbnu'n-Naķīb, *age.*, s. 217.

⁸⁸² Buhârî, İmân 33.

anlamlar türetmektir.⁸⁸³ Buna göre söze, başında olumsuzluk edatı olan bir isimle başlanır. Bu edat genellikle nefiy “mâ”sı olur. Sonra bu isim, duruma göre övgü veya yergi ifadeleriyle nitelenir. Olumsuzluk edatı ile başlayıp mübtedayı niteleyen cümlelerle devam eden bu kısım, kendisinden yan anlamlar (fer‘) türetmek üzere zikredilmiş genel anlam (‘asl) olur. Cümle henüz tamamlanmamıştır. Bu nitelemelerin ardından, başında “bâ” harf-i cerri olan, ism-i tafdil kipinde bir haber getirilir. Bunun peşinden övgü, yergi veya fahra konu olan kişiyi gösteren ve başında da “min” harf-i cerri bulunan bir zamir zikredilir. Böylece anlamsal olarak iki şey arasında bir kıyaslama yapılmış fakat nitelik itibari ile biri diğerinden daha üstün tutulmayıp ikisi arasında bir tür eşitlik oluşturulmuştur.⁸⁸⁴ Bu sanatın şiirdeki örneği muhadram şairlerden A‘şâ’nın (7/629) şu beyitleridir⁸⁸⁵: [Basît]

مَا رَوْضَةٌ مِنْ رِيَاضِ الْحَزَنِ مُعْشِبَةٌ خَضْرَاءُ جَادَ عَلَيْهَا مُسْبِلٌ هَطْلٌ
يُضَاحِكُ الشَّمْسَ مِنْهَا كَوُكْبٌ شَرِقٌ مُؤَزَّرٌ بِعَمِيمِ النَّبْتِ مُكْتَهَلٌ
يَوْمًا بِأَطْيَبِ مِنْهَا نَشْرٌ رَائِحَةٌ وَلَا بِأَحْسَنَ مِنْهَا إِذْ دَنَا الْأَصْلُ

*Üzerine bol yağmurlar yağmış yemyeyil çayır[arı olan],
İçerisinde, gür bitkilere bürünmüş, olgunluk çağındaki parlak bir yıldızın
(çiçeğin) güneşe gülümsediği Hazn bahçeleri,
Hiçbir zaman güzel kokular yayan sevgiliden daha hoş değildir, akşamüzeri bile
sevgiliden daha güzel olmamıştır.*

Görüldüğü üzere şair burada sevgili ile görkemli bir bahçe arasında mukayese yapmak üzere tefrî‘ sanatına başvurmuştur. Cümleye olumsuzluk bildiren “mâ” ile başlamış, ism-i tafdil kipinden meydana gelen haberi üçüncü beyitte getirmiştir. Anlam bakımından bahçenin sevgiliden daha hoş ve daha güzel olmadığını ifade ederek ikisi arasında bir tür eşitlik kurmuştur.

Olumsuzluk edatı ve ism-i tafdil kipi kullanımına dayalı bu üslubu İbn Hicce (837/1434) tefrî‘ olarak isimlendirmiştir. Arap Edebiyatı tarihinde muhtemelen ilk defa en-Nâbiğa ez-Zubyânî (604?) tarafından kullanıldığı için “el-istidâratu’n-nâbiğiyyetu’s-

⁸⁸³ Bk. İbn Raşîk, *age.*, II, 42; Halil İbrahim Kaçar, “Tefrî‘” *DİA*, Ankara, 2011, XL, 274-275.

⁸⁸⁴ İbn Hicce, *age.*, II, 385.

⁸⁸⁵ Ebû Başîr el-A‘şâ Meymûn b. Kays b. Cendel el-Bekrî, *Dîvânü’l-A‘şâ el-Kebîr Meymûn b. Kays*, haz. M. Muhammed Huseyn, Mektebetü’l-Âdâb bi’l-Cemâmîz, Kahire, ts., s. 6.

şî'riyye" de denilen⁸⁸⁶ bu üslup klasik kaynaklarda tefrî'in iki türünden sadece birisi olarak zikredilir.⁸⁸⁷ Modern araştırmacılar ise muhtemelen iki şey arasında bir tür benzerlik ima edildiği için "teşbih", mananın tek beyitte bitirilmeyip sonraki beyitlere taşınması sebebiyle de "tedvîr" ile ilintilendirerek bu üslubu "teşbîhu'l-istidâre", "et-teşbîhu'd-dâirî", "et-teşbîhu'l-istihrâdî" ve "es-şûratu't-teşbîhiyyetu'l-mustedîra" gibi isimlerle anmışlardır.⁸⁸⁸

İbnu'n-Nakîb'in, yaşadığı dönemde bu üslubu en çok kullanan şairlerden birisi olduğu söylenebilir. Şair en kısa örneğini bir beyit en uzununu ise on beyit olarak tasarladığı bu sanatı çoğunlukla medih şiirlerinde kullanmaktadır. Hz. Peygamber'i övmek üzere söylediği ve göz kamaştırıcı bir bahçenin onun sünnetinden daha hoş olmadığını tefrî' sanatına başvurarak anlattığı aşağıdaki beyitler şairin bu tarz örneklerinden biridir⁸⁸⁹: [Tavîl]

تَوَالَى عَلَيْهَا لِلْعَمَامِ انْسِحَامُهُ	فَمَا رَوْضَةٌ غَنَاءُ تَنْدَى غَضَارَةٌ
تَفْتَحُ فِيهَا بِالْعِشِيِّ كِمَامُهُ	فَجَلَّلَهَا نَوْرُ الْحَمَائِلِ بَعْدَ مَا
وَصَاوَعَ زَنْدَ الْحُزْنِ مِنْهَا بِشَامُهُ	وَفَاحَ خُرَامَاهَا وَطَابَ نَسِيمُهَا
وَمَا رَاحَ يُهْدِي لِلنُّفُوسِ كَلَامُهُ	بِأَطْيَبِ مِنْ أَرْدَانِ سُنَّةِ أَحْمَدِ
وَصُبْحُ مَبَادِيهِ وَمَسْكَ حِثَامُهُ	فَرَوْضُ مَعَانِيهِ وَدُرُّ نِظَامُهُ

*Tazelîğinden dolayı nemli olan ve bulutun gözyaşlarının müdavimi olduğu,
Akşamleyin koruluğun, tomurcukları açan çiçeklerinin kapladığı,
Lavantaları güzel koku yayan, meltemi hoş ve pelesenk ağacının hüznü
defnenin [dertlerini] depreştirdiği [bir bahçe]*

*Ahmed'in sünnetinin elbiselerinden daha hoş değildir. Onun sözleri her zaman
ruhlara yol gösterir.*

Onun anlamları bir bahçe, nazmı bir inci, başlangıcı sabah, bitimi misktir.

⁸⁸⁶ Ömer Musa Paşa, *Târîhu'l-Edebi'l-'Arabî el-'Aşru'l-'Uşmânî*, s. 343.

⁸⁸⁷ İbn Ebi'l-İşba', *age.*, s. 372; en-Nuveyrî, *age.*, VII, 160; el-Mueyyed-Billah, *age.*, III, 72. İbn Munkiz tefrî'in bu türünü "en-nefy ve'l-cuhûd" olarak isimlendirmektedir. Bk. İbn Munkiz, *age.*, s. 123.

⁸⁸⁸ Betül Hamdî el-Bustânî-Milâd 'Âdil Cemâl el-Mevlâ, "Teşbîhu'l-İstidâre fi Şî'ri'l-A'şâ Dirâse fi Ş-Şûra", *Mecelletu't-Terbiye ve'l-'İlm*, 17/1, Musul, 2001, s. 225-227.

⁸⁸⁹ İbnu'n-Nakîb, *age.*, s. 249.

Görüldüğü üzere şair ilk beytin başında “leyse”ye benzeyen “mâ” edatını kullanmıştır. Mâ’nın ismi, hemen peşinden gelen رَوْضَةٌ kelimesi, haberi ise üç beyit sonra zikredilen بِأَطْيَبِ ifadesidir. Aradaki iki beyit ise bahçenin niteliklerini açıklamakta olup mukayeseyi daha güçlü kılmaktadır. Mübteda ile haberin arasına bu şekilde, iki beyitlik bir fasılın girmesi dinleyicide merak uyandırmaktadır.

Aşağıdaki şiirde ise şair, bir başka şairin kasidesini överken bu sanata başvurmuştur⁸⁹⁰: [Vâfir]

وَمَا السَّبْعُ الطَّوَالُ أَرْقُ مَعَى وَأَشْهَى فِي الْعُدُوبَةِ مِنْ جَنَاهَا
وَمَا الرُّوضُ الْمُفَوِّفُ بَاكَرْتُهُ عَزَالَى السُّحْبِ وَاهِيَةً كِلَاهَا
فَأَخْصَبَتِ الرُّبَى وَافْتَرَّ فِيهِ هَهَا الْأَقَاحِي مِنْهُ وَأَخْضَلَّتْ صَبَاهَا
بِأَحْسَنَ مِنْ نَصَارَتِهَا وَأَشْهَى وَأَخْلَى فِي مَذَاقِي مِنْ رَوَاهَا

Yedi uzun (mu'allaka) anlamca ondan daha ince ve tat bakımından onun meyvelerinden daha lezzetli değildir.

İnce çizgili [bir elbiseyi andıran], [çok yağmur yağdırarak] böbrekleri zayıf düşmüş bulutların sabah vakti uğrayarak,

Tepeleri bereketlendirip papatyalarını güldürdüğü, meltemi nemli bir bahçe,

Onun parlaklığından daha güzel ve tat bakımından onun suyundan daha lezzetli değildir.

Şairin bazı şiirlerinde, kendi kasidesi ile övünmek için de bu sanata başvurduğu görülmektedir. Bunlardan biri olan aşağıdaki on beyitlik pasaj aynı zamanda şairin en uzun tefrî' örneği durumundadır⁸⁹¹: [Hafif]

يَا خَلِيلِي إِلَيْكَ مِي سَلَامًا وَتَنَاءً أَوْسَعْتُ فِيهِ الْمَعَالَا
مَا رِيَاضُ مَطْوَلُهُ الرَّهْرِ قَدْ حَدَّ لَسْتُ عَلَيْهَا سُحْبُ الْوَلِيِّ الْعَزَالَا
فَرَهَى زَهْرُهَا وَأَخْصَبَ رِيَاهَا وَمَاسَتْ بِهَا الْعُصُونُ اخْتِيَالَا
فَانْسِيَابُ الْأَصِيلِ فِيهَا كَأَيْمٍ فَاجَاتَهُ أَيْدِي الخُطُوبِ اغْتِيَالَا

⁸⁹⁰ İbnu'n-Nakîb, *age.*, s. 287.

⁸⁹¹ İbnu'n-Nakîb, *age.*, s. 298.

وَكَأَنَّ الْإِقَاحَ مِنْهَا شِفَاءً أَوْدَعَتْهَا مُزْنُ الرَّيِّعِ الرَّؤَالَا
 وَكَأَنَّ الشَّقِيقَ خَدُّ لَطِيمٍ كَوْنَتْ فِيهِ بَهْجَةُ الْحُسْنِ خَالَا
 وَكَأَنَّ الْأَطْيَارَ حِينَ تَعَنَّتْ غَادَرَتْ بَيْنَهَا الْعِنَاءَ سِحَالَا
 وَكَأَنَّ الْأَرَكَ مِنْهَا طَرُوبٌ هَزَّةٌ بِاعِثُ الْعَرَامِ فَمَالَا
 وَكَأَنَّ الْعَدِيرَ مَقْدَامٌ حَيْشٍ كَرَّ نَحْوَ الْبَيْدَاءِ يَبْغِي التَّرَالَا
 وَكَأَنَّ الْأَرِيحَ مِنْ نَشْرِ دَارِينَ بِأَرْجَائِهَا يَحُطُّ الرَّحَالَا
 فِي زَمَانِ الرَّيِّعِ يَوْمًا بِأَرْهَى مِنْهُمَا رُونَقًا وَأَبْهَى جَمَالَا

*Dostum işte sana, sözü uzun tuttuğum esenlik ve övgü [dolu bir kaside]
 [İçerisine] çiçekler serpiştirilmiş, üzerinde bol yağmurlu bulutlarının konakladığı,
 Çiçekleri açmış, güzel kokusu bollaşmış, içerisinde ağaçların gururla salındığı,
 İçerisinde, [üzerine] akşamın kızılığı [vuran bir ırmağın], felaketlerin ellerinin
 öldürmek için ansızın saldırdığı bir yılan gibi aktığı,
 Papatyaları sanki ilkbahar bulutlarının tatlı su bıraktığı dudaklar gibi olan,
 Gelincik çiçeği sanki güzelliğin kendisinde bir ben meydana getirdiği tokatlanmış
 [kırmızı] bir yanak gibi olan,
 Öttükleri zaman kuşların sanki birbirlerine şarkılar söylediği,
 Arak ağacı sanki aşk dürtüsünün kendisini sarstığı ve bu yüzden eğilen kederli
 biri gibi olan,
 Deresi sanki savaşmak isteğiyle çöle doğru atılan bir ordu komutanı gibi olan,
 Dâreyn'den gelen hoş kokulu rüzgârın kendisinde konakladığı,
 İlkbahar mevsimini [yaşayan bir bahçe] hiçbir zaman selam ve övgüm[le dolu bu
 kasideden] daha parlak ve daha güzel değildir.*

Aşağıdaki beyitlerde şair kendi özleminin güvercininkinden daha az olmadığını
 anlatmak üzere tefrî' sanatına başvurmuştur⁸⁹²: [Kâmil]

مَا شَوْقُ أَوْرَقٍ صَادِحٍ يَشْدُو عَلَى فَنَنِ الْأَرَكَ عَشِيَّةً وَصَبَاحَا
 يَوْمًا بِأَعْظَمَ مِنْ هَيْبِ تَشْوُقِي وَجَوَايَ لَكِي كَتَمْتُ وَبَاحَا

⁸⁹² İbnu'n-Nakîb, *age.*, s. 78.

Sabah akşam arak ağacının üzerinde öten şarkıcı güvercinin özlemi,

Hiçbir zaman benim sevgi ve özlem ateşimden daha yüce değildir. Fakat ben gizledim o ise ifşa etti.

Aşağıdaki tek beyitlik gazel şiirinde şair mübalağa sanatından da yararlanarak, uzunluğunu anlatmak için sevgilinin boynunu keler ve balık arasındaki mesafe ile kıyaslamış tefrî' sanatı yaparak sevgilinin boynunun uzunluk bakımından keler ve balık arasındaki mesafeden daha aşağı olmadığını ifade etmiştir. Bu beyit ayı zamanda şairin en kısa tefrî' örneğidir⁸⁹³: [Tavîl]

فَمَا حَالُ بَيْنِ الضَّبِّ وَالتُّونِ حَائِلٌ بِأَطْوَلِ مِمَّا بَيْنَ قِرْطَبِكَ وَالْعُقْدِ

Kelerle balık arasındaki mesafe senin küpelerle gerdanın arasındakinden daha uzun değildir.

2.3.8. et-Te'rîhu's-Şi'rî (Tarih Düşürme)

Arap edebiyatında “et-te'rîhu'l-ħarfî” terimiyle de ifade edilen “et-te'rîhu's-şî'rî” (tarih düşürme), bir olayın tarihini ebced hesabına⁸⁹⁴ uygun biçimde beyit içerisinde belirtme sanatıdır.⁸⁹⁵ Arap şiirinde ebced hesabından yararlanma ilk defa hicrî VI. asra rastlamakla birlikte bugün anlaşıldığı şekliyle tarih düşürme ilk olarak h. IX. asrın ilk yarısında kullanılmıştır.⁸⁹⁶

İbnu'n-Nakîb'in şiirlerindeki tarih düşürme örneklerinden beşi şiirin son beytinde biri ise sondan bir önceki beyitte yer almaktadır. Şair sadece bir örnekte kastettiği tarihi, beytin yanında açıkça zikretmiş, diğerlerinde çözümü dinleyiciye bırakmıştır. Bu örneklerin hepsi “harflerin sayısal değerleri hesaplandığında tarihin tam olarak elde edildiği” mustevfâ türündendir ki bu, tarih düşürme sanatının en güzel

⁸⁹³ İbnu'n-Nakîb, *age.*, s. 108.

⁸⁹⁴ Ebced (ħisâbu'l-cummel), harfler için takdir edilen sayısal değerlere dayalı bir hesap sistemidir. Bu sistemde harflerin sayısal karşılıkları şu şekildedir: ا=1, ب=2, ج=3, د=4, ه=5, و=6, ز=7, ح=8, ط=9, ي=10, ك=20, ل=30, م=40, ن=50, س=60, ع=70, ف=80, ص=90, ق=100, ر=200, ش=300, ت=400, ث=500, خ=600, ذ=700, ض=800, ظ=900, غ=1000. Ebced hesabında şeddeli harfler tek harf kabul edilir. Harf-i ta'rîfler, vasil hemzeleri ve işbâ' elifleri hesaplamaya dâhil edilir. Destek üzerine yazılmayan hemzelerin sayısal değeri yoktur ve diğer hemzeler elif gibi kabul edilir. Emîl Bedî' Yakûb, *age.*, s. 183; Mustafa Uzun, “Ebced”, *DİA*, İstanbul, 1994, X, 68-69.

⁸⁹⁵ Emîl Bedî' Ya'kûb, *el-Mu'cemu'l-Mufaşsal*, s. 183; Turgut Karabey, “Tarih Düşürme”, *DİA*, Ankara, 2011, XL, 80.

⁸⁹⁶ Mustafâ Sâdik er-Râfi'î, *Târîhu Âdâbi'l-'Arab*, Mektebetu'l-Îmân, Kahire, ts., II, 339.

çeşidi kabul edilir.⁸⁹⁷ Şairin, doğum, sünnet, göreve atanma ve ölüm gibi olaylarının tarihini düşürmek için söylediği bu örneklerin anlam olarak şiirin konusuyla bir bütünlük arz etmesi ise bunların kıymetini daha da arttırmaktadır.

Aşağıdaki şiir İbnu'n-Naķib'in, çocuğu olması münasebetiyle dostunu kutlamak üzere söylediği bir şiirdir. Son beyitte yer alan harflerin ebced hesabındaki sayısal değerlerinin toplamı çocuğun doğduğu tarihi vermektedir⁸⁹⁸: [Vâfir]

هَلَالٌ لَّاحَ أُمُّ شَيْبَلٌ تَبَدَّى أُمُّ النَّجْلِ الَّذِي وَاقَى مُجَدًّا
كَرِيمٌ مُسْتَفَادٌ مِنْ كَرِيمٍ يُفُوقُ عَلَى الْوَرَى فَخْرًا وَبِحَدًّا
لَقَدْ مَلَكَهُ رَبِّي بِخَيْرٍ وَقَلَّدَهُ مِنَ التَّوْفِيقِ عِقْدًا
أَتَى تَأْرِخُهُ فِي بَيْتِ شِعْرِ أَنَارَ نَسِيجَهُ فِكْرِي وَأَسْدًا
بِحَدِّكَ جَاءَكَ الْمُؤَلُودُ جَدًّا وَأَرْجُو أَنْ تَرَاهُ أَبًا وَجَدًّا

O parlak bir hilâl mi, ortaya çıkmış bir aslan yavrusu mu yoksa şans getiren bir çocuk mudur?

O şan ve şeref bakımından insanlara üstün gelmiş, şerefliğin soyundan gelen bir şereflidir.

Rabbim sana onunla beraber yaşayacağın hayırlı uzun ömürler versin ve onun boynuna başarı kolyesini taksın.

Onun [doğum] tarihi, parlak düşüncemin dokuyup hediye ettiği bir şiirin [şu] beytinde gelmiştir.

“Bu çocuk senin gibi gayretli birisi olarak dünyaya gelmiştir. Dilerim sen onu baba ve dede olarak görürsün.”

Son beytinin ilk mısrasındaki kelimelerin ebced hesabına göre sayısal değerleri aşağıdaki tabloda gösterildiği gibidir:

⁸⁹⁷ er-Râfi'î, *age.*, II, 341.

⁸⁹⁸ İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 104.

Kelimeler	جَدًّا		الْمَوْلُودُ							جَاءَكَ				بِحَدِّكَ			
Harfler ve Sayısal Değerleri	د	ج	د	و	ل	و	م	ل	ا	ك	ء	ا	ج	ك	د	ج	ب
	4	3	4	6	30	6	40	30	1	20	0	1	3	20	4	3	2
Kelimelerin Sayısal Dğr.	7		117							24				29			

Beytin ikinci mısrasındaki kelimelerin sayısal değerleri ise şu şekildedir:

Kelimeler	وَجَدًّا				أَبَا		تَرَاهُ				أَنْ		وَأَرْجُو				
Harfler ve Sayısal Dğr.	ا	د	ج	و	ب	ا	ه	ا	ر	ن	ن	أ	و	ج	ر	أ	و
	1	4	3	6	2	1	5	1	200	400	50	1	6	3	200	1	6
Kelimelerin Sayısal Dğr.	14				3		606				51		216				

Bu durumda birinci mısranın sayısal değeri 177, ikinci mısranınki ise 890 olup toplamı 1067 tarihini vermektedir.

Aşağıdaki beyitler ise İbnu'n-Naķib'in Şeyhülislam Yahya Efendi'ye oğlunun sünneti sebebiyle yazdığı bir kutlama şiirine aittir. Şair sondan bir önceki beyte, çocuğun sünnet olduğu tarihi düşürmüştür⁸⁹⁹: [Müctes]

وَهَاكُمَا بِنْتِ فِكْرٍ أُعِيدُهُ مِنْ كَالِ
جَاءَتْ بِتَارِيخِ حُسْنٍ فِي ضِمْنِ بَيْتِ جَمَالِ
بُشْرَاكَ أَسْعَدَ طَهْرٍ زَاكَ بِأَسْعَدِ حَالِ
وَسَوْفَ يُثْمِرُ عَرْسًا فِي غِبْطَةٍ وَأَقْبَالِ

İşte sana ve oğluna körelmekten koruduğum, düşünce ürünü olan bir şiir.

Bu şiir, şu güzel beytin içerisinde iyi bir olayın tarihini vermektedir:

“Hoş bir sünnetin mutluluğu sana en mesut günleri müjdeliyor.”

Bu sünnet bir filize neşe ve mutluluk içerisinde meyveler verdirtecek.

⁸⁹⁹ İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 233.

İlgili beyitte yer alan harflerin ebced hesabındaki karşılıkları toplandığında 1076 sayısına ulaşılmaktadır. Kelimelerin sayısal değerleri şu şekildedir: بُشْرَاكُ=523, أَسْعَدَ=135, طَهْرٌ=214, زَاكٍ=28, بِأَسْعَدٍ=137, حَالٍ=39.

İbnu'n-Nakîb'in tarih düşürme sanatını kullandığı diğer bir olay da göreve atanmalardır. Bu çerçevede şair bir kadıya yazdığı kutlama şiirinde onun Mısır'a atandığı h. 1077 tarihini, şiirine şu şekilde düşürmüştür⁹⁰⁰:

جَاءَتْ بِتَأْرِخِ حُسْنٍ وَهِيَ مُحْجَلَةٌ فِي بَيْتِ شِعْرٍ لَهُ فِي النَّقْدِ رُجْحَانُ
حَيَّا إِلَاهَهُ وَأَحْيَا مِصْرَ مِنْ بَلَدٍ بِالْجُودِ وَالْعِلْمِ وَأَفَاهَا سُلَيْمَانُ

[Bu kaside sana] utanarak, edebiyatta önceliği bulunan bir şiir beyti içerisinde, bir güzelliğin tarihini getirmiştir:

“Tanrı, Süleyman’ın geldiği Mısır beldesine şeref ve ilimle hayat verip orayı diriltmiştir.”

Beyitte yer alan kelimelerin sayısal değerleri şöyledir: حَيَّا=19, إِلَاهَهُ=68, وَأَحْيَا=26, مِصْرَ=330, مِنْ بَلَدٍ=126, بِالْجُودِ=46, وَالْعِلْمِ=177, وَأَفَاهَا=94, سُلَيْمَانُ=191. Bu sayıların toplamı h. 1077 yılına karşılık gelmektedir.

Aşağıdaki şiirin son beytine şair bir dostunun öldüğü tarih olan h. 1081 yılını düşürmüştür⁹⁰¹:

لَعْنُ جَلِّ الْمُصَابِ بِحَيْرِ بَجَلٍ لِصَدْرِ بَنِي الْعَلَا يَوْمَ الرَّهَانِ
فَقَدْ جَلَّ الْعَزَاءُ لَهُ بِبَيْتِ بِهِ التَّأْرِخُ يُفْصِحُ بِالْبَيَانِ
مُحَمَّدُ الْأَمِينُ بِدَارِ حَقِّ لَدَى السُّعْدَاءِ فِي أَعْلَا الْجِنَانِ

Çekişme günü yüce bir neslin başını çekecek olan [dostumun] hayırlı evladına [uğrayan] felaket büyükse eğer,

[Bilinmelidir ki] içerisinde [şu] tarihin beyanla konuştuğu bir beyitle taziyesi de yüce olmuştur:

⁹⁰⁰ İbnu'n-Nakîb, *age.*, s. 273.

⁹⁰¹ İbnu'n-Nakîb, *age.*, s. 283.

“Onun Muhammed el-Emîn’i hakkın yurdunda, mutlu kimselerle [cennetin] en yüksek bahçelerindedir.”

İlgili beytin kelimelerinin ebced hesabına göre sayısal karşılıkları şöyledir: محمد=97, الأمين=132, بدار=207, حق=108, لدى=44, السعداء=166, بني أعلا=192, الجنان=135.

Bunların toplamı h. 1081 yılını vermektedir.

Sonuç olarak İbnu’n-Naķīb doğum, sünnet, göreve atanma ve ölüm gibi olaylar sebebiyle yazdığı bazı şiirlerin sonlarına söz konusu olayların tarihini düşürmüştür. Olayın tam tarihini vermesi ve şiirin genel konusu ile anlamca bütünlük arz etmesi bu örneklerin edebî değerini daha da yükseltmektedir. Şairin vezin ve kafiyeye riayet etme zorunluluğuna rağmen bu sanatta başarılı olması onun şiirdeki hünerini yansıtmaktadır.

2.3.9. İlğâz ve Ta’miye

İlğâz ve ta’miye, dinleyicinin ancak özel çaba göstererek anlayabileceği derecede, şiirde, bir kişi veya nesne adının gizlenmesi anlamında bedî’ sanatlarıdır.⁹⁰² Bu iki kavram önceleri aynı manada kullanılırken⁹⁰³ sonraları nesne adlarını gizlemeye ilğâz, kişi adlarını gizlemeye de ta’miye denmiştir. Buna göre ilğâzda bir nesnenin vasıfları sayılır ismi sorulur, ta’miyede ise beytin içerisinde sembol veya ima yoluyla bir kişinin adı saklanır.⁹⁰⁴ İlğâz yapılan şiire luğz (luğaz), ta’miyeli şiire de mu’ammâ denir.

İbnu’n-Naķīb’in luğaz türü şiirleri, eşyanın vasıflarını saymaktan çok harflerin yerini değiştirme, noktalarını atma, kelimeyi bölme vb. gibi kelime oyunlarına dayalı olması dolayısıyla çözümleri zor bulmacalar olarak düşünülebilir. Aşağıdaki beyitler şairin bir luğaz şiirine aittir. Bu şiirde “mîzân” (terazi) kelimesini soran şair diğer luğaz şiirlerinde olduğu gibi “Cevap ver!” diyerek şiire başlar ve öncelikle terazinin bazı vasıflarına değinir:

أَجِبْ مَا اسْمُ حُمَاسِيٍّ تَرَى مِنْ أَمْرِهِ عَجَبًا
لَهُ طَرَفَانِ قَدْ رُفِعَا إِذَا مَا رَاحَ مُنْتَصِبًا
وَكُلُّ مَنْهُمَا يُلْفَى ثَلَاثِيًّا إِذَا طُلِبَا

⁹⁰² Ali Sadruddin b. Ma’sûm el-Medenî, *Envâru’r-Rabî’ fi Envâ’i’l-Bedî’*, thk. Şâkir Hâdî Şukr, Matbaatu’n-Numân, Bağdat, 1389/1969, VI, 40.

⁹⁰³ Bk. İbnu’l-Eşîr, *age.*, III, 84; el-Mueyyed-Billâh, *age.*, III, 38;

⁹⁰⁴ Bk. Abdulkâdir el-Bağdâdî, *age.*, VI, 452-453.

وَمَا اجْتَمَعَا وَمَا افْتَرَقَا وَلَا بَعْدَا وَلَا افْتَرَبَا
وَكُلُّ مِنْهُمَا طَرْفٌ لِصَاحِبِهِ إِذَا جُنُبَا
يُرُومُ نِضَالُهُ أَبَدًا وَكُلُّ رَاحٍ مُنْسَجِبَا
وَيَرْفَعُ قَدْرَهُ كُلُّ إِذَا مَا رَاحٍ مُنْعَلِبَا

Cevap ver! Beş harflidir, durumuna hayret edersin.

Dikildiğinde yükselen iki tarafı (kefesi) vardır.

İstenirse her bir tarafının üçlü olduğu görülür.

Ne bir araya gelirler ne ayrılırlar, ne uzaklaşırlar ne yaklaşırlar.

Aynı hizaya geldiğinde biri diğeri için ilginç [bir arkadaştır].

Hangisi [diğeri tarafından] çekilirse onunla mücadele etmek ister.

Hangisi mağlup olursa mizanın (adaletin) şanından dem vurur.

Şair bu şekilde sorduğu şeyin harf sayısını söyleyip bazı özelliklerini zikrettikten sonra bir takım kelime oyunlarına girer ve beş harfli bu kelimenin harf, nokta ve hareketlerinde yapılacak oynamalar sonucu bazı yeni kelimelerin oluşacağından söz ederek bir takım ipuçları verir:

وَإِنْ حَوْلَتْهُ فِعْلًا وَصَفَّقَ جَدَّدَ الطَّرْبَا
وَإِنْ صَحَّفَتْ ذَاكَ الْأَصْدَ لَنْ صُبَّ الْمَاءُ مُنْسَكِبَا
جَرَى عِنْدَ الثَّنَاءِ وَإِنْ بَدَا لَكَ صَيْغُهُ نَضْبَا
وَحُمْسَاهُ عَدَا بَحْرًا إِذَا مَا رَاحٍ مُنْقَلِبَا
وَيُلْفَى كُلُّهُ غَافٍ إِذَا مَا قَلْبُهُ سَلْبَا

Onu bir fiile dönüştürür ve alkışlarsan neşeyi yeniler.

Bu aslın harflerinin noktasında değişiklik yaparsan su akararak dökülür.

Övgüde akar ve eğer onun yazı sana görünürse büsbütün kurur.

Yerlerinin değiştirdiğinde beşte ikisi “deniz” olur.

Kalbi sökülüp alındığında onun tamamını “uyur” bulursun.

Şair bu ikinci pasajın ilk beytindeki *onu bir fiile dönüştürürsen* sözüyle ميزان

kelimesini وَزْنَ şekline dönüştürmeyi ve bunu da şiir ve şarkıların ölçü birimi olan وَزْنَ

(vezin) biçiminde okumayı kastetmektedir. Sonraki iki beyitte ise kelimenin harflerinin noktalarında oynama yapmayı önermektedir. Şayet مِيرَان kelimesinin son harfi olan “nûn” “bâ”ya dönüştürülürse bu durumda ortaya “oluk” anlamındaki مِيرَاب kelimesi çıkacaktır. Dördüncü beyitte, kelimenin iki harfinin alınıp yerleri değiştirildiğinde “deniz” anlamına gelen bir kelimeyle karşılaşılacağı belirtilmektedir ki bu مِيرَان kelimesinin ilk iki harfi olan “mîm” ve “yâ”dır. Bu iki harfin söylenildiği gibi yeri değiştirildiğinde “deniz” anlamındaki يَم kelimesi elde edilecektir. Son beyitte ise “kalbi söküldüğünde” ifadesiyle kelimenin en ortasında bulunan “zây” harfinin atılması istenmekte, قَلْب (kalp ve çevirmek) kelimesi ile aynı zamanda harflerin tersten başa doğru okunması îmâ edilmektedir. Buna göre kelime نَائِم şekline dönüşür ki bu kelime beyitteki *uyur halde bulursun* ifadesi ile örtüşen, uyuyan anlamındaki نَائِم kelimesinin teshîl ile (kolay) okunuşudur.

İbnu'n-Naķib mu'ammâ türü şiirler de söylemiştir. Bunlar genellikle iki beyitten oluşan, ebced hesabı ve Farsça kullanımına dayalı ve kelimelerin eş anlamlılarını da düşünmeyi gerektiren mu'ammâlar olması sebebiyle zor çözülebilecek türdendir. Nitekim çağdaşlarından olan el-Muķibbî onun aşağıdaki “Alî” ve “Selîm” isimleri hakkındaki mu'ammâsını eserinde zikretmiş⁹⁰⁵, çözümüne başlamış fakat zorluğu sebebiyle olacak ki çözümün geri kalanını sonra yapmak üzere boş bırakmış ve muhtemelen bir daha dönüp çözmeye fırsat bulamamıştır⁹⁰⁶: [Basît]

وَرَقَاءُ قَلْبِي قَدْ أَضْحَتْ مُرْفَرَةً عَلَى قَوَامِكَ يَا مَنْ ظَرَفُهُ عَجْمِي
وَأَنَّهَا هَبَطَتْ مِنْهُ عَلَى عُصْنٍ فَعُضُّ طَرْفَكَ وَارْسَلُهُ إِلَى الْقَدَمِ

Kalbimin güvercini kanat çırpıp oldu senin endamın için ey Acem güzeli!

O oradan (kalbimden) bir dalın üzerine indi. Artık bakışını ondan çevir ve ayağa gönder.

⁹⁰⁵ el-Muķibbî, *Hulâşatu'l-Eşer*, II, 392.

⁹⁰⁶ İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 261.

2.3.10. Cinas

Lafzî bedî sanatlarından olan ve “tecnîs” olarak da isimlendirilen cinas, lafızları aynı yahut benzer, anlamları farklı olan kelimelerin nesir veya şiirde bir arada kullanılmasıdır.⁹⁰⁷ Cinas, aralarında benzerlik olan kelimelerin harflerinin türü, sıralanışı, sayısı ve harekelerindeki uyuma göre ikiye ayrılır: Kelimeler vucûhu erba‘a denilen bu dört özellik itibari ile aynı ise tam cinas (el-cinâsu’t-tâm)⁹⁰⁸, bunlardan biri yönüyle aralarında farklılık varsa eksik cinas (el-cinâs ğayru’t-tâm)⁹⁰⁹ meydana gelir.

İbnu’n-Naķib şiirlerinde cinasın yukarıda zikredilen her iki türüne ait örnekler bulunmaktadır. Onun tam cinasa dair örnekleri ismin isme ve ismin file benzerliğine dayalı cinaslardır.

Aşağıdaki beyitte ismin isimle benzerliğine yönelik tam cinas örneği bulunmaktadır⁹¹⁰: [Hafif]

وَكَذَآكَ الْحُسَامُ مَاضٍ وَلَكِنْ قَلَمُ ابْنِ الْحُسَامِ أَفْضَى فَعَالًا

Bunun gibi, kılıç keskindir. Fakat Hüsamzâde'nin kalemi etki bakımından daha bir keskindir.

Bu beyitte yer alan الحسام kelimeleri arasında tam cinas bulunmaktadır. Sıraları, sayıları ve harekeleri yönüyle aynı harflerden oluşan bu kelimeler isim olmakla birlikte bunlardan birincisi “kılıç” anlamındadır, ikinci ise kişi adıdır.

Aşağıdaki beyitte ismin isimle benzerliğine yönelik bir başka tam cinas örneği yer almaktadır⁹¹¹: [Hafif]

إِنَّهُ فَضْلٌ كَأْسٍ فَضْلٍ تَحْسَاهُ دَوَاءً فَاسْتَبَشَّرْتُ آمَالِي

Benimki onun fazilet kadehinin artığıdır. Deva bulmak için ondan yudumlarım da emellerim mutlu olur.

Bu beyitteki فَضْل kelimeleri arasında tam cinas bulunmaktadır. Bu kelimelerden birincisi “artık, fazla”, ikincisi ise “fazilet, erdem” anlamında isimdir.

⁹⁰⁷ Ebu'l-Abbâs Abdullah b. Muhammed el-Mu'tez-Billâh, *el-Bedî fî'l-Bedî*, Dâru'l-Cil, Beyrut, 1410/1990, s. 108; el-Askerî, *es-Sinâ'ateyn*, s. 321; Ahmed Mustafâ el-Merâĝî, *'İlmu'l-Bedî*, Dâru'l-'Ulûmi'l-'Arabiyye, Beyrut, 1411/1991, s. 109.

⁹⁰⁸ el-Ķazvîni, *Telhîsu'l-Miftâh*, s. 149; İbn Hicce, *age.*, I, 74.

⁹⁰⁹ el-Merâĝî, *'İlmu'l-Bedî*, s. 114.

⁹¹⁰ İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 300.

⁹¹¹ İbnu'n-Naķib, *age.*, 241.

Aşağıdaki beyit ise ismin fiile benzerliğine dair tam cinas örneği içermektedir⁹¹²:

خَلِيلِيَّ بَانَ الْبَانُ وَأَزْدَكَرَ الرَّهْرُ فَعُوجًا عَلَى رَوْضٍ بِهِ اغْدُودَقِ النَّهْرُ

Dostlarım, sorkun ağacı serpildi ve çiçekler açtı! Artık içerisinde ırmağın çağladığı bir bahçeye oturun!

Beyitte yer alan بَانَ kelimleri arasında tam cinas vardır. Bunlardan birincisi “açık oldu” anlamında fiil, ikincisi “sorkun ağacı” anlamında isimdir.

Aşağıdaki beyit ismin fiile benzerliğine yönelik bir başka tam cinas örneğidir⁹¹³:
[Kâmil]

نَشَرَ الرَّبِيعَ عَلَى حَدَائِقِ دَوْحِهَا حُلًّا تَزِيدُ عَلَى بُرُودِ تَزِيدًا

İlkbahar onun yüksek ağaçlı bahçelerine, Tezîd [oğullarının] elbiselerinden daha şaşaalı elbiseler giydirmiştir.

Beyitte yer alan تَزِيدُ kelimelerinin her ikisi de kip itibari ile fiil olmakla birlikte anlam bakımından bunlardan birincisi fiil, ikincisi ise özel isimdir.

Yukarıda bulunan örneklerin tamamında cinas bir kelimenin bir kelimeye benzerliği şeklindedir. Aşağıdaki beyitte ise “mürekkebe cinas” adı verilen birden çok kelimenin birden çok kelimeyle benzerliğine dayanan cinas türüne örnek vardır⁹¹⁴:

حَمَلْتَنِي يَدُ الْهُوَى أَوْزَارَهُ لَيْتَهُ جَاَزَ بِالْحَمَى أَوْ زَارَهُ

Aşkın eli bana yüklerini taşıttı. Keşke o Himâ'yı dolaşsa veya orayı ziyaret etse.

Beyitte yer alan أَوْزَارَهُ ifadeleri mürekkebe cinas örneğidir. Çünkü birinci ibare “ağırlık, yük” anlamındaki وَزْرُ kelimesinin çoğulu olan أَوْزَارُ sözcüğü ve هـ zamirinden; ikinci ibare ise “veya” anlamındaki أَوْ bağlacı, “ziyaret etti” anlamındaki زَارَ fiili ve هـ zamirinden oluşmaktadır.

Buraya kadar İbnu'n-Nakîb'in şiirlerindeki tam cinas örneklerine değinildi. Onun şiirlerinde çeşitli türleri ile eksik cinas (el-cinâsu ğayru't-tâm) örnekleri de bulunmaktadır. Aşağıdaki beyitte yer alan cinas örneği bu türdendir. Zira kelimeler

⁹¹² İbnu'n-Nakîb, *age.*, s. 145.

⁹¹³ İbnu'n-Nakîb, *age.*, s. 96.

⁹¹⁴ İbnu'n-Nakîb, *age.*, s. 151.

harflerinin sayısı, harekesi ve sıralanışı yönüyle aynı olmakla birlikte harflerinin türü bakımından farklılık arz etmektedir. Bununla birlikte farklı olan bu harflerin mahreç yerleri yakın olduğu için iki ayrı kelime oldukları neredeyse hissedilmemektedir⁹¹⁵: [Kâmil]

مَا الرَّوْضُ نَدْبَانُ الشَّرَى مُتَعَطِّرًا وَالْعُصْنُ فَيَّانُ الذَّرَى مُتَأَطِّرًا

Ne toprağı nemli ve güzel kokulu bahçe ne de zirvelerin salınan uzun ağaçları...

Harf farklılıklarına dayalı cinas örneklerinde her zaman bu şekilde harflerin mahreç yerleri yakın olmayabilir. Aşağıdaki beyitte harf farklılığı sebebiyle eksik cinas kategorisinde değerlendirilebilecek olan نِصَال ve نِبَال kelimelerinin durumu böyledir⁹¹⁶:

[Müctes]

وَلَا اسْتَقَامَتْ نِصَالٌ إِلَّا بِحِثِّ نِبَالٍ

Mızraklar ancak uçları sivriltilmek suretiyle düz giderler.

Aşağıdaki beyitte yer alan الْعَمَائِمُ ve الْحَمَائِمُ kelimeleri arasında da benzer bir durum söz konusudur⁹¹⁷: [Tavîl]

دُمُوعِي لَا مَا أُوْدَعَتْهُ الْعَمَائِمُ وَشَكْوَايَ لَا مَا رَدَّدَتْهُ الْحَمَائِمُ

Ne bulutlar gözyaşlarımı emanet alıyor ne de güvercinler şikâyetlerime bir çözüm buluyor.

İbnu'n-Naķib'in şiirlerinde harflerinin türü, sayısı ve dizilimi aynı olmakla beraber harekeleri farklı olduğu için eksik cinas olarak kabul edilebilecek örnekler de vardır. Aşağıdaki beyit bunlardan biridir⁹¹⁸:

تَنَفَّسَتْ نَسَمَاتُ السَّحْرِ فِي السَّحْرِ وَهَيَّنَمَتْ فِي مِيَادِينِ مِنَ الزَّهْرِ

Büyülü meltemler seher vakti nefes alıp verirler ve çiçekli meydanlarda kısık sesle konuşurlar.

Görüldüğü üzere beyitte yer alan, “büyü” anlamındaki السَّحْر ve “seher vakti”

manasına gelen السَّحْر kelimeleri arasında cinas vardır. Kelimeler sayı ve diziliş

⁹¹⁵ İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 128.

⁹¹⁶ İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 233.

⁹¹⁷ İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 199.

⁹¹⁸ İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 132.

bakımından aynı harflerden oluşmalarına rağmen hareke farklılıkları dolayısıyla eksik cinasa örnektir.

İbnu'n-Naķib'in Şiirlerindeki bir diğer eksik cinas türü de harflerinin diziliŐleri farklı olan kelimeler arasındaki cinastır. Bunun örneği aşağıdaki beyitte yer almaktadır:

رُبُّ الْفَصَاحَةِ وَالْحَصَا نَفَةٌ مُنْتَهَى شَرَفِ الْعُلَا

Fesahat ve sağduyu sahibi [olan ve] yüceliğin zirvesi kendisinde son bulandır.

Beyitteki الْفَصَاحَةُ ve الْحَصَا kelimeleri harflerinin sayısı ve hareketleri yönüyle aynı olup harflerin diziliŐleri bakımından farklı oldukları için bu durum eksik cinasa örnektir.

Sonuç olarak İbnu'n-Naķib Şiirlerinde çeşitli türleri ile cinas sanatına yer vermiştir. Cinas onun Şiirlerine ahenk katan bir unsur durumundadır. Zira Şair bu sanattan yeri geldikçe ve kararında yararlanmıŐtır. Sırf sanat yapmak için çok sık cinasa başvurarak Şiirin duygusuna zarar vermemiŐtir.

2.3.11. Raddu'l-'Acuz 'alaŐ-Şadr

Lafza güzellik katan bedi' sanatlarından olan ve "tasdir" olarak da isimlendirilen raddu'l-'acuz 'alaŐ-Şadr Şiirde, lafızları aynı olan veya aynı kökten türeyen iki kelimededen birini beytin sonunda zikredip diğerini de ya ikinci mısranın başında ya da birinci mısranın başında, ortasında veya sonunda getirme sanatıdır.⁹¹⁹ İbnu'l-Mu'tez'e göre bedi' ilminin en önemli beş konusundan biri olan⁹²⁰ tasdir, cinas gibi lafza güzellik katan ve edebî eserde ahenk meydana getiren bir sanattır.

İbnu'n-Naķib'in Şiirlerinde yer alan az sayıdaki tasdir örneğinin tamamı, aynı kökten türeyen kelimelerin bir beyitte zikredilmesi ve çoğunlukla da bunlardan birinin beytin sonunda diğerinin de birinci mısranın başında getirilmesi biçimindedir⁹²¹:
[Meczûu'l-Kâmil]

أَكْتُبُ مَحَاسِنَ مَا تَرَى وَاحْفَظْ مَحَاسِنَ مَا كَتَبْتَهُ

Gördüklerinin iyilerini yaz, yazdıklarının iyilerini ezberle.

⁹¹⁹ İbnu'l-Mu'tez, *el-Bedi'*, s. 140; el-Ķazvîni, *Telhîsu'l-Miftâh*, s. 153-154; el-Merâğî, *'İlmu'l-Bedi'*, s. 120.

⁹²⁰ İbnu'l-Mu'tez, *el-Bedi'*, s. 140; el-Merâğî, *'İlmu'l-Bedi'*, s. 120.

⁹²¹ İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 59.

Görüldüğü üzere aynı kökten türeyen iki kelimedenden **أَكْتُبُ** birinci mısranın başında, **كَتَبْتُ** ise beytin sonunda zikredilmiştir.

Bunun bir diğer örneği aşağıdaki beyitte bulunan **يَحْنُ** ve **حَيْنِ** kelimeleri arasındaki tasdirdir⁹²²: [Mutekârib]

يَحْنُ الْحَيْبُ إِلَى رُؤْيِي وَإِيَّ إِلَيْهِ أَشَدُّ حَيْنًا

Dost beni görmeyi özleyor. Hâlbuki ben onu daha çok özlemekteyim.

Aşağıdaki beyitte ise tasdîr sanatı yapılan kelimelerden biri birinci mısranın ortasında, diğeri beytin sonunda zikredilmiştir⁹²³: [Tavîl]

فَلَمْ أَنْسَ لَا أَنْسَى الْوَدَاعَ وَمَوْفِقًا وَقَفْتُ بِهِ أَبْكِي وَيَبْكِي مُؤَدَّعِي

Unutmadım, unutmayacağım da... Ne vedalaşmamızı ne de durup benim ve vedalaştığım dostumun ağladığı yeri.

Şair aşağıdaki beyitte ise aynı kökten türeyen iki kelimedenden birini ilk mısranın sonunda diğeri de beytin sonunda getirmiştir⁹²⁴: [Kâmil]

تَشْكُو وَأَسْمَعُ مَا تَقُولُ وَأَنْشِي أَشْكُو وَتَسْمَعُ مَا أَقُولُ وَتَنْشِي

[Ötmekte olan kuş] yakınıyor, ben söylediklerini dinliyor ve duygulanıyorum. Sonra ben yakınıyorum o benim söylediklerimi dinleyip duygulanıyor.

2.3.12. Tıbâk

Anlama güzellik katan sanatlardan olan ve “mutâbaka” ve “tezat” gibi isimlerle de anılan tıbâk, aralarında zıtlık olan iki kelimenin bir beyitte zikredilmesi⁹²⁵ anlamında bedî’ terimidir.⁹²⁶ Bu sanatta, “varlıklar zıtlarıyla anlaşılır” genel kaidesine göre, kelimelerin arasındaki anlam karşıtlığından yararlanarak sözü daha açık ve daha etkili hale getirme durumu söz konusudur.

İbnu’n-Naķib’in şiirlerinde, aralarında olumlu-olumsuz ilişkisi bulunmayan iki zıt kelimenin zikredilmesi esasına dayalı olumlu tıbâk (tıbâk-ı îcâb)⁹²⁷ hâkimdir. Öte

⁹²² İbnu’n-Naķib, *age.*, s. 283.

⁹²³ İbnu’n-Naķib, *age.*, s. 196.

⁹²⁴ İbnu’n-Naķib, *age.*, s. 282.

⁹²⁵ Şa’leb, *age.*, s. 58; el-’Askerî, *es-Sinâ’ateyn*, 307; İbn Raşîķ, *age.*, II, 5.

⁹²⁶ es-Sekkâķi, *age.*, s. 423.

⁹²⁷ Mecdî Vehbe-Kâmil el-Muhendis, *age.*, s. 233.

yandan şairin en çok başvurduğu tıbâk türü, ismin isimle zıtlığına yönelik olandır. Aşağıdaki beyit bu tür tıbâk içeren çok sayıdaki örnekten sadece biridir⁹²⁸: [Meczûu'l-Kâmil]

أُورَى الْهُوَى بِحَشَايَ زَنْدًا وَحَسِبْتُ فِيهِ الْغَيَّ رُشْدًا

İçimde aşk bir kıvılcım çıkardı ve ben bu yüzden sapkınlığı doğruluk zannettim.

Bu beyitte şair “sapkınlık” anlamındaki الْغَيِّ ile “doğruluk” anlamındaki الرُّشْدُ kelimelerini bir arada kullanmış, kelimeler arasındaki karşıt anlamdan yararlanarak duygularını daha etkili bir dille ifade etmiştir.

Benzer bir durum aşağıdaki “şaka” anlamına gelen هَزَلٌ ile “ciddiyet” anlamına gelen جِدٌّ kelimeleri için söz konusudur⁹²⁹: [Hafif]

بِكَلَامٍ مُنَجِّمٍ لَيْسَ بِالْهَدَى رَ وَلَا بِالْمَلُولِ هَزَلًا وَجِدًّا

Gerek şakada gerek ciddiyette... Usandırmayan büyü sözlerle...

Bunun bir başka örneği de aşağıdaki beyitte yer alan, “yergi” anlamındaki دَمٌّ ile “övgü” manasına gelen حَمْدٌ kelimeleri arasındaki tıbâktır⁹³⁰: [Hafif]

تَلِجُ الْأُذُنَ قَبْلَ أَنْ يَسْتَتِمَّ الِ قَوْلَ مِنْهُ الْبِكَاتُ ذَمًّا وَحَمْدًا

Sözünü bitirmeden önce, övgü ve yergi nokteleri kulakları doldurur.

İbnu'n-Naķib bu sanattan yararlanırken zıt kelimeleri yukarıdaki örneklerde olduğu gibi cümle içerisinde genellikle birbirine yakın zikreder. Fakat bazen aşağıdaki beyitte olduğu gibi iki kelimenin birbirinden nispeten uzak kullanıldığı örnekler de vardır⁹³¹:

أَوْ حَبَانِي بِقُرْبِهِ بَعْدَمَا دُفْتُ بُعْدَهُ

Veya bana yakınlığını bahşeder, uzaklığını tattıktan sonra...

⁹²⁸ İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 86.

⁹²⁹ İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 98.

⁹³⁰ İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 98.

⁹³¹ İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 99.

İbnu'n-Nakîb'in şiirlerindeki fiilin fiille oluşturduğu tıbâk için tespit edilebilen tek örnek aşağıdaki beyitte bulunan, “görünür” anlamındaki تَبْدُو ve “gizlenir” manasındaki تَحْتَجِبْ kelimeleri arasındaki tezattır⁹³²:

حَتَّامٌ تَبْدُو لَنَا وَتَحْتَجِبُ قَدْ حَانَ أَنْ يَنْتَهِيَ بِكَ الْعُضْبُ

*Sana olan öfke son bulmak üzereyken ne zamana kadar bize bir **görünüp** sonra **gizleneceksin?***

İbnu'n-Nakîb'in şiirlerindeki bir diğer tıbâk türü de zıt anlamlı kelimelerden birinin isim diğerinin fiil olması biçimindedir. Aşağıdaki beyitte bulunan, “açığa vurmak” anlamına gelen باح fiili ile “sırlar” manasındaki أسرار ismi arasındaki tıbâk sanatı bu türdendir⁹³³: [Mutekârib]

وَوَشَّى بِهِ الرَّهْزُ خُضْرَ الْبَطَاحِ وَبَاحَ النَّسِيمِ بِأَسْرَارِهِ

*Onun sayesinde çiçekler yeşil vadileri süslemiş, meltem **sırlarını ifşa etmiştir.***

Fiilin isimle oluşturduğu tıbâk sanatının bir başka örneği de aşağıdaki beyitte yer alan, “köle yapmak” manasındaki اسْتَرْقَ fiili ile “hütler” anlamındaki أَحْرَارْ kelimeleridir⁹³⁴:

قَاضِي دِمَشَقٍ وَمَنْ قَضَى بِجَمِيلِهِ أَنْ تُسْتَرْقَ لِفَضْلِهِ الْأَحْرَارُ

*Dımaşq'ın kadısı, güzel [hasletleri ile] **hütler** hakkında, faziletinin **kölesi olmasına** hükmeden kişi!*

Tüm bu örneklerden hareketle şairin bazı şiirlerde, kavramların karşıtlığından yararlanma esasına dayalı tıbâk sanatının çeşitli türlerine başvurarak anlatımını daha etkili ve daha güçlü hale getirdiği söylenebilir.

2.3.13. Murâ'ātu'n-Nazîr

Anlama güzellik katan ve “tenâsub”, “tevfik”, “muâhât” vb. gibi adlarla da anılan murâ'ātu'n-nazîr, şiir veya nesirde, aralarında anlam bakımından zıtlık dışında bir uyum bulunan kelimeleri biraraya getirme sanatıdır.⁹³⁵

⁹³² İbnu'n-Nakîb, *age.*, s. 32.

⁹³³ İbnu'n-Nakîb, *age.*, s. 147.

⁹³⁴ İbnu'n-Nakîb, *age.*, s. 149.

Murâatu'n-nazîr İbnu'n-Naķib'in şiirlerinde dikkat çeken bedi' sanatlarından biridir. Özellikle tabiat şiirlerinde bu sanatın ön plana çıktığı, çeşitli yönlerden aralarında uyum bulunan kelimelerin onun şiirlerde anlam itibari ile bir ahenk oluşturduğu görülmektedir. Örneğin bir tabiat şiirine ait olan aşağıdaki beyitler murâ'âtu'n-nazîr sanatına yönelik birçok örnek içermektedir⁹³⁶:

وَعَرَدَ مِنْ فَوْقِ الشَّمَائِلِ بُلْبُلٌ وَعَنْتَ عَلَى الْأَفْنَانِ وَرَقٌ لَهَا هَدْرٌ
وَفَتَحَتْ الْأَنْدَاءُ نُورَ دَوْحَةٍ وَوَأَفَتْ جُيُوشُ الزَّهْرِ مِنْ دُونِهَا الزَّهْرُ
فَمِنْ نَرْجِسٍ غَضٌّ وَوَرْدٍ وَسَوْسَنٍ وَأَسٍ وَنَسْرِينَ يُفُوحُ لَنَا النَّشْرُ

Kuzeylerden bir bülbül öttü, dallar üzerinde güzel sesli güvercinler şarkı söyledi.

Kırağlarda ulu ağacın çiçeklerini açtı ve ardarda çiçek orduları geldi.

Parlak nergis, gül, süsen çiçeği, mersin ağacı ve nesrinden bize kokular yayılıyor...

Görüldüğü üzere ilk beyitte bulunan وَعَرَدَ ve عَنْتَ kuşun ötüşünü ifade eden yakın anlamlı kelimelerdir. Öte yandan بُلْبُلٌ (bülbül) ve وَرَقٌ (güvercinler) kelimeleri de kuş türlerini ifade eden sözcükler olmaları sebebiyle birbiriyle uyumludurlar. İkinci beyitteki نُورٌ (ağaçtaki çiçekler), دَوْحَةٌ (ulu ağaç) ve زَهْرٌ (yerde biten çiçek) kelimeleri de tabiata ait unsurlar olmaları yönüyle hem kendi aralarında ve hem de bir önceki kelimelerle uyumlu sözcüklerdir. Üçüncü beyitte yer alan نَرْجِسٌ (nergis), وَرْدٌ (gül), سَوْسَنٌ (süsen çiçeği), نَسْرِينَ (nesrin çiçeği) ve أَسٍ (mersin ağacı) kelimeleri için de aynı durum söz konusudur.

Aşağıdaki beyit ise şarap tasvirini konu alan bir şiire ait olup güzel bir murâ'âtu'n-nazîr örneği içermektedir⁹³⁷: [Kâmil]

فَكَأَنَّهُ مُتَسَبِّلٌ مِنْ دُرَّةٍ بِيَضَاءٍ فِي يَأْفُوتَةٍ حَمْرَاءِ

⁹³⁵ er-Râzî, *age.*, s. 175; es-Sekkâkî, *age.*, s. 464; el-Kazvîni, *Telhîsu'l-Miftâh*, s. 131-132; Ahmed el-Matlûb, *Mu'cemu'l-Muştalahâti'l-Belâğiyye ve Taṭavvuruḥâ*, Mektebetu Lubnân Nâşirûn, Beytur, 2007, s. 614.

⁹³⁶ İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 146.

⁹³⁷ İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 15.

Kırmızı bir yakut içerisinde beyaz inciler akıtan çeşmedir sanki o.

Görüldüğü üzere beyitteki دُرَّة (inci) ve ياقوتة (yakut) kelimeleri arasında değerli taşlar olmaları, بَيْضَاء (beyaz) ve حَمْرَاء (kırmızı) kelimeleri arasında da renk olmaları yönüyle bir uyum bulunmaktadır. Şair burada şarabı yakut taşına, köpüğüne ise inciye benzetmiş, bunları murâ'âtu'n-naẓîr sanatı ile birleştirerek etkili bir anlatım örneği ortaya koymuştur.

Bir medih şiirine ait olan aşağıdaki beyitte ise kahraman ordunun çeşitli kademedeki mensupları istiare sanatı yoluyla parlak gökcisimlerine benzetilmiş ve murâ'âtu'n-naẓîr sanatının yardımıyla övgü daha etkileyici bir üslupla bezenmiştir⁹³⁸: [Kâmil]

مِنْهُمْ بُدُورٌ لِلْغَلَا وَأَهْلَةٌ وَشُمُوسٌ أُفُقٍ هِدَايَةَ وَرَشَادٍ

Yüceliklerin dolunayları ve hilalleri ile hidayet ve doğruluk ufkunun güneşleri onlar arasından çıkar.

Beyitte yer alan بُدُور (dolunaylar), أَهْلَةٌ (hilaller) ve شُمُوس (güneşler) anlam bakımından birbiriyle uyumlu kelimeler olup gökyüzünde bulunma ve etrafa ışık saçma özelliklerinde birleşen varlıkları simgelemektedir.

2.3.14. Hısnu't-Ta'lîl

Bir durumu hoş bir nükte ile gerçek veya olağan sebebinin dışında bir sebebe dayandırma⁹³⁹ anlamında bedî' terimi olan hısnu't-ta'lîl anlama güzellik katan ve ifadeyi güçlü kılan söz sanatlarından. Hoş bir nükte barındırması yönüyle dinleyicide bir etki oluşturan bu sanat İbnu'n-Naķîb'in şiirlerinde de yer almaktadır. Ağacın çiçek açarak parlamasının ilkbaharın gelişi yerine övgüye konu olan kişiye bağlandığı aşağıdaki beyitler bu sanatın onun şiirlerindeki güzel örneklerindedir⁹⁴⁰: [Kâmil]

أَفْدِي صَغِيرًا مَرَّ بِي مُتَحَفَّرًا وَالْعُصْنُ مِنْهُ بِالْجَمَالِ مُنَوَّرًا

⁹³⁸ İbnu'n-Naķîb, *age.*, s. 90-93.

⁹³⁹ Abdulkâhir el-Curcânî, *Esrâru'l-Belâġa*, s. 296; el-Ķazvînî, *Telhîsu'l-Miftâh*, s. 143; en-Nuveyrî, *age.*, VII, 115.

⁹⁴⁰ İbnu'n-Naķîb, *age.*, s. 166.

Utangaç [bir eda ile] bana uğrayan küçüğe kurban olayım. Dal onun güzelliği ile aydınlanır.

Bu sanatın İbnu'n-Naķib'in şiirlerindeki bir diğer örneği de aŗađıdaki beyitte yer almaktadır⁹⁴¹: [Kâmil]

قَدْ جَالَ مَاءُ الْحُسْنِ فِي وَجَنَاتِهِ وَجَلَا بِصُبحِ حَبِينِهِ الْحِنْدِيسَا

Güzellik suyu onun yanaklarında dolaşmış. Geceler onun alınının parlaklığı ile aydınlanır.

Yukarıdaki iki ĥusnu't-ta'lil örneğinde sebepler hayalî ve gerçek dışıdır. Zira kişinin güzelliği sebebiyle ağacın çiçeklenip parlaması ve gecenin aydınlanması aklen mümkün olmayan hayalî gerekçelerdir. Aŗađıdaki örnekte ise bir durumun mümkün fakat olağan olmayan bir sebebe dayandırıldığı anlaşılmaktadır⁹⁴²:

وَعُذْرًا لِمَا سَطَّرْتُ عُذْرًا مُقَصِّرٍ وَلَوْلَاكُمْ مَا ازْدَانَ نَظْمًا وَلَا رِصْفَا

Satıra döktüklerim sebebiyle [varsa] kusurum özür dilerim. Siz olmasaydınız [bu yazdıklarım] nazım ve dizim itibari ile süslü olmazdı.

Görüldüğü üzere şair burada, yazdığı şiirin güzel oluşunu kendi kabiliyetine değil, içerisinde memduhun zikredilişine bağlamaktadır ki bu aklen mümkün olmakla birlikte, daha çok şairin övgü üslubuna dayalı bir durumdur. Benzer bir örnek aŗađıdaki beyitte yer almaktadır. Burada şair diğer şairler içerisinde üstün bir konum elde etmesini şairlikteki yeteneğine bağlamak yerine memduha övgü şiiri söylemesine dayandırmaktadır⁹⁴³: [Kâmil]

مَوْلًى أَتَابَ لِي الْحَمَاسَةَ مَدْحُهُ فَسَمَوْتُ فِي النَّادِي عَلَى أَفْرَانِي

Övgüsü beni kahramanlık [sıfatı] ile mükâfatlandıran ve bu sayede mecliste akranlarıma üstün gel[memi sağlayan] bir beydir.

Sonuç olarak İbnu'n-Naķib'in ortaya koyduğu ĥusnu't-ta'lil örnekleri nükteli olup dinleyiciyi etkileyecek güzelliktedir.

⁹⁴¹ İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 175.

⁹⁴² İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 202.

⁹⁴³ İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 273-275.

2.3.15. İrsâlu'l-Mesel

İrsâlu'l-mesel, söz içerisinde mesel veya mesel yerine geçen hikmetli bir ifade kullanma sanatıdır.⁹⁴⁴ Bu sanat ile “mesele telmih” arasındaki fark; irsâlu'l-meselde ifade, olduğu şekliyle zikredilirken telmihte mesele sadece işaret etmekle yetinilmesidir.

İbnu'n-Naķib'in irsâlu'l-mesel sanatını kullanımına aŗağıdaki pasajın son beyti örnek gösterilebilir⁹⁴⁵: [Hafif]

فَعَسَى أَنْ يُرَاشَ مِئِّي حَنَاحُ الْ حَظًّا يَوْمًا وَيَصْلُحُ الدَّهْرُ حَالًا
وَيَعُودُ الْهِنَا بَعُودِكَ يَا مَنْ سَلَّهُ الدَّهْرُ مِنْ يَدَيِّ اسْتِئْلَا
فَالْأَنَاءَ الْأَنَاءَ قَدْ بَلَغَ السَّيْلُ الرُّ بِي وَامْتَلَأْتُ مِنْكَ مِطَالًا

Belki bir gün talih kuşu benim de başıma konar ve şansım döner.

Ey kaderin ellerimden çekip aldığı kişi! Senin dönüşünle belki esenlik de geri döner.

*Sabırlı ol sabırlı! Zira **bıçak kemiğe dayandı** ve artık oyalamandan dolayı bıktım.*

Görüldüğü üzere şair dostundan ayrı kalmanın zorluğuna dikkat çekmiş, onun sürekli ertelemelerinden duyduğu rahatsızlığı dile getirmiş ve bu konudaki düşüncelerini daha etkili bir biçimde ifade etmek üzere قَدْ بَلَغَ السَّيْلُ الرُّجْبِي (bıçak kemiğe dayandı) meselini⁹⁴⁶ zikretmiştir.

Sonuç olarak İbnu'n-Naķib'in şiirde edebî sanatlara oldukça önem verdiği anlaşılmaktadır. Onun şiirlerinde, beyân sanatlarından mecâz-ı mürsel ve kinayeye dair örnekler yer alsa da istiare ve özellikle de teşbih onun için vazgeçilmez edebî sanatlar hüviyetindedir. Anlatımda teşbihin çeşitli türlerine başvuran şair özellikle temsili teşbihi çok fazla kullanmış, eski şairlerin tasavvurlarından yararlanmanın yanı sıra özgün teşbih örnekleri de ortaya koymuştur.

İbnu'n-Naķib'in şiirlerindeki bedî' sanatları ise dönemin anlayışına uygun olarak oldukça zengin bir çeşitliliğe sahiptir. Bedî' sanatının on üç konusuna dair zikredilen

⁹⁴⁴ İbn Hicce, *age.*, I, 186.

⁹⁴⁵ İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 297.

⁹⁴⁶ Son derece zor ve tahammül sınırlarını zorlayan durumlar konusunda söylenen bir meseldir. Meselde geçen الرُّجْبِي kelimesi “aslan avlamak için yüksek yerlerde açılan çukur” anlamındaki الرَّابِيَّة kelimesinin çoğuludur. Atasözünün tam karşılığı “sel çukurlara ulaştı” şeklinde olup dilimizdeki “bıçak kemiğe dayandı” deyiimiyle aynı anlamdadır. Meselle ilgili bigi için bk. el-'Askerî, *Cemheratu'l-Emşâl*, I, 220; el-Meydânî, *age.*, I, 91.

örneklerden hareketle onun, bu sanatı şiirin genel insicamını bozmayacak yoğunlukta, yerli yerinde ve kıvamında kullandığı anlaşılmaktadır. Onun için bedî' sanatları amaç değil sözü güçlendirmek, ifadeyi süslemek ve anlatımı etkili bir forma dönüştürmek için araç durumundadır. Şairin kültürel düzeyini ve şiir söylemedeki hünerini ortaya koymada önemli bir kıstas olan bu sanatlar, -ilğâz, ta'miye ve te'rîh gibi, anlamak için özel çaba gerektirenler hariç tutulursa- herkes tarafından anlaşılabilir basitlikte olup bazen lafız bazen de mana bakımından dinleyicide etki oluşturacak bir ahenge sahiptir.

2.4. Tasvir

Arap edebiyatında "el-vasf" kavramıyla ifade edilen tasvir, bir nesne veya olayı içerisinde bulunduğu durum ve sahip olduğu özelliklerle anlatmak anlamına gelir.⁹⁴⁷ Şairler şiirlerinin büyük bir bölümünde canlı-cansız, hareketli-hareketsiz, somut-soyut pek çok şeyi tasvir ederler. Ünlü şiir eleştirmeni İbn Raşîk'in "çok azı hariç şiir tasvire dayanır"⁹⁴⁸ sözü de bunu ifade etmektedir.

Eleştirmenler nesnenin veya olayın en çok yönüne ve bunlardan da özellikle en belirgin ve en dikkat çekici olanlarına değinen⁹⁴⁹ ve sanki dinleyicinin gözünün önünde canlanıyormuşçasına bir portre çizerek⁹⁵⁰ kulağı adeta bir göze çeviren⁹⁵¹ tasviri daha başarılı kabul etmişlerdir.

İbnu'n-Naķib'in, yaşadığı dönemin en önemli tasvir şairlerinden biri olduğu söylenebilir. Onun en önemli tasvir alanı tabiattır. O, tabiattaki çiçek, ağaç, nehir, rüzgâr, kuş, bulut, yağmur ve yıldız gibi unsurları detaylı olarak tasvir eder. Bunların yanı sıra dostların insani erdemleri; sevgilinin göz, kaş, zülûf, yanak, boy ve endam gibi çeşitli fiziksel özellikleri; saki, şarap, kadeh, testi, çalgı aletleri ve dansçılar gibi eğlence hayatına dair öğeler; tavla, satranç taşları ve nargile gibi toplumsal hayatla ilgili bazı nesnelere de şairin tasvir konuları arasında yer alır.

İbnu'n-Naķib'e göre şiir, tasvir için önemli bir araçtır. Şair aşağıdaki beyitlerde bu konudaki görüşlerini şöyle dile getirir⁹⁵²: [Basît]

⁹⁴⁷ Kudâme b. Ca'fer, *age.*, s. 130.

⁹⁴⁸ İbn Raşîk, *age.*, II, 294.

⁹⁴⁹ Kudâme b. Ca'fer, *age.*, s. 130.

⁹⁵⁰ Kudâme b. Ca'fer, *age.*, s. 131; İbn Raşîk, *age.*, II, 294;

⁹⁵¹ İbn Raşîk, *age.*, II, 294

⁹⁵² İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 167.

الشَّعْرُ ضَرَبٌ مِنَ التَّصْوِيرِ قَدْ كَشَفَتْ
مِنْهُ الْقَرَائِحُ عَنْ شَيْءٍ مِنَ الصُّورِ
فَاعْمَدُ إِلَى قَالِبٍ عُونٍ تُدَمِّئُهُ
وَأَفْرَعُ بِهِ أَيَّ مَعْنَى شِئْتِ مُبْتَكِرِ

Şiir bir tasvir türüdür. Şiir aracılığı ile yetenek [sahibi şair]ler çeşitli görüntüleri ortaya çıkarırlar.

Hazırladığın eski kalıplara yönel ve bu kalıplara istediğin yeni anlamlar dök!

Bu beyitler bir bakıma şairin tasvir anlayışını da ortaya koymaktadır. İlk beyitteki “şiir aracılığı ile yetenekler çeşitli görüntüleri ortaya çıkarırlar” ifadesi onun görüntüleri olduğu gibi tasvir etmek yerine onların görünümünün ötesindeki anlamları keşfederek kendi yorumlarını tasvire yansıtma düşüncesini ortaya koymaktadır. Nitekim onun şiirlerinde varlıkların olduğu gibi anlatılmasına dayalı tasvir neredeyse yoktur. Bunun yerine o görüntüleri, teşbih ve istiare gibi sanatların da yardımıyla hayal, duygu ve düşüncelerinden izlerle aktarmayı yani kendisi nasıl görüyor veya görmek istiyorsa o şekilde anlatmayı tercih eder. Bunu yaparken de üç temel yöntem takip eder: Somut bir varlığı yine somut bir varlığa benzeterek açıklamak (nakli/duyusal tasvir), soyut bir varlığı somutlaştırarak betimlemek (maddi tasvir), çoğu zaman kişileştirmelerden yararlanarak gerçeklerle uyuşmayan bazı hayalî yorumlara yer vermek (vicdani/duygusal tasvir).

Naklî tasvir türünde somut bir varlığın yine somut bir varlığa benzetilerek betimlendiği görülür.⁹⁵³ İbnu'n-Nakîb bu tür tasvirlerinde, çevresindeki, duyularla idrak edilebilen varlıkları, aralarındaki benzerlik veya benzerlikler sebebiyle somut kavramlarla açıklama çabasındadır. Şair bu tasvir yöntemini genellikle doğayı betimlerken kullanır. Örneğin aşağıda yer alan beyitlerde istiare yoluyla bir derenin suyu, renk ve akıcılığı yönüyle gümüş eriyiğine, içerisindeki çakıllar da parlaklıkları bakımından incilere benzetilerek tasvir edilmektedir. Nehirdeki çakılların parlaklığını daha iyi anlatmak için “tam bir yıldır suyun içerisinde oldukları” şeklinde bir açıklamada bulunması ise şairin tasvir konusundaki detaycılığını yansıtmaktadır⁹⁵⁴: [Tavîl]

وَدَوَّبُ الْجَيْنِ لِلْعَدِيرِ خِلَافًا
عَلَى دُرِّ حَوَليِّ الْحَصَى مُتَدَقِّقًا

⁹⁵³ İliyyâ el-Hâvî, *Fennu'l-Vaşf ve Tatavvuruhû fî Ş-Şi'ri'l-'Arabî*, 2.b., Dârul-Kutubi'l-Lubnânî, Beyrut, 1987, s. 7-8; Yanık, *age.*, s. 8.

⁹⁵⁴ İbnu'n-Nakîb, *age.*, s. 220.

Derenin gümüş eriyiği dalların arasında, yılanmış çakıllardan inciler üzerinde hızla akıyor.

Aşağıdaki beyitlerde ise övülen şahsın oturuş ve yürüyüşü gibi iki temel davranışı tasvir edilmiş, teşbih-i maktûb yoluyla bulutların seyri onun yürüyüşüne, aslanların oturuşu da onun oturuşuna benzetilmiştir⁹⁵⁵: [Tavîl]

تُحَاكِيهِ سُحْبُ الْجَوِّ حَالَ مَسِيرِهِ وَتُشْبِهُهُ أُسْدُ الشَّرَى وَهُوَ جَالِسٌ

Yürürken havadaki bulutlar onu taklit eder ve otururken Şerâ aslanları ona benzer.

İbnu'n-Naķīb'in bu tür tasvirlerinde genellikle cansız varlıklar canlı varlıklara benzetilerek takdim edilir. Aşağıdaki beyitler şairin bu tarz tasvir örneklerinden biridir⁹⁵⁶: [Kâmil]

يَا حُسْنَ إِبْرِيْقٍ أَتَاكَ مُعْصَفَرًا قَدْ نَمَّ ظَاهِرُهُ عَلَى الْأَحْشَاءِ
فَكَأَنَّهُ ظِيٌّ عَلَى شَرْفٍ عَدَا يَعْطُو سَالِفَتَيْهِ لِلْإِصْغَاءِ
أَضْحَى وَمَاءُ الْوَرْدِ فِي جَنَابَتِهِ مُتَنَفِّسًا فِي أَوْجِهِ الْجُلَسَاءِ

Aspur (usfur) otuyla boyanmış (sarı renkli) senin önüne gelen ve görünüşü içler yakan şarap testisi ne güzeldir.

Sanki o yüksekçe bir yerde [durmuş ve] sese kulak vermek için boynunu uzatmış bir ceylandır.

İçinde gül suyu varken meclistekilerin yüzlerine nefes alıp veren...

Görüldüğü üzere şair bu beyitlerde şarap testisini yüksekçe bir yerde durmuş ve seslere kulak vermek için boynunu uzatmış bir ceylana benzetmektedir. Öte yandan şarabın soğukluğu sebebiyle testiden sızan buhar ile ceylanın nefesleri arasında da bir benzerlik kurulmaktadır.

Maddî tasvirde ise soyut varlıkların, daha iyi anlaşılmaları için somut varlıklarla ilişkilendirilerek tasvir edildiği gözlenir. Böylece duyularla algılanamayan bir varlık duyularla algılanabilecek bir forma, başka bir ifade ile bir mana bir maddeye dönüştürülür.⁹⁵⁷ İbnu'n-Naķīb'in bu yöntemle yaşam, ömür, ilim ve selam gibi,

⁹⁵⁵ İbnu'n-Naķīb, *age.*, s. 172.

⁹⁵⁶ İbnu'n-Naķīb, *age.*, s. 14.

⁹⁵⁷ İliyyâ el-Hâvî, *Fennu'l-Vaşf*, s. 8; Yanık, *age.*, s. 9-11.

duyularla idrak edilemeyen varlıkları somut varlıklara benzeterek açıkladığı görülmektedir. Örneğin aşağıdaki beyitte yaşam, “kısa sürme ve çabuk sona erme” özelliğine vurgu yapılmak üzere bir anda parlayıp sönen şimşeğe benzetilmiştir⁹⁵⁸: [Tavîl]

وَمَا الْعَيْشُ إِلَّا حِلْسَةٌ تُمْ يَنْقُضِي عَلَى عَجَلٍ كَالْبَارِقِ الْمُتَأَلِّقِ

Yaşam bir el çabukluğu [kadar kısa]dır. Sonra parlayıp sönen] bir şimşek gibi hemen yok oluverir.

Aşağıdaki beyitlerde ise güzellik, çekicilik, canlılık vb. gibi özellikleri anlatılmak üzere yaşam taze bir dala benzetilmiştir⁹⁵⁹: [Tavîl]

تَرَامِي بِنَا وَالْعَيْشُ فَيَنَانٌ أَحْضَرَ صَفْحَاتِ الرَّوْضِ تِلْكَ الْمَسَارِحِ

Yaşam yeşil bir dal gibiyken bahçenin yüzeyindeki [güzellikler ve] şu çayırılar bizi birbirine atıyordu. (İkisinin de güzelliğinden dolayı hangisinde kalacağımıza karar veremiyor, aralarında mekik dokuyorduk).

İbnu'n-Nakîb'in şiirlerinde dostlara esenlik temenni etmek için kullanılan “selam” kavramı da çeşitli somut varlıklarla anlatılmaktadır. Örneğin aşağıdaki beyitlerde, dost için arzulanan esenlik ve huzur, bir bahçeye benzetilir⁹⁶⁰: [Tavîl]

إِلَيْكَ كَمَا جَرَّ النَّسِيمُ بِسُخْرَةٍ عَلَى صَفْحَاتِ الرَّوْضِ فَضْلَ رِدَائِهِ

سَلَامًا يَخْجِي الرَّوْضَ عِنْدَ اقْتِبَالِهِ وَجَدَّتِهِ فِي طَيْبِهِ وَرُوَائِهِ

Sana, meltemin bir seher vaktinde bahçenin dört bir yanında elbisesini sürümesi gibi,

Zerafet ve letafet bakımından, [ilkbaharın gelişiyile] baştan yenilenen bir bahçeye benzeyen selam olsun.

Aşağıdaki beyitlerde ise selam kavramının bahçedeki güzel kokulu çiçeklere benzetilerek ifade edildiği görülmektedir⁹⁶¹: [Tavîl]

سَلَامٌ كَزَهْرِ الرَّوْضِ بَاكْرُهُ الْحَيَا فَأَضْحَى وَقَدْ أَرَى عَلَى عُنْبَرِ الشُّحْرِ

يُؤَافِيكَ مِنْ أَرْجَاءِ دَارَيْنِ مُهْدِيًا إِلَيْكَ عَلَى مَنِّ الصَّبَا طَيْبِ النَّشْرِ

⁹⁵⁸ İbnu'n-Nakîb, *age.*, s. 221.

⁹⁵⁹ İbnu'n-Nakîb, *age.*, s. 68.

⁹⁶⁰ İbnu'n-Nakîb, *age.*, s. 20.

⁹⁶¹ İbnu'n-Nakîb, *age.*, s. 164.

Sabah vakti yağmurun uğradığı ve bu sebeple Şihr amberini [kokuca] geçmiş olan bahçenin çiçeğine benzeyen bir selâm,

Hoş kokular hediye etmek üzere Sabâ rüzgârı üzerinde Dâreyn bölgesinden sana doğru geliyor.

Şair bir medih şiirinde, övdüğü kişinin sahip olduğu ilmi, meknî istiare yoluyla denize, mizacını ise teşbih sanatı ile sık ağaçlı bir bahçeye benzetmektedir⁹⁶²: [Kâmil]

شَهْمٌ تَدْفَقُ طَبْعُهُ بِمَكَارِمِ طَابَتْ مَآثِرُهَا وَحُسْنُ مَشَاهِدِ
وَأَبَانَ عَنْ عِلْمٍ يَعْبُ عِبَابُهُ وَبِرَاعَةٍ قُرِنَتْ بِفَهْمٍ مَقَاصِدِ
وَحَلَائِقَ كَالرُّوْضَةِ الْعَنَاءِ قَدْ صَيَّبَتْ بِتَوَكَّافِ الْعَمَامِ الرَّاعِدِ

Mizacı iyi izler bırakmış bir ahlakla ve güzel davranışlarla dolup taşmış bir asildir.

O dalgası çok olan bir ilme ve maksatları kavrayabilme yeteneğine sahiptir.

Ve o üzerine gök gürültülü bir bulutun suları boşaltılan sık ağaçlı bahçe misali bir ahlaka sahiptir.

Şairin somutlaştırarak tasvir ettiği diğer bir soyut kavram da ömürdür. Aşağıdaki beyitte meknî istiare sanatına başvurularak, ömür bir paraya benzetilmiş, paranın ihtiyaçlar için harcanarak tüketildiği gibi gençliğin de aşk için tüketildiği anlatılmak istenmiştir⁹⁶³: [Basît]

أَنْفَقْتُ رَيْعَانَ عُمْرِي فِي الْعَرَامِ عَلَى وَرْدِ الْخُدُودِ فَمَا رَأَيْ كَمَنْ سَمِعَا

Aşk uğruna, ömrümün baharını gül yanaklar için harcadım. Tatmayan bilmez.

İbnu'n-Nakîb'in bu tür tasvirlerini güçlü kılan unsurlardan biri de zaman zaman "alışılmamış bağdaştırmalar"dan yararlanmasıdır. Sıfat veya isim tamlamalarında tamlanan ve tamlayan arasında anlam bakımından uyum bulunmamasını ifade eden bu durum esasında şiire anlam zenginliği katan ve anlatımı güçlü kılan hususlardandır.⁹⁶⁴

Örneğin *الْوَرْدُ الْأَحْمَرُ* (kırmızı gül) sıfat tamlamasında *وَرْدٌ* ve *أَحْمَرٌ* kelimeleri arasında; *رِيَاضٌ*

دِمَشْقُ (Dimaşk bahçeleri) isim tamlamasında da *رِيَاضٌ* ve *دِمَشْقُ* kelimeleri arasında belli

bir uyum bulunmakta, bu kelimeler bir arada kullanıldığında dinleyici tarafından hemen

⁹⁶² İbnu'n-Nakîb, *age.*, s. 81.

⁹⁶³ İbnu'n-Nakîb, *age.*, s. 199.

⁹⁶⁴ Doğan Aksan, *Halk Şiirimizin Gücü*, 2.b., Bilgi Yayınevi, İstanbul, 2005, s. 121-128.

algılanmakta, yadırganmamaktadır. Buna karşılık İbnu'n-Naķib'in aŗağıdaki iki ayrı beytinde bulunan الشَّبَابُ الْعَضُّ (taze gençlik) ve خَيْلُ الْعَرَامِ (aşk atı) gibi tamlamalarda tamlanan ve tamlayan arasında bir uyum bulunmamakta fakat somut ve soyut kavramların bu şekilde bir araya getirilmesi sonucunda güçlü bir anlatım ve canlı görüntüler ortaya çıkmaktadır⁹⁶⁵: [Kâmil]

حَيْثُ الشَّبَابُ الْعَضُّ فِي عُلْوَائِهِ وَالْعَيْشُ مَوْصُولٌ بِطَيْبِ تَأْنُسِ

Orada taze gençlik, bir canlılık içerisindedir, yaşam ise hoş bir dostlukla birlikte vardır.

Görüldüğü üzere bu beyitte الْعَضُّ kelimesinin الشَّبَابُ sözcüğüne sıfat yapılması mecazî anlatıma dayalı bir kullanım⁹⁶⁶ olup alışılmamış bağdaştırma örneğidir. Böylece şair عَضُّ kelimesindeki somut anlamı شَّبَاب kelimesine aktarmış, meknî istiare yoluyla gençliği meyveye benzeterek anlatıma bir canlılık katmıştır.

Aŗağıdaki beyitte ise izafet yoluyla خَيْل ve الْعَرَامِ kelimeleri bir arada kullanılmış, خَيْل kelimesindeki somut anlam ve çeşitli çağrışımlar, soyut bir anlam içeren الْعَرَامِ kelimesine aktarılmıştır⁹⁶⁷: [Serî']

فَمَ سَيِّدِي نَعْتَالُ مِنْ ذِي الْهُمُومِ وَنَعْتَلِي فِي الْحُبِّ خَيْلُ الْعَرَامِ

Kalk beyim bu kederleri yok edelim ve sevgi uğruna aşk atına binelim.

İbnu'n-Naķib'in şiirlerinde başka alışılmamış bağdaştırmalar da bulunmaktadır. Örneğin aŗağıdaki beyitlerde yer alan رَوْضُ الْمُنَى (arzu bahçesi) ve مَاءُ الصَّبَا (aşk suyu) ifadeleri bunlardandır⁹⁶⁸: [Serî']

مَرَّ بِنَا ظَنِّي هَضِيمُ الْحَشَا يَرِقُّ فِي حَدَائِهِ مَاءُ الصَّبَا

دَكَّرَنِي مِرَاهُ رَوْضِ الْمُنَى وَطَيْبِ عَهْدٍ مِنْ لِيَالِي الْوَقَا

Bize yanaklarındaki aşk suyu ince olan ince belli bir ceylan yavrusu uğradı.

⁹⁶⁵ İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 178.

⁹⁶⁶ Ebu'l-Kâsım Mahmûd b. 'Amr ez-Zemaŗşerî, *Esâsu'l-Belâġa*, thk. Muhammed Bâsil 'Uyûnu's-Sûd, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1419/1998, I, 704.

⁹⁶⁷ İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 247.

⁹⁶⁸ İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 18.

Onun görünüşü bana arzu bahçesini ve vefa gecelerinden hoş bir ânı hatırlattı.

Aşağıdaki beyitlerde ise yukarıdaki kullanıma yakın bir biçimde *أَغْصَانُ الْمُنَى* (arzu dalları) ifadesine başvurulmuştur⁹⁶⁹: [Tavîl]

وَلَمَّا تَفَاوَضْنَا الْحَدِيثَ وَأَقْبَلْتِ
عَلَيَّ بَعْتَبٍ - لَا أَبَا لَكَ - مِنْ عَتَبٍ
هَصَرْتُ بِأَغْصَانِ الْمُنَى مِنْ حَدِيثِهَا
وَقُفْتُ صَرِيحَ الْعَتَبِ أَزْهُو عَلَى الشَّرْبِ

Karşılıklı konuşup da bana şiddetli bir kınamayla yöneldiği zaman o babasız kalasca,

Onun konuşmasındaki arzu dallarını eğdim ve azar müptelası biri olarak içkicilere karşı övünür oldum.

İbnu'n-Naķib şiirlerinde bunların dışında *بَحْرُ الْهُمُومِ* (keder denizi)⁹⁷⁰, *بِسَاطِ الْكَرْبِ* (keder kilimi)⁹⁷¹, *رَوْضَةِ الْوَدِّ* (dostluk kolyesi)⁹⁷³, *عَقْدُ الْأَنْسِ* (sevinç kırsacağı)⁹⁷², *حَيْلُ السُّرُورِ* (sevgi bahçesi)⁹⁷⁴, *أَنْوَابُ الْمَهَابَةِ* (heybet elbiseleri)⁹⁷⁵, *دَوْحُ الْبَيَانِ* (beyan ağacı)⁹⁷⁶, *جُذُءُ الْقَرِيضِ* (şiirin derinlikleri)⁹⁷⁷ ve *سَقِيمُ الْأَلْحَاطِ* (hasta bakışlar)⁹⁷⁸ gibi bağdaştırmalar kullanır.

Vicdânî (duygusal) tasvir ise bir nesne veya olgunun gerçeğe uygunluğuna önem verilmeksizin görüntü sınırları aşarak betimlenmesidir. Bu tasvir türünde şair görüntüleri kendi duygu ve hayal gücü doğrultusunda yorumlayarak gerçekte bağdaşmayan bir anlatıma başvurur. Diğer tasvir yöntemlerinden daha üstün olan bu tasvir türünde şair görüntünün ötesine geçip onun hakikatini anlama ve açıklama çabası içerisindedir.⁹⁷⁹

İbnu'n-Naķib'in şiirlerinde bu tür tasvirlerle sıklıkla rastlamak mümkündür. Örneğin bir çiçeğin tasvir edildiği aşağıdaki beyitlerde şair çiçeğin yapraklarını

⁹⁶⁹ İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 39.

⁹⁷⁰ İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 47.

⁹⁷¹ İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 51.

⁹⁷² İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 53.

⁹⁷³ İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 144.

⁹⁷⁴ İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 160.

⁹⁷⁵ İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 172.

⁹⁷⁶ İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 176.

⁹⁷⁷ İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 203.

⁹⁷⁸ İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 204.

⁹⁷⁹ İliyyâ el-Hâvî, *Fennu'l-Vaşf*, s. 11-12; Yanık, *age.*, s. 12.

görünümü itibari ile hilallere benzetirken, hilal için “yarısı kapıp kaçırılmış” şeklinde bir yoruma başvurmuştur. Bu yorumun bilimsel gerçeklikten uzak ve tamamen şairin hayalindeen ibaret olduğu açıktır⁹⁸⁰: [Recez]

أَبَانٌ لِي عَنْ حُسْنِ زَهْرٍ نَاضِرٍ يُهْدِي لَنَا فِي الصُّبْحِ عَرَفًا ضَائِعًا
قَدْ قَامَ فِي الرَّوْضِ عَلَى سَاقِ كَمَا قَدْ رَاحَ بِالْأَفْيَاءِ مِنْهُ قَانِعًا
يَطْلُعُ مِنْ أَوْرَاقِهِ أَهْلَةً مُحْطَفَةً أَنْصَافُهَا رَوَائِعًا

Bana, sabah vakti yolunu kaybetmiş bir kokuyu hediye eden parlak bir çiçeğin güzelliğini gösterdi.

O çiçek, bahçede, gövdesi üzerinde, [kendine düşen] ganimetlerden razı olmuş [biri edasıyla] duruyor.

Yarıları kaçırılmış büyüleyici hilaller[e benzeyen] yaprakları sebebiyle parlıyor.

İbnu'n-Naķib'in bu tür tasvirlerde çoğunlukla “teşhis” adı verilen kişileştirme sanatına başvurduğu görülmektedir. Böylece şair varlıkları insanlara ait bir takım tavır, davranış ve özelliklerle açıklama çabasındadır. Bu yöntemin en çok kullanıldığı alan ise tabiattır. Onun şiirlerinde tabiata ait çeşitli unsurlar birer canlı varlık olarak karşımıza çıkar. Örneğin aşağıdaki beyitlerde kuş, ağaç, rüzgâr ve nehir insana ait bir takım davranışlarla tasvir edilmektedir. Bu beyitlerde kuşun ötüşü, rüzgârın esişi, dalların hareketi ve nehrin akarken çıkardığı ses betimlenirken bir taraftan manzaranın dış görünüşü tablolatırılmakta diğer yandan bunların şairin iç dünyasındaki duygusal ve düşünsel yansımaları ortaya konmaktadır. Sonuçta, şarkı söyleyen bir kuş, dans eden bir ağaç, fısıldayarak konuşan bir rüzgâr ve tüm bu seslere alkışlarla eşlik eden bir nehir portresi ortaya çıkmaktadır⁹⁸¹: [Remel]

قَدْ حَلَلْنَا فِيهِ رَوْضًا أَنْفَا يَسْتَبِينَا طَيْرُهُ الْمُسْتَحْرُ
بِأَهَازِيحٍ مِنَ اللَّحْنِ هَفَا عِنْدَهَا النَّائِي وَرَاعِ الْوَتْرِ
يَرْفُصُ الْعُصْبُ وَيُصْغِي طَرَا نَحْوَهَا بِالْجِيدِ كَالْمُفْتِهِم
وَإِذَا مَا هَيْنَمَتْ رِيحُ الصَّبَا صَفَّقَ النَّهْرُ لِذَاكَ النَّعْمِ

Orada, seher kuşlarının bizi esir aldığı yüksekçe bir bahçeye oturduk.

⁹⁸⁰ İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 193.

⁹⁸¹ İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 263.

Neyin hata yaptığı ve sazın telinin [ritimden] saptığı (her birinin ayrı tellerden çaldığı) hezec bahrinde ezgilerle...

Dal dans ediyor ve neşeyle, [rüzgârın söylediklerini] anlamak istercesine ona kulak veriyordu.

Sabâ rüzgârı fısıldadığı zaman nehir onun bu nağmelerine alkış tutuyordu.

Aşağıdaki beyitte ise yağmur sebebiyle ağacın dallarında damlacıkların oluşması sonucunda ortaya çıkan manzara “bulutun ağacın boynuna kolye takması” şeklinde yorumlanmış, bunun yanı sıra rüzgârın yürümesi ve kuşların şarkılar söylemesi gibi betimlere yer verilmiştir⁹⁸²: [Tavîl]

مِنْ نَثِيرِ الْقَطَارِ أَيْدِي السَّحَابِ	حَيْثُ حَلَّتْ حِيدَ الْفُرُوعِ بَعْدُ
مَشِيَّةَ الْخُودِ فِي حَيْرِ النَّيَابِ	وَمَشَّتْ رَيْدَانَهُ الرِّيحِ نَشْوَى
مِنْ صُرْفٍ مِنَ الْقَدَى مُسْتَطَابِ	فَوْقَ رَفْرَاقِ جَدُولِ نَاعِمِ الشَّنْطِيِّ
فَرَقَّتْهَا الرِّيحُ تَحْتَ الْحَبَابِ	نُشِرَتْ فَوْقَهُ مُلَاءُهُ ظِلًّا
بِأَعَارِيدِ لِلْغَرَامِ عِدَابِ	وَتَعَنَّتْ قَبْلَ الصَّبَاحِ فَصَاحِ
وَجَدًّا إِلَى الصَّبَا وَالتَّصَابِي	حَرَكْتُ مِنْ نَوَازِعِ الشُّوقِ مَا يَنْزِعُ

Orada bulutun elleri dalların boynuna, saçılmış damlalardan bir kolye taktı.

Hafif esinti, bir genç kızın süslü elbisesi içerisinde yürüdüğü gibi kendisinden geçmiş bir şekilde yürüyordu.

Kıyıları düz, parlak, tertemiz ve hoş bir nehir üzerinde...

[Nehrin] üzerine, rüzgârların kabarcıklar altından yırttığı, gölge elbiseleri giydirilmiş.

Sabahın öncesinde fasih konuşan [kuşlar] tatlı aşk şarkıları söyleyip,

Sevdalarından dolayı, aşka çağıran bir takım özlem duygularını harekete geçiriyorlar.

Aşağıdaki beyitte ise bahçenin yüzünün güleç olması şeklinde bir ifadeye başvurulmuştur⁹⁸³: [Munserih]

وَجَلَسَ حَقَّتِ الْعُصُونُ بِنَا فِيهِ وَوَجْهُ الرِّيَاضِ مُبْتَهَجِ

⁹⁸² İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 22, 23.

⁹⁸³ İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 62.

Orada dalların bizi kuşattığı ve bahçenin yüzünün güleç olduğu nice meclisler vardır.

Şair aşağıda yer alan beytinde ise ilkbaharı, ağaçların dallarını dokuyan bir dokumacı olarak tasarlamaktadır⁹⁸⁴: [Kâmil]

وَحَدِيقَةٌ أَضَحَّتْ مَعَاطِفُ قُضْبِهَا مِنْ وَشِيٍّ مَا حَاكَ الرَّبِيعُ كَوَاسِي

Bir bahçe ki onun taze dalları ilkbaharın dokuduğu süslü elbiseleri giyinir olmuş.

İbnu'n-Naķib zaman zaman insanlara ait özellikleri bir takım soyut kavramlara aktararak tasvirler yapar. Örneğin aşağıdaki beyitte, insana mahsus bir davranış olan “haset etme” eyleminin, soyut bir kavram olan zaman için kullanıldığı görülmektedir⁹⁸⁵: [Tavîl]

فَلَا نَعْتَبُ الْأَيَّامَ وَالذَّهْرُ حَاسِدٌ وَلَا نَشْكُرُ الْخَطِيَّ وَاللَّهُ حَارِسٌ

Zaman hasetçi olduğu halde günleri kınamayız. Allah bizi korurken de Hat mızraklarına teşekkür etmeyiz.

İbnu'n-Naķib ölümü anlattığı aşağıdaki beyitte “insanın sahip olduğu bütün malları elinden alması” sebebiyle onu bir soyguncu olarak nitelemektedir⁹⁸⁶: [Munserih]

وَقَدْ دَرَى كُلُّ خَائِرٍ زَكِينٍ إِنَّ الرِّدَى لِلْأَنَامِ نَهَابٌ

Deneyim sahibi, ileri görüşlü herkes bilir ki ölüm insanlar için bir soyguncudur.

Buraya kadar zikredilen bilgiler ışığında İbnu'n-Naķib'in detaycı ve titiz bir tasvir şairi olduğu söylenebilir. O varlıkları ve olayları olduğu gibi tasvir etmek yerine kendisinden bir takım yorumlar ilave ederek betimlemeyi tercih eder. Bunu yaparken de ya somut varlıkları somut varlıklara benzetir ya da soyut varlıkları somutlaştırarak anlatır. Onun tasvir yöntemlerinden bir diğeri de kişileştirme sanatı ile insanlara has bir takım özellikleri cansız veya soyut varlıklara aktarmaktır. Böylece o, şarkı söyleyen kuşlar, dans eden ağaçlar, bir genç kız edasıyla yürüyüp fısıldayarak konuşan rüzgâr, tabiattaki seslere alkışlarla eşlik eden bir nehir, haset eden bir zaman, insanları soyan bir ölüm vb. portreler ortaya koymaktadır.

⁹⁸⁴ İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 180.

⁹⁸⁵ İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 170.

⁹⁸⁶ İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 36.

3. Vezin ve Kafiye

Vezin ve kafiye klasik Arap şiirinin en önemli unsurlarından kabul edilir.⁹⁸⁷ Bu ikisinin, şiiri nesirden ayıran temel nitelikler olmaları sebebiyle eskiler şiiri “bir anlam barındıran vezinli ve kafiyeli söz”⁹⁸⁸ şeklinde tanımlamışlardır. Vezin, beyitteki hareke ve sükûnlarının belli bir ölçüye uydurulmasını⁹⁸⁹, kafiye ise beyitlerin sonunun aynı harfle bitirilmesini öngördüğü için şiirde ahengi sağlayan en mühim unsurlar olarak kabul edilirler. Bu kısa girişin ardından şimdi de İbnu’n-Nağîb’in şiirleri vezin ve kafiye açısından değerlendirilecektir.

3.1. Vezin

İbnu’n-Nağîb Arap şiirinin geleneksel ölçü birimi olan arûzun çeşitli bahirlerinde şiirler söylemiştir. Şair 343 şiirin neredeyse tamamında eski Arap şiirinde kullanılan bahirleri tercih etmiş, sadece üç şiirde “mevâliyyâ” ve “dûbeyt” gibi yeni bahirler kullanmıştır. Onun şiirlerinde kullanılan bahirlerin sayısal dağılımı şu şekildedir:

Tablo 4: İbnu’n-Nağîb’in Şiirlerinin Bahirlere Göre Dağılımı

Bahir	Şiir Sayısı	Bahir	Şiir Sayısı
Kâmil	93	Remel	7
Tavîl	82	Mutekârib	4
Hafîf	64	Muctes	3
Basît	39	Medîd	2
Serî [°]	19	Mevâliyyâ	2
Vâfir	17	Recez	2
Munserih	8	Dûbeyt	1

Tabloya göre şairin en çok tercih ettiği bahrin % 27’lik bir oranla kâmil olduğu anlaşılmaktadır. Bunu % 24’lük oranla tavîl ve % 19’lük oranla hafîf bahirleri izler. Bunların peşinden gelen basit % 11, serî[°] % 6, vâfir % 5, munserih % 2 ve remel % 2’lik bir orana sahiptir. Şiirlerde en az tercih edilen bahirler ise mutekârib, muctes, medîd, mevâliyyâ, recez ve dûbeyt olup bunların toplam oranı % 4’tür. Buna göre şairin

⁹⁸⁷ İbn Raşîk, *el-’Umde*, I, 134.

⁹⁸⁸ Kudâme b. Cafer, *age.*, s. 64; İbn Sinan el-Hafâcî, *age.*, s. 286.

⁹⁸⁹ Emîl Bedî[°] Yakûb, *age.*, s. 458.

en çok kullandığı bahirler kâmil, tavîl, hafif ve basît; orta ölçekte kullandığı bahirler serîf ve vâfirdir. Geri kalan bahirlerin ise şüirlerde daha az kullanıldığı anlaşılmaktadır. Bu durum Arap şairlerin genel temâyülü ile de büyük ölçüde örtüşmektedir. Zira klasik dönem Arap şüirinde en çok kullanılan vezinlerin tavîl, kâmil ve basît olduğu, bunların yanı sıra mutekârib, remel ve serîf bahirlerinin kullanım oranının şairden şaire değişkenlik gösterdiği, bunların bazı şairler tarafından çok tercih edilirken bazılarınca daha az kullanıldığı bilinmektedir.⁹⁹⁰

Eleştirilenler şairin duygusunun ve şüirin konusunun vezin tercihiinde etkili olduğunu öne sürmüşlerdir. Buna göre genellikle uzun bahirlerin duygu ve düşüncelerin daha kapsamlı bir biçimde ifade edilmesine olanak sağladığı, kısa bahirlerin ise bestelenmeye daha müsait olup düşüncelerin bir an önce söylenip bitirilmek istendiği musibet durumlarında tercih edildiği ifade edilmiştir.⁹⁹¹ İbnu'n-Nakîb'in kullandığı vezinler “uzun bahirler” ve “kısa bahirler” şeklinde bir sınıflandırmaya tabi tutulduğunda sayısal olarak şöyle bir tablo ortaya çıkmaktadır:

⁹⁹⁰ İbrahim Enîs, *Mûsîka's-Sî'r*, Mektebetu'l-Anglo el-Mısıriyye, 2.b., Kahire, 1952, s. 190.

⁹⁹¹ İbn Tâbâtabâ, *age.*, s. 7-8; el-'Askerî, *es-Sinâ'ateyn*, s. 139; el-Şartâcennî, *age.*, s. 86; Heddâre, *İtticâhâtu's-Şî'ri'l-'Arabî*, s. 536; İbrahim Enîs, *age.*, s. 175-176.

Tablo 5: İbnu'n-Naķib'in Kullandđđı "Uzun" ve "Kısa" Bahirlerin Şiirlere Göre Sayısal Dağılımları

Uzun Bahirler	Şiir	Kısa Bahirler	Şiir
Tavıl	82	Meczû' u'l-kâmil	23
Kâmil	69	Serî'	19
Hafif	63	Remel	5
Basît	37	Muctes	3
Vâfir	16	Meczû' u'-remel	2
Munserih	8	Mevaliyyâ	2
Mutekârib	4	Muhalla' u'l-basit	2
Medîd	2	Mec. hafif, mec. recez, mec. vâfir	3
Recez	1	Ehazzu'l-kâmil, dûbeyt	2
TOPLAM	282	TOPLAM	61

Bu tabloya göre İbnu'n-Naķib'in Şiirlerinin önemli bir bölümünün uzun bahirlerle sylendiđđi anlaşılmaktadır. Zira Şiirlerin % 79'u uzun, % 19'u ise kısa veya meczû' bahirlerden meydana gelmektedir. Bu durum Şairin duygularını daha kapsamlı ifade etme arzusunda olduđđunu ortaya koyarken Şiirlerinin Őarkıya ve bestelenmeye uygun olması gibi bir kaygı taŐımadıđđını göstermektedir.

İbnu'n-Naķib'in kullandđđı vezinler Şiirin konuları bağlamında ele alındıđđında Şairin Şiirlerine hâkim olan medih, ihvâniyyât, tabiat, hamriyyât ve gazel konularının uzun ve kısa bahirlere göre sayısal dağılımları Şöyle bir tablo ile gösterilebilir:

Tablo 6: Uzun ve Kısa Bahirlerin Şiir Konularına Göre Sayısal Dağılımları

Konular	Uzun Bahirli Şiir Sayısı	Kısa Bahirli Şiir Sayısı
Medih	38	4
İhvâniyyât	86	12
Tabiat	70	9
Hamriyyât	16	2
Gazel	41	14

Tablodan anlaşılacağı üzere konuların her birinde, uzun bahirli şiirlerin kısa bahirli şiirlerden çok daha fazla olduğu görülmektedir. Zira şair medih şiirlerinde, memdûhun vasıflarını daha fazla zikretmek; ihvâniyyât şiirlerinde, dostlarla yaşadığı ayrılıklardan dolayı içerisine düştüğü hüznünlü ruh halini aşabilmek; tabiat ve hamriyyât şiirlerinde de içerisindeki coşkun duyguları daha etraflı ifade edebilmek için genellikle uzun vezinleri kullanmayı tercih etmiştir. Uzun bahirli şiirlerle kısa bahirli arasında sayı farkının en az olduğu konu gazeldir. Bunun sebebi gazelin genellikle kısa bahirlerin tercih edildiği bir konu olması⁹⁹² sebebiyledir.

Sonuç olarak İbnu'n-Naķib'in kullandığı vezinlerin neredeyse tamamı eski bahirlerdir. Şair bunlar içerisinde de çoğunlukla uzun bahirleri tercih etmiştir ki bu durum şairin duygularını daha kapsamlı ifade etme arzusunda olduğunu göstermektedir. Öte yandan şairin tercih ettiği bahirlerin şiirlerin konularıyla da oldukça uyumlu olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

3.2. Kafiye

“Muvaşşah” ve “dûbeyt” tarzlarında söylenmiş beş şiir hariç, İbnu'n-Naķib'in şiirlerine, “baştan sona aynı kafiyenin korunduğu” geleneksel sistem hâkimdir. Bu nedenle önce geleneksel tarzda söylenmiş şiirlerin kafiyeleri incelenecek ve sonra muvaşşah ve dûbeytlerin kafiyeleri hakkında bilgi verilecektir.

Bilindiği üzere Arap edebiyatında şiirlerin son beytinde yer alan sahîh harfe revî denir ve kasideler çoğunlukla bu harflere nispet edilerek sîniyye, râiyye, hemziyye vb. şekilde isimlendirilir. Öte yandan bazı harflerin diğerlerine göre daha fazla kelime sonunda bulunması ve söylenişinin daha kolay olması sebebiyle her harfin revî olarak kullanılma oranı eşit değildir.⁹⁹³ İbnu'n-Naķib'in 338 şiirinin kafiyeleri bu bağlamda incelendiğinde ortaya şöyle bir tablo çıkmaktadır:

⁹⁹² İbrahim Enîs, *age.*, s. 176.

⁹⁹³ İbrahim Enîs, *age.*, s. 245.

Tablo 7: İbnu'n-Naķib'in Şiirlerinin Revî Harflerine Göre Dağlımı

Revî	Şiir Sayısı	Revî	Şiir Sayısı
Râ (ر)	48	He (هـ)	10
Bâ (ب)	42	Dâd (ض)	8
Dâl (د)	37	Cîm (ج)	7
Lâm (ل)	30	Elif-i Memdûde (ء)	6
Mîm (م)	27	Yâ (ي)	6
Fâ (ف)	20	Sâd (ص)	5
Nûn (ن)	21	Zâl (ذ)	3
Hâ (ح)	15	Kef (ك)	3
Ayn (ع)	12	Őîn (ش)	2
Tâ (ت)	11	Vâv (و)	2
Kâf (ق)	11	Elif-i Maksûre (ا)	1
Sîn (س)	10	Zây (ز)	1

Bu durumda Şairin kafiyede en çok yer verdiği harfler sırasıyla râ, bâ, dâl, lâm, mîm, fâ ve nûn'dur. En az yer verdiği harfler ise zây, vâv, Őîn, kef, zâl ve sâd'dır. Öte yandan muhtemelen peltek olmaları veya söyleyiş zorlukları sebebiyle sê, he, tâ, zâ ve ğayn harfleri revî olarak hiç kullanılmamıŐtır. Tüm bunlar Şairin Şiirlerindeki ahengin seviyesi konusunda fikir veren göstergeler olup büyük ölçüde Arap Şairlerin genel eğilimi ile uyumaktadır. Nitekim Arap Şiirinde genellikle râ, lâm, mîm, nûn, bâ ve dâl harflerinin en çok kullanılan revî harfleri olduğu, buna karşın dâd, tâ, hê, zâl, sê, ğayn, he, Őîn, sâd, zây, zâ ve vâv harflerine ise revîde çok az yer verildiği veya hiç yer verilmediği bilinmektedir.⁹⁹⁴

İbnu'n-Naķib'in Şiirleri içerisinde "luzmu mâ lâ yelzem" adı verilen "kafiyede bir harf ve bir harekeden daha fazlasını kendine zorunlu kılma"⁹⁹⁵ tarzında söylenmiş bir kaside bulunmaktadır. Dâl kafiyesi ile söylenen ve dâlden önce râ harfinin de kafiyeye dâhil edildiği yedi beyitten oluşan söz konusu Şiiri burada zikretmek Şairin

⁹⁹⁴ İbrahim Enîs, *age.*, s. 246. M. Faruk Toprak, *Endülüs Mersiyeleri*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, AÜSBE, Ankara, 1990, s. 318-320.

⁹⁹⁵ Emîl Bedî' Yakb, *age.*, s. 388; İbrahim Enîs, *Msika'Ő-Şi'r*, s. 272.

kafiyeli söz söyleme becerisi hakkında fikir edinmek bakımından uygun olacaktır⁹⁹⁶:

[Meczûu'l-Kâmil]

هَذِي الرِّيَاضُ وَهَذِهِ زُرُقُ المَدَانِبِ تَطْرُدُ
وَالطَّيْرُ فِي حَلَلِ العُصُوفِ نِ عَلَى المَنَابِرِ تَعْتَرِدُ
وَالوَرْدُ مَلِكٌ فِي نَوَا وِيرِ الحَدَائِقِ مُنْقَرِدُ
وَالرِّيحُ قَدْ مَلَأَ العَدِيهَ رَ مَلَاءَ دِرْعٍ قَدْ سُرِدُ
وَجَوَادُ نَزِدُ حُبَابِهِ عَوْدًا عَلَى بَدءِ طُرِدُ
وَالهَمُّ مَطْرُودٌ بِهَا وَالأنْسُ دَانٍ مُطْرِدُ
فَاعْنَمِ عَضَارَتَهُ فَمَنْ يَعُدُّ العَضَارَةَ يَنْجَرِدُ

Şunlar bahçeler, şunlar da akıp giden mavi ırmaklar.

Dallar arasındaki kuşlar minberler üzerinde ötüyor.

Gül, bahçedeki çiçekler içerisinde eşsiz bir kraldır.

Rüzgâr, durmadan akan dereye zırhtan bir elbise giydirmiştir.

Onun zarı andıran kabarcıkları baştan sona kovulur.

Keder oradan kovulmuştur, dostluk ise yakın ve devamlıdır.

Artık dostluk nimetini ganimet bil. Kim nimeti ganimet bilmezse mahrum kalır.

Görüldüğü üzere şiir, her beyitte iki harf (râ ve dâl) ve iki hareke (kesra ve sukûn) olmak üzere toplam dört sestem oluşan kafiye düzeni ile söylenmiştir ki bu, şairin kafiye konusundaki becerisini göstermesi bakımından kayda değer bir örnek olarak kabul edilebilir.

Şairin muvaşşah tarzında söylediği kasidelerin kafiye düzeni ise birbirinden tamamen farklıdır. Bunlardan biri murabba' adıyla da bilinen ve dört mısradaki bir kafiyenin değiştiği sistemle söylenmiş olup kasidenin bir bölümü şöyledir⁹⁹⁷: [Kâmil]

يَا مُؤْتِرًا لِلَّهِ طِيبِ النِّعْمَةِ وَرَافِعًا فِيهِ سُجُوفَ الحِشْمَةِ
كَمْ فِي تَصَارِيفِ القَضَا مِنْ حِكْمَةٍ وَكَيْسَ بَعْدَ الأَنْبِيَا مِنْ عِصْمَةٍ

⁹⁹⁶ İbnu'n-Nakîb, *age.*, s. 101-102.

⁹⁹⁷ İbnu'n-Nakîb, *age.*, s. 267, 268.

قُمْ وَيَكْ مَا بَيْنَ الْعُصُونِ الْهَيْفِ مِنْ فَوْقِ رَوْضِ مُوتِقِ التَّفْوَيْفِ
 وَأَخْلَعِ وَقَارَ الْحُزْمِ وَالتَّكْلِيفِ فِي ظِلِّ رَيْعَانِ الصَّبَا الْوَرَيْفِ
 وَأَخْتَلِسِ اللَّذَاتِ فِي وَقْتِ السَّحَرِ مَا بَيْنَ طَبِيرِ وَقِيَانِ وَوَتَرِ
 وَمُتَشْرِفِ يَعْتُرُ فِي ذَيْلِ الْخَيْرِ يَعْمُرُ بِالْعُنْجِ وَيَرْنُو بِالْخَيْرِ
 قَدْ قَامَ وَالنَّعْسَةُ فِي أَجْفَانِهِ يَصُوعُ نَشَرَ الْمِسْكِ مِنْ أَرْدَانِهِ
 يَدُورُ بِالْكَأْسِ عَلَى نَدْمَانِهِ مُحْتَضِبُ الْكَفِّ بِدَسْتِبَانِهِ
 وَعَادَةٌ حُورَاءُ مِثْلُ الْفَنَنِ تَرْفُلُ فِي فَضْلِ بُرُودِ الْيَمَنِ
 قَامَتْ وَفِي الْجَفْنِ بَقَايَا الْوَسَنِ تُجَاوِبُ الْعُودُ بِصَوْتِ الْأَرْعَنِ
 وَرَاقِصَاتٌ مِنْ بَنَاتِ الرَّنْجِ تَعْدُو عَلَى الرَّقْصِ وَضَرْبِ الصَّنْجِ
 مَا بَيْنَ هَيْعَاءَ وَذَاتِ عُنْجِ كَعُصْنِ بَانَ فِي نِقْيِ مُرْتَجِّ

Eğlence [gibi] hoş bir nimete meyledip onunla hayâ perdelerini kaldır[ma]k isteyen kişi!

Şeriâtın işleminde nice hikmetler vardır fakat peygamberlerden başka ismet [sahibi] yoktur.

Kalkıver zarif işlemeli bahçeler üzerindeki taze dallar arasında,

Kararlılık ve sorumluluk ciddiyetinden soyun gençliğin gölgesi geniş baharında,

Lezzetleri aşır seher vaktinde, kuşlar, şarkıcılar ve sazlar arasında.

Hayâ elbisesi içerisinde işveyle yürüyen, cilveyle gözlerini kırıştıran ve utangaç bakışlar atan süslü bir [saki] vardır [orada].

O, gözlerinde uyku mahmurluğu varken ve elbisesinden de misk kokusu yayılıyorken kalkmış,

Nedimlere kınalı elleri ve avuçları ile kadeh sunuyor.

Orada bir de güzel gözlü şarkıcı vardır, bir dal gibi, değerli Yemen elbiseleri içerisinde salınan.

O da kalkmış gözlerinde uyku kalıntıları, orgu [andıran] sesiyle uda cevap veriyor.

Dansçı zenci kızları zillere vurarak dans ediyor,

Zarif ve cilvelilerdir, kumlukta titreyen bir sorkun dalı gibi...

Şairin söylediği diğer bir muvaşşah ise aşağıdaki kafiye düzeni ile söylenmiştir⁹⁹⁸:

_____ a _____ b
_____ a _____ b
_____ c _____ c
_____ c _____ c
_____ c _____ c
_____ a _____ b
_____ a _____ b
_____ d _____ d
_____ d _____ d
_____ d _____ d

Üçüncü ve son muvaşşahın kafiye düzeni ise şöyledir⁹⁹⁹:

_____ a _____ b
_____ a _____ b
_____ c _____ d
_____ c _____ d
_____ c _____ d
_____ a _____ b
_____ a _____ b
_____ e _____ f
_____ e _____ f
_____ e _____ f

Şairin dübeyt (rubâ'î) tarzında söylediği iki şiirin kafiye düzeni ise aşağıdaki gibidir¹⁰⁰⁰:

_____ a _____ a
_____ b _____ a

İbnu'n-Naķib'in şiirlerindeki ahengin temel unsurlarından olan kafiyelerin durumu hakkında fikir veren bu bilgiler ışığında onun şiirlerinde geleneksel kafiye

⁹⁹⁸ İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 166, 247.

⁹⁹⁹ İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 263.

¹⁰⁰⁰ İbnu'n-Naķib, *age.*, s. 166, 217.

düzeninin egemen olduğu, bunun yanı sıra muvaşşah ve dübeyt tarzlarında söylediği birkaç şiirle “luzumu mâ lâ yelzem” kafiye sistemiyle söylediği bir kasideden hareketle onun edebiyatta yeni anlayışlara açık olduğu ve çeşitli tarzlarda şiirler söyleyebilecek kabiliyette olduğu sonucu çıkarılabilir.

SONUÇ

İbnu'n-Naķib XVII. asırda, Osmanlı coğrafyası içerisinde yer alan Dımaşķ'ta doğmuştur. Saygın ve asil bir aile içerisinde dünyaya gelen İbnu'n-Naķib Osmanlı'nın yönetim zaafiyeti içerisinde bulunduğu, sosyo-kültürel zeminde aksaklıkların söz konusu olduğu ve Arap edebiyatının düşüş dönemi olarak adlandırılan bir zaman diliminde yaşamıştır. Bununla birlikte aristokrat bir aileye mensup olmasından dolayı siyasi ve sosyal sıkıntılar onun şiirlerinde pek de karşılık bulmamıştır. Edebî kişiliği konusunda söylenenler dikkate alındığında onun şiir konusunda belli bir prestijinin olduğu, söylediği şiirlerle kendi döneminde bir etki oluşturmayı başardığı, sonraki araştırmacılar nazarında olumlu bir intibaya sahip olduğu ve genel anlamda Osmanlı dönemini, Arap şiirinin gerileme dönemi olarak gören bazı araştırmacılar tarafından bile ayrı bir konuma oturtulduğu anlaşılmıştır.

İbnu'n-Naķib eski şairlerin teşbih, tasvir ve anlamlarından çokça yararlanmak suretiyle kendi karakter ve yaşayışına uygun konularda dönemin anlayışına paralel şiirler söylemiştir. Bunlar, konuların işleniş yönüyle eleştirmenlerin geliştirdikleri esaslara uygunluk bakımından oldukça başarılı gözükmektedir. Şair ihvâniyyât, medih, tabiat, gazel, hamriyyât, fahr, mersiye ve hikmet gibi konularda şiirler söylemiştir. Bunlar içerisinde en çok öne çıkanlar ihvâniyyât ve tabiattır. Ana konusu ihvâniyyât olan şiirlerin diğerlerine göre önemli bir sayısal üstünlüğü bulunmakla birlikte tabiat konusunun da hem ana konu olma yönüyle hem de diğer konularda söylenmiş şiirlerin içerisinde yardımcı bir tema olarak önemli bir ağırlığının bulunduğu görülmüştür.

Şairin dostluk konusunda yazdığı ve daha çok ayrılık teması ile sevgi ve özlem duygusu merkezinde toplanan şiirler ihvâniyyât şiirleri içerisinde şiirsel değeri en yüksek olanlardır. Dostluk konusuna büyük bir önem atfeden ve bu konuyu çeşitli yönleriyle ele alan İbnu'n-Naķib'in bu şiirlerinde ayrılık teması ve özlem duygusu ön plana çıkmaktadır. Çeşitli sebeplerle dostlarından ayrı kalan şair, gerek müstakil olarak yazdığı şiirlerde gerekse mektuplara ilave ettiği mukattaalarda bu yöndeki samimi duygularını dostlarıyla paylaşmış ve onlardan artık bu ayrılıklara bir son vermelerini istemiştir. Bu minvalde yazdığı şiirlerde ayrılıktan çokça şikâyet eden şairin güvercinle yaptığı ve aslında bizatihi iç konuşmalarını temsil eden söyleşilerden hareketle ayrılıkların sona ermesi konusunda pek de iyimser olmadığı anlaşılmaktadır. Bu çerçevede söylediği bazı şiirlerinde o, dostlarını meclislere davet eder. Öte yandan şairin hadis rivayeti için icazet

talep etmek veya okumayı arzu ettiği halde elinde bulunmayan kitapları ödünç istemek üzere söylediği ihvâniyyât şiirleri onun, şairliği bir hayat tarzı haline getirdiğini de gözler önüne sermektedir.

Şair medih şiirlerinde memduhun konumunu gözetmiş ve onları konumlarına uygun nitelikler ve sahip oldukları temel insani erdemlerle övmüştür. Hz. Peygamberi, sünneti ile insanlara rehberlik eden üstün bir şefaatçi olarak niteleyen şair, savaşı komuta eden sadrazamı cesaret; şeyhülislam ve kadıları zekî, âdil, iffetli ve vakarlı olma; edebiyatçıları güzel ve etkili konuşup yazma ve âlimleri ilimde yetkin olup bilgiyi yayma konusunda samimi çaba sarfetme gibi niteliklerini ön plâna çıkararak methetmiştir. Onun bu konuda söylediği şiirler kazanç elde etme amaçlı değildir ve bu şiirlerde duyguların aktarımında kuruluk, yüzeysellik ve gereksiz abartılardan uzak bir içtenlik göze çarpar.

Tabiat konusu İbnu'n-Naķib'in şiirlerinde oldukça önemli bir yer işgal etmiştir. Onun şiirlerinde nemli toprak üzerinde güzel kokular yayan rengârenk çiçekler, üzerinde beyaz çiçek motifleri bulunan yeşil elbiselere bürünmüş ağaçlar ve bu ağaçların dallarında şarkılar terennüm eden kuşlar vardır. Ayrıca rüzgâr, taze fidanı dans ettiren; dereler, dostlar arasında mesajlar taşıyan; bulut, yeryüzüne inciler misali gözyaşları saçan ve yıldızlar, gece kurulan dostluk meclislerini süsleyip sabahın ilk ışıkları ile birlikte gözlerden kaybolan canlı varlıklar olarak karşımıza çıkar.

Gazel konusunda söylediği şiirleri hissî ve afif gazel şeklinde iki başlık altında değerlendirmek mümkündür. Afif gazelle ilgili şiirlerinde aşkın mahiyeti üzerinde duran şair onun kişide meydana getirdiği etkilerden de söz etmiştir. Ayrılık temasını merkeze aldığı bu şiirlerde geceleri ağlayarak ve uykusuz geçiren, kavuşma konusunda ümit ile ümitsizlik arasında gidip gelen bir âşık modeli ortaya koymaktadır. Hissî gazellerinde ise genel olarak sevgilinin güzelliğinden bahsederken özelde onun fiziksel özelliklerine ve tavırlarına dair tasvirlerde bulunur. Buna göre sevgilinin gözleri keskin bir kılıç ve kaşları yay gibidir. Zülüfö yanak ve ben ile beraber yakut üzerindeki noktalı bir lâm harfini veya nefes ve yanakla birlikte yapraklı bir gül fidanını andırmaktadır. Uzun boylu ve ince bellidir. Endamı kimi zaman ürkek bir ceylanı kimi zaman da taze bir fidanı anımsatır. Onun nergis bakışları işveli ve mahmurdur, bazen büyüler bazen öldürür. Konuştuğunda Hicaz aksanı ile konuşur, güldüğünde yüzünde şimşek parıltısı belirir ve yürüdüğünde rüzgârın tesiriyle titreyen bir dal gibi salınır. Şiirlerinde atıl konusuna hiç

yer vermeyen şair herhangi bir kadın ismi de zikretmez. Bunların yanı sıra gazel şiirlerindeki genel hava da dikkate alınırsa onun gerçek bir aşk tecrübesi yaşamış olabileceği ihtimali oldukça zayıf görünmektedir. Bunun yerine söz konusu şiirleri bazen sanatsal bir aktivite olarak bazen de eğlence meclislerindeki câriyeler için söylemiş olabileceğini belirtmek daha isabetli görünmektedir.

İbnu'n-Naķib'in, ĥamriyyât şiirlerinde "kısa olan ömrü boş yere üzüntüyle tüketmemek gerektiği ve bunun yolunun da kederleri kovan şaraptan geçtiği" şeklindeki temayı işleyen Şam Ĥamriyyât Ekolü'nün etkisi altında kaldığı anlaşılmaktadır. Bu anlayış çerçevesinde yazdığı şiirlerde ĥamriyyât terimlerini ustaca kullanan şair şarabın rengi, parlaklığı, eskiliği, köpüğü ve kişide bıraktığı etkilerden bahsetmiş şarap testisi ve şarabı sunan sâkiyi tasvir etmiştir. Bu çerçevede söylediği şiirlerinde eğlence meclislerinden de söz eden şair bu meclislerde kendileriyle söyleşiler gerçekleştirilen nedimler, çeşitli entrümanlarla kulakların pasını silen çalgıcılar, söyledikleri şarkılarla içki içenleri kendine getiren cariyeler ve görsel manzarayı tamamlayan dansçılara dair bir tablo ortaya koyar. Bir davetçinin çağrısı üzerine tabiatın güzel bir yerinde toplanan bu meclislerin gece boyu devam ettiği ve sabahın ilk ışıkları ile birlikte dağıldığı anlaşılmaktadır.

Bunların yanı sıra İbnu'n-Naķib çeşitli konudaki şiirlerinin satır aralarında söylediği fahr konulu beyitlerde Hz. Peygamber'e kadar dayanan nesebi ile övünmüş, irticalen şiir söyleme konusundaki yeteneğini vurgulayarak, söylediği şiirlerden övgü ile söz etmiştir. Mersiye konusunda sadece bir şiiri bulunan İbnu'n-Naķib bazen birkaç beyitlik kısa şiirlerinde bazen de muhtelif şiirlerinin satır aralarında yaşam ve ölümün yanı sıra cömertlik, iyilik ve doğruluk gibi insani erdemlere dair hikmetli beyitler söylemiştir.

İbnu'n-Naķib'in kaside formatındaki 111 şiirinin 37'si belli bir muhteva planıyla söylenmiş, geleneksel tarza uygun olarak maṭla', mukaddime, teħalluş ve hâtime bölümlerinden oluşan kasidelerdir. Bununla birlikte şairin Cahiliye'den intikal eden, şiire aṭlâl ile başlamayı âdet haline getiren egemen mukaddime yapısının dışına çıkıp kendi anlayışını şiire yansıtma gayesi güden Ebû Nuvâs gibi şairlerin çizgisinde durduğu anlaşılmaktadır. Kasidelerin maṭla'ları ta'ķîdden ve gramer kusurlarından uzaktır. Ayrıca bunlar kulağa hoş gelen lafız ve manalarla kurgulanmış, dinleyicinin dikkatini

cezbedecek nitelikte ve şiirin devamı hakkında fikir verici mahiyettedir. Bazı kasidelerin başında bulunan klişe ifadeler kaliteyi zedeleyecek oranda değildir.

İbnu'n-Naķib'in kaside mukaddimleri zengin bir çeşitliliğe sahiptir. Kaside içerisinde ideal uzunluğa sahip olan bu mukaddimelerde genellikle tabiat ve geçmişe özlem konularının işlendiği görülmektedir. Ayrıca medih, gazel, faħr ve hikmet konuları ile giriş yapılan kasideler de bulunmaktadır. Atlāla yer verilen mukaddime mevcut olmayıp gazelle giriş yapılan kasidelerin sayısı da oldukça azdır. Şair özellikle medih konulu şiirlerde ana konuya geçişe (teħalluş) önem vermiştir. Tehalluş yapılan beytin, önceki ve sonraki konulara ait kısımları lafiz ve anlam itibariyle aynı kalıptan çıkmışçasına uyumlu olup mukaddime ve ana konu arasında kopukluk bulunmamaktadır. Hâtıme bölümlerinde ise şair çoğunlukla dua ve temennilerde bulunma, hikmetli ifadelerle başvurma, şiirini takdim etme, şiiri ve şairliğiyle övünme gibi çeşitli biçimlerde kasidelerini sonlandırmayı tercih eder. Güzel çağrışımları olan kelimeler kullanıp etkileyici anlamlara sahip ve genellikle ta'ķiddeden uzak cümleler kurması, zaman zaman hikmetli ifadeler, teşbih ve çeşitli edebî sanatlara başvurması yönüyle şairin bu hâtımelere başarılı olduğu söylenebilir.

İbnu'n-Naķib'in şiirlerindeki kelimelerin büyük ölçüde telaffuzu kolay, anlaşılır ve şiirsel olarak belli bir anlam zenginliğine sahip sözcükler olduğu tespit edilmiştir. Bu durum şairin kelime seçiminde titiz davrandığını göstermektedir. Öte yandan meclis, dostluk, özlem, bahçe, gençlik, arzular, şarap, eğlence, ceylan, gönül vb. gibi kavramların şiirlerde daha fazla kullanılması bunların şairin zihnini çokça meşgul ettiğini, duygu ve düşüncelerinin bu gibi olay ve varlıklar etrafında daha fazla kümелendiğini göstermektedir.

İbnu'n-Naķib'in şiirlerinde fesahate zarar veren bazı kullanımlar bulunmakla birlikte bunlar şiirlerin değerini düşürecek oranda değildir. Onun şiirlerinde çeşitli kullanım gayelerine başvurulmak suretiyle hem haberî hem de inşâî ifade biçimleri ustalıklarla kullanılmıştır. Bununla birlikte haber cümlelerinin inşâ cümlelerine göre çok daha fazla olması onun dış dünyayı oluşturmaya katkıda bulunmaktan daha çok var olanı konuşma çabası içerisinde olduğunu ortaya koyar.

İbnu'n-Naķib'in şiirde edebî sanatlara oldukça önem verdiği anlaşılmaktadır. Şiirlerinde, beyân sanatlarından mecâz-ı mürsel ve kinayeye dair örnekler yer alsada istiare ve özellikle de teşbih onun için vazgeçilmez edebî sanatlar hüviyetindedir.

Anlatımda teşbihin çeşitli türlerine başvuran şair özellikle temsilî teşbihi çok fazla kullanmış, eski şairlerin tasavvurlarından yararlanmanın yanı sıra özgün teşbih örnekleri de ortaya koymuştur.

İbnu'n-Naķib'in şiirlerindeki bedi' sanatları ise dönemin anlayışına uygun olarak oldukça zengin bir çeşitliliğe sahiptir. Bedi' sanatının on üç konusuna dair zikredilen örneklerden hareketle onun, bu sanatı şiirin genel insicamını bozmayacak yoğunlukta, yerli yerinde ve kıvamında kullandığı anlaşılmaktadır. Onun için bedi' sanatları amaç değil sözü güçlendirmek, ifadeyi süslemek ve anlatımı etkili bir forma dönüştürmek için araç durumundadır. Şairin kültürel düzeyini ve şiir söylemedeki hünerini ortaya koymada önemli bir kıstas olan bu sanatlar, -ilğâz, ta'miye ve tarih düşürme gibi, anlamak için özel çaba gerektirenler hariç tutulursa- herkes tarafından anlaşılabilir basitlikte olup bazen lafız bazen de mana bakımından dinleyicide etki oluşturacak bir ahenge sahiptir.

Tasvir onun üslubunun en önemli parçasıdır. İbnu'n-Naķib'in detaycı ve titiz bir tasvir şairi olduğu söylenebilir. O varlıkları ve olayları olduğu gibi tasvir etmek yerine kendisinden bir takım yorumlar ilave ederek betimlemeyi tercih eder. Bunu yaparken de ya somut varlıkları somut varlıklara benzetir ya da soyut varlıkları somutlaştırarak anlatır. Onun tasvir yöntemlerinden bir diğeri de kişileştirme sanatı ile insanlara has bir takım özellikleri cansız veya soyut varlıklara aktarmaktır. Böylece o, şarkı söyleyen kuşlar, dans eden ağaçlar, bir genç kız edasıyla yürüyüp fısıldayarak konuşan rüzgâr, tabiattaki seslere alkışlarla eşlik eden bir nehir, haset eden bir zaman, insanları soyan bir ölüm vb. portreler ortaya koymaktadır.

İbnu'n-Naķib'in kullandığı vezinlerin neredeyse tamamı eski eski Arap şiirine ait vezinlerdir. Şair bunlar içerisinde de çoğunlukla uzun bahirleri tercih etmiştir ki bu durum şairin duygularını daha kapsamlı ifade etme arzusunda olduğunu göstermektedir. Öte yandan şairin tercih ettiği bahirlerin şiirlerin konularıyla da oldukça uyumlu olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Şiirlerindeki kâfiye tercihlerine gelince, şiirlerinde geleneksel kâfiye düzeninin egemen olduğu, bunun yanı sıra muvaşşah ve dübeyt tarzlarında söylediği birkaç şiirle "luzumu mâ lâ yelzem" kâfiye sistemiyle söylediği bir kasideden hareketle onun edebiyatta yeni anlayışlara açık olduğu ve çeşitli tarzlarda şiirler söyleyebilecek kabiliyette olduğu sonucu çıkarılabilir.

Bu araştırmada İbnu'n-Nakı̄b'in Şiirlerinin muhteva ve Şekil yonlerinden yani ele alınan konuların işlenişi, kasidelerin iıyapısı, dil ve üslup özellikleri, vezin ve kâfiye gibi ahenk unsurları yönünden oldukça iyi durumda olduğu ve Osmanlı dönemi Arap Şiiri konusundaki genelleyici, olumsuz bakış aııısının İbnu'n-Nakı̄b'in Şiirleri özelinde isabetli olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca onun Őairliđinin genel karakteristiği itibari ile Arap Şiir geleneğinin geımişten o güne belli ölçülerde değişim ve dönüşüme uğrayan serüveninin bir devamı niteliğinde olduğu, Arap Şiirinin her döneminden belli oranda izler taşıdığı, bir taraftan geımişine bağlı, bir taraftan ıağının gündemini takip eden öbür taraftan yeni anlamlar peşinde koşan bir özelliğe sahip bulunduğu anlaşılmıştır. Onun Şiirlerinde hem eski Şairlerin kullanımlarına hem kendi döneminin popüler lafzi bedi' sanatlarına hem de zaman zaman yeniliği arzulayan haykırışlara rastlanmasının sebebi de budur. Öte yandan Şair dönemin siyasi gelişmeleri ile ilgilenmemiştir. Bunun tek istisnası Osmanlı'nın Girit'i fethetmesi sebebiyle söylediği, dönemin sadrazamı Fazıl Ahmet Paşa ve Osmanlı için övgü dolu ifadeler içeren Őiiridir. Öte yandan Şairin sosyal durumla ilgili duyarlılığının kendi sosyal ilişkileri ile sınırlı kaldığı tespit edilmiştir. Nitekim o kendi toplumsal sınıfına uygun olarak başta edebiyatııılar olmak üzere kadılar ve âlimlerle sosyal ilişkiler geliştirmiş ve bunlara övgü Şiirleri söylemiştir. Bu çerçevede söylenen Şiirlerden nevrüz, içki, eğlence, tütün, ğulâmilik, satranıı ve tavla gibi olguların o dönemde Dımaşık sosyal hayatında önemli bir yeri olduğu Şeklindeki bilgiyi teyit ettiği anlaşılmıştır. Ayrıca ilmî icazet talep etmek, kitap ödünıı istemek, göreve atanma, hac ziyaretleri, çocuk doğumu ve sünnet gibi olayları tebrik etmek için Şiirin bir araç olarak kullanıldığı görölmüştür.

Şu da bir gerıek ki Osmanlı dönemi Arap Şiiri konusunda sağlıklı bilgilerin ortaya konması ve genelleyici yargılara ulaşılması bakımından "Arap Şairlerden İbnu'n-Nakı̄b ve Şiirleri" adlı bu ıalışma tek başına yeterli değildir. Daha önceden bu dönem Şiirine dair yapılmış araştırmalar da sayı bakımından bu aıığı kapatacak oranda değildir. Bu nedenle alana dair yapılan ıalışmaların olabildiğince fazlalaştırılmasının hem dönem edebiyatının aydınlığa kavuşturulması hem de Osmanlı'nın Arap bölgelerindeki varlığının sınırlarının belirlenmesi bakımından önemli olduğu kanaatindeyiz. Bu çerçevede bu dönemde kaleme alınmış yazma eserlere, özellikle de isimlerine bazı bibliyografya kitaplarında rastlanıldığı halde akıbeti bilinmeyen edebî eserlere ulaşarak bunların günyüzüne ııkarılması son derece önemlidir.

KAYNAKÇA

- el-Abbas b. el-Ahnef, Ebu'l-Fağl, *Dîvân*, thk. Âtike el-Hazrecî, Dâru'l-Kutubi'l-Mışriyye, Kâhire, 1954.
- Abdulaziz el-'Azme, *Mir'âtu's-Şâm Târîhu Dimaşk ve Ehlihâ*, Dâru'l-Fıkr, Dimaşk, 2002.
- Abdulhay el-Kettâni, Muhammed b. Abdilkebir el-Hasenî el-İdrisî, *Fihrusu'l-Fehâris ve'l-Esbât ve Mu'cemu'l-Me'âcim ve'l-Meşvehât ve'l-Muselselât*, thk. İhsân Abbâs, 2.b., Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî, Beyrut, 1982.
- Abdulkâdir el-Bağdâdî, *Hızânetu'l-Edeb ve Lubbu Lubâbî Lisâni'l-'Arab*, thk. Abdusselam Muhammed Harun, 4.b., Mektebetu'l-Hâncî, Kahire, 1418/1997.
- Abdulkâhir el-Curcânî, Ebû Bekr b. Abdirrahmân, *Delâilu'l-İ'câz*, 3.b., thk. Mahmûd Muhammed Şâkir, Matba'atu'l-Medenî, Kahire, 1413/1992.
- , *Esrâru'l-Belâğa*, thk. Mahmûd Muhammed Şâkir, Matba'atu'l-Medenî, Kahire, ts.
- Acar, Ömer, *Arap Dilinde Ta'rib Olgusu Açısından Garibu'l-Kur'an*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, UÜSBE, Bursa, 2007.
- Ahmed Ahmed Bedevî, *Ususu'n-Nağdi'l-Edebî 'inde'l-'Arab*, Dâru Nahdati Mısır, Kahire, 1996.
- Ahmed Ebû Hâka, *Fennu'l-Mediğ*, Dâru's-Şarqi'l-Cedid, Beyrut, 1962.
- Ahmed eş-Şâyib, *el-Uslûb Dirâse Belâğiyye Tahlîliyye li-Uşûli'l-Esâlibi'l-Edebiyye*, 8.b., Mektebetu'n-Nahdati'l-Mışriyye, Kahire, 1411/1991.
- el-Ahğal, Ebû Mâlik Ğıyâş b. Ğavs, *Dîvanu'l-Ağtal*, thk. Mehdî Muhammed Nâsiruddîn, 2. b., Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1414/1994.
- Akpınar, Cemil, "İcâzet", *DİA*, XXI, İstanbul, 2000.
- Aksan, Doğan, *Halk Şiirimizin Gücü*, 2.b., Bilgi Yayınevi, İstanbul, 2005.
- Aktaş, Şerif, *Edebiyatta Üslûp ve Problemleri*, 2.b., Akçağ, Ankara, 1993.
- el-A'lem eş-Şentemerî, Ebu'l-Haccâc Yûsuf b. Süleyman en-Nahvî, *Şerhu Dîvânî 'Alqame b. 'Abde el-Fağl*, Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, Beyrut, 1414/1993.
- Ali b. Zâfir, Ebu'l-Hasen el-Ezdî, *Bedâi'u'l-Bedâih*, Mısır, 1861.
- Ali Şakir Ergin, "Abdülhamîd el-Kâtib", *DİA*, I, İstanbul, 1988.
- , "Hafâcî Şehâbeddîn", *DİA*, XV, İstanbul, 1997.

- Alırıza Nevruzîtaleb, “Costârî Derşekl-şinâsî Eser-i Hünerî ve Deryaft-i Ma‘nâ”, *Bâğ-ı Nazar*, sy. 7/4, Tahran, 1389.
- ‘Arqale el-Kelbî, Ebu’n-Nedâ Hassân b. Numeyr, *Dîvânu ‘Arqale el-Kelbî*, thk. Ahmed el-Cundî, Dâru Şâdir, Beyrut, 1412/1992.
- Âsım Efendi, *el-Ûkyânûsu’l-Basît fî Tercemeti’l-Ûâmûsi’l-Muḥîṭ*, Âsitâne Kitabevi, ts. (h. 1250 Mısır Baskısından Tıpkıbasım).
- el-‘Askerî, Ebû Hilâl el-Hasen b. Abdillah, *Cemheratu’l-Emsâl*, Dâru’l-Fıkr, Beyrut, ts.
- , *Dîvânu’l-Me‘ânî*, haz. Ahmed Hasen Besc, Dâru’l-Kutubi’l-‘İlmiyye, Beyrut, 1414/1994.
- , *Kitâbu’s-Sinâ’ateyn*, thk. Ali Muhammed el-Becâvî- Muhammed Ebu’l-Faḍl İbrahim, el-Mektebetu’l-‘Unşuriyye, Beyrut, 1419/1998.
- el-A‘şâ, Ebû Başîr Meymûn b. Qays b. Cendel el-Bekrî, *Dîvânu’l-A‘şâ el-Kebîr Meymûn b. Qays*, haz. M. Muhammed Huseyn, Mektebetu’l-Âdâb bi’l-Cemâmîz, Kahire, ts.
- Aşık, Nevzat, “Bediüzzaman el-Hemedânî”, *DİA*, V, İstanbul, 1992.
- ‘Aṭvân, Huseyn, *Muḳaddimetu’l-Ûasîdeti’l-‘Arabiyye fî’s-Şi‘ri’l-Câhilî*, Dâru’l-Me‘ârif, Kahire, 1970.
- Azîz Mahmûd Hüdâyî, *Dîvân-ı İlahiyât*, Kitabevi (Tıpkıbasım), haz: Mustafa Tatcı- Musa Yıldız, Ankara, 2005.
- Bağdatlı İsmail Paşa, İbn Muhammed Emin b. Mîr Selîm, *İdâḫu’l-Meknûn fî’z-Zeyli ‘alâ Keşfi’z-Zunûn*, thk. Şerafettin Yaltkaya-Rıfat Bilge, Dâru İḫyâi’t-Turâşî’l-‘Arabî, Beyrut, ts.
- Baytar, Luceyn Muhammed Adnan, *Mecâlisu’l-Hamr fî’s-Şi‘ri’l-Umevî*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Câmî‘atu Teşrîn, Lazkiye, 1429/2008.
- Bedevî Ṭabâne, *Ḳudâme b. Ca‘fer ve’n-Naḳdu’l-Edebî*, Mektebetu’l-Enclû el-Mışriyye, Mısır, 1389/1969.
- Bekkâr, Yûsuf Huseyn, *Binâu’l-Ûaşîde fî’n-Naḳdi’l-‘Arabiyyi’l-Ûadîm fî Dav’î’n-Naḳdi’l-Ḥadîs*, 2.b., Dâru’l-Endelus, Beyrut, ts.
- , *İtticâhâtu’l-Ġazel fî’l-Ûarnî’s-Sânî’l-Hicrî*, Dâru’l-Endelus, byy, ts.
- Bekrî Şeyh Emîn, *Muṭâlaât fî’s-Şi‘ri’l-Memlûkî ve’l-Uşmânî*, 4. b., Dâru’l-‘İlm li’l-Melâyîn, Beyrut, 1986.

- Besyûnî Abdulfettâh Feyûd, *'İlmu'l-Me'ânî Dirâse Belâğiyye ve Nakdiyye li-Mesâilil-Me'ânî*, Mektebetu Vehbe, Kahire, 1408/1998.
- Betûl Hâmdî el-Bustânî-Milâd 'Âdil Cemâl el-Mevlâ, "Teşbihu'l-İstidâre fî Şi'ri'l-A'şâ Dirâse fîş-Şûra", *Mecelletu't-Terbiye ve'l-İlm*, 17/1, Musul, 2001.
- Bolelli, Nusrettin, *Belâgat Beyân-Me'ânî-Bedi' İlimleri Arap Edebiyatı*, 6.b., İFAV Yayınları, İstanbul, 2001.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail, *Sahîhu'l-Buhârî*, el-Mektebetu'l-İslâmiyye, İstanbul, tsz.
- el-Buhturî, Ebû 'Ubâde el-Velîd b. 'Ubeyd eṭ-Ṭâî, *Dîvânu'l-Buhturî*, thk. Hasen Kâmil eṣ-Şirâfî, 3.b., Dâru'l-Me'ârif, Kahire, ts.
- Buṭrus el-Bustânî, *Udebâu'l-'Arab fî'l-Endelus ve 'Aşri'l-İnbi'âs*, Dâru Nazîr 'Abbûd, bsy., ts.
- Buzpınar, Şit Tufan, "Nakibüleşraf", *DİA*, XXXII, İstanbul, 2006.
- , "Şam, Osmanlı Dönemi", *DİA*, XXXVIII, İstanbul, 2010.
- el-Câhîz Ebû Osmân 'Amr b. Baḥr, *el-Beyân ve't-Tebyîn*, Dâr ve Mektebetu'l-Hilâl, Beyrut, 1423.
- Ceviz, Nurettin, *Osmanlılar Döneminde Mısır'da Arap Edebiyatı*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, AÜSBE, Erzurum, 2002.
- Corcî Zeydân, *Târîhu Âdâbi'l-Luğati'l-'Arabiyye*, Dâru'l-Hilâl, Kahire, ts.
- Çakar, Enver, "XVI. Yüzyılda Şam Beylerbeyiliğinin İdarî Taksimatı", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, sy. 13/1, Elazığ, 2013.
- Çakır, Müjgân, "Râhatü'l-İnsân (Pend-nâme-i Enûşirvân)'ın Türkçe Bir Tercümesi", *Turkish Studies*, sy. 7/3, Ankara, 2012, 723-735.
- Cebbûr Abdunnûr, *el-Mu'cemu'l-Edebî*, Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn, Beyrut, 1984.
- el-Cevherî, Ebû Naşr İsmail b. Hammâd el-Fârâbî, *es-Şihâh Tâcu'l-Luğa ve Şihâhu'l-'Arabiyye*, thk. Ahmed Abdulğafûr Atṭâr, Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn, Beyrut, 1407/1987.
- Çetin, Nihad M., *Eski Arap Şiiri*, Kapı Yayınları, 2.b., İstanbul, 2011.
- Çınar, Bekir, "Teşbih (Benzetme) Sanatına Dilbilimsel Bir Yaklaşım", *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, sy. 5/1, Ankara, 2008.

- Danişmend, İsmail Hami, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, 2.b., Türkiye Yayınevi, İstanbul, 1961.
- Defterdar Sarı Mehmed Paşa, *Zübde-i Vekâyiât*, Tercüman, İstanbul, 1977.
- ed-Dehhân, Sâmî, *el-Ğazel munzu Neş'etihî hattâ Sadri'd-Devleti'l-'Abbâsiyye*, 3.b., Dâru'l-Me'ârif, Kâhire, ts.
- , *el-Medîh*, Dâru'l-Me'ârif, 5.b., Kahire, 1992.
- , *el-Vaşf*, 3.b., Dâru'l-Me'ârif, Kahire, ts.
- Demirayak, Kenan-Çögenli, M. Sadi, *Arap Edebiyatında Kaynaklar*, Atatürk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Yayını, Erzurum, 1995.
- Dozy, Reinhart Pieter Anne, *Tekmiletu'l-Me'âcimi'l-'Arabiyye*, Arapçaya trc. Cemâl el-Hayyât, Vizâretu's-Sekâfe ve'l-İ'lâm li'l-Cumhûriyyeti'l-'Irâkıyye, Bağdat, 2000.
- Durmuş, İsmail, "Fahr", *DİA*, XII, İstanbul, 1995.
- , "Meânî", *DİA*, XXVIII, Ankara, 2003.
- , "Mecaz", *DİA*, XXVIII, Ankara, 2003.
- , "Tehallus", *DİA*, XL, Ankara, 2011.
- , "Telmih", *DİA*, Ankara, 2003, XL
- , "Tenâfür", *DİA*, XL, Ankara, 2011.
- , "Teşbih", *DİA*, XL, Ankara, 2003.
- Ebû Bekr el-Vâlibî, *Dîvânu Kays b. el-Mulevvağ Mecnûni Leylâ*, haz. Yusrî Abdulğani, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1420/1999.
- Ebû Firâs el-Hamdânî, el-Hâriş b. Ebi'l-'Alâ' Saîd, *Dîvânu Ebî Firâs el-Hamdânî*, haz. Halil ed-Duveyhî, 2.b., Dâru'l-Kutubi'l-'Arabî, Beyrut, 1414/1994.
- Ebu'l-Hayr el-Hâşimî, Zeyd b. Abdillâh b. Mes'ûd, *el-Emsâl*, Dâru Sa'diddîd, Dımaşk, 1423
- Elmalı, Hüseyin, "Kasîde", *DİA*, XXIV, İstanbul, 2001.
- Emecen, Feridun, "Osmanlı Siyasi Tarihi, Kuruluşta Küçük Kaynarca'ya", *Osmanlı Devleti Tarihi*, Editör: Ekmeleddin İhsanoğlu, Zaman, İstanbul, 1999.
- Emîl Bedî' Yakûb, *el-Mu'cemu'l-Mufaşşal fî 'İlmi'l-'Arûd ve'l-Kâfiye ve Funûni's-Şî'r*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1411/1991.
- Ercan, Özlem, "Baba-Oğul Sadrazamların Şairlere Farklı Yaklaşımları ve Fâzıl Ahmed Paşa'ya Yazılan Manzumeler", *Turkish Studies*, sy. 7/2, Ankara, 2012.
- Ergin, M. Mesut, *İbn Ma'sûm el-Medenî Şâ'iran*, Dâru'l-Beyrûtî, Dımaşk, 2004.

- , *İbni'n-Naḥḥâs el-Ḥalebî ve Şiirleri*, Araştırma Yayınları, Ankara, 2008.
- , *el-Keyvânî Hayatı ve Şiiri*, Yayınlanmamış Doktor Tezi, SÜSBE, Konya, 2000.
- , “Osmanlı Dönemi Arap Şiirinde Peygamber Methiyeleri”, *Marife*, Konya, 2007.
- , “Osmanlı Dönemi Arap Şiirinde Sosyal Unsurlar”, *Nüşa*, Ankara, 2006, sy. 6/21.
- Evliya Çelebi, *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, Haz. Mümin Çevik, Üçdal Neşriyat, İstanbul, 1986.
- el-Ezdî, Ebû Bekr Muhammed b. el-Hasen, *Cemheratu'l-Luğa*, thk. Remzî Munîr Ba'albekî, Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn, Beyrut, 1987.
- el-Ezherî, Ebû Manşûr Muhammed b. Ahmed el-Herevî, *Tehzîbu'l-Luğa*, thk. Muhammed 'Ivaḍ Mur'ib, Dâru İhyâi't-Turâşî'l-'Arabî, Beyrut, 2001.
- Faḍl Hasen Abbâs, *el-Belâğa Funûnuhâ ve Efnânuhâ 'İlmu'l-Me'ânî*, 4.b., Dâru'l-Furkân, Amman, 1417/1997.
- Fayşal Aşlân, “et-Tedvîr ve't-Taḍmîn fi Şi'ri İbni'n-Nakîb el-Huseynî”, *Mecelletu Câmi'ati Dımaşk*, sy. 28/2, Dımaşk, 2012.
- el-Feyyûmî, Ahmed b. Muhammed, *el-Mişbâhu'l-Munîr fi Ğarîbî's-Şerḥi'l-Kebîr li'r-Râfi'i*, thk. Hızır el-Cevâd, Mektebetu Lübnan, Beyrut, 1987.
- el-Fîrûzâbâdî, Ebû Ṭâhir Mecduddîn Muhammed b. Yakup, *el-Kâmûsu'l-Muhîṭ*, thk. Muhammed Naim el-Araksûsî, Muessesetu'r-Risâle, Beyrut, 1426/2005.
- Görgün, Tahsin, “İnşâ, Dil Bilimi Terimi Olarak İnşâ”, *DİA*, XXII, İstanbul, 2000.
- Gündüz, Şinasi, “Nevruz”, *DİA*, XXXIII, İstanbul, 2007.
- Hacımüftüoğlu, Nasrullah, “Bedî'”, *DİA*, V, İstanbul, 1992.
- el-Halil b. Ahmed, Ebû Abdîrrahmân el-Ferâhîdî, *Kitâbu'l-'Ayn*, thk. Mehdî el-Mahzûmî, İbrahim es-Sâmerrâî, Dâru Mektebeti'l-Hilâl, Beyrut, ts.
- Halîl Merdem Bek, *Cemheratu'l-Muğannîn*, el-Matba'atu'l-Hâşimiyye, Dımaşk, 1964.
- , “Dîvânu İbni'n-Nakîb”, *Mecelletu'l-Mecma'i'l-'İlmiyyi'l-'Arabî*, sy. 31/1, Dımaşk, 1956.
- , “Mecmû'atu İbni'n-Nakîb ev Bevâkîru'l-Ḥadâiki ve'l-Ğuraf”, *Mecelletu'l-Mecma'i'l-'İlmiyyi'l-'Arabî*, sy. 31/2, Dımaşk, 1956.

- Hannâ el-Fâhûrî, *el-Câmi' fî Târîhi'l-Edebi'l-'Arabî el-Edebu'l-Ḳadîm*, Dâru'l-Cil, Beyrut, 1986.
- , *el-Fahr ve'l-Hamâse*, 5.b., Dâru'l-Me'ârif, Kahire, ts.
- el-Harbî, Ebû İshak İbrahim b. İshak, *Ḡarîbu'l-ḥadîs*, thk. Süleyman İbrahim Muhammed el-Âyid, Câmi'atu Ummi'l-Ḳurâ, Mekke, 1405.
- Hartmann, R., "Şam", *İslam Ansiklopedisi*, Milli Eğitim Bakanlığı Basımevi, XI, İstanbul, 1970.
- el-Hâşimî, Ahmed b. İbrâhîm, *Cevâhiru'l-Belâğa fî'l-Me'ânî ve'l-Beyân ve'l-Bedî'*, haz. Yûsuf es-Şameylî, el-Mektebetu'l-'Asriyye, Beyrut, 1999, s. 251.
- Heddâre, Muhammed Mustafa, *Dirâsât fî'l-Edebi'l-'Arabiyyi'l-Hadîs*, 1.b., Dâru'l-'Ulûmi'l-'Arabiyye, Beyrut, 1990.
- , *İtticâhâtu's-Şi'ri'l-'Arabî fî'l-Ḳarnî's-Sânî'l-Hicrî*, Dâru'l-Me'ârif, Kahire, 1963.
- Hüsamzâde Abdurrahman er-Rûmî, *Risâle fî Ḳalbi Kâfûriyyâti'l-Mutenebbî mine'l-Medîh ile'l-Hicâ*, thk. Muhammed Yûsuf Necm, 2.b., Dâru Sâdir, Beyrut, 1993.
- İbn 'Aḳîl, Ebû Muhammed Bahâuddîn Abdullah b. Abdirrahmân el-Hemedânî, *Şerḥu İbni 'Akîl 'alâ Elfiyyeti İbni Mâlik*, thk. Muhammed Muhyiddîn Abdulhamîd, Dâru't-Turâs, Kahire, 1400/1980.
- İbn Cinnî, Ebu'l-Fetḥ Osman, *Sirru Şinâ'ati'l-İ'râb*, thk. Hasen Hindâvî, Dımaşk, 1405/1985.
- İbn Ebi'l-İşba', Abdulazîm b. el-Vâhid b. Zâfir el-Mıṣrî, *Tahrîru't-Taḥbîr fî Şinâ'ati's-Şi'ri ve'n-Neṣri ve İ'câzi'l-Kur'ân*, thk. Ḥafnî Muhammed Şeref, el-Cumhûriyyetu'l-'Arabiyyetu'l-Muttahide Lecnetu İhyâi't-Turâsi'l-İslâmî, byy, ts.
- İbnu'l-Enbârî, Ebû Bekr Muhammed b. el-Kâsım b. Muhammed, *Kitâbu'l-Ezdâd*, thk. Muhammed Ebu'l-Faḍl İbrâhîm, el-Mektebetu'l-'Aşriyye, Beyrut, 1407/1987.
- İbnu'l-Eşîr, Ebu'l-Fetḥ Naşrullah b. Muhammed el-Cezerî, *el-Meşelu's-Sâir fî Edebi'l-Kâtibi ve's-Şâ'ir*, thk. Muhammed Muhyiddîn Abdulhamîd, el-Mektebetu'l-'Aşriyye, Beyrut, 1420.
- İbn Hâḳân, Ebû Naşr el-Fetḥ b. Muhammed b. Ubeydillah el-Ḳaysî el-İşbîlî, *Ḳalâidu'l-Tkyân ve Meḥâsinu'l-A'yân*, thk. Huseyn Yûsuf Ḥaryûş, Mektebetu'l-Menâr, Zerḳâ, 1409/1989.

- İbn Hallikân Ebu'l-Abbas Şemsuddîn Ahmed b. Muhammed el-Bermekî, *Vefeyâtu'l-A'yân ve Enbâu Ebnâi'z-Zemân*, thk. İhsan Abbas, Dâru Şâdir, Beyrut, ts.
- İbn Hicce, Taqiyyuddîn Ebûbekr el-Hamevî, *Hizânetu'l-Edeb ve Ğâyetu'l-Erab*, thk. 'İşam Şakyû, Dâr ve Mektebetu'l-Hilâl, Beyrut, 2004.
- İbn Kuteybe, Ebû Muhammed Abdullah b. Muslim ed-Dîneverî, *eş-Şi'ru ve's-Şu'arâ*, thk. Ahmed Muhammed Şâkir, Dâru'l-Hadîs, Kahire, 1423.
- İbn Mâkûlâ Ebû Naşr Alî b. Hibetillâh b. Cafer, *el-İkmâl fî Raf'î'l-İrtiyâb 'ani'l-Mu'telif ve'l-Muhtelif fî'l-Esmâ ve'l-Kunâ ve'l-Ensâb*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1411/1990.
- İbn Ma'sûm, Alî Sadruddîn el-Medenî, *Envâru'r-Rabî' fî Envâ'i'l-Bedî'*, thk. Şâkir Hâdî Şukr, Matbaatu'n-Numân, Bağdat, 1389/1969.
- İbn Munkiz, Ebu'l-Muzaffer Mueyyiduddevle Usâme b. Murşid el-Kinânî, *el-Bedî' fî Nakdi's-Şi'r*, thk. Ahmed Ahmed Bedevî-Hâmid Abdulmecid, el-Cumhûriyyetu'l-'Arabîyyetu'l-Muttahide-Vizâretu's-Sekâfe, byy, ts.
- İbnu'l-Mu'tez, Ebu'l-Abbâs Abdullah b. Muhammed el-Abbâsî, *el-Bedî' fî'l-Bedî'*, Dâru'l-Cil, Beyrut, 1410/1990.
- , *Dîvânu İbni'l-Mu'tez*, Dâru Şâdir, Beyrut, ts.
- İbnu'n-Nakîb, Abdurrahman b. Muhammed b. Kemâluddîn el-Huseynî, *Dîvânu İbni'n-Nakîb*, thk. Abdullah el-Cebbûrî, Matbûâtu'l-Mecmai'l-İlmiyyi'l-'Arabî, Dımaşk, 1963.
- İbn Raşîk, Ebû Ali el-Hasen el-Ķayravânî, *el-'Umde fî Meĥâsini's-Şi'ri ve Âdâbihî ve Nakdih*, Muhammed Muhyiddîn Abdülhamid, Dâru'l-Cil, 1401/1981.
- İbn Sa'd, Ebû Abdillâh Muhammed el-Hâşimî el-Baĥdâdî, *eĥ-Tabakâtu'l-Kubrâ*, thk. Muhammed Abdulkâdir 'Aĥâ', Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1410/1990.
- İbnu's-Sâ'âtî, Bahâuddîn Ebu'l-Hasen Ali b. Rüstem el-Horâsânî, *Dîvânu İbni's-Sâ'âtî*, thk. Enîs el-Maĥdîsî, el-Matbaatu'l-Emrikâniyye, Beyrut, 1938.
- İbn Sellâm el-Cumaĥî, Ebû Abdillâh Muhammed b. 'Ubeydillâh, *Tabakâtu Fuĥûlî's-Şu'arâ*, thk. Mahmûd Muhammed Şâkir, Dâru'l-Medenî, Cidde, ts.
- İbn Sîde, Ebu'l-Hasen Ali b. İsmâîl el-Mursî, *el-Muĥkem ve'l-Muĥîtu'l-A'zam*, thk. Abdulhamîd Hundâvî, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1421/2000.

- İbn Sinân el-Hafâcî, Ebû Muhammed Abdullah b. Muhammed b. Sa'îd, *Sirru'l-Fesâha*, Dâru'l-Mektebeti'l-İlmiyye, Beyrut, 1982.
- İbn Şâşû, Abdurrahmân b. Muhammed ez-Zehebî, *Terâcimu Ba'di A'yâni Dimaşk min 'Ulemâihâ ve Udebâihâ*, haz. Nahle Kâlafât, el-Maṭba'atu'l-Lubnâniyye, Beyrut, 1886.
- İbn Ṭabâṭabâ, Ebu'l-Hasen Muhammed b. Ahmed el-Alevî, *Tyâru's-Şi'r*, thk. Abdulaziz b. Nâsır el-Mâni', Mektebetu'l-Hâncî, Kâhire, 1905.
- İbrahim Enîs, *Mûsîka's-Şi'r*, Mektebetu'l-Anglo el-Mısıryye, 2.b., Kahire, 1952.
- İhsan Abbas, *Târîhu'l-Edebi'l-Endelusî 'Aşru Siyâdeti Kurtuba*, Dâru's-Sekâfe, Beyrut, 1969.
- İliyyâ Hâvî, *Fennu's-Şi'ri'l-Hamrî ve Taṭavvuruhû 'inde'l-'Arab*, Dâru's-Sekâfe, Beyrut, 1417/1997.
- , *Fennu'l-Vaşf ve Taṭavvuruhû fi's-Şi'ri'l-'Arabî*, 2.b., Dâru'l-Kutubi'l-Lubnânî, Beyrut, 1987.
- İnalçık, Halil, *The Ottoman Empire*, Çeviren: Norman Itzkowitz-Colin Imber, Weidenfeld and Nicolson, London, 1973.
- İpekten, Haluk, "Gazel", *DİA*, XIII, İstanbul, 1996.
- İpşirli, Mehmet, "Osmanlı Devlet Teşkilâtı", *Osmanlı Devleti Tarihi*, Zaman, İstanbul, 1999.
- Kaçar, Halil İbrahim, "Tefrî'" *DİA*, XL, Ankara, 2011.
- el-Ğalkaşendî, Ahmed b. Ali el-Ferâzî, *Subḥu'l-Aşâ fi Sinâ'ati'l-İnşâ*, thk. Muhammed Huseyn Şemsuddîn, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1987.
- Karataş, Turan, *Ansiklopedik Edebiyat Terimleri Sözlüğü*, Yedigece Kitapları, İstanbul, 2001.
- el-Ğartâcennî, Ebu'l-Hasen Hâzîm, *Minhâcu'l-Buleğâ ve Sirâcu'l-Udebâ*, thk. Muhammed el-Habîb b. el-Hûce, Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, b.y., ts.
- el-Ğazvînî, el-Haṭîb Celâluddîn Muhammed b. Abdirrahmân, *el-İdâh fi 'Ulûmi'l-Belâğâ*, thk. Muhammed Abdulmun'im Hafâcî, 3.b., Dâru'l-Cil, Beyrut, ts.
- , *Telhîsu'l-Miftâh*, haz. Nevzat H. Yanık-Mustafa Kılıçlı-M. Sadi Çöğenli, Huzur Yayın Dağıtım, İstanbul, ts.

- el-Kefrâvî, Muhammed Abdulaziz, *eş-Şi'ru'l-'Arabî beyne'l-Cumûd ve'-Tatavvur*, Dâru Nahđati Mısır, Kahire, 1957.
- Kehhâle, Ömer b. Rıza b. Muhammed Râğıb ed-Dımaşkı, *Mu'cemu'l-Muellifin*, Dâru İhyâi't-Turâşi'l-'Arabî, Beyrut, ty.
- Khaled el-Rouayheb, "The Love of Boys in Arabic Poetry of the Early Ottoman Period, 1500- 1800", *Middle Eastern Literatures*, sy. 8/1, 2005, Londra.
- Kılıç, Hulûsi, "Bediyyât", *DİA*, V, İstanbul, 1992.
- Kızıklı, Zafer, *Arap Dilinde Belâgat Bilimi*, Kızıklı Yayınları, Ankara, 2008.
- Muhammed Seyyid Kılânî, *el-Edebu'l-Mısrî fî Zıllî'l-Hukmi'l-'Uşmânî*, Dâru'l-Ğaracânî, Kahire, byy.
- Ğudâme b. Ca'fer, Ebu'l-Ferec el-Bağdâdî, *Nağdu's-Si'r*, thk. Muhammed Abdulmün'im Hafâcî, Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, Beyrut, 1995.
- Küçüksarı, Mücahit, *Arap Şairlerden es-Sefercelânî ve Şiirleri*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, NEÜSBE, Konya, 2013.
- Lisânuddîn İbnu'l-Ğaţıb, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh el-Endelusî, *el-İhâta fî Ahbâri Ğirnata*, Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, Beyrut, 1424.
- Luvîs Şeyhû, Rızkullah b. Yûsuf b. Abdilmesîh b. Yakûb el-Yesûî, *'İlmu'l-Edeb fî 'İlmi'l-İnşâ ve'l-'Arûd*, 2.b., Matbaatu'l-Âbâi'l-Yesû'ıyyîn, Beyrut, 1897.
- , *Mecânî'l-Edeb fî Hadâiki'l-'Arab*, Matbaatu'l-Âbâi'l-Yesû'ıyyîn, Beyrut, 1913.
- el-Ma'arrî, Ebu'l-'Alâ' Ahmed b. Abdillâh, *Şerhu Dîvânî Ebi't-Ğayyib el-Mutenebbî*, thk. Abdulmecîd Diyâb, 2.b., Dâru'l-Me'ârif, Kahire, 1413/1992.
- Mahmûd Selîm, *el-Edebu'l-'Arabî ve Târîhuhâ fî 'Aşri'l-Memâlik ve'l-'Uşmâniyyîn ve'l-'Aşri'l-Hadîs*, Dâru'l-Kitâbi'l-'Arabî, Kahire, 1957.
- el-Maţlûb, Ahmed, *Mu'cemu'l-Muştalâhâti'l-Belâğıyye ve Tatavvuruhâ*, Mektebetu Lubnân Nâşirûn, Beytur, 2007.
- , *Mu'cemu Muştalâhâti'n-Nağdi'l-'Arabiyyi'l-Ğadîm*, Mektebetu Lubnân, Beyrut, 2001.
- Mecdî Vehbe-Kâmil el-Muhendis, *Mu'cemu'l-Muştalâhâti'l-'Arabiyye fî'l-Luğa ve'l-Edeb*, 2.b., Mektebetu Lubnân, Beyrut, 1984.

- Mecduddîn İbnu'l-Eşîr, Ebu's-Sa'âdât el-Mubârek, *en-Nihâye fî Ğarîbi'l-Hadîs ve'l-Eşer*, thk. Tâhir Ahmed ez-Zâvî-Mahmûd Muhammed et-Tanâhî, el-Mektebetu'l-İlmiyye, Beyrut, 1399/1979.
- Mecnûnu Leylâ, Kays b. el-Mulevvaḥ b. Muzâḥim el-Âmirî, *Dîvânu Kays b. el-Mulevvaḥ Mecnûni Leylâ*, haz. Yusrî Abdulġanî, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1420/1999.
- Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, haz. Nuri Akbayar-S. Ali Kahraman, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1996.
- Mencek Bâşâ, el-Emîr b. Muhammed b. Mencek el-Yûsufî, *Dîvânu Mencek Bâşâ*, thk. Muhammed Bâsil 'Uyûn es-Sûd, Dımaşq, 2009.
- el-Merâġî, Ahmed Mustafa, *'İlmu'l-Bedî'*, Dâru'l-'Ulûmi'l-'Arabiyye, Beyrut, 1411/1991.
- , *'Ulûmu'l-Belâġa el-Beyân ve'l-Me'ânî ve'l-Bedî'*, 3.b., Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1993.
- el-Merzûkî, Ebû Ali Ahmed b. Muhammed, *Şerḫu Dîvânî'l-Ĥamâse*, thk. Ahmed Emin-Abdüsselam Harun, Dâru'l-Cil, Beyrut, 1411/1991.
- el-Meydânî, Ebu'l-Faḍl Ahmed b. Muhammed en-Nisâbûrî, *Mecmau'l-Emsâl*, thk. Muhammed Muhyiddîn Abdulhamîd, Dâru'l-Ma'rifet, Beyrut, ts.
- el-Mueyyed-Billâh, Ebû İdrîs Yahyâ b. Hamza el-'Alevî, *eṭ-Ṭirâz li-Esrârî'l-Belâġa ve 'Ulûmi Ĥaġâiki'l-İ'câz*, el-Mektebetu'l-'Unsuriyye, Beyrut, 1423.
- Muhammed b. el-Kettânî, Ebû Abdillâh eṭ-Ṭayyib, *Kitâbu't-Teşbihât min Eş'âri Ehli'l-Endelus*, thk. İhsan Abbas, 2.b., Dâru's-Şurûḳ, Beyrut, 1981.
- el-Muḥibbî, Muhammed Emin b. Faḍlillâh el-Ĥamevî ed-Dımaşqî, *Hulâşatu'l-Eşer fî A'yânî'l-Ĥarnî'l-Hâdiye 'Aşer*, Kahire, 1248/1832.
- , *Nefḫatu'r-Rayḫâne ve Raşḫatu Ṭilâ'î'l-Ĥâne*, thk. Abdulfettâh Muhammed el-Ḥulv, 1.b., Dâru İḫyâi'l-Kutubi'l-'Arabiyye, Mısır, 1387/1968.
- Mumcu, Ahmed, *Osmanlı Devletinde Siyaseten Katl*, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara, 1963.
- el-Murâdî, Ebu'l-Faḍl Muhammed Halîl b. Ali, *Silku'd-Durer fî A'yânî'l-Ĥarnî's-Sâniye 'Aşer*, 3.b., Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye-Dâru İbn Ḥazm, Beyrut, 1408/1988.

- el-Mutenebbî, Ebu't-Ṭayyib Ahmed b. el-Ḥuseyn, *Dîvânu'l-Mutenebbî*, Dâru Beyrut, Beyrut, 1403/1983.
- el-Muṭrân Yûsuf ed-Dibs, *Târîhu Sûriye ed-Dunyeve ve'd-Dîni*, haz. Mârûn Ra'd-Nazîr 'Abûd, Dâru Nazîr 'Abûd, byy., ts.
- Nebil Hâlid Ebû Alî, *el-Edebu'l-'Arabî Beyne Aşrayni'l-Memlûkî ve'l-Uşmânî*, byy., 2008.
- Necmuddin el-Ğazzî, Muhammed b. Muhammed, *el-Kevâkibu's-Sâira fî Terâcimi A'yâni'l-Mieti'l-'Âşira*, thk. Halil el-Mansûr, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1418/1997.
- Nu'aym el-Ḥimsî, *Naḥve Fehmin Cedîdin li Edebi'd-Duveli'l-Mutetâbi'ati ve Târîhihi*, Mudîriyyetu'l-Kutub ve Matbû'atu'l-Câmi'iyye, Dımaşk, 1981-1982.
- en-Nuveyrî, Şihâbuddîn Ahmed b. Abdilvehhâb el-Ḳuraşî, *Nihâyetu'l-Erab min Funûni'l-Edeb*, Dâru'l-Kutub ve'l-Veşâiki'l-Ḳavmiyye, Kahire, 1423.
- Ocak, Ahmet Yaşar, "Din ve Düşünce", *Osmanlı Medeniyeti Tarihi*, Zaman, İstanbul, 1999.
- Ömer Musa Paşa, *el-Edeb fî Bilâdi's-Şam 'Asru'z-Zenkiyyîn ve'l-Eyyûbiyyîn ve'l-Memâlik*, el-Mektebetü'l-Abbâsiyye, Dımaşk, 1964.
- , *İbnu'n-Nakîb Şâ'iru't-Ṭabâiati'd-Dımaşki fî'l-'Asri'l-'Uşmânî*, el-Mektebetü'l-'Abbâsiyye, Dımaşk, 1389/1970.
- , *Târîhu'l-Edebi'l-'Arabî el-'Asru'l-'Uşmânî*, Dâru'l-Fikr, Dımaşk, 1419/1999.
- er-Râfi'î, Mustafâ Sâdık, *Târîhu Âdâbi'l-'Arab*, Mektebetü'l-İmân, Kahire, ts.
- Râtîb Sukker, "el-Mukevvînâtu'l-Fikriyye ve'l-Vicdâniyye li-Ḳasîdeti İbni'n-Nakîb el-Huseyni fî'l-Ğinâ ve'l-Muğannîn", *et-Turâsu'l-'Arabî*, sy. 89, Dımaşk, 2003.
- er-Râzî, Fahrüddîn Muhammed b. Ömer b. el-Huseyn, *Nihâyetu'l-İcâz fî Rivâyeti'l-İ'câz*, thk. Nasrullah Hacımüftüoğlu, Dâru Şâdır, Beyrut, 1424/2004.
- es-Şabbâğ, Leylâ, *el-Mucteme'u'l-'Arabîyyu's-Sûrî fî Matla'i'l-'Ahdî'l-'Uşmânî*, Menşûrâtu Vizâreti's-Sekâfe, Dımaşk, 1973.
- , *Min A'lâmi'l-Fikri'l-'Arabî fî'l-'Asri'l-'Uşmâniyyi'l-Evvel Muhammed el-Emîn el-Muḥibbî el-Muerriḥ ve Kitâbihî Hulâsati'l-Eşer fî A'yâni'l-Ḳarnî'l-Hâdiye 'Aşar*, eş-Şeriketu'l-Muttahidetü li't-Tevzî', Dımaşk, 1986.
- Samancı, Yusuf Sami, *Arap Dilinde Dahil Meselesi*, Aybil Basımevi, Konya, 2011.

- eş-Şe‘âlibî Ebû Manşûr Abdulmelik b. Muhammed b. İsmail en-Nisâbûrî, *Hâşsu'l-Hâs*, thk. Hasen el-Emîn, Dâru Mektebeti'l-Hayat, Beyrut, ts.
- , *Men Ğâbe ‘Anhu'l-Muṭrib*, el-Matbaatu'l-Edebiyye, Beyrut, 1309.
- , *el-Muntehal*, thk. Ahmed Ebû Alî, el-Matbaatu't-Ticâriyye, İskenderiye, 1319/1901
- , *Sihru'l-Belâġa ve Sirru'l-Berâ‘a*, haz. Abdusselam el-Ḥûfî, Dâru'l-Kutubi'l-‘İlmiyye, Beyrut, ts.
- , *Simâru'l-Kulûb fi'l-Mudâf ve'l-Mensûb*, Dâru'l-Me‘ârif, Kahire, 1985.
- , *et-Temsîl ve'l-Muḥâḍara*, thk. Abdulfettâh Muhammed el-Ḥulv, 2.b., ed-Dâru'l-‘Arabiyye li'l-Kitâb, byy., 1401/1981.
- , *Yetîmetu'd-Dehr fi Meḥâsini Ehli'l-'Aşr*, thk. Mufid Muhammed Kâmiyye, Dâru'l-Kutubi'l-‘İlmiyye, 1403/1983.
- Sa‘leb, Ebu'l-Abbâs Ahmed b. el-Huseyn, *Ḳavâ'idu's-Sîr*, thk. Ramazan Abduttevvâb, 2.b., Mektebetu'l-Ḥâncî, Kahire, 1995.
- eş-Şanevberî, Ahmed Muhammed b. el-Hasen ed-Ḍabbî, *Dîvânu's-Şanevberî*, thk. İhsan Abbas, Dâru Şâdir, Beyrut, 1998.
- es-Sekkâkî, Ebû Yakûb Yûsuf b. Ebî Bekr, *Miftâhu'l-'Ulûm*, haz. Nu‘aym Zerzûr, Dâru'l-Kutubi'l-‘İlmiyye, Beyrut, 1407/1987.
- Serkîs Yusuf b. İliyyâ b. Musa, *Mu‘cemu'l-Maṭbû‘âti'l-'Arabiyye ve'l-Mu'arraba*, Matbaatu Serkîs, Mısır.
- Suzan, Yahya, *Arap Şiirinde Muḥammes ve Tahmîs*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, AÜSBE, Ankara, 2008.
- Şensoy, Sedat, “Nazmü'l-Kur’ân”, *DİA*, XXXII, İstanbul, 2006.
- Şevkî Ḍayf, *er-Rişâ*, 4.b., Dâru'l-Me‘ârif, Kâhire, ts.
- , *Târîhu'l-Edebi'l-'Arabî ‘Aşru'd-Duvel ve'l-İmârât ve's-Şâm*, 2.b., Dâru'l-Me‘ârif, Kahire, 1990.
- Ṭammâs, Ḥamdû, *Dîvânu'l-Hansâ*, 2.b., Dâru'l-Ma‘rife, Beyrut, 1425/2004.
- Tasa, Muhammed, *İbnu's-Semmân ve Şiirleri*, Adal Ofset, Konya, 2007.
- Taş, Kenan Ziya, *Suriye'nin (Şam) Osmanlı Hâkimiyetindeki İdari Yapısı*, Tarih İncelemeleri Dergisi, sy. 15, İzmir, 2000.

- Tâşköprizâde, Ahmed b. Mustafa, *Miftâhu's-Sa'âde ve Mişbâhu's-Siyâde fî Mevdû'âti'l-Ulûm*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1405/1985.
- et-Tehânevî Muhammed A'lâ b. Alî, *Keşşâfu İştîlâhâti'l-Funûn ve'l-'Ulûm*, thk. Alî Dehrûc, Beyrut, 1996.
- Tomar, Cengiz, “Şam”, *DİA*, XXXVIII, İstanbul, 2010.
- Toprak, Faruk, “Arap Şiirinde Adı Geçen Şarap Adları ve Bazı Hamriyyât Terimleri”, *EKEV Akademi Dergisi*, sy. 2/3, Erzurum, 2000.
- , *Endülüs Mersiyeleri*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, AÜSBE, Ankara, 1990.
- , “Klasik Arap Şiirinde Nevruz”, *EKEV Akademi Dergisi*, sy. 3/1, Erzurum, 2001.
- , “Mersiye”, *DİA*, XXIX, Ankara, 2010.
- Topuzoğlu, Tefvik Rüştü, “Seâlibi, Ebû Mansûr”, *DİA*, XXXVI, İstanbul, 2009.
- Tukin, Cemal, “Girit”, *DİA*, XIV, İstanbul, 1996.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Osmalı Tarihi*, 4.b., Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1983.
- Yâkût el-Ĥamevî, Şihâbuddîn Ebû Abdillâh er-Rûmî, *Mu'cemu'l-Buldân*, Dâru Şâdir, Beyrut, 1995.
- , *Mu'cemu'l-Udebâ*, thk. İhsan Abbas, Dâru'l-Ġarbi'l-İslâmî, Beyrut, 1414/1993.
- Yalar, Mehmet, “Emevîler Döneminde Gazel ve Ömer bin Ebî Rabîa”, *UÜİFD*, sy. 18/2, Bursa, 2009.
- Yanık, Nevzat H., *Arap Şiirinde Tasvir*, Fenomen Yayıncılık, Erzurum, 2010.
- Yâzîcî, Tâlib, “Emeviyye Camii”, *DİA*, XI, İstanbul, 1995.
- Yıldız, Hakkı Dursun, “Abbâdiler”, *DİA*, I, İstanbul, 1988.
- , “Bermekiler”, *DİA*, İstanbul, 1992, V
- Yücel, Ahmet, “Rûdânî”, *DİA*, XXXV, İstanbul, 2008.
- Yüksel, Ahmet, “İlk Dönem Arap Dilcilerinde Fonetik Çalışmalar”, *OMÜİFD*, sy. 24-25, Samsun, 2007.
- ez-Zemaşşerî, Ebu'l-Kâsım Mahmûd b. 'Amr, *Esâsu'l-Belâğa*, thk. Muhammed Bâsil 'Uyûnu's-Sûd, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1419/1998.
- ez-Zirikli, Hayruddîn b. Mahmûd b. Muhammed ed-Dımaşkî, *el-A'lâm*, Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn, byy., 2002.

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

ÖZ GEÇMİŞ

İbrahim FİDAN 1983 yılında Gerede’de doğdu. İlk ve orta öğrenimini Ankara’da tamamladı. 2004 yılında Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’nden mezun oldu. Aynı yıl Diyanet İşleri Başkanlığı taşra teşkilatında görev aldı. 2006-2009 yılları arasında DİB Selçuk İhtisas Merkezi’nde kursiyer olarak bulundu. 2008 yılında Selçuk Üniversitesi Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı Hadis Bilim Dalı’nda “Hakîm es-Semerkandî’nin *es-Sevâdü’l-A’zam* İsimli Eserindeki Hadislerin Tahriç ve Değerlendirilmesi” isimli tezi ile yüksek lisansını tamamladı.

2010 yılı Şubat ayında Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Arap Dili ve Belagatı Anabilim Dalı’nda araştırma görevlisi oldu. Aynı yılın Temmuz ayında 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu’nun 35. Maddesi uyarınca doktorasını tamamlamak üzere Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’ne araştırma görevlisi olarak görevlendirildi. Evli ve iki çocuk babasıdır.